Άρθρο 25 Συντ.
Αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων

I. Νομολογία (2023-2025)

Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΕ Ολομ. 621/2025

Μέτρα προστασίας κατά του COVID-19 - Νόμιμη θέσπιση περιορισμών στην κυκλοφορία των πολιτών

8. Επειδή, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 5, 7 παρ. 2, 21 παρ. 3 και 25 του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά και την τελευταία αναθεώρησή του με το ψήφισμα της 25.11.2019 της Θ΄ Αναθεωρητικής Βουλής (Α΄ 211), προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για τα θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας τους (ΣτΕ 2362/2019, 1847/2016 Ολομ. σκ. 8, 1187/2009 Ολομ. σκ. 5, 400/1986 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της προλήψεως των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους, εξάλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (ΣτΕ 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφανίσεως νέου μολυσματικού ιού, που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφυλάξεως, οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας και, κατ' επέκταση, τη μείωση της πιέσεως των υπηρεσιών υγείας, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, η ελευθερία κινήσεως και η ιδιωτική του ζωή, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφ' όσον: α) προβλέπεται από ειδική

	νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπόψη τα κρατούντα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιπτώσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. όσον αφορά τον υποχρεωτικό εμβολιασμό, ΣτΕ 2387/2020 7μ., σκ. 13, ΕΔΔΑ απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κατά Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015, σκ. 9-10, Conseil d' État απόφαση No 419242 της 6.5.2019, σκ.12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα τρέχοντα, κάθε φορά, επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφ' όσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του προμνημονευθέντος συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015, σκ. 55). Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (πρβ. ΣτΕ 1210/2010 Ολομ. σκ. 24, 208/2020 Ολομ. σκ. 13, 3013/2014 Ολομ. σκ. 23· πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015, σκ. 10). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ Ολομ. 684/2024	**Ασυμβίβαστο μεταξύ της ιδιότητας του προέδρου, αντιπροέδρου, γραμματέα και ταμία τοπικού φαρμακευτικού συλλόγου και της ιδιότητας του μέλους διοικητικού συμβουλίου συνεταιρισμού φαρμακοποιών (ΣΥ.ΦΑ.)** 6. Επειδή, η αναγωγή επαγγελματικών οργανώσεων σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου σωματειακού χαρακτήρα και η υποχρεωτική συμμετοχή σε αυτά των μελών τους είναι, κατ' αρχήν, σύμφωνη με τα οριζόμενα στα άρθρα 5 παρ.

	1 και 12 παρ. 1 του Συντάγματος, εφόσον στις συγκεκριμένες επαγγελματικές οργανώσεις ανατίθεται από τον νόμο η εκπλήρωση γενικοτέρων σκοπών δημοσίου συμφέροντος. Επιβάλλεται, όμως, στις περιπτώσεις που ο νομοθέτης επιλέγει να αναγάγει επαγγελματική οργάνωση σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και να επιβάλει την υποχρεωτική συμμετοχή των ελευθέρων επαγγελματιών σε αυτό, η πρόβλεψη ορισμένων εγγυήσεων, όπως, ιδίως, ο υποχρεωτικά αιρετός χαρακτήρας της διοίκησης των εν λόγω νομικών προσώπων, η ανάδειξη δηλαδή των φυσικών προσώπων που ασκούν διοίκηση σε αυτά με ελεύθερη εκλογή τους από τα μέλη του νομικού προσώπου. Εν όψει, ειδικότερα, του διφυούς χαρακτήρα των ανωτέρω επαγγελματικών οργανώσεων, ο οποίος συνίσταται, αφενός, στην εκπλήρωση σκοπών δημοσίου συμφέροντος με μέσα δημοσίας εξουσίας (π.χ. άσκηση πειθαρχικών αρμοδιοτήτων επί των μελών της επαγγελματικής οργάνωσης) και, αφετέρου, στην προστασία των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους, το δικαίωμα συμμετοχής των τελευταίων στη διοίκηση των ως άνω οργανώσεων απορρέει τόσο από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, κατά το οποίο καθένας έχει δικαίωμα να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη, όσο και από το άρθρο 12 παρ. 1 του Συντάγματος, κατά το οποίο οι Έλληνες πολίτες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία τηρώντας τους νόμους του Κράτους. Η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 12 παρ. 1 του Συντάγματος επιβάλλεται εκ του ότι οι ανωτέρω επαγγελματικές οργανώσεις – παρότι η συμμετοχή των μελών τους σ’ αυτές καθίσταται υποχρεωτική από τον νόμο – έχουν, σε κάθε περίπτωση, και σωματειακό χαρακτήρα, από τον οποίο απορρέει ειδικότερα το δικαίωμα συμμετοχής των μελών τους στην διοίκηση των επαγγελματικών οργανώσεων, ώστε να διασφαλίζεται κατά τρόπο αποτελεσματικό και ο δεύτερος από τους προαναφερθέντες σκοπούς τους, η προστασία δηλαδή των επαγγελματικών συμφερόντων της οικείας επαγγελματικής τάξης (βλ. ΣτΕ 2691/2009 7μ., 2519/2018 7μ., 728/2021). Στο πλαίσιο, πάντως, της ρύθμισης από τον νομοθέτη του τρόπου διοίκησης των εν λόγω επαγγελματικών οργανώσεων από τα μέλη τους και ενόψει, ακριβώς, του προαναφερθέντος διφυούς χαρακτήρα τους, δεν αποκλείεται η θέσπιση περιορισμών στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι στα όργανα διοίκησης αυτών. Οι περιορισμοί αυτοί δεν αντίκεινται στις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις, ούτε στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδάφιο τελευταίο του Συντάγματος), υπό την προϋπόθεση ότι εξυπηρετούν σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, συναφείς προς την φύση και την αποστολή των εν λόγω επαγγελματικών οργανώσεων, και δεν παρίστανται προδήλως ακατάλληλοι ή μη αναγκαίοι για την εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ Ολομ. 653/2024	**Συνταγματικό το σύστημα διοίκησης των ΑΕΙ του Ν. 4957/2022** 17. Επειδή, το σύστημα της ταξινομικής ψήφου για την εκλογή των εσωτερικών μελών του Συμβουλίου Διοίκησης από το σύνολο των Καθηγητών του οικείου Α.Ε.Ι. είχε εισαχθεί το πρώτον με τον ν. 4009/2011 και εφαρμόσθηκε

δυνάμει της Φ.122.1/908/144145/Β2/ 16.11.2012 κοινής υπουργικής απόφασης (Β΄ 3048). Στην αιτιολογική έκθεση του εν λόγω νόμου αναφερόταν σχετικώς ότι το επίμαχο σύστημα εισάγεται, ώστε να διασφαλισθεί η ισόρροπη εκπροσώπηση της κοινότητας του Ιδρύματος στο Συμβούλιο, χωρίς αποκλεισμούς ή κυριαρχία επιμέρους αντιλήψεων. Ήδη, μετά την κατάργησή του με το άρθρο 88 παρ. β΄ του ν. 4487/2017 (Α΄ 114), ο ν. 4957/2022 επανέφερε το σύστημα της ταξινομικής ψήφου, και μάλιστα προέβλεψε την εφαρμογή του αποκλειστικά μέσω ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, σε αντίθεση με το προϊσχύον καθεστώς του ανωτέρω ν. 4009/2011, το οποίο προέβλεπε διαδικασία ανάδειξης των εσωτερικών μελών του Συμβουλίου Διοίκησης με ταξινομική ψήφο αφενός μέσω κάλπης (Κεφάλαιο Β΄) και, αφετέρου, σε περίπτωση δύο άγονων εκλογικών διαδικασιών με κάλπη, μέσω ηλεκτρονικής και επιστολικής ψήφου (Κεφάλαιο Γ΄, βλ. άρθρο 8, όπως είχε τροποποιηθεί με το άρθρο 2 του ν. 4076/2012). Σύμφωνα με την εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 9 του ισχύοντος ν. 4957/2022, το σύστημα της ταξινομικής ψήφου χαρακτηρίζεται ως το σύστημα εκείνο στο οποίο η ψηφοφορία διεξάγεται με ενιαίο ψηφοδέλτιο που περιλαμβάνει όλα τα ονόματα των υποψηφίων που πληρούν τις προϋποθέσεις εκλογιμότητας, και με δήλωση από κάθε εκλογέα της σειράς προτίμησης των υποψηφίων με διαδοχικούς ακέραιους αριθμούς μέχρι του αριθμού 6. Η ίδια ως άνω εξουσιοδοτική διάταξη προβλέπει επίσης ότι δεν δύναται να εκλεγούν περισσότερα από ένα εσωτερικά μέλη ανά Σχολή του Α.Ε.Ι., εκτός εάν το Α.Ε.Ι. διαθέτει λιγότερες από έξι Σχολές, οπότε είναι δυνατή η ανάδειξη δύο μελών από την ίδια Σχολή του Α.Ε.Ι.. Εξάλλου, όπως αναφέρεται στην έκθεση απόψεων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, στην ιστοσελίδα της ΕΔΥΤΕ Α.Ε., η οποία, μέσω του συστήματος “Ψηφιακή κάλπη Ζεύς”, επιτελεί ρόλο εκτελούσας την επεξεργασία, υφίστανται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες και οδηγίες για τη διαδικασία της ψηφοφορίας μέσω της ψηφιακής κάλπης, καθώς και ο πηγαίος κώδικας του συστήματος ΖΕΥΣ για κάθε είδος ψηφοφορίας, ο οποίος είναι ελεύθερα διαθέσιμος και προσβάσιμος, ενώ, επιπλέον, όποιος έχει έννομο συμφέρον μπορεί να ζητήσει την εξαγωγή του εκλογικού υλικού και να επαληθεύσει πλήρως ο ίδιος (ή μέσω συνδρομής τεχνικού συμβούλου) το εκλογικό αποτέλεσμα που ανέκυψε από την ψηφοφορία, στην οποία συμμετείχε (παρατίθεται δε στην έκθεση απόψεων το σχετικό παράδειγμα της εκλογικής διαδικασίας που διενεργήθηκε στο Ε.Κ.Π.Α.). Ειδικότερα, όπως σημειώνεται στο εν λόγω έγγραφο των απόψεων, η διαδικασία καταμέτρησης πραγματοποιείται με αυτόματο τρόπο και το αποτέλεσμα της διαδικασίας καταμέτρησης των ψήφων κάθε κάλπης εξάγεται με τη χρήση των κρυπτογραφικών κλειδιών. Κάθε ψηφοφόρος μπορεί να επιβεβαιώσει ότι οι ψήφοι του καταμετρήθηκαν σωστά στα αποτελέσματα, μέσω μαθηματικής απόδειξης που μπορεί να δημιουργηθεί από την απόδειξη καταχώρισης ψήφου που έχουν λάβει, ενώ κάθε υποψήφιος μπορεί να επαληθεύσει πλήρως το αποτέλεσμα από τα στοιχεία που εξάγονται από το πληροφοριακό σύστημα και έχει στη διάθεσή του το Ο.Δ.Ε.. Κάθε ψηφοφόρος ή υποψήφιος δύναται να υποβάλει ένσταση ενώπιον του Ο.Δ.Ε.. Περαιτέρω, η Διοίκηση, κατ’ επίκληση και των κριθέντων με την

	ΣτΕ Ολομ. 519/2015 (σκ. 19), με την οποία απορρίφθηκε αίτηση ακυρώσεως κατά της ανωτέρω προϊσχύσασας Φ122.1/908/144145/Β2/16.11.2012 υπουργικής αποφάσεως σχετικά με την ταξινομική ψήφο, επισημαίνει ότι η ηλεκτρονική διαδικασία, αφενός, διευκολύνει δραστικά την καταμέτρηση των ψήφων και, αφετέρου, αποτυπώνει κάθε ψηφοδέλτιο σε κάθε στάδιο της εκλογικής διαδικασίας καθιστώντας διαφανή τη διαδικασία και ευχερέστατο τον έλεγχο των αποτελεσμάτων. Τέλος, στην ίδια έκθεση απόψεων αναφέρεται ότι το εισαγόμενο με τις ανωτέρω διατάξεις εκλογικό σύστημα της ταξινομικής ψήφου εμφανίζει μια σειρά από σημαντικά πλεονεκτήματα: • εξασφαλίζει ότι η σύνθεση του Σ.Δ. αντικατοπτρίζει κατά το μέγιστο δυνατό τις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος, ενώ ελαχιστοποιεί τις χαμένες ψήφους • προάγει την αναλογική εκπροσώπηση χωρίς να προϋποθέτει την ύπαρξη «παραταξιακών» ψηφοδελτίων που μπορούν να ευνοήσουν μία καλά οργανωμένη ομάδα έναντι μιας άλλης • παρέχει τη δυνατότητα ισόρροπης εκπροσώπησης των Σχολών του Πανεπιστημίου και • διασφαλίζει την άμεση, διαφανή και αξιοκρατική έκδοση των αποτελεσμάτων, καθώς η καταμέτρηση ψήφων πραγματοποιείται από αναγνωρισμένο πληροφοριακό σύστημα «Ψηφιακής Κάλπης ΖΕΥΣ», το οποίο διαθέτει τις απαραίτητες ποιοτικές προδιαγραφές και τα απαιτούμενα μέτρα ασφαλείας και παρέχει τις κατάλληλες τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις, με βάση τις οποίες διασφαλίζεται η μυστικότητα, ακεραιότητα και ασφάλεια της ψήφου και κατ' επέκταση η διαφάνεια και η αξιοπιστία του συστήματος και της εκλογικής διαδικασίας. Περαιτέρω, τα αποτελέσματά του είναι προσβάσιμα και δύνανται να ελεγχθούν από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον. Εξάλλου, τα αυτά επισημαίνονται εν πολλοίς και στην έκθεση απόψεων της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας προς το Δικαστήριο, όπου σημειώνεται ότι η ακεραιότητα της ψηφοφορίας είναι μαθηματικά επαληθεύσιμη από τον καθένα μέσω της χρήσης κρυπτογραφίας και χωρίς καμία προσβολή του απορρήτου, οι δε ψηφοφόροι που το επιθυμούν μπορούν, μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας, να επιβεβαιώσουν μαθηματικά, με βάση την απόδειξη καταχώρισης ψήφου, ότι η ψήφος τους καταμετρήθηκε σωστά στα τελικά αποτελέσματα. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι κατά την ηλεκτρονική ψηφοφορία προβλέπονται διαδικασίες, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι δεν θα υπάρξει υποκλοπή των στοιχείων του ψηφοφόρου ή επιβολή συγκεκριμένης ψήφου από τρίτους, αντιμετωπίζεται ο τυχόν κίνδυνος να διπλομετρηθούν ψήφοι και προβλέπεται και η «διαδικασία ελέγχου ψήφου» μέσω «κωδικών ελέγχου» που μπορούν να χρησιμοποιηθούν αν ο ψηφοφόρος έχει την υποψία ότι ο υπολογιστής του έχει παραβιασθεί από κακόβουλο λογισμικό. Υπό τα ανωτέρω δεδομένα, και εφόσον, όπως προελέχθη, ο νομοθέτης διαθέτει ευρεία ευχέρεια ως προς την επιλογή του εκλογικού συστήματος των οργάνων διοίκησης των Α.Ε.Ι., ο δε έλεγχος της συνταγματικότητας είναι οριακός, οι διατάξεις του ν. 4957/2022 και της προσβαλλόμενης απόφασης, με τις οποίες επαναφέρεται το σύστημα της ταξινομικής ψήφου, το οποίο είχε εισαχθεί το πρώτον με τον ν. 4009/2011, δεν παραβιάζουν τις διατάξεις των άρθρων 16, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Και τούτο διότι με τις εν λόγω ρυθμίσεις του ν. 4957/2022

	εισάγεται ένα αφηρημένο και αντικειμενικό εκλογικό σύστημα, το οποίο, αν και περίπλοκο (βλ. ιδίως το προπαρατεθέν άρθρο 7 της προσβαλλόμενης απόφασης, κατά το οποίο η εκλογή των υποψηφίων λαμβάνει χώρα σε περισσότερους του ενός γύρους καταμέτρησης των ψήφων, με τη διαδικασία μεταφοράς και πίστωσης ψηφοδελτίων), είναι, πάντως, μαθηματικά επαληθεύσιμο, έχει δε τύχει εφαρμογής ακόμη και σε βουλευτικές ή προεδρικές εκλογές, όπου κατά τεκμήριο οι εκλογείς και οι υποψήφιοι είναι πολυπληθείς (π.χ. Ιρλανδία, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία). Συγκεκριμένα, στο ανωτέρω άρθρο 7 της προσβαλλόμενης υπουργικής απόφασης καταστρώνονται κατά τρόπο σαφή τα στάδια της διαδικασίας καταμέτρησης των ψήφων, ως εξής: Κατ' αρχάς, διαμορφώνεται το εκλογικό μέτρο της εκάστοτε εκλογικής διαδικασίας [αριθμός έγκυρων ψηφοδελτίων/(6+1)+1], στη συνέχεια, πριν από την έναρξη των γύρων καταμέτρησης, πιστώνονται οι ψήφοι πρώτης προτίμησης σε όλους τους υποψηφίους, με συντελεστή βαρύτητας ίσο με τη μονάδα, ακολουθούν οι γύροι καταμέτρησης, σε κάθε έναν από τους οποίους εξετάζεται μόνον ένας υποψήφιος, ο οποίος, είτε εκλέγεται εάν έχει συγκεντρώσει το εκλογικό μέτρο, είτε αποκλείεται λόγω συμπληρώσεως του ανωτάτου ορίου εκπροσώπησης ανά Σχολή, ακολουθεί δε η μεταφορά ψηφοδελτίων του εκλεγμένου κατά τον πρώτο γύρο στον επόμενο κατά σειρά προτίμησης υποψήφιο, με "συντελεστή βαρύτητας ψηφοδελτίου" ίσο με το γινόμενο του συντελεστή πλεονάσματος επί τον συντελεστή βαρύτητας ψηφοδελτίου, με τον οποίον είχε μεταφερθεί το ψηφοδέλτιο στον προηγούμενο γύρο. Κάθε υποψήφιος εκλέγεται με βάση το σύνολο των ψήφων που συγκέντρωσε στον γύρο καταμέτρησης που τον αφορά, ενώ, τέλος, αν κανείς υποψήφιος δεν έχει σύνολο ψήφων που καλύπτει το εκλογικό μέτρο και υπάρχουν εκλόγιμες θέσεις που δεν έχουν καλυφθεί, εφαρμόζεται η μέθοδος του αποκλεισμού των υποψηφίων που συγκέντρωσαν τον μικρότερο αριθμό σε σύνολο ψήφων και, αν ούτε αυτό είναι εφικτό, η πλήρωση των λοιπών θέσεων γίνεται από τον υποψήφιο που συγκέντρωσε τον μεγαλύτερο αριθμό σε σύνολο ψήφων από την πιο "δυνατή" Σχολή (εκείνη δηλαδή στην οποία υπηρετεί ο υψηλότερος αριθμός μελών Δ.Ε.Π.). Υπό τα δεδομένα αυτά, η μη πρόβλεψη από τον εκλογέα, εκ των προτέρων και με ακρίβεια, του συντελεστή βαρύτητας κάθε προτίμησής του δεν αποτελεί στοιχείο που οδηγεί άνευ ετέρου σε στρέβλωση της βούλησης του εκλογικού σώματος ούτε θίγει την αρχή της ισοδυναμίας της ψήφου, διότι με το επίδικο σύστημα, το οποίο βασίζεται στη διαδικασία μεταφοράς και πίστωσης ψήφου, καθίσταται δυνατή η ανάδειξη κατά τρόπο διαφανή και ακριβή των προτιμήσεων των εκλογέων, δεδομένου ότι ο ψηφοφόρος έχει δικαίωμα να επιλέξει από 1 έως 6 υποψηφίους και μάλιστα να τους κατατάξει κατά τη σειρά της προτίμησής του με αντίστοιχη, κατ' αποτέλεσμα, διαφοροποίηση του συντελεστή βαρύτητας. Σε περίπτωση μάλιστα που έχουν δηλωθεί περισσότερες της μιας προτιμήσεις, εξασφαλίζεται μέσω της διαδικασίας αυτής ότι το ψηφοδέλτιο του ψηφοφόρου δεν αποκλείεται επειδή προτιμηθείς από αυτόν υποψήφιος είχε τυχόν αποκλεισθεί σε κάποιον γύρο, αλλά λαμβάνεται υπόψη στον επόμενο γύρο, ενώ, τέλος, δεν είναι δυνατή η μεταφορά ψήφου μέσω της διαδικασίας της

	μεταφοράς ψηφοδελτίων προς υποψήφιο, τον οποίον ο εκλογέας δεν συμπεριέλαβε σε κάποια θέση προτίμησης (1η έως 6η). Εξάλλου, με βάση τα εξαγόμενα από το πληροφοριακό σύστημα της Ψηφιακής κάλπης "ΖΕΥΣ" στοιχεία καθίσταται εφικτός ο έλεγχος της διαδικασίας μεταφοράς και πίστωσης ψηφοδελτίων σε κάθε γύρο καταμέτρησης καθώς και ο συντελεστής βαρύτητας του κάθε ψηφοδελτίου. Συνεπώς, όλοι οι περί του αντιθέτου προβαλλόμενοι λόγοι πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Περαιτέρω, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι και οι ισχυρισμοί των αιτούντων, με τους οποίους προβάλλεται ότι υφίσταται έλλειμμα δικαστικής προστασίας των ενδιαφερομένων και ότι παραβιάζονται οι διατάξεις του άρθρου 20 παρ. 1-2 του Συντάγματος και η αρχή του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.), λόγω της αδιαφάνειας της ταξινομικής ψήφου, της αδυναμίας ελέγχου των εκλογικών αποτελεσμάτων εκ μέρους του Οργάνου Διενέργειας Εκλογών και κάθε ενδιαφερομένου και της ουσιαστικής αδυναμίας άσκησης ένστασης. Και τούτο διότι, όπως προκύπτει από τις ανωτέρω διατάξεις της προσβαλλόμενης απόφασης, στο πρακτικό καταμέτρησης ψήφων και στο τελικό πρακτικό εκλογής καταγράφονται, με ευθύνη της Κεντρικής Εφορευτικής Επιτροπής, όλα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη διακρίβωση και επαλήθευση των αποτελεσμάτων από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο, μεταξύ δε άλλων αναγράφονται ο εκλεγμένος και ο αποκλεισθείς υποψήφιος ανά γύρο καταμέτρησης [πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 519/2015 σκ. 19]. Εξάλλου, σε σχέση με τους ανωτέρω προβαλλόμενους λόγους ακυρώσεως κατά του θεσπιζόμενου με την προσβαλλόμενη απόφαση, συστήματος της ταξινομικής ψήφου μέσω ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, οι αιτούντες επικαλούνται και προσκομίζουν τις από 5.6.2023 και 7.6.2023 τεχνικές εκθέσεις του Καθηγητή Στατιστικής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Ε.Κ.Π.Α. Ιωάννη Μπασιάκου, και του Καθηγητή στο Τμήμα Μηχανικών Πληροφορικής και Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ) Παναγιώτη Γιαννακόπουλου, αντιστοίχως. Στις εν λόγω εκθέσεις αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι: α/ το σύστημα παρουσιάζει «ατέλειες» ως προς τη διαδικασία πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την εκλογική διαδικασία, καθώς και ως προς την ταξινομική ψήφο, β/ το σύστημα είναι "χαοτικό", καθόσον ένας πολύ μικρός αριθμός ψήφων (π.χ. 5 ψήφοι) μπορεί να προκαλέσει μεγάλες ανακατατάξεις στην εκλογή των μελών κατά τρόπο μη προβλέψιμο εκ των προτέρων, γ/ το σύστημα δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί αντιπροσωπευτικό, αναλογικό και ταξινομικό, διότι η βαρύτητα των προτιμήσεων των εκλογέων εξαρτάται από τις προτιμήσεις των λοιπών εκλογέων, από τη σκοπιά δε του ψηφοφόρου το αποτέλεσμα είναι αδιαφανές, ανέλεγκτο, ακατανόητο και απρόβλεπτο, διότι ο ψηφοφόρος δεν μπορεί (από τον 2ο γύρο και εφεξής) να προβλέψει τον υποψήφιο υπέρ του οποίου θα υπολογιστεί η ψήφος του, δ/ η διαδικασία είναι τυχαία και ασταθής, προσομοιάζοντας μάλλον με κλήρωση, ενώ εξάλλου, χωρίς τη γνώση του αλγορίθμου, βάσει του οποίου προκύπτουν τα εξαιρετικά πολύπλοκα υπολογιστικά δεδομένα, δεν είναι ουσιαστικά δυνατή η επαλήθευσή τους από το μέσο μέλος μιας Εφορευτικής Επιτροπής (με την έννοια ότι ένας μη ειδικός στον τρόπο λειτουργίας των αλγορίθμων είναι εξαιρετικά δύσκολο να μπορέσει να κάνει μόνος του τέτοιους περίπλοκους

	υπολογισμούς) ή από κάποιον ενδιαφερόμενο που θέλει να βεβαιωθεί για την ορθότητά τους, ε/ δεν υπάρχει δυνατότητα εξαγωγής αρχείου σε οποιαδήποτε μορφή με τα στοιχεία κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, ο μόνος δε τρόπος αποτύπωσης πληροφοριών είναι η λήψη φωτογραφιών από την οθόνη του υπολογιστή, και στ/ εφαρμόζεται ένα μοντέλο τύπου "domino", το οποίο προκαλεί διάφορα αποτελέσματα, όπως λ.χ. ότι υποψήφιος μπορεί να εκλεγεί στο Σ.Δ. χωρίς καμία ψήφο πρώτης προτίμησης, δηλαδή χωρίς κανένα μέλος του εκλογικού σώματος να τον θεωρεί ως τον πλέον ικανό υποψήφιο για να συμμετάσχει στο Σ.Δ.. Με τις εκθέσεις, όμως, αυτές δεν αμφισβητείται η ορθότητα και η αξιοπιστία των εφαρμοστέων μαθηματικών τύπων και αλγορίθμων στα διάφορα στάδια της διαδικασίας, αλλά απλώς επισημαίνεται ο πολύπλοκος χαρακτήρας της εκλογικής διαδικασίας και το δυσνόητο των εν λόγω μαθηματικών τύπων και αλγόριθμων. Οι διαπιστώσεις δε αυτές δεν συνεπάγονται, άνευ άλλου, αντισυνταγματικότητα των διατάξεων της προσβαλλόμενης απόφασης σχετικά με τη διαδικασία ηλεκτρονικής ψηφοφορίας με το σύστημα της ταξινομικής ψήφου για την ανάδειξη των εσωτερικών μελών του Σ.Δ. των Α.Ε.Ι., δοθέντος άλλωστε ότι, όπως προεκτέθηκε, για τα ανωτέρω εξόχως τεχνικά ζητήματα το προβλεπόμενο από την προσβαλλόμενη απόφαση ειδικό πληροφοριακό σύστημα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας "ΖΕΥΣ" παρέχει, κατ' αρχήν, δικλίδες ασφαλείας και εγγυήσεις τεχνικού χαρακτήρα για τη διασφάλιση του αδιάβλητου της ψηφοφορίας και του επαληθεύσιμου του αποτελέσματος αυτής (βλ. ΣτΕ 2112/2022 7μ., σκ. 28). Συνεπώς, είναι απορριπτέοι όλοι οι περί του αντιθέτου ισχυρισμοί των αιτούντων, με τους οποίους άλλωστε δεν πλήττονται με ειδικότερες αιτιάσεις οι εφαρμοστέοι κατά την προσβαλλόμενη απόφαση μαθηματικοί τύποι και αλγόριθμοι στη διαδικασία εκλογής των εσωτερικών μελών του Σ.Δ.. Κατά τη γνώμη όμως της Συμβούλου Βικτ. Πλαπούτα, η αδιαφάνεια και η πολυπλοκότητα του προβλεπόμενου από την ανωτέρω Κ.Υ.Α. εκλογικού συστήματος για την εκλογή των εσωτερικών μελών των Συμβουλίων Διοίκησης των Α.Ε.Ι., καθώς και η απορρέουσα από τις ανωτέρω ρυθμίσεις της αδυναμία του ψηφοφόρου να αντιληφθεί τη βαρύτητα της ψήφου του μετά την πρώτη επιλογή του, αφού αυτή μπορεί να προσμετρηθεί όχι υπέρ του υποψηφίου που είναι η δεύτερη επιλογή του αλλά υπέρ υποψηφίου χαμηλότερου στην κατάταξη, δεν συνάδει με την αρχή της διαφάνειας ως έκφανσης του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), ούτε με τις διατάξεις της παρ. 5 του άρθρου 16 του Συντάγματος που κατοχυρώνουν την πλήρη αυτοδιοίκηση των Α.Ε.Ι., για τη διασφάλιση της οποίας απαιτείται η εκλογή στα όργανα διοίκησης των Α.Ε.Ι. να γίνεται με βάση την ακριβή επιλογή των εκλογέων, όπως αυτή εκφράζεται με την ψήφο τους, ούτε με το απορρέον από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος δικαίωμα των εκλογέων για την καταχώριση της ψήφου τους υπέρ των υποψηφίων που κατ' αξιολογική κρίση επιλέγουν με αυτήν, όπως βασίμως προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση. Συνεπώς, η προσβαλλόμενη Κ.Υ.Α. είναι ακυρωτέα κατά το μέρος που προβλέπει την εκλογή των εσωτερικών μελών των Συμβουλίων Διοίκησης των Α.Ε.Ι. με το ανωτέρω εκλογικό σύστημα.

	[Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ Ολομ. 2340/2023	**Αντίκειται στο Σύνταγμα διάταξη νόμου που επιτρέπει την εξαγορά οδών που απεικονίζονται στα κυρωμένα στοιχεία διανομών αγροκτημάτων από τους ιδιώτες που τις κατέχουν.** 7. Επειδή, με την 709/2020 απόφαση της Ολομελείας του Δικαστηρίου κρίθηκε ότι η απευθείας, χωρίς δημοπρασία, εκποίηση δημοσίων εκτάσεων στους αυθαίρετους κατόχους τους, όπως αυτή οργανώνεται στις διατάξεις του άρθρου 23 του ν. 4061/2012, δηλαδή γενικευμένα και ασύνδετα με πρόσθετες προϋποθέσεις συναρτώμενες με τον τρόπο της αυθαίρετης κατοχής και τη χρήση, το μέγεθος και τη σημασία των κατεχομένων εκτάσεων, δεν είναι συνταγματικώς ανεκτή, αντιθέτως αντίκειται στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου και της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου (άρθρο 25 παρ. 1 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος αντίστοιχα). Τούτο διότι οι εν λόγω ρυθμίσεις ευνοούν αδικαιολογήτως τους αυθαιρέτως κατέχοντες δημόσιες εκτάσεις υπέρ των οποίων προβλέπεται η εξαγορά έναντι όσων δεν προέβησαν αυτογνωμόνως σε κατάληψη τέτοιων εκτάσεων και επιβραβεύουν με τον τρόπο αυτό την αυθαίρετη κατοχή, χρήση και κάρπωση αυτών χωρίς να συντρέχει κανένας συνταγματικά ανεκτός δικαιολογητικός λόγος. Ως εκ τούτου, κατά την κρίση της Ολομελείας, οι διατάξεις αυτές ως αντισυνταγματικές και ανίσχυρες δεν είναι δυνατόν να παράσχουν νόμιμο έρεισμα για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων με αντικείμενο την απευθείας εκποίηση ή την άρνηση απευθείας εκποίησης δημόσιων εκτάσεων σε αυθαιρέτως κατέχοντες αυτές. [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ Ολομ. 2135-7/2023	**Συνταγματική η αναστολή πάσης φύσεως θρησκευτικών τελετών με παρουσία προσώπων σε χώρους λατρείας και η τέλεση με ανώτατο όριο ατόμων** Επειδή, από τις προπαρατεθείσες διατάξεις και ιδίως από αυτές των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος συνάγεται ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (βλ. Σ.τ.Ε. 2362/2019, 1749/2016 Ολομ., σκ. 16, 1187/2009 Ολομ., σκ. 5, 400/1986 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της προλήψεως των νοσημάτων και

	της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξάλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (Σ.τ.Ε. 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφανίσεως ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφυλάξεως, οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας, και, κατ' επέκταση, την μείωση της πιέσεως των υπηρεσιών υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετωπίσεώς της, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και η θρησκευτική ελευθερία, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφόσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιστάσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. Σ.τ.Ε. 2387/2020 7μ., σκ. 13, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015, σκ. 9-10, Conseil d' État απόφαση No 419242 της 6.5.2019, σκ. 12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσεως για την ανάσχεση της πανδημίας, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφόσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για την διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του προμνημονευθέντος συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015, σκ. 55). Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανόμενων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε

	υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (πρβ. Σ.τ.Ε. 208/2020 Ολομ. σκ. 13, 3013/2014 Ολομ. σκ. 23, 1210/2010 Ολομ. σκ. 24, πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 10). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ Ολομ. 1762-4/2023	**Συνταγματικότητα διατάξεων με τις οποίες θεσπίστηκε υποχρεωτικός εμβολιασμός κατά του κορωνοϊού** Επειδή, από τις διατάξεις του Συντάγματος που παρατέθηκαν σε προηγούμενη σκέψη προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, δηλαδή την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους να παρέχει στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικά, να λαμβάνει τα αναγκαία κάθε φορά θετικά μέτρα που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (ΣτΕ 2362/2019, 1847/2016 Ολομ. σκ. 8, 1187/2009 Ολομ. σκ. 5, 400/1986 Ολομ., Π.Ε. 229/2008 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξάλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρέωσής του (ΣτΕ 622/2021, 943/2020 Ολομ., 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφάνισης ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα πρόκλησης σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφύλαξης, οφείλει να λαμβάνει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης της ασθένειας, και, κατ' επέκταση, τη μείωση της πίεσης που ασκείται στις υπηρεσίες υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετώπισής της, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτούν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρέωσης του Κράτους. Η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι, ιδίως, ο τρόπος μετάδοσης της νόσου, και κρίνεται με βάση έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά δεδομένα. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή

	επέμβαση στην απόλαυση θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, η ελευθερία κίνησης και η ιδιωτική του ζωή, η επέμβαση όμως αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφόσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς, έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαίρεσης σε ειδικές περιστάσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβλ. ΣτΕ 2387/2020 7μ. σκ. 13, ΕΔΔΑ απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015 σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6.5.2019 σκ. 12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσης για την ανάσχεση της πανδημίας, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η παραπάνω παρέμβαση, εφόσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την οφειλόμενη από το Σύνταγμα κρατική μέριμνα για τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη αυτού του συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015 σκ. 55). Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτίμησης, που, κατά τα προαναφερόμενα, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (ΣτΕ 1147/2022 Ολομ.· πρβλ. ΣτΕ 1210/2010 Ολομ. σκ. 24, 208/2020 Ολομ. σκ. 13, 3013/2014 Ολομ. σκ. 23· πρβλ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015 σκ. 10). Στο πλαίσιο αυτό, σε καταστάσεις πρωτόγνωρες για την παγκόσμια κοινότητα, όπως είναι οι περιπτώσεις πανδημίας εξ αιτίας της εμφάνισης νέου, ιδιαιτέρως μολυσματικού ιού, διακρινόμενου για την ταχεία μεταδοτικότητά του και τη δυνατότητα πρόκλησης σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, με κίνδυνο μέχρι και της ζωής τους, το Κράτος οφείλει να λαμβάνει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης του ιού, σύμφωνα με τις διεθνείς επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, βάσει των έγκυρων επιστημονικών και επιδημιολογικών δεδομένων που έχουν συγκεντρωθεί μέχρι τη λήψη του μέτρου. Στα μέτρα αυτά εντάσσεται και ο υποχρεωτικός

	εμβολιασμός, ο οποίος διενεργείται με σκοπό την προστασία της υγείας, συλλογικώς και ατομικώς, από τις ασθένειες, καθώς και τη βαθμιαία εξάλειψή τους. Το μέτρο του εμβολιασμού, καθ' εαυτό, συνιστά σοβαρή μεν παρέμβαση στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και μάλιστα στη σωματική και ψυχική του ακεραιότητα, η παρέμβαση, ωστόσο, αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή, εφόσον, κατά τα προεκτεθέντα, προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, που υιοθετεί πλήρως τα έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα στον αντίστοιχο τομέα και παρέχεται δυνατότητα εξαίρεσης από τον εμβολιασμό σε ειδικές ατομικές περιπτώσεις, για τις οποίες αυτός αντενδείκνυται (ΣτΕ 622/2021, 2387/2020 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015 σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6.5.2019 σκ. 12). Η παραπάνω δε παρέμβαση, εφόσον κρίνεται, σύμφωνα με τεκμηριωμένα επιστημονικά δεδομένα, αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας τόσο των ίδιων των εμβολιαζομένων όσο και τρίτων (λ.χ. ατόμων που δεν έχουν ακόμη εμβολιασθεί, ατόμων που δεν επιτρέπεται για ιατρικούς λόγους να εμβολιασθούν) δεν είναι δυσανάλογη για την επίτευξη του προαναφερόμενου συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΣτΕ 622/2021, 2783/2020 7μ., πρβλ. ΣτΕ 857/2019 σκ. 16, ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015 σκ. 55, Seyit Baytüre κ. Τουρκίας απόφαση της 12.3.2013 επί του παραδεκτού). Εξ άλλου, η εμφάνιση σε στατιστικώς πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων σοβαρών παρενεργειών ορισμένων εμβολίων δεν καθιστά συνταγματικώς ανεπίτρεπτη τη νομοθετική πρόβλεψη του υποχρεωτικού εμβολιασμού και είναι πάντως ανεκτή χάριν του δημοσίου συμφέροντος, εν όψει και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις ερείδονται σε έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά δεδομένα κατά τα προεκτεθέντα (πρβλ. ΣτΕ 622/2021, 2387/2020 7μ.). Και τούτο, ανεξαρτήτως του ότι είναι δυνατόν, εν όψει του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος, με το οποίο κατοχυρώνεται η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, να συντρέχει περίπτωση αποζημίωσης των ως άνω παθόντων για ζημία που προκλήθηκε όχι από παράνομη, αλλά από νόμιμη ενέργεια του Δημοσίου (πρβλ. ΣτΕ 622/2021, 2387/2020 7μ.). Τούτο, διότι στις περιπτώσεις αυτές η προκαλούμενη από τον εμβολιασμό βλάβη υπερβαίνει για τον παθόντα το εύλογο όριο ανοχής και αλληλεγγύης, το οποίο δικαιούται να αξιώνει το Κράτος χάριν του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου (πρβλ. ΣτΕ 622/2021· βλ. και ΣτΕ 3783/2014 σκ. 28). Τέλος, δεδομένου ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του, καθώς και να μεριμνά για τη διατήρηση της

	ατομικής του υγείας με σκοπό να μην μεταδώσει την ασθένεια σε άλλους, έτσι ώστε να γίνεται σεβαστό το ατομικό δικαίωμα των υπολοίπων στη διατήρηση της υγείας τους, αλλά και να μην επιβαρύνεται το σύστημα υγείας. [Συνεκδικάζει τις αιτήσεις, κατά το μέρος που διατηρούν το αντικείμενό τους, και τις απορρίπτει.]
ΣτΕ Ολομ. 1527-9/2023	**Περικοπές αποδοχών των ερευνητών των ερευνητικών ιδρυμάτων της χώρας. Αντισυνταγματικότητα των διατάξεων της περ. 22 της υποπαρ. Γ.1 της παρ. Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012.** 12. Επειδή, από τον συνδυασμό των συνταγματικών αυτών διατάξεων συνάγεται ότι σε περιπτώσεις παρατεταμένης οικονομικής κρίσης ο κοινός νομοθέτης δύναται να θεσπίσει μέτρα περιστολής των δημοσίων δαπανών που συνεπάγονται σοβαρή οικονομική επιβάρυνση μεγάλων κατηγοριών του πληθυσμού και, ιδίως, όσων λαμβάνουν μισθό ή σύνταξη από το δημόσιο ταμείο, λόγω της άμεσης εφαρμογής και αποτελεσματικότητας των επιβαλλόμενων σε βάρος τους μέτρων για τον περιορισμό του δημοσίου ελλείμματος. Η δυνατότητα, όμως, αυτή δεν μπορεί να είναι απεριόριστη, αλλά έχει ως όριο τις αρχές της αναλογικότητας, της ισότητας στην κατανομή των δημοσίων βαρών και του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οι οποίες επιτάσσουν το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής να κατανέμεται μεταξύ όλων των κατηγοριών απασχολουμένων τόσο στον δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα, όπως, επίσης, και των ασκούντων ελευθέριο επάγγελμα, δεδομένου, μάλιστα, ότι η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών είναι προς όφελος όλων. Και τούτο διότι, ενόψει και της καθιερουμένης στο άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος αξίωσης του Κράτους να εκπληρώνουν όλοι οι πολίτες το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, δεν είναι επιτρεπτό η επιβάρυνση από τα μέτρα που λαμβάνονται προς αντιμετώπιση της δυσμενούς και παρατεταμένης οικονομικής συγκυρίας να κατανέμεται πάντοτε σε συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτών, ώστε η σωρευτική επιβάρυνση αυτών να είναι ιδιαίτερα μεγάλη και να είναι πλέον εμφανής η υπέρβαση των ορίων της αναλογικότητας και της ισότητας στην κατανομή των δημόσιων βαρών, αντί της προώθησης διαρθρωτικών μέτρων ή της είσπραξης των φορολογικών εσόδων από τη μη εφαρμογή των οποίων ευνοούνται, κυρίως, άλλες κατηγορίες πολιτών (πρβλ. ΣτΕ 4741/2014 Ολομ., 2192-2196/2014, 668/2012 Ολομ.). Επί πλέον δε όρια στην εξουσία του νομοθέτη να περιστέλλει δαπάνες και συναφώς να μειώνει αποδοχές δημοσίων λειτουργών πηγάζουν και από τυχόν ειδικές διατάξεις του Συντάγματος σχετικές με τις θιγόμενες ομάδες του πληθυσμού (ΣτΕ 479-81/2018, 4741/2014 Ολομ., βλ. και απόφαση 88/2013 του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος). [Επιλύει το εισαχθέν στο Συμβούλιο της Επικρατείας γενικότερου ενδιαφέροντος ζήτημα της συνταγματικότητας ή μη των διατάξεων της περίπτωσης 22 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 και της οικ.2/83408/0022/14.11.2012 απόφασης του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών, υπέρ της

	αντισυνταγματικότητας αυτών, σύμφωνα με το σκεπτικό. [….] Παραπέμπει, κατά τα λοιπά, την υπόθεση προς περαιτέρω εκδίκαση στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, σύμφωνα με το σκεπτικό.]
ΣτΕ 465-9/2023	**Απόρριψη αιτήσεων ακυρώσεως που στρέφονταν κατά της υποχρέωσης εμβολιασμού υγειονομικών** 6. Επειδή, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 5, 7 παρ. 2, 21 παρ. 3, 22 παρ. 4 και 25 του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά και την τελευταία αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 25ης-11-2019 της Θ΄ Αναθεωρητικής Βουλής (Α΄ 211), προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (Σ.τ.Ε. 2362/2019, 1847/2016 Ολομ., σκ. 8, 1187/2009 Ολομ., σκ. 5, 400/1986 Ολομ., Π.Ε. 229/2008 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξ άλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (Σ.τ.Ε. 622/2021, 943/2020 Ολομ., 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφανίσεως ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφυλάξεως, οφείλει να λαμβάνει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας, και, κατ' επέκταση, τη μείωση της πιέσεως που ασκείται επί των υπηρεσιών υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετωπίσεώς της, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτούν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι, ιδίως, ο τρόπος μεταδόσεως, και κρίνεται επί τη βάσει έγκυρων και τεκμηριωμένων επιστημονικών, ιατρικών και επιδημιολογικών δεδομένων. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, η ελευθερία κινήσεως και η ιδιωτική του ζωή, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφ' όσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς, έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που

	λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιστάσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. Σ.τ.Ε. 2387/2020 επταμ., σκ. 13, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15ης-3-2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6ης-5-2019, σκ. 12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσεως για την ανάσχεση της πανδημίας, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφ' όσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του μνημονευθέντος συνταγματικού δημοσίου σκοπού (Ε.Δ.Δ.Α. Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6ης-10-2015, σκ. 55). Εξ άλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 1147/2022 Ολομ.· πρβ. Σ.τ.Ε. 1210/2010 Ολομ., σκ. 24, 208/2020 Ολομ., σκ. 13, 3013/2014 Ολομ., σκ. 23· πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 10). Στο πλαίσιο αυτό, σε καταστάσεις πρωτόγνωρες για την παγκόσμια κοινότητα, όπως είναι οι περιπτώσεις πανδημίας εξ αιτίας της εμφανίσεως νέου, ιδιαιτέρως μολυσματικού ιού, διακρινόμενου για την ταχεία μεταδοτικότητά του και τη δυνατότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, με κίνδυνο μέχρι και της ζωής τους, το Κράτος οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως του ιού, σύμφωνα με τις διεθνείς επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, βάσει των συλλεγέντων μέχρι τη λήψη του μέτρου έγκυρων επιστημονικών και επιδημιολογικών δεδομένων. Στα μέτρα αυτά εντάσσεται και ο υποχρεωτικός εμβολιασμός, ο οποίος διενεργείται με σκοπό την προστασία της υγείας, συλλογικώς και ατομικώς, από τις ασθένειες, καθώς και τη βαθμιαία εξάλειψή τους. Το μέτρο του εμβολιασμού, καθ' εαυτό, συνιστά σοβαρή μεν παρέμβαση στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και δη στη σωματική και ψυχική ακεραιότητα αυτού, πλην συνταγματικώς ανεκτή, εφ' όσον, κατά τα

	ανωτέρω, προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, υιοθετούσα πλήρως τα έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα στον αντίστοιχο τομέα και παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως από τον εμβολιασμό σε ειδικές ατομικές περιπτώσεις, για τις οποίες αυτός αντενδείκνυται (Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ., πρβ. Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15ης-3-2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6ης-5-2019, σκ. 12). Η ως άνω δε παρέμβαση, εφ' όσον κρίνεται, σύμφωνα με τεκμηριωμένα επιστημονικά δεδομένα, αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας τόσο των ίδιων των εμβολιαζομένων όσο και τρίτων (λ.χ. ατόμων που δεν έχουν ακόμη εμβολιασθεί, ατόμων που δεν επιτρέπεται για ιατρικούς λόγους να εμβολιασθούν) δεν είναι δυσανάλογη για την επίτευξη του μνημονευθέντος συνταγματικού δημοσίου σκοπού (Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ., πρβ. Σ.τ.Ε. 857/2019, σκ. 16, Ε.Δ.Δ.Α. Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6ης-10-2015, σκ. 55, Seyit Baytüre κ. Τουρκίας απόφαση της 12ης-3-2013 επί του παραδεκτού). Εξ άλλου, η εμφάνιση σε στατιστικώς πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων σοβαρών παρενεργειών ορισμένων εμβολίων δεν καθιστά συνταγματικώς ανεπίτρεπτη τη νομοθετική πρόβλεψη του υποχρεωτικού εμβολιασμού και είναι πάντως ανεκτή χάριν του δημοσίου συμφέροντος, εν όψει και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις ερείδονται επί εγκύρων και τεκμηριωμένων επιστημονικών δεδομένων κατά τα προεκτεθέντα (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ.). Και τούτο, ανεξαρτήτως του ότι, ενδεχομένως και κατά τις περιστάσεις, είναι δυνατόν, εν όψει του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος, με το οποίο κατοχυρώνεται η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, να συντρέχει περίπτωση αποζημιώσεως των παθόντων από τις παρενέργειες αυτές για ζημία προκληθείσα όχι από παράνομη, αλλά από νόμιμη ενέργεια του Δημοσίου (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ.). Τούτο, διότι στις περιπτώσεις αυτές η προκαλούμενη από τον εμβολιασμό βλάβη υπερβαίνει για τον παθόντα το εύλογο όριο ανοχής και αλληλεγγύης, το οποίο δικαιούται να αξιώνει το Κράτος χάριν του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021˙ βλ. και Σ.τ.Ε. 3783/2014 επταμ., σκ. 28). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του, καθώς και να μεριμνά για τη διατήρηση της ατομικής του υγείας με σκοπό να μην μεταδώσει την ασθένεια σε άλλους, έτσι ώστε να γίνεται σεβαστό το ατομικό δικαίωμα των υπολοίπων στη διατήρηση της υγείας τους, αλλά και να μην επιβαρύνεται το σύστημα υγείας, η μέριμνα για τη διατήρηση στο αναγκαίο, ανάλογα με τον πληθυσμό, μέγεθος και την απρόσκοπτη λειτουργία του οποίου αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του Κράτους.

	[Απορρίπτει την αίτηση.]
Στε (Β') 1825/2025	4. Επειδή, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 53 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 παρ. 1 του ν. 3900/2010, αποβλέπει στην αποσυμφόρηση του Συμβουλίου της Επικρατείας από μεγάλο αριθμό αναιρετικών δικών, στις οποίες δεν τίθενται σοβαρά νομικά ζητήματα ή τίθενται ζητήματα ήδη επιλυθέντα, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ταχύτητα στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης, ο επιλεγείς δε από τον νομοθέτη κανόνας απαραδέκτου εναρμονίζεται με την κύρια αποστολή του εν λόγω Δικαστηρίου ως ανωτάτου, ήτοι τη διασφάλιση της ενότητας της νομολογίας της διοικητικής δικαιοσύνης. Περαιτέρω, η θέσπιση του ως άνω απαραδέκτου δεν αποκλείει μελλοντική μεταβολή της νομολογίας είτε κατόπιν άσκησης αίτησης αναιρέσεως κατά απόφασης αντίθετης προς τη νομολογία (πρβλ. ΣτΕ 368/2018, 533/2018 κ.ά.), είτε κατόπιν άσκησης αίτησης αναιρέσεως υπέρ του νόμου είτε κατόπιν τήρησης της διαδικασίας του άρθρου 1 του ν. 3900/2010. Επομένως, όπως έχει παγίως κριθεί, η προαναφερθείσα διάταξη, υπό την ανωτέρω έννοιά της, δεν αντίκειται στα άρθρα 20 παρ. 1, 25 παρ. 1 εδ. β΄, 26 παρ. 1, 87 παρ. 1 και 2, 93, 95 παρ. 1 περ. β΄ του Συντάγματος και στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α., ν.δ. 53/1974, Α΄ 256) (βλ. ΣτΕ 1162/2025, 662/2025, 1802/2024, 731/2024, 2325/2022, 1696/2021, 2103/2018, 1523/2018, 1703/2017, 2965/2016, 3719/2015, 3111/2015, 1987/2015 κ.ά.· βλ. επίσης αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: α) της 19.11.2024, 51774/17, Τσιώλης κατά Ελλάδας, β) της 2.6.2016, 18880/15, Παπαϊωάννου κατά Ελλάδας, γ) της 19.12.1997, 155/1996/774/975, Brualla Gomez de la Torre κατά Ισπανίας και δ) της 4.9.2003, 72267/01, Παναγιώτα Βελή - Μακρή και λοιποί κατά Ελλάδος). Συνεπώς, τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα με την κρινόμενη αίτηση είναι απορριπτέα ως αβάσιμα. [Δέχεται την αίτηση του άρθρου 34Α παρ. 2 του π.δ. 18/1989.]
ΣτΕ (Στ') 1658/2025	2. Επειδή, με την 615/2022 απόφαση της επταμελούς σύνθεσης του Στ' Τμήματος, αφού ελήφθη υπόψη ότι με την κρινόμενη αίτηση προβαλλόταν, μεταξύ άλλων, ότι οι διατάξεις από την εφαρμογή των οποίων απορρέει η επίδικη οφειλή πλήσσουν τον σκληρό πυρήνα της επιχειρηματικής της ελευθερίας και τις αρχές της αναλογικότητητας και της δίκαιης ισορροπίας περί την κατανομή των δημοσίων βαρών, ιδίως μάλιστα καθ' ο μέρος τα κριτήρια επιμερισμού της δαπάνης ευνοούν υπέρμετρα τα ακριβά πρωτότυπα φάρμακα εις βάρος των γενοσήμων, τα οποία παράγει και εμπορεύεται η αιτούσα, και με τον τρόπο αυτό παραβιάζουν τα άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1, 25 παρ. 4, 106 παρ. 1 και 17 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, και ότι το ζήτημα αυτό είχε ήδη παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου με την απόφαση 612/2022 της επταμελούς σύνθεσης του ΣΤ΄ Τμήματος, που εκδόθηκε επί άλλης αιτήσεως ακυρώσεως, η οποία συζητήθηκε στην ίδια δικάσιμο με την κρινόμενη αίτηση, παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου το ίδιο ζήτημα. Ήδη, μετά την επίλυση του ζητήματος από

	την Ολομέλεια με την 905/2024 απόφασή της και την αναπομπή της υπόθεσης στο Στ΄ Τμήμα, η παραπάνω αίτηση συζητήθηκε ενώπιον του Τμήματος. […] 5. Επειδή, περαιτέρω, με την ανωτέρω απόφαση κρίθηκαν ομοίως απορριπτέοι οι συναφείς ισχυρισμοί της αιτούσας, σύμφωνα με τους οποίους οι ΚΑΚ υφίστανται τόσο ισχυρό και ανεπανόρθωτο πλήγμα εξ αιτίας του μέτρου του clawback, αυτοτελώς ή σε συνδυασμό με άλλα, όπως το rebate, ώστε να απειλείται, τελικώς, αντανακλαστικά, το κοινωνικό δικαίωμα στην υγεία, όπως και οι ισχυρισμοί ότι το ένδικο μέτρο αντίκειται στα άρθρα 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, γιατί δεν νοείται, κατ' αρχήν, προσβολή περιουσιακού δικαιώματος από οφειλές προερχόμενες από την ανάληψη οικονομικών βαρών και υποχρεώσεων στο πλαίσιο νόμιμων, συνταγματικώς θεμιτών, συναλλακτικών σχέσεων· τέτοιες δε είναι και οι επίδικες, οι οποίες απορρέουν από τη δέσμευση των ΚΑΚ να αντισταθμίσουν τον οικονομικό κίνδυνο υπέρβασης του κλειστού προϋπολογισμού των ΦΚΑ, δέσμευση την οποία εκουσίως έχουν αναλάβει, προκειμένου να γίνει αποδεκτή από τους ΦΚΑ ως τιμή αποζημίωσης η ανώτατη αγορανομικώς επιτρεπόμενη τιμή λιανικής πώλησης. Προεχόντως δε για τον λόγο τούτο, δηλαδή επειδή η επίδικη υποχρέωση δεν συνιστά δημόσιο βάρος, αλλά οφειλή απορρέουσα από τους γενικούς όρους συναλλαγής του Δημοσίου, κρίθηκε από την Ολομέλεια ότι δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα παραβίασης της αρχής της ισότητας ενώπιον των δημόσιων βαρών και στην εκπλήρωση του καθήκοντος κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρα 4 παρ. 1, 5 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος), ούτε ζήτημα υπολογισμού της δαπάνης του ΕΟΠΥΥ που προκαλείται από έσοδα των φαρμακείων και των φαρμακαποθηκών, τα οποία εξαιρούνται του clawback. […] 8. Επειδή, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά με την ΣτΕ 905/2024 Ολ., είναι απορριπτέοι οι λόγοι με τους οποίους προβάλλεται παραβίαση 1) της νομοθετικής εξουσιοδότησης και της αρχής της αναλογικότητας, 2) της αρχής της ισότητας (α. 4 παρ. 1 Σ.), 3) της ισότητας στα δημόσια βάρη και στην εκπλήρωση του καθήκοντος κοινωνικής αλληλεγγύης (α. 4 παρ. 1 και 5 Σ. και 25 παρ. 4 Σ.), 4) της οικονομικής ελευθερίας (α. 5 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2 Σ.), 5) του δικαιώματος στην περιουσία (α. 17 του Συντάγματος και 1 του ΠΠ της ΕΣΔΑ), 6) της αρχής της αναλογικότητας (α. 25 παρ. 1 Σ.). […] [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1430/2025	7. […] Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται τα εξής: Το Σύνταγμα, με το άρθρο 22 παρ. 5, κατοχυρώνει τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων και ανάγει τη μέριμνα για την προαγωγή του σε σκοπό του Κράτους. Βασικό περιεχόμενο της εν λόγω ασφάλισης αποτελεί η, έναντι καταβολής εισφοράς, προστασία του ασφαλισμένου

από την επέλευση κινδύνων (γήρατος, ασθένειας, αναπηρίας κ.λπ.), οι οποίοι αναιρούν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι) και, συνακόλουθα, τείνουν να υποβαθμίσουν τις συνθήκες διαβίωσής του. Εφόσον επέλθει ο ασφαλιστικός κίνδυνος, ο ασφαλισμένος παύει να καταβάλλει εισφορές, οι οποίες συνιστούν κεφάλαιο που είναι αποκλειστικά αφιερωμένο για την καταβολή των ασφαλιστικών παροχών, και αποκτά κατ' αρχήν αξίωση έναντι του ασφαλιστικού φορέα να του χορηγήσει την ασφαλιστική παροχή. Η παροχή αυτή πρέπει να είναι ικανή να του εξασφαλίσει ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης, όσο το δυνατόν εγγύτερο προς εκείνο που είχε κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού του βίου. Πέραν του ανωτέρω δημόσιου σκοπού, μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης εκδηλώνεται -όπως και μέσω της κοινωνικής πρόνοιας- η κοινωνική αλληλεγγύη και ασκείται κοινωνική πολιτική, ειδικότερα δε αναδιανομή εισοδήματος με σκοπό την άμβλυνση κοινωνικών αντιθέσεων και ανισοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, δεν κατοχυρώνεται συνταγματικώς στην κοινωνική ασφάλιση η ευθεία αναλογία (αμιγής ανταποδοτικότητα) μεταξύ εισφορών και παροχών (Σ.τ.Ε. 1889-1891/2019 Ολομ., 2287-2288/2015 Ολομ. κ.ά.), επιτρέπονται δε η θέσπιση ανώτατου ορίου παροχών, η απονομή σύνταξης επί εργατικού ατυχήματος ανεξαρτήτως καταβολής εισφορών ή η μη χορήγηση σύνταξης παρά την καταβολή εισφορών, σε περίπτωση μη θεμελίωσης του ασφαλιστικού δικαιώματος. Και ναι μεν η χορηγούμενη από τον ασφαλιστικό φορέα παροχή δεν απαιτείται να αντιστοιχεί ευθέως σε καταβληθείσες εισφορές του ασφαλισμένου ή να αντισταθμίζει πλήρως την απώλεια του εισοδήματός του, δεν πρέπει όμως ο υπολογισμός της παροχής να οδηγεί σε ανατροπή των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, να απολήγει δηλαδή σε χορήγηση ασφαλιστικής παροχής, το ύψος της οποίας, ενόψει των καταβληθεισών από τον ασφαλισμένο εισφορών και του συνολικού χρόνου ασφάλισής του, υπολείπεται του ανεκτού κατά το Σύνταγμα κατώτατου ορίου πέραν του οποίου συντρέχει προφανής παραβίαση των ανωτέρω συνταγματικών αρχών και της αρχής της ανταποδοτικότητας. Ενόψει των ανωτέρω και ιδιαιτέρως του προπεριγραφέντος δημόσιου σκοπού (διασφάλιση στους εργαζομένους ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης εγγύς εκείνου που είχαν κατά τον εργασιακό τους βίο), δικαιολογείται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, η κατοχύρωση από τον νομοθέτη της κοινωνικής ασφάλισης ως υποχρεωτικής (με θέσπιση υποχρέωσης καταβολής ασφαλιστικών εισφορών) και, εντεύθεν, η παροχή αυτής αποκλειστικώς από το Κράτος ή από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Σ.τ.Ε. 1889-1891 Ολομ., 2287/2015 Ολομ.). Εξάλλου, η κρατική μέριμνα για την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (κύρια και επικουρική) δεν εξαντλείται στην ίδρυση από το κράτος των οικείων δημόσιων φορέων, στον ορισμό των διοικούντων αυτούς οργάνων, στην άσκηση εποπτείας της δραστηριότητάς τους και της διαχείρισης της περιουσίας τους και στη θέσπιση των σχετικών κανόνων, αλλά περιλαμβάνει και τη μέριμνα για την προστασία του ασφαλιστικού τους κεφαλαίου, δηλαδή για τη βιωσιμότητά τους χάριν και των επόμενων γενεών. Σε περιπτώσεις όμως εξαιρετικά δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, όταν προκύπτει αιτιολογημένως ότι το Κράτος αδυνατεί να παράσχει επαρκή

χρηματοδότηση στους ασφαλιστικούς οργανισμούς και να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα αυτών με άλλα μέσα (τροποποίηση συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων, αποτελεσματικότερη διαχείριση αποθεματικών και περιουσίας, πρόβλεψη κοινωνικών πόρων, αύξηση ασφαλιστικών εισφορών), δεν αποκλείεται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, στο πλαίσιο της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, η επέμβαση του νομοθέτη για τη μείωση και των απονεμηθεισών ακόμη συντάξεων, εφεξής. Σε τέτοιες εξαιρετικές περιπτώσεις ο νομοθέτης μπορεί κατ' αρχήν να θεσπίζει, για την περιστολή των δημόσιων δαπανών (μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι δαπάνες χρηματοδότησης των φορέων υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης), μέτρα που συνεπάγονται σοβαρή οικονομική επιβάρυνση μεγάλων κατηγοριών του πληθυσμού, όπως είναι η μείωση των συντάξεων όσων συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο ή από χρηματοδοτούμενους από αυτό ασφαλιστικούς οργανισμούς, λόγω της άμεσης εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των μέτρων αυτών για τον περιορισμό του δημόσιου ελλείμματος. Και στις εξαιρετικές όμως αυτές περιπτώσεις η δυνατότητα του νομοθέτη να περικόπτει τις ασφαλιστικές παροχές δεν είναι απεριόριστη, αλλά οριοθετείται κατά πρώτον από τις αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος) και της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος), οι οποίες επιτάσσουν να κατανέμεται εξίσου το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής μεταξύ όλων των πολιτών, καθώς και από την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), σύμφωνα με την οποία το συγκεκριμένο μέτρο πρέπει να είναι πράγματι πρόσφορο και αναγκαίο για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σε κάθε δε περίπτωση, η περικοπή των συντάξεων δεν μπορεί να παραβιάζει αυτό που αποτελεί τον συνταγματικό πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος, τη χορήγηση, δηλαδή, στον συνταξιούχο παροχών ανάλογων προς τις καταβληθείσες από αυτόν εισφορές και τον συνολικό χρόνο ασφάλισής του και ικανών να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια, εξασφαλίζοντας τους όρους όχι μόνο της φυσικής του υπόστασης (διατροφή, ένδυση, στέγαση, βασικά οικιακά αγαθά, θέρμανση, υγιεινή και ιατρική περίθαλψη όλων των βαθμίδων), αλλά και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή με τρόπο που δεν αφίσταται, πάντως, ουσιωδώς από τις αντίστοιχες συνθήκες του εργασιακού του βίου (Σ.τ.Ε. 1889-1891/2019 Ολομ., 2287-2288/2015 Ολομ.). Προκειμένου, εξάλλου, να ανταποκριθεί στις εν λόγω δεσμεύσεις του και να μην υπερβεί τα όρια που χαράσσει το Σύνταγμα, ο νομοθέτης, όταν λαμβάνει μέτρα συνιστάμενα, κατά τα ανωτέρω, σε περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών, οφείλει, ενόψει και της γενικότερης υποχρέωσής του για «προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης» (ανωτ. άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος), να έχει προβεί σε ειδική, εμπεριστατωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη, από την οποία να προκύπτει αφενός μεν ότι τα συγκεκριμένα μέτρα είναι πράγματι πρόσφορα αλλά και αναγκαία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος βιωσιμότητας των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, ενόψει και των παραγόντων που το προκάλεσαν, έτσι ώστε η λήψη των μέτρων αυτών να είναι σύμφωνη με τις πιο πάνω

συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, αφετέρου δε ότι οι επιπτώσεις από τα μέτρα αυτά στο βιοτικό επίπεδο των πληττόμενων προσώπων, συνδυαζόμενες με άλλα τυχόν ληφθέντα μέτρα (φορολογικά κ.ά.), αλλά και με το σύνολο των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών της δεδομένης συγκυρίας, δεν έχουν, αθροιστικά λαμβανόμενες, αποτέλεσμα τέτοιο που να οδηγεί σε ανεπίτρεπτη, κατά τα προεκτεθέντα, παραβίαση του πυρήνα του συνταγματικού δικαιώματος σε κοινωνική ασφάλιση. Παρεκκλίσεις ως προς την αναγκαιότητα της ύπαρξης ή ως προς το περιεχόμενο της ανωτέρω μελέτης θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν μόνο σε ακραίες περιπτώσεις, όταν συντρέχει άμεση απειλή κατάρρευσης της οικονομίας της Χώρας και τα συγκεκριμένα μέτρα λαμβάνονται κατεπειγόντως για την αποτροπή του κινδύνου. Σε τέτοιες περιπτώσεις θα μπορούσε, από τη φύση του πράγματος, να είναι σε πρώτη φάση αρκετή η αιτιολογημένη εκτίμηση του νομοθέτη για την ύπαρξη, τη σοβαρότητα και τον άμεσο χαρακτήρα της απειλής, καθώς και για την ανάγκη, ενόψει των περιστάσεων, να ληφθούν τα συγκεκριμένα μέτρα για την άμεση αντιμετώπιση της κατάστασης. Και τούτο, όμως, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέτρα δεν παρίστανται προδήλως απρόσφορα ή μη αναγκαία και ότι δεν υφίστανται σοβαρές ενδείξεις ότι υπερβαίνουν το όριο θυσίας των θιγομένων από αυτά (Σ.τ.Ε. 2287-2288/2015).

[…]

12. Επειδή, με τις 2287-2288/2015 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι οι διατάξεις των νόμων 4051/2012 και 4093/2012, που θέσπισαν τις ως άνω περικοπές στις συντάξεις, αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4, και 106 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και ότι είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Και τούτο διότι, όπως έγινε δεκτό, με τις διατάξεις αυτές επιχειρήθηκε νέα, για πολλοστή φορά, περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας ομάδας θιγομένων, χωρίς να έχει προηγηθεί εμπεριστατωμένη μελέτη, με την οποία να διαπιστώνεται και να αναδεικνύεται τεκμηριωμένα ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις που απέρρεαν, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Με τις ίδιες αποφάσεις 2287 και 2288/2015 της Ολομέλειάς του, οι οποίες δημοσιεύθηκαν στις 10.6.2015, το Δικαστήριο όρισε, μετά στάθμιση του δημόσιου συμφέροντος, αναφερόμενου στην οξυμένη δημοσιονομική κρίση και στην κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού Κράτους, ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των επίμαχων διατάξεων θα επέλθουν μετά τη δημοσίευση των αποφάσεων αυτών και ότι η διαγνωσθείσα αντισυνταγματικότητα θα έχει αναδρομικό χαρακτήρα μόνον για τους ενάγοντες στις δίκες επί των οποίων εκδόθηκαν και για όσους άλλους είχαν ασκήσει ένδικα μέσα ή βοηθήματα μέχρι τον χρόνο δημοσίευσης των αποφάσεων, ενώ δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων αυτών για τη θεμελίωση αποζημιωτικών αξιώσεων άλλων

συνταξιούχων, που αφορούν περικοπείσες, βάσει των εν λόγω διατάξεων, συνταξιοδοτικές παροχές τους, για χρονικά διαστήματα προγενέστερα του χρονικού σημείου δημοσίευσης των εν λόγω αποφάσεων της Ολομέλειας του Δικαστηρίου.

13. Επειδή, ειδικά για τους συνταξιούχους του Ν.Α.Τ., οι οποίοι δεν υπάγονταν στο πεδίο εφαρμογής των προπαρατεθεισών διατάξεων του άρθρου 6 παρ. 1 του ν. 4051/2012 ενόψει του ότι το εν λόγω Ταμείο δεν αποτελούσε φορέα κύριας ασφάλισης αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, εκδόθηκε και δημοσιεύτηκε μία ημέρα πριν από τη δημοσίευση του εν λόγω ν. 4051/2012 (28.2.20212), κατ' επίκληση του προπαρατιθέμενου άρθρου 44 του ν. 3986/2011, η 476/28.12.2012 απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών και του Υπουργού Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (Β΄ 499/28.2.2012), με την οποία προβλέφθηκε, κατ' αντιστοιχία όσων ορίστηκαν με την παρ. 1 του άρθρου 6 του ν. 4051/2012, μείωση των συντάξεων των συνταξιούχων αυτών από 1.1.2012 και εφεξής. Ειδικότερα, με την απόφαση αυτήν ορίστηκε ότι: «1. Μειώνουμε τα καταβαλλόμενα ποσά των συντάξεων του Ναυτικού Απομαχικού Ταμίου (Ν.Α.Τ.), αναδρομικά από 01/01/2012, κατά ποσοστό 7%. 2. Για τη μείωση λαμβάνεται υπόψη το ποσό της κύριας σύνταξης που προκύπτει μετά την παρακράτηση από το συνολικό ποσό της μηνιαίας σύνταξης της Εισφοράς Αλληλεγγύης Συνταξιούχων του άρθρου 38 παρ. 2 του Ν. 3863/2010 (Α΄ 115), της εισφοράς της παρ. 11 του άρθρου 44 του Ν. 3986/2011 (Α΄ 152) και της μείωσης των κύριων συντάξεων του άρθρου 2 του Ν. 4024/2011 (Α΄ 226). 3. [...] 4. Οι αναδρομικές μειώσεις της παρ. 1 παρακρατούνται σε 8 ισόποσες μηνιαίες δόσεις αρχής γενομένης από τη σύνταξη του μηνός Μαΐου 2012. 5. Τα ποσά που προκύπτουν από τις μειώσεις της παραγράφου 1 αποτελούν έσοδα του ταμείου». Οι διατάξεις όμως της εν λόγω κοινής υπουργικής απόφασης θεσπίστηκαν χωρίς να προκύπτει ότι είχε προηγηθεί ειδική, εμπεριστατωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη, από την οποία να προκύπτει αφενός μεν ότι η προβλεπόμενη από αυτή μείωση των συντάξεων των συνταξιούχων του Ν.Α.Τ. ήταν πράγματι πρόσφορο αλλά και αναγκαίο μέτρο για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος βιωσιμότητας του συγκεκριμένου φορέα κοινωνικής ασφάλισης, ενόψει και των παραγόντων που το προκάλεσαν, έτσι ώστε η λήψη του μέτρου αυτού να είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, αφετέρου δε ότι οι επιπτώσεις από το μέτρο αυτό στο βιοτικό επίπεδο των πληττόμενων προσώπων, συνδυαζόμενες με άλλα τυχόν ληφθέντα μέτρα (φορολογικά κ.ά.), αλλά και με το σύνολο των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών της δεδομένης συγκυρίας, δεν είχαν, αθροιστικά λαμβανόμενες, αποτέλεσμα τέτοιο που να οδηγεί σε ανεπίτρεπτη παραβίαση του πυρήνα του συνταγματικού δικαιώματός τους σε κοινωνική ασφάλιση (πρβλ. Σ.τ.Ε. 2287-2290/2015 Ολομ.). Κατόπιν τούτων, εφόσον με τις ως άνω διατάξεις της κ.υ.α. 476/2012 επιχειρήθηκε νέα, για πολλοστή φορά, περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας ομάδας θιγομένων, χωρίς να έχει προηγηθεί εμπεριστατωμένη μελέτη, με την

	οποία να διαπιστώνεται και να αναδεικνύεται τεκμηριωμένα ότι η λήψη του συγκεκριμένου μέτρου ήταν σύμφωνη με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις που απέρρεαν, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, οι εν λόγω διατάξεις δεν είναι συμβατές με τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., κατ' αναλογία όσων κρίθηκαν με τις αποφάσεις 2287-2288/2015 της Ολομέλειας του Δικαστηρίου για τις αντίστοιχες περικοπές που επιβλήθηκαν με την παρ. 1 του άρθρου 6 του ν. 4051/2012, και συνεπώς δεν βρίσκουν έρεισμα στην εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 44 παρ. 1 του ν. 3986/2011, κατ' επίκληση της οποίας εκδόθηκε η κ.υ.α. αυτή και με την οποία, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις, δεν δόθηκε εξουσιοδότηση για τη διενέργεια τέτοιων περικοπών. Σε τούτο άλλωστε συνηγορούν και οι μεταγενέστερες διατάξεις του άρθρου 114 του ν. 4714/2020 (Α΄ 148), όπως αντικαταστάθηκαν από τότε που ίσχυσαν με το άρθρο 34 του ν. 4734/2020 (Α΄ 196), με τις οποίες προβλέφθηκε η επιστροφή των ποσών, τα οποία αντιστοιχούν στις μειώσεις των κύριων συντάξεων που επιβλήθηκαν κατ' εφαρμογή της 476/28.2.2012 κ.υ.α. και αφορούν το -μεταγενέστερο του ένδικου- χρονικό διάστημα από 11.6.2015 μέχρι τη δημοσίευση του ν. 4387/2016, όπως ακριβώς προβλέφθηκε με τις ίδιες διατάξεις και για τα ποσά που αντιστοιχούν στις περικοπές και μειώσεις που επιβλήθηκαν στους λοιπούς συνταξιούχους δυνάμει των διατάξεων της παρ. 1 του άρθρου 6 του ν. 4051/2012. Επομένως, οι διατάξεις της κ.υ.α. 476/2012 κείνται εκτός νομοθετικής εξουσιοδότησης και δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής, νομίμως δε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίθηκε, αν και με εν μέρει διαφορετική αιτιολογία, ότι οι μειώσεις που επιβλήθηκαν στις συντάξεις των συνταξιούχων του Ν.Α.Τ. βάσει της κ.υ.α. αυτής δεν ήταν νόμιμες και ότι η αγωγή των αναιρεσιβλήτων, η οποία πάντως ασκήθηκε πριν από τη δημοσίευση των 2287-2288/2015 αποφάσεων της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά το μέρος που αφορούσε στις μειώσεις των συντάξεών τους για το χρονικό διάστημα από τον Μάιο του 2012 έως και τον Ιούνιο του 2015 δυνάμει της κ.υ.α. αυτής, ήταν βάσιμη, ο δε περί του αντιθέτου προβαλλόμενος μοναδικός λόγος αναιρέσεως είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 1310-13/2025	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος

	δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς), ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα, με την κρινόμενη αίτηση και το δικόγραφο προσθέτων λόγων, περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα ενώ δεν είναι ακουστοί, εν όψει του χρόνου εκδόσεως της προσβαλλομένης και του χρονικού διαστήματος στο οποίο αφορά, οι ισχυρισμοί της αιτούσας περί του ότι το ένδικο μέτρο έχει ήδη αποβάλει τον προσωρινό και έκτακτο χαρακτήρα, υπό τον οποίο είχε κριθεί συνταγματικώς ανεκτό. (ΣτΕ 330-333/2019 σκ. 10). Εξ άλλου, εν όψει των συνθηκών υπό τις οποίες θεσπίσθηκε το ένδικο μέτρο, δεν απαιτείτο περαιτέρω αιτιολογία ή προηγούμενη ειδική μελέτη για τη θέσπιση του μέτρου αυτού και, συνεπώς, τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα πρέπει να απορριφθούν (πρβλ. ΣτΕ 1290-93/2020, 1282/2017 επτ., 3447-50/2015 επτ.), οι δε ειδικότεροι ισχυρισμοί της αιτούσας ότι κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας επιβαρύνονται με το υπερβάλλον ποσό της ενδονοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης μόνον οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, χωρίς παραλλήλως να λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό της συνταγογράφησης εκ μέρους των ιατρών των δημόσιων νοσοκομείων και ότι δεν μελετήθηκαν και δεν ελήφθησαν άλλα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος για την περιστολή της φαρμακευτικής δαπάνης των δημόσιων νοσοκομείων είναι απορριπτέοι, διότι, ανεξαρτήτως του ότι, κατά τα ήδη κριθέντα, υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες, δεν αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση για τη θέσπιση του επίδικου μέτρου η παράλληλη νομοθετική επιδίωξη της αποτροπής χορήγησης φαρμάκων που δεν καλύπτουν πραγματικές θεραπευτικές ανάγκες (ΣτΕ 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 163/2020), ειδικώς για τις φαρμακευτικές δαπάνες των νοσοκομείων ο νομοθέτης έλαβε σειρά μέτρων ήδη από το 2014 (βλ. ΣτΕ 163/2020, 330, 1784/2019, 1590-1/2018 επτ., 3047-8/2017 επτ.), ενώ, από την θέσπιση του επίδικου μέτρου δεν αίρονται, πάντως, τυχόν ευθύνες των

	αρμοδίων οργάνων των δημοσίων νοσοκομείων, εφ' όσον διαπιστώνεται περίπτωση παραβάσεως των ισχυουσών δημοσιονομικών διατάξεων κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού τους (ΣτΕ 2201, 2399/2019). Περαιτέρω απορριπτέοι είναι και οι ισχυρισμοί της αιτούσας ότι οι ΚΑΚ δεν έχουν την δυνατότητα να παρακολουθούν την διαμόρφωση της συνολικής φαρμακευτικής δαπάνης, ώστε να προσαρμόζουν ανάλογα την πολιτική των πωλήσεών τους στα νοσοκομεία του ΕΣΥ και τα φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ, δοθέντος ότι οι συνέπειες της επιβολής του μέτρου αυτού για κάθε επιχείρηση είναι, κατ' αρχήν, επαρκώς προβλέψιμες από τις δραστηριοποιούμενες στον επιχειρηματικό αυτό χώρο επιχειρήσεις, όπως η αιτούσα, εφ' όσον τόσο το ανώτατο όριο δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης, όσο και οι κανόνες κατανομής του κόστους της υπέρβασης μεταξύ των ΚΑΚ έχουν εκ των προτέρων καθορισθεί νομοθετικά, οι δε ΚΑΚ είναι ανά πάσα στιγμή σε θέση αφ' ενός μεν να γνωρίζουν τις πωλήσεις τους, αφ' ετέρου δε να ζητήσουν και να λάβουν πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της δημόσιας δαπάνης (ΣτΕ 2399/2019, 1684/2018, 3047/2017 επτ. κ.ά.)· τα στοιχεία δε αυτά είναι κατ' αρχήν επαρκή για να είναι σε θέση να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου (ΣτΕ 1088/2020, 1684/2018, 3153/2017, 3164/2017, 1282/2017 επτ., 2439-40, 2442-3/2015 επτ. κ.ά.). […] 7. Επειδή, προβάλλεται ότι με το επίμαχο μέτρο παραβιάζεται η αρχή της επιχειρηματικής ελευθερίας, σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικότητας, για τον πρόσθετο λόγο ότι κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 9 παρ. 1 του κανονισμού (ΕΚ) 141/2000 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τα ορφανά φάρμακα, η δαπάνη για την εν λόγω ειδική και εξαιρετική κατηγορία φαρμάκων συμπεριελήφθη στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη α΄ εξαμήνου 2016, με επακόλουθο να αυξηθεί η υπέρβαση του προϋπολογισμού και η αντίστοιχη επιβάρυνση των Κ.Α.Κ., ενώ τα εν λόγω φάρμακα έπρεπε να είχαν εξαιρεθεί από τον μηχανισμό «αυτόματης επιστροφής». Ο λόγος αυτός ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαραδέκτως προβαλλόμενος εκ συμφέροντος τρίτου, εφ' όσον η αιτούσα εταιρεία δεν ισχυρίζεται ότι τα φάρμακα, για τα οποία επεβλήθη σε βάρος της το ένδικο ποσό claw back, έχουν χαρακτηρισθεί ως ορφανά σύμφωνα με τις διατάξεις του προαναφερθέντος Κανονισμού (ΕΚ) 141/2000, και, πάντως ως αορίστως προβαλλόμενος, αφού δεν εξειδικεύεται με συγκεκριμένους υπολογισμούς γιατί με την προσβαλλομένη επιβάλλεται σε αυτήν αυτόματη επιστροφή μεγαλύτερη από εκείνη που θα προέκυπτε εάν η δαπάνη για τα ορφανά φάρμακα δεν συμμετείχε στη διαμόρφωση του ποσού της υπέρβασης, οπότε και οι επιχειρήσεις που εμπορεύονται τα φάρμακα αυτά δεν θα συμμετείχαν - ή δεν θα συμμετείχαν με τα ίδια ποσοστά (μερίδια αγοράς) - στον επιμερισμό της υπερβάλλουσας δαπάνης, ώστε να θεμελιώνεται έννομο συμφέρον για την προβολή των ανωτέρω αιτιάσεων. […]

	[Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 1309/2025	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Όπως, εξ άλλου, έχει κριθεί (πρβλ. ΣτΕ 3447-50/2015 7μ., 1282/2017 επτ., ΣτΕ 1290-93/2020), εν όψει των συνθηκών υπό τις οποίες θεσπίσθηκε το ένδικο μέτρο, δεν απαιτείτο περαιτέρω αιτιολογία ή προηγούμενη ειδική μελέτη για τη θέσπιση του μέτρου αυτού. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα με την κρινόμενη αίτηση περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Περαιτέρω δε τα προβαλλόμενα περί αντίθεσης των ρυθμίσεων αυτών στις διατάξεις των άρθ. 4 παρ. 5 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος (όπως και του άρθ. 78 παρ. 4 του Συντ. καθόσον αφορά τις προαναφερθείσες κανονιστικές υπουργικές αποφάσεις), κατ' επίκληση του εισπρακτικού χαρακτήρα και της έλλειψης ανταποδοτικότητας του ενδίκου μέτρου, είναι απορριπτέα ως στηριζόμενα σε εσφαλμένη νομική εκδοχή ως προς τη φύση του μέτρου αυτού, με το οποίο, όπως ήδη εκτέθηκε, δεν επιβάλλεται ανταποδοτικό τέλος, φόρος ή κοινωνική εισφορά (ΣτΕ 63/2021 σκ. 11). [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Ε') 1265/2025	8. Επειδή, η κρινόμενη έφεση κατατέθηκε στις 2.7.2021 στο Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης και διέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 12 παρ. 2 του ν. 3900/2010 και 15 παρ. 3 του ν. 4446/2016. Με την έφεση αυτή και με το από 20.7.2023 δικόγραφο προσθέτων λόγων, όπως αναπτύσσεται με το κατατεθέν μετά τη συζήτηση, εντός της χορηγηθείσας από το Δικαστήριο προθεσμίας, από 3.10.2024 υπόμνημα, προβάλλεται ότι με τη μόνη κατά τα ανωτέρω παραδεκτώς προσβαλλόμενη απόφαση 504/2020 του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης, κρίθηκε εσφαλμένα ότι δεν καταβλήθηκε εμπροθέσμως το παράβολο, καίτοι το ελλείπον παράβολο συμπληρώθηκε στις 3.9.2018, δηλαδή εντός της ταχθείσας από τη Γραμματεία του ανωτέρω Δικαστηρίου προθεσμίας, με αποτέλεσμα ο εκκαλών να στερηθεί "το συνταγματικό και δικονομικό δικαίωμα της ακροάσεως", κατά παράβαση του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος και του άρθρου 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου κα των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ) που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256). Προς ενίσχυση δε του λόγου εφέσεως προβάλλεται με το ανωτέρω υπόμνημα ότι οι διατάξεις των άρθρων 35 και 36 του π.δ. 18/1989 αντίκεινται στα άρθρα 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος και στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, καθ' ό μέρος συνδέουν το παραδεκτό της ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας με την καταβολή παραβόλου μικρού ύψους σε σχέση με τα λοιπά έξοδα (π.χ. σύνταξη δικογράφου, παράσταση πληρεξουσίου δικηγόρου), τα οποία ανέρχονται κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας σε κατά πολύ υψηλότερο ποσό. Η κρίση, όμως, της εκκαλούμενης απόφασης επί του ζητήματος αυτού, για την οποία, άλλωστε, ουδόλως προβάλλεται ότι είναι αντίθετη με την ισχύουσα νομολογία, είναι πράγματι νόμιμη, δεδομένου ότι οι διατάξεις περί υποχρεωτικής καταβολής παραβόλου, σχετικώς χαμηλού, όπως συνομολογεί ο αιτών, ύψους, εφαρμόζονται παγίως από το Συμβούλιο της Επικρατείας, θεωρούμενες ως σύμφωνες τόσο με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος όσο και με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Θα μπορούσε, εξάλλου, να τεθεί και το ζήτημα αν, κατά την έννοια των εφαρμοσθεισών από την εκκαλουμένη διατάξεων του π.δ. 18/1989 που διέπουν την ένδικη διαφορά, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977, το παράβολο που καταβάλλεται ως προς ένα ένδικο βοήθημα, καλύπτει και άλλο ένδικο βοήθημα κατά διαφορετικής πράξεως, για τον λόγο ότι τα δύο αυτά ένδικα βοηθήματα σωρεύτηκαν μη νομίμως σε ενιαίο δικόγραφο, ή αν, αντιθέτως, η παραπομπή του ενός από αυτά προς το αρμόδιο για την εκδίκασή του δικαστήριο εκ μέρους του αναρμοδίου δικαστηρίου κατ' εφαρμογήν των προαναφερομένων ευμενών διατάξεων, αντί της απορρίψεώς του λόγω ασκήσεώς του ενώπιον αναρμοδίου δικαστηρίου, δεν επιφέρει απαλλαγή του αιτούντος και από την καταβολή του παραβόλου που θα απαιτούνταν αν το δεύτερο ένδικο βοήθημα είχε ασκηθεί ενώπιον του αρμοδίου για την εκδίκασή του δικαστηρίου. Ούτε, όμως, επί του ζητήματος αυτού προβάλλεται με το εισαγωγικό της εφέσεως δικόγραφο οποιοσδήποτε ισχυρισμός από τους περιοριστικώς αναφερόμενους στο άρθρο 12 παρ. 2 του ν. 3900/2010, ούτε, άλλωστε, γίνεται, έστω, αναφορά στον νόμο αυτό ή στη συνδρομή των προϋποθέσεων

	παραδεκτού της εφέσεως από την προεκτεθείσα άποψη (σκ. 9). Εξάλλου, απαραδέκτως προβάλλεται το πρώτον με το ανωτέρω υπόμνημα και όχι με το εισαγωγικό δικόγραφο ισχυρισμός περί αντιθέσεως της εκκαλουμένης προς τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας 601/2012 (Ολομ.) και 3194/2017, αφού κατά τα προαναφερόμενα, με το εισαγωγικό δικόγραφο δεν προβλήθηκε κανένας σχετικός ισχυρισμός. Σε κάθε πάντως περίπτωση, ανεξαρτήτως της μη παραδεκτής προβολής του, ο ανωτέρω ισχυρισμός είναι και αβάσιμος. Και τούτο διότι με την απόφαση 601/2012 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ζήτημα σχετιζόμενο με την υποχρέωση καταβολής συμπληρωματικού παραβόλου κατ' εφαρμογή διάταξης που είχε καταλάβει την υπόθεση εκκρεμή, από διάδικο, ο οποίος είχε καταβάλει το προβλεπόμενο κατά τον χρόνο άσκησης του ενδίκου βοηθήματος παράβολο, το οποίο δεν εμφανίζει καμία αναλογία με την παρούσα περίπτωση, κατά την οποία ο εκκαλών κατέβαλε παράβολο υπολειπόμενο ουσιωδώς του προβλεπομένου από πάγιες διατάξεις. Εξάλλου, δεν υφίσταται αντίθεση ούτε μεταξύ της εκκαλουμένης και της απόφασης 3194/2017 του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την οποία κρίθηκε, όπως και με την προσβαλλόμενη απόφαση ότι η μη καταβολή ή η καταβολή ελλιπούς παραβόλου υπέρ του Δημοσίου δεν περιλαμβάνεται στις τυπικές παραλείψεις, οι οποίες μπορούν να καλυφθούν και μετά τη συζήτηση της υπόθεσης, κατά τα οριζόμενα στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 33 του π.δ. 18/1989.
ΣτΕ (Στ') 1226/2025	9. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153/2017, 63/2021, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, και ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 1047/2023, 1308/2024 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018, συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Ο περιορισμός αυτός, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους δημόσιους φορείς υγείας και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους εν λόγω φορείς και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, κρίθηκε, υποβαλλόμενος στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ότι δεν δύναται να χαρακτηρισθεί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, ως μέτρο μη αναγκαίο και απρόσφορο (και,

	μάλιστα, προδήλως) για την εξυπηρέτηση του ως άνω επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος και, ως εκ τούτου, -σε περιπτώσεις που ο καταλογισμός των υπερβάσεων αφορούσε φάρμακα που δεν υπήγοντο στην κατηγορία των ορφανών φαρμάκων (βλ. κατωτέρω)- δεν αντίκειται, στο Σύνταγμα, είναι δε, κατ' αρχήν, συμβατός με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις δεν αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας (5 παρ. 1) και της περιουσίας (17 παρ. 1) και τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας (25 παρ. 1) και της ισότητας (4 παρ. 1)· αλλ' ούτε και στις διατάξεις του άρθρου 21 (παρ. 3) του Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση των όρων παροχής εκ μέρους του Κράτους υπηρεσιών υγείας στους πολίτες και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Ο ειδικότερος δε ισχυρισμός που προβάλλεται με το εισαγωγικό δικόγραφο και αναπτύσσεται με το από 6.6.2025 υπόμνημα που η αιτούσα κατέθεσε εμπροθέσμως μετά τη συζήτηση και σύμφωνα με τον οποίο το επίδικο μέτρο απέκτησε μόνιμο χαρακτήρα, λόγω της διαδοχικής επέκτασης ισχύος του έως το 2025 με τις διατάξεις των άρθρων 41 του ν. 4753/2020 (Α΄ 227) και 77 του ν. 4837/2021 (Α΄ 178), δεν είναι ακουστός, δεδομένου ότι το ένδικο μέτρο για τη νοσοκομειακή δαπάνη προβλέφθηκε το πρώτον για την τριετία 2016-2018, η δε προσβαλλόμενη πράξη αφορά το πρώτο εξάμηνο του 2018 (βλ. ΣτΕ 535/2025 σκ. 8, 1308/2024 σκ. 8, 331/2019 σκ. 9). Εξάλλου, ο ισχυρισμός της αιτούσας περί αναιτιολόγητου και αυθαίρετου προσδιορισμού του ορίου της νοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για το έτος 2018 πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, διότι αμφισβητεί την ουσιαστική εκτίμηση η του νομοθέτη ως προς το ύψος της φαρμακευτικής δαπάνης που θα απαιτηθεί να πραγματοποιηθεί κατά το έτος αυτό από τα δημόσια νοσοκομεία και τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και το οποίο αντέχει η εθνική οικονομία να καλύψει (ΣτΕ 535/2025 σκ. 8, 1308/2024 σκ. 8, 1047/2023, 163/2020). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1124/2025	9. Επειδή, εξάλλου, όπως έχει κατ' επανάληψη κριθεί τόσο από το Συμβούλιο της Επικρατείας (βλ. ΣτΕ 777/2013 Ολομ., 601/2012 Ολομ., 3087, 3088/2011 Ολομ., 1583/2010 Ολομ., 1005/2022, 459/2021 7μ., 412/2023, 326-327/2023, 1926-1929/2022, 2989/2020, 1/2019, 2398/2018, 1344/2017 κ.ά.) όσο και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αποφάσεις της 28.5.2009, υπ' αριθμ. 44685/07 προσφυγή Τσέλικα – Σκούρτη κατά Ελλάδος και της 12.1.2006, επί του παραδεκτού, υπ' αριθμ. 13404/03 προσφυγή Φίλιππου Γρυπαίου κατά Ελλάδος), η υποχρέωση καταβολής παραβόλου αποβλέπει στην αποτροπή άσκησης απερίσκεπτων ενδίκων μέσων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Ενόψει τούτου, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 36 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, με την οποία τάσσεται ως προϋπόθεση του

	παραδεκτού ενδίκου βοηθήματος ή μέσου η καταβολή του προβλεπομένου παραβόλου εντός της προαναφερόμενης μηνιαίας προθεσμίας, δεν αντίκειται ούτε στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., ούτε και στην αρχή της αναλογικότητας που ρητώς κατοχυρώνεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 1084-5/2025	7. Επειδή, η προβλεπόμενη στην περ. α της παραγράφου 4 του άρθρου 11 του ν.4174/2013 δυνατότητα της φορολογικής διοίκησης να αναστέλλει τη χρήση αριθμού φορολογικού μητρώου ή να προβαίνει σε απενεργοποίησή του, (μεταξύ άλλων) εάν υφίστανται αντικειμενικά στοιχεία τα οποία υποδηλώνουν ότι ο φορολογούμενος διαπράττει φοροδιαφυγή, συνιστά βαθειά επέμβαση στην οικονομική ζωή του εν λόγω φορολογούμενου, φυσικού ή νομικού προσώπου, η οποία κατ'ουσίαν ισοδυναμεί με απαγόρευση άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας. Η ρύθμιση αυτή του νόμου, για την οποία, με την περ.δ της παρ.10 (και προγενέστερα με την παρ. 5) του ίδιου άρθρου 11 παρέχεται εξουσιοδότηση προς τον Διοικητή της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων να ορίζει με απόφασή του "περιπτώσεις αναστολής ή απενεργοποίησης αριθμού φορολογικού μητρώου, τις συνέπειες της αναστολής και της απενεργοποίησης" δεν περιέχει την αναγκαία, λόγω της σημασίας του ρυθμιζόμενου ζητήματος, ουσιαστική ρύθμιση, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει το βασικό πλαίσιο, σύμφωνα με τις επιταγές της αρχής του κράτους δικαίου, με την πρόβλεψη των αναγκαίων εγγυήσεων και τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, αλλά συνιστά κατ'ουσίαν εν λευκώ εξουσιοδότηση προς τον Διοικητή της ΑΑΔΕ για τη ρύθμιση των εν λόγω θεμάτων σε περίπτωση φοροδιαφυγής, εφόσον δεν τίθενται όρια στην αρμοδιότητά του. Περαιτέρω, η ουσιαστική ρύθμιση δεν μπορεί να συμπληρωθεί από τις λοιπές ρυθμίσεις της παρ. 4 του ίδιου άρθρου 11 ούτε από διατάξεις άλλου νόμου, διότι καμία διάταξη δεν περιέχει τέτοιες ρυθμίσεις. Με τα δεδομένα αυτά, οι διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 4 περ. α και παρ. 10 περ. δ του ν. 4174/2013, όπως ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο, κατά το μέρος που προβλέπουν τη δυνατότητα αναστολής της χρήσης του ΑΦΜ ή απενεργοποίησης αυτού σε περίπτωση φοροδιαφυγής και παρέχουν νομοθετική εξουσιοδότηση προς τον Διοικητή της ΑΑΔΕ για τον ορισμό περιπτώσεων αναστολής ή απενεργοποίησης του ΑΦΜ και των συνεπειών της αναστολής και της απενεργοποίησης (σε περίπτωση φοροδιαφυγής), αντίκεινται στο άρθρο 43 παρ. 2 περ. β του Συντάγματος, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος (ΣτΕ 869/2025 Ολομ.). Κατόπιν τούτων, οι διατάξεις της Πολ 1200/2015 απόφασης της ΓΓΔΕ του Υπουργείου Οικονομικών, όπως τροποποιήθηκαν με την Πολ. 1088/2017 απόφαση του Διοικητή της ΑΑΔΕ, καθ' ο μέρος αναφέρονται στην αναστολή χρήσης και στην απενεργοποίηση ΑΦΜ λόγω φοροδιαφυγής, βασιζόμενες σε αντισυνταγματικές διατάξεις, είναι μη νόμιμες και ανίσχυρες (ΣτΕ 869/2025 Ολομ.). Συνεπώς, η προσβαλλόμενη

	πράξη, που έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, είναι μη νόμιμη και πρέπει να ακυρωθεί, κατ' αποδοχή του προβαλλόμενου λόγου. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 1067/2025	21. Επειδή, όσον αφορά στην εποπτική αρμοδιότητα του επιχώριου Μητροπολίτη επί των υφισταμένων Ησυχαστηρίων παρατηρούνται τα εξής σε σχέση ειδικότερα με τον έλεγχο της οικονομικής διαχείρισής τους: Σε εναρμόνιση προς τους ιερούς κανόνες Δ΄ της Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας (451 μ.Χ. «...μηδέ συνιστάν μοναστήριον ή ευκτήριον οίκον, παρά γνώμην του της πόλεως επισκόπου, τους δε καθ' εκάστην πόλιν και χώραν, μονάζοντας, υποτετάχθαι τω επισκόπω…Τον μεν τοι επίσκοπον της πόλεως, χρη την δέουσαν πρόνοιαν ποείσθαι των μοναστηρίων») και Α΄ της Πρωτοδευτέρας Συνόδου της Κωνσταντινούπολης (861 μ.Χ. «...Ώρισεν ούν διά ταύτα η αγία σύνοδος, μηδενί εξείναι μοναστήριον οικοδομείν άνευ της του επισκόπου γνώμης και βουλής...»), ο πολιτειακός νομοθέτης, αρχικά με το ν.δ. 126/1969 (άρθρο 33 παρ. 2 εδ. δεύτερο) και τον κατ' εξουσιοδότηση εκδοθέντα 39/1972 Κανονισμό της Ιεράς Συνόδου (άρθρο 5 παρ. β και στ), έθεσε υπό την έγκριση του Επιχώριου Μητροπολίτη την ίδρυση των Ιερών Ησυχαστηρίων (με τον προηγούμενο έλεγχο του ιδρυτικού κανονισμού ως προς τη νομιμότητα και κανονικότητά του) και υπό την εποπτεία του ιδίου τη λειτουργία τους. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον επακριβή προσδιορισμό στο άρθρο 6 παρ. 1 του 39/1972 Κανονισμού της «κανονικής δικαιοδοσίας» της τοπικής εκκλησιαστικής αρχής επί των Ιερών Μονών με την περιοριστική απαρίθμηση των εποπτικών αρμοδιοτήτων που αφορούν σε ζητήματα πνευματικά και διοικητικά, στα οποία συμπεριλαμβάνεται ο έλεγχος νομιμότητας της οικονομικής διαχείρισης, με το άρθρο 5 παρ. στ του ανωτέρω Κανονισμού επετράπη, ενόψει του προπεριγραφέντος ιδιαίτερου καθεστώτος τους, η ασκούμενη επί των Ησυχαστηρίων εποπτεία του επιχώριου Μητροπολίτη να ρυθμίζεται από τον ιδρυτικό κανονισμό εκάστου εξ αυτών, με αποτέλεσμα το καθοριζόμενο εύρος των διοικητικής φύσης εποπτικών αρμοδιοτήτων να διαφέρει ανά Ησυχαστήριο, αποκλειομένου κατά περίπτωση του επισκοπικού ελέγχου επί της οικονομικής διαχείρισής τους κατ' επίκληση της αρχής του αυτοδιοίκητου-της αυτονομίας της διοίκησης και διαχείρισης της περιουσίας τους. Ήδη, η προβλεπόμενη στο άρθρο 39 παρ. 6 του μεταγενέστερου ν. 590/1977 εποπτεία του επιχώριου Μητροπολίτη επί των Ιερών Μονών, με περιεχόμενο αντίστοιχο προς το περιεχόμενο της εποπτείας του άρθρου 6 παρ. 1 του 39/1972 Κανονισμού, επεκτάθηκε στα νεοϊδρυόμενα και υφιστάμενα Ιερά Ησυχαστήρια με το άρθρο 50 παρ. 2 περ. β και γ του ν. 4559/2018 στο πλαίσιο ενιαίας κανονιστικής ρύθμισης του καθεστώτος εκκλησιαστικής εποπτείας που διέπει τις Ιερές Μονές και τα Ιερά Ησυχαστήρια όσον αφορά ειδικότερα στο διοικητικής φύσης ζήτημα του ελέγχου της οικονομικής διαχείρισής τους. Τούτο διότι και τα Ιερά Ησυχαστήρια ανήκουν στο κλίμα της Εκκλησίας της Ελλάδος και αποτελούν Ιερές Μονές ιδιωτικού δικαίου (βλ. και τον τίτλο του άρθρου 5 του 39/1972 Κανονισμού) οι οποίες από νομοκανονικής άποψης δεν διαφέρουν από τις

	Ιερές Μονές δημοσίου δικαίου, καθόσον έχουν ενιαία εκκλησιολογική ταυτότητα προσδιοριζόμενη από τον ταυτόσημο σκοπό και την άσκηση ίδιου κοινοβιακού μοναχικού βίου (βλ. τη σχετική αιτιολογική έκθεση και το 3359/13.7.2015 έγγραφο της Ι.Σ.Ι. προς το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων περί προτεινόμενης προσθήκης των Ι.Η. στη ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 6). Περαιτέρω, ο κατ' άρθρο 39 παρ. 6 του Κ.Χ.Ε.Ε. εποπτικός έλεγχος της οικονομικής διαχείρισης των Ησυχαστηρίων καθορίζεται ως έλεγχος νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας. Ο έλεγχος αυτός συνίσταται στη διακρίβωση και διασφάλιση της τήρησης εκ μέρους των Ησυχαστηρίων των ιερών κανόνων, της εκκλησιαστικής-πολιτειακής νομοθεσίας καθώς και του ιδρυτικού κανονισμού τους κατά τη διαχείριση των οικονομικών τους εν γένει και όχι μόνο σε συνάρτηση προς την ύπαρξη υπόνοιας κανονικού παραπτώματος, όπως διατείνονται τα αιτούντα κατ' εσφαλμένη εκδοχή περί της έννοιας του ανωτέρω άρθρου 39 παρ. 6. Ενόψει αυτών, σε συνδυασμό με τα γενόμενα δεκτά περί της έννοιας των άρθρων 1 παρ. 4 και και 46 παρ. 2 του Κ.Χ.Ε.Ε., η εν λόγω καθιερούμενη εκκλησιαστική εποπτεία της οικονομικής διαχείρισης των υφισταμένων Ησυχαστηρίων, η οποία είναι σύμφυτη με την έννοια της αυτοδιοίκησης (πρβλ. Σ.τ.Ε. 1484/2018 σκ. 9), δεν θίγει την οικονομική αυτοτέλειά τους, καθόσον δεν επιφέρει μεταβολή στην εξουσία τους, βάσει του οικείου ιδρυτικού κανονισμού, να αποφασίζουν δι' ιδίων οργάνων επί ζητημάτων σχετικών με τη διοίκηση και διαχείριση των οικονομικών τους, ούτε επάγεται επισκοπική παρέμβαση/επέμβαση επ' αυτών ή συνδιαχείριση (πρβλ. Σ.τ.Ε. 510/2015 7μ. σκ.12-13) και, επομένως, δεν παραβιάζει τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη (άρθρο 3 παρ. 1) και προβλεπόμενη στον Κ.Χ.Ε.Ε. (άρθρο 1 παρ. 2-4) αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδος, στο σώμα της οποίας ανήκουν και τα Ησυχαστήρια. Άλλωστε, το αυτοδιοίκητο της Εκκλησίας της Ελλάδος, στην οποία περιλαμβάνονται τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και τα Ησυχαστήρια, στο πλαίσιο, μάλιστα, αμφισβήτησης του ως άνω αμιγώς οργανωτικού ζητήματος της εκκλησιαστικής εποπτείας, θεσπίζεται έναντι του Κράτους και όχι έναντι της διοικούσας Εκκλησίας, όργανο της οποίας αποτελεί και ο εποπτεύων επιχώριος Μητροπολίτης (πρβλ. απόφαση Ε.Δ.Δ.Α., της 9.12.1994, Ιερές Μονές κατά Ελλάδος, σκ. 49). Επίσης, ενόψει του ειδικού συνταγματικού και νομοθετικού καθεστώτος των σχέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος και της Πολιτείας, τα Ησυχαστήρια, ως ανήκοντα στο σώμα της Εκκλησίας, δεν τελούν υπό τις ίδιες συνθήκες με τις λοιπές θρησκευτικές κοινότητες της Χώρας (πρβλ. Σ.τ.Ε. 210/2020 Ολ. σκ. 21). Εξάλλου, η ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 6 του Κ.Χ.Ε.Ε., όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 50 παρ. 2 περ. β και γ του ν. 4559/2018, υπαγορεύθηκε -κατά την υποκείμενη σε οριακό έλεγχο από το Δικαστήριο εκτίμηση του νομοθέτη- από πρόδηλο σκοπό δημοσίου και γενικότερου συμφέροντος αναγόμενου στην περιφρούρηση του κύρους και της αξιοπιστίας της Εκκλησίας καθώς και στη διαφύλαξη της τάξης στην Πολιτεία. Δεν παρίσταται δε η εν λόγω ρύθμιση προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία για την επίτευξη του ως άνω επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού, ούτε θεσπίζει σύστημα εποπτείας δυσανάλογο, και μάλιστα προδήλως, σε σχέση προς αυτόν (πρβλ. Σ.τ.Ε. 319/2021 σκ. 21,

	1393/2017 σκ. 22, 4596/2014 σκ.15, 3291/1976 σκ. 5). Συναφώς, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, η ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 6, όπως ισχύει, δεν αντίκειται στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 13 παρ. 1, 2 12 παρ. 1, 3 και 17 παρ. 2 καθώς και στις αντίστοιχες διατάξεις των άρθρων 9, 11 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής αυτής Σύμβασης, ούτε παραβιάζει τη συνταγματική διάταξη του άρθρου 13 παρ. 3 και τις συνταγματικές αρχές της ισότητας ενώπιον του νόμου και της αναλογικότητας (άρθρα 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο). Επίσης, η μνησθείσα νομοθετική ρύθμιση -και η κατ' εξουσιοδότηση σχετική κανονιστική ρύθμιση, όπως η πληττόμενη του 337/2021 Κανονισμού- υπερισχύει των διατάξεων του οργανισμού/κανονισμού (π.δ/γμα, καταστατικό) Ιερού Ησυχαστηρίου (ν.π.ι.δ. του Α.Κ.), καθόσον η συστατική αυτή πράξη δεν αποτελεί κανονιστική διοικητική πράξη (Π.Ε. 60/2003 σκ. 2). Περαιτέρω, η επίμαχη μη γνησίως αναδρομική ρύθμιση του άρθρου 50 παρ. 2 περ. γ του ν. 4559/2018, κατά την οποία ο εποπτικός έλεγχος νομιμότητας της οικονομικής διαχείρισης «εφαρμόζεται και στα υφιστάμενα Ιερά Ησυχαστήρια ασχέτως αντίθετων προβλέψεων στα ιδρυτικά τους κείμενα και του έως σήμερα καθεστώτος λειτουργίας τους», δεν αντίκειται στη συνταγματική αρχή του κράτους δικαίου και στις απορρέουσες από αυτήν αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου. Και τούτο διότι με την εν λόγω ρύθμιση επέρχεται μεταβολή του προγενέστερου καθεστώτος των Ι.Η. κατά τρόπο γενικό, απρόσωπο και αντικειμενικό και σύμφωνα με τις επιταγές του συντρέχοντος, κατά την εκτίμηση του τυπικού νομοθέτη, προαναφερόμενου δημοσίου και γενικότερου συμφέροντος σκοπού, στην εξυπηρέτηση του οποίου κατατείνει (πρβλ. Σ.τ.Ε. 41/2023 σκ. 22, 1591/2023 σκ. 23) όπου και περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία). Ενόψει τούτων, σε συνδυασμό με τα ανωτέρω γενόμενα δεκτά περί της έννοιας των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 4 και 46 παρ. 2 του ν. 590/1977, η προαναφερόμενη ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 6 του ίδιου νόμου έχει τεθεί συμφώνως προς το Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α.Τούτο ισχύει λαμβανομένων, επίσης, υπόψη αφενός ότι ο έλεγχος που ασκείται από τις φορολογικές αρχές επί των Ησυχαστηρίων αφορά στην τήρηση της φορολογικής εν γένει νομοθεσίας και, εντεύθεν, διαφέρει του κατ' άρθρο 39 παρ. 6 του Κ.Χ.Ε.Ε. ελέγχου της οικονομικής διαχείρισής τους και αφετέρου ότι τα Ησυχαστήρια (ν.π.ι.δ.) δεν υπάγονται, κατά τον κρίσιμο χρόνο, στον κρατικό έλεγχο που προβλέπει το άρθρο 46 παρ. 4 του Καταστατικού Χάρτη, κατά το οποίο «Αι πράξεις διαχειρίσεως των εις τας προηγουμένας παραγράφους του παρόντος άρθρου περιουσιακών στοιχείων [βλ. παρ. 2 και 3, σκέψη 10] υπόκεινται εις οικονομικόν έλεγχον, διενεργούμενον υπό Επιθεωρητών Δημοσίων Διαχειρίσεων, οριζομένων διά κοινής αποφάσεως των Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Εις τον αυτόν έλεγχον υπόκεινται και αι κατά την προηγουμένην παράγραφον συνιστώμεναι εταιρίαι, πέραν των προβλεπομένων δι' αυτάς ελέγχων υπό της κειμένης περί αυτών νομοθεσίας». Ειδικότερα, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία δεν υφίσταται δυνατότητα άσκησης διαχειριστικού ελέγχου στα ν.π.ι.δ. του άρθρου 1 παρ. 4 του ΚΧ.Ε.Ε. και συγκεκριμένα στα Ησυχαστήρια δυνάμει του

	άρθρου 46 παρ. 4 του ίδιου Καταστατικού Χάρτη. Τούτο διότι πριν και μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4559/2018, όπως και του 337/2021 Κανονισμού, οι οργανικές διατάξεις του Υπουργείου Οικονομικών -στις οποίες, κατά την έννοιά του, αναφέρεται το άρθρο 46 παρ. 4- δεν προβλέπουν ότι οι επιθεωρητές δημόσιων διαχειρίσεων και η εν συνεχεία συσταθείσα Γενική Διεύθυνση Δημοσιονομικών Ελέγχων (Γ.Δ.Δ.Ε., στην οποία περιήλθαν οι σχετικές ελεγκτικές αρμοδιότητες, πρβλ. Σ.τ.Ε. 3619/2015 σκ. 9) του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών έχουν καθ' ύλην αρμοδιότητα για την άσκηση (έκτακτου) διαχειριστικού ελέγχου επί των εκκλησιαστικών ν.π.ι.δ. γενικώς και των Ησυχαστηρίων ειδικώς (προ της ένταξής τους στα ν.π.ι.δ. του άρθρου 1 παρ. 4 του Κ.Χ.Ε.Ε.). Συναφώς, τα εν λόγω νομικά πρόσωπα δεν συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο με τους υποκείμενους στον ανωτέρω οικονομικό έλεγχο φορείς, τον οποίο περιέχουν οι κατ' εξουσιοδότηση εκδοθείσες κοινές υπουργικές αποφάσεις του έτους 2013 και ήδη 2019, οπότε εξαιρέθηκαν του ελέγχου και η Εκκλησία της Ελλάδος, όπως και τα λοιπά εκκλησιαστικά ν.π.δ.δ. (βλ. ιδίως άρθρα 1, 2, 3, 24 παρ. 1, 26 του ν. 3492/2006, Α΄ 210, άρθρα 1 παρ. β, 2, 4 παρ. 1, 4 περ. ε του π.δ. 24/2008, Α΄ 48, παρ. Α περ. 2 της υ.α. 2/70212/0004/2012, Β΄ 2871, παρ. Δ περ. 23, παρ. Ε της κ.υ.α. 2/34287/ΔΥΕΠ//2013, Β΄ 911, παρ. β της κ.υ.α. 2/52141/ΑΥΕΠ/2013, Β΄ 1370 και παρ. Ε της κ.υ.α. 2/20491/ΔΣΜΕΚ/2019, Β΄ 902). Συνεπώς, κατόπιν τούτων, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι οι αναφερόμενοι στη δέκατη όγδοη σκέψη σχετικοί λόγοι ακυρώσεως. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 890/2025	30. Επειδή, κατά την επαναφορά σε ισχύ των διατάξεων του π.δ. 38/2010 σχετικά με την αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων σπουδών τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης με τις διατάξεις του άρθρου 168 του ν. 4635/2019, ο έλληνας νομοθέτης προέβλεψε ότι οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται ευθέως και για τίτλους ανώτατης εκπαίδευσης προερχόμενους από τρίτη χώρα (δυνατότητα ανάλογης εφαρμογής των διατάξεων του π.δ. 38/2010 για τίτλους τρίτων χωρών του άρθρου 1 του ν. 3696/2008 είχε προβλεφθεί με το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4264/2014, η διάταξη αυτή, όμως, καταργήθηκε στην συνέχεια, κατά τα ήδη εκτεθέντα). Ανεξαρτήτως αν η πρόβλεψη περί της δυνατότητας αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης τρίτων χωρών εν γένει, υπό τις προϋποθέσεις που καθορίζονται με τις διατάξεις του π.δ. 38/2010, συνάδει προς τα άρθρα 16 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, εν προκειμένω, το αναφυόμενο ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος προσδιορίζεται βάσει των δεδομένων της παρούσας υπόθεσης και αφορά ειδικώς τη συμφωνία προς τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων σπουδών που έχουν κτηθεί, όπως εν προκειμένω, από ιδρύματα τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης του Ηνωμένου Βασιλείου μετά την αποχώρηση αυτού από την Ένωση και μετά τη λήξη της προβλεπομένης στη Συμφωνία για την αποχώρηση μεταβατικής περιόδου, όταν οι κάτοχοί τους ενεγράφησαν στα οικεία προγράμματα σπουδών πριν από τα χρονικά αυτά σημεία. Οι τίτλοι αυτοί, εφ΄ όσον έχουν κτηθεί μετά τη λήξη της περιόδου, κατά την οποία εφαρμοζόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο το δίκαιο της Ευρωπαϊκής

	Ένωσης, θεωρούνται ως τίτλοι τρίτης χώρας. Συνεπώς, αφ' ενός μεν δεν καταλαμβάνονται από τις διατάξεις της οδηγίας 2005/36/ΕΚ (παρά μόνον υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 3 παρ. 3 της οδηγίας), αφ' ετέρου δε και για την εφαρμογή των αρχών που απορρέουν από το πρωτογενές δίκαιο αντιμετωπίζονται ως τίτλοι σπουδών τρίτης χώρας. Ο καθορισμός των προϋποθέσεων, με βάση τις οποίες είναι δυνατόν να αναγνωρίζονται από τις αρμόδιες εθνικές αρχές επαγγελματικά προσόντα που έχουν αποκτηθεί από πολίτες της Ένωσης σε τρίτες χώρες, καταλείπεται, κατ' αρχήν, από το ενωσιακό δίκαιο στην ευχέρεια των κρατών μελών. Τούτο ορίζεται ρητώς και με τις διατάξεις της οδηγίας 2005/36/ΕΚ (άρθρο 2 παρ. 2 της οδηγίας, με την επιφύλαξη ότι, προκειμένου περί των επαγγελμάτων του Κεφαλαίου ΙΙΙ του Τίτλου ΙΙΙ της οδηγίας, η πρώτη αναγνώριση πρέπει να συντελείται στο πλαίσιο των καθοριζομένων στο ίδιο κεφάλαιο ελαχίστων όρων εκπαίδευσης). Στο πλαίσιο της ευχέρειας αυτής, ο έλληνας νομοθέτης προέβλεψε με τις διατάξεις του άρθρου 168 του ν. 4635/2019, κατά τα ήδη εκτεθέντα, τη δυνατότητα εφαρμογής της διαδικασίας της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας και για τίτλους σπουδών τρίτων χωρών. Ειδικώς δε σε σχέση με τα ανακύπτοντα από την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση ζητήματα, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι κάτοχοι των σχετικών τίτλων ενεγράφησαν στα οικεία προγράμματα σπουδών προ της αποχωρήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση ή και προ της λήξεως της προβλεπομένης στη Συμφωνία για την αποχώρηση μεταβατικής περιόδου, για την εξέταση του ζητήματος αν η πρόβλεψη περί της δυνατότητας αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών στις περιπτώσεις αυτές συνάδει προς τα άρθρα 16 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, πρέπει να συνεκτιμηθούν τα εξής: α) ότι η εκπαίδευση που οδήγησε στη λήψη των τίτλων σπουδών των αναφερθεισών περιπτώσεων ξεκίνησε σε χρόνο κατά τον οποίο για το Ηνωμένο Βασίλειο και εντός αυτού εξακολουθούσε να εφαρμόζεται το δίκαιο της Ένωσης και, συνεπώς, οι ενδιαφερόμενοι ενεγράφησαν στα οικεία προγράμματα σπουδών κάνοντας χρήση των δυνατοτήτων, δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνονται με τις διατάξεις της ΣΛΕΕ για τους πολίτες της Ένωσης (βλ. και απόφαση Δ.Ε.Κ. της 7.7.2005, C-147/03, Επιτροπή κατά Αυστρίας, σκ. 69-70, σύμφωνα με την οποία η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο την ενίσχυση της κινητικότητας των φοιτητών και των εκπαιδευτικών, η δε Συνθήκη εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των φοιτητών) και β) ότι το πρόγραμμα σπουδών καταρτίσθηκε σε χρόνο κατά τον οποίο το Ηνωμένο Βασίλειο, ως κράτος στο οποίο εφαρμοζόταν το ενωσιακό δίκαιο, εξακολουθούσε να μετέχει στο σύστημα αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών ως προς την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης που σκοπεί στην καλλιέργεια επαγγελματικών προσόντων· το σύστημα αυτό αμοιβαίας εμπιστοσύνης αποτελεί τη βάση, στην οποία στηρίζεται η εφαρμογή του πλέγματος των διατάξεων και αρχών του ενωσιακού δικαίου που διέπουν την αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων, ώστε να καθίσταται δυνατή η πραγμάτωση των θεμελιωδών ελευθεριών. Εν όψει των ανωτέρω, η κατ' εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 38/2010 αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων

	σπουδών στις ανωτέρω περιπτώσεις κατατείνει στην αναγνώριση της ικανότητας άσκησης συγκεκριμένης επαγγελματικής δραστηριότητας από πρόσωπα που απέκτησαν τα σχετικά επαγγελματικά προσόντα κάνοντας χρήση, τουλάχιστον κατά την έναρξη των σπουδών τους, δικαιωμάτων ερειδομένων στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, υπό τις εγγυήσεις του σεβασμού και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που διέπει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών στο πλαίσιο της έννομης τάξης της Ένωσης. Εξ άλλου, μέσω της προβλεπόμενης στις διατάξεις του π.δ. 38/2010 διαδικασίας της συγκριτικής αξιολόγησης, στην οποία προβαίνει η αρμόδια εθνική αρχή (ΑΤΕΕΝ), εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση η δυνατότητα ελέγχου των γνώσεων και ικανοτήτων που πιστοποιούνται με τον τίτλο σπουδών του εκπαιδευτικού ιδρύματος του Ηνωμένου Βασιλείου, προκειμένου να διαπιστώνεται αν οι γνώσεις και ικανότητες αυτές είναι τουλάχιστον ισοδύναμες με εκείνες που απαιτούνται κατά την ελληνική νομοθεσία. Υπό τα δεδομένα αυτά, το ζήτημα της συνταγματικότητας της κατ' εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 38/2010 δυνατότητας αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων σπουδών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου των προαναφερθεισών περιπτώσεων με τους απονεμόμενους από τα ελληνικά Α.Ε.Ι. τίτλους σπουδών πρέπει να κριθεί με όρους αντίστοιχους με εκείνους, βάσει των οποίων κρίθηκε η συνταγματικότητα της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών που προέρχονται από εκπαιδευτικά ιδρύματα κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τούτο διότι οι ανωτέρω εκτεθείσες συνθήκες, υπό τις οποίες χορηγήθηκαν στους κατόχους τους οι εν λόγω τίτλοι σπουδών, δικαιολογούν τη μεταχείρισή τους, από της απόψεως αυτής, κατά τρόπο ανάλογο με τους τίτλους κρατών μελών, καθ' όσον η αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας και στις δύο περιπτώσεις συνδέεται με την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνονται με τις Συνθήκες. Ως εκ τούτου, η αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του Ηνωμένου Βασιλείου στις προαναφερθείσες περιπτώσεις δεν αντίκειται στα άρθρα 16 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, βάσει εκτιμήσεων αναλόγων προς εκείνες που ελήφθησαν υπ' όψιν με τις μνημονευόμενες στην προηγούμενη σκέψη αποφάσεις του Δικαστηρίου για την κρίση σχετικά με τη συνταγματικότητα της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων των κρατών μελών. Την υιοθέτηση της άποψης αυτής σχετικά με το συνταγματικώς θεμιτό της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών αυτών των περιπτώσεων υπαγορεύουν και εκτιμήσεις συνδεόμενες με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και, ιδίως, από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος. Εκδήλωση της αρχής της ασφάλειας δικαίου αποτελεί η λήψη πρόνοιας για τη διασφάλιση της θέσεως των προσώπων, τα οποία στήριξαν βασική βιοτική επιλογή τους σχετιζόμενη με τον τρόπο κτήσης των επαγγελματικών τους προσόντων στα νομικά δεδομένα που ίσχυαν κατά τον χρόνο εγγραφής τους στο οικείο πρόγραμμα σπουδών. Ειδικότερα, τα πρόσωπα τα οποία ενεγράφησαν σε πρόγραμμα σπουδών ιδρύματος τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης

του Ηνωμένου Βασιλείου πριν την υπογραφή της Συμφωνίας για την αποχώρηση, ξεκίνησαν τις σπουδές τους σε χρόνο κατά τον οποίο το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς να γνωρίζουν το χρονικό σημείο κατά το οποίο δεν θα μπορούσαν πλέον να επικαλεσθούν τις δυνατότητες και τα δικαιώματα που αντλούσαν από το δίκαιο της Ένωσης, λαμβανομένων υπ' όψιν και των ρυθμίσεων της παραγράφου 3 του άρθρου 50 ΣΕΕ περί δυνατότητας παρατάσεως της τασσόμενης προθεσμίας λήξεως της ισχύος των Συνθηκών στο κράτος που γνωστοποιεί την πρόθεσή του να αποχωρήσει από την Ένωση. Εν όψει δε της ιδιαίτερης κατάστασης, στην οποία βρέθηκαν τα πρόσωπα αυτά μετά την υπογραφή της Συμφωνίας για την αποχώρηση μεσούσης της διάρκειας των σπουδών τους και σταθμιζομένων των διακυβευομένων εννόμων αγαθών, η εξασφάλιση της δυνατότητας αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των κτηθέντων τίτλων σπουδών στην περίπτωση αυτή ανταποκρίνεται στις επιταγές της ασφάλειας δικαίου. Αλλά και τα πρόσωπα που ξεκίνησαν τις σπουδές τους στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας για την αποχώρηση και εντός της προβλεπόμενης από τη συμφωνία αυτή μεταβατικής περιόδου (δηλαδή, από 1.2.2020 έως και 31.12.2020), κατά την εγγραφή τους στο οικείο πρόγραμμα σπουδών αντλούσαν δικαιώματα από τις διατάξεις της ΣΛΕΕ, εφ' όσον το δίκαιο της Ένωσης εξακολουθούσε να εφαρμόζεται για το Ηνωμένο Βασίλειο και εντός αυτού κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου. Συνεπώς, από της απόψεως αυτής, τελούν επίσης σε ιδιαίτερη θέση, η οποία πρέπει να αξιολογηθεί και κατ' εκτίμηση των επιταγών της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Τούτο δε πέραν του ότι και ως προς τους αποφοίτους της κατηγορίας αυτής συντρέχουν οι προαναφερθείσες αντικειμενικές περιστάσεις, βάσει των οποίων κρίνεται ότι η αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών τους δεν αντίκειται στα άρθρα 16 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, κατ' αναλογίαν προς τα κριθέντα για την αναγνώριση της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων τυπικής ανώτατης εκπαίδευσης κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και κατά τη γνώμη των Συμβούλων Ο. Παπαδοπούλου και Μ. Αθανασοπούλου, προς την οποία συντάχθηκε και ο Πάρεδρος Ι. Παπαγιάννης, η δυνατότητα αναγνώρισης, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 38/2010, της επαγγελματικής ισοδυναμίας τίτλων σπουδών που έχουν απονεμηθεί από εκπαιδευτικά ιδρύματα του Ηνωμένου Βασιλείου μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, πρέπει να κριθεί ως σύμφωνη προς τα άρθρα 16 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος, βάσει εκτιμήσεων αναλόγων με εκείνες, στις οποίες στηρίχθηκε η μέχρι τώρα διαμορφωθείσα νομολογία του Δικαστηρίου για τίτλους σπουδών διεπομένους από το δίκαιο της Ένωσης, μόνο στην περίπτωση κατά την οποία οι σπουδές που οδήγησαν στην λήψη αυτών των τίτλων ξεκίνησαν μέχρι τον χρόνο εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή, μέχρι την έναρξη ισχύος της Συμφωνίας για την αποχώρηση. Τούτο δε εν όψει των συνταγματικώς κατοχυρωμένων αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστατευομένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, προς προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων που ενεγράφησαν στα οικεία προγράμματα σπουδών έχοντας κάνοντας χρήση των θεμελιωδών

	ελευθεριών που κατοχυρώνονται στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστατευομένης εμπιστοσύνης, αντιθέτως, δεν μπορούν να επικαλεσθούν τα πρόσωπα που ξεκίνησαν τις σπουδές τους μετά την υπογραφή της Συμφωνίας για την αποχώρηση, κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, δεδομένου ότι τα πρόσωπα αυτά γνώριζαν ήδη ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αποτελούσε πλέον κράτος μέλος της Ένωσης, καθώς και ότι η ολοκλήρωση των σπουδών τους θα ελάμβανε χώρα μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου, με αποτέλεσμα ο τίτλος σπουδών τους να θεωρείται τίτλος τρίτης χώρας και μπορούσαν να προσαρμόσουν κατάλληλα τη συμπεριφορά και τις επιλογές τους. Υπό τα δεδομένα αυτά, άλλωστε, οι συνθήκες, υπό τις οποίες τα πρόσωπα της κατηγορίας αυτής πραγματοποίησαν τις σπουδές τους, διαφέρουν ουσιωδώς από εκείνες, εν όψει των οποίων διαμορφώθηκε η προαναφερθείσα νομολογία του Δικαστηρίου. Συνεπώς, κατά τη γνώμη αυτή, το ζήτημα του συμβατού της αναγνώρισης της επαγγελματικής ισοδυναμίας των τίτλων σπουδών της κατηγορίας αυτής αποφοίτων προς τις διατάξεις του Συντάγματος, δεν μπορεί να κριθεί με τους ίδιους ως άνω όρους. [Επιλύει τα νομικά ζητήματα σύμφωνα με το σκεπτικό. Παραπέμπει κατά τα λοιπά την αίτηση ακυρώσεως προς περαιτέρω εκδίκαση στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, σύμφωνα με το σκεπτικό.]
ΣτΕ (Γ') 867/2025, 1639-41/2023	8. Επειδή, περαιτέρω, η ανάκληση διορισμού σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη αποτελεί διοικητικό μέτρο, η επιβολή του οποίου υπαγορεύεται από τους προαναφερθέντες επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον η ανακλητική πράξη εκδίδεται μετά την πάροδο διετίας από τη δημοσίευση της πράξης του διορισμού βάσει υποκειμενικής συμπεριφοράς του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, απαιτείται, πριν από την έκδοση της πράξης αυτής, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του κυρωθέντος με τον ν. 2690/1999 (Α΄ 45) Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, η προηγούμενη κλήση του υπαλλήλου σε ακρόαση (βλ. ΣτΕ 2739-2742/2005). Η ανακλητική πράξη πρέπει καταρχήν να αιτιολογείται επαρκώς ως προς το ότι ο διορισθείς προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την παρανομία της πράξης διορισμού του (βλ. ΣτΕ 1437/2021 7μ., 1094/2014, πρβλ. ΣτΕ 2616/2012 7μ., 2319/2012, 3569/1998, 2429/1992). Κατά της ανακλητικής πράξης προβλέπεται η άσκηση του κατά το άρθρο 95 παρ. 1 του Συντάγματος γενικού ένδικου βοηθήματος της αίτησης ακυρώσεως. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία θίγει δικαιώματα «αστικής φύσεως» του αιτούντος, [ήτοι το δικαίωμα ενός δημοσίου υπαλλήλου να συνεχίσει να απασχολείται στη θέση του, βλ. ΕΔΔΑ, 19.9.2017, μείζονος σύνθεσης, Regner κατά Τσεχίας, 35289/11, σκέψεις 120-125, 21.7.2016, Miryana Petrova κατά Βουλγαρίας, 57148/08, σκέψεις 33-35, 29.4.2014, Ternovskis κατά Λετονίας, 33637/02, σκέψη 44, βλ. ΣτΕ 3262/2012, 1405/2007 7μ. κ.ά.] είναι, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. α΄ του ν. 702/1977, το Διοικητικό Εφετείο, το οποίο έχει την παρεχόμενη σ' αυτό από το Σύνταγμα και τον νόμο (βλ. άρθρο 4

	παρ. 1 του ν. 702/1977 για την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 18/1989 που ισχύουν για το Συμβούλιο της Επικρατείας) εξουσία να εξετάζει αφενός το σύνολο των προβαλλομένων αιτιάσεων, αφετέρου το σύνολο των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, περαιτέρω δε τη δυνατότητα να ελέγξει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς και τον τρόπο άσκησης της διακριτικής εξουσίας της Διοίκησης και, τέλος, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την πράξη αυτή για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων την πλάνη περί τα πράγματα ή τη μη νόμιμη και ανεπαρκή αιτιολογία, χωρίς να ασκεί επιρροή το γεγονός ότι δεν έχει εξουσία να προβεί σε μεταρρύθμιση της πράξης (βλ. σχετ. ΣτΕ 3098/2017 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ, 21.7.2011, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, 32181/04, 35122/05, σκέψεις 151 - 157). Εξάλλου, το διοικητικό αυτό μέτρο αποτελεί σοβαρό πλην αναγκαίο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, και της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. τις σχετικές προϋποθέσεις στην απόφαση ΕΔΔΑ της 25.9.2018, μείζονος σύνθεσης, Denisov κατά Ουκρανίας, 76639/11). Τούτο, διότι ο περιορισμός αυτός συνάπτεται άμεσα με τις νόμιμες προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του υπαλλήλου, από επαγγελματική και ηθική σκοπιά, για τον διορισμό του σε δημόσια θέση και με την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, που συνίσταται στην ομαλή λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 347/2020, 931/2018, 1900/2014 Ολομ., 788/2014, 3262/2012, ΕΔΔΑ, απόφαση επί του παραδεκτού -decision- της 23.8.2011, Βαγενάς κατά Ελλάδας, 53372/07)· τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και του συνόλου των λοιπών οικονομικής φύσης εννόμων συνεπειών που επέρχονται από την αναδρομική ισχύ της ανακλητικής πράξης. Ειδικότερα, ναι μεν με την ανάκληση διορισμού αίρονται καταρχήν αναδρομικά όλες οι συνέπειες που απορρέουν από την υπαλληλική σχέση, πλην, όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΣ 599/2021 Ολομ. σκ. 25-27), δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας η αναζήτηση από τον υπάλληλο, ως αχρεωστήτως λαβόντα, του συνόλου των ποσών που έλαβε ως αποδοχές για τις υπηρεσίες που πραγματικά παρείχε κατά τη διάρκεια του υπαλληλικού βίου του, αλλά το αν υπέχει καταρχήν υποχρέωση επιστροφής ορισμένου ποσού, καθώς και το ύψος του ποσού αυτού αποτελούν προϊόν ad hoc στάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτών που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Επίσης, με την 1820/2021 απόφαση της Ολομέλειας του ιδίου Δικαστηρίου έχει κριθεί (βλ. ιδίως σκ. 32 και 38) ότι η –λόγω της ανάκλησης του διορισμού– πλήρης στέρηση σύνταξης του υπαλλήλου, ο οποίος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, θα υπερακόντιζε, στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετεί η ανάκληση διορισμού, ως μέτρο αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας. Περαιτέρω, με την απόφαση αυτή τέθηκαν in abstracto κριτήρια για τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας σύνταξης. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το ποσό αυτό: α) δεν μπορεί να ισούται

	με το ποσό που θα ελάμβανε ο υπάλληλος εάν είχε νομίμως συσταθεί η υπαλληλική του σχέση, β) πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας και γ) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το κατώτερο όριο σύνταξης κατ' άρθρο 55 παρ. 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα. Ενόψει των ανωτέρω, η λήψη του διοικητικού μέτρου της ανάκλησης διορισμού του υπαλλήλου που προκάλεσε δολίως την παρανομία του διορισμού του δεν αντίκειται καταρχήν στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 και 8 της ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ 346, 350/2023 7μ., 2759, 2760/2022, 2763, 2766, 2775-7/2022 7μ.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Β') 813-4/2025	5. Επειδή, εξάλλου, από τον συνδυασμό των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος συνάγεται ότι η κοινωνική ασφάλιση αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως θεσμική εγγύηση των εργαζομένων, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης, διαθέτοντας ευρεία προς τούτο εξουσία και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θέτει τους κανόνες για την ασφαλιστική κάλυψη και προστασία του εργαζόμενου πληθυσμού έναντι συγκεκριμένων ασφαλιστικών κινδύνων (όπως είναι το γήρας, ο θάνατος, η αναπηρία, η ασθένεια, η ανεργία), με γνώμονα αφενός την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και την εξυπηρέτηση της αναλογιστικής βάσης, στην οποία στηρίζεται η οικονομία των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, δηλαδή την προστασία της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών, χάριν και των μελλοντικών γενεών, και αφετέρου τη διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων, οι οποίοι με την εργασία τους συνέβαλαν στη δημιουργία του δημόσιου πλούτου, ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης, όσο το δυνατόν εγγύτερου σε εκείνο που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Μεταξύ των παροχών, οι οποίες κατατείνουν στον ανωτέρω σκοπό, δεν είναι μόνον οι περιοδικές παροχές (συντάξεις, κύριες και επικουρικές, μερίσματα, βοηθήματα) αλλά και οι εφάπαξ παροχές που χορηγούνται κατά τη συνταξιοδότηση, οι οποίες, κατά τα παγίως γενόμενα δεκτά, είναι δημοσίου δικαίου κοινωνικοασφαλιστικές παροχές (ΑΕΔ 3, 4, 5/2007, ΣτΕ 121/2012, 1554, 2429/2018 επταμ.), υπαγόμενες και αυτές στο καθεστώς προστασίας του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση εκείνη, κατά την οποία οι εφάπαξ παροχές χορηγούνται από φορείς κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίοι οργανώνονται από το νομοθέτη ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, προερχόμενα από μετατροπή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου συνοδευόμενη από μεταφορά της περιουσίας τους στα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, εφόσον τα τελευταία εξακολουθούν να αποτελούν φορείς υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης· εφόσον, δηλαδή, η υπαγωγή στην ασφάλισή τους είναι υποχρεωτική για τους ασφαλισμένους τους, οι οποίοι καταβάλλουν υποχρεωτικώς ασφαλιστικές εισφορές ορισμένου ύψους, διέπονται δε οι εν λόγω ασφαλιστικοί φορείς από ειδικό κανονιστικό πλαίσιο, όπως εκείνο της- εκτιθέμενης στην επόμενη σκέψη- παραγράφου 20 του άρθρου 6 του ν. 3029/2002 (ΣτΕ 1554, 2429/2018 επταμ., πρβλ. ΣτΕ 1726/2016 επταμ., 960/2017 επταμ.). Περαιτέρω, το ασφαλιστικό

	κεφάλαιο από το οποίο αντλούνται οι εφάπαξ παροχές, εφόσον σχηματίζεται αποκλειστικώς ή κατά κύριο λόγο από εισφορές είτε μόνο των ασφαλισμένων είτε και του εργοδότη που τους απασχολεί, ανεξαρτήτως μάλιστα του ύψους των εισφορών του τελευταίου, φέρει αμιγώς ανταποδοτικό χαρακτήρα (ΣτΕ 2679/2011 Ολομ., 1554,2429/2018 επταμ. κ.ά., πρβλ. ΑΕΔ 3, 4, 5/2007). Η προστασία της βιωσιμότητας του οικείου ασφαλιστικού φορέα και η διασφάλιση της ακεραιότητας του ασφαλιστικού του κεφαλαίου αποτελεί υποχρέωση του νομοθέτη, ο οποίος, όταν διαπιστώνει μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, εγκυμονούσα κινδύνους για τη βιωσιμότητα αυτού, λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα, όπως είναι η αναπροσαρμογή των ασφαλιστικών παροχών και εισφορών και ο επανακαθορισμός των προϋποθέσεων θεμελίωσης του ασφαλιστικού δικαιώματος (ΣτΕ 1554, 2429/2018). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 799-800, 802-3/2025	4. Επειδή, κατά τα ήδη κριθέντα (ΣτΕ 1529/2021, 869-870/2019, 1282/2017 επτ.. 3447, 3449/2015 επτ. κ.ά.), ο κατά τα ανωτέρω επιβληθείς περιορισμός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επιδίκων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν εισάγουν απρόσφορο ή μη αναγκαίο προς τούτο μέτρο και δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της επιχειρηματικής ελευθερίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα, αλλ' ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρεώσεως του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και την παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως στους εργαζομένους, όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτόν επιχειρήσεων. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 790/2025	10. Επειδή, προβάλλεται ότι η διάταξη του δεύτερου εδαφίου της περ. ε) της παρ. 3 του άρθρου 12 του ν. 3816/2010 (Α΄ 6), η οποία προστέθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 36 του ν. 4025/2011, σύμφωνα με την οποία, σε περίπτωση μη απόδοσης του τέλους εισόδου από τους υπόχρεους μέχρι τις 15.11.2011, το φαρμακευτικό

	ιδιοσκεύασμα αποκλείεται αυτοδίκαια από το θετικό κατάλογο συνταγογραφούμενων φαρμάκων, πλήττει τον πυρήνα του δικαιώματος οικονομικής ελευθερίας (α. 5 παρ. 1 Σ.) και το δικαίωμα στην περιουσία (α. 1 ΠΠ ΕΣΔΑ) και παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας. Η συνέπεια όμως της μη τήρησης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις ανωτέρω συνταγματικά ανεκτές διατάξεις, η οποία πάντως δεν εξικνείται μέχρι την απαγόρευση κυκλοφορίας του ιδιοσκευάσματος, είναι ομοίως συνταγματικά ανεκτή. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 781/2025	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 1649-52/2022, 2120/2021, 1045/2019), ο περιορισμός των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων αδειών κυκλοφορίας (Κ.Α.Κ.) που απορρέουν από εξωνοσοκομειακές πωλήσεις των φαρμακευτικών προϊόντων τους προς χρήση των ασφαλισμένων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης (Φ.Κ.Α.), των οποίων (πωλήσεων) τη δαπάνη καλύπτουν ολικώς ή μερικώς οι Φ.Κ.Α., με στόχο τον περιορισμό της δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης, ο οποίος επιχειρήθηκε με τις διατάξεις του άρθρου 35 παρ. 6 του ν. 3697/ 2008 και της υπ' αριθμ. ΔΥΓ3α/Γ.Π.οικ.59716/7.5.2009 Κ.Υ.Α., είναι επιτρεπτός κατά το Σύνταγμα, καθώς συμβάλλει στη βελτίωση των οικονομικών των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, χωρίς να επιβαρύνει τις λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητές τους στην αγορά του φαρμάκου, η δε πρόβλεψη του συγκεκριμένου ποσοστού «επιστροφής» (3%) δεν παρίσταται προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία ούτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκομένου σκοπού μέτρο. Συνεπώς, οι προβαλλόμενοι από την αιτούσα λόγοι, σύμφωνα με τους οποίους η πρόβλεψη του επιμάχου μέτρου της «επιστροφής» αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος και στην αρχή της αναλογικότητας, είναι απορριπτέοι. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 757-61/2025	3. Επειδή, όπως κρίθηκε με τις αποφάσεις 904-905/2024 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, το Σύνταγμα προστατεύει μεν με το άρθρο 5 παρ. 1 την κατά τους όρους της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς ισότιμη πρόσβαση και ανάπτυξη παραγωγικής και συναλλακτικής δραστηριότητας με σκοπό το κέρδος εντός της ανταγωνιστικής αγοράς, η ελευθερία όμως αυτή, η οποία σε μια κοινωνική οικονομία της αγοράς μπορεί να περιορισθεί για λόγους δημόσιου συμφέροντος, με την επιφύλαξη των αρχών της ίσης μεταχείρισης, της προστασίας του σκληρού πυρήνα του δικαιώματος, καθώς και της αναλογικότητας, δεν γεννά, κατ' αρχήν, θετικές αξιώσεις έναντι του Δημοσίου, ούτε εμποδίζει τη δυνατότητά του να καθορίζει με γενικά, προβλέψιμα και αντικειμενικά κριτήρια το ύψος της δημόσιας δαπάνης και τους γενικούς όρους συναλλαγής του με αποκλειστικό γνώμονα την επίτευξη και διατήρηση δημοσιονομικής ισορροπίας και τη βέλτιστη εξυπηρέτηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος, ιδίως των σκοπών του κοινωνικού κράτους, σύμφωνα με την αρχή της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης και τις αρχές της ποιότητας και καθολικότητας της υπηρεσίας. Η δε ελευθερία του Δημοσίου να καθορίζει κανονιστικά τις δαπάνες και

	το νομικό πλαίσιο των συναλλαγών του με στόχο την επίτευξη και διατήρηση δημοσιονομικής ισορροπίας και τη βέλτιστη εξυπηρέτηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος δεν είναι κατ' αρχήν ασύμβατη προς την προστατευόμενη υπερνομοθετικά οικονομική ελευθερία των επιχειρήσεων και δη, ακόμη και αν το Δημόσιο είναι κύριος αγοραστής των συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών στην εθνική γεωγραφική αγορά, εν όσω αυτές διατηρούν την ευχέρεια επιλογής είτε να συναλλαγούν με το Δημόσιο, εφ' όσον είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του, και κρίνουν τούτο συμφέρον, είτε, αν οι όροι συναλλαγής του Δημοσίου κρίνονται από την επιχείρηση μη εύλογοι και ασύμφοροι, να μην ασχοληθούν με αυτόν τον τομέα της αγοράς και να κατευθύνουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στην ιδιωτική εθνική ή τη διεθνή αγορά. Είναι δε αδιάφορο αν ο δημόσιος τομέας της αγοράς είναι ο οικονομικά σημαντικότερος· τούτο δε, προεχόντως, διότι το Δημόσιο κατά την άσκηση αρμοδιοτήτων που αποβλέπουν στη θεραπεία δημόσιων σκοπών (όπως είναι κατ' εξοχήν οι σκοποί του κοινωνικού κράτους) δεν είναι επιχείρηση και, συνεπώς, δεν μπορεί ούτε ως «μονοψώνιο» να αντιμετωπισθεί, ούτε να τεθεί ζήτημα καταχρηστικής συμπεριφοράς. […] 6. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439, 2440/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047, 3048/2017 επτ,, 1590, 1591/2018 7μ, 331, 333, 1784/2019, 2266/2019 επτ., 163/2020, 2216, 2438, 2439/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός «αυτόματης επιστροφής», ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης, στην οποία είχε περιέλθει η χώρα, και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων που απορρέουν από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Το εν λόγω μέτρο, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας -και δη με το περιεχόμενο που έχει η ελευθερία αυτή, κατά το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως εκτέθηκε ανωτέρω (σκ. 3)-, ούτε στις αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας. Εξ άλλου, οι συνέπειες της επιβολής του επίδικου μέτρου στις δραστηριοποιούμενες στον χώρο αυτόν επιχειρήσεις είναι, κατ' αρχήν, επαρκώς προβλέψιμες από αυτές, εφ' όσον αυτές γνωρίζουν εκ των προτέρων τους (μη υποκείμενους σε δικαστικό έλεγχο) δημοσιονομικούς στόχους και το όριο

δαπάνης, καθώς και τις προβλέψεις και παραδοχές στις οποίες στηρίζονται οι στόχοι και τα όρια αυτά, αφού όλα τα ανωτέρω στοιχεία εκτίθενται στο εκάστοτε Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ)· και, περαιτέρω, είναι ανά πάσα στιγμή σε θέση αφενός μεν να γνωρίζουν τις πωλήσεις τους, αφετέρου δε να ζητήσουν και να λάβουν πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της δημόσιας δαπάνης· τα στοιχεία δε αυτά είναι κατ' αρχήν επαρκή για να είναι σε θέση να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου (ΣτΕ 1088/2020, 2399/2019, 1684/2018, 3153/2017, 3164/2017, 2439-40, 2442-3/2015 επτ. και ήδη ΣτΕ 904-905/2024 Ολομ.).

7. Επειδή, με βάση τα ανωτέρω δεκτά γενόμενα, όλοι οι λόγοι ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται, κατά τους ειδικότερους στο δικόγραφο της αιτήσεως ισχυρισμούς, ότι το επίδικο μέτρο θεσπίσθηκε κατά παράβαση των ανωτέρω διατάξεων του Συντάγματος, είναι αβάσιμοι και απορριπτέοι, όπως και ο ισχυρισμός ότι κατά την επιβολή της ένδικης επιβάρυνσης δεν τηρούνται οι συνταγματικές αρχές της ασφαλείας δικαίου και της φανεράς δράσης της Διοίκησης, διότι δεν είναι δυνατό να προσδιορισθούν εκ των προτέρων ή και να ελεγχθούν εκ των υστέρων τα κρίσιμα στοιχεία προσδιορισμού της εν λόγω επιβάρυνσης. Ομοίως απορριπτέοι είναι και οι συναρτώμενοι με τους λόγους αυτούς ισχυρισμοί ότι κατά παράβαση των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας καθώς και της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 11 του ν. 4052/2012, με την 70520/2014 απόφαση του Υπουργού Υγείας, στην οποία στηρίζεται η προσβαλλόμενη πράξη, αντιμετωπίζονται με όμοιο τρόπο, ως προς τον τρόπο υπολογισμού του επιμερισμού του ποσού του claw back, διαφορετικές κατηγορίες φαρμάκων (και συγκεκριμένα τα πρωτότυπα εντός και εκτός προστασίας και τα γενόσημα φάρμακα), χωρίς να γίνεται επιμερισμός του κλειστού προϋπολογισμού με βάση το μερίδιο αγοράς κάθε κατηγορίας φαρμάκων (και μάλιστα σε ποσοστό 73,38% σε πρωτότυπα και 21,62% σε γενόσημα, κατά τους ισχυρισμούς της αιτούσας), και χωρίς να προβλέπονται, ως κριτήρια υπολογισμού της συμμετοχής κάθε φαρμάκου στην στην υπέρβαση του κλειστού προϋπολογισμού, το μερίδιο αγοράς του, ειδικώς στην οικεία θεραπευτική κατηγορία και η μεταβολή του μεριδίου αυτού σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Και τούτο, διότι, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 3164/2017, 3153/2017, 2439, 2442-3/2015, 1684/2018 κ.ά. και ήδη ΣτΕ 904-905/2024 Ολομ.), κατά την έννοια της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 11 του ν. 4052/2012, τα μνημονευόμενα στη διάταξη αυτή αναφερθέντα στη σκέψη 5 κριτήρια για τον υπολογισμό των ποσών που υποχρεούται να καταβάλει κάθε ΚΑΚ φαρμακευτικών προϊόντων σε περίπτωση υπέρβασης του προϋπολογισμού του ΦΚΑ, δεν είναι υποχρεωτικό να λαμβάνονται υπόψη σωρευτικά, δύναται δε ο κανονιστικός νομοθέτης, κατά την εξειδίκευση της μεθοδολογίας επιμερισμού του ποσού επιστροφής, να επιλέξει από τα ως άνω μνημονευόμενα κριτήρια εκείνο ή εκείνα που, κατά την εκτίμησή του, παρίστανται ως πλέον πρόσφορα, στη δεδομένη φάση οργάνωσης των ΦΚΑ και διαμόρφωσης των συνθηκών εφαρμογής του μέτρου του «μηχανισμού αυτόματης επιστροφής», για τον

	προσδιορισμό της επιβάρυνσης κάθε ΚΑΚ. Το δε εκ των ανωτέρω κριτηρίων επιλεγέν με την 70520/14.8.2014 απόφαση του Υπουργού Υγείας κριτήριο του μεριδίου της αγοράς (ως ποσοστού επί της συνολικής δαπάνης του ΕΟΠΥΥ) δεν είναι απρόσφορο ούτε μη συναφές προς το αντικείμενο και τον σκοπό της ρύθμισης, ούτε παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ή κάποια άλλη συνταγματική αρχή (βλ. ΣτΕ 1088/2020, 3153, 3164/2017, πρβ. ΣτΕ 2399, 2201, 102/2019). Όπως, εξ άλλου, κρίθηκε και με τις αποφάσεις ΣτΕ Ολομ. 904-905/2024, η οριζόντια και ισόρροπη διασπορά του κινδύνου από την υπέρβαση του κλειστού προϋπολογισμού μεταξύ των φαρμακευτικών επιχειρήσεων συνιστά συνταγματικώς θεμιτό σκοπό του μέτρου, που δεν παραβιάζει την αρχή της ισότητας μεταξύ των επιχειρήσεων που παράγουν γενόσημα σε σχέση με αυτές που παράγουν πρωτότυπα (και δη εντός προστασίας), προεχόντως γιατί πρόκειται για διαφορετικές επιχειρήσεις, επιχειρηματικές στρατηγικές, και κατηγορίες προϊόντων, με διαφορετική δομή κόστους. Άλλωστε, ο νομοθέτης σταδιακά και ανάλογα με τις εκάστοτε περιστάσεις και προτεραιότητες έχει θεσπίσει στοχευμένα μέτρα, παροδικά ή πάγια, τα οποία λειτουργούν διορθωτικά στην οριζόντια διασπορά του κόστους της υπέρβασης. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 729/2025	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής (claw back), ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015 επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) έως την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου - σημαντικού - κύκλου εργασιών των

	δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. 4. Επειδή, περαιτέρω, όπως έχει ήδη κριθεί, ο τρόπος χορήγησης των φαρμάκων νοσοκομειακής χρήσης και ο αριθμός ασθενών στον οποίο αυτά απευθύνονται δεν αποτελούν κριτήρια για την εφαρμογή του μηχανισμού αυτόματης επιστροφής, η ομοιόμορφη δε αυτή μεταχείριση δεν αντίκειται στο Σύνταγμα ή σε άλλη διάταξη υπερνομοθετικής ισχύος (ΣτΕ 333-4/2019, 2265-6/2019 επτ., 2438-9/2022, πρβλ. ΣτΕ 2201/2019, 2399/2019). Εν όψει τούτου, δεν συντρέχει λόγος εξαίρεσης των αντιρετροϊκών φαρμάκων από τον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη (ΣτΕ 333/2019, 2266/2019 επτ., 2438-9/2022). Εν όψει των ανωτέρω, και όσων αναφέρονται στην προηγούμενη σκέψη, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμα όλα όσα περί του αντιθέτου υποστηρίζει η αιτούσα με τους λόγους ακυρώσεως, με τους οποίους προβάλλεται ότι το θεσπισθέν με τις προεκτεθείσες διατάξεις σύστημα αυτόματων επιστροφών, ιδίως στο μέτρο που δεν λαμβάνει υπόψη την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και το ιδιαίτερο νομοθετικό καθεστώς των αντιρετροϊκών φαρμάκων, αντίκειται στα άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1, 25 παρ. 1, 106 παρ. 2, 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος. Περαιτέρω, το επιχείρημα που αντλεί η αιτούσα, προς επίρρωση της βασιμότητας του λόγου περί υποχρέωσης εξαίρεσης από τον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής των αντιρετροϊκών φαρμάκων, από τη νομολογία του Δικαστηρίου (ΣτΕ 1785/2019, 2741/2019, 2238-9/2022 κ.ά.) για την αντίθεση στις αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας της υπαγωγής στον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής των πωλήσεων των ορφανών φαρμάκων, δεν ευσταθεί. Τούτο δε, διότι η νομολογία αυτή, κατά τις ειδικότερες αιτιολογίες της, αφορά μόνον στα φάρμακα που εμπίπτουν στην ανωτέρω όλως ειδική κατηγορία και δεν καταλαμβάνει φάρμακα που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία άλλων, βαρέων επίσης, νοσημάτων, όπως τα αντιρετροϊκά, για τα οποία έχει ήδη, κατά τ’ ανωτέρω, κριθεί, κατ’ εκτίμηση του νομοθετικού πλαισίου που τα διέπει, ότι η συμπερίληψή τους στο ρυθμιστικό πεδίο των εκδοθεισών κατ’ εφαρμογή της περίπτωσης στ του άρθρου 11 του ν. 4052/2012 κανονιστικών αποφάσεων δεν αντίκειται σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ’) 723/2025	6. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 1575-1577/2023, πρβ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 επτ., 1282/2017 επτ., 869-870/2019, 1529/2021), τα ανωτέρω μέτρα “επιστροφής” (rebate), με τα οποία επιδιώκεται η μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης και η εν γένει διαφύλαξη του κοινωνικού συστήματος υγείας, ενόψει και των δημοσιονομικών συνθηκών της χώρας, συνίστανται σε περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν είτε από πωλήσεις φαρμάκων σε ιδιωτικά φαρμακεία προς χρήση των ασφαλισμένων των Φ.Κ.Α. με (ολική ή μερική, κατά περίπτωση) κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε από πωλήσεις φαρμάκων στους δημόσιους φορείς υγείας (εν προκειμένω, τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), και όχι σε επιβολή ανταποδοτικού τέλους, φόρου ή κοινωνικής εισφοράς

	ως πόρου των Φ.Κ.Α. Ο περιορισμός αυτός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των ανωτέρω ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους δημόσιους φορείς και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αποτελεί απρόσφορο ή μη αναγκαίο, και μάλιστα προδήλως, μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος, μη απαιτουμένης και προηγουμένης ειδικής μελέτης για τη θέσπισή του (πρβ. ΣτΕ 3447/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 1290/2020), ούτε πλήττει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακευτικών εταιρειών κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος και της αρχής της αναλογικότητας, ούτε αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς αποσκοπεί στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους. Περαιτέρω, το εν λόγω μέτρο δεν αντίκειται στις διατάξεις του άρθρου 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (Π.Π.Π.) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256), το οποίο ορίζει ότι η περιουσία κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου είναι σεβαστή, εφόσον τηρείται η αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος που αφορά το κοινωνικό σύνολο και των αξιώσεων για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντίθεσης των διατάξεων του άρθρου 35 του ν. 3918/2011, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, στις ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Οι ειδικότεροι δε ισχυρισμοί της αιτούσας ότι τα οριζόντια μέτρα των επιστροφών (rebate) και αυτόματων επιστροφών (claw back) οδηγούν, κατά παράβαση των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, τις τιμές κάποιων φαρμακευτικών προϊόντων, (μεταξύ των οποίων και τα επίδικα Ceclor, Humatrope και Olansek, σύμφωνα με τον πίνακα τιμών για το έτος 2016 που παραθέτει στο εισαγωγικό δικόγραφο η αιτούσα) σε όρια χαμηλότερα του μέσου όρου των τριών χαμηλότερων τιμών στην Ε.Ε. και ότι δεδομένης της ζημίας που προκαλείται, ως εκ τούτου, στην περιουσία της αιτούσας, περιορίζεται κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 16 παρ. 1 του Συντάγματος, η δυνατότητα της να χρηματοδοτήσει την ερευνητική δραστηριότητά της, είναι απορριπτέοι. Και τούτο, διότι πέραν του ότι η συνταγματικότητα του επίδικου μέτρου επιστροφής δεν συναρτάται προς την εφαρμογή του συναφούς μέτρου του «μηχανισμού αυτόματης επιστροφής» (claw back), το οποίο θεσπίσθηκε με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012, όπως

	εκάστοτε ισχύει, και αποβλέπει στην συγκράτηση της ετήσιας φαρμακευτικής δαπάνης εντός των ορίων του εκάστοτε προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α. (ΣτΕ 1290-1293/2020), οι ανωτέρω ισχυρισμοί, και αληθείς υποτιθέμενοι, δεν είναι πάντως πρόσφοροι να θεμελιώσουν αντίθεση του ένδικου μέτρου προς το Σύνταγμα, λαμβανομένου ιδίως υπόψη ότι για τον ενωσιακό μέσο όρο λαμβάνεται η ονομαστική τιμή των φαρμάκων στις λοιπές χώρες της Ε.Ε. (και ήδη της ευρωζώνης) και όχι η πραγματική τιμή αποζημίωσης που προκύπτει μετά τις εκπτώσεις και επιστροφές που έχουν συμφωνήσει οι Κ.Α.Κ. με τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης και, ως εκ τούτου, η εξωτερική τιμή αναφοράς δεν συνιστά ένδειξη της ελάχιστης εύλογης τιμής, όπως υπολαμβάνει η αιτούσα (βλ. ΣτΕ 612/2022 επτ. και ήδη ΣτΕ 904-5/2024 Ολομ.). [Καταργεί εν μέρει τη δίκη και απορρίπτει, σύμφωνα με το σκεπτικό, την αίτηση κατά τα λοιπά.]
ΣτΕ (Α') 641/2025	7. Επειδή, οι περικοπές των συντάξεων, που επήλθαν, κατ' εφαρμογή του δεύτερου Μνημονίου Συνεννόησης (ν. 4046/2012, Α΄ 28), με τους ν. 4051/2012 (Α΄ 40) και ν. 4093/2012 (Α΄ 222), κρίθηκαν αντισυνταγματικές με τις 2287/2015 και 2288/2015 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας για τον λόγο ότι δεν προηγήθηκε των εν λόγω περικοπών [οι οποίες θεσπίσθηκαν σε συνέχεια των περικοπών κατ' εφαρμογή του πρώτου Μνημονίου (βλ. ιδίως ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011) -οι οποίες κρίθηκαν συνταγματικές] και ενώ είχε παρέλθει διετία από τον πρώτο αιφνιδιασμό της οικονομικής κρίσης, η ειδική μελέτη που περιγράφεται στις ως άνω αποφάσεις. Ειδικότερα, με τις αποφάσεις αυτές κρίθηκε ότι σε περιπτώσεις εξαιρετικά δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών δεν αποκλείεται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, η επέμβαση του νομοθέτη για τη μείωση και των απονεμηθεισών ακόμη συντάξεων εφεξής, σε κάθε περίπτωση, όμως, η περικοπή των συντάξεων δεν μπορεί να παραβιάζει τον συνταγματικό πυρήνα του κοινωνικο-ασφαλιστικού δικαιώματος, τη χορήγηση, δηλαδή, στον συνταξιούχο τέτοιων παροχών που να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια. Προκειμένου δε να καθίσταται εφικτός ο δικαστικός έλεγχος των οικείων νομοθετικών μέτρων από τις ανωτέρω συνταγματικές απόψεις, κρίθηκε ότι ο νομοθέτης, όταν λαμβάνει μέτρα συνιστάμενα σε περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών, οφείλει, ενόψει και της γενικότερης υποχρέωσής του για «προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης» (άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος), να έχει προβεί σε ειδική, εμπεριστατωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη, από την οποία να προκύπτει αφ' ενός μεν ότι τα συγκεκριμένα μέτρα είναι πράγματι πρόσφορα αλλά και αναγκαία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος βιωσιμότητας των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, εν όψει και των παραγόντων που το προκάλεσαν, έτσι ώστε η λήψη των μέτρων αυτών να είναι σύμφωνη με τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, αφ' ετέρου δε ότι οι επιπτώσεις από τα μέτρα αυτά στο βιοτικό επίπεδο των πληττομένων προσώπων, συνδυαζόμενες με άλλα τυχόν ληφθέντα μέτρα (φορολογικά κ.ά.), αλλά και με το σύνολο

	των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών της δεδομένης συγκυρίας, δεν έχουν, αθροιστικά λαμβανόμενες, αποτέλεσμα τέτοιο που να οδηγεί σε ανεπίτρεπτη παραβίαση του πυρήνα του συνταγματικού δικαιώματος σε κοινωνική ασφάλιση. Κατόπιν τούτων, κρίθηκε με τις ανωτέρω αποφάσεις ότι οι διατάξεις των νόμων 4051/2012 και 4093/2012 που θέσπισαν τις προσβληθείσες ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας περικοπές στις συντάξεις αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4, και 106 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και ότι είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Και τούτο διότι, όπως έγινε δεκτό, με τις διατάξεις αυτές επιχειρήθηκε νέα, για πολλοστή φορά, περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας ομάδας θιγομένων, χωρίς να έχει προηγηθεί εμπεριστατωμένη μελέτη, με την οποία να διαπιστώνεται και να αναδεικνύεται τεκμηριωμένα ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν σύμφωνη με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις που απέρρεαν, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Με τις ίδιες αποφάσεις 2287/2015 και 2288/2015 της Ολομέλειάς του, οι οποίες δημοσιεύθηκαν στις 10.6.2015, το Δικαστήριο όρισε, μετά στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος, αναφερομένου στην οξυμένη δημοσιονομική κρίση και στην κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού Κράτους, ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των επίμαχων διατάξεων θα επέλθουν μετά τη δημοσίευση των αποφάσεων αυτών και ότι η διαγνωσθείσα αντισυνταγματικότητα θα έχει αναδρομικό χαρακτήρα μόνον για τους ενάγοντες και όσους άλλους έχουν ασκήσει ένδικα μέσα ή βοηθήματα μέχρι τον χρόνο δημοσίευσης των αποφάσεων. […] 10. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και τα λοιπά διαδικαστικά έγγραφα της υπόθεσης προκύπτουν τα εξής: Οι αρχικώς ενάγοντες (και ήδη αναιρεσίβλητοι, οι ίδιοι ή οι κληρονόμοι αυτών), πρώην υπάλληλοι του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδος (Ο.Σ.Ε.) και συνταξιούχοι του αναιρεσείοντος ασφαλιστικού φορέα [κατά τα εκτιθέμενα στην αγωγή τους, είχαν ασφαλισθεί από την πρόσληψή τους στον κλάδο σύνταξης του Ταμείου Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (Τ.Α.Π.-Ο.Τ.Ε.), ο οποίος κατόπιν εντάχθηκε στον κλάδο σύνταξης του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ.) (άρθρο 1 του ν. 3655/2008, Α΄ 58)], άσκησαν στις 14.9.2016 την από 2.9.2016 αγωγή των άρθρων 105 και 106 του Εισ.Ν.Α.Κ. κατά του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ., με την οποία ζήτησαν να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστησαν από την παράνομη, κατά τους ισχυρισμούς τους, περικοπή των κύριων συντάξεών τους κατά το χρονικό διάστημα από 11.6.2015 έως 30.6.2016 καθώς και από την μη καταβολή σε αυτούς του επιδόματος αδείας του έτους 2015, του δώρου Χριστουγέννων του ίδιου έτους και του δώρου Πάσχα του έτους 2016, επικαλούμενοι την απόφαση 2287/2015 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας και προβάλλοντας ότι οι διατάξεις του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.5 περ. 1 και υποπαρ. ΙΑ.6 περ. 3 του ν.

4093/2012 (Α΄ 222), δυνάμει των οποίων επήλθαν οι ως άνω περικοπές στις συντάξεις τους, αντίκεινται στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. Ειδικότερα, καθένας από τους αναιρεσιβλήτους διεκδίκησε ποσό 800 ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στα δώρα Χριστουγέννων 2015, Πάσχα 2016 καθώς και στο επίδομα αδείας 2015, επιπλέον δε τα αναφερόμενα στην αγωγή ποσά, τα οποία αντιστοιχούν σε περικοπές συντάξεων γήρατος. Με την ήδη αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο έκρινε, καταρχάς, ότι οι ως άνω ρυθμίσεις του ν. 4093/2012 αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., δεδομένου ότι ο νομοθέτης δεν προέβη, πριν από τη θέσπιση των επίμαχων περικοπών στις κύριες συντάξεις και στα δώρα εορτών και επιδόματα αδείας, σε εμπεριστατωμένη μελέτη, προκειμένου να διαπιστώσει και να αναδείξει τεκμηριωμένα ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις, τις απορρέουσες, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφαλίσεως, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Στην κρίση του αυτή το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο κατέληξε επαναλαμβάνοντας τις σχετικές σκέψεις της Σ.τ.Ε. 2287/2015 Ολομ., με την οποία διαπιστώθηκε το πρώτον η ως άνω αντίθεση στο Σύνταγμα και στην Ε.Σ.Δ.Α. Περαιτέρω, και αφού επανέλαβε τη διαλαμβανόμενη στην Σ.τ.Ε. 2287/2015 Ολομ. κρίση ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των επίμαχων διατάξεων επέρχονται μετά τη δημοσίευση της εν λόγω αποφάσεως του Δικαστηρίου (10.6.2015) για όσους εγείρουν αξιώσεις μετά το χρονικό αυτό σημείο (όπως και οι αναιρεσίβλητοι, οι οποίοι άσκησαν την αγωγή τους στις 14.9.2016), το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο έκρινε ότι μη νομίμως περικόπηκαν οι συντάξεις των αναιρεσιβλήτων για το χρονικό διάστημα από 1.7.2015 (και όχι από 11.6.2015 που είχαν ζητήσει οι αναιρεσίβλητοι) έως 30.6.2016 και έκανε εν μέρει δεκτή την αγωγή τους, κρίνοντας ότι αυτοί είχαν αγώγιμη αξίωση και εδικαιούντο ισόποση αποζημίωση με τα ποσά που αντιστοιχούν στην περικοπή των κύριων συντάξεών τους για το ως άνω χρονικό διάστημα. Περαιτέρω, το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα της αγωγής που αφορούσε την καταβολή δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα και επιδόματος αδείας. Κατόπιν τούτων, το δικάσαν δικαστήριο υποχρέωσε τον Ε.Φ.Κ.Α. να καταβάλει ως αποζημίωση για την ανωτέρω αιτία σε καθέναν από τους αναιρεσιβλήτους ποσά, τα οποία, για καθέναν από αυτούς κυμαίνονται μεταξύ 3.675,96 και 537,72 ευρώ, νομιμοτόκως από την επίδοση της της αγωγής.

11. Επειδή, η κρινόμενη αίτηση κατατέθηκε στη γραμματεία του εκδόντος την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών στις 10.12.2019, και, επομένως, εμπίπτει, ως εκ του χρόνου άσκησής της, στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της παρ. 1 του ν. 3900/2010. Με την αίτηση δε αυτή άγεται κατ’ αναίρεση διαφορά με χρηματικό αντικείμενο, το οποίο, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, είναι για κάθε

	αναιρεσίβλητο ξεχωριστά κατώτερο του νομοθετικού ορίου των 40.000 ευρώ. Με την υπό κρίση αίτηση, όπως αναπτύσσεται με το από 7.11.2022 υπόμνημα, προβάλλεται ότι με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εσφαλμένως κρίθηκε, κατ' επίκληση των 2287/2015 και 2288/2015 αποφάσεων της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ότι οι ρυθμίσεις του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.5 περ. 1 του ν. 4093/2012, με τις οποίες επιβλήθηκαν οι επίμαχες περικοπές κατά το χρονικό διάστημα από την 1η.7.2015 έως τις 30.6.2016, αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. Και τούτο, διότι κατά τα προβαλλόμενα από τον αναιρεσείοντα ασφαλιστικό φορέα, με την 1891/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας έγινε δεκτό ότι οι ως άνω αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας του έτους 2015 έκριναν τις διατάξεις αυτές αντισυνταγματικές μόνο από άποψη τυπική και όχι από ουσιαστική άποψη, ενώ το ίδιο το Συμβούλιο της Επικρατείας καταφάσκει τη συνταγματικότητα των εν λόγω διατάξεων με την ως άνω 1891/2019 απόφαση της Ολομέλειάς του, με την οποία κρίθηκε ότι αιτιολογείται επαρκώς η επιλογή του νομοθέτη να επιβάλει με τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016, ειδικότερα δε με εκείνες των άρθρων 14 και 33 του νόμου αυτού, νέο σύστημα υπολογισμού των συντάξεων κοινό για όλους τους συνταξιούχους, καθώς και επανυπολογισμό όλων των παλαιών συντάξεων, ορίζοντας ότι το ύψος των καταβαλλόμενων στους παλαιούς συνταξιούχους συντάξεων θα ανέρχεται στο ύψος αυτών όπως είχε διαμορφωθεί στις 31.12.2014, με τις περικοπές δηλαδή των νόμων 4051/2012 και 4093/2012. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τα προβαλλόμενα από τον e - Ε.Φ.Κ.Α., πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι περικοπές των νόμων 4051 και 4093/2012, βάσει των οποίων οι συντάξεις είχαν διαμορφωθεί στις 31.12.2014, είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α, και ότι, συνεπώς, σύμφωνες με το Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α. είναι και οι περικοπές των συντάξεων της αναιρεσίβλητης κατά το επίδικο χρονικό διάστημα, δηλαδή από την 1η.7.2015 έως τις 30.6.2016. Συναφώς, προβάλλεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ενέχει την εσφαλμένη κρίση ότι οι περικοπές των αναιρεσιβλήτων κατά το χρονικό διάστημα από 12.5.2016 έως 30.6.2016 επιβλήθηκαν με βάση τις κριθείσες ως αντισυνταγματικές διατάξεις του ν. 4093/2012, ενώ, κατά τα προβαλλόμενα από τον αναιρεσείοντα φορέα, εφαρμοστέος κατά το διάστημα αυτό ήταν ο ν. 4387/2016, στις διατάξεις του οποίου είχαν έρεισμα οι μειώσεις των συντάξεων των αναιρεσιβλήτων από τη δημοσίευσή του (12.5.2016) και εφεξής. [Δέχεται εν μέρει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 615/2025	11. Επειδή, η διάταξη της περ. ζ΄ της παρ. 2 του άρθρου 10 του ν. 4804/2021, κατά το μέρος που ορίζει (δια παραπομπής στην περ. στ΄) ότι κρίσιμος χρόνος για την ύπαρξη ενεργού συμβατικού δεσμού με τον οικείο δήμο ή τα νομικά του πρόσωπα ή τα νομικά πρόσωπα στα οποία αυτός συμμετέχει είναι η 1η Ιανουαρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών και οποιοδήποτε χρονικό σημείο μετά την ημερομηνία αυτή εντός του έτους διενέργειας των εκλογών

(βλ. Σ.τ.Ε. 1741/2024 επταμ., 1473/2024 επταμ.), δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας διότι δεν αναιρεί ούτε περιορίζει υπέρμετρα σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό δημοσίου συμφέροντος το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του εκλέγεσθαι σε αιρετά αξιώματα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Και τούτο διότι, ο νομοθέτης καθιστά γνωστή εκ των προτέρων σε όλους τους ενδιαφερόμενους τη συγκεκριμένη ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών (δεύτερη Κυριακή του Οκτωβρίου του πέμπτου έτους της δημοτικής περιόδου, βλ. άρθρο 5 παρ. 2 του ν. 4804/2021), με το δεδομένο δε αυτό η 1η Ιανουαρίου του έτους διενέργειας των εκλογών αποτελεί ένα εύλογο, κατ' αρχήν, χρονικό σημείο, εγγύς της ημερομηνίας διενέργειας των εκλογών ενόψει του ότι απέχει λιγότερο από (10) δέκα μήνες από τις εκλογές, βάσει του οποίου δύναται είτε ο ενδιαφερόμενος υποψήφιος να προσαρμόσει εγκαίρως τη σχέση του με την εταιρεία, στην οποία μετέχει με κάποια από τις περιοριστικώς αναφερόμενες στην περ. ζ΄ ιδιότητες, και η οποία συμβάλλεται με τον οικείο δήμο, τα νομικά του πρόσωπα ή τα νομικά πρόσωπα στα οποία αυτός συμμετέχει είτε η ίδια η εταιρεία, στην οποία μετέχει ο ενδιαφερόμενος υποψήφιος, να τερματίσει εγκαίρως τον οποιονδήποτε συμβατικό της δεσμό με τον οικείο δήμο. Εξάλλου, εάν η σύμβαση ή οι συμβάσεις που περιγράφονται περιοριστικά στην περ. στ΄ είναι εκκρεμείς κατά την 1η Ιανουαρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών και σε οποιονδήποτε χρόνο εντός του έτους αυτού δημιουργούνται, κατά κοινή πείρα, συνθήκες πρόσφορες για τον επηρεασμό του τοπικού εκλογικού σώματος από τον υποψήφιο, τα οικονομικά συμφέροντα του οποίου διαπλέκονται με τα συμφέροντα του δήμου σε χρόνο που δεν απέχει πολύ των εκλογών, με αποτέλεσμα να μην παρέχει το εν λόγω πρόσωπο επαρκή εχέγγυα αποφυγής εκμετάλλευσης του αξιώματός του προς αποκομιδή ιδιωτικού κέρδους. Περαιτέρω, από την αντιπαραβολή των διατάξεων των περ. α΄, ε΄, στ΄ και ζ΄ της παρ. 2 του άρθρου 10 του ν. 4804/2021 συνάγεται σαφώς ότι ο νομοθέτης επέλεξε να καθορίσει ομοιόμορφα και ενιαία ως κρίσιμο χρόνο ολόκληρο το έτος διεξαγωγής των εκλογών για τις περισσότερες περιπτώσεις κωλυμάτων εκλογιμότητας, ανεξαρτήτως εάν αυτά συνάπτονται με την κατοχή ορισμένης ιδιότητας (βλ. περ. α΄) ή την άσκηση καθηκόντων που αντιστοιχούν σε δημόσια θέση ευθύνης σε οργανικές μονάδες στις οποίες παράγεται διοικητικό έργο και γίνεται χειρισμός διοικητικής φύσεως υποθέσεων των πολιτών του οικείου δήμου (βλ. περ. ε΄, Σ.τ.Ε. 1741/2024 επταμ., 1473/2024 επταμ.) ή την ύπαρξη ενεργούς συμβατικής σχέσης με τον οικείο δήμο ορισμένου οικονομικού μεγέθους. Η επιλογή του νομοθέτη να προβεί σε μια ενιαία ρύθμιση όσον αφορά τον κρίσιμο χρόνο συνδρομής των περισσότερων κωλυμάτων εκλογιμότητας παρίσταται κατ' αρχήν εύλογη καθόσον όλες οι ανωτέρω περιπτώσεις κωλυμάτων κατατείνουν στην εξυπηρέτηση του αυτού επιτακτικού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ήτοι της ελεύθερης διαμόρφωσης του φρονήματος των εκλογέων και της γνήσιας έκφρασης της προτίμησης του εκλογικού σώματος κατά τις αυτοδιοικητικές εκλογές με την αποτροπή άσκησης (ψυχολογικού) επηρεασμού από πρόσωπα τα οποία είτε κατέχουν δημόσια θέση στον δήμο στον οποίο υποβάλουν υποψηφιότητα, και μάλιστα θέση ευθύνης ασκώντας δημόσια εξουσία και διεκπεραιώνοντας διοικητικής

φύσεως υποθέσεις των δημοτών (Σ.τ.Ε. 1741/2024 επταμ., 1473/2024 επταμ., πρβλ. Σ.τ.Ε. 4111, 4112/2009 επταμ., 2895/2001), είτε διατηρούν δεσμούς οικονομικής φύσεως με τον δήμο, καθώς και της διασφάλισης της συμμετοχής στις δημοτικές εκλογές προσώπων που παρέχουν εχέγγυα αμερόληπτης άσκησης των καθηκόντων τους προς εξυπηρέτηση αποκλειστικά και μόνο των συμφερόντων του δήμου για την επιτέλεση της συνταγματικής αποστολής του για επωφελή διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Εξάλλου, οι διατάξεις του άρθρου 57 παρ. 1 περ. α΄ του Συντάγματος που παρατέθηκαν στην πέμπτη σκέψη, με τις οποίες ρυθμίζονται περιπτώσεις ασυμβιβάστου με την ιδιότητα του βουλευτή κατά τρόπο πλήρη και αποκλειστικό διότι συνιστούν περιορισμούς του συνταγματικού δικαιώματος του εκλέγεσθαι (βλ. Α.Ε.Δ. 13/2020, 11/2008), είναι ειδικές διατάξεις εξαιρετικού χαρακτήρα και δεν είναι, για τον λόγο αυτόν, δυνατόν να τύχουν ανάλογης εφαρμογής και στις εκλογές για την ανάδειξη των αιρετών οργάνων των δήμων (πρβλ. Σ.τ.Ε. 661/2015 επταμ., 3684/2009 Ολομ., 2166/2004 επταμ., 3323/2003). Ο καθορισμός, άλλωστε, κωλυμάτων και ασυμβιβάστων των βουλευτών αφενός και των δημοτικών αρχόντων αφετέρου γίνεται, σύμφωνα με τον συνταγματικό και τον κοινό νομοθέτη, βάσει των καθηκόντων που αντιστοιχούν σε καθένα από τα αξιώματα αυτά, τα οποία διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους, ιδίως ως προς τη φύση και την έκταση της άσκησης δημόσιας εξουσίας (πρβλ. Σ.τ.Ε. 2166/2004 επταμ.). Η Πάρεδρος Σ. Παπακωνσταντίνου διατύπωσε την ακόλουθη άποψη: Η νομοθετική πρόβλεψη ότι δεν μπορούν να εκλεγούν σε οποιοδήποτε δημοτικό αξίωμα τα πρόσωπα που συνδέονται συμβατικά έμμεσα, λόγω της συμμετοχής τους υπό τις περιοριστικά αναφερόμενες στην περ. ζ΄ ιδιότητες σε εταιρείες που συμβάλλονται με τον οικείο δήμο, τα νομικά του πρόσωπα ή τα νομικά πρόσωπα στα οποία αυτός συμμετέχει, εφόσον η σύμβαση ή οι συμβάσεις που μνημονεύονται περιοριστικά στην περ. στ΄ είναι σε ισχύ κατά και μετά την 1η Ιανουαρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών, εισάγει δυσανάλογο περιορισμό στο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του εκλέγεσθαι σε αξιώματα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Τούτο δε διότι, όπως προκύπτει από τη συνδυαστική ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 15 παρ. 4 και 7 (όπως ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με το άρθρο 9 του
ν. 5046/2023, Α΄ 137/29.7.2023) και 16 παρ. 2 και 3 του ν. 4804/2021, καθώς και των διατάξεων της εκδοθείσας κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 89 παρ. 6 του ν. 4804/2021 64742/1.8.2023 κοινής απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών και Ψηφιακής Διακυβέρνησης (Β΄ 4879), με τις οποίες θεσπίζεται υποχρεωτική ειδική τυπική διαδικασία σχετικά με την κατάρτιση των δηλώσεων των συνδυασμών που μετέχουν στις δημοτικές εκλογές και την υποβολή τους στην ηλεκτρονική πύλη του άρθρου 33 του π.δ. 26/2012 (Α΄ 57) περί εκλογής βουλευτών, είναι πιθανή η ανά πάσα χρονική στιγμή, μέχρι την καταληκτική ημερομηνία ηλεκτρονικής υποβολής των δηλώσεων των συνδυασμών από τους επικεφαλής αυτών υποψήφιους δημάρχους, ήτοι μέχρι τις 23:59 της 31ης Αυγούστου του έτους των εκλογών, μεταβολή των προσώπων που περιλαμβάνονται στους συνδυασμούς - στους οποίους υποχρεωτικά προσχωρούν οι

	υποψήφιοι για την αναζήτηση της ψήφου των εκλογέων βάσει του ισχύοντος εκλογικού συστήματος που διέπει την εκλογή των δημάρχων, δημοτικών συμβούλων, των συμβούλων δημοτικών κοινοτήτων και των προέδρων δημοτικών κοινοτήτων, ανεξαρτήτως πληθυσμού, αποκλειομένης, κατά το άρθρο 15 παρ. 1 του ν. 4804/2021, της συμμετοχής υποψηφίων ως ανεξάρτητων/μεμονωμένων εκτός συνδυασμού (Σ.τ.Ε. 20/2025 επταμ., πρβλ. Σ.τ.Ε. 121/2004 επταμ., 3156/2000) - είτε λόγω ανάκλησης της αποδοχής της υποψηφιότητας είτε λόγω παραίτησης ή θανάτου υποψηφίου είτε λόγω συμπληρωματικής καταχώρησης νέου υποψηφίου (βλ. Σ.τ.Ε. 403/2024 επταμ.). Λαμβανομένης υπόψη της σφοδρής πιθανότητας ανατροπής κατά περιεχόμενο των δηλώσεων των συνδυασμών οποιαδήποτε χρονική στιγμή μέχρι την 31η Αυγούστου του έτους των εκλογών, εξαιτίας του αναγνωριζόμενου από τον τυπικό νομοθέτη φαινομένου της εκλογικής δυναμικής που επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες και μπορεί να μεταβληθεί με ταχύτητα, η απαίτηση του ίδιου νομοθέτη όπως ο ενδιαφερόμενος για την κατάληψη δημοτικού αξιώματος έχει αποφασίσει τουλάχιστον οκτώ (8) μήνες πριν από τη λήξη της προθεσμίας υποβολής των οριστικών δηλώσεων των συνδυασμών, ότι θα κατέλθει στον εκλογικό στίβο και θα διεκδικήσει την προτίμηση του τοπικού εκλογικού σώματος και μάλιστα με συγκεκριμένο συνδυασμό, και, άρα, έχει μεριμνήσει ώστε να έχει αποχωρήσει, το αργότερο μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του προηγούμενου των εκλογών έτους, από την συμβαλλόμενη με τον οικείο δήμο εταιρεία, στην οποία αυτός μετέχει με κάποια εκ των αναφερομένων στην περ. ζ΄ ιδιότητες, συνιστά δυσανάλογης έντασης περιορισμό του δημόσιου πολιτικού δικαιώματος του εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές. Εξάλλου, για την έγκαιρη, ήτοι μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του προηγούμενου των εκλογών έτους, λήξη οποιουδήποτε εκκρεμούς συμβατικού δεσμού μεταξύ της εταιρείας και του οικείου δήμου, προκειμένου να αρθεί το προβλεπόμενο στην περ. ζ΄ κώλυμα εκλογιμότητας στο πρόσωπο του μετέχοντος στην εταιρεία υποψηφίου, απαιτείται, για τις ανάγκες εφαρμογής της νομοθεσίας που διέπει τις εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών αρχών (πρβλ. Σ.τ.Ε. 3674/1996, 1842/2006), η αντισυμβαλλόμενη του δήμου εταιρεία να έχει εκπληρώσει νομίμως και προσηκόντως την αναληφθείσα με τη σύμβαση υποχρέωσή της (πρβλ. Σ.τ.Ε. 3674/1996, 3464/2007, 3226/2015 επταμ.) το αργότερο μέχρι την κατά τα ανωτέρω ημερομηνία. Ειδικότερα, στην περίπτωση της σύμβασης εκτέλεσης δημοτικού έργου, ως «νόμιμη εκπλήρωση» της συμβατικής υποχρέωσης του αναδόχου νοείται όχι μόνο η εντός του συμβατικού χρόνου (ή εντός της τυχόν χορηγηθείσας παράτασης) παράδοση των εργασιών του έργου, αλλά και η ποσοτική και ποιοτική παραλαβή των εργασιών από την αρμόδια επιτροπή παραλαβής κατά την ειδική διαδικασία που περιγράφεται στο άρθρο 172 του εφαρμοζόμενου και για τα δημοτικά έργα (βλ. άρθρο 2 παρ. 1 περ. α΄) ν. 4412/2016 «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)» (Α΄ 147/8.8.2016, διόρθωση σφαλμάτων Α΄ 200/24.10.2016), όπως αυτό ισχύει. Η ολοκλήρωση της διαδικασίας παραλαβής συντελείται με τη σύνταξη και υπογραφή του οριστικού πρωτοκόλλου παραλαβής από την επιτροπή και την έγκριση αυτού από την

	Προϊσταμένη Αρχή, χωρίς να αρκεί η βεβαίωση περάτωσης των εργασιών (βλ. άρθρο 168 παρ. 2 τελευταίο εδάφιο του ν. 4412/2016, πρβλ. Σ.τ.Ε. 3226/2015 επταμ., 3464/2007). Με τα δεδομένα αυτά, η αξίωση του νομοθέτη όπως η αντισυμβαλλόμενη του δήμου εταιρεία προνοήσει για τον έγκαιρο (μέχρι την 1η Ιανουαρίου του έτους των εκλογών) τερματισμό οποιουδήποτε συμβατικού δεσμού μεταξύ αυτής και του οικείου δήμου καθιστά ουσιωδώς δυσχερή την άσκηση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του εκλέγεσθαι στις αυτοδιοικητικές εκλογές καθόσον η λήξη της σύμβασης εξαρτάται από γεγονότα και ενέργειες που δεν ανήκουν στην αποκλειστική σφαίρα ευθύνης και επιρροής της εταιρείας, πολύ δε περισσότερο του μετέχοντος στην εταιρεία φυσικού προσώπου, ακόμη και εάν η ίδια η εταιρεία επιδείξει τη δέουσα προς τούτο επιμέλεια όσον αφορά την προσήκουσα εκπλήρωση των απορρεουσών από τη σύμβαση δικών της υποχρεώσεων. Περαιτέρω, η επιλογή του νομοθέτη να καθορίσει ολόκληρο τον χρόνο διενέργειας των εκλογών ως κρίσιμο χρόνο συνδρομής των περισσότερων κωλυμάτων εκλογιμότητας (δικαιολογούμενη με επίκληση, στην αιτιολογική έκθεση, μόνο της ανάγκης εξορθολογισμού εν γένει των ρυθμίσεων περί κωλυμάτων εκλογιμότητας) δεν παρίσταται κατ' αρχήν εύλογη διότι παραγνωρίζει το γεγονός ότι τα κωλύματα εκλογιμότητας που προέρχονται από την κατοχή ορισμένης θέσης ή την άσκηση καθηκόντων ευθύνης διαφέρουν ουσιωδώς ως προς τη φύση και την αποστολή τους από αυτά που συνάπτονται με τη διατήρηση σε ισχύ συμβατικού δεσμού ορισμένου οικονομικού αντικειμένου με τον οικείο δήμο. Τούτο δε, διότι τα μεν πρώτα αποβλέπουν στην αποτροπή του κινδύνου άσκησης ουσιαστικής, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, επιρροής επί της διαμόρφωσης και εκδήλωσης του φρονήματος του τοπικού εκλογικού σώματος από πρόσωπα που έχουν μεγάλη απήχηση στην τοπική κοινωνία είτε διότι κατέχουν δημόσιες θέσεις εγνωσμένου κύρους είτε διότι ασκούν κρατική εξουσία στους δημότες - ψηφοφόρους και χειρίζονται τις διοικητικής φύσεως (καθημερινές) υποθέσεις τους προπαρασκευάζοντας με τον τρόπο αυτό τη σταδιοδρομία τους (βλ. Σ.τ.Ε. 1741/2024 επταμ., 1473/2024 επταμ., πρβλ. Σ.τ.Ε. 1464/2015, 2166/2004 επταμ., 117/2004 επταμ., 2895/2001, 452/1988 και Α.Ε.Δ. 3/2008, 22, 13, 9, 7/2000, 55, 35, 30/1997, 47/1990 στις οποίες περιλαμβάνεται κρίση περί ανάγκης κατοχύρωσης της ουδετερότητας των δημόσιων λειτουργών και υπαλλήλων και της δημόσιας διοίκησης γενικότερα, βλ. και αιτιολογική έκθεση επί του άρθρου 14 του ν. 3852/2010), ενώ τα δεύτερα έχουν ως στόχο την παροχή επαρκών εγγυήσεων για τη διασφάλιση της διαφάνειας και της αξιοπιστίας στις οικονομικές λειτουργίες του δήμου μέσω της αποφυγής δημιουργίας συστήματος διαπλεκόμενων δραστηριοτήτων και συμφερόντων (πρβλ. Σ.τ.Ε. 3464/2007, 3083/2007, 1842/2006, 452/1988, 1401/1986, 4427/1977, 512/1966 και Α.Ε.Δ. 12/2024, 13/2020). […]

14. Επειδή, περαιτέρω, προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή των διατάξεων της περ. ζ΄ της παρ. 2 του άρθρου 10 του ν. 4804/2021. Τούτο δε διότι, εφόσον στον νόμο δεν περιλαμβάνεται ειδική ρύθμιση όσον αφορά τον κρίσιμο χρόνο συνδρομής του επίμαχου κωλύματος εκλογιμότητας που αφορά πρόσωπα ασκούντα αποφασιστική επιρροή στη διοίκηση και λειτουργία νομικών προσώπων συνδεόμενων με τον οικείο δήμο με σύμβαση οικονομικού αντικειμένου ορισμένης αξίας, ο κρίσιμος αυτός χρόνος εντοπίζεται στην ημερομηνία ανακήρυξης των συνδυασμών που έχουν δηλωθεί νόμιμα από το αρμόδιο δικαστήριο, ήτοι στην 10η Σεπτεμβρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 17 παρ. 1 του ν. 4804/2021, σύμφωνα, άλλωστε, με τα παγίως γενόμενα δεκτά από το Συμβούλιο της Επικρατείας καθ' ερμηνεία των προϊσχυσασών διατάξεων της εκλογικής νομοθεσίας περί κωλύματος εκλογιμότητας των προσώπων που συνδέονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με τον οικείο οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης είτε πρώτου είτε δευτέρου βαθμού με σύμβαση οικονομικού αντικειμένου ορισμένης αξίας. Εξάλλου, κατά τον αναιρεσείοντα, από τη γραμματική διατύπωση της περ. ζ΄ προκύπτει με σαφήνεια ότι, σε αντίθεση με την περ. στ΄, ο νομοθέτης δεν προσδιόρισε ρητά ως κρίσιμο χρόνο για την ύπαρξη ενεργού συμβατικού δεσμού με τον οικείο δήμο την 1η Ιανουαρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών, εσφαλμένως δε το δικάσαν διοικητικό πρωτοδικείο εφάρμοσε αναλογικά την περ. στ΄ για τον προσδιορισμό του κρίσιμου χρόνου για τη διαπίστωση της συνδρομής του κωλύματος εκλογιμότητας της περ. ζ΄. Και τούτο διότι, κατά τα προβαλλόμενα, τα κωλύματα εκλογιμότητας και τα ασυμβίβαστα αναφέρονται ρητά και περιοριστικά στις διατάξεις του άρθρου 10 του ν. 4804/2021, οι εν λόγω δε διατάξεις συνιστούν μορφή εξαιρετικού δικαίου εφόσον εισάγουν περιορισμούς στην άσκηση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του εκλέγεσθαι σε θέσεις δημάρχων, δημοτικών συμβούλων και τοπικών συμβούλων και, συνεπώς, δεν καταλείπεται δυνατότητα για ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων της περ. στ΄ με τη χρονική επέκταση του κωλύματος εκλογιμότητας της περ. ζ΄. Περαιτέρω, ο αναιρεσείων προβάλλει ότι, σε κάθε περίπτωση, η διάταξη της περ. στ΄, κατά την οποία ο συμβατικός δεσμός μεταξύ του υποψηφίου και του οικείου δήμου δεν πρέπει να είναι σε ισχύ κατά και μετά την 1η Ιανουαρίου του έτους διεξαγωγής των εκλογών, είναι αντίθετη προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και, ως εκ τούτου, ανίσχυρη, καθόσον εισάγει δυσανάλογο περιορισμό στην άσκηση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές. Και τούτο διότι ο επιδιωκόμενος από τον νομοθέτη σκοπός δημοσίου συμφέροντος, ήτοι η ύπαρξη διαφάνειας σε όλα τα στάδια της εκλογικής διαδικασίας και η αποτροπή ενδεχόμενου κινδύνου δημιουργίας διαπλεκόμενων οικονομικών συμφερόντων, ικανοποιείται εξίσου αποτελεσματικά είτε με τη λύση της τυχόν συναφθείσας με τον οικείο δήμο εκκρεμούς σύμβασης είτε με την αποχώρηση από το σχήμα που διατηρεί συμβατικό δεσμό με τον δήμο πριν από την ημερομηνία ανακήρυξης των συνδυασμών. Κατά τα περαιτέρω προβαλλόμενα, με την επίμαχη ρύθμιση ο κοινός

	νομοθέτης θέσπισε ένα ιδιαίτερα επαχθές μέτρο δεδομένου ότι απαιτεί από κάθε υποψήφιο, προκειμένου να μην συντρέξει στο πρόσωπό του το επίμαχο κώλυμα εκλογικότητας, να μεριμνήσει για την πλήρη εκκαθάριση των συμβατικών του σχέσεων με τον οικείο δήμο δέκα (10) ολόκληρους μήνες πριν από την ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών, δηλαδή, σε ένα απομακρυσμένο από τις εκλογές χρονικό σημείο, κατά το οποίο οι εκλογικές διαβουλεύσεις βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη και οι ενδιαφερόμενοι δεν έχουν ακόμη λάβει οριστική απόφαση για τη συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία για την κατάληψη δημοτικού αξιώματος. Τέλος, ο αναιρεσείων προβάλλει ότι από τη συγκριτική επισκόπηση των διατάξεων του άρθρου 57 του Συντάγματος, όπως ισχύουν μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος έτους 2001, με τις οποίες καθιδρύεται ασυμβίβαστο της ιδιότητας του βουλευτή με τις ιδιότητες του ιδιοκτήτη, εταίρου, μετόχου, διοικητή, διαχειριστή, μέλους διοικητικού συμβουλίου ή γενικού διευθυντή επιχείρησης που αναλαμβάνει έργα ή μελέτες ή προμήθειες του Δημοσίου (ή των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου) ή την παροχή υπηρεσιών προς το Δημόσιο (ή προς τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου) - το οποίο (ασυμβίβαστο) διακρίνεται από την έννοια του κωλύματος που αποτυπώνεται στο άρθρο 56 του Συντάγματος, το οποίο αποκλείει όχι μόνο την ανάδειξη κάποιου στο βουλευτικό αξίωμα, αλλά και τη δυνατότητα έγκυρης θέσης υποψηφιότητάς του - καταδεικνύεται ότι η επίμαχη ρύθμιση περί του κρίσιμου χρόνου συνδρομής του κωλύματος εκλογιμότητας για τους υποψηφίους στις δημοτικές εκλογές είναι υπέρμετρα αυστηρή. Για τη θεμελίωση του παραδεκτού της προβολής του ανωτέρω λόγου αναιρέσεως προβάλλεται με το εισαγωγικό δικόγραφο ο ειδικός ισχυρισμός, σύμφωνα με το άρθρο 53 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει, ότι υφίσταται έλλειψη νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας ως προς το κρίσιμο για την επίλυση της διαφοράς νομικό ζήτημα του προσδιορισμού του κρίσιμου χρόνου συνδρομής του κωλύματος εκλογιμότητας που προβλέπεται στο άρθρο 10 παρ. 2 περ. ζ΄ του ν. 4804/2021. Ο ισχυρισμός αυτός είναι βάσιμος, διότι, ως προς το ανωτέρω, κρίσιμο για τη διάγνωση της κατ' αναίρεση διαφοράς νομικό ζήτημα, αναγόμενο στην ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 10 παρ. 2 περ. ζ΄ του ν. 4804/2021 που εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά στις δημοτικές εκλογές της 8ης και της 15ης Οκτωβρίου 2023 (πρβλ. Σ.τ.Ε. 2140/2013 Ολομ.) και τη συμφωνία αυτών με τη συνταγματική αρχή ης αναλογικότητας δεν υφίστατο, πράγματι, κατά τον χρόνο άσκησης της κρινόμενης αίτησης, νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Επομένως, ο ως άνω λόγος αναιρέσεως προβάλλεται παραδεκτώς. [Απορρίπτει όσα κρίθηκαν απορριπτέα, σύμφωνα με το σκεπτικό. Παραπέμπει, κατά τα λοιπά, την υπόθεση στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας]
ΣτΕ (Β') 559/2025	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 1738/2017 Ολ., πρβλ. 1833/2021 Ολ.), η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου (άρθρα 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος) και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει τη

	σαφήνεια και την προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων, όταν δε πρόκειται για διατάξεις που μπορεί να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι ιδίως οι διατάξεις που επιβάλλουν φόρους, τέλη, εισφορές ή οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεις, πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα. Ειδικότερα, όσον αφορά τον φορολογούμενο, η ως άνω θεμελιώδης αρχή επιτάσσει να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω η εν γένει περιουσιακή του κατάσταση, από την άποψη της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της φορολογικής νομοθεσίας. Συνακόλουθα, η ως άνω αρχή διασφαλίζεται όταν η εκάστοτε προβλεπόμενη προθεσμία παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου προς επιβολή του φόρου ορίζεται εκ των προτέρων, σε χρονικό σημείο λήξης συγκεκριμένα προσδιορισμένο στον νόμο, μη εξαρτώμενη από ενέργειες δημόσιας αρχής και με συνολική διάρκεια εύλογη, συνάδουσα προς την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος). Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη (βλ. ΣτΕ 732/2019 7μ., σκ. 9), προκειμένου οι μεν φορολογικοί έλεγχοι να προγραμματίζονται και να διεξάγονται επικαίρως, οι δε φορολογούμενοι να γνωρίζουν εγκαίρως το εύρος των φορολογικών τους υποχρεώσεων ώστε να προγραμματίζουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα. […] 6. Επειδή, όπως προκύπτει από την προπαρατεθείσα διάταξη του άρθρου 45 παρ.2 του ν. 3842/2010, θεσπίζεται ενιαία δεκαετής προθεσμία παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου προς επιβολή του φόρου, αδιακρίτως του εάν έχει υποβληθεί δήλωση ή όχι εκ μέρους του φορολογουμένου. Κατά το μέρος που η εν λόγω παραγραφή αφορά την περίπτωση όπου παραλείπεται η υποβολή δήλωσης, δεν θα μπορούσε καταρχήν να τεθεί ζήτημα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, διότι η περίπτωση αυτή είναι ποιοτικώς διάφορη της πρώτης, καθότι ο φορολογούμενος συντελεί, με δική του συμπεριφορά, στην επιβράδυνση του φορολογικού ελέγχου (πρβλ. ΣτΕ 732/2019 σκ. 10). Όμως, κατά το μέρος που η αυτή δεκαετής παραγραφή ορίζεται και για την περίπτωση όπου ο φορολογούμενος υποβάλλει δήλωση (εμπροθέσμως ή εκπροθέσμως), η ένδικη διάταξη δεν συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας. Το συμπέρασμα αυτό ερείδεται στα εξής δεδομένα: Από το 2002 και εντεύθεν ο νομοθέτης επιβάλλει φόρο στην ακίνητη περιουσία, ορίζοντας σταθερά ως χρόνο παραγραφής την πενταετία (επί ανακριβούς δήλωσης) [βλ. για τον ειδικό φόρο ακινήτων τα άρθρα 15-18 ν. 3091/2002 (Α' 330), για τον φόρο αυτόματου υπερτιμήματος τα άρθρα 2-9 του ν. 3427/2005 (Α' 312), για το ενιαίο τέλος ακίνητης περιουσίας τα άρθρα 5-21 του ν. 3634/2008 (Α' 9) και για την έκτακτη εισφορά στη μεγάλη ακίνητη περιουσία το άρθρο 3 του ν. 3808/2009 (Α΄227)]. Και ναι μεν σε προγενέστερο χρόνο προβλεπόταν φορολογία επί της ακίνητης περιουσίας [βλ. άρθρα 19-36 του ν. 1249/1982 (Α' 43) και 21-35 του ν. 2459/1997 (Α' 17)] με παραπομπή, όσον αφορά τον χρόνο παραγραφής, στο άρθρο 102 του Κώδικα φορολογίας κληρονομιών, δωρεών, προικών και κερδών εκ λαχείων [ν.δ. 118/1973 (Α' 202), βλ.

	τροποποιήσεις του άρθρου 102 με τα άρθρα 45 του ν. 820/1978 (Α' 174) και 53 παρ. 3 του ν. 1249/1982], όπου ο αντίστοιχος χρόνος παραγραφής ήταν η δεκαετία. Ωστόσο, η εν έτει 2010 παλινδρόμηση του νομοθέτη σε προθεσμία παραγραφής μακρύτερη, δεν συμβαδίζει με την επιτευχθείσα ταχύτητα στους σχετικούς φορολογικούς ελέγχους, οι οποίοι έχουν καταστεί περισσότερο αποτελεσματικοί χάρη στις ηλεκτρονικές και λοιπές σύγχρονες ελεγκτικές μεθόδους (βλ. ΣτΕ 732/2019 7μ., σκ. 9). Τούτο, μάλιστα, τεκμηριώνεται, εκτός των άλλων, και από την αιτιολογική έκθεση του εν θέματι νόμου (σελ. 27), με τον οποίο εισήχθη ο θεσμός του Περιουσιολογίου Ακίνητης Περιουσίας (άρθρο 52), «[…] το οποίο αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη καταγραφή του συνόλου της ακίνητης περιουσίας όλων των φυσικών και νομικών προσώπων, αλλοδαπών και ημεδαπών, στην ελληνική επικράτεια, που θα διατηρείται στο διηνεκές. Η καταγραφή αυτή παρέχει μια ολοκληρωμένη και κάθε φορά επίκαιρη εικόνα των εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί ακινήτων στη χώρα μας και αποτελεί βασικό εργαλείο διαφάνειας, προάσπισης των συμφερόντων του ελληνικού δημοσίου και των φορολογουμένων και άσκησης φορολογικής πολιτικής». Ο Σύμβουλος Π. Τσούκας διατύπωσε την ακόλουθη ειδικότερη γνώμη: Στους προμνησθέντες νόμους με τους οποίους, από το 2002 και εντεύθεν, θεσπίσθηκαν ποικιλώνυμοι φόροι επί της ακινήτου περιουσίας ορίζεται ότι η αξίωση του Δημοσίου να επιβάλει τον φόρο παραγράφεται μετά την πάροδο πέντε ετών αφ' ότου εγεννήθη. Το δεδομένο αυτό, προς το οποίο δέον να συνεκτιμηθεί αφ' ενός η διάταξη του άρθρου 36 παρ. 1 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας [Ν. 4174/2013, (Α΄ 170), όπως η διάταξη αυτή ισχύει μετά την τροποποίησή της με το άρθρο 36 ποινή Ν. 4223/2023 (Α΄ 287)] και αφ' ετέρου ότι η πάροδος πέντε ετών ως χρόνος παραγραφής αξιώσεως του Δημοσίου συνιστά τον κανόνα στη φορολογία εισοδήματος (ΣτΕ 1262/2022) και στη φορολογία προστιθέμενης αξίας (ΣτΕ 1260/2022), επιτρέπει την κρίση ότι έχει σχηματισθεί μακρόχρονη νομοθετική πρακτική κατά την οποία η αξίωση του Δημοσίου να επιβάλει φόρο επί της ακινήτου περιουσίας υπόκειται σε πενταετή παραγραφή. Αν, περαιτέρω, ληφθεί υπ' όψιν ότι, ως έχει κριθεί (ΣτΕ 2934-35/2017), ο χρόνος παραγραφής αξιώσεων του Δημοσίου που έχουν φορολογικό χαρακτήρα, [και όχι μόνον αυτές, κατά την ΣτΕ 1833/2021 Ολ.], δέον, κατά το Σύνταγμα, να είναι σύντομος, τότε εύλογη παρίσταται η προς τον κοινό νομοθέτη απαίτηση, να δικαιολογήσει την απόφασή του - η οποία, ιδίως επί ζητημάτων φορολογικής πολιτικής, απόκειται, κατ' αρχήν στην ευρύτατη διακριτική του ευχέρεια (βλ. ενδεικτικώς ΣτΕ 2563-66/2015 Ολ.)- να αποκλίνει από την ισχύουσα μακρόχρονη πρακτική του και να θεσπίσει ως βασικό χρόνο παραγραφής της αξιώσεώς του και να επιβάλει τον κατά τον Ν. 3842/2010 φόρο, χρόνο διπλάσιο εκείνου που ισχύει προς επιβολή των λοιπών φόρων επί της ακινήτου περιουσίας. Όμως, στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 3842/2010 και στα πρακτικά των συζητήσεων της Βουλής επί του νόμου αυτού εν σχεδίω, ουδέν διαλαμβάνεται περί του λόγου ο οποίος υπαγόρευσε την θέσπιση της ένδικης δεκαετούς παραγραφής, γι' αυτό δε είναι ανέφικτο να κριθεί αν η διάταξη αυτή ετέθη για αποχρώντα λόγο που θα δικαιολογούσε την, πλέον, ασυνήθη μακρά διάρκεια του χρόνου εντός του οποίου η φορολογική Διοίκηση

	δικαιούται να επιβάλει τον ένδικο φόρο [(πρβλ. ΣτΕ 2262/2023 (σκ. 19η), ως επίσης ΣτΕ (Ολ. 511/2024 σκ. 24η)]. Ως εκ τούτου, η 6041/28.12.2017 πράξη του Προϊσταμένου της Κ.Ε.ΦΟ.ΜΕ.Π., εκδοθείσα μετά την πάροδο πέντε ετών από του τέλους του έτους εντός του οποίου έληξε η κατ' άρθρον 33 παρ. 1 του Ν. 3842/2010 προθεσμία υποβολής της ενδίκου δηλώσεως φ.π.α., ήταν ακυρωτέα, η δε κρίση του δικάσαντος Διοικητικού Εφετείου με την οποία ακυρώθηκε η πράξη αυτή, είναι κατ' αποτέλεσμα ορθή, έστω και επ' άλλη αιτιολογία. 7. Επειδή, με τον μοναδικό λόγο αναιρέσεως προβάλλεται ότι είναι εσφαλμένη η κρίση του δικάσαντος διοικητικού εφετείου περί του ότι η πρόβλεψη δεκαετούς προθεσμίας παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου προς επιβολή του ΦΑΠ αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας, καθότι "[…] η επί σειρά ετών προβλεπόμενη δεκαετής παραγραφή […], εφαρμοζόμενη από την Διοίκηση, διασφάλιζε διαχρονικά την τήρηση της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, ο οποίος γνωρίζει εκ των προτέρων και χωρίς καμμία αμφιβολία το χρονικό σημείο έως το οποίο μπορεί να υποβληθεί σε φορολογικό έλεγχο για την εφαρμογή της οικείας φορολογίας". Σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στην προηγούμενη σκέψη, ο λόγος αναιρέσεως θα έπρεπε να απορριφθεί ως αβάσιμος. Όμως, λόγω της μείζονος σπουδαιότητας του εγειρόμενου ζητήματος, το Τμήμα υπό την παρούσα σύνθεση κρίνει ότι η υπόθεση πρέπει να παραπεμφθεί στην επταμελή σύνθεση, κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 παρ.5 εδ. β' του π.δ 18/1989 (Α' 8). [Παραπέμπει την υπόθεση ενώπιον της επταμελούς σύνθεσης του Β' Τμήματος.]
ΣτΕ (Α') 538/2025	7. Επειδή, περαιτέρω, με την κρινόμενη αίτηση οι αναιρεσείοντες επαναφέρουν κατ' αρχήν τους δύο προεκτεθέντες λόγους εφέσεως που απορρίφθηκαν από το δικάσαν διοικητικό εφετείο, ήτοι τον λόγο περί εσφαλμένης ερμηνείας των διατάξεων των άρθρων 129 και 138 του ΚΔΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 300 του ΑΚ, ισχυριζόμενοι, ειδικότερα, ότι η ένσταση της Περιφέρειας περί συντρέχοντος πταίσματος (συνυπαιτιότητας) του θανόντος μπορούσε να προβληθεί μόνο με την έκθεση απόψεων είκοσι (20) ημέρες πριν από τη δικάσιμο και όχι με υπόμνημα, όπως εν προκειμένω, και τον λόγο περί εσφαλμένης «εφαρμογής» της διατάξεως του άρθρου 932 του ΑΚ σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικότητας, ισχυριζόμενοι ότι τα επιδικασθέντα με την πρωτόδικη απόφαση και επικυρωθέντα στον δεύτερο βαθμό υπέρ αυτών ποσά είναι εμφανώς δυσανάλογα, ως ιδιαιτέρως χαμηλά, προς την ψυχική τους οδύνη («εξευτελιστικά», ιδίως για τον δεύτερο και την τρίτη αναιρεσείοντες, τους γονείς του αποβιώσαντος). Για τη θεμελίωση του παραδεκτού της αιτήσεως από την άποψη του άρθρου 12 παρ. 1 του ν. 3900/2010 οι αναιρεσείοντες προβάλλουν, ως προς τον πρώτο λόγο, αντίθεση της κρίσεως της αναιρεσιβαλλομένης προς τις 596/2017, 1055/2016, 1293/2015 και 1652/2020 αποφάσεις του Δικαστηρίου, και, ως προς τον δεύτερο, αντίθεση προς τις 2473/2019, 168-69/2010 (Ολομ.) αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, ενώ «για το δυσανάλογο των επιδικασθέντων με την αναιρεσιβαλλόμενη υπέρ [αυτών] ποσών» επικαλούνται και τις

αποφάσεις 148/2021 Διοικητικού Εφετείου Χανίων, 3641/2020 Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, 2675-76/2020 Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, 22/2020 Διοικητικού Εφετείου Λαρίσης και 236/2019 Διοικητικού Εφετείου Τριπόλεως.

[…]

10. Επειδή, όπως έχει κριθεί, κατά την έννοια των διατάξεων του άρθρου 932 του ΑΚ, αν στοιχειοθετείται ευθύνη του Δημοσίου ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου προς αποζημίωση, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη, κατά την κρίση του, χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή, σε περίπτωση θανατώσεως προσώπου, λόγω ψυχικής οδύνης. Ειδικότερα, με τη διάταξη του άρθρου 932 του ΑΚ παρέχεται στο δικαστήριο της ουσίας η ευχέρεια να επιδικάσει στον ενάγοντα χρηματική ικανοποίηση, εφόσον κρίνει ότι αυτός υπέστη ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη και να καθορίσει το ύψος αυτής, αφού εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως και τους ειδικότερους ισχυρισμούς των διαδίκων που προβάλλονται ενώπιον του. Τέτοια πραγματικά περιστατικά είναι ιδίως η βαρύτητα του πταίσματος του ζημιώσαντος και το συντρέχον πταίσμα του ζημιωθέντος (άρθρο 300 ΑΚ), οι συνθήκες της προσβολής, το είδος, η ένταση και οι συνέπειές της, η κοινωνική και η οικονομική κατάσταση του ζημιωθέντος ή οποιοδήποτε άλλο συγκεκριμένο στοιχείο προβάλλει ο ενάγων ή προκύπτει από τις αποδείξεις και ασκεί επιρροή -αυξητικά ή μειωτικά- στο ύψος του ποσού στη συγκεκριμένη περίπτωση και, επομένως, αποτελεί νόμιμο προσδιοριστικό παράγοντα του ύψους της χρηματικής ικανοποιήσεως, κατά την κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, η οποία εκφέρεται καθ' ερμηνείαν της διατάξεως του άρθρου 932 του ΑΚ με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής. Ως εκ τούτου, η λήψη υπόψη από το δικαστήριο της ουσίας για τον προσδιορισμό του ύψους της χρηματικής ικανοποιήσεως πραγματικών περιστατικών που δεν ήταν επιτρεπτό να συνεκτιμηθούν για τον σχηματισμό της κρίσεως αυτής ή η παράλειψή του να συνεκτιμήσει πραγματικά περιστατικά που είχαν τεθεί υπόψη του, τα οποία επιδρούν στον προσδιορισμό του ύψους της χρηματικής ικανοποιήσεως, ελέγχεται κατ’ αναίρεση, ως παράβαση (εσφαλμένη ερμηνεία) του άρθρου 932 του ΑΚ. Αντιθέτως, η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς τον καθορισμό αποκλειστικώς και μόνο του ύψους της εύλογης χρηματικής ικανοποιήσεως στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπως και η κρίση αν στη συγκεκριμένη περίπτωση επήλθε ή όχι ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη, δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο, δοθέντος ότι σχηματίζεται από την εκτίμηση πραγματικών περιστατικών και χωρίς υπαγωγή του πορίσματος σε νομική έννοια, ώστε να μπορεί να νοηθεί εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου. Κατ’ εξαίρεση, το ύψος της χρηματικής ικανοποιήσεως αυτό καθεαυτό και ανεξαρτήτως των νόμιμων κριτηρίων που ελήφθησαν υπόψη κατά τον προσδιορισμό του σχετικού ποσού, υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο για παράβαση της διατάξεως του άρθρου 932 του ΑΚ και της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος), σύμφωνα με την οποία ερμηνεύεται και εφαρμόζεται η διάταξη αυτή του ΑΚ στη συγκεκριμένη

περίπτωση, μόνον αν κριθεί ότι το δικαστήριο αυτό υπερέβη τα άκρα όρια της διαγραφόμενης από την εν λόγω διάταξη εξουσίας του (ΣτΕ 1968, 2125/2022, 2132/2021, 579/2020, 2202/2014 κ.ά.). Ειδικότερα, συντρέχει περίπτωση υπερβάσεως των άκρων ορίων της διαγραφόμενης από την ως άνω διάταξη εξουσίας του δικαστηρίου της ουσίας κατά τον προσδιορισμό στη συγκεκριμένη περίπτωση του ύψους του ποσού της χρηματικής ικανοποιήσεως -είτε λόγω ηθικής βλάβης, η οποία επήλθε σε συγκεκριμένο πρόσωπο συνεπεία της διαταραχής του εσωτερικού του κόσμου, είτε λόγω ψυχικής οδύνης για τον πόνο που προκλήθηκε σε αυτό από τη θανάτωση ορισμένου προσώπου- ιδίως όταν το ποσό που επιδικάζεται εκάστοτε ως εύλογο από το δικαστήριο της ουσίας υπέρ ορισμένου προσώπου για την ικανοποίηση της επισυμβάσης σε αυτό ηθικής βλάβης ή της προκληθείσης σε αυτό ψυχικής οδύνης παρίσταται, υπό τα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υποθέσεως, εμφανώς δυσανάλογο, είτε ως ιδιαιτέρως χαμηλό (ευτελίζοντας, όσον αφορά τον παθόντα, τον σεβασμό της αξίας του ανθρώπου) είτε ως ιδιαιτέρως υψηλό (προσβάλλοντας, όσον αφορά στον υπόχρεο, το δικαίωμα στον σεβασμό της περιουσίας του) σε σχέση με την έκταση της διαπιστωθείσης, στη συγκεκριμένη περίπτωση, από το δικαστήριο της ουσίας ηθικής βλάβης ή την ένταση της προκληθείσης ψυχικής οδύνης (ΣτΕ 1008, 2306/2023, 425, 750, 1968, 2125/2022, 1951/2021, 1700/2019 κ.ά.).

[…]

12. Επειδή, επί του ζητήματος αν και υπό ποιες προϋποθέσεις χωρεί αντίθεση μεταξύ αποφάσεων ως προς το ύψος της επιδικασθείσης χρηματικής ικανοποιήσεως η κρίση του Δικαστηρίου είναι η εξής: Όταν προβάλλεται λόγος αναιρέσεως ότι η κρίση του δικάσαντος δικαστηρίου της ουσίας σχετικά το ύψος της επιδικασθείσας από αυτό χρηματικής ικανοποιήσεως παραβιάζει, ως ιδιαιτέρως υψηλό ή ιδιαιτέρως χαμηλό, το άρθρο 932 Α.Κ. και τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, δεν νοείται αντίθεση της κρίσεως αυτής προς αποφάσεις που απλώς επιδίκασαν (ή, εάν εκδόθηκαν επί ένδικων μέσων, απλώς επικύρωσαν κρίση κατώτερου δικαστηρίου που επιδίκασε) διαφορετικό ποσό χρηματικής ικανοποιήσεως ως εύλογο σε ανάλογες περιπτώσεις, έστω και αν οι αποφάσεις αυτές εκδόθηκαν επί υποθέσεων με ουσιωδώς όμοια πραγματικά περιστατικά. Και τούτο διότι η κρίση ως προς το εύλογο ή μη της χρηματικής ικανοποιήσεως στη συγκεκριμένη περίπτωση σχηματίζεται από την εκτίμηση πραγματικών περιστατικών και δεν συνιστά νομικό ζήτημα, επί του οποίου να μπορεί να νοηθεί αντίθετη κρίση. Τέτοια αντίθεση μπορεί να νοηθεί μόνο στην περίπτωση κατά την οποία οι φερόμενες ως αντίθετες αποφάσεις περιέχουν, για υποθέσεις με ουσιωδώς όμοια πραγματικά περιστατικά, ρητή κρίση είτε ότι ποσό χρηματικής ικανοποιήσεως ύψους ίσου ή κατώτερου του επιδικασθέντος με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση παραβιάζει, ως ιδιαιτέρως υψηλό, το άρθρο 932 Α.Κ. και τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας είτε ότι ποσό χρηματικής ικανοποιήσεως ύψους ίσου ή ανώτερου του επιδικασθέντος με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση παραβιάζει, ως ιδιαιτέρως χαμηλό, το άρθρο

αυτό και την ανωτέρω συνταγματική αρχή. Τέτοια δε περίπτωση δεν συντρέχει σε σχέση με τις επικαλούμενες ως αντίθετες αποφάσεις διοικητικών εφετείων εν προκειμένω και, επομένως, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του ως απαράδεκτος.

13. Επειδή, μειοψήφησε ο Πάρεδρος Δημήτριος Τσαρούχας, κατά τη γνώμη του οποίου, όταν προβάλλεται λόγος αναιρέσεως με το προεκτεθέν περιεχόμενο, δύναται να στοιχειοθετηθεί αντίθεση της σχετικής κρίσεως της αναιρεσιβαλλομένης προς αποφάσεις που επιδίκασαν (ή, εάν εκδόθηκαν επί ένδικων μέσων, επικύρωσαν κρίση κατώτερου δικαστηρίου που επιδίκασε) ουσιωδώς αποκλίνον ποσό χρηματικής ικανοποιήσεως ως εύλογο σε παρόμοιες περιπτώσεις, εφόσον: α) οι αποφάσεις αυτές εκδόθηκαν επί υποθέσεων με παρεμφερή πραγματικά περιστατικά και β) ενόψει επιδικάσεως (ή επικυρώσεως της επιδικάσεως) του εν λόγω ποσού, περιέχουν ρητή κρίση περί (μη) παραβιάσεως της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας είτε συναγόμενη τέτοια κρίση, κατόπιν προβολής σχετικού λόγου εφέσεως. Σύμφωνα δε με τα παραπάνω, ορισμένες από τις μνημονευόμενες εν προκειμένω ως αντίθετες από τους αναιρεσείοντες τελεσίδικες (επί εφέσεων) ως άνω αποφάσεις, που δεν προκύπτει ότι είχαν εξαφανιστεί κατόπιν ευδοκιμήσεως ένδικου μέσου μέχρι τη συζήτηση της υποθέσεως στο Συμβούλιο της Επικρατείας, αφορούν, πράγματι, σε υποθέσεις με παρεμφερή, κατά τα ουσιώδη, πραγματικά περιστατικά (αυτοκινητιστικά δυστυχήματα, που προκλήθηκαν από παραλείψεις υλικών ενεργειών οργάνων του Δημοσίου ή οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, με συνυπαιτιότητα των θανόντων οδηγών) και περιέχουν κρίσεις περί επιδικάσεως, ως ευλόγων, ποσών χρηματικής ικανοποιήσεως λόγω ψυχικής οδύνης σε μέλη των οικογενειών των θανόντων, τα οποία (ποσά) αποκλίνουν ουσιωδώς εν σχέσει προς τα επιδικασθέντα εν προκειμένω (πρβ. ΣτΕ 2673/2020 a contrario). Εκ της επιδικάσεως των συγκεκριμένων ποσών συνάγεται άρα, κατά τη γνώμη αυτή, κρίση ότι στις περιπτώσεις αυτές η αρχή της αναλογικότητας δεν παραβιάστηκε. Τούτου παρέπεται ότι οι εν λόγω κρίσεις του διοικητικού εφετείου στις αποφάσεις που επικαλούνται οι αναιρεσείοντες (ως αντίθετες) επί του ύψους της χρηματικής ικανοποιήσεως αυτού καθεαυτό, έρχονται σε «αντίθεση», για τις ανάγκες θεμελιώσεως του παραδεκτού σχετικού λόγου αναιρέσεως από την άποψη του ν. 3900/2010 και μόνον, όπως βασίμως ισχυρίζονται οι δεύτερος και τρίτη εκ των αναιρεσειόντων, προς την επίμαχη κρίση της αναιρεσιβαλλομένης, με την οποία σε παρόμοια κατά τα ουσιώδη υπόθεση, επιδικάστηκε υποπολλαπλάσιο ποσό χρηματικής ικανοποιήσεως στους γονείς του θανόντος (πρβ. ΣτΕ 261/2018 και a contrario ΣτΕ 1664/2021, 2913/2020, 1700/2019, 483/2018 κ.ά.). Επομένως, κατά τη γνώμη αυτή, η κρινόμενη αίτηση θα έπρεπε να κριθεί παραδεκτή και περαιτέρω εξεταστέα ως προς τους ανωτέρω, δεύτερο και τρίτη αναιρεσείοντες.

[Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Στ΄) 535/2025	8. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153/2017, 63/2021, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, και ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 1047/2023, 1308/2024 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018, συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Ο περιορισμός αυτός, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους δημόσιους φορείς υγείας και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους εν λόγω φορείς και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, κρίθηκε, υποβαλλόμενος στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ότι δεν δύναται να χαρακτηρισθεί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, ως μέτρο μη αναγκαίο και απρόσφορο (και, μάλιστα, προδήλως) για την εξυπηρέτηση του ως άνω επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος και, ως εκ τούτου, -σε περιπτώσεις που ο καταλογισμός των υπερβάσεων αφορούσε φάρμακα που δεν υπήγοντο στην κατηγορία των ορφανών φαρμάκων (βλ. κατωτέρω)- δεν αντίκειται, στο Σύνταγμα, είναι δε, κατ' αρχήν, συμβατός με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις δεν αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας (5 παρ. 1) και της περιουσίας (17 παρ. 1) και τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας (25 παρ. 1) και της ισότητας (4 παρ. 1)· αλλ' ούτε και στις διατάξεις του άρθρου 21 (παρ. 3) του Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση των όρων παροχής εκ μέρους του Κράτους υπηρεσιών υγείας στους πολίτες και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Ο ειδικότερος δε ισχυρισμός που προβάλλεται με το εισαγωγικό δικόγραφο και αναπτύσσεται με το από 17.3.2025 υπόμνημα της αιτούσας, σύμφωνα με τον οποίο το επίδικο μέτρο απέκτησε μόνιμο χαρακτήρα, λόγω της διαδοχικής επέκτασης ισχύος του έως το 2025 με τις διατάξεις των άρθρων 41 του ν. 4753/2020 (Α΄ 227) και 77 του ν. 4837/2021 (Α΄ 178), δεν είναι ακουστός, δεδομένου ότι το ένδικο μέτρο για τη νοσοκομειακή δαπάνη προβλέφθηκε το πρώτον για την τριετία 2016-2018, η

	δε προσβαλλόμενη πράξη αφορά το δεύτερο εξάμηνο του 2017 (βλ. ΣτΕ 1308/2024 σκ. 8, 331/2019 σκ. 9). Εξ άλλου, ο ισχυρισμός της αιτούσας περί αναιτιολόγητου και αυθαίρετου προσδιορισμού του ορίου της νοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για το έτος 2017 πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, διότι αμφισβητεί την ουσιαστική εκτίμηση του νομοθέτη ως προς το ύψος της φαρμακευτικής δαπάνης που θα απαιτηθεί να πραγματοποιηθεί κατά το έτος αυτό από τα δημόσια νοσοκομεία και τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και το οποίο αντέχει η εθνική οικονομία να καλύψει (ΣτΕ 1308/2024 σκ. 8, 1047/2023, 163/2020). […] 10. Επειδή, τέλος, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 1308/2024, 2214/2022), η υπαγωγή και των πωλήσεων των ορφανών φαρμάκων στη γενική ρύθμιση, που θεσπίζεται με την, παρατιθέμενη στη σκέψη 3, υπουργική απόφαση Β1β/Γ.Π./οικ.50231/29.6.2017 σχετικά με τον τρόπο υπολογισμού του οφειλομένου ποσού αυτόματης επιστροφής για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη δεν είναι σύμφωνη με τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και, ως εκ τούτου, κατά το μέρος αυτό, η σχετική ρύθμιση κείται εκτός της εξουσιοδοτήσεως που ο νομοθέτης χορήγησε στη Διοίκηση με τις διατάξεις του ως άνω άρθρου 11 του ν. 4052/2012. Τούτο δε, διότι με την εν λόγω κανονιστική απόφαση εξομοιώνονται, ως προς τον τρόπο υπολογισμού του επιβαλλόμενου ποσού αυτόματης επιστροφής, οι πωλήσεις ορφανών φαρμάκων με τις πωλήσεις των λοιπών φαρμάκων για νοσοκομειακή χρήση και δεν λαμβάνεται υπ’ όψιν το ειδικό καθεστώς που επιφυλάσσει η ενωσιακή νομοθεσία στα φάρμακα αυτά λόγω της ιδιαίτερης φύσης τους (αντιμετώπιση σπανίων παθήσεων με εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό ασθενών) και οι, εκ της νομοθεσίας αυτής, απορρέουσες ειδικές στοχεύσεις που τα κράτη μέλη οφείλουν να επιδιώκουν σε σχέση με τα φάρμακα αυτά, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η έρευνα, ανάπτυξη και προώθησή τους στην αγορά προς διασφάλιση επαρκούς και αποτελεσματικής πρόσβασης των πασχόντων από σπάνιες νόσους σε κατάλληλα ορφανά φάρμακα, ούτε λαμβάνεται μέριμνα προσαρμογής του μηχανισμού αυτού στην ειδική κατηγορία των ορφανών φαρμάκων κατά τρόπο ώστε να μην διακυβεύονται οι ανωτέρω στοχεύσεις που έχουν τεθεί σε ενωσιακό επίπεδο· τούτο δε, παρά το γεγονός ότι ο νομοθέτης έλαβε σχετική πρόνοια, παρέχοντας στην κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση την εξουσία να θέτει «στόχ[ους] φαρμακευτικής δαπάνης ανά έτος σε επίπεδο φαρμάκου, δραστικής ουσίας (ATC5) ή θεραπευτικής κατηγορίας (ATC4)», σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 54 παρ. 2 του ν. 4262/2014 (Α΄ 114), με τις οποίες προστέθηκε εδάφιο στην παρ. α΄ του άρθρου 11 του ν. 4052/2012, που είναι αναλόγως εφαρμοστέα και στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη και προέβλεψε ρητώς τη δυνατότητα κατάρτισης κλειστών ετήσιων προϋπολογισμών φαρμακευτικής δαπάνης στα δημόσια νοσοκομεία σε επίπεδο φαρμάκου, δραστικής ουσίας ή θεραπευτικής κατηγορίας [βλ. και τη μεταγενέστερη διάταξη του άρθρου 90 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 4583/2018 (Α΄ 212/18.12.2018), με την οποία προστέθηκε παράγραφος 10 στο άρθρο 87 του ν. 4472/2017 (Α΄ 74) και προβλέφθηκε

	ρητώς η δυνατότητα κατάρτισης κλειστών ετησίων προϋπολογισμών φαρμακευτικής δαπάνης στα δημόσια νοσοκομεία σε επίπεδο φαρμάκου, δραστικής ουσίας ή θεραπευτικής κατηγορίας]. Συνεπώς, εφόσον η αιτούσα ισχυρίζεται, προσκομίζοντας και τα σχετικά στοιχεία, ότι με την προσβαλλόμενη πράξη της επιβάλλεται ποσό αυτόματης επιστροφής για πωλήσεις της προς νοσοκομεία του ΕΣΥ, οι οποίες αφορούσαν και φάρμακα που έχουν χαρακτηρισθεί ως ορφανά και, ως εκ τούτου, ο υπολογισμός του οφειλομένου από αυτήν ποσού επιστροφής έχει στηριχθεί στις ρυθμίσεις της προμνησθείσας κανονιστικής υπουργικής αποφάσεως που, κατά τα ανωτέρω, έχουν τεθεί εκτός εξουσιοδοτήσεως, η υπό κρίση αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα από την αιτούσα και να ακυρωθεί η Β1β/οικ.54767/13.7.2018 πράξη επιβολής αυτόματης επιστροφής (claw back). Ακυρουμένης δε της προσβαλλομένης πράξεως η υπόθεση πρέπει να αναπεμφθεί στη Διοίκηση, προκειμένου να διαπιστωθεί αν και σε ποιο ποσοστό το ως άνω καταλογισθέν στην αιτούσα ποσό αυτόματης επιστροφής αντιστοιχεί, πράγματι, σε διατεθέντα από αυτήν ορφανά φάρμακα (βλ. ΣτΕ 1308/2024, 2214/2022, 1785/2019).
ΣτΕ (Β’) 483/2025	8. […] Κατά τα γενόμενα δεκτά από το διοικητικό εφετείο, το ανωτέρω ζήτημα, ήτοι εάν συνιστά συμβατό με την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας η ποινή της διαγραφής διακινητή πετρελαίου θέρμανσης από το μητρώο ΔΙ.ΠΕ.ΘΕ. λόγω μη καταχώρησης συναλλαγών που αφορούν την διακίνηση του καυσίμου αυτού στο Πληροφοριακό Σύστημα Παρακολούθησης Πετρελαίου Θέρμανσης της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων, όπως οι προϋποθέσεις επιβολής της ποινής αυτής διαγράφονται στο άρθρο 147 παρ. 9 του Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα (ν. 2960/2001), δηλαδή χωρίς σύνδεση με τέλεση από τον παραβάτη του αδικήματος της λαθρεμπορίας ή με υποτροπή του παραβάτη και χωρίς να απαιτείται η υπέρβαση ορισμένου ποσοτικού ορίου μη καταχωρηθέντων στοιχείων, αποτελεί ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος, καθόσον αφορά την ερμηνεία και εφαρμογή συνταγματικών διατάξεων και δη των άρθρων 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και το εφαρμοστέο ή μη νομοθετικής πρόβλεψης που φέρεται να αντίκειται στις διατάξεις αυτές. Κατά την κρίση του παραπέμποντος δικαστηρίου, η επίλυση του ζητήματος αυτού έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων και ειδικότερα για τους διακινητές πετρελαίου θέρμανσης που είναι ενταγμένοι στο σχετικό μητρώο, συμπέρασμα που ενισχύεται και από το γεγονός ότι για το ίδιο ζήτημα έχει ήδη εκδοθεί σειρά αποφάσεων διοικητικών πρωτοδικείων (ΔΠρΘεσσαλονίκης 952/2022, 6243, 844/2021, ΔΠρΠειραιά 3854/2018, 2663/2019, ΔΠρΠατρών 138/2022, ΔΠρΚαβάλας 451/2022, ΔΠρΒόλου 351/2021, ΔΠρΣερρών 224/2021), καθώς και δύο αποφάσεις του Διοικητικού Εφετείου Πειραιά (1752/2020, 631/2022). Ακολούθως, εν όψει και του ότι, όπως έκρινε το δικαστήριο, το ζήτημα είναι κρίσιμο για την επίλυση της ένδικης διαφοράς, καθώς αποτελεί κατ’ ουσίαν τον δεύτερο λόγο της ασκηθείσας έφεσης, έγινε δεκτό ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 1 παρ. 2 του ν. 3900/2010, για το λόγο δε αυτό, με την προεκτεθείσα παραπεμπτική απόφαση, αναβλήθηκε η οριστική κρίση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου επί της

	υπόθεσης και υποβλήθηκε στο Συμβούλιο της Επικρατείας το αναφερόμενο στην πρώτη σκέψη της παρούσας προδικαστικό ερώτημα. […] 11. Επειδή, στο άρθρο 5 του Συντάγματος ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (παρ. 1). Από τη διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο οι επιβαλλόμενοι στα συνταγματικά δικαιώματα περιορισμοί πρέπει «να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας» (εδαφ. δ΄), και το άρθρο 106, το οποίο ορίζει ότι, για την προστασία του γενικού συμφέροντος, το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στην Χώρα (παρ. 1) και ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας (παρ. 2), συνάγονται τα εξής: Στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η οικονομική ελευθερία, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η ελευθερία άσκησης εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό, και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Οι περιορισμοί, όμως, αυτοί πρέπει, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Επομένως, οι περιορισμοί δεν επιτρέπεται να φθάνουν μέχρι του σημείου να καθίσταται αδύνατη ή υπερμέτρως δυσχερής η πραγματοποίηση των θεμιτών σκοπών της επιχειρηματικής δραστηριότητας, από τους οποίους εξαρτάται η επιβίωση της επιχείρησης ως οικονομικής μονάδας. Ο νομοθέτης (τυπικός ή κανονιστικός), πάντως, διαθέτει, κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα (προσφορότητα) και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (ΣτΕ 1887/2024, 392/2024 7μ., 185/2024 7μ., 954/2024, 2214/2023, 775/2023, 461/2023, 175/2021 Ολ., 1854/2020, 1712/2019, 2248/2018, 315/2018, 3665/2005 Ολ., 3031/2008 Ολ., 1210/2010 Ολ. κ.ά.). Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι στην οικονομική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς να προκύπτει από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση,

	ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα (ΣτΕ 954/2024, 781/2024, 2243/2023 7μ., 2482/2020 7μ., 208/2020 Ολ., 2455/2018, 3802/2014 Ολ. κ.ά.). Τα ανωτέρω ισχύουν και κατά τη θέσπιση διοικητικών κυρώσεων για παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχουν όσοι ασκούν επαγγελματική ή επιχειρηματική δραστηριότητα (βλ. ΣτΕ 2446/2022, 1727/2020 7μ., 2151/2017 7μ., 1195/2016, 3173/2014 Ολ., 213/2013). [Απέχει να αποφανθεί οριστικώς. Παραπέμπει την υπόθεση στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, σύμφωνα με το αιτιολογικό.]
ΣτΕ (Α') 224/2025	6. Επειδή, στο άρθρο 21 του κανονιστικού (κωδικοποιητικού) διατάγματος της 26.6/10.7.1944 «περί κώδικος των νόμων περί δικών του Δημοσίου» (Α 139) ορίζεται ότι: «Ο νόμιμος και ο της υπερημερίας τόκος πάσης του Δημοσίου οφειλής, ορίζεται εις 6% ετησίως, πλην εάν άλλως ωρίσθη δια συμβάσεως ή ειδικού νόμου. Ο ειρημένος τόκος άρχεται από της επιδόσεως της αγωγής…». Όπως παγίως γίνεται δεκτό, καθ'ερμηνεία των ανωτέρω διατάξεων, δε νοείται η επιβολή τόκων υπερημερίας σε βάρος του Δημοσίου για το προ της επίδοσης της αγωγής σε αυτό χρονικό διάστημα, μη εφαρμοζομένων, σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής των οφειλόμενων από το Δημόσιο παροχών, που απορρέουν από αξίωση δημοσίου δικαίου, των περί υπερημερίας διατάξεων του Αστικού Κώδικα (ΣτΕ 1866/2018, 3535/2015, 3705/2014, 2892/2014, 2622/2014, 4439/2013, 2613/2013, 2407/2013, 1087/2010 κ.α), εκτός και εάν έχει περιληφθεί διαφορετικός όρος στη σύμβαση (πρβλ ΣτΕ 1754/2014, 1288/2013). Εξάλλου, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου, καθ'ο μέρος καθορίζει, ως χρονικό σημείο έναρξης της τοκογονίας για τις οφειλές του Δημοσίου, τον χρόνο επίδοσης της αγωγής, εισάγει, όπως και στην περίπτωση του καθορισμού του ύψους του επιτοκίου για τις οφειλές του Δημοσίου σε ποσοστό 6%, επιτρεπτή υπέρ του Δημοσίου προνομιακή μεταχείριση, η οποία αποβλέπει στην ορθή άσκηση της δημόσιας εξουσίας μέσω της προστασίας της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του Κράτους, η διαχείριση της οποίας πρέπει, κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, να αποβλέπει στην εξυπηρέτηση των πολιτών, οι οποίοι άλλωστε συμβάλλουν στην δημιουργία της μέσω της φορολογίας (πρβλ ΑΕΔ 25/2012, ΕΔΔΑ απόφαση της 25.12.2014 Βιαροπούλου κλπ κατά Ελλάδος, σκ. 53-55). Με δεδομένο ότι η επίμαχη, ουσιαστικού περιεχομένου ρύθμιση, η οποία δεν ανάγεται αμέσως στην άσκηση δημόσιας εξουσίας, θεσπίζει υπέρ του Δημοσίου προνομιακή μεταχείριση, η οποία αποβλέπει στην ορθή άσκηση δημόσιας εξουσίας και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων έναντι των πολιτών, δεν τίθεται ζήτημα ισότητας μεταξύ Δημοσίου και ιδιωτών και, επομένως εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 4 παρ. 1 του Συντάγματος (πρβλ ΑΕΔ 25/2012). Εξάλλου η επίμαχη διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου, δεν συνιστά άνιση μεταχείριση ειδικής κατηγορίας πολιτών, δηλαδή των αντισυμβαλλομένων του

	Δημοσίου, κατά παράβαση του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος. Και τούτο, ενόψει του ότι λαμβάνονται διάφορα μέτρα, επιβαρυντικά για ορισμένες κατηγορίες πολιτών, όπως μειώσεις αποδοχών και συντάξεων, για την αντιμετώπιση δημοσιονομικών προβλημάτων (πρβλ. ΑΕΔ 25/2012). Επίσης, η διάταξη αυτή του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί δικών του Δημοσίου, καθ'ο μέρος προβλέπει ως χρόνο έναρξης της τοκογονίας την επίδοση της αγωγής στο Δημόσιο, δεν αντίκειται ούτε προς την κατοχυρωμένη με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ της Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας, εφόσον το μέτρο αυτό, όπως και ο περιορισμός του ύψους του οφειλόμενου τόκου σε ποσοστό 6%, έχει ως σκοπό τον περιορισμό των οφειλών του Δημοσίου από τόκους και επομένως την αποτροπή αύξησης του κρατικού χρέους, είναι δε κατάλληλο και δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού (πρβλ. ΣτΕ 25/2012). Περαιτέρω, η διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου, δεν αποτελεί δικονομική αλλά ουσιαστική διάταξη και επομένως από τη διαφοροποίηση της έναρξης της τοκογονίας των απαιτήσεων κατά του Δημοσίου σε σχέση με αυτές κατά ιδιωτών δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα παραβίασης του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος, με το οποίο καθιερώνεται το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας (ΣτΕ 2407/2013). Εξάλλου, η διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου, καθ'ο μέρος με αυτήν ορίζεται ως χρόνος έναρξης της τοκογονίας η επίδοση της αγωγής στο Δημόσιο, δεν αντίκειται σε διάταξη της κυρωθείσας με το ν.δ 53/1974 (Α΄256) Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α), προεχόντως διότι σε όλα τα προαναφερθέντα ζητήματα το Σύνταγμα δεν έχει στενότερη έννοια από την Σύμβαση (ΣτΕ 1288/2013). Εκτός αυτού, λόγω του ουσιαστικού χαρακτήρα της επίμαχης διάταξης, δεν τίθεται ζήτημα αντίθεσης αυτής ειδικώς ως προς το άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α (ΣτΕ 2407/2013). Εξάλλου, η εφαρμογή του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου στην περίπτωση οφειλών του Δημοσίου και όχι των διατάξεων περί υπερημερίας του Αστικού Κώδικα δεν αντίκειται ούτε στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α, εφόσον η απαίτηση για καταβολή τόκων από τη γέννηση της αξίωσης για καταβολή της ένδικης οφειλής, κατά το χρόνο άσκησης της αγωγής, δεν είχε αναγνωρισθεί με δικαστική ή διαιτητική απόφαση ή δεν ερειδόταν σε νομοθετική ή κανονιστική διάταξη ή σε πάγια νομολογία των δικαστηρίων, ώστε να υφίσταται νόμιμη προσδοκία για την ικανοποίηση της και, συνεπώς, δεν εμπίπτει στην έννοια της «περιουσίας», κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ. Α. (ΣτΕ 1866/2018, 3535/2015, 2407/2013, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 7.6.2012 Case of Centro Europa 7 S.R.L. and Di Stefano κατά Ιταλίας, σκ. 171-173, απόφαση της 28.9.2004 Kopecky κατά Σλοβακίας, σκ. 35 κ.α). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 223/2025	8. Επειδή, στην παρ. 1 του άρθρου 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».Στην παρ. 5 του άρθρου 22 ορίζεται ότι: «Το Κράτος

μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» και στις παρ. 1 και 4 του άρθρου 25 ορίζεται ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. … Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει … να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. … 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι η κοινωνική ασφάλιση αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως θεσμική εγγύηση των εργαζομένων, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης, διαθέτοντας ευρεία προς τούτο εξουσία και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θέτει τους κανόνες για την ασφαλιστική κάλυψη και προστασία του εργαζόμενου πληθυσμού έναντι συγκεκριμένων ασφαλιστικών κινδύνων (όπως είναι το γήρας, ο θάνατος, το εργατικό ατύχημα, η αναπηρία, η επαγγελματική ή μη ασθένεια, η ανεργία) με γνώμονα την ασφαλιστική κάλυψη ολόκληρου του εργαζόμενου πληθυσμού της χώρας, την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και την εξυπηρέτηση της αναλογιστικής βάσεως στην οποία στηρίζεται η οικονομία των φορέων κοινωνικής ασφαλίσεως, δηλαδή την προστασία της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών χάριν και των μελλοντικών γενεών, καθώς και τη διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων, οι οποίοι με την εργασία τους συνέβαλαν στη δημιουργία του δημόσιου πλούτου, ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβιώσεως, όσο το δυνατόν εγγύτερου σε εκείνο που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου τους (ΣτΕ 734/2016 Ολομ., 16/2022 7μ., 2482-8/2020 7μ. κ.ά). Εξάλλου, μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως εκδηλώνεται η κοινωνική αλληλεγγύη και ασκείται κοινωνική πολιτική, ειδικότερα δε, αναδιανομή εισοδήματος με σκοπό την άμβλυνση κοινωνικών αντιθέσεων και ανισοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά στην κοινωνική ασφάλιση η ευθεία αναλογία (αμιγής ανταποδοτικότητα) μεταξύ εισφορών και παροχών, επιτρέπονται δε η θέσπιση ανωτάτου ορίου παροχών, η απονομή συντάξεως επί εργατικού ατυχήματος ανεξαρτήτως καταβολής εισφορών ή η μη χορήγηση συντάξεως, παρά την καταβολή εισφορών, σε περίπτωση μη θεμελιώσεως του ασφαλιστικού δικαιώματος (ΣτΕ 1891/2019 Ολομ., 734/2016 Ολομ., 2289/2015 Ολομ. κ.ά). Με βάση τα ανωτέρω δικαιολογείται ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της κοινωνικής ασφαλίσεως, ήτοι η υποχρεωτική υπαγωγή σε φορέα κοινωνικής ασφαλίσεως (κύριας ή επικουρικής) και η υποχρεωτική καταβολή εισφορών και, εντεύθεν, η ανάθεση της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφαλίσεως στο Κράτος ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, ήτοι νομικά πρόσωπα υπαγόμενα στη διοικητική, οικονομική και νομοθετική εποπτεία και τον έλεγχο του κράτους, με σκοπό την εγγύηση ότι οι κατά τα ανωτέρω καταβληθείσες εισφορές δεν θα υπόκεινται στους επιχειρηματικούς κινδύνους που συνδέονται με την άσκηση της ασφαλιστικής λειτουργίας από ιδιωτικούς φορείς (ΣτΕ 1891/2019 Ολομ., 2287-90/2015 Ολομ., 16/2022 7μ., 2482-8/2020 7μ. κ.ά). Εναπόκειται δε στην ευρεία διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη να

	επιλέξει το είδος των μέτρων και των ρυθμίσεων σταθμίζοντας τα υπέρ και τα κατά και λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες (ανεργία, επιπτώσεις στην ανάπτυξη της οικονομίας) και τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας. Η εκτίμηση αυτή του νομοθέτη κατά την επιλογή του είδους των μέτρων που εξυπηρετούν καλύτερα τους πιο πάνω σκοπούς δημοσίου συμφέροντος υπόκειται σε οριακό δικαστικό έλεγχο (ΣτΕ 16/2022 7μ., 2482-8/2020 7μ.). Τέλος, η ασφαλιστική εισφορά του ασφαλισμένου, μισθωτού ή μη, ως υποχρεωτική χρηματική παροχή, είναι εγγενές στοιχείο της κοινωνικής ασφαλίσεως και στα διανεμητικά συστήματα χρηματοδοτήσεως αυτής -είτε καθορισμένων παροχών είτε καθορισμένων εισφορών- λειτουργεί α) ως αναγκαίος όρος για την πρόσβαση στην ασφαλιστική κάλυψη, β) ως μέσο χρηματοδοτήσεως της κοινωνικής ασφαλίσεως και γ) ως εκδήλωση της κοινωνικής αλληλεγγύης (ΣτΕ 1888/2019 Ολομ., 16/2022 7μ.). [Επιλύει το ζήτημα της συνταγματικότητας του άρθρου 18 παρ. 3 του ν. 3863/2010, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 60 του ν. 3996/2011, που τέθηκε με το προδικαστικό ερώτημα, κατά τα αναφερόμενα στο σκεπτικό . Κρατεί, δικάζει και απορρίπτει την προσφυγή, σύμφωνα με το σκεπτικό.]
ΣτΕ (Στ') 217-20/2025	10. Επειδή, στην εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 11 του ν. 4052/2012, όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο, προβλέπονται κριτήρια για τον υπολογισμό των ποσών που υποχρεούται να καταβάλει κάθε Κ.Α.Κ. φαρμακευτικών προϊόντων σε περίπτωση υπέρβασης του προϋπολογισμού του Φ.Κ.Α., όπως η ποσοστιαία αναλογία συμμετοχής κάθε φαρμάκου στη δαπάνη, υπολογιζομένη βάσει της ποσότητας η οποία αποδεδειγμένα διατέθηκε σε ασφαλισμένους, το μερίδιο αγοράς του φαρμάκου στην οικεία θεραπευτική κατηγορία και η συγκριτική κατανάλωση κάθε φαρμάκου με το μερίδιο αγοράς που κατείχε στο αντίστοιχο χρονικό διάστημα του προηγουμένου έτους. Προβλέπει, επίσης, η εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 11 περ. α του ν. 4052/2012 ότι για τον υπολογισμό της υπέρβασης και τον επιμερισμό του επιστρεπτέου ποσού δύναται να χρησιμοποιείται η καθαρή δαπάνη του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. [μετά την αφαίρεση του ΦΠΑ, της συμμετοχής των ασφαλισμένων και των διαφόρων εκπτώσεων] και στη διάταξη της περ. β΄ του αυτού άρθρου ότι δύναται να συνεκτιμάται και ο ρυθμός ανάπτυξης των Κ.Α.Κ. Κατά την έννοια της ως άνω εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 11 του ν. 4052/2012, τα μνημονευόμενα στη διάταξη αυτή κριτήρια για τον υπολογισμό των ποσών που πρέπει να καταβάλει κάθε κάτοχος άδειας κυκλοφορίας φαρμακευτικών προϊόντων δεν είναι υποχρεωτικό να λαμβάνονται υπόψη σωρευτικά, δύναται δε ο κανονιστικός νομοθέτης, κατά την εξειδίκευση της μεθοδολογίας επιμερισμού του ποσού επιστροφής, να επιλέξει από τα ως άνω μνημονευόμενα κριτήρια εκείνο ή εκείνα που, κατά την εκτίμησή του, παρίστανται ως πλέον πρόσφορα, στη δεδομένη φάση οργάνωσης των Φ.Κ.Α. και διαμόρφωσης των συνθηκών εφαρμογής του μέτρου του «μηχανισμού αυτόματης επιστροφής», για τον προσδιορισμό της επιβάρυνσης κάθε Κ.Α.Κ.. Περαιτέρω, σύμφωνα με την ίδια εξουσιοδοτική διάταξη, η οποία προβλέπει, ως κριτήριο, την ποσοστιαία αναλογία συμμετοχής κάθε φαρμάκου στη δαπάνη, δεν

	αποκλείεται η άθροιση των πωλήσεων των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων κάθε ΚΑΚ κατά την περίοδο αναφοράς. Εν όψει των ανωτέρω, νομίμως επελέγη με την οικ. Γ5/63587/19.8.2015 απόφαση του Υπουργού Υγείας, στην οποία στηρίζεται η προσβαλλόμενη πράξη, το κριτήριο του μεριδίου της αγοράς (ως ποσοστού επί της συνολικής δαπάνης του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), κριτήριο το οποίο είναι πρόσφορο για την εφαρμογή του επίδικου μέτρου και δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ή κάποια άλλη συνταγματική αρχή (ΣτΕ 1088/2020, 2399, 2201, 102/2019, 3164/2017, 3153/2017, 2439, 2442-3/2015, 1684/2018). Εξ άλλου, από την παράγραφο 6 της προαναφερθείσας Γ5/63587/2015 υπουργικής απόφασης, σύμφωνα με την οποία «Ο ΕΟΠΥΥ δύναται να εισηγηθεί στον Υπουργό Υγείας να θέσει ετήσιους προϋπολογισμούς φαρμακευτικής δαπάνης σε επίπεδο φαρμάκου, δραστικής ουσίας (ATC5) ή θεραπευτικής κατηγορίας (ATC4) [...] Σε τέτοιες περιπτώσεις οι επιμέρους στόχοι συνυπολογίζονται στον καθορισμό της υπέρβασης της φαρμακευτικής δαπάνης του ΕΟΠΥΥ και στον επιμερισμό της υπέρβασης ανά φαρμακευτική εταιρεία ή κάτοχο αδείας κυκλοφορίας», συνάγεται ότι ο κανονιστικός νομοθέτης προβλέπει μεν, για την οργάνωση του “μηχανισμού αυτόματης επιστροφής”, ευχέρεια κατάρτισης χωριστών προϋπολογισμών φαρμακευτικής δαπάνης του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. σε επίπεδο φαρμάκου, δραστικής ουσίας ή θεραπευτικής κατηγορίας και υπολογισμού, κατ’ αντιστοιχία, του ποσού της επιβάρυνσης κάθε Κ.Α.Κ. ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής του στην οικεία φαρμακευτική δαπάνη, δεν θεσπίζει, όμως, σχετική υποχρέωση και δεν προκύπτει ότι είχε γίνει χρήση της ευχέρειας αυτής, με την κατάρτιση χωριστών, κατά τα ανωτέρω, προϋπολογισμών, μέχρι τον χρόνο έκδοσης της προσβαλλόμενης ατομικής πράξης (πρβλ. ΣτΕ 867/2019, 334/2019 κ.ά.). Συνεπώς, είναι απορριπτέα τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα, όπως και ο ειδικότερος ισχυρισμός, κατά τον οποίο το επίδικο μέτρο, όπως εξειδικεύθηκε με την οικ. Γ5/63587/19.8.2015 απόφαση του Υπουργού Υγείας, παραβιάζει τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας, καθ΄ ό μέρος το ύψος της οφειλομένης επιστροφής υπολογίζεται χωρίς να λαμβάνονται υπ’ όψη τα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων φαρμακευτικών σκευασμάτων και ο βαθμός συμβολής κάθε φαρμάκου στην αύξηση της φαρμακευτικής δαπάνης και ειδικότερα του φαρμάκου που εμπορεύονται οι αιτούσες, με την εμπορική ονομασία Hydroxyurea medac, το οποίο, κατά τους ισχυρισμούς των αιτουσών, είναι γενόσημο φάρμακο για τη θεραπεία του καρκίνου του ουροποιητικού συστήματος, περιορισμένης ζήτησης, με χαμηλό κόστος σε σύγκριση με τα υπόλοιπα αντινεοπλασματικά φάρμακα και, ως εκ τούτου, δεν συμβάλλει στην υπέρβαση της δαπάνης. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ’) 115-22/2025	5. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 471-479/2024, 1575-1577/2023 πρβλ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 επτ., 1282/2017 επτ., 869-870/2019, 1529/2021), τα ανωτέρω μέτρα “επιστροφής” (rebate), με τα οποία επιδιώκεται η μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης και η εν γένει διαφύλαξη του κοινωνικού συστήματος υγείας, ενόψει και των δημοσιονομικών συνθηκών της χώρας, συνίστανται σε περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν είτε από

	πωλήσεις φαρμάκων σε ιδιωτικά φαρμακεία προς χρήση των ασφαλισμένων των Φ.Κ.Α. με (ολική ή μερική, κατά περίπτωση) κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε από πωλήσεις φαρμάκων στους δημόσιους φορείς υγείας (εν προκειμένω, τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), και όχι σε επιβολή ανταποδοτικού τέλους, φόρου ή κοινωνικής εισφοράς ως πόρου των Φ.Κ.Α. Ο περιορισμός αυτός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των ανωτέρω ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της επιχειρηματικής ελευθερίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους, αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των αναφερόμενων στη σκέψη 3 διατάξεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Καθ’ ο δε μέρος με τους σχετικούς λόγους ακυρώσεως προβάλλεται το μεν αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του άρθρου 22 του ν. 4052/ 2012, οι οποίες δεν είναι εν προκειμένω εφαρμοστέες, το δε ότι η ένδικη υποχρέωση επιστροφής στερείται ανταποδοτικού χαρακτήρα, οι σχετικοί λόγοι είναι, με βάση και όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, απορριπτέοι προεχόντως ως ερειδόμενοι σε εσφαλμένη νομική προϋπόθεση (ΣτΕ 471-9/2024). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ’) 108-9/2025	5. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 334/2019, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής (claw back), ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015 επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) έως την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ

	υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), εν συνεχεία δε με το άρθρο 25 του ν. 4549/2018 έως την 31.12.2022, δεν συνιστά επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς. Ειδικότερα δε, όπως, κρίθηκε εν τω μεταξύ με τις αποφάσεις 904-905/2024 της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας, το Σύνταγμα προστατεύει με το άρθρο 5 παρ. 1, μεταξύ άλλων, την κατά τους όρους της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς ισότιμη πρόσβαση και ανάπτυξη παραγωγικής και συναλλακτικής δραστηριότητας με σκοπό το κέρδος εντός της ανταγωνιστικής αγοράς, με όριο το ίδιο το Σύνταγμα, τα χρηστά ήθη και τα δικαιώματα των άλλων. Η ελευθερία όμως αυτή, η οποία σε μια κοινωνική οικονομία της αγοράς μπορεί να περιορισθεί για λόγους δημόσιου συμφέροντος - με την επιφύλαξη των αρχών της ίσης μεταχείρισης, της προστασίας του σκληρού πυρήνα του δικαιώματος, καθώς και της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντάγματος) - δεν γεννά, κατ' αρχήν, θετικές αξιώσεις έναντι του Δημοσίου, ούτε εμποδίζει τη δυνατότητά του να καθορίζει με γενικά, προβλέψιμα και αντικειμενικά κριτήρια το ύψος της δημόσιας δαπάνης και τους γενικούς όρους συναλλαγής του με αποκλειστικό γνώμονα την επίτευξη και διατήρηση δημοσιονομικής ισορροπίας και τη βέλτιστη εξυπηρέτηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος, ιδίως των σκοπών του κοινωνικού κράτους, σύμφωνα αφ' ενός με την αρχή της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης, που κατοχυρώνεται ιδίως στο άρθρο 98 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως το περιεχόμενο αυτής εξειδικεύεται με την αρχή της οικονομικότητας, της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας της δαπάνης. Η δε ελευθερία του Δημοσίου να καθορίζει κανονιστικά τις δαπάνες και το νομικό πλαίσιο των συναλλαγών του με στόχο την επίτευξη και διατήρηση δημοσιονομικής ισορροπίας αλλά και τη βέλτιστη εξυπηρέτηση σκοπών δημόσιου συμφέροντος δεν είναι, κατ' αρχήν, ασύμβατη προς την προστατευόμενη υπερνομοθετικά οικονομική ελευθερία των επιχειρήσεων, και δη, ακόμη και αν το Δημόσιο είναι κύριος αγοραστής των συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών στην εθνική γεωγραφική αγορά, εν όσω αυτές διατηρούν την ευχέρεια επιλογής είτε να συναλλαγούν με το Δημόσιο, εφ' όσον είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του, και κρίνουν τούτο συμφέρον, είτε, αν οι όροι συναλλαγής του Δημοσίου κρίνονται από την επιχείρηση μη εύλογοι και ασύμφοροι, να μην ασχοληθούν με αυτόν τον τομέα της αγοράς και να κατευθύνουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στην ιδιωτική εθνική ή τη διεθνή αγορά· είναι δε αδιάφορο αν ο δημόσιος τομέας της αγοράς είναι ο οικονομικά σημαντικότερος· τούτο δε, προεχόντως, διότι το Δημόσιο κατά την άσκηση αρμοδιοτήτων που αποβλέπουν στη θεραπεία δημόσιων σκοπών (όπως είναι κατ' εξοχήν οι σκοποί του κοινωνικού κράτους) δεν είναι επιχείρηση και, συνεπώς, δεν μπορεί ούτε ως «μονοψώνιο» να αντιμετωπισθεί, ούτε να τεθεί ζήτημα καταχρηστικής συμπεριφοράς. Τα ως άνω κριθέντα ισχύουν αναλόγως και ως προς τη νοσοκομειακή δαπάνη, εν όψει του προαναφερθέντος παραλληλισμού των μέτρων που ισχύουν στην εξωνοσοκομειακή και τη νοσοκομειακή δαπάνη για την επίτευξη του σκοπού της αντιμετώπισης της οξείας δημοσιονομικής κρίσης της Χώρας και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας.

	[…] 8. Επειδή, εν όψει των κρίσεων που παρατίθενται στις προηγούμενες σκέψεις, δεν συντρέχει λόγος εξαίρεσης των φαρμάκων-αντιδότων από τον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, απορριπτομένων ως αβασίμων των περί του αντιθέτου λόγων ακυρώσεως που προβάλλει η αιτούσα η οποία προμηθεύει τα νοσοκομεία με τα φάρμακα-αντίδοτα Methylthioninium Chloride Proveblue και Savene. Ειδικότερα, κρίνονται απορριπτέοι οι ισχυρισμοί της που αφορούν το θεσπισθέν με τις προαναφερθείσες διατάξεις σύστημα αυτόματων επιστροφών στο μέτρο που τούτο δεν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες τα νοσοκομεία προμηθεύονται τα ένδικα φάρμακα, ήτοι ότι πρόκειται για υποχρεωτική, για τον εκάστοτε Κάτοχο Άδειας Κυκλοφορίας (εφεξής "Κ.Α.Κ."), όπως η αιτούσα, προμήθεια συγκεκριμένης πάντα ποσότητας φαρμάκων-αντιδότων στα νοσοκομεία – υποχρέωση, πάντως, που θεσπίζεται, κατ΄ αρχήν, μόνον με συγκεκριμένες εγκυκλίους (λ.χ. υπ΄ αριθμ. Υ1/Γ.Π. 115635/17.2.2014 και Υ1/Γ.Π.οικ.19334/27.2.2014) και όχι με ισχύουσες τυπικές ή κανονιστικές διατάξεις -, περιάγοντας τούτον, κατά παράβαση του άρθρου 4 παρ. 1 του Συντάγματος, σε δυσμενή θέση έναντι άλλων Κ.Α.Κ. των οποίων τα φάρμακα προμηθεύονται τα νοσοκομεία κατά την απόλυτη διακριτική τους ευχέρεια. Ομοίως δε απορριπτομένων, ενόψει των κριθέντων στη σκέψη 5, ως αβασίμων των αιτιάσεων της αιτούσας περί του ότι, η επέκταση στην ίδια του ένδικου μέτρου συνιστά παραβίαση της, κατοχυρωμένης στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 79/2025	8. Επειδή, περαιτέρω, το π.δ. 18/1989 ορίζει στο άρθρο 53 παρ. 1 ότι «η αίτηση αναιρέσεως ασκείται κατά αποφάσεων που εκδίδονται είτε σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, είτε τελεσιδίκως κατ' έφεση, αναθεώρηση ή αναψηλάφηση. …» και στο άρθρο 58 παρ. 1 ότι «σε έφεση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας υπόκειται η οριστική απόφαση του διοικητικού εφετείου, η οποία εκδίδεται, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1 του Ν. 702/1977, επί αιτήσεως ακυρώσεως ή τριτανακοπής». Το κατά τις ανωτέρω διατάξεις σύστημα παροχής δικαστικής προστασίας επί ακυρωτικών διοικητικών διαφορών είναι σύμφωνο με τις διατάξεις των άρθρων 94 και 95 του Συντάγματος, εξασφαλίζει δε πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία και, ως εκ τούτου, δεν προσκρούει στις συνταγματικές διατάξεις περί δικαστικής προστασίας, ισότητας και αναλογικότητας (άρθρα 20 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. δ΄, αντίστοιχα, όπως η τελευταία παράγραφος αναθεωρήθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής) ούτε σε άλλη συνταγματική διάταξη ούτε, άλλωστε, στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), η οποία κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974, Α΄ 256 (βλ. ΣτΕ 1406/2020, πρβλ. ΣτΕ 2139/2006, 3037/2001, ΣτΕ σε συμβ. 2161/2012, 119/2005).

	[Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Στ') 35/2025	6. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται, καθ' ερμηνεία του δικογράφου, ότι ο ανωτέρω τρόπος υπολογισμού, ο οποίος έχει ως αποτέλεσμα να επιβάλλεται τέλος εισόδου όχι μόνο στα πράγματι συνταγογραφηθέντα σκευάσματα αλλά και σε αυτά που κυκλοφορούν διατιθέμενα νομίμως και χωρίς συνταγή, παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας (25 παρ. 1 Σ.) και τα άρθρα 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Δεδομένου όμως ότι α) όπως γίνεται δεκτό ανωτέρω, η ένδικη εφάπαξ εισφορά δεν αντίκειται καθ' εαυτή στο Σύνταγμα, β) η ένταξη ιδιοσκευασμάτων στον θετικό κατάλογο έχει ως αποτέλεσμα να ωφελείται η φαρμακευτική εταιρεία από τη συνταγογράφηση και την ενετεύθεν αποζημίωση των ιδιοσκευασμάτων αυτών από τους ασφαλιστικούς φορείς για μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, η οποία δεν θα είχε τη δυνατότητα να τα προμηθευτεί ιδιωτικά (βλ. από 10.5.2018 έγγραφο απόψεων της Διοίκησης) και γ) η αιτούσα δεν επικαλείται -επί τη βάσει συγκεκριμένων στοιχείων- ότι η ιδιωτική διάθεση των ιδιοσκευασμάτων της κατά την κρίσιμη περίοδο υπερέβη σε τέτοιο βαθμό την αποζημιούμενη, ώστε να καθίσταται υπέρμετρη η επιβάρυνσή της με το επίδικο ποσό, ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 20/2025	8. Επειδή, το κατά το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος δικαίωμα συμμετοχής του πολίτη στην πολιτική ζωή της Χώρας περιλαμβάνει τη δυνατότητά του αφ' ενός να εκλέγει τους αντιπροσώπους του στο Κοινοβούλιο (ενεργητικό εκλογικό δικαίωμα) και αφ' ετέρου να θέτει ο ίδιος υποψηφιότητα αντιπροσώπου (παθητικό εκλογικό δικαίωμα), εφ' όσον βεβαίως και στις δύο περιπτώσεις συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα και τη λοιπή νομοθεσία. Τα ανωτέρω ισχύουν και για την εκλογή των αρχών των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) πρώτου και δεύτερου βαθμού, αφού και η εκλογή αυτή ανάγεται στην εν γένει πολιτική ζωή της Χώρας. Περαιτέρω, ο τρόπος εκλογής τόσο των αντιπροσώπων των πολιτών στο Κοινοβούλιο όσο και των αρχών των Ο.Τ.Α., στο μέτρο που δεν ρυθμίζεται από το Σύνταγμα, επαφίεται στον κοινό νομοθέτη (άρθρα 51 παρ. 3, 54 παρ. 1 και 102 παρ. 2 του Συντάγματος), ο οποίος, όμως, δεν μπορεί να θεσπίσει διατάξεις που αναιρούν ή περιορίζουν υπέρμετρα το εν λόγω δικαίωμα των πολιτών (Σ.τ.Ε. 2377/2022 Ολομ., 2140/2013 Ολομ.). Κατά την ειδικότερη ρύθμιση του τρόπου εκλογής των αρχών των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, ο κοινός νομοθέτης διαθέτει μεν ευρύ, κατ' αρχήν, περιθώριο εκτιμήσεως για τον καθορισμό, εν όψει των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν κάθε φορά, του, κατά την κρίση του, πλέον πρόσφορου και ενδεδειγμένου για τις συγκεκριμένες περιστάσεις εκλογικού συστήματος, με την επιφύλαξη, πάντως, της τηρήσεως των αρχών της ισότητας του εκλογικού δικαιώματος (άρθρα 4 παρ. 1, 51 παρ. 3 του Συντάγματος) και της ευρύτερης δυνατής λαϊκής εκπροσωπήσεως, οι οποίες διέπουν επίσης την εκλογή των αρχών των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, αλλά και της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, με την

	έννοια ότι οι τιθέμενοι περιορισμοί στο δικαίωμα συμμετοχής του πολίτη στην πολιτική ζωή της Χώρας, δυνάμει των διατάξεων που ρυθμίζουν τον τρόπο αναδείξεως των αρχών των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, πρέπει να επιδιώκουν σκοπό συνταγματικά θεμιτό και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (Σ.τ.Ε. 3226/2015 επταμ. σκ. 9, 1788/2014 επταμ. σκ. 7, 2777/2013 επταμ. σκ. 7, 2140/2013 Ολομ. σκ. 7 κ.ά.). Εξ άλλου, το προπαρατεθέν άρθρο 52 του Συντάγματος αφ' ενός μεν καθιερώνει κατευθυντήρια αρχή που διέπει την εκλογική διαδικασία εν γένει –περιλαμβανομένης και της εκλογής των αρχών των Ο.Τ.Α.– αφ' ετέρου δε περιέχει συγκεκριμένο κανόνα με δεδομένο ρυθμιστικό περιεχόμενο, ώστε να διασφαλίζεται η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Το ρυθμιστικό πεδίο της εν λόγω συνταγματικής διατάξεως, στο οποίο υπάγονται η ελεύθερη διαμόρφωση και εκδήλωση της εκλογικής βουλήσεως, παραβιάζεται σε κάθε περίπτωση κατά την οποία προκύπτει αλλοίωση του εκλογικού αποτελέσματος, με συνέπεια τη μεταβολή της επιλογής (Σ.τ.Ε. 283/2023 Ολομ. σκ. 8, 1329/2023 επταμ. σκ. 8, 2377/2022 Ολομ. σκ. 9 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως]
ΣτΕ (Στ') 2288-93/2024	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής (claw back), ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015 επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) έως την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου - σημαντικού - κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές

	επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 2276, 2278/2024	6. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 471-479/2024, 1575-1577/2023 πρβλ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 επτ., 1282/2017 επτ., 869-870/2019, 1529/2021), τα ανωτέρω μέτρα "επιστροφής" (rebate), με τα οποία επιδιώκεται η μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης και η εν γένει διαφύλαξη του κοινωνικού συστήματος υγείας, ενόψει και των δημοσιονομικών συνθηκών της χώρας, συνίστανται σε περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν είτε από πωλήσεις φαρμάκων σε ιδιωτικά φαρμακεία προς χρήση των ασφαλισμένων των Φ.Κ.Α. με (ολική ή μερική, κατά περίπτωση) κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε από πωλήσεις φαρμάκων στους δημόσιους φορείς υγείας (εν προκειμένω, τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), και όχι σε επιβολή ανταποδοτικού τέλους, φόρου ή κοινωνικής εισφοράς ως πόρου των Φ.Κ.Α. Ο περιορισμός αυτός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των ανωτέρω ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της επιχειρηματικής ελευθερίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους, αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των αναφερόμενων στη σκέψη 4 διατάξεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Καθ' ο δε μέρος με τους σχετικούς λόγους ακυρώσεως προβάλλεται το μεν αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του άρθρου 22 του ν. 4052/ 2012, οι οποίες δεν είναι εν προκειμένω εφαρμοστέες, το δε ότι η ένδικη υποχρέωση επιστροφής στερείται ανταποδοτικού χαρακτήρα, οι σχετικοί λόγοι είναι, με βάση και όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, απορριπτέοι προεχόντως ως ερειδόμενοι σε εσφαλμένη νομική προϋπόθεση (ΣτΕ 471-9/2024). [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Στ') 2267/2024	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (βλ. ΣτΕ 3447, 3449, 3450/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 870/2019, 1293/2020, 2121/2021), τα μέτρα της «επιστροφής» και της «πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής», τα οποία, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκαν με τις διατάξεις του άρθρου 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011, όπως ισχύει, για τον περιορισμό της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η οξεία δημοσιονομική κρίση, στην οποία είχε περιέλθει η χώρα, και να αποφευχθεί η κατάρρευση του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφαλίσεως, συνιστούν περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των Κατόχων Αδείας Κυκλοφορίας φαρμάκων που απορρέουν από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Τα εν λόγω μέτρα, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκεινται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα, αλλ' ούτε και στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στην διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρεώσεως του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και την παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως στους εργαζομένους, όσο και στην διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτόν επιχειρήσεων. Όπως δε έχει επίσης κριθεί (ΣτΕ 3447/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 1290/2020), εν όψει των ανωτέρω, δεν απαιτείτο και προηγουμένη ειδική μελέτη για την θέσπιση των μέτρων αυτών. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επιδίκων ρυθμίσεων είναι απορριπτέα ως αβάσιμα, ως απαράδεκτα δε κατά το μέρος που γίνεται επίκληση αιτιάσεων, αφ' ενός, ως προς το πρόσθετο κλιμακούμενο rebate και τον τεκμαρτό υπολογισμό βάσει αναλογίας δημόσιας προς ιδιωτική δαπάνη, αφ' ετέρου, ως προς την κατ' ουσίαν θέσπιση μίας επί πλέον προϋπόθεσης για τη δραστηριοποίηση στην αγορά των συνταγογραφούμενων φαρμάκων, με τις εντεύθεν δυσμενείς συνέπειες για τον ανταγωνισμό και το δημόσιο συμφέρον, οι οποίες δεν αφορούν την προσβαλλόμενη πράξη, με την οποία επεβλήθη πάγια επιστροφή βάσει στοιχείων που προέκυψαν από το Σ.Η.Σ και την Κ.Μ.Ε.Σ., ενώ σε αυτή γίνεται υπόμνηση, και όχι εφαρμογή, της διάταξης της περιπτ. ε' του άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011, που ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι "τα φαρμακευτικά προϊόντα για τα οποία δεν αποδόθηκε το ποσό της επιστροφής διαγράφονται αυτοδίκαια από τον κατάλογο συνταγο-γραφούμενων φαρμάκων της παρ. 1 του άρθρου 12 του ν. 3816/2010" (πρβλ. ΣτΕ 2339/2015 σκ. 11, 3153, 3164/2017 σκ. 12 και 13, 557/2022 σκ. 17, όπως και ΣτΕ 2339/2015 σκ. 11, 3153, 3164/2017 σκ. 12 και 13, 557/2022 σκ. 17). Ο ειδικότερος ισχυρισμός περί διακριτικής μεταχείρισης και μεταξύ των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, λόγω της επιβολής σε όλες αδιακρίτως, ανεξαρτήτως μεγέθους και χωρίς κλιμάκωση, υποχρέωσης

	απόδοσης ποσοστού 9%, από την οποία εξαιρούνται οι εξαγωγές και οι πωλήσεις φαρμάκων σε νοσοκομεία, είναι απορριπτέος προεχόντως διότι οι ανωτέρω επιχειρηματικές δραστηριότητες στον χώρο του φαρμάκου δύνανται να αποτελούν αντικείμενο όλων των κατόχων εμπορίας αδείας κυκλοφορίας φαρμάκων (ΣτΕ 1221/2021, 869-870/2019), ενώ το ένδικο μέτρο επιβαρύνει εξ ίσου, και αναλόγως του μεριδίου που έχουν στην αγορά φαρμάκου, όλες τις φαρμακευτικές εταιρείες/Κ.Α.Κ. που προβαίνουν σε εξωνοσοκομειακές πωλήσεις φαρμάκων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. (βλ. ΣτΕ 869-870/2019, 3447/2015 7μ, πρβλ. ΣτΕ 1590/2018 7μ). Τα δε προβαλλόμενα περί παραβάσεως της αρχής της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθ. 4 παρ. 5 Συντ.) και της εκπλήρωσης του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (άρθ. 25 παρ. 4 Συντ.), στηρίζονται στην εσφαλμένη, κατά τα ανωτέρω, νομική εκδοχή ότι το επιβαλλόμενο με τις διατάξεις του άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 μέτρο αποτελεί φόρο, λόγω ελλείψεως ανταποδοτικότητας, ενώ, για τον ίδιο λόγο, απορριπτέοι είναι και οι ισχυρισμοί (προβαλλόμενοι στο πλαίσιο των λόγων για παράβαση της αρχής της αναλογικότητας, παράβαση της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως και έλλειψη αιτιολογίας) περί του ότι δεν προκύπτει με βεβαιότητα “αντίστοιχο αναλογικό αντίκρισμα”, από την επιβολή του ενδίκου οικονομικού βάρους, σε επί πλέον υπηρεσίες ή παροχές προς τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φαρμάκου ή τους ασφαλισμένους των Φ.Κ.Α. (ΣτΕ 1290-93/2020). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ’) 2264/2024	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022 κ.ά.), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών

	των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. [Καταργεί εν μέρει τη δίκη, κατά το σκεπτικό. Απορρίπτει την αίτηση κατά τα λοιπά.]
ΣτΕ (Στ') 2239-43/2024	7. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιουμένων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων. Επομένως, όλοι οι λόγοι ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται, κατά τους ειδικότερους στο δικόγραφο της αιτήσεως ισχυρισμούς, ότι το επίδικο μέτρο θεσπίσθηκε κατά παράβαση των ανωτέρω διατάξεων του Συντάγματος, είναι αβάσιμοι και απορριπτέοι. Οι δε ειδικότεροι ισχυρισμοί της αιτούσας ότι κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας επιβαρύνονται με το υπερβάλλον ποσό της ενδονοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης μόνο οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, χωρίς παραλλήλως να λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό της συνταγογράφησης εκ μέρους των ιατρών των δημόσιων νοσοκομείων και ότι δεν μελετήθηκαν και δεν ελήφθησαν άλλα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος για την περιστολή της φαρμακευτικής δαπάνης των δημόσιων νοσοκομείων είναι απορριπτέοι, διότι ανεξαρτήτως του ότι ειδικώς για τις φαρμακευτικές δαπάνες των νοσοκομείων ο νομοθέτης

	έλαβε μέτρα ήδη από το 2014 (βλ. αναλυτικά ΣτΕ 163/2020), κατά τα ήδη πάντως κριθέντα, δεν συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για τη θέσπιση του μέτρου η παράλληλη νομοθετική επιδίωξη της αποτροπής χορήγησης φαρμάκων που δεν καλύπτουν πραγματικές θεραπευτικές ανάγκες (ΣτΕ 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 163/2020). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Ε') 2180/2024	12. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 1858/2015 Ολ.), από το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος συνάγεται ότι ο μεν κοινός νομοθέτης υποχρεούται να θεσπίζει τις αναγκαίες διατάξεις για τον αποτελεσματικό έλεγχο της τήρησης της χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας, η δε Διοίκηση υποχρεούται να εφαρμόζει τις ίδιες διατάξεις, λαμβάνοντας αμελλητί τα προβλεπόμενα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα, προκειμένου να αποτρέπεται η καταστρατήγηση των εν λόγω διατάξεων, η οποία έχει ως συνέπεια δυσεπανόρθωτη βλάβη της βιώσιμης ανάπτυξης και επιβάρυνση των όρων διαβίωσης των κατοίκων. Συνεπώς, σε περίπτωση αυθαίρετης αλλαγής χρήσης ή αυθαίρετης κατασκευής επιβάλλεται η άμεση και αυτεπάγγελτη παρέμβαση της αρμόδιας υπηρεσίας προς επαναφορά της νόμιμης χρήσης ή διακοπή των εκτελουμένων εργασιών και κατεδάφιση της αυθαίρετης κατασκευής, αντιστοίχως. Περαιτέρω, όπως, επίσης έχει κριθεί (ΣτΕ 3921/2010 Ολ., 3500/2009 Ολ., 247/1980), από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται ότι θεμελιώδης επιδίωξη του Κράτους δικαίου είναι η πραγμάτωση του Δικαίου στην Πολιτεία, που πρωτίστως επιτυγχάνεται με τη διαφύλαξη του κύρους του νόμου. Εξ άλλου, ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, που αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, επιβάλλουν στο Κράτος την υποχρέωση να εγγυάται υπέρ των πολιτών την πιστή εφαρμογή των νόμων, να προασπίζει τα νομίμως και όχι τα παρανόμως κτηθέντα από τους πολίτες αγαθά καθώς και να σέβεται και να προάγει με κάθε πρόσφορο μέσο την εμπιστοσύνη των πολιτών στον νόμο και την έννομη τάξη, την ύπαρξη και τη διατήρηση της οποίας εγγυάται η αποτελεσματική λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών επιβολής και εφαρμογής του νόμου. Στις υπηρεσίες αυτές εντάσσονται και οι πολεοδομικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτό, έχει κριθεί, ότι η αρμοδιότητα εκδόσεως οικοδομικών αδειών συνάπτεται με τον έλεγχο τηρήσεως της εν γένει πολεοδομικής νομοθεσίας, η οποία υπάγεται, κατά το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος, στο Κράτος και πρέπει να ασκείται από δημόσια αρχή (ή και από ν.π.ι.δ. ή ιδιώτες, οι οποίοι στην περίπτωση αυτή, ασκούν δημόσια εξουσία και ενεργούν ως διοικητικά όργανα, βλ. ΣτΕ 2676/2001 7μ., 2587-2589/2014, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 891-95/2008, 1934/1998). Κατ' ακολουθίαν, για τους ίδιους λόγους, η υποχρέωση κρατικού ελέγχου της δόμησης συνεπάγεται τόσο τον, καταρχήν, υποχρεωτικό, προληπτικό ή κατασταλτικό, έλεγχο της Διοίκησης επί των εργασιών δόμησης, όσο και τον διοικητικό έλεγχο των πράξεων υπαγωγής στους εκάστοτε ισχύοντες νόμους περί τακτοποίησης αυθαιρέτων, ο οποίος μπορεί να προηγείται ή και να έπεται των σχετικών δηλώσεων, σε κάθε περίπτωση, όμως, πρέπει να είναι ουσιαστικός και όχι υποτυπώδης. Αυτό ισχύει προεχόντως, στις περιπτώσεις εφαρμογής των διατάξεων των ν. 4178/2013 και 4495/2017, κατά τις οποίες η

διαδικασία υπαγωγής ενεργοποιείται χωρίς ρητή διοικητική πράξη, η οποία να πιστοποιεί την κίνησή της, αλλά με την υποβολή αιτήσεως του ενδιαφερομένου για την υπαγωγή στο καθεστώς του εν λόγω νόμου μέσω ηλεκτρονικού συστήματος, συνοδευόμενη από τα δικαιολογητικά που προβλέπονται στο άρθρο 11 του ν. 4178/2013 (ή στο άρθρο 99 του ν. 4495/2017) ή, υπό προϋποθέσεις, και χωρίς αυτά [κατ' άρθρο 2 παρ. 2 περ. α΄ της 2254/30.8.2013 (Β΄ 2184) απόφασης του Αναπληρωτή Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής], και περατώνεται, πράγματι, με την έκδοση της κατά το άρθρο 30 παρ. 2 του ν. 4178/2013 πράξης ολοκλήρωσης της υπαγωγής, η οποία, άλλωστε, μπορεί να εκδίδεται και «αυτομάτως», κατά τη διατύπωση του νόμου, χωρίς, δηλαδή, να έχει διενεργηθεί διοικητικός έλεγχος (βλ. όσον αφορά τις διατάξεις του ν. 4178/2013, ΟλΣτΕ 2210/2020, σκ. 9, ΣτΕ 2369/2023, σκ. 6). Υπό το πρίσμα αυτό, δεν επιτρέπεται η πολεοδομική αρχή να περιορίζεται μόνο σε δειγματοληπτικούς ελέγχους όσον αφορά τη συνδρομή των προϋποθέσεων υπαγωγής στους νόμους περί τακτοποίησης αυθαιρέτων. Άλλωστε, η διενέργεια δειγματοληπτικού ελέγχου καθιερώνεται από τον νόμο ως ελάχιστη υποχρέωση της Υ.ΔΟΜ. με τη χρήση του επιρρήματος «τουλάχιστον» (άρθρα 27 παρ. 3 του ν. 4014/2011, 25 παρ. 8 του ν. 4178/2013 και 108 του ν. 4495/2017), ενώ, εξάλλου, προβλέπεται, σε κάθε περίπτωση, και χωρίς ειδικότερες προϋποθέσεις, η υποχρέωση ελέγχου υποβληθεισών καταγγελιών σε σχέση με τις δηλώσεις υπαγωγής (άρθρο 25 παρ. 9 του ν. 4178/2013 και άρθρα 107 παρ. 10 και 108 του ν. 4495/2017, όπως ισχύουν). Επομένως, η πολεοδομική αρχή έχει την υποχρέωση, όταν έχουν υποβληθεί, συναφώς, καταγγελίες από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή συντρέχουν, κατά τη δεόντως αιτιολογημένη εκτίμησή της, λόγοι δημοσίου συμφέροντος ή έχουν περιέλθει σ' αυτήν στοιχεία από τα οποία συνάγεται η μη συνδρομή των προϋποθέσεων υπαγωγής στη νομοθεσία περί τακτοποίησης αυθαιρέτων, να προβαίνει σε σχετικό έλεγχο των προϋποθέσεων αυτών. Αν δε η πολεοδομική αρχή καταλήξει αιτιολογημένα ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις υπαγωγής στους νόμους περί τακτοποίησης αυθαιρέτων οφείλει να ανακαλέσει τη δήλωση υπαγωγής, υπό τις προϋποθέσεις των κανόνων ανάκλησης παράνομων διοικητικών πράξεων (βλ. σκ. 11 ανωτέρω). Αυτά ισχύουν, προεχόντως, και για τον έλεγχο ως προς το αν οι αυθαίρετες κατασκευές έχουν περατωθεί πριν από τις 28.7.2011, ημερομηνία που αποτελεί το κρίσιμο χρονικό ορόσημο για τη δυνατότητα ένταξης στους νόμους 4014/2011, 4178/2013 και 4405/2017. Τα ίδια ισχύουν για την ταυτότητα του λόγου και στην περίπτωση ελέγχου, εκ μέρους της Υ.ΔΟΜ., των δηλώσεων μεταφοράς ήδη τακτοποιημένων κτισμάτων βάσει του άρθρου 24 ν. 4014/2011, στο μεταγενέστερο νομοθετικό πλαίσιο του ν. 4178/2013. Κατόπιν τούτων, η κρίση της εκκαλουμένης απόφασης ότι δεν αποκλείεται η Υ.ΔΟΜ., πέραν της διενέργειας δειγματοληπτικού ελέγχου, να ελέγξει τις υποβληθείσες δηλώσεις υπαγωγής, όταν υπάρχουν υπόνοιες για τη μη συνδρομή των νόμιμων προϋποθέσεων υπαγωγής, είναι νόμιμη, απορριπτομένων ως αβάσιμων των περί του αντιθέτου ισχυρισμών της εκκαλούσας. Εξάλλου, απορριπτέοι ως απαράδεκτοι είναι οι ισχυρισμοί της εκκαλούσας ότι δεν υποβλήθηκε καταγγελία κατά τα

	έτη 2017-2018 αλλά μόνο αναπόδεικτη καταγγελία προγενέστερη των υπαγωγών, η οποία, μάλιστα, κατέπεσε μετά την 599/18.12.2012 αμετάκλητη αθωωτική απόφαση, ότι η προσβαλλόμενη πράξη εκδόθηκε επτά έτη μετά τις πρώτες δηλώσεις υπαγωγής και ότι οι επίμαχες κατασκευές υλοποιήθηκαν πριν από τις 28.7.2011, διότι με αυτούς πλήττεται κρίση του δικαστηρίου κατά την υπαγωγή του πραγματικού της υποθέσεως στον εφαρμοστέο κανόνα δικαίου, συνδεόμενη με συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά και εκτίμηση των στοιχείων του φακέλου, η οποία προσήκει μόνο στη συγκεκριμένη περίπτωση, και η οποία, συνεπώς, κατά την προεκτεθείσα στη σκέψη 4 έννοια των εφαρμοστέων εν προκειμένω διατάξεων της παραγράφου 2 του άρθρου 12 του ν. 3900/2010, δεν υπόκειται σε έφεση. Απορριπτέος, ως απαραδέκτως προβαλλόμενος με υπόμνημα μετά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, είναι τέλος και ο ισχυρισμός περί αντίθεσης της εκκαλουμένης με την 942/2015 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης. Με τα δεδομένα αυτά είναι απορριπτέος ο πρώτος λόγος εφέσεως. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Δ') 2085/2025	11. Επειδή, προβάλλεται, επίσης, ότι αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας η απόρριψη της αίτησης χρηματοδότησης, που είχε υποβάλει η αιτούσα εταιρεία, για μόνον τον λόγο της παράλειψης αναφοράς, στην υπεύθυνη δήλωση, της μη ένταξής της σε ήδη οργανωμένο ομοιόμορφο δίκτυο διανομής προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, παρά το ότι η αιτούσα πληρούσε, όπως υποστηρίζει, όλες τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις για την υπαγωγή της στη Δράση και συμπλήρωσε πάντως την υπεύθυνη δήλωσή της, ως προς το κατά τα ανωτέρω κρίσιμο σημείο, με την ασκηθείσα εν συνεχεία ένστασή της. Ο ανωτέρω λόγος ακυρώσεως, όμως, απαραδέκτως προβάλλεται με την υπό κρίση αίτηση, δεδομένου ότι με την υποβολή της αίτησης χρηματοδότησης η αιτούσα εταιρεία αποδέχθηκε τους όρους της Πρόσκλησης με σχετική δήλωσή της, στην οποία ανέφερε, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Γνωρίζω ότι διόρθωση ή τροποποίηση ή συμπλήρωση τυχόν ελλειπόντων στοιχείων, έστω και συμπληρωματικών ή διευκρινιστικών, δεν επιτρέπεται μετά την ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής υποβολής της αίτησης». Σε κάθε δε περίπτωση, ο λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος και ως αβάσιμος. Τούτο διότι σκοπός του κρίσιμου μέτρου είναι η ενίσχυση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκάλεσε η νόσος Covid-19. Προς τον σκοπό αυτόν θεσπίσθηκε σύστημα κανόνων με τους οποίους προβλέπεται ότι δικαιούνται ενίσχυση οι επιχειρήσεις οι οποίες πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, ορίζεται δε ότι η αξιολόγηση των προτάσεων είναι συγκριτική και, συνεπώς, σε περίπτωση απόρριψης πρότασης λόγω μη υποβολής των απαιτούμενων δικαιολογητικών προκρίνονται οι προτάσεις των επόμενων κατά σειρά βαθμολογίας υποψήφιων. Περαιτέρω, κρίθηκε από τον κανονιστικό νομοθέτη, στο πλαίσιο του περιθωρίου εκτίμησης που διαθέτει, ότι οι επιχειρήσεις που εντάσσονται σε ήδη οργανωμένο ομοιόμορφο δίκτυο διανομής προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, κατά τα προεκτεθέντα, πρέπει να εξαιρεθούν από τις επίμαχες ευνοϊκές ρυθμίσεις, διότι προφανώς τελούν σε ευμενέστερη

	οικονομική θέση έναντι των λοιπών μικρών ή πολύ μικρών επιχειρήσεων. Προκειμένου δε να ελεγχθεί η τυχόν περίπτωση εφαρμογής του εν λόγω κωλύματος, επιβλήθηκε η υποχρέωση υποβολής σχετικής υπεύθυνης δήλωσης από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις. Εξάλλου, προς τον σκοπό της διασφάλισης της ταχείας προόδου της διαδικασίας εξέτασης και αξιολόγησης προτάσεων χρηματοδότησης, υποβαλλόμενων από μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, τις οποίες αφορούσε το συγκεκριμένο καθεστώς ενισχύσεων, χάριν της αποτελεσματικής απορρόφησης των διατιθέμενων κονδυλίων εντός των προθεσμιών που είχαν κατ' αρχήν τεθεί για την ολοκλήρωση της Δράσης (βλ. άρθρα 2, 7, 10.4 και 10.5 της Πρόσκλησης), αλλά και προς τον σκοπό της ίσης μεταχείρισης των ενδιαφερόμενων οικονομικών φορέων, ορίσθηκε ότι οποιαδήποτε έλλειψη δικαιολογητικού, η οποία δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλούς συμπεράσματος ως προς την τήρηση των ειδικών προϋποθέσεων συμμετοχής στην επίμαχη Δράση -και, επομένως, και η παράλειψη ρητής σχετικής αναφοράς στην υποβαλλόμενη υπεύθυνη δήλωση ότι η ενδιαφερόμενη επιχείρηση δεν είναι ενταγμένη σε ήδη οργανωμένο ομοιόμορφο δίκτυο κατά τα ανωτέρω-, λογίζεται ως ουσιώδης και καθιστά απορριπτέα την αίτηση υπαγωγής στη Δράση, χωρίς να είναι δυνατή η συμπλήρωση της υπεύθυνης δήλωσης σε επόμενο στάδιο της διαδικασίας με την υποβολή ένστασης (παρέχεται πάντως, με το άρθρο 8 της Πρόσκλησης, η δυνατότητα ακύρωσης ή αναίρεσης της αίτησης χρηματοδότησης και η επανυποβολή της αίτησης, υπό ορισμένες προϋποθέσεις). Υπό τα δεδομένα αυτά, η κατ' εφαρμογήν των προμνησθέντων όρων της Πρόσκλησης απόρριψη της αίτησης υπαγωγής της ήδη αιτούσας εταιρείας δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας, διότι πρόκειται για ρύθμιση ικανή να διασφαλίσει την πραγματοποίηση των επιδιωκόμενων κατά τα εκτεθέντα σκοπών και δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου για την εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών μέτρου, δοθέντος μάλιστα ότι αυτή καθεαυτή η επιβαλλόμενη στους οικονομικούς φορείς υποχρέωση υποβολής υπεύθυνης δήλωσης με το συγκεκριμένο περιεχόμενο, η παράβαση της οποίας επέφερε εν προκειμένω τον αποκλεισμό της αιτούσας, δεν παρίσταται ως προδήλως δυσανάλογη, απέκειτο δε στην επιμέλεια των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων να συγκεντρώσουν και να υποβάλουν ορθά τα απαιτούμενα δικαιολογητικά προκειμένου να θεωρηθεί πλήρης η αίτησή τους και να λάβουν χρηματοδότηση στο πλαίσιο της ένδικης Δράσης (Σ.τ.Ε. 1538-9/2023). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 2054/2024	4. Επειδή, με τις πρόσφατες 922-924/2024 και 1545/2024 αποφάσεις της επταμελούς σύνθεσης του Στ΄ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι οποίες εκδόθηκαν, αντιστοίχως, επί αιτήσεων αναιρέσεως σε υποθέσεις ανακοπών φυσικών προσώπων κατά ταμειακής βεβαίωσης και εκθέσεων αναγκαστικής κατάσχεσης ακίνητης περιουσίας καθώς και επί προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, έγιναν δεκτά τα ακόλουθα: Από τη θεμελιώδη συνταγματική αρχή του Κράτους Δικαίου, την ειδικότερη αρχή της φανερής δράσης της Διοίκησης, η οποία συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 1, 2 και 3, 66 παρ. 1 και 93 παρ. 2 του Συντάγματος

(ΣτΕ Ολομ. 3319/2010, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 2386/1970, 2638/1973, ΣτΕ 7μ. 1361/2013, 2310/2014, ΣτΕ 1940/1983, 159, 1732/2017 κ.ά.), καθώς και το δικαίωμα για παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 της Ε.Σ.Δ.Α.), απορρέει ο κανόνας ότι δυσμενής ατομική διοικητική πράξη μη δημοσιευτέα κατά νόμο, επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της έναντι εκείνου στον οποίο αφορά, μόνον από την κοινοποίησή της σε αυτόν ή τουλάχιστον από το χρονικό σημείο κατά το οποίο αυτός έλαβε γνώση, δίχως, πάντως, η κοινοποίηση να καθίσταται συστατικό στοιχείο της πράξης (ΣτΕ 616-618/2021, 602/2003 Ολομ., 157/2023 7μ.). Περαιτέρω, διατάξεις από την εφαρμογή των οποίων (δια της έκδοσης των σχετικών διοικητικών πράξεων), δύνανται να επέλθουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στα πρόσωπα στα οποία αυτές αφορούν, όπως είναι οι προβλέπουσες την επιβολή επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσης κυρώσεις καθώς και διατάξεις από την εφαρμογή και τήρηση των οποίων εξαρτάται η έναρξη των διαδικασιών της αναγκαστικής εκτέλεσης για την είσπραξη των ως άνω φόρων, τελών κλπ., πρέπει να τελούν σε συμφωνία με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 157/2023) και να ερμηνεύονται υπό το φως των συνταγματικών αυτών αρχών. Περαιτέρω, η κοινοποίηση των πράξεων της Φορολογικής Διοίκησης ρυθμίζεται, ήδη, από πλέγμα διατάξεων του ΚΦΔ, και, εφόσον γίνει νόμιμα, συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, την έναρξη προθεσμιών για την άσκηση διοικητικών προσφυγών και ενδίκων βοηθημάτων καθώς και την έναρξη της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος των οφειλετών του Δημοσίου. Ειδικότερα, από τη συστηματική ερμηνεία των προαναφερθεισών διατάξεων της παρ. 2 του άρθρου 5 του ΚΦΔ, ενόψει και των διαληφθέντων στην οικεία αιτιολογική έκθεση, συνάγεται ότι στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού των σχέσεων κράτους πολιτών, εκσυγχρονισμού της λειτουργίας των υπηρεσιών του και προσαρμογής τους στη ραγδαία ταχύτητα των τεχνολογικών εξελίξεων, αλλά και ενόψει, μεταξύ άλλων, της δυσανάλογης αύξησης του αριθμού πράξεων της φορολογικής αρχής, οι οποίες χρήζουν κοινοποίησης, καθώς και στο πλαίσιο εξοικονόμησης ανθρωπίνων και οικονομικών πόρων, ο νομοθέτης θέλησε, από τούδε και στο εξής οι κοινοποιήσεις των πράξεων της Φορολογικής Διοίκησης να γίνονται πρωτίστως ηλεκτρονικά [την κατά κανόνα ψηφιακή κοινοποίηση υιοθετεί, πλέον, άλλωστε και ο -μη ισχύων εν προκειμένω- νέος ΚΦΔ (άρθρο 5 παρ. 1 του ν. 5104/2024, Α΄ 58)] (πρβλ. ΣτΕ 615/2024 7μ.), ούτως ώστε η Φορολογική Διοίκηση να διευκολυνθεί και να εξυπηρετηθεί ο δημοσίου συμφέροντος σκοπός της επίσπευσης των διαδικασιών βεβαίωσης και είσπραξης των φορολογικών και λοιπών εσόδων (πρβλ. ΣτΕ 157/2023 7μ.). Η ως άνω δε προβλεφθείσα διαδικασία ηλεκτρονικής κοινοποίησης, όπως αυτή έχει εξειδικευτεί με σειρά άλλων συναφών διατάξεων, κρίθηκε, ήδη, ως διασφαλίζουσα, καταρχήν, την ταυτοποίηση και επιβεβαίωση της ταυτότητας του φορολογουμένου, τελούσα, ως εκ τούτου, σε συμφωνία με τη συνταγματική αρχή της ασφάλειας δικαίου, αλλά και του κατοχυρωμένου στο άρθρο 5Α του

	Συντάγματος γενικού δικαιώματος πληροφόρησης του πολίτη αναφορικά με υπάρχουσες υποχρεώσεις του, δυνάμενες να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στην περιουσία του (βλ. ΣτΕ 157/2023 7μ.). Εξάλλου, και η προβλεπόμενη από τις ανωτέρω διατάξεις δυνατότητα κοινοποίησης των πράξεων της Φορολογικής Διοίκησης στους φορολογούμενους με συστημένη επιστολή, εντασσόμενη στο ως άνω σύστημα διατάξεων (προβλεπόμενη, άλλωστε, και στο -ταυτόσημης διατύπωσης- άρθρο 5 του νέου ΚΦΔ και επιτρεπόμενη, κατ' εξαίρεση, στις, κατά το άρθρο 83 αυτού, ορισθησόμενες περιπτώσεις), εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό, ήτοι τον σκοπό της επίσπευσης των διαδικασιών βεβαίωσης και είσπραξης των φορολογικών και λοιπών εσόδων. Κατά τα ήδη δε κριθέντα, αλλά και γενόμενα δεκτά από την ίδια τη Φορολογική Αρχή, με την ΠΟΛ 1180/ 27.9.2018 του Διοικητή της ΑΑΔΕ, με την οποία, κατά τούτο, αποδίδεται ορθώς το νόημα του νόμου, το τεκμήριο νόμιμης κοινοποίησης, το οποίο θεσπίζεται από τις διατάξεις αυτές και το οποίο έχει μαχητό χαρακτήρα δεν έχει, πάντως, έδαφος εφαρμογής στην περίπτωση κατά την οποία, από το συνταχθέν αποδεικτικό επίδοσης της ταχυδρομικής υπηρεσίας, προκύπτει ότι η πράξη της Φορολογικής Διοίκησης επιδόθηκε στον προς ον η επίδοση σε συγκεκριμένη ημερομηνία (βλ. ΣτΕ 1115/2021) και δη μεταγενέστερη του δεκαπενθημέρου, το οποίο θεσπίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 5 ως χρονικό σημείο συναγωγής του τεκμηρίου. Ομοίως, εφόσον η επίδοση αμφισβητείται από τον προς ον, εφόσον δηλαδή αυτός αμφισβητεί ότι πράγματι παρέλαβε τη συστημένη επιστολή, τότε κατά την αληθή έννοια της ως άνω διάταξης, ερμηνευόμενης υπό το φως των προαναφερθεισών συνταγματικών αρχών του κράτους δικαίου και της ασφάλειας δικαίου και της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, δεν εφαρμόζεται το προαναφερθέν τεκμήριο, αλλά η Φορολογική Διοίκηση οφείλει, πλέον, να αποδείξει, με κάθε πρόσφορο τρόπο, την πραγματική παραλαβή της πράξης από τον προς ον αυτή αφορά ή την πλήρη γνώση του περιεχομένου της από αυτόν (πρβλ. ΣτΕ 2592/2021). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Ε') 2028/2024	12. Επειδή, όπως συνάγεται από το άρθρο 24 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την προστασία του οικιστικού περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση των οικισμών με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητά τους και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Ουσιώδες δε στοιχείο του πολεοδομικού σχεδιασμού, συναρτώμενο με τη λειτουργικότητα των οικισμών και τη διαμόρφωση των όρων διαβιώσεως, είναι ο καθορισμός των κοινόχρηστων χώρων, οι οποίοι, αναλόγως του ειδικότερου προορισμού τους, εξυπηρετούν, κατά κύριο λόγο, την κυκλοφορία πεζών και οχημάτων και τις ανάγκες αναψυχής των κατοίκων. Ως εκ τούτου, η διαφύλαξη των κοινόχρηστων χώρων αποτελεί πρωταρχικό όρο για την κατά το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος προστασία των πόλεων και των οικισμών, δεν επιτρέπεται δε η μείωσή τους ή η αναίρεση της πολεοδομικής λειτουργίας τους (βλ. ΣτΕ 3445/ 2007, 2500/2009, 952-953/2019). Εξ άλλου, από τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 και το άρθρο 106 παρ. 1 αυτού, συνάγονται τα εξής: Στην

	επιχειρηματική δραστηριότητα εν γένει, ο νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς και κατά τρόπο αντικειμενικό, να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Ενόψει, συνεπώς, της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νομοθέτη, κοινό και κανονιστικό, περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επιχειρηματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις οικείες προπαρασκευαστικές εργασίες, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (πρβλ. ΟλΣτΕ 203/2020, ΣτΕ 461/2023). [Καταργεί τη δίκη εν μέρει, σύμφωνα με το σκεπτικό. Απορρίπτει, κατά τα λοιπά, την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1992/2024	7. Επειδή, στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Από την ως άνω διάταξη του άρθρου 5 σε συνδυασμό με τα άρθρα 22 παρ. 5 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος που προπαρατέθηκαν καθώς και το άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι για την προστασία του γενικού συμφέροντος, το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, συνάγονται τα εξής: Στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και ασκήσεως ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία ασκήσεως εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του

	επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (ΣτΕ 208/2020 Ολομ., 2488/2020 7μ. κ.ά). [Επιλύει τα ζητήματα της συνταγματικότητας και της συμφωνίας προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του άρθρου 18 παρ. 3 του ν. 3863/2010, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 60 του ν. 3996/2011, σύμφωνα με το σκεπτικό. Παραπέμπει, κατά τα λοιπά, την προσφυγή προς εκδίκαση στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Χανίων, σύμφωνα με το σκεπτικό.]
ΣτΕ (Ε') 1969/2024	10. Επειδή, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της σοβαρής πολεοδομικής ανάγκης, καθώς και της πρόθεσης και δυνατότητας για την άμεση κατά νόμον συντέλεση της νέας απαλλοτρίωσης με την καταβολή της οφειλόμενης αποζημίωσης, η Διοίκηση δεν κωλυόταν να προβεί στην επανεπιβολή της δέσμευσης, η πράξη δε αυτή δεν εκδόθηκε κατά παράβαση των άρθρων 17 και 25 του Συντάγματος, του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθώς και της αρχής της αναλογικότητας και της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 24 παρ. 2 του Συντάγματος περί ορθολογικού σχεδιασμού. Εξάλλου, ο αιτών δύναται κατά νόμον (άρθρο 89 παρ. 2 ν. 4759/2020) να αναζητήσει την προσήκουσα αποζημίωση της ιδιοκτησίας του και μετά την παρακατάθεσή της ή την έκδοση του χρηματικού εντάλματος πληρωμής, ασκώντας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων αίτηση για τον προσδιορισμό προσωρινής ή οριστικής τιμής μονάδας απαλλοτρίωσης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Ε') 1960/2024	12. Επειδή, εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.). Στην

	προκειμένη περίπτωση, το άρθρο 48 παρ. 10 του ν. 4685/2020 και η κατ' εξουσιοδότηση του νόμου αυτού εκδοθείσα υπουργική απόφαση, υπό το πρίσμα και της 1364/2021 απόφασης της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθιερώνουν τον προβλέψιμο και σαφή κανόνα ότι οι αντιρρήσεις κατά των αναμορφωμένων δασικών χαρτών αφορούν μόνο εκτάσεις που επηρεάζονται από διοικητικές πράξεις οι οποίες κατ' επιταγήν του νόμου πρέπει να συνεκτιμηθούν, προκειμένου να κρίνει η αρμόδια δασική αρχή αν δικαιολογούν την αποσύνδεσή των συγκεκριμένων εκτάσεων από την εφαρμογή της δασικής νομοθεσίας. Νομίμως, επομένως, επισημαίνεται στην 17297/12.2.2021 απόφαση ανάρτησης του επίμαχου δασικού χάρτη ότι «για τις περιοχές με κυρωμένο δασικό χάρτη, αντιρρήσεις δέχεται μόνο το αναμορφωμένο τμήμα του αναρτούμενου δασικού χάρτη και μόνο ως προς τα τμήματα που δεν έχουν υποβληθεί αντιρρήσεις ή αιτήματα πρόδηλων σφαλμάτων» και νομίμως η Διοίκηση αρνήθηκε να εξετάσει τη σχετική «αίτηση περί προδήλων σφαλμάτων επί του αναρτημένου αναμορφωμένου δασικού χάρτη» που υπέβαλε ο αιτών (με ηλεκτρονικό και φυσικό τρόπο), αφού α) η εν λόγω ανάρτηση δεν αφορούσε το ακίνητό του, β) ο διοικούμενος δεν επικαλέστηκε συγκεκριμένη διοικητική πράξη, εξοπλισμένη με τεκμήριο νομιμότητας, η οποία να δικαιολογεί την αποσύνδεση του ακινήτου από τη δασική νομοθεσία και γ) η προθεσμία υποβολής αντιρρήσεων κατά του μερικώς κυρωθέντος με την 109510/ 3092/21.12.2017 απόφαση του Συντονιστή της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αττικής δασικού χάρτη είχε προ πολλού παρέλθει. Κατόπιν τούτων, όλοι οι ισχυρισμοί του αιτούντος με τους οποίους προβάλλεται, αφενός ασάφεια του νομοθετικού καθεστώτος αναμόρφωσης των δασικών χαρτών λόγω της έκδοσης εγκυκλίων και πράξεων ανάρτησης που αντίκεινται στον ν. 4685/2020, ο οποίος προβλέπει, κατά την άποψη του, συνολική αναμόρφωση των δασικών χαρτών, και αφετέρου αδυναμία υποβολής αντιρρήσεων και αιτήσεων διόρθωσης πρόδηλων σφαλμάτων, η οποία παρακωλύει την παροχή έννομης προστασίας, είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 1887/2024	9. Επειδή, από την αιτιολογική έκθεση του ν. 2992/2002 επί της παρ. 5 του άρθρου 16 προκύπτει ότι με την εν λόγω διάταξη σκοπήθηκε ο περιορισμός του φαινομένου των εικονικών συναλλαγών και η διασφάλιση των πραγματικών συναλλαγών. Τούτο συνάγεται τόσο από το γράμμα όσο και από τον σκοπό της ως άνω φορολογικής διάταξης, η οποία, άλλωστε, ως ειδικότερη και μεταγενέστερη κατισχύει των άρθρων 361 και 874 του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984, Α΄ 164), 112 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984), 669 του Εμπορικού Νόμου (β.δ. της 19.4/1.5.1835, Α΄ 15), όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο [ήτοι πριν από την κατάργησή του με την περ. α' του άρθρου 181 του ν. 3588/2007 (Α΄ 153), ο οποίος άρχισε να ισχύει από τις 16.9.2007, σύμφωνα με το άρθρο 180 αυτού] και 64-67 του ν.δ. από 17.7/13.8.1923 (Α΄ 224) «Περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών» που διέπουν τη σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού (σχετικά με τον αλληλόχρεο λογαριασμό βλ. ΑΠ 270/2023,

	88/2023, 999/2022, 253/2022, 754/2021, 267/2021, 262/2021, 260/2021, 1652/2014, 248/2014, 1235/2012, 1850/2011, 1/2002, 667/2001, 31/1997 Ολομ., 79/1995, 792/1994, 709/1994. Βλ., εξάλλου, και ΣτΕ 3313/1987, 2761/1978, 4112/1976, 483/1969, 185/1968, 2485/1966, 2457/1966, 316/1966, 291-292/1936). Εξάλλου, με την προαναφερθείσα διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 7 του ν. 3052/2002, με την οποία συμπληρώθηκαν οι διατάξεις του άρθρου 30 του Κ.Β.Σ., ώστε να καθίστανται πιο σαφείς οι λόγοι απόρριψης των βιβλίων (βλ. την αιτιολογική έκθεση του ν. 3052/2002), προβλέφθηκε ότι σε περίπτωση εξόφλησης τιμολογίων αξίας 15.000 ευρώ και άνω με τρόπο διαφορετικό από τον οριζόμενο, ενδέχεται, εφόσον συντρέχουν οι οριζόμενες στις διατάξεις του άρθρου 30 του Κ.Β.Σ. προϋποθέσεις, να χαρακτηρισθούν τα βιβλία του επιτηδευματία ως ανεπαρκή και, ακολούθως, να προσδιορισθούν εξωλογιστικώς τα ακαθάριστα έσοδά του. Με τα δεδομένα αυτά, επί φορολογικού στοιχείου που αφορά αγορά αγαθών ή λήψη υπηρεσιών αξίας 15.000 ευρώ και άνω, η υποχρέωση εξόφλησης μόνο μέσω τραπεζικού λογαριασμού ή με δίγραμμη επιταγή, τελεί σε συνάφεια με το αντικείμενο της ρύθμισης και τον επιδιωκόμενο με αυτή σκοπό του περιορισμού του φαινομένου των εικονικών συναλλαγών και της διασφάλισης των πραγματικών συναλλαγών, χωρίς το μέτρο να παρίσταται προδήλως απρόσφορο, περιττό ή δυσανάλογο, ώστε να καθιστά αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερή την άσκηση των οικείων οικονομικών δραστηριοτήτων, δεδομένου, άλλωστε, ότι, όσον αφορά τον έλεγχο της προσφορότητας και αναγκαιότητας ενός μέτρου, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης (πρβλ. ΣτΕ 2460/2018 7μ.). Συνεπώς, αβασίμως προβάλλεται με τον ως άνω λόγο αναιρέσεως ότι η παρ. 5 του άρθρου 16 του ν. 2992/2002 είναι αντίθετη προς τα άρθρα 5 παρ. 1, 106 παρ. 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος καθώς και προς το άρθρο 361 του Αστικού Κώδικα (βλ. ΣτΕ 1854/2020). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 1875/2024	7. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη πράξη είναι ακυρωτέα διότι οι διατάξεις κατ' εφαρμογή των οποίων εκδόθηκε πλήττουν στον πυρήνα ή πάντως περιορίζουν δυσανάλογα την κατά το άρθ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρούμενη οικονομική ελευθερία, καθώς η θεσπιζόμενη με αυτές υποχρέωση "επιστροφής" έχει ως συνέπεια να καθίσταται αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερής η άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των φαρμακευτικών επιχειρήσεων. Προβάλλεται ειδικότερα ότι με τις ρυθμίσεις των περιπτ. α' και β' της παρ. 1 του άρθ. 35 του ν. 3918/2011, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012, θεσπίζεται οικονομική επιβάρυνση των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, για το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των πωλήσεών τους (80%, εν όψει της θεσπιζόμενης από τον νόμο αναλογίας δημόσιας προς ιδιωτική φαρμακευτικής δαπάνης), σε ποσοστό που υπερβαίνει το ισχύον για τα παραγόμενα στην Ελλάδα φάρμακα ανώτατο ποσοστό κέρδους 8,5% επί του συνολικού κόστους παραγωγής, η επιβάρυνση δε αυτή επιτείνεται με την σωρευτικώς προβλεπόμενη στην περιπτ. γ' του ως άνω άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 πρόσθετη κλιμακούμενη επιστροφή, χωρίς από τις προπαρασκευαστικές εργασίες

	του ν. 4052/2012 να προκύπτει ότι συνεκτιμήθηκε η υποχρέωση διασφάλισης για τις επιχειρήσεις αυτές τιμής διάθεσης των προϊόντων τους που να καλύπτει το κόστος παραγωγής ή εμπορίας και να καταλείπει εύλογο ποσοστό κέρδους, ενώ από την οικεία αιτιολογική έκθεση δεν προσδιορίζεται ο σκοπός των ρυθμίσεων αυτών, οι οποίες, όπως προκύπτει από τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή, ψηφίσθηκαν ως προαπαιτούμενο για την υλοποίηση δεσμεύσεων της χώρας έναντι των πιστωτών της. Κατόπιν αυτών, με τον ίδιο λόγο προβάλλεται και ότι οι ρυθμίσεις των περιπτώσεων α', β' και γ' της παρ. 1 του άρθ. 35 του ν. 3918/2011, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012, ανεξαρτήτως αν επιφέρουν πράγματι σημαντική μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης, αντιστρατεύονται, εν όψει και της έλλειψης κρατικής φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα, τους θαλπόμενους από τα άρθ. 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντ. σοβαρούς δημόσιους σκοπούς, προστασίας της δημόσιας υγείας και της κρατικής μέριμνας για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, διότι απειλούν σοβαρά τη βιωσιμότητα των οικείων επιχειρήσεων ή πάντως την παραγωγή ή εισαγωγή συγκεκριμένων φαρμάκων ως ζημιογόνο ή μη συμφέρουσα οικονομικώς, ενώ αντίκεινται στην εκ του άρθ. 25 παρ. 1 του Συντ., αρχή της αναλογικότητας, καθώς, πέραν των ανωτέρω, η βασική υποχρέωση επιστροφής ορίζεται σε ποσοστό υπερδιπλάσιο εκείνου που είχε ορισθεί προ ενός μόλις έτους με την αρχικώς θεσπισθείσα διάταξη του άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011. [Δέχεται εν μέρει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1857/2024	19. Επειδή, το ποσό της διαφοράς (που γεννήθηκε μετά από άσκηση αγωγής και όχι προσφυγής ουσίας), το οποίο άγεται με την κρινόμενη αίτηση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ανερχόμενο στο άθροισμα των μηνιαίων ποσών, ύψους 102 ευρώ, της πολυτεκνικής ισόβιας συντάξεως, χρονικής περιόδου από 1.11.2012 έως 31.3.2015, που χορηγούνταν στις αναιρεσίβλητες και καταργήθηκε με το άρθρο πρώτο παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.2 περ. 12 του ν. 4093/2012, υπολείπεται, για καθεμία εξ αυτών, των 40.000 ευρώ. Με την αίτηση δε αυτή, η οποία, ως εκ του χρόνου άσκησεώς της (στη Γραμματεία το εκδόντος την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση Διοικητικού Πρωτοδικείου Κοζάνης), προβάλλεται ως μοναδικός λόγος αναιρέσεως ότι η κρίση της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, περί αντιθέσεως προς το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος της καταργήσεως της πολυτεκνικής ισόβιας συντάξεως από 1.11.2012 δυνάμει της ως άνω διατάξεως του ν. 4093/2012, είναι εσφαλμένη. Και τούτο διότι, εν αντιθέσει προς τα υπό του δικάσαντος δικαστηρίου γενόμενα δεκτά, η κατάργηση της επίδικης παροχής «πρώτιστα εντάσσεται στο πλαίσιο της, εκ μέρους του νομοθέτη, προσπάθειας αναμόρφωσης και εξορθολογισμού του προϋφιστάμενου συστήματος κρατικών οικονομικών ενισχύσεων προς στήριξη των τέκνων τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών, έλαβε δε χώρα με παράλληλη θέσπιση νέων οικογενειακών επιδομάτων, ήτοι του ενιαίου επιδόματος στήριξης τέκνων και του επιπρόσθετου ειδικού επιδόματος τριτέκνων και πολυτέκνων ως κινήτρων για τη δημιουργία οικογένειας,

	παρέχοντας έτσι, κατ’ αποτέλεσμα, μεγαλύτερη στήριξη στις οικογένειες με περισσότερα από ένα παιδιά, χωρίς, εξάλλου, να πρόκειται για κατάργηση κοινωνικοασφαλιστικής παροχής, λαμβανομένης πάντα υπόψη και της δυσμενέστατης οικονομικής συγκυρίας, σε συνδυασμό με το ότι είναι περαιτέρω δυνατή, για τις πολύτεκνες μητέρες που εμφανίζουν χαμηλά εισοδήματα, εφόσον πληρούνται οι τιθέμενες στον νόμο προϋποθέσεις, η λήψη έτερων προνοιακού χαρακτήρα επιδομάτων ή παροχών». Κατά τους ισχυρισμούς του αναιρεσείοντος Οργανισμού τα ανωτέρω έπρεπε να οδηγήσουν το δικάσαν δικαστήριο στην κρίση ότι ουδέν ζήτημα ελλείψεως συμφωνίας της ως άνω διατάξεως με τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας τίθεται (βασίμως). Για τη θεμελίωση του παραδεκτού της υπό κρίση αιτήσεως ενόψει του ποσού της διαφοράς, προβάλλεται με το δικόγραφο της αιτήσεως ότι αυτή έχει ασκηθεί παραδεκτώς κατά το άρθρο 2 του ν. 3900/2010, διότι με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίθηκε αντίθετη προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας η καταργητική της ισόβιας πολυτεκνικής συντάξεως διάταξη του άρθρου πρώτου παρ. ΙΑ υποπαρ. ΙΑ.2 περ. 12 του ν. 4093/2012, χωρίς το ζήτημα αυτό να έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ο ισχυρισμός αυτός για τη θεμελίωση του παραδεκτού της υπό κρίση αιτήσεως είναι βάσιμος. Και τούτο διότι, πράγματι, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση περιέχει ρητή και απερίφραστη κρίση για αντισυνταγματικότητα της καταργήσεως της ένδικης προνοιακής παροχής με την επίμαχη διάταξη του νόμου 4093/2012, ενόψει της οποίας το διοικητικό πρωτοδικείο έκρινε ότι οι αναιρεσίβλητες δικαιούνται αποζημίωση για τα ποσά της ισόβιας πολυτεκνικής συντάξεως που έπαυσαν να λαμβάνουν από 1.11.2012· για το ζήτημα δε αυτό δεν υπήρχε κατά τον κρίσιμο χρόνο καταθέσεως της κρινόμενης αιτήσεως (17.5.2019) σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθόσον η σχετική 719/2018 απόφαση του Δικαστηρίου έχει κρίνει την επίμαχη διάταξη του νόμου 4093/2012 σύμφωνη με το άρθρο 21 παρ. 5 του Συντάγματος σε απάντηση συγκεκριμένου προδικαστικού ερωτήματος, κατ’ άρθρο 1 παρ. 1-2 του ν. 3900/2010, μετά δε την επίλυση «του ζητήματος που του τέθηκε παραδεκτώς με το ως άνω προδικαστικό ερώτημα», παρέπεμψε την υπόθεση «προς περαιτέρω εκδίκαση», κατ’ άρθρο 1 παρ. 1 εδ. στ΄ του ν. 3900/2010 (όπως ισχύει μετά την αντικατάσταση της παραγράφου αυτής με το άρθρο 40 παρ. 1 του ν. 4055/2012) στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Λαρίσης (πρβ. ΣτΕ 1823/2020 Ολομ.). Το δικαστήριο, δηλαδή, της ουσίας, στο οποίο παραπέμφθηκε η υπόθεση, θα ολοκλήρωνε (όπως και έπραξε: βλ. την απόφαση 1572/2018 του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Λαρίσης) την ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως του ν. 4093/2012 (έλεγχο συμφωνίας της και με άλλους υπερκείμενους και επικρατούντες κανόνες δικαίου, μεταξύ των οποίων οι συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας), προκειμένου να απαντήσει στους αντίστοιχους ισχυρισμούς της αγωγής και, επί καταφάσεως της συνταγματικότητας της ως άνω διατάξεως, να την εφαρμόσει (πρβ. a contrario ΣτΕ 1309/2019 Ολομ.). Η περίπτωση δε αυτή (καθ’ ην διαπιστώνεται ανυπαρξία νομολογίας, για τις ανάγκες εφαρμογής της εξαιρετικής διατάξεως του άρθρου 2 του ν.

	3900/2010) διαφέρει τόσο από την περίπτωση της ερμηνείας και εφαρμογής νομοθετικής διατάξεως, από την οποία συνάγεται έμμεση πλην σαφής κρίση της ως σύμφωνης με το Σύνταγμα εν γένει (βλ. ΣτΕ 2738/2022 επταμ., 2598/2015 επταμ. κ.ά.), όσο και από εκείνη της μη εφαρμογής νομοθετικής διατάξεως ως αντικείμενης σε μία τουλάχιστον, οποιαδήποτε, διάταξη του Συντάγματος (πρβ. σχετικώς και ΑΕΔ 14/2013). Συνεπώς, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να γίνει τυπικώς δεκτή και να εξεταστεί περαιτέρω ως προς τη βασιμότητα του μοναδικού κατά τα ανωτέρω προβαλλόμενου με αυτή λόγου. 20. Επειδή, όπως έχει κριθεί, οι εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις, με τις οποίες υλοποιείται η ειδική φροντίδα για τους πολύτεκνους στο πλαίσιο ασκήσεως της δημογραφικής πολιτικής του Κράτους, ελέγχονται ως προς την τήρηση άλλων συνταγματικών διατάξεων και αρχών, όπως είναι η αρχή της αναλογικότητας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, και η αρχή της ισότητας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του Συντάγματος. Επομένως, ο κοινός νομοθέτης δεν κωλύεται μεν από τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος να εισάγει ρυθμίσεις διαφορετικές από αυτές που ίσχυαν στο παρελθόν, προς τις οποίες έχουν προσαρμοστεί και αποβλέψει οι διοικούμενοι, έστω και αν θίγονται δικαιώματα κτηθέντα με βάση τις προϊσχύσασες ρυθμίσεις, πρέπει, όμως, η εκάστοτε επιχειρούμενη νέα ρύθμιση να χωρεί κατά τρόπο γενικό, απρόσωπο και αντικειμενικό, τα δε μέτρα που λαμβάνονται να είναι αναγκαία, πρόσφορα και ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο με τη διάταξη αυτή σκοπό, δηλαδή την αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας (βλ. ΣτΕ 2124/2022 επταμ., 719/2018 επταμ., 1087/2017 Ολομ., 314, 1213, 2733/2017, 2511/2016 Ολομ., 1470/2016 Ολομ., 902/2016, 986-8/2014 Ολομ., 4270/2014, 2391, 3991/2013 επταμ., 3998/2012, 2738/2010, 1095/2001, 1141/1999 επταμ., 2100-1/1998 επταμ., 3675/1996, 2822/1992, 2773, 2778, 2781/1991). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1854/2024	6. Επειδή, εξάλλου, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 2 παρ. 1 ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας», στο άρθρο 4 παρ. 1 ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», στο άρθρο 22 παρ. 5 ότι «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει», στο δε άρθρο 25 ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους … Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει … να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας …» (παρ. 1). Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται τα εξής: ο τρόπος υπολογισμού των συντάξεων των ασφαλισμένων και ο καθορισμός των αποδοχών που λαμβάνονται κάθε φορά υπόψη για τον υπολογισμό αυτόν επαφίεται κάθε φορά στον νομοθέτη και στην κατ' εξουσιοδότηση αυτού κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση. Κατά τη ρύθμιση δε των θεμάτων αυτών, οι ασφαλιστικές παροχές δεν απαιτείται να βρίσκονται σε σχέση ευθείας

	ανταποδοτικότητας προς τις εισφορές που έχουν καταβληθεί (βλ. Σ.τ.Ε. 3487/2008 Ολομ., 1010/2019 7μ., 2126/2019, 182/2023 Ολομ.). Εξάλλου, οι συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας, έκφανση της οποίας είναι και η αρχή της ανταποδοτικότητας, επιβάλλουν μεν την ύπαρξη μιας στοιχειώδους αναλογίας μεταξύ των καταβληθεισών από τον ασφαλισμένο εισφορών βάσει των συνολικών αποδοχών του και των καταβαλλομένων σ' αυτόν παροχών (βλ. Σ.τ.Ε. 1891/2019 Ολομ., 182/2023 Ολομ.), δεν απαιτείται όμως η χορηγούμενη από τον ασφαλιστικό φορέα παροχή να αντιστοιχεί ευθέως σε καταβληθείσες εισφορές του ασφαλισμένου (βλ. Σ.τ.Ε. 2287-90/2015 Ολομ., 660/2016 7μ., 1889-91/2019 Ολομ., 1254/2021 7μ., 182/2023 Ολομ.), ούτε επιβάλλεται ο καθορισμός του ύψους των ασφαλιστικών εισφορών και των ασφαλιστικών παροχών επί της ίδιας βάσης (βλ. Σ.τ.Ε. 2183/1980 Ολομ., 3496/2000, 452/2002, 1219/2010, 746/2011, 182/2023 Ολομ.). Περαιτέρω, υπό το κρατούν στην Ελλάδα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης σε περισσότερους του ενός ασφαλιστικούς φορείς, η παραβίαση της συνταγματικής αρχής της ισότητας κατά τη ρύθμιση των ασφαλιστικών παροχών προϋποθέτει άνιση μεταχείριση ομοειδών κατηγοριών ασφαλισμένων μέσα στον ίδιο ασφαλιστικό οργανισμό. Προκειμένου, αντίθετα, για ασφαλισμένους σε διαφορετικούς ασφαλιστικούς φορείς, η τήρηση της αρχής της ισότητας κρίνεται μόνον ως προς την εξασφάλιση ελάχιστου καθεστώτος ισοδύναμης προστασίας (βλ. Σ.τ.Ε. 1077/2003 7μ.,3294/2011 7μ., 3412-13/2013 7μ., 3693/2015). Ειδικότερα δε, οι ασφαλισμένοι που συνταξιοδοτούνται κατ' εφαρμογή των διατάξεων περί διαδοχικής ασφάλισης, δεν τελούν κάτω από τις ίδιες συνθήκες με τους συνταξιοδοτούμενους από έναν και μόνον ασφαλιστικό οργανισμό (βλ. Σ.τ.Ε. 2163/2006,1532/2011). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 1825/2024	2. Επειδή, η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης διοικητικής κύρωσης για παράβαση της φορολογικής νομοθεσίας, τόσο ως γενική αρχή του ημεδαπού φορολογικού δικαίου (με έρεισμα τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδαφ. δ΄ του Συντάγματος), όσο και ως γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου έχουσα εφαρμογή επί φορολογικών κυρώσεων που έχουν επαρκή σύνδεσμο με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως επί διοικητικών προστίμων για παραβάσεις έκδοσης ή λήψης εικονικών ή ανακριβών φορολογικών στοιχείων, στο μέτρο που συναρτώνται με την τήρηση των υποχρεώσεων για τον Φ.Π.Α., βλ. ΣτΕ 924/2023, 2734/2020, 2691/2019 7μ. κ.ά.), αλλά και ως αρχή πηγάζουσα από το άρθρο 7 της Ε.Σ.Δ.Α. (του οποίου το προστατευτικό πεδίο καλύπτει και τις περιπτώσεις επιβολής διοικητικών κυρώσεων "ποινικής" φύσης, βάσει κριτηρίων παρόμοιων με εκείνα της νομολογίας Engel για το άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α.), δεσμεύει το νομοθέτη κατά τη ρύθμιση, με διατάξεις μεταβατικού δικαίου, των υποθέσεων επιβολής διοικητικών κυρώσεων που εκκρεμούν ενώπιον της Διοίκησης ή ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, όταν αυτός κρίνει ότι η αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή των οικείων παραβάσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της θέσπισης διοικητικών κυρώσεων ηπιότερων σε σχέση με τις ήδη προβλεπόμενες στο

	νόμο. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, η οποία έχει τον χαρακτήρα κανόνα διαχρονικού δικαίου, ο ευμενέστερος ή μη για τους φορολογούμενους χαρακτήρας του νεότερου νόμου που προβλέπει κύρωση για ορισμένη φορολογική παράβαση δεν κρίνεται γενικώς αλλά ενόψει της συγκεκριμένης περίπτωσης, κατόπιν σύγκρισης όλων των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων διοικητικού δικαίου που αφορούν στο χρονικό διάστημα από τη διάπραξη της διοικητικής παράβασης έως και την εκδίκαση της υπόθεσης από το διοικητικό δικαστήριο και εξέτασης ποια από τις ρυθμίσεις αυτές, εφαρμοζόμενη στο σύνολό της, άγει, κατ' εκτίμηση των συνθηκών της υπόθεσης, στην ελαφρύτερη διοικητική κύρωση. Πάντως, η ανωτέρω αρχή δεν έχει πεδίο εφαρμογής, όταν ο νεότερος νόμος περί επιβολής διοικητικών κυρώσεων είτε δεν είναι συγκρίσιμος με τον προηγούμενο όσον αφορά την προβλεπόμενη διοικητική παράβαση ή κύρωση (λ.χ. σε περίπτωση μεταβολής της φύσης των προβλεπόμενων κυρώσεων) είτε συνδέεται αναπόσπαστα με τη θέσπιση νέου, ουσιωδώς διαφορετικού κανονιστικού πλαισίου ουσιαστικών ή διαδικαστικών υποχρεώσεων του φορολογούμενου (λ.χ. σε περίπτωση κατάργησης για το μέλλον της οικείας ουσιαστικής ή διαδικαστικής υποχρέωσης, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 459/2013), ώστε να μην απηχεί διαφορετική εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τον πρόσφορο και αναγκαίο χαρακτήρα των διοικητικών κυρώσεων που προβλέπονταν υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς. Εξάλλου, ο ανωτέρω κανόνας δεν είναι απόλυτος, αλλά μπορεί να καμφθεί από σαφή, αντίθετη νομοθετική διάταξη, η οποία είτε αποκλείει την αναδρομική εφαρμογή της νεότερης, ευμενέστερης για τον φορολογούμενο ρύθμισης είτε την προβλέπει, όχι όμως άνευ ετέρου, αλλά υπό προϋποθέσεις που θίγουν ουσιωδώς τα έννομα συμφέροντα του φορολογούμενου. Ωστόσο, τέτοια νομοθετική διάταξη, ως θεσπίζουσα απόκλιση από την ως άνω θεμελιώδη αρχή, πρέπει να δικαιολογείται επαρκώς (ενόψει και των αναφερόμενων στις προπαρασκευαστικές εργασίες της θέσπισής της), ώστε να συνάδει προς τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 2319/2021 7μ., 2734/2020, 2691/2019 7μ., 1389/2019 7μ., 351-352/2019 7μ. 2221/2018, 1438/2018 7μ. πρβλ. ΣτΕ 1582/2020). […] 5. Επειδή, η διάταξη του άρθρου 55 παρ. 2 περ. γ εδάφιο πρώτο του Κ.Φ.Δ. που ρυθμίζει το ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου για παραβάσεις λήψης εικονικών φορολογικών στοιχείων του Κ.Β.Σ. είναι -προκειμένου τουλάχιστον για στοιχεία που υπερβαίνουν το τιθέμενο με το άρθρο 5 παρ.10 περ. β εδάφιο πρώτο του ν. 2523/1997 όριο των 880 ευρώ, όπως εν προκειμένω- κατ' αρχήν συγκρίσιμη με τη ρύθμιση της τελευταίας αυτής διάταξης, λαμβανομένου υπόψη ότι σε αμφότερες τις ρυθμίσεις το ύψος του προστίμου ορίζεται σε συνάρτηση με την αξία του στοιχείου. Η εφαρμογή δε της νεότερης διάταξης της παρ. 2 του άρθρου 55 του Κ.Φ.Δ., με την οποία το επιβαλλόμενο πρόστιμο ορίζεται σε ποσοστό 50% της αξίας του στοιχείου, άγει σε ηπιότερη για τον παραβάτη διοικητική κύρωση έναντι της καθοριζόμενης από την ως άνω διάταξη του ν. 2523/1997, με την οποία το εν λόγω πρόστιμο οριζόταν στο διπλάσιο

	(ποσοστό 200%) της αξίας αυτής. Ενόψει τούτου και σύμφωνα με όσα έγιναν ανωτέρω δεκτά ανακύπτει, εν προκειμένω, ενόψει της κατοχυρωμένης στο ενωσιακό δίκαιο (αλλά και στην Ε.Σ.Δ.Α., λαμβανομένου υπόψη ότι η επίδικη κύρωση του άρθρου 5 παρ. 10 περ. β του ν. 2523/1997 έχει «ποινικό» χαρακτήρα, κατά την Ε.Σ.Δ.Α.) αρχής της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης διοικητικής κύρωσης, ζήτημα εφαρμογής (από το διοικητικό δικαστήριο κατόπιν παραδεκτής προβολής σχετικού λόγου) ratione temporis της εν λόγω διάταξης του άρθρου 55 παρ. 2 περ. γ εδάφιο πρώτο του Κ.Φ.Δ. στα επίδικα πρόστιμα (βλ. ΣτΕ 924/2023). Περαιτέρω, με τις ανωτέρω μεταβατικές διατάξεις του άρθρου 66 (ήδη 72) του Κ.Φ.Δ. τέθηκαν προϋποθέσεις για την αναδρομική εφαρμογή της προεκτεθείσας ρύθμισης της παρ. 2 του άρθρου 55 του Κ.Φ.Δ. επί των εκκρεμών υποθέσεων ενώπιον της φορολογικής διοίκησης. Οι προϋποθέσεις αυτές θίγουν ουσιωδώς τα έννομα συμφέροντα του φορολογούμενου, δεδομένου ότι του επιβάλλουν να προβεί σε δήλωση ανεπιφύλακτης αποδοχής της καταλογισθείσας σε αυτόν παράβασης. Ωστόσο, από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του νόμου δεν προκύπτει κάποιο στοιχείο που να δικαιολογεί, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, την τοιαύτη απόκλιση από την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης φορολογικής κύρωσης. Παράλληλα, οι επίμαχες μεταβατικές ρυθμίσεις προσβάλλουν αθέμιτα και το κατοχυρωμένο στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής σε δικαστήριο (βλ. άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – βλ. επίσης και άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., που εφαρμόζεται, κατά το "ποινικό" του σκέλος, σε σχέση με τα επίδικα πρόστιμα), δεδομένου ότι παρακινούν τον φορολογούμενο, προκειμένου να επωφεληθεί της νεότερης, ευμενέστερης γι' αυτόν, διάταξης, να αποδεχθεί την αποδοθείσα παράβαση, ενέργεια που θα είχε ως συνέπεια να μην μπορεί να την αμφισβητήσει παραδεκτώς με ένδικη προσφυγή. Εξάλλου, οι ανωτέρω αθέμιτες προϋποθέσεις συνιστούν ουσιώδες και αναπόσπαστο τμήμα της όλης μεταβατικής ρύθμισης του άρθρου 66 του Κ.Φ.Δ.. Υπό τα ανωτέρω δεδομένα, η ρύθμιση αυτή δεν τυγχάνει εφαρμογής, διότι δεν συνάδει με την ενωσιακή αρχή της αναλογικότητας καθώς και με την αρχή της αναλογικότητας του περιορισμού των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 παρ. 1 και 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. (ΣτΕ 1442/2023). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 1802/2024	4. Επειδή, όπως παγίως έχει κριθεί, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 53 παρ. 3 του π.δ. 18/1989 δεν αντίκειται στα άρθρα 20 παρ. 1, 25 παρ. 1 εδ. β΄, 26 παρ. 1, 87 παρ. 1 και 2, 93 και 95 παρ. 1 περ. β του Συντάγματος και στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α., ν.δ. 53/1974, Α΄ 256) (ΣτΕ 7μ. 2325/2022, ΣτΕ 1697, 483/2021, 1523/2018 κ.ά., ΕΔΔΑ αποφάσεις της 2.6.2016, 18880/15, Παπαϊωάννου κατά Ελλάδας, της 4.9.2003, 72267/01, Παναγιώτα Βελή-Μακρή και λοιποί κατά Ελλάδας, της 19.12.1997, 155/1996/774/975, Brualla Gomez de la Torre κατά Ισπανίας). Αβασίμως δε προβάλλεται από τον αναιρεσείοντα ότι η δικονομική προϋπόθεση, η οποία τάσσεται με το άρθρο 53 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, δεν μπορεί να αποκλείει την

	κατ' άρθρο 20 του Συντάγματος και 6 και 13 της ΕΣΔΑ προσφυγή στην αναιρετική κρίση, να καταργεί τον βαθμό δικαιοδοσίας του αναιρετικού δικαστηρίου και να αποκλείει τη μεταστροφή της νομολογίας (ΣτΕ 1896, 1897/2022 σκ. 5). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1754/2024	6. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του εκδόντος την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση Διοικητικού Εφετείου Αθηνών στις 18.2.2022 και, συνεπώς, εμπίπτει, ως εκ του χρόνου ασκήσεώς της, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12 παρ. 1 του ν. 3900/2010, άγεται κατ' αναίρεση διαφορά που ανέκυψε ύστερα από την άσκηση προσφυγής ουσίας με αντικείμενο που συνάπτεται με τη χορήγηση περιοδικής παροχής (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021). Ως εκ τούτου, για το παραδεκτό της άσκησής της απαιτείται η τεκμηρίωση εκ μέρους του αναιρεσείοντος Οργανισμού με ειδικούς και συγκεκριμένους ισχυρισμούς, περιλαμβανόμενους στο εισαγωγικό δικόγραφο, της συνδρομής των προϋποθέσεων της παραγράφου 3 του ως άνω άρθρου 53 του π.δ. 18/1989. Με το εισαγωγικό δικόγραφο προβάλλεται ότι κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή του νόμου το δικάσαν διοικητικό εφετείο έκρινε ότι η περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος. Για τη θεμελίωση του παραδεκτού του ως άνω λόγου αναιρέσεως με το εισαγωγικό δικόγραφο προβάλλεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έρχεται σε αντίθεση με την 1515/2021 απόφαση της επταμελούς σύνθεσης του Α΄ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας για το κρίσιμο νομικό ζήτημα της συμβατότητας της ανωτέρω διάταξης με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος. Ο ισχυρισμός αυτός, όπως αναλυτικά εκτίθεται κατωτέρω, είναι βάσιμος. Κατά συνέπεια, ο σχετικός λόγος αναιρέσεως προβάλλεται παραδεκτώς και είναι περαιτέρω εξεταστέος ως προς το βάσιμο αυτού. […] 11. Επειδή, σκοπός των προαναφερόμενων διατάξεων του ν. 1296/1982 και των διατάξεων των νεότερων νόμων 4093/2012 και 4387/2016 είναι η χορήγηση προνοιακής παροχής στους ανασφάλιστους υπερήλικες που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και είναι σε κατάσταση ανάγκης (ΣτΕ 719/2018 7μ., 761/2019, 2219/2017). Η παροχή αυτή καθορίζεται σε ένα επαρκές κατά την εκτίμηση του νομοθέτη ύψος για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Ειδικότερα, με τις ανωτέρω διατάξεις του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, οι οποίες θεσπίσθηκαν σε συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσης, επιδιώχθηκε να καταστούν αυστηρότερες οι προϋποθέσεις χορήγησης της παροχής αυτής, ώστε να περιοριστεί ο κύκλος των δικαιούχων και, όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου αυτού, να λαμβάνουν

	την παροχή οι πραγματικά ανασφάλιστοι που δεν λαμβάνουν σύνταξη από οποιοδήποτε φορέα και έχουν πολύ μικρά εισοδήματα. Ενόψει του επιδιωκόμενου με τη θέσπιση των διατάξεων αυτών σκοπού, η προϋπόθεση που προβλέπεται στην περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 για τη χορήγηση σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα και αναφέρεται στη μη λήψη σύνταξης ή στη μη ύπαρξη δικαιώματος σύνταξης «από οποιονδήποτε Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης ή το Δημόσιο στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, ανεξαρτήτως ποσού» αφορά μόνο όσους ανασφάλιστους υπερήλικες δεν λαμβάνουν ή δεν δικαιούνται οι ίδιοι σύνταξη το ύψος της οποίας υπερβαίνει το ποσό της παροχής ανασφάλιστου υπερήλικα, το οποίο κατά την αντίληψη του νομοθέτη, ενόψει των υφιστάμενων δημοσιονομικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών και αναγκών, θεωρείται επαρκές για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ατόμου με γνώμονα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κατ' ακολουθία, εάν στο πλαίσιο επανάκρισης από 1.1.2013, σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ήδη συνταξιούχου ανασφάλιστου υπερήλικα με βάση το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς διαπιστωθεί ότι αυτός συνταξιοδοτείται από άλλο ασφαλιστικό φορέα αλλοδαπό ή ημεδαπό ή το Δημόσιο, διακόπτεται η καταβολή ολόκληρου του ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα μόνο αν η σύνταξη που λαμβάνει αυτός από τον άλλο ασφαλιστικό φορέα ή το Δημόσιο είναι ανώτερη του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα. Αν το ποσό της σύνταξης που λαμβάνει ο ανασφάλιστος υπερήλικας από τον άλλο φορέα είναι κατώτερο του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, αυτός δικαιούται την παροχή το ύψος της οποίας ανέρχεται στο ποσό της διαφοράς που προκύπτει μετά την αφαίρεση από το ποσό της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα του ποσού της σύνταξης που λαμβάνει από τον άλλο φορέα (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021). Έχοντας την ως άνω έννοια η διάταξη της περίπτωσης β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ακόμη και αν συνεπάγεται μείωση (περικοπή) του ποσού της ήδη χορηγούμενης σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, δεν αντίκειται σε καμία συνταγματική διάταξη ούτε σε άλλη υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη ή αρχή και ειδικότερα δεν αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 17 παρ. 1, 21 παρ. 3, 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. Και τούτο, διότι με τη νομοθετική αυτή ρύθμιση ναι μεν επέρχεται επέμβαση σε περιουσιακής φύσης δικαίωμα, όμως η ρύθμιση αυτή που έγινε στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής κοινωνικής προστασίας για την κάλυψη της ευάλωτης ή ευπαθούς ομάδας των ανασφάλιστων υπερηλίκων υπαγορεύεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος συναπτόμενους με την ανάγκη για τη λήψη μέτρων εξοικονόμησης δημόσιων δαπανών σε συνθήκες οξείας και παρατεταμένης δημοσιονομικής κρίσης και δεν είναι δυσανάλογη με τον επιδιωκόμενο σκοπό (της χορήγησης στους ανασφάλιστους υπερήλικες που έχουν ανάγκη

	παροχής που είναι επαρκής για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης) (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021). […] 13. Επειδή, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στη σκέψη 11, το διοικητικό εφετείο εσφαλμένως ερμήνευσε και πλημμελώς εφάρμοσε τις κρίσιμες διατάξεις, κρίνοντας ότι η περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6. της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 αντίκειται στα άρθρα 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος και υπολαμβάνοντας ότι η απόφαση διακοπής της επίμαχης παροχής στην αναιρεσίβλητη ήταν νομικώς πλημμελής στο σύνολό της και όχι εν μέρει (δηλαδή μόνον κατά το ποσό της διαφοράς που προκύπτει μεταξύ του ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα και του ποσού που λάμβανε η αναιρεσίβλητη από τον άλλο φορέα). Για τον λόγο συνεπώς αυτόν, που βασίμως προβάλλεται, πρέπει η αίτηση να γίνει δεκτή, η προσβαλλόμενη απόφαση να αναιρεθεί και η υπόθεση, που χρειάζεται διευκρίνιση ως προς το πραγματικό, να παραπεμφθεί στο ίδιο δικαστήριο για νέα κρίση. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1742/2024	7. Επειδή, οι ανωτέρω διατάξεις του Κώδικα Δικηγόρων (ν. 4194/2013) δεν παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) ή άλλη συνταγματική διάταξη ή αρχή. Και τούτο, διότι, όπως συνάγεται από αυτές, ερμηνευόμενες σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας, σε συνδυασμό με τις διατάξεις που διέπουν την άσκηση του δικηγορικού λειτουργήματος και τη λειτουργία του στο πλαίσιο της απονομής της δικαιοσύνης (βλ. σχετ. ΣτΕ 1666/2011 Ολομ., σκ. 5), με τις ρυθμίσεις αυτές εξυπηρετείται σκοπός δημοσίου συμφέροντος. Ειδικότερα, το δικηγορικό επάγγελμα είναι μεν ελευθέριο επάγγελμα έχει όμως παράλληλα και τον χαρακτήρα δημόσιου λειτουργήματος, συνδεόμενου με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Συνεπώς, η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη, ως προς τους όρους εισόδου, άσκησης και εξόδου από αυτό, πρέπει να υπαγορεύεται από κριτήρια πρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκομένου από τον νόμο σκοπού και να καθιερώνει προϋποθέσεις που να ανάγονται στην ηθική συγκρότηση, τις επιστημονικές και τις εν γένει διανοητικές ικανότητες του δικηγόρου, ώστε η λειτουργία της δικαιοσύνης να υπηρετείται από πρόσωπα διαπιστωμένης επιστημονικής ικανότητας και ηθικής υπόστασης (βλ. ΣτΕ 3516/2013 Ολομ., 413/1993 Ολομ., κ.ά.). Από τις επίμαχες ρυθμίσεις συνάγεται ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται την άσκηση της δικηγορίας ως ελευθέριου επαγγέλματος και ταυτόχρονα δημόσιου λειτουργήματος, από πρόσωπα που θεωρεί κατά την, καταρχήν ανέλεγκτη δικαστικά κρίση του, ότι λόγω της αμετάκλητης καταδίκης τους για συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα, δεν διαθέτουν την απαιτούμενη ηθική υπόσταση και το απαιτούμενο κύρος και δεν εμπνέουν την απαιτούμενη εμπιστοσύνη στο πρόσωπό τους, ενώ με τις ρυθμίσεις αυτές, ο νομοθέτης επεδίωξε και τη διαφύλαξη του κύρους του δικηγορικού λειτουργήματος εν γένει.

	Συνεπώς, οι ρυθμίσεις αυτές σκοπούν στην καλή λειτουργία της Δικαιοσύνης, με την άσκηση της δικηγορίας από πρόσωπα που διαθέτουν τα κατάλληλα ηθικά προσόντα δεν παρίστανται δε προδήλως απρόσφορες ή μη αναγκαίες για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού δημοσίου συμφέροντος ούτε υπερακοντίζουν, και μάλιστα προδήλως, τον ανωτέρω σκοπό. Συνεπώς, οι ανωτέρω ρυθμίσεις κείνται εντός του περιθωρίου εκτίμησης του νομοθέτη, δεν απόκειται δε στον δικαστή, ο έλεγχος του οποίου είναι οριακός, να υποδείξει στον νομοθέτη άλλη επιλογή, όπως είναι η συνεκτίμηση και άλλων παραγόντων πλην της καταδικαστικής απόφασης, προκειμένου να επέλθει η αποβολή της δικηγορικής ιδιότητας (βλ. ΣτΕ 2499/2022, 350/2020, 2480/2018, 2496, 3999/2015). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1695, 1697/2024	11. Επειδή, με την εκκαλούμενη απόφαση έγινε δεκτό ότι η άσκηση των προβλεπόμενων στις διατάξεις των άρθρων 9 του ν. 2734/1999 καθηκόντων από τους ειδικούς φρουρούς προϋποθέτει υψηλών προδιαγραφών σωματικές ικανότητες, οι οποίες αποτελούν ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 1 της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ και οι οποίες φθίνουν με την αύξηση της ηλικίας. Επομένως, η θέσπιση εύλογου ανώτατου ηλικιακού ορίου για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής για πρόσληψη ειδικών φρουρών, όπως είναι το οριζόμενο στις διατάξεις της παρ. 5 του άρθρου 9 του του ν. 2734/1999, προκειμένου οι επιλεγέντες να δύνανται να ασκήσουν προσηκόντως τα παραπάνω καθήκοντα επί ικανό χρονικό διάστημα, εξυπηρετεί τον θεμιτό σκοπό της διασφάλισης της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας και της εύρυθμης λειτουργίας του Αστυνομικού Σώματος και αποτελεί ρύθμιση πρόσφορη, αναγκαία και ανάλογη προς τον σκοπό αυτό. Συνεπώς, οι εν λόγω διατάξεις δεν αντίκεινται στις διατάξεις της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ και της εθνικής νομοθεσίας με την οποία αυτή μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη, ούτε στις συνταγματικές αρχές της ισότητας, της αξιοκρατίας και της αναλογικότητας, που κατοχυρώνονται στα άρθρα 4 παρ. 1, και 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος. 12. Επειδή, με την κρινόμενη έφεση προβάλλεται ότι η θέσπιση του επίμαχου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη σε θέση ειδικού φρουρού αντίκειται στην Οδηγία 2000/78/ΕΚ για την θέσπιση ενός γενικού πλαισίου προκειμένου να εξασφαλίζεται σε κάθε πρόσωπο ίση μεταχείριση στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας με την παροχή αποτελεσματικής προστασίας από τις διακρίσεις, μεταξύ των οποίων και της ηλικίας και στον ν. 3304/2005 με τον οποίο η ανωτέρω Οδηγία κατέστη εσωτερικό δίκαιο. Συναφώς, προβάλλεται ότι η ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας 2000/78 από τη νομολογία του ΣτΕ και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιστούν βάσιμο τον ισχυρισμό του εκκαλούντος ότι η θέσπιση ορίου ηλικίας των 28 ετών για την πρόσληψη σε θέση Ειδικού Φρουρού παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος και στην αρχή της ισότητας λόγω του μεγάλου χρονικού διαστήματος που είχε μεσολαβήσει από τη διενέργεια του προηγούμενου διαγωνισμού. Περαιτέρω, προβάλλεται ότι τα πρόσωπα τα οποία έχουν συμπληρώσει το επίμαχο όριο ηλικίας σε

	τίποτε δεν διαφέρουν από τα πρόσωπα που έχουν την ηλικία η οποία τους επιτρέπει να καταλάβουν τις επίμαχες θέσεις καθόσον η φυσική τους κατάσταση ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις για τις θέσεις αυτές. Επομένως, κατά τους ισχυρισμούς του εκκαλούντος το επίμαχο όριο συνιστά δυσανάλογη προϋπόθεση που παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας. Συναφώς, προβάλλεται ότι η εκκαλούμενη απόφαση δεν απάντησε στους προβληθέντες ισχυρισμούς του εκκαλούντος είναι αναιτιολόγητη, καθώς και ότι έχει εκδοθεί κατά πλάνη περί τα πράγματα και το δίκαιο. Για τη θεμελίωση του παραδεκτού του υπό κρίση λόγου έφεσης, σύμφωνα με το άρθρο 58 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει, ο εκκαλών ισχυρίζεται ότι δεν υφίσταται νομολογία για τη νομιμότητα της θέσπισης συγκεκριμένου ανωτάτου ορίου ηλικίας για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής για την πρόσληψη Ειδικών Φρουρών, σε σχέση με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και αξιοκρατίας και την αρχή της αναλογικότητας. Ο ισχυρισμός αυτός είναι βάσιμος κατ' άρθρο 58 παρ. 1 του π.δ. 18/1989 και, επομένως, ο σχετικός λόγος έφεσης είναι παραδεκτός από την άποψη αυτή. 13. Επειδή, η άσκηση των ως άνω καθηκόντων από τους ειδικούς φρουρούς, οι οποίοι περιλαμβάνονται στο ένστολο προσωπικό της ΕΛΑΣ, καθώς και η διαρκής ετοιμότητα στην οποία το προσωπικό αυτό πρέπει να τελεί για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος και της έννομης τάξης και την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών, ευρισκόμενο σε διατεταγμένη υπηρεσία σε κάθε περίπτωση που καθίσταται αναγκαία η παρέμβαση του, προϋποθέτουν υψηλών προδιαγραφών σωματικές ικανότητες, οι οποίες αποτελούν ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 1 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ, και οι οποίες φθίνουν με την αύξηση της ηλικίας. Περαιτέρω, οι ειδικοί φρουροί με τη συμπλήρωση πενταετούς υπηρεσίας έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν στο αστυνομικό προσωπικό γενικών καθηκόντων με το βαθμό του αστυφύλακα, έχουν δε τα δικαιώματα, τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του βαθμού αυτού, ο οποίος αποτελεί την κατώτερη βαθμίδα αστυνομικού υπαλλήλου στην οικεία ιεραρχία. Συνεπώς, η θέσπιση εύλογου ανώτατου ηλικιακού ορίου για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής προς διορισμό, όπως είναι το οριζόμενο στις διατάξεις της παρ. 5 του άρθρου 9 του ν. 2734/1999, προκειμένου οι επιλεγέντες να δύνανται να ασκήσουν τα ανωτέρω καθήκοντα επί ικανό χρονικό διάστημα, το οποίο καταλαμβάνει τα πέντε έτη υπηρεσίας τους στο βαθμό των ειδικών φρουρών αλλά και το χρονικό διάστημα μετά την ένταξή τους στον βαθμό του αστυφύλακα, εξυπηρετεί τον θεμιτό σκοπό της διασφάλισης της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας και της εύρυθμης λειτουργίας της ΕΛ.ΑΣ. και αποτελεί ρύθμιση πρόσφορη, αναγκαία και ανάλογη προς τον σκοπό αυτό, λαμβανομένου υπόψη και ότι ο δικαστικός έλεγχος της συμφωνίας προς την Οδηγία 2000/78/ΕΚ της ουσιαστικής εκτίμησης του κανονιστικού νομοθέτη ως προς την θέσπιση ανώτατου ορίου ηλικίας για την συμμετοχή στον διαγωνισμό πλήρωσης θέσεων ειδικών φρουρών της ΕΛΑΣ είναι έλεγχος ορίων, προκειμένου να μην υποκαθίσταται ο δικαστής στο έργο του

	νομοθέτη (πρβλ. ΣτΕ 2101/2019 Ολ.). Συνεπώς, οι εν λόγω διατάξεις δεν αντίκεινται στις προπαρατεθείσες διατάξεις της οδηγίας 2000/78/ΕΚ (βλ. απόφαση Δικαστηρίου της 12.1.2010, C-229/08, Wolf, ως προς τη συμφωνία διατάξεων που προβλέπουν ως ανώτατο ηλικιακό όριο για την πρόσβαση στο πυροσβεστικό σώμα το 30ο έτος, απόφαση της 17.11.2022, C-304/21, Ministero dell' Interno, σε σχέση με 46 και 47) και της εθνικής νομοθεσίας με την οποία αυτή μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη, ούτε στις συνταγματικές αρχές της ισότητας, της αξιοκρατίας και της αναλογικότητας, που κατοχυρώνονται στα άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 4675/ 2015, 7μ., σκ. 7, 2427/2018 σκ. 10). Κατόπιν τούτων, ο προβαλλόμενος λόγος έφεσης πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Α') 1654/2024	14. Επειδή, η προβλεπόμενη στην περ. α της παραγράφου 4 του άρθρου 11 του ν. 4174/2013, όπως ισχύει κατά τον κρίσιμο χρόνο, δυνατότητα της φορολογικής διοίκησης να αναστέλλει τη χρήση αριθμού φορολογικού μητρώου ή να προβαίνει σε απενεργοποίησή του, (μεταξύ άλλων) εάν υφίστανται αντικειμενικά στοιχεία τα οποία υποδηλώνουν ότι ο φορολογούμενος διαπράττει φοροδιαφυγή, συνιστά βαθειά επέμβαση στην οικονομική ζωή του εν λόγω φορολογούμενου, φυσικού ή νομικού προσώπου, η οποία κατ' ουσίαν ισοδυναμεί με απαγόρευση άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας (πρβλ. ανάλογη διαπίστωση της γενικής εισαγγελέως Kokott στις προτάσεις της 14.12.2023 στην υπόθεση MAX7 Design Kft., C-519/22, σκ. 24). Εξάλλου, η διάταξη αυτή προβλέπει τη δυνατότητα της φορολογικής διοίκησης να προβαίνει σε αναστολή ή απενεργοποίηση εν γένει του ΑΦΜ οποιουδήποτε φυσικού ή νομικού προσώπου και όχι μόνο την αναστολή η απενεργοποίηση του ΑΦΜ/ΦΠΑ για τους σκοπούς του ΦΠΑ και δη για τη διενέργεια ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Η ρύθμιση αυτή του νόμου, για την οποία, με την περ. δ της παρ.10 του ίδιου άρθρου 11 παρέχεται εξουσιοδότηση προς τον Διοικητή της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων να ορίζει με απόφασή του "περιπτώσεις αναστολής ή απενεργοποίησης αριθμού φορολογικού μητρώου, τις συνέπειες της αναστολής και της απενεργοποίησης", είναι γενική και αόριστη και δεν περιέχει την αναγκαία, λόγω της σημασίας του ρυθμιζόμενου ζητήματος, ουσιαστική ρύθμιση, η οποία έπρεπε να περιλαμβάνει καταρχήν τα ανωτέρω ζητήματα για τα οποία παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση, τα οποία δεν είναι τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα, καθώς και εν γένει την ουσιαστική ρύθμιση, σύμφωνα με τις επιταγές της αρχής του κράτους δικαίου, με την πρόβλεψη των αναγκαίων εγγυήσεων και τήρηση της αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 3316/2014 Ολομ.). Εξάλλου, η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 4 περ. α, λόγω της γενικότητας και της αοριστίας της, δεν πληροί τις επιταγές της ασφάλειας δικαίου, καθώς δεν καθίσταται εκ των προτέρων προβλέψιμο το πλαίσιο εντός του οποίου δύναται να κινηθεί ο κανονιστικός νομοθέτης, ώστε να μην υπερακοντίζεται προδήλως ο σκοπός του νόμου. Περαιτέρω, η ουσιαστική ρύθμιση δεν μπορεί να συμπληρωθεί από τις λοιπές ρυθμίσεις της παρ. 4 του ίδιου άρθρου 11 και δη από την περ.

	β, που αναφέρεται σε περίπτωση καταβολής εγγύησης από πρόσωπα που προβαίνουν σε νέα έναρξη εργασιών και κατά την άσκηση προηγούμενης δραστηριότητας είχε ανασταλεί ο αριθμός φορολογικού μητρώου τους, γιατί η ρύθμιση αυτή, ανεξαρτήτως της τυχόν ασάφειας ή και αντίφασης με τη ρύθμιση της περ. α, αφορά, πάντως, καταρχήν διάφορο ζήτημα. Περαιτέρω, ούτε από άλλες διατάξεις της εθνικής ή της ενωσιακής νομοθεσίας δύναται να συμπληρωθεί επαρκώς το νομοθετικό πλαίσιο, διότι καμία διάταξη δεν περιέχει τέτοιες ρυθμίσεις. Ειδικώς δε, όσον αφορά τον ΑΦΜ ΦΠΑ στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές, ο Κανονισμός 904/2010 του Συμβουλίου (άρθ. 23) προβλέπει ρητώς μόνο την αναφορά ως άκυρου του ΑΦΜ ΦΠΑ στο ηλεκτρονικό σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών στις περιπτώσεις της παύσης της δραστηριότητας και της δήλωσης ψευδών στοιχείων ταυτοποίησης αναφορικά με τον ΦΠΑ. Επιπλέον, η ρύθμιση δεν μπορεί να συμπληρωθεί ούτε με αναφορά στην προαναφερθείσα νομολογία του ΔΕΕ όσον αφορά τον ΦΠΑ, διότι η (καθ' ερμηνεία) παραπομπή στη νομολογία του ΔΕΕ δεν θα μπορούσε να καταστήσει αρκούντως σαφή τη ρύθμιση για τον φορολογούμενο. Σε κάθε περίπτωση μια τέτοια ερμηνεία θα αφορούσε μόνο την περιεχόμενη στην κανονιστική απόφαση περίπτωση της αναστολής χρήσης ΑΦΜ/ΦΠΑ για τους σκοπούς των ενδοκοινοτικών συναλλαγών και όχι το σύνολο της ευρύτερου περιεχομένου διάταξης του νόμου, η οποία αναφέρεται γενικώς σε αναστολή χρήσης ΑΦΜ. Εξάλλου, η πρόσδοση στις διατάξεις διαφορετικού περιεχομένου από το παρόν Δικαστήριο θα υπερέβαινε τα όρια της ερμηνείας και θα ισοδυναμούσε με, μη επιτρεπτή, θέσπιση νέων διατάξεων, ήτοι με άσκηση νομοθετικής εξουσίας (πρβλ. ΣτΕ 3316/2014 Ολομ., σκ. 8). Με τα δεδομένα αυτά, οι διατάξεις του άρθρου 11 παρ. 4 περ. α και παρ. 10 περ. δ του ν. 4174/2013, όπως ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο, κατά το μέρος που προβλέπουν τη δυνατότητα αναστολής της χρήσης του ΑΦΜ ή απενεργοποίησης αυτού σε περίπτωση φοροδιαφυγής και παρέχουν νομοθετική εξουσιοδότηση προς τον Διοικητή της ΑΑΔΕ για τον ορισμό περιπτώσεων αναστολής ή απενεργοποίησης του ΑΦΜ και των συνεπειών της αναστολής και της απενεργοποίησης, αντίκεινται στο άρθρο 43 παρ. 2 περ. β του Συντάγματος, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 1804/2017 Ολομ., 1749/2016 Ολομ., 235/2012 Ολομ.). Εφόσον οι κρίσιμες νομοθετικές διατάξεις κρίνονται ως αντισυνταγματικές υπό την ανωτέρω έννοια, η οποία αφορά τον τρόπο παραγωγής των κανόνων δικαίου και συνεπώς προηγείται, ως προϋπόθεση του κύρους τους από τυπικής απόψεως, παρέλκει ο έλεγχος της συμβατότητάς τους με το εθνικό και ενωσιακό δίκαιο από απόψεως περιεχομένου, ο οποίος λογικά έπεται. Κατόπιν τούτων, οι διατάξεις της Πολ 1200/2015 απόφασης της ΓΓΔΕ του Υπουργείου Οικονομικών, όπως τροποποιήθηκαν με την Πολ 1088/2017 απόφαση του Διοικητή της ΑΑΔΕ, καθ' ο μέρος αναφέρονται στην αναστολή χρήσης και στην απενεργοποίηση ΑΦΜ λόγω φοροδιαφυγής, βασιζόμενες σε αντισυνταγματικές διατάξεις, είναι μη νόμιμες και ανίσχυρες (πρβλ. ΣτΕ 235/2012 Ολομ., σκ. 7). Συνεπώς, κατά τη γνώμη του Τμήματος, και η προσβαλλόμενη πράξη, που έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, είναι μη νόμιμη και θα έπρεπε να

	ακυρωθεί, κατ' αποδοχή του προβαλλόμενου λόγου. Εν όψει, όμως, των οριζομένων στο άρθρο 100 παρ. 5 του Συντάγματος και στο άρθρο 14 παρ. 2 περ. β του π.δ. 18/1989, λόγω της κρίσης περί αντισυνταγματικότητας των διατάξεων του άρθρου 11 παρ. 4 περ. α και παρ. 10 περ. δ του ν. 4174/2013, όπως ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο, και λόγω σπουδαιότητας των τιθέμενων ζητημάτων, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 2 περ. α του π.δ. 18/1989, η υπόθεση πρέπει να παραπεμφθεί προς κρίση στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, ενώπιον της οποίας ορίζεται εισηγήτρια η Σύμβουλος Ευσταθία Σκούρα. [Απέχει να αποφανθεί οριστικά. Παραπέμπει την υπόθεση στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, σύμφωνα με το αιτιολογικό]
ΣτΕ (Ε') 1584/2024	11. Επειδή, προβάλλεται, επίσης, ότι, ναι μεν εκ των άρθρων 17 παρ. 4 του Συντάγματος και 11 παρ. 3 και 4 του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (Κ.Α.Α.Α.) συνάγεται ότι, επί μη καταβολής αποζημιώσεως για απαλλοτριωθέν ακίνητο εντός ενός και ημίσεος έτους από της δημοσιεύσεως της σχετικής δικαστικής αποφάσεως περί καθορισμού τιμής μονάδος, επέρχεται αυτοδικαίως η άρση της απαλλοτρίωσης, πλην οι εν λόγω διατάξεις ενεργοποιούνται μόνον όταν προταθεί η άρση από τον καθ'ού η απαλλοτρίωση και όχι από τον ωφελούμενο από αυτήν. Σύμφωνα με τον ίδιο λόγο αναιρέσεως, η πράξη της βεβαίωσης άρσης της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης έχει βεβαιωτικό χαρακτήρα, όμως σε περίπτωση μη εκδόσεως της πράξης αυτής εντός των προθεσμιών του άρθρου 11 παρ. 3 του Κ.Α.Α.Α., μετά την αντικατάστασή του από το άρθρο 39 παρ. 3 α του ν. 4024/2011, μόνον ο καθ'ού και όχι αυτεπαγγέλτως η κηρύξασα Αρχή ή ο υπόχρεος καταβολής της αποζημίωσης μπορεί να ζητήσει τη βεβαίωση της άρσης σύμφωνα με την παρ. 4 του ίδιου άρθρου 11 του Κ.Α.Α.Α. Συναφώς, προβάλλεται, με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και 1 του 1ου Προσθέτου Πρωτοκόλλου αυτής, όπως έχουν ερμηνευθεί με τις αποφάσεις Κουτσοκώστας κατά Ελλάδος της 13.6.2019 (αρ. προσφυγής 64732/2012) και την Βεντούρης και Βεντούρη κατά Ελλάδος της 14.1.2016 (αρ. Προσφυγής 45290/2011) του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έγινε δεκτό από το δικάσαν πρωτοδικείο ότι κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει τη δυνατότητα να ανακαλεί μονομερώς αποφάσεις περί απαλλοτρίωσης μετά τον αμετάκλητο καθορισμό της τιμής μονάδος και να ανατρέπεται το περιεχόμενο αμετάκλητων καταψηφιστικών αποφάσεων για επιδίκαση του οφειλόμενου από τον υπέρ ου ποσό. Κατά την αναιρεσείουσα, το αμετάκλητο του καθορισμού της τιμής μονάδας καθιστά υποχρεωτική την καταβολή της οριστικής αποζημίωσης και παράνομη την έκδοση απόφασης ανάκλησης κατά την εκκρεμοδικία της αγωγής για καταψήφιση του καθορισθέντος ποσού. Το αυτό αποτέλεσμα προκύπτει, κατά τους ισχυρισμούς της, και από την ορθή ερμηνεία των άρθρων 17 παρ. 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, καθ' όσον με την αυτοδίκαιη άρση καταργείται ο σκοπός δημοσίας ωφελείας και το Δημόσιο Ταμείο θα οφείλει να καταβάλει αποζημιώσεις χρήσεως για μη νόμιμη απαλλοτρίωση.

	[Παραπέμπει την υπόθεση στην Ολομέλεια.]
ΣτΕ (Γ') 1484/2024	17. Επειδή, με τις ως άνω 1160-1161/2011 αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι από τις διατάξεις του ν. 3079/2002 (Α΄ 311) και της απόφασης του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας 1211.2/02/2.7.2003 (Β΄ 931), που διέπουν τον διαγωνισμό για κατάταξη στη Σχολή Λιμενοφυλάκων, και ιδίως αυτές του άρθρου 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002, ερμηνευόμενες ενόψει του κατά το άρθρο 4 παρ. 4 του Συντάγματος δικαιώματος πρόσβασης στις δημόσιες λειτουργίες και της κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, συνάγεται ότι επιτυχών σε διαγωνισμό δοκίμων λιμενοφυλάκων μπορεί να διαγραφεί από τους πίνακες κατάταξης, όταν διαπιστώνεται ότι στερείται τυπικού προσόντος, προβλεπόμενου στον νόμο, το οποίο κωλύει τη συμμετοχή του στις εξετάσεις, ή διαπιστώνεται ότι στερείται ουσιαστικού προσόντος που οδηγεί στην αφαίρεση αριθμού μορίων από τη συνολική του βαθμολογία και συνεπάγεται τον αποκλεισμό του· δεν είναι όμως επιτρεπτή η διαγραφή επιτυχόντος λόγω υποβολής ανακριβούς πιστοποιητικού που αφορά στη γλωσσομάθεια, όταν και μετά την αφαίρεση των μορίων, που αυτός έλαβε επί τη βάσει της κατοχής τίτλου σπουδών ξένης γλώσσας, εξακολουθεί να διαθέτει τα απαραίτητα μόρια για τη διατήρησή του στον πίνακα επιτυχόντων. Υπό τα δεδομένα αυτά, οι 1160-1161/2011 αποφάσεις του Δικαστηρίου επέλυσαν νομικό ζήτημα αναγόμενο στην ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002 και των λοιπών διατάξεων του ν. 3079/2002 και της υπουργικής απόφασης 1211.2/02/2.7.2003, στις οποίες δεν προβλέπεται ότι κατά τον έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών των επιτυχόντων υποψηφίων συνεκτιμάται αν η υποβολή πλαστού δικαιολογητικού έγινε με δόλο ή έστω υπαιτιότητα του επιτυχόντος, ενώ, αντιθέτως, στην περίπτωση της ανάκλησης διορισμού με βάση τις αρχές της ανάκλησης των παράνομων διοικητικών πράξεων σε συνδυασμό με το άρθρο μόνο του α.ν. 261/1968, το γεγονός αυτό συνεκτιμάται (βλ. σκέψη 6). Συνεπώς, το νομικό ζήτημα που επιλύθηκε με τις 1160-1161/2011 αποφάσεις του Δικαστηρίου δεν είναι το ίδιο ή ουσιωδώς παρεμφερές με αυτό που επιλύθηκε με την εκκαλούμενη απόφαση, κατά την έννοια του άρθρου 58 παρ. 1 εδ. β του π.δ. 18/1989. Ανεξαρτήτως τούτων, ο προβαλλόμενος λόγος είναι, εν πάση περιπτώσει, απορριπτέος και ως αβάσιμος. Τούτο, διότι, όπως προαναφέρθηκε (σκέψη 6), η ανάκληση διορισμού υπαλλήλου σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου μόνου του α.ν. 261/1968 αποτελεί διοικητικό μέτρο, το οποίο ως σκοπό έχει την αποκατάσταση της διαταραχθείσας νομιμότητας με τον διορισμό σε θέση υπαλλήλου προσώπου που δεν κατέχει τα νόμιμα προσόντα, καθώς και των συνταγματικών αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας των πολιτών κατά την επιλογή τους προς πλήρωση των δημόσιων θέσεων, αλλά και εξαιτίας των σοβαρών ενδείξεων ότι ο διορισθείς στερείται του αναγκαίου για υπάλληλο ήθους. Η δόλια δε συμπεριφορά του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την κατοχή από αυτόν τυπικού προσόντος που ελήφθη υπόψη για την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, είναι αυτή που του στερεί την προσδοκία για διατήρηση της θέσης του. Επομένως, λαμβανομένων υπ'

	όψιν των ανωτέρω σκοπών και δεδομένης της υποχρέωσης, καταρχήν, της Διοίκησης να ανακαλέσει την πράξη διορισμού κατά τα προαναφερθέντα, είναι νομικά αδιάφορο και δεν εξετάζεται κατά την έκδοση της ανακλητικής πράξης αν, βάσει των λοιπών προσόντων του, ο παρανόμως διορισθείς θα παρέμενε διοριστέος και χωρίς τη λήψη υπόψη των προσόντων που, λόγω της δόλιας συμπεριφοράς του, ελήφθησαν υπόψη από τη Διοίκηση και οδήγησαν ή συνέβαλαν στον παράνομο διορισμό του (πρβλ. ΣτΕ 2766, 2775-7/2022 επτ.). Συνεπώς, ορθώς απορρίφθηκε με την εκκαλούμενη απόφαση ο προβληθείς λόγος ακυρώσεως, όλα δε τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα είναι απορριπτέα. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Ε') 1467/2024	5. Επειδή, κατά τα ειδικότερα προβαλλόμενα από την αιτούσα Κυνηγετική Συνομοσπονδία, ως λόγοι ακυρώσεως, η δυνατότητα επιβολής των επίμαχων νομοθετικά προβλεπόμενων διοικητικών κυρώσεων, η οποία ενεργοποιείται με την έκδοση της προσβαλλόμενης κανονιστικής υπουργικής απόφασης και περιλαμβάνει, αναγκαίως, εφόσον δεν την εξαιρεί ρητώς, και την προβλεπόμενη στον εξουσιοδοτικό νόμο δυνατότητα αφαίρεσης για δύο έτη της άδειας κυνηγιού, αντίκειται, αφενός μεν, στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), διότι επιβάλλει ένα δυσμενέστατο μέτρο σε βάρος της ίδιας της θηρευτικής δραστηριότητας, η αναγκαιότητα επιβολής του οποίου δεν τεκμηριώνεται επαρκώς και το οποίο (μέτρο) τελεί σε προφανή δυσαναλογία προς τον εξυπηρετούμενο σκοπό του ελέγχου της αναπαραγωγής των ζώων συντροφιάς και των αδέσποτων ζώων, αφετέρου δε, (αντίκειται) στη συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος), διότι, όσον αφορά στους κυνηγούς – ιδιοκτήτες κυνηγετικών σκύλων, δεν αρκείται στην επιβολή χρηματικού προστίμου, όπως για τους λοιπούς ιδιοκτήτες ζώων συντροφιάς, αλλά επιφυλάσσει αυστηρότατη μεταχείριση (αφαίρεση άδειας κυνηγιού για δύο έτη), η οποία θίγει τους κυνηγούς στον πυρήνα της δραστηριότητας και της υπόστασής τους. Η πρόβλεψη των προαναφερόμενων διοικητικών κυρώσεων, ιδίως δε της αφαίρεσης για δύο έτη της άδειας κυνηγιού, είναι αντίθετη, κατά τα προβαλλόμενα, και στην παγιωμένη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, σύμφωνα με την οποία: α) Η οργανωμένη θήρα αποτελεί, κατά τους όρους του άρθρου 24 του Συντάγματος, μορφή διαχείρισης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της άγριας πανίδας, έχουσα ως σκοπό τη διατήρηση και προστασία των πληθυσμών των θηρεύσιμων ειδών (βλ. ΣτΕ 1047/2011, 875-878/2019 κ.ά.). β) Αποκλείεται από το Σύνταγμα η έκδηλα άνιση μεταχείριση και η επιβολή αδικαιολόγητης επιβάρυνσης σε βάρος μιας κατηγορίας πολιτών, όπως εν προκειμένω, σε βάρος των κυνηγών – μελών κυνηγετικών συλλόγων (ΣτΕ 1757-8/2019 Ολ. κ.ά.). γ) Αντίκειται στη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας η αφαίρεση της άδειας του κυνηγού ως συνέπεια της παραβίασης των περιοριστικών της κυκλοφορίας μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας του covid 19, διότι αποτελεί δυσμενές μέτρο που πλήττει την ίδια τη θηρευτική δραστηριότητα (ΣτΕ 1284/2022 Ολ. σκ. 25).

	[Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Ε') 1465/2024	6. Επειδή, όπως έχει γίνει δεκτό, (ΣτΕ 689-690/2019 Ολομ., 1569/2022), προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της, κατά το άρθρο 24 παρ. 1 του Συντάγματος, διαφύλαξης του φυσικού περιβάλλοντος, επιτρέπεται, μεταξύ άλλων, να χαρακτηρίζονται εκτάσεις ως περιοχές προστασίας της φύσης, εθνικά πάρκα ή ζώνες προστασίας αυτών και να επιβάλλονται, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα που συνεπάγονται την απαγόρευση της ανάπτυξης ορισμένων δραστηριοτήτων σε αυτές ή τη χρήση τους για ορισμένο σκοπό. Εξάλλου, αν το επιβαλλόμενο μέτρο έχει ως αποτέλεσμα την ουσιώδη στέρηση της χρήσης της ιδιοκτησίας κατά τον προορισμό της, η οποία υπερβαίνει το εύλογο όριο ανοχής και αλληλεγγύης που δικαιούται να αξιώνει το κράτος από τους πολίτες και απολήγει σε θυσία ολίγων, κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 22 παρ. 1 του ν. 1650/1986, ερμηνευομένης ενόψει της κατοχυρωμένης στο άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, του κατά το άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος κοινωνικού χαρακτήρα του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, του άρθρου 1 παρ. 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης της Ρώμης και την αρχή της ισότητας των πολιτών στα δημόσια βάρη, η αποζημίωση του ιδιοκτήτη δεν ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης, αλλά γεννάται αξίωσή του έναντι του Δημοσίου προς αποζημίωση, η οποία θεμελιώνεται ευθέως στη διάταξη του άρθρου 22 παρ.1 του ανωτέρω ν. 1650/1986, ανάλογα με την έκταση, την ένταση και τη χρονική διάρκεια της ζημίας. Η αποζημίωση αυτή αντιστοιχεί στην κατά προορισμό χρήση του ακινήτου, όπως προβλέπεται από το χωροταξικό και πολεοδομικό καθεστώς που ισχύει στην περιοχή. [Παραπέμπει την κρινόμενη αίτηση στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πατρών, καθ' ο μέρος στρέφεται κατά της σιωπηρής απόρριψης του αιτήματος περί αποδέσμευσης της ιδιοκτησίας του αιτούντος, σύμφωνα με το σκεπτικό. Απορρίπτει την αίτηση κατά τα λοιπά, σύμφωνα με το σκεπτικό.]
ΣτΕ (Β') 1452/2024	7. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολ. κ.ά.), η αρχή του κράτους δικαίου (άρθρα 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος), ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελούν οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιτάσσει η κατάσταση του φορολογούμενου, όσον αφορά την εκ μέρους του τήρηση των κανόνων της φορολογικής νομοθεσίας και, κυρίως, των διατάξεων που αφορούν την επιβολή επιβαρύνσεων, υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και σχετικών κυρώσεων, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Απαιτείται, επομένως, να προβλέπεται στον νόμο προθεσμία παραγραφής, μετά τη λήξη της οποίας να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης (φόρου, τέλους, εισφοράς) ούτε οποιασδήποτε σχετικής κύρωσης. Η προθεσμία, εξάλλου, αυτή, προκειμένου να εκπληρώνει τη συνιστάμενη στη διασφάλιση των ως άνω αρχών λειτουργία της, πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι επαρκώς προβλέψιμη από τον διοικούμενο, η δε λήξη αυτής πρέπει να

	προσδιορίζεται στον νόμο εν αναφορά με συγκεκριμένο χρονικό σημείο και να μην εξαρτάται από ενέργειες δημόσιας αρχής. Περαιτέρω, όπως ομοίως έχει κριθεί, η προθεσμία παραγραφής πρέπει να έχει, συνολικά, εύλογη διάρκεια, δηλαδή να συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος) [ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 6]. Νομοθετικές, εξάλλου, διατάξεις που προβλέπουν (ήδη κατά το χρόνο τέλεσης της αποδιδόμενης φορολογικής παράβασης και όχι αναδρομικά) παρέκταση του καταρχήν οριζόμενου χρόνου παραγραφής πρέπει, επίσης, να ανταποκρίνονται στην αρχή της αναλογικότητας, τόσο σε σχέση με την προβλεπόμενη γενεσιουργό αιτία της επιμήκυνσης όσο και αναφορικά με το χρονικό διάστημά της, ενόψει του οικείου λόγου της παράτασης αλλά και του καταρχήν ισχύοντος χρόνου παραγραφής, οι διατάξεις δε αυτές πρέπει να ερμηνεύονται στενά, ως θεσπίζουσες απόκλιση από κανόνα, ο οποίος, μάλιστα, έχει τεθεί προς εξυπηρέτηση της θεμελιώδους αρχής της ασφάλειας δικαίου (ΣτΕ 2934-5/2017 7μ., 172/2018 7μ., 732/2019 7μ.), η οποία συμβάλλει στην τήρηση στην πράξη της αρχής της ισότητας ενώπιον των δημοσίων βαρών και, κατ’ επέκταση, στην εμπέδωση της φορολογικής συνείδησης των διοικουμένων. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α’) 1368-9/2024	27. Επειδή, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 4 ότι: «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου [...] 5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», στο άρθρο 22 παρ. 5 ότι: «Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει», στο δε άρθρο 25 ότι «1.Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους [...] Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει [...] να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2 [...] 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγεται ότι το Σύνταγμα, με το άρθρο 22 παρ. 5, κατοχυρώνει τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων και ανάγει τη μέριμνα για την προαγωγή του σε σκοπό του Κράτους, με γνώμονα την κάλυψη ολόκληρου του εργαζόμενου πληθυσμού της χώρας και την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου. Ανέθεσε δε την εξειδίκευσή της, ανάλογα με τις περιστάσεις, στον κοινό νομοθέτη, ο οποίος κατά την επιδίωξη του σκοπού αυτού έχει ευρεία εξουσία για τη ρύθμιση των σχετικών θεμάτων, υποκείμενος μόνο σε περιορισμούς που επιβάλλονται από άλλες συνταγματικές διατάξεις (ΣτΕ 1285-1286/2012 Ολομ., 2197/2010 Ολομ., 1010/2019 επταμ. κ.ά.). Εξάλλου, η μόνη δέσμευση που επέβαλε ο συντακτικός νομοθέτης σχετικά με τη μορφή του ασφαλιστικού φορέα εκεί όπου ο νόμος καθιερώνει την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (κύρια ή επικουρική) και θεσπίζει την υποχρεωτική καταβολή ασφαλιστικής εισφοράς είναι η παροχή της κοινωνικής ασφάλισης είτε από μόνο το Κράτος είτε από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΑΕΔ 87/1997, ΣτΕ 1889-1891/2019 Ολομ., 2287/2015 Ολομ., 2692/1993

	Ολομ., 5024/1987 Ολομ. κ.ά.). Κατ' εφαρμογή δε του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος, ο νομοθέτης δύναται να δημιουργεί ασφαλιστικούς φορείς, υπάγοντας υποχρεωτικώς σε αυτούς κατηγορίες εργαζομένων και συνταξιούχων, έστω και αν αυτοί καλύπτονται ασφαλιστικώς από ταμεία στηριζόμενα στην ιδιωτική βούληση και, μάλιστα, ανεξαρτήτως των συμφωνιών μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, εφόσον ούτε διαλύονται τα ταμεία αυτά ούτε αφαιρείται η περιουσία τους (ΣτΕ 2197-2201/2010 Ολομ., 3689/2015 επταμ.). Περαιτέρω, ο τρόπος υπολογισμού των συντάξεων των ασφαλισμένων επαφίεται στον νομοθέτη και στην κατ' εξουσιοδότηση αυτού κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση, κατά τη ρύθμιση δε των θεμάτων αυτών οι ασφαλιστικές παροχές δεν απαιτείται να βρίσκονται σε σχέση ευθείας ανταποδοτικότητας προς τις εισφορές που έχουν καταβληθεί (ΣτΕ 545/2022 Ολομ., 3487/2008 Ολομ., 2126/2019, 600/2015, 619/2012, 4132/2011 επταμ. κ.ά.). Επίσης, ο κοινός νομοθέτης και η κατ' εξουσιοδότηση νόμου κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση δεν κωλύονται από τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις να μεταβάλλουν για το μέλλον το σύστημα συνταξιοδότησης κατηγοριών ασφαλισμένων, είτε με τη συνολική αναμόρφωση ή τη θέσπιση ενός νέου συστήματος συνταξιοδότησης (βλ. ΣτΕ 545/2022 Ολομ., 1890/2019 Ολομ.) είτε με τη θέσπιση επιμέρους τροποποιήσεων, ιδίως σε σχέση με το ύψος των ασφαλιστικών παροχών ή τον τρόπο υπολογισμού των συντάξεων (βλ. ΣτΕ 545/2022 Ολομ., 3487/2008 Ολομ., πρβ. ΣτΕ 835/2020, 2126/2019, 2429/2018 επταμ., 3281/2017 επταμ., 1709/2017 επταμ., 734/2016 Ολομ. κ.ά.). Εξάλλου, σε περιπτώσεις εξαιρετικά δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών ο νομοθέτης μπορεί, κατ' αρχήν, να θεσπίζει μέτρα περιστολής των δημοσίων δαπανών για τον περιορισμό του δημοσίου ελλείμματος, συνιστάμενα, μεταξύ άλλων, σε μείωση ή περικοπή των συνταξιοδοτικών παροχών. Η επέμβαση αυτή είναι δυνατόν να καταλαμβάνει τόσο τους μελλοντικούς συνταξιούχους με τη θέσπιση νέου τρόπου υπολογισμού των συντάξεων που θα απονεμηθούν σε αυτούς στο μέλλον όσο και τους ήδη συνταξιούχους, προβλέποντας στο πλαίσιο της αρχής της διαγενεακής αλληλεγγύης τον επανυπολογισμό των καταβαλλομένων σε αυτούς συντάξεων (βλ. ΣτΕ 1890-1891/2019 Ολομ., 2287/2015 Ολομ. κ.ά.). Και στις εξαιρετικές όμως αυτές περιπτώσεις η δυνατότητα του νομοθέτη να περικόπτει τις ασφαλιστικές παροχές δεν είναι απεριόριστη, αλλά οριοθετείται από τις ανωτέρω αρχές της ισότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος) και από την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), η οποία προϋποθέτει στάθμιση από τον ίδιο τον νομοθέτη, αφενός, του υπηρετούμενου από τα θεσπιζόμενα μέτρα σκοπού και, αφετέρου, των επιπτώσεων από την επέμβασή του στα δικαιώματα και τις νόμιμες προσδοκίες των συνταξιούχων και, γενικότερα, των θιγομένων από τη μεταβολή του νομοθετικού καθεστώτος (βλ. ΣτΕ 1890-1891/2019 Ολομ. 2287/2015 Ολομ. κ.ά.). […] 30. Επειδή, προβάλλεται ότι οι επίμαχες ρυθμίσεις του ν. 4387/2016 αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 12 παρ. 1, 22 παρ. 2, 23 παρ. 1 και 25 παρ. 1 και 106 του Συντάγματος, καθώς και των άρθρων 3 και 4 των 87 και 98

	Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας, αντιστοίχως, στις οποίες κατοχυρώνεται η ελευθερία των συμβάσεων, η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, η συλλογική αυτονομία και η συνδικαλιστική ελευθερία. Ειδικότερα, προβάλλεται ότι η ίδρυση του Τ.Ε.Α.Π.Ε.Τ.Ε. και ο καθορισμός των χορηγούμενων από αυτό παροχών σε συγκεκριμένο ύψος υπήρξε προϊόν της αρχής της συλλογικής αυτονομίας εργαζομένων και εργοδότη, στην οποία (συλλογική αυτονομία) ο νομοθέτης επεμβαίνει ανεπίτρεπτα, επιφέροντας υπέρμετρες μειώσεις στις προσυνταξιοδοτικές παροχές. Συναφώς προβάλλεται ότι η ένταξη του Ε.Τ.Α.Τ. στον Ε.Φ.Κ.Α. και συνακόλουθα, οι επίμαχες μειώσεις στις προσυνταξιοδοτικές παροχές δεν δικαιολογούνται από λόγο δημοσίου συμφέροντος, αλλά αποβλέπουν στην απαλλαγή της εργοδότριας πρώην Εμπορικής Τράπεζας από τις υποχρεώσεις που αυτή είχε αναλάβει βάσει των καταστατικών διατάξεων του Τ.Ε.Α.Π.Ε.Τ.Ε.. Επίσης, οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι με τους νόμους 3371/2005 και 3455/2006 οι τραπεζοϋπάλληλοι υπήχθησαν στο Ε.Τ.Α.Τ., εφόσον το Ελληνικό Δημόσιο εγγυήθηκε και ουσιαστικά αναδέχθηκε ex lege την υποχρέωση καταβολής των παροχών που προέβλεπαν οι καταστατικές διατάξεις του Τ.Ε.Α.Π.Ε.Τ.Ε., ενώ εξάλλου, αν το καταβληθέν ποσό από την Εμπορική Τράπεζα προς το Ε.Τ.Α.Τ. βάσει του άρθρου 26 ν. 3455/2006 και της προαναφερθείσας οικονομικής μελέτης δεν επαρκούσε, τότε στοιχειώδης υποχρέωση του νομοθέτη και της κανονιστικώς δρώσας διοίκησης θα ήταν να υπολογιστεί με ορθά και επικαιροποιημένα στοιχεία το αναγκαίο ποσό, ώστε να υποχρεωθεί η Τράπεζα να καταβάλει το αναγκαίο συμπληρωματικό ποσό και το Ελληνικό Δημόσιο να μην έχει οποιαδήποτε επιβάρυνση από το προϋφιστάμενο νομοθετικό καθεστώς. [Απορρίπτει την αίτηση ως προς τον πρώτο αιτούντα Σύλλογο Συνταξιούχων Εμπορικής Τράπεζας στο σύνολό της. Κηρύσσει τη δίκη κατηργημένη καθ' ο μέρος η αίτηση ασκείται από τους λοιπούς αιτούντες κατά της Φ. ΕΦΚΑ/οικ. 59522/2205/29.12.2016 απόφασης του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Αλληλεγγύης με τίτλο «Κανονισμός Οικονομικής Οργάνωσης και Λογιστικής Λειτουργίας του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.)» και απορρίπτει την αίτηση ως προς αυτούς κατά τα λοιπά.]
ΣτΕ (Γ') 1355-6/2024	24. Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που δύνανται να επιφέρουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, όπως είναι, μεταξύ άλλων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.) και οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων με τη μορφή της επίδικης εισφοράς, απαιτεί δε, ειδικότερα, η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά τον έλεγχο της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της οικείας νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Συνεπώς, στη οικεία νομοθεσία περί επιβολής της

	ως άνω εισφοράς απαιτείται η πρόβλεψη προθεσμίας παραγραφής, η οποία για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ως άνω αρχής πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι προβλέψιμη από το διοικούμενο, μετά δε τη λήξη της να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης ούτε οιασδήποτε σχετικής κύρωσης (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. αποφάσεις της 5.5.2011 για τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-201/10 και C-202/10, Ze Fu Fleischhandel και Vion Trading, σκ. 32, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 9.1.2013, Volkov κατά Ουκρανίας, αρ. προσφ. 21722/11 σκ. 137 και 139). 25. Επειδή, περαιτέρω, η προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων για καταβολή της ως άνω εισφοράς πρέπει να είναι εύλογη, δηλαδή να συνάδει προς την κατοχυρωμένη στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. απόφαση της 17.9.2014, C-341/13, Cruz & Companhia Lda, σκ. 59 έως 61). Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη, δεδομένης και της αυξανόμενης ταχύτητας και πολυπλοκότητας των σύγχρονων βιοτικών σχέσεων και συναλλαγών και του συνακόλουθου πολλαπλασιασμού των νομικών υποχρεώσεων των διοικουμένων, που απαιτούν, κατ' αρχήν, ταχεία εκκαθάριση των εκάστοτε τρεχουσών υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ 2934-5/2017 επταμ. σκ. 11, 732/2019 επταμ. σκ. 9). Ειδικότερα, απαιτείται να εξασφαλίζεται η έγκαιρη, εγγύς του χρόνου κτήσης του εισοδήματος των υπόχρεων που συνδέεται με τον υπολογισμό της επίδικης εισφοράς, και σε τακτό και σχετικώς σύντομο χρόνο γνώση των υποχρεώσεών τους, ώστε οι υπόχρεοι να μην αιφνιδιάζονται, αλλά να δύνανται να προγραμματίζουν, κατά το μέτρο του δυνατού, με ασφάλεια την επαγγελματική τους δραστηριότητα προς όφελος και της εθνικής οικονομίας. Η διαμόρφωση δε της προθεσμίας παραγραφής υπό τους ανωτέρω όρους, που αποτελούν και εκδήλωση της ειρηνευτικής λειτουργίας του δικαίου, συμβάλλει στην καλλιέργεια της αναγκαίας σε ένα κράτος δικαίου σχέσης εμπιστοσύνης των διοικούμενων προς τη Διοίκηση (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5 και 6, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, ΣτΕ 172-3/2018 επταμ. σκ. 11, ΣτΕ 732/2019 επταμ. σκ. 9). [Καταργεί εν μέρει τη δίκη, κατά το αιτιολογικό. Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1353/2024	7. Επειδή, κατά τα εκτιθέμενα στη σκέψη 5, με τις διατάξεις των άρθρων 31 του ν. 2800/2000 και 4 του ν. 2840/2000, ο νομοθέτης αποβλέπει, μεταξύ άλλων, στην ανταμοιβή της γενναιοφροσύνης και προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο του πολίτη που, αποδεδειγμένα και με τη θέλησή του, εκθέτει τη ζωή του σε άμεσο και προφανή κίνδυνο συμμετέχοντας ενεργά σε επιχείρηση του Πυροσβεστικού Σώματος προς διάσωση κινδυνευόντων προσώπων. Η προϋπόθεση αυτή της διακινδύνευσης της ζωής του εν λόγω πολίτη, η οποία αποδεικνύεται με τη διενέργεια ένορκης διοικητικής εξέτασης (Ε.Δ.Ε.) από τις αρμόδιες αρχές, αποτελεί απαραίτητο όρο (conditio sine qua non) για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων. Προβλέπουν δε οι διατάξεις αυτές, η πρώτη (άρθρο 31 του ν. 2800/2000) την

εισαγωγή του ανωτέρω πολίτη στη Σχολή Πυροσβεστών χωρίς εξετάσεις και καθ' υπέρβαση του αριθμού των εισακτέων και η δεύτερη (άρθρο 4 του ν. 2840/2000) –εάν αυτός δεν κατέχει τα προβλεπόμενα από τις οικείες διατάξεις προσόντα για την εισαγωγή στη Σχολή Πυροσβεστών (βλ. σχετική αιτιολογική έκθεση)– την πρόσληψη ή τον διορισμό του στο Πυροσβεστικό Σώμα κατ' εξαίρεση των ισχυουσών διατάξεων, ήτοι χωρίς διενέργεια διαγωνισμού, επιφυλασσομένων των διατάξεων περί κωλυμάτων διορισμού. Οι ανωτέρω διατάξεις, οι οποίες αποβλέπουν, περαιτέρω, και στην κοινωνική ευαισθητοποίηση των πολιτών και την καλλιέργεια κλίματος αυταπάρνησης και φιλαλληλίας, υπηρετούν, εξ άλλου, και τον σκοπό της αξιοποίησης από το Πυροσβεστικό Σώμα, προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, των ιδιαίτερων ηθικών και ψυχικών προσόντων των πολιτών εκείνων οι οποίοι εξέθεσαν τη ζωή τους σε κίνδυνο, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην εκπλήρωση της αποστολής του Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. εισηγητική έκθεση του ν. 2800/2000, πρβλ. ΣτΕ 4671/2015). Υπό τα δεδομένα αυτά, η κατ' εξαίρεση των ισχυουσών διατάξεων εισαγωγή των προσώπων αυτών στη Σχολή Πυροσβεστών σύμφωνα με το άρθρο 31 του ν. 2800/2000 ή –σε περίπτωση έλλειψης των σχετικών προς τούτο προσόντων— ο διορισμός τους σε θέση πολιτικού υπαλλήλου ή η πρόσληψή τους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 4 του ν. 2840/2000, κατόπιν διαπίστωσης από τη Διοίκηση, με τη διενέργεια Ε.Δ.Ε., ότι συνέτρεξαν οι οριζόμενες στις διατάξεις αυτές προϋποθέσεις, δεν παραβιάζει τις αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας έναντι των λοιπών πολιτών (άρθρα 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος), καθόσον δικαιολογείται από την αυτοθυσία, την οποία –καθ' υπέρβαση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος)– επέδειξαν οι εν λόγω πολίτες, εκθέτοντας τη ζωή τους σε κίνδυνο χάριν της διάσωσης άλλων, κινδυνευόντων προσώπων (βλ. ΣτΕ 458/2021, πρβλ. ΣτΕ 1567/2009, 375/2010). Περαιτέρω, οι ανωτέρω διατάξεις, κατά το μέρος που προβλέπουν την κατ' εξαίρεση από την κείμενη περί Α.Σ.Ε.Π. νομοθεσία, διαδικασία εισαγωγής στο Πυροσβεστικό Σώμα, δεν αντίκεινται ούτε στο άρθρο 103 παρ. 7 του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής (Α΄ 84). Και τούτο, διότι στην παράγραφο 6 του άρθρου 118 του Συντάγματος, η οποία προστέθηκε με το ίδιο Ψήφισμα, ορίζεται ότι «προβλεπόμενες ή διατηρούμενες στο νόμο 2190/1994, όπως αυτός ισχύει, εξαιρέσεις από την αρμοδιότητα του Ανωτάτου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού εξακολουθούν να ισχύουν», εν προκειμένω δε οι διατάξεις των άρθρων 31 του ν. 2800/2000 και 4 του ν. 2840/2000 προϋφίσταντο της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001, ενώ διατηρήθηκαν σε ισχύ και μετά την ως άνω αναθεώρηση, με ήσσονος σημασίας μεταβολές του περιεχομένου τους (θέσπιση ανατρεπτικής προθεσμίας προς άσκηση του δικαιώματος με το άρθρο 25 παρ. 1 και 2 του ν. 4058/2012), ως επέκταση του προηγουμένου της αναθεώρησης καθεστώτος (βλ. ΣτΕ 458/2021, πρβλ. ΣτΕ 1060/2018, 4002/2015).
[...]

13. Επειδή, οι διατάξεις των άρθρων 31 του ν. 2800/2000 και 4 του ν. 2840/2000, οι οποίες προβλέπουν, υπό τις τιθέμενες σε αυτές προϋποθέσεις, η μεν πρώτη την εισαγωγή στη Σχολή Πυροσβεστών «καθ' υπέρβαση και χωρίς εξετάσεις», η δε δεύτερη τον διορισμό ή την πρόσληψη στο Πυροσβεστικό Σώμα «κατ' εξαίρεση των ισχυουσών διατάξεων και ανεξαρτήτως ύπαρξης κενής οργανικής θέσης», είναι, ως εκ του εξαιρετικού χαρακτήρα τους, στενώς ερμηνευτέες (πρβλ. ΣτΕ 1421/2019, 1362/2016, 410/2012, 4686/1997, 2111 - 2112/1992, ΠΕ 230/2008 Ολ., 109/2009 5μ.). Εξ άλλου, όπως εκτέθηκε στη σκέψη 8, η προϋπόθεση της συμμετοχής σε «επιχείρηση του Πυροσβεστικού Σώματος», κατά τα οριζόμενα στην πρώτη από τις διατάξεις αυτές, έχει τεθεί από τον νομοθέτη προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο καταστρατήγησής τους και να αποτραπεί τυχόν καταχρηστική εφαρμογή τους (βλ. ΣτΕ 458/2021). Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο στις περιπτώσεις που, όπως εν προκειμένω, έχει μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα μεταξύ της σωτήριας επέμβασης του ιδιώτη και της υποβολής στο Π.Σ. της σχετικής αίτησης (πρβλ. τα διαλαμβανόμενα στην αιτιολογική έκθεση επί της ρύθμισης του άρθρου 25 παρ. 1 και 2 του ν. 4058/2012). Εν όψει τούτων –και ανεξαρτήτως της ύπαρξης σχετικής αρμοδιότητας του Πυροσβεστικού Σώματος κατά τα άρθρα 1 και 2 του ν. 3511/2006– οι ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 31 του ν. 2800/2000 και 4 του ν. 2840/2000 δεν δύνανται να έχουν εφαρμογή στην κρινόμενη περίπτωση, καθόσον, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου και, ιδίως, από τα προαναφερθέντα από 28.8.2008 και 11.3.2014 πορίσματα Ε.Δ.Ε., το Πυροσβεστικό Σώμα δεν κλήθηκε και δεν επιλήφθηκε κατά κανένα τρόπο, έστω και εκ των υστέρων, του περιστατικού κατά το οποίο έλαβε χώρα η διάσωση του Γ.Γ. από τον εκκαλούντα στις 6.8.2008 (πέντε και πλέον έτη πριν από την υποβολή της από 27.9.2013 αίτησής του προς τον Αρχηγό του Π.Σ.). Δεν δύναται δε να συναχθεί το αντίθετο από τη μνησθείσα 458/2021 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθόσον αυτή, κατά τα εκτιθέμενα στη σκέψη 8, αφορά την ουσιωδώς διαφορετική περίπτωση κατά την οποία η Πυροσβεστική Υπηρεσία καταφθάνει «αμέσως μετά» την αναγκαία επέμβαση του ιδιώτη προς διάσωση κινδυνεύοντος προσώπου «και επιλαμβάνεται του συμβάντος» (το οποίο, μάλιστα, στην υπόθεση που κρίθηκε με την εν λόγω απόφαση, συνέβη στις 24.10.2014, ήτοι ενάμιση περίπου μήνα πριν από την υποβολή, στις 11.12.2014, της σχετικής αίτησης του ιδιώτη προς το Αρχηγείο του Π.Σ.). Περαιτέρω, οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας τις οποίες επικαλείται ο εκκαλών –ήτοι οι αποφάσεις 4671/2015 7μ. [βλ. ομοίως και ΣτΕ 7μ. 4672, 4673/2015, ΣτΕ 1761, 598/2017], 2957/2015 [παραπεμπτική στην επταμελή σύνθεση· βλ. ήδη ΣτΕ 7μ. 4673/2015] και 375/2010 [βλ. ομοίως και ΣτΕ 1567/2009]– αφορούν το διαφορετικό νομικό ζήτημα αν μπορούν να υπαχθούν στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 31 του ν. 2800/2000 και 4 του ν. 2840/2000 και οι εποχικοί πυροσβέστες, ακόμη και για πράξεις που ανάγονται στην εκτέλεση της υπηρεσίας τους. Ειδικότερα, οι αποφάσεις αυτές αφορούν εποχικούς πυροσβέστες που είχαν μετάσχει στη διάσωση ανθρώπων από τον καταστρεπτικό σεισμό της 7ης.9.1999 στην Αττική (ΣτΕ 4671 - 4672/2015 7μ., 1761, 598/2017, contra ΣτΕ 375/2010, 1567/2009) και στην κατάσβεση πυρκαγιάς («μετά

	από κλήση της Υπηρεσίας») στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας (παραπεμπτική ΣτΕ 2957/2015 και ήδη ΣτΕ 7μ. 4673/2015). Συνεπώς, το Διοικητικό Εφετείο ορθώς, αν και με διαφορετική αιτιολογία, έκρινε ότι δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις των ανωτέρω διατάξεων για την αποδοχή από τη Διοίκηση της από 27.9.2013 αίτησης του εκκαλούντος και απέρριψε την από 2.12.2013 αίτηση ακυρώσεως, όλα δε τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα με τους προεκτεθέντες λόγους της κρινόμενης έφεσης –ανεξαρτήτως του παραδεκτού αυτών από την άποψη των προϋποθέσεων του άρθρου 58 παρ. 1 (εδ. β΄ και γ΄) του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει– είναι απορριπτέα αφ' ενός ως αβάσιμα και αφ' ετέρου ως αλυσιτελή. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Β') 1195/2024	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 1738/2017 Ολομ.), η αρχή του κράτους δικαίου (άρθρα 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος), ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της ασφάλειας του δικαίου και η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιτάσσει η κατάσταση του φορολογούμενου, όσον αφορά την εκ μέρους του τήρηση των κανόνων της νομοθεσίας σχετικά με την επιβολή επιβαρύνσεων, υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και σχετικών κυρώσεων, να μη μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Ως εκ τούτου, απαιτείται να προβλέπεται στον νόμο προθεσμία παραγραφής, μετά τη λήξη της οποίας να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης (φόρου, τέλους, εισφοράς) ούτε οποιασδήποτε σχετικής κύρωσης. Η προθεσμία δε αυτή, προκειμένου να εκπληρώνει τη συνιστάμενη στη διασφάλιση των ως άνω αρχών λειτουργία της, πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι εύλογη (συνάδουσα προς την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας) και επαρκώς προβλέψιμη από τον διοικούμενο, η δε λήξη αυτής πρέπει να προσδιορίζεται στον νόμο συγκεκριμένα, εν αναφορά με συγκεκριμένο χρονικό σημείο, και να μην εξαρτάται από ενέργειες δημόσιας αρχής. Εξάλλου, όπως ομοίως έχει κριθεί (ΣτΕ 3174/2014 Ολομ.), η πρόβλεψη στον νόμο ότι με την πάροδο ορισμένου χρονικού διαστήματος παραγράφεται η αξίωση του Δημοσίου για τη βεβαίωση και την επιβολή συγκεκριμένου φόρου συνιστά ουσιαστικό στοιχείο της οικείας φορολογικής ενοχής κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 78 του Συντάγματος. Ως εκ τούτου, μεταβολή της διάρκειας της παραγραφής με την πρόβλεψη επιμήκυνσης είναι δυνατή μόνον υπό τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 78 του Συντάγματος, δηλαδή με διάταξη θεσπιζόμενη το αργότερο το έτος, που έπεται εκείνου, στο οποίο ανάγεται η φορολογική υποχρέωση. Κατά συνέπεια, διάταξη νόμου περί παράτασης χρόνου παραγραφής φορολογικών αξιώσεων, οι οποίες ανάγονται σε ημερολογιακό έτος προγενέστερο του προηγουμένου της δημοσίευσης του νόμου αυτού έτους, είναι ανίσχυρη ως αντικείμενη στην απορρέουσα από την αρχή του κράτους δικαίου αρχή της ασφάλειας δικαίου και στις εξειδικεύουσες αυτήν ειδικώς στο φορολογικό δίκαιο συνταγματικές διατάξεις του άρθρου 78 παρ. 1 και 2, για τον λόγο ότι θα τροποποιούσε κατά τον τρόπο αυτόν αναδρομικώς εις βάρος των

	φορολογουμένων το νομοθετικό καθεστώς που ίσχυε κατά τον χρόνο στον οποίο ανάγονται οι φορολογικές τους υποχρεώσεις, όσον αφορά ουσιαστικό στοιχείο των εν λόγω υποχρεώσεων (ΣτΕ Ολομ. 1738/2017, σκ. 6). Εξάλλου, σε κάθε περίπτωση, νομοθετικές διατάξεις παρατείνουσες τον χρόνο παραγραφής που ορίζεται για την επιβολή φόρων ή κυρώσεων λόγω παραβάσεων της φορολογικής νομοθεσίας πρέπει, ανεξαρτήτως εάν συνάδουν προς τις ανωτέρω συνταγματικές επιταγές, να ερμηνεύονται στενά, ως θεσπίζουσες απόκλιση από κανόνα, ο οποίος, μάλιστα, έχει τεθεί προς εξυπηρέτηση της θεμελιώδους αρχής της ασφάλειας δικαίου (βλ. ΣτΕ 108-109/2019, 285-286/2018, 2934-2935/2017 7μ., 1623/2016 7μ.). [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1113-4/2024	3. Επειδή, εξάλλου, με το άρθρο 32 παρ. 2 του ν. 3772/2009 (Α΄ 112) προστέθηκαν, μεταξύ άλλων, οι παράγραφοι 3 και 4 στο άρθρο 33 του π.δ. 18/1989, σύμφωνα με τις οποίες: «3. Αν υπάρχουν τυπικές παραλείψεις, ο προεδρεύων της συνθέσεως ή ο εισηγητής καλεί, και μετά τη συζήτηση, τον πληρεξούσιο δικηγόρο να τις καλύψει, τάσσοντας εύλογη κατά την κρίση του προθεσμία. 4. Η πρόσκληση της προηγούμενης παραγράφου γίνεται τηλεφωνικώς από το γραμματέα, ο οποίος βεβαιώνει με σημείωση στο εσωτερικό του φακέλου της δικογραφίας το χρόνο ειδοποίησης, τα ζητούμενα στοιχεία και την προθεσμία. Αν η τηλεφωνική πρόσκληση είναι αδύνατη ή δυσχερής, αποστέλλεται έγγραφο, αντίγραφο του οποίου τηρείται στο φάκελο της δικογραφίας. Στο αντίγραφο αυτό σημειώνεται η ημερομηνία αποστολής του εγγράφου». Κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων, στις τυπικές παραλείψεις που μπορούν να καλυφθούν και μετά τη συζήτηση της υπόθεσης, κατά τα οριζόμενα στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 33 του π.δ. 18/1989, δεν περιλαμβάνεται και η μη καταβολή ή η καταβολή ελλιπούς παραβόλου. Τούτο δε, διότι με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 36 του π.δ. 18/1989 προβλέπεται ειδικώς ως προς το παράβολο ότι έννομη συνέπεια της μη καταβολής παραβόλου ή της καταβολής ελλιπούς ποσού αυτού εντός της νόμιμης προθεσμίας είναι η απόρριψη του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ως απαραδέκτου, οι διατάξεις δε αυτές δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η οποία κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974, Α΄ 256, καθώς και στην αρχή της αναλογικότητας, που ρητώς προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος (Σ.τ.Ε. 777/2013 Ολ., 2316/2023, 683/2021, 1951/2020, 512/2019, 29, 880/2023 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 1105/2024	7. Επειδή, ειδική εκδήλωση της καθιερούμενης στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος προστασίας της οικονομικής δραστηριότητας αποτελεί η ελευθερία των διαφημίσεων καθώς η δημοσιοποίηση, σε μία περισσότερο ή λιγότερο ευρεία κλίμακα, της προσφοράς συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για την

	επιτυχή προώθησή τους στην αγορά και, συνακόλουθα, για την ανάπτυξη της δραστηριότητας αυτής (ΣτΕ 4212/2013, 552/2008, 1319/2004), αλλά και της δραστηριότητας των φορέων της διαφήμισης. Η προστασία όμως τόσο της ελευθερίας αυτής, όσο και της κατοχυρούμενης στο άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος ελευθερίας της έκφρασης, βασική εκδήλωση της οποίας αποτελεί το δικαίωμα του πληροφορείν, καθώς και του κατοχυρούμενου πλέον ρητώς στο άρθρο 5Α παρ. 1 του Συντάγματος δικαιώματος του καθενός να ενημερώνεται τακτικά, ελεύθερα και από κάθε διαθέσιμη πηγή για κάθε θέμα που τον ενδιαφέρει, δεν παρακωλύει τον νομοθέτη ή και την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση να θεσπίζει κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό περιορισμούς που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος ή παρίστανται αναγκαίοι για την προστασία των δικαιωμάτων ή ελευθεριών τρίτων. Οι ανωτέρω δε περιορισμοί, ενόψει της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων) πρέπει να είναι οι εκάστοτε αναγκαίοι και να συνάπτονται με τον σκοπό που επιδιώκει ο νομοθέτης, επιβάλλεται δε να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ των συγκεκριμένων μέτρων και του επιδιωκόμενου σκοπού. Ένα νομοθετικό μέτρο προσκρούει στην αρχή της αναλογικότητας μόνο αν είναι από τη φύση του προφανώς ακατάλληλο για τον σκοπό που επιδιώκει ο νόμος ή υπερακοντίζει προφανώς τον σκοπό του (ΣτΕ 857/2019, 4212/2013 επτ., πρβλ. ΣτΕ 4171/2012 επτ., 931/2010 κ.ά.). [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 990/2024	3. Επειδή, η κρινόμενη αίτηση, η οποία ασκήθηκε στις 10.6.2022, διέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 12 παρ. 1 του ν. 3900/2010. Με την αίτηση δε αυτή άγεται κατ' αναίρεση διαφορά, το αντικείμενο της οποίας, όπως προκύπτει από τα εκτεθέντα στην πρώτη σκέψη, είναι αμιγώς χρηματικό (πρβ. ΣτΕ 1463, 1617/2022, 1957, 1977, 2144/2021 κ.ά.) και ανέρχεται σε 13.348,98 ευρώ, ήτοι υπολείπεται του κατά τον νόμο ορίου των 40.000 ευρώ. Με τα δεδομένα αυτά, η υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως είναι απορριπτέα ως απαράδεκτη λόγω του ύψους του ποσού της διαφοράς, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 53 του π.δ. 18/1989, όπως ισχύουν. Λόγω δε του απαραδέκτου αυτού είναι αλυσιτελείς οι προβαλλόμενοι με το εισαγωγικό δικόγραφο, κατ' εφαρμογήν της παρ. 3 του άρθρου 53 του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει, ισχυρισμοί περί θέσεως με την αίτηση αυτή «για πρώτη φορά» του «κρίσιμου νομικού ζητήματος» της εφαρμογής εν προκειμένω της κατ' άρθρο 249 ΑΚ εικοσαετούς παραγραφής κατά παραβίαση της κατ' άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας και περί αντιθέσεως της -μη ειδικώς αιτιολογημένης, κατά τον αναιρεσείοντα- κρίσεως της αναιρεσιβαλλομένης επί του δόλου του, προς την νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 3687/2005, 237/2000, 1876/2002, 703/2004, 958/2001) και την 13/2020 απόφαση του Αρείου Πάγου. [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Β') 956-8/2024	3. Επειδή, όπως έχει ήδη κριθεί τόσο από το Συμβούλιο της Επικρατείας (βλ. ΣτΕ 777/2013 Ολομ., 601/2012 Ολομ., 3088/2011 Ολομ., 1583/2010 Ολομ.) όσο και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αποφάσεις της 28.5.2009, υπ' αριθμ. 44685/07 προσφυγή Τσέλικα - Σκούρτη κατά Ελλάδος, και της 12.1.2006, υπ' αριθμ. 13404/03 προσφυγή Φίλιππου Γρυπαίου κατά Ελλάδος), η υποχρέωση καταβολής παραβόλου αποβλέπει στην αποτροπή άσκησης απερίσκεπτων ενδίκων μέσων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Ενόψει αυτού, οι προαναφερθείσες διατάξεις του π.δ. 18/1989, με τις οποίες η καταβολή του παραβόλου μέσα σε ένα μήνα από την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου ή την περιέλευσή του (όταν αυτό έχει κατατεθεί σε δημόσια αρχή) στο Συμβούλιο της Επικρατείας τάσσεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., καθώς και προς την αρχή της αναλογικότητας, που ρητώς προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος (βλ. ΣτΕ 843/2024, 412/2023, 2343/2022, 1959/2022, 683/2021, 2924/2019, 3194/2017, 402/2016, 1204/2013 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 923-4/2024	6. Επειδή, από τη θεμελιώδη συνταγματική αρχή του Κράτους Δικαίου, την ειδικότερη αρχή της φανερής δράσεως της Διοίκησης, η οποία συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 1, 2 και 3, 66 παρ. 1, 93 παρ. 2 του Συντάγματος (ΣτΕ Ολομ. 3319/2010, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 2386/1970, 2638/1973, ΣτΕ 7μ. 1361/2013, 2310/2014, ΣτΕ 1940/1983, 159, 1732/2017 κ.ά.), καθώς και το δικαίωμα για παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 της Ε.Σ.Δ.Α.), απορρέει ο κανόνας ότι δυσμενής ατομική διοικητική πράξη μη δημοσιευτέα κατά νόμο, επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της έναντι εκείνου στον οποίο αφορά, μόνον από την κοινοποίησή της σε αυτόν ή τουλάχιστον από το χρονικό σημείο κατά το οποίο αυτός έλαβε γνώση, δίχως, πάντως, η κοινοποίηση να καθίσταται συστατικό στοιχείο της πράξεως (ΣτΕ 616-618/2021, 602/2003 Ολομ., 157/2023 7μ.). Περαιτέρω, διατάξεις από την εφαρμογή των οποίων (δια της εκδόσεως των σχετικών διοικητικών πράξεων), δύνανται να επέλθουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στα πρόσωπα στα οποία αυτές αφορούν, όπως είναι οι προβλέπουσες την επιβολή επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεις καθώς και διατάξεις από την εφαρμογή και τήρηση των οποίων εξαρτάται η έναρξη των διαδικασιών της αναγκαστικής εκτελέσεως για την είσπραξη των ως άνω φόρων, τελών κ.λπ., πρέπει να τελούν σε συμφωνία με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 157/2023) και να ερμηνεύονται υπό το φως των συνταγματικών αυτών αρχών. Όπως εκτέθηκε ανωτέρω (σκέψη 5), η κοινοποίηση των πράξεων της Φορολογικής Διοικήσεως ρυθμίζεται, ήδη, από πλέγμα διατάξεων του ΚΦΔ, και, εφ' όσον γίνει νόμιμα, συνεπάγεται, μεταξύ άλλων,

την έναρξη προθεσμιών για την άσκηση διοικητικών προσφυγών και ενδίκων βοηθημάτων καθώς και την έναρξη της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτελέσεως εις βάρος των οφειλετών του Δημοσίου. Ειδικότερα, από τη συστηματική ερμηνεία των προαναφερθεισών διατάξεων της παρ. 2 του άρθρου 5 του ΚΦΔ, ενόψει και των διαληφθέντων στην οικεία αιτιολογική έκθεση, συνάγεται ότι στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού των σχέσεων κράτους πολιτών, εκσυγχρονισμού της λειτουργίας των υπηρεσιών του και προσαρμογής τους στη ραγδαία ταχύτητα των τεχνολογικών εξελίξεων, αλλά και ενόψει, μεταξύ άλλων, της δυσανάλογης αυξήσεως του αριθμού πράξεων της φορολογικής αρχής, οι οποίες χρήζουν κοινοποιήσεως, καθώς και στο πλαίσιο εξοικονομήσεως ανθρωπίνων και οικονομικών πόρων, ο νομοθέτης θέλησε, από τούδε και στο εξής οι κοινοποιήσεις των πράξεων της Φορολογικής Διοικήσεως να γίνονται πρωτίστως ηλεκτρονικώς [την κατά κανόνα ψηφιακή κοινοποίηση υιοθετεί, πλέον, άλλωστε και ο -μη ισχύων εν προκειμένω- νέος Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας (άρθρο 5 παρ. 1 ν. 5104/2024 Α΄ 58)] (πρβλ. ΣτΕ 615/2024 7μ.), ούτως ώστε η Φορολογική Διοίκηση να διευκολυνθεί και να εξυπηρετηθεί ο δημοσίου συμφέροντος σκοπός της επισπεύσεως των διαδικασιών βεβαιώσεως και εισπράξεως των φορολογικών και λοιπών εσόδων (πρβλ. ΣτΕ 157/2023 7μ.). Η ως άνω δε προβλεφθείσα διαδικασία ηλεκτρονικής κοινοποιήσεως, όπως αυτή έχει εξειδικευτεί με σειρά άλλων συναφών διατάξεων, κρίθηκε, ήδη, ως διασφαλίζουσα, κατ' αρχήν, την ταυτοποίηση και επιβεβαίωση της ταυτότητας του φορολογουμένου, τελούσα, ως εκ τούτου, σε συμφωνία με τη συνταγματική αρχή της ασφάλειας δικαίου, αλλά και του κατοχυρωμένου στο άρθρο 5Α του Συντάγματος γενικού δικαιώματος πληροφορήσεως του πολίτη αναφορικά με υπάρχουσες υποχρεώσεις του, δυνάμενες να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στην περιουσία του (βλ. ΣτΕ 157/2023 7μ.). Εξάλλου, και η προβλεπόμενη από τις ανωτέρω διατάξεις δυνατότητα κοινοποιήσεως των πράξεων της Φορολογικής Διοικήσεως στους φορολογουμένους με συστημένη επιστολή, εντασσόμενη στο ως άνω σύστημα διατάξεων (προβλεπόμενη, άλλωστε, και στο -ταυτοσήμου διατυπώσεως- άρθρο 5 του νέου ΚΦΔ και επιτρεπόμενη, κατ' εξαίρεσιν στις, κατά το άρθρο 83 αυτού, ορισθησόμενες περιπτώσεις), εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό, ήτοι τον σκοπό της επισπεύσεως των διαδικασιών βεβαιώσεως και εισπράξεως των φορολογικών και λοιπών εσόδων. Κατά τα ήδη δε κριθέντα, αλλά και γενόμενα δεκτά από την ίδια τη Φορολογική Αρχή, με την ανωτέρω εκτεθείσα (σκέψη 5) ΠΟΛ 1180/27.9.2018 του Διοικητού της ΑΑΔΕ, με την οποία, κατά τούτο, αποδίδεται ορθώς το νόημα του νόμου, το τεκμήριο νόμιμης κοινοποιήσεως, το οποίο θεσπίζεται από τις διατάξεις αυτές και το οποίο έχει μαχητό χαρακτήρα δεν έχει, πάντως, έδαφος εφαρμογής στην περίπτωση κατά την οποία, από το συνταχθέν αποδεικτικό επιδόσεως της ταχυδρομικής υπηρεσίας, προκύπτει ότι η πράξη της Φορολογικής Διοικήσεως επιδόθηκε στον προς ον η επίδοση σε συγκεκριμένη ημερομηνία (βλ. ΣτΕ 1115/2021) και δη μεταγενέστερη του δεκαπενθημέρου, το οποίο θεσπίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 5 ως χρονικό σημείο συναγωγής του τεκμηρίου. Ομοίως, εφ' όσον η επίδοση αμφισβητείται από τον προς ον, ήτοι εφ' όσον αυτός

	αμφισβητεί ότι πράγματι παρέλαβε τη συστημένη επιστολή, τότε κατά την αληθή έννοια της ως άνω διατάξεως, ερμηνευόμενης υπό το φως των προαναφερθεισών συνταγματικών αρχών του κράτους δικαίου και της ασφάλειας δικαίου και της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, δεν εφαρμόζεται το προαναφερθέν τεκμήριο, αλλά η Φορολογική Διοίκηση οφείλει, πλέον, να αποδείξει, με κάθε πρόσφορο τρόπο, την πραγματική παραλαβή της πράξεως από τον προς ον αυτή αφορά ή την πλήρη γνώση του περιεχομένου της από αυτόν (πρβλ. ΣτΕ 2592/2021). Συνεπώς, το δικάσαν διοικητικό εφετείο, δεχθέν, εν προκειμένω, εν τέλει, ότι η αναιρεσείουσα παρέλαβε την -αποσταλείσα σε αυτήν- συστημένη επιστολή στις 27.5.2015, ήτοι στην ημερομηνία εκπνοής του τιθέμενου από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 5 του ΚΦΔ δεκαπενθημέρου, κατ' εφαρμογήν του τεκμηρίου της ως άνω παραγράφου 5, καίτοι η ίδια είχε αμφισβητήσει ότι την παρέλαβε κατά την ημερομηνία αυτή, έσφαλε· διότι, κατά τα προεκτεθέντα, δεν υπήρχε, υπό τα δεδομένα αυτά, έδαφος εφαρμογής του εν λόγω τεκμηρίου· υπό την εσφαλμένη δε αυτή αντίληψη, εσφαλμένα επίσης έκρινε περαιτέρω, επιρρίπτοντας στην αναιρεσείουσα το βάρος της αποδείξεως, ότι εκείνη δεν απέδειξε ότι παρέλαβε την επιστολή στις 3.8.2015. Ειδικότερα, ενόψει της αμφισβητήσεως που προέβαλε η αναιρεσείουσα ως προς τον χρόνο πραγματικής παραλαβής της επιστολής, το δικάσαν δικαστήριο όφειλε να θεωρήσει, εν προκειμένω, μη εφαρμοστέο το προαναφερθέν τεκμήριο, κατόπιν αυτού δε να αποβλέψει στο εάν το Δημόσιο, που έφερε το βάρος της αποδείξεως, απέδειξε, με κάθε πρόσφορο μέσον, ότι η αναιρεσείουσα παρέλαβε πράγματι την αποσταλείσα σε αυτήν συστημένη επιστολή σε χρόνο που καθιστούσε εκπρόθεσμη την ανακοπή. Και, σε καταφατική μεν περίπτωση να την απορρίψει εκ του λόγου τούτου, εάν δε, αντιθέτως, δεν αποδεικνυόταν τέτοια παραλαβή να απορρίψει ως αναπόδεικτο τον ισχυρισμό του Δημοσίου, κρίνοντας ότι η ανακοπή της αναιρεσείουσας είχε ασκηθεί εμπροθέσμως. Για τον λόγο αυτό, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή, παρελκούσης ως αλυσιτελούς της εξετάσεως των λοιπών προβαλλομένων λόγων αναιρέσεως, να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η δε υπόθεση, που χρειάζεται διευκρίνιση ως προς το πραγματικό, να παραπεμφθεί στο ίδιο δικαστήριο για νέα κρίση. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 846/2024	10. Επειδή, προβάλλεται ότι το δικάσαν Διοικητικό Εφετείο έσφαλε, διότι το θεσπιζόμενο με την ως άνω 7002/12/1-κστ΄/22.7.2019 υπουργική απόφαση κώλυμα, της μη προηγούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών, δεν συνδέεται άμεσα με την ιδιότητα και την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του ειδικού φρουρού, έχει, δε, τεθεί κατ' απόλυτο τρόπο, κατά παράβαση της κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της επαγγελματικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος) και της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), καθόσον δεν λαμβάνεται υπόψη εάν ο υποψήφιος εξακολουθεί να κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών, εάν το ποινικό δικαστήριο έκρινε ότι πρόκειται για περιστασιακή

	χρήση, εάν έχει παρέλθει εύλογος χρόνος από τη χρήση, εάν μετά την τέλεση της πράξης ο υποψήφιος υπηρέτησε στις Ειδικές Δυνάμεις καθώς και εάν ο υποψήφιος επανέλαβε τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, γεγονός που αποδεικνύεται από την υποβολή του σε υγειονομικές εξετάσεις. Ο ανωτέρω λόγος εφέσεως προβάλλεται παραδεκτώς, κατ' άρθρο 58 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει, δεδομένου ότι ο εκκαλών ισχυρίζεται βασίμως ότι επί του τιθέμενου με αυτόν νομικού ζητήματος, της αντίθεσης, δηλαδή, της ρύθμισης που θεσπίζει το ανωτέρω κώλυμα προς τις ως άνω συνταγματικές διατάξεις, δεν υφίσταται νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Είναι, όμως, απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι το εν λόγω κώλυμα συνάπτεται με τον επιδιωκόμενο σκοπό της στελέχωσης της υπηρεσίας των ειδικών φρουρών με προσωπικό που είναι κατάλληλο για την αποστολή της, λαμβανομένης υπόψη της ειδικής αποστολής και φύσης της και των συναφών καθηκόντων του προσωπικού της, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 9 παρ. 4 και 9 του ν. 2734/1999. Κατά συνέπεια, ο περιορισμός της επιλογής και άσκησης του συγκεκριμένου επαγγέλματος, ο οποίος θεσπίζεται με γενικά και αντικειμενικά κριτήρια, δεν έρχεται σε αντίθεση με τις ως άνω συνταγματικές διατάξεις, ενώ είναι αναγκαίος και πρόσφορος για την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού (πρβλ. ΣτΕ 4656/2015, 2116/2009), πολλώ δε μάλλον, σε περίπτωση κατά την οποία το γεγονός της χρήσης ναρκωτικών ουσιών δεν ανάγεται σε προδήλως παρωχημένο χρονικό σημείο, όπως εν προκειμένω στο έτος 2014. Εξάλλου, ο περαιτέρω έλεγχος των ουσιαστικών επιλογών της κανονιστικώς δρώσης Διοικήσεως κατά την θέσπιση των επίδικων ρυθμίσεων της αναφερθείσας 7002/12/1-κστ΄/22.7.2019 υπουργικής απόφασης δεν είναι παραδεκτός. Επομένως, είναι ορθή η σχετική κρίση του δικάσαντος Διοικητικού Εφετείου και πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο περί του αντιθέτου προβαλλόμενος λόγος εφέσεως. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 844/2024	21. Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που δύνανται να επιφέρουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, όπως είναι, μεταξύ άλλων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.) και οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων με τη μορφή της επίδικης εισφοράς, απαιτεί δε, ειδικότερα, η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά τον έλεγχο της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της οικείας νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Συνεπώς, στη οικεία νομοθεσία περί επιβολής της ως άνω εισφοράς απαιτείται η πρόβλεψη προθεσμίας παραγραφής, η οποία για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ως άνω αρχής πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι προβλέψιμη από το διοικούμενο, μετά δε

	τη λήξη της να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης ούτε οιασδήποτε σχετικής κύρωσης (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. αποφάσεις της 5.5.2011 για τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-201/10 και C-202/10, Ze Fu Fleischhandel και Vion Trading, σκ. 32, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 9.1.2013, Volkov κατά Ουκρανίας, αρ. προσφ. 21722/11 σκ. 137 και 139). Περαιτέρω, η προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων για καταβολή της ως άνω εισφοράς πρέπει να είναι εύλογη, δηλαδή να συνάδει προς την κατοχυρωμένη στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. απόφαση της 17.9.2014, C-341/13, Cruz & Companhia Lda, σκ. 59 έως 61). Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη, δεδομένης και της αυξανόμενης ταχύτητας και πολυπλοκότητας των σύγχρονων βιοτικών σχέσεων και συναλλαγών και του συνακόλουθου πολλαπλασιασμού των νομικών υποχρεώσεων των διοικουμένων, που απαιτούν, κατ' αρχήν, ταχεία εκκαθάριση των εκάστοτε τρεχουσών υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ 2934-5/2017 επταμ. σκ. 11, 732/2019 επταμ. σκ. 9). Ειδικότερα, απαιτείται να εξασφαλίζεται η έγκαιρη, εγγύς του χρόνου κτήσης του εισοδήματος των υπόχρεων που συνδέεται με τον υπολογισμό της επίδικης εισφοράς, και σε τακτό και σχετικώς σύντομο χρόνο γνώση των υποχρεώσεών τους, ώστε οι υπόχρεοι να μην αιφνιδιάζονται, αλλά να δύνανται να προγραμματίζουν, κατά το μέτρο του δυνατού, με ασφάλεια την επαγγελματική τους δραστηριότητα προς όφελος και της εθνικής οικονομίας. Η διαμόρφωση δε της προθεσμίας παραγραφής υπό τους ανωτέρω όρους, που αποτελούν και εκδήλωση της ειρηνευτικής λειτουργίας του δικαίου, συμβάλλει στην καλλιέργεια της αναγκαίας σε ένα κράτος δικαίου σχέσης εμπιστοσύνης των διοικούμενων προς τη Διοίκηση (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5 και 6, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, ΣτΕ 172-3/2018 επταμ. σκ. 11, ΣτΕ 732/2019 επταμ. σκ. 9). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 781-3/2024	10. Επειδή, εξάλλου, στο Σύνταγμα, στην παρ. 1 του άρθρου 5 ορίζεται ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη», στην παρ. 5 του άρθρου 22 ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» και στο άρθρο 25 ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους… Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει … να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2. ... 3. ... 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται ότι στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση της

	ελευθερίας αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία άσκησης εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Περαιτέρω, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Δοθέντος δε ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του. Κατά τη θέσπιση των σχετικών ρυθμίσεων ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς να προκύπτει από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα (ΣτΕ 2243/2023 7μ., 2482-2488/2020 7μ., 208/2020 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 420/2014 Ολομ., 228/2014 Ολομ., 315/2018 7μ. κ.ά.). Εξάλλου, από τις διατάξεις του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος συνάγεται ότι η κοινωνική ασφάλιση αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως θεσμική εγγύηση των εργαζομένων, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης, διαθέτοντας ευρεία προς τούτο εξουσία και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θέτει τους κανόνες για την ασφαλιστική κάλυψη και προστασία του εργαζόμενου πληθυσμού έναντι συγκεκριμένων ασφαλιστικών κινδύνων, με γνώμονα την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και την εξυπηρέτηση της αναλογιστικής βάσης, στην οποία στηρίζεται η οικονομία των φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Με βάση τα ανωτέρω δικαιολογείται ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της κοινωνικής ασφάλισης, δηλαδή η υποχρεωτική υπαγωγή σε φορέα κοινωνικής ασφάλισης (κύριας ή επικουρικής) και η υποχρεωτική καταβολή εισφορών και, εντεύθεν, η ανάθεση της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης στο Κράτος

	ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, δηλαδή σε νομικά πρόσωπα υπαγόμενα στη διοικητική, οικονομική και νομοθετική εποπτεία και τον έλεγχο του Κράτους. Περαιτέρω, όπως έχει κριθεί ειδικώς για την υποχρεωτική επικουρική ασφάλιση, αυτή μπορεί να παρέχεται καθ' υποκατάσταση του δημόσιου φορέα επικουρικής κοινωνικής ασφάλισης και από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, τα οποία αντιμετωπίζονται από τον νομοθέτη ως φορείς ομόλογοι προς τους φορείς της δημόσιας υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης και τα οποία, κατά το μέρος αυτό, αποτελώντας δημόσιους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, ασκούν δημόσια εξουσία εκδίδοντας τις σχετικές με την υπαγωγή στην ασφάλιση πράξεις (βλ. ΣτΕ 960/2017 7μ. και 2197/2010 Ολομ.). Η κρατική μέριμνα για την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (κύρια και επικουρική) εκδηλώνεται, μεταξύ άλλων, μέσω της άσκησης εποπτείας στη δραστηριότητα των ασφαλιστικών φορέων και στη διαχείριση της περιουσίας τους, της θέσπισης κανόνων που διέπουν τη λειτουργία τους και της μέριμνας για την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου τους, η οποία μπορεί να εκδηλωθεί με τη θέσπιση ρυθμίσεων για την προστασία και την αξιοποίηση της περιουσίας τους και την επωφελή διαχείριση των αποθεματικών τους και την πρόβλεψη κοινωνικών πόρων (βλ. ΣτΕ 5024/1987 Ολομ., 2290/2015 Ολομ., 660/2016 7μ., 960/2017 7μ., 2429/2018 7μ., 2242-2248/2020 7μ.). Κατά τη θέσπιση δε των πόρων αυτών, ο νομοθέτης διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια. Επομένως, όταν ο νομοθέτης θεσπίζει κοινωνικοασφαλιστικές εισφορές και καθορίζει τον τρόπο υπολογισμού αυτών, οι σχετικές ρυθμίσεις ελέγχονται μόνο από την άποψη της υπέρβασης των άκρων ορίων της διακριτικής ευχέρειας και της παραβίασης προδήλως της αρχής της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 2482-2488/2020 7μ., πρβ. ΣτΕ 781/2017). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 778/2024	11. Επειδή, με τις ανωτέρω αποφάσεις έγινε δεκτό ότι «... επιβάλλεται, ως εγγύηση τήρησης των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας και, ειδικότερα, της ελεύθερης πρόσβασης και σταδιοδρομίας κάθε Έλληνα πολίτη στις δημόσιες θέσεις κατά το λόγο της προσωπικής του αξίας και ικανότητας (άρθρο 4 παρ. 1 και 4 και άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος), της διαφάνειας (άρθρο 103 παρ. 7 του Συντάγματος) που, κατά την έννοιά της, καταλαμβάνει όχι μόνο τη διαδικασία εισόδου στο υπαλληλικό σώμα αλλά και, περαιτέρω, τις εν γένει διαδικασίες εξέλιξης (προαγωγής ή ανάθεσης καθηκόντων) των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), ο ουσιώδης τύπος της σύνταξης πρακτικού, είτε αυτοτελούς, είτε ενσωματωμένου στην απόφαση του Ειδικού Υπηρεσιακού Συμβουλίου περί επιλογής Προϊσταμένου Γενικής Διεύθυνσης, περί της ενώπιον του Ειδικού Υπηρεσιακού Συμβουλίου διεξαγομένης προφορικής συνέντευξης των υποψηφίων, στο οποίο πρέπει να αναφέρεται, έστω συνοπτικά, το περιεχόμενο της συνέντευξης και, περαιτέρω, να εκφέρεται εξατομικευμένη για κάθε υποψήφιο κρίση, ως προς την αξιολόγηση της παρουσίας του από τα μέλη του Ειδικού Υπηρεσιακού Συμβουλίου και, ειδικότερα, για την προσωπικότητά του και την εν γένει ικανότητά του, αναφορικά με την άσκηση των καθηκόντων

του Προϊσταμένου Γενικής Διεύθυνσης. Με τη σύνταξη πρακτικού συνέντευξης των υποψηφίων, υπό το προεκτεθέν περιεχόμενο, αφενός εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις αμερόληπτης και αξιοκρατικής κρίσης και αφετέρου καθίσταται γνωστή στους υποψήφιους και ελέγξιμη από τον ακυρωτικό δικαστή, ενόψει του κατά το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας και του άρθρου 95 παρ. 1 εδάφ. α΄ του Συντάγματος περί κατοχυρώσεως της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η αξιολόγηση των υποψηφίων από το Ειδικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο κατά τη διαδικασία της συνέντευξης».

12. Επειδή, η κρίση της εκκαλούμενης απόφασης επί του ως άνω νομικού ζητήματος, ήτοι της υποχρέωσης της Ειδικής Επιστημονικής Επιτροπής της ΕΥΠ να συντάξει χωριστό πρακτικό για την προφορική κλινική αξιολόγηση των υποψηφίων στο πλαίσιο της ψυχοτεχνικής τους δοκιμασίας, έρχεται σε αντίθεση με την προκύπτουσα από την ως άνω απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας αυτονόητη κρίση ότι επιβάλλεται, ως εγγύηση τήρησης των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας και, ειδικότερα, της ελεύθερης πρόσβασης και σταδιοδρομίας κάθε Έλληνα πολίτη στις δημόσιες θέσεις κατά τον λόγο της προσωπικής του αξίας και ικανότητας (άρθρο 4 παρ. 1 και 4 και άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος), της διαφάνειας (άρθρο 103 παρ. 7 του Συντάγματος) η οποία, κατά την έννοια της, καταλαμβάνει και τη διαδικασία εισόδου στο υπαλληλικό σώμα, καθώς και του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), ο ουσιώδης τύπος της σύνταξης πρακτικού σε κάθε περίπτωση προφορικής συνέντευξης, ακρόασης ή εξέτασης των υποψηφίων από διοικητικές επιτροπές που καθορίζονται από τις διατάξεις που διέπουν τον οικείο διαγωνισμό και τη σχετική προκήρυξη, στο πρακτικό δε αυτό πρέπει να αναφέρεται, έστω συνοπτικά, το περιεχόμενο της συνέντευξης και, περαιτέρω, να εκφέρεται εξατομικευμένη για κάθε υποψήφιο κρίση, ως προς την αξιολόγηση της παρουσίας του υποψηφίου. Συνεπώς, ο ως άνω λόγος έφεσης προβάλλεται παραδεκτώς και πρέπει να εξετασθεί κατ' ουσίαν. Κατά τη γνώμη, όμως, της Συμβούλου Επικρατείας Σταυρούλας Κτιστάκη και του Παρέδρου Βασιλείου Γκέρτσου ο ισχυρισμός αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου που μνημονεύονται στο δικόγραφο της έφεσης, ως αντίθετες προς την κρίση της εκκαλουμένης, αφορούν σε όλως διαφορετικές περιπτώσεις και διαδικασίες από την επίμαχη, διεπόμενες από διαφορετικό νομοθετικό καθεστώς (ΣτΕ 187/2022). Συγκεκριμένα, οι ως άνω αποφάσεις αφορούν στην επιλογή Προϊσταμένων Γενικής Διεύθυνσης σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 7 του Υπαλληλικού Κώδικα (ν. 2683/1999 – Α΄ 19). Συνεπώς, κατά τη γνώμη αυτήν, ο λόγος έφεσης πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος.

13. Επειδή, ως εγγύηση τήρησης των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας και, ειδικότερα, της ελεύθερης πρόσβαση και σταδιοδρομίας κάθε Έλληνα στις δημόσιες θέσεις κατά τον λόγο της προσωπικής του αξίας και ικανότητας (άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 4 και άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος) και της διαφάνειας (άρθρο 103 παράγραφος 7 του Συντάγματος), οι οποίες κατά την έννοιά τους, καταλαμβάνουν και τη διαδικασία εισόδου στο

	υπαλληλικό σώμα, καθώς και του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παράγραφος 1 του Συντάγματος), επί διαδικασίας πρόσληψης ή διορισμού υπαλλήλων στο Δημόσιο ή σε νπδδ με επιλογή υποψηφίων, κατόπιν αξιολόγησης των ουσιαστικών προσόντων και της προσωπικότητάς τους, επιβάλλεται το όργανο που είναι αρμόδιο να εκφέρει τη σχετική κρίση να συγκροτείται και να λειτουργεί με εχέγγυα αξιοκρατίας, αμεροληψίας και αντικειμενικότητας, σε πλαίσιο διαφανούς και αντικειμενικής διαδικασίας, περαιτέρω δε να προκύπτουν από τα στοιχεία του φακέλου η κρίση του αρμοδίου οργάνου και τα δεδομένα εν όψει των οποίων αυτή εξηνέχθη. Ενόψει τούτου, στην περίπτωση κατά την οποία οι διατάξεις που διέπουν τον διαγωνισμό για την πλήρωση θέσεων στο Δημόσιο ή σε νπδδ, ορίζουν ότι η ψυχοτεχνική δοκιμασία των υποψηφίων διενεργείται μέσω προφορικής συνέντευξης, το αρμόδιο διοικητικό όργανο οφείλει να τηρεί πρακτικό, στο οποίο να αναφέρεται, έστω συνοπτικά, το περιεχόμενο της συνέντευξης αυτής με μνεία των ερωτήσεων που υποβλήθηκαν από τα μέλη του διοικητικού οργάνου και των απαντήσεων που δόθηκαν από τους υποψήφιους. Περαιτέρω, πρέπει να εκφέρεται εξατομικευμένη για τον υποψήφιο κρίση από το αρμόδιο όργανο ως προς την αξιολόγηση της παρουσίας του και, ειδικότερα, για τα διανοητικά και ψυχικά του προσόντα και για την καταλληλότητά του. Με την αιτιολόγηση της αναφερθείσας κρίσης, αφενός εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις αμερόληπτης και αξιοκρατικής κρίσης και αφετέρου καθίσταται γνωστή στους υποψήφιους και ελέγξιμη από τον ακυρωτικό δικαστή, εν όψει του κατά το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας και του άρθρου 95 παράγραφος 1 εδάφιο α΄ του Συντάγματος περί κατοχυρώσεως της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η αξιολόγηση των υποψηφίων κατά τη σχετική διαδικασία (πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3058/2009, 711/2017, ΣτΕ 2162/2014, 3766/2012 επταμελής, 148/2011 επταμελής). [Δέχεται την έφεση.]
ΣτΕ (Α') 703/2024	17. Επειδή, περαιτέρω, όπως έχει παγίως κριθεί, η ελευθερία άσκησης επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας, ως ειδικότερη εκδήλωση της οικονομικής ελευθερίας, την οποία κατοχυρώνει ως ατομικό δικαίωμα το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, δεν παρακωλύει τη θέσπιση από τον νομοθέτη περιορισμών που τίθενται κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, για λόγους προστασίας του δημόσιου και κοινωνικού συμφέροντος. Οι επιβαλλόμενοι κατά τα ανωτέρω περιορισμοί, ενόψει της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας που κατοχυρώνεται με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος, πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι και να συνάπτονται με τον σκοπό που επιδιώκει ο νόμος, επιβάλλεται δε πάντοτε να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού. Όσον αφορά δε τον έλεγχο της προσφορότητας και αναγκαιότητας ενός μέτρου, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης για τον καθορισμό των ρυθμίσεων που κρίνει πρόσφορες και αναγκαίες και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του

	επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 813/2019 Ολομ., 2566/2015 Ολομ.). Ενόψει των ανωτέρω, η επιβολή της επίμαχης κράτησης στις δαπάνες προμήθειας φαρμάκων από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. (περίπτωση που ενδιαφέρει εν προκειμένω), η οποία (κράτηση) αποβλέπει στην ενίσχυση των εσόδων του αναιρεσίβλητου Ταμείου για την πραγμάτωση σκοπών κοινωνικής ασφάλισης, δηλαδή στην εξυπηρέτηση δημόσιου συμφέροντος, δεν αποτελεί, ενόψει και του ύψους αυτής, υπέρμετρο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας των συναλλασσόμενων με το Δημόσιο ή τα ν.π.δ.δ. (εν προκειμένω τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ.) επιχειρήσεων, ο οποίος να θίγει τον πυρήνα του σχετικού συνταγματικού δικαιώματός τους, καθιστώντας αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερή την άσκηση από αυτές της επιχειρηματικής ή επαγγελματικής τους δραστηριότητας (πρβ. Σ.τ.Ε. 2566/2015 Ολομ) και να τίθεται, συνακόλουθα, ζήτημα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας. Η δε κατάργηση του συγκεκριμένου κοινωνικού πόρου από 1.1.2015 (δηλαδή μετά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο), κατόπιν μεταβολής των αντιλήψεων του νομοθέτη, δεν καθιστά συνταγματικώς μη ανεκτή τη συγκεκριμένη κράτηση για το διάστημα που επιβαλλόταν. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 656/2024	16. Επειδή, εν προκειμένω, ως προς τους όρους άσκησης της δραστηριότητας της ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. με οδηγό, με την προπαρατεθείσα διάταξη της υποπαραγράφου Η.2 του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, όπως ισχύει, τίθεται συγκεκριμένη απαίτηση σχετικά με την ελάχιστη διάρκεια της σύμβασης ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτου με οδηγό, η οποία καθορίζεται σε τρεις ώρες, ενώ ειδικά για τα νησιά της χώρας, πλην Κρήτης και Εύβοιας, για την περίοδο από την 1η Απριλίου έως και την 31η Οκτωβρίου κάθε έτους, η ελάχιστη διάρκεια της σύμβασης ολικής εκμίσθωσης καθορίζεται σε μισή ώρα. Ως προς τον έτερο όρο άσκησης της δραστηριότητας της ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτου με οδηγό, αυτόν της προκράτησης, στον νόμο δεν ορίζεται κάτι ειδικότερο. Η έννοια της προκρατήσεως, πάντως, μπορεί να προσδιορισθεί βάσει του λογικού περιεχομένου της και εν όψει του σκοπού θεσπίσεώς της, ως ειδικού όρου, βάσει του οποίου διαφοροποιούνται οι συνθήκες άσκησης της δραστηριότητας της ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό, από εκείνες, υπό τις οποίες πραγματοποιείται η μεταφορά επιβατών έναντι κομίστρου από τα ΤΑΞΙ. Κατά τα ανωτέρω, ως προκράτηση πρέπει να νοηθεί η απαίτηση να μεσολαβεί ορισμένο ελάχιστο χρονικό διάστημα μεταξύ της σύναψης της σύμβασης εκμίσθωσης και της έναρξης της μεταφοράς. Περαιτέρω, δεδομένου ότι τα στοιχεία της σύμβασης εκμίσθωσης αναρτώνται στο Ψηφιακό Μητρώο του άρθρου 20 του ν. 4530/2018, πρέπει και η ανάρτηση των στοιχείων αυτών, όπως ορίζεται στο εν λόγω άρθρο, να λαμβάνει, αντιστοίχως, χώρα ορισμένο χρονικό διάστημα πριν από την έναρξη εκτέλεσης της σύμβασης. Επομένως, στις διατάξεις του νόμου περιέχεται ήδη η βασική ρύθμιση σχετικά με την προκράτηση ως όρο για την άσκηση της δραστηριότητας της ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό σε ολόκληρη τη χώρα. Εξ άλλου, ειδικά για τις συμβάσεις ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό, οι οποίες συνάπτονται για την εξυπηρέτηση

	μεταφορικών αναγκών στα νησιά της χώρας, πλην Κρήτης και Εύβοιας, κατά την περίοδο από την 1η Απριλίου έως την 31η Οκτωβρίου κάθε έτους, στο πλαίσιο της εξουσιοδότησης που παρέχεται στον Υπουργό Υποδομών και Μεταφορών για τη ρύθμιση των αναγκαίων ζητημάτων για την εφαρμογή της σχετικής προβλέψεως, είναι δυνατόν να εξειδικεύεται και η απαίτηση της προκράτησης με τη θέσπιση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, το οποίο πρέπει υποχρεωτικώς να μεσολαβεί μεταξύ της σύναψης και της έναρξης εκτέλεσης της σύμβασης εκμίσθωσης. Στο πλαίσιο, δηλαδή, της σχετικής ευχέρειας που του παρέχεται για την κατάλληλη ρύθμιση των όρων εφαρμογής της ειδικής αυτής πρόβλεψης σχετικά με τη μειωμένη ελάχιστη διάρκεια των συμβάσεων ολικής εκμίσθωσης, ο κανονιστικός νομοθέτης είναι δυνατόν να κρίνει αναγκαία τη θέσπιση συγκεκριμένης απαίτησης ως προς τον χρόνο της προκράτησης, προκειμένου να διασφαλισθεί επαρκώς η διάκριση των δραστηριοτήτων της ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό, από την εκτέλεση μεταφορικού έργου από τα Ε.Δ.Χ. αυτοκίνητα και να αποτραπεί η εμφάνιση φαινομένων υποκλοπής του μεταφορικού έργου των ΤΑΞΙ από τα Ε.Ι.Χ. οχήματα που εκμισθώνονται με οδηγό, ανάγκη η οποία παρίσταται περισσότερο επιτακτική στις περιπτώσεις αυτών των συμβάσεων ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό (που συνάπτονται στα νησιά κατά την τουριστική περίοδο), ακριβώς εν όψει της μειωμένης ελάχιστης διάρκειας της σύμβασης εκμίσθωσης. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το ζήτημα του χρόνου της προκράτησης για την εκμίσθωση Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό στα νησιά κατά την τουριστική περίοδο αποτελεί ειδικότερο θέμα σε σχέση με τη βασική ρύθμιση του όρου της προκράτησης που τίθεται στον νόμο και, συνεπώς, εγκύρως παρέχεται εξουσιοδότηση στον Υπουργό Υποδομών και Μεταφορών και για τη ρύθμιση του θέματος αυτού. Ως εκ τούτου, ο προσδιορισμός της έννοιας της προκράτησης με την πρόβλεψη συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, το οποίο πρέπει να μεσολαβεί μεταξύ της ανάρτησης των στοιχείων της σύμβασης ολικής εκμίσθωσης στο Ψηφιακό Μητρώο του άρθρου 20 του ν. 4530/2018 – και, κατ’ ακολουθίαν, και της ίδιας της σύναψης της συμβάσεως – και της ώρας έναρξης αυτής κατά το άρθρο 2 παρ. 2 της προσβαλλομένης υπουργικής αποφάσεως, εμπίπτει, κατ’ αρχήν, στο αντικείμενο της εξουσιοδοτήσεως που παρεσχέθη με το τελευταίο εδάφιο της περ. 1 της υποπαραγράφου Η.2 της παραγράφου Η του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012. Περαιτέρω, όμως, κατά την έννοια της ανωτέρω εξουσιοδοτικής διατάξεως, το θεσπιζόμενο για την προκράτηση χρονικό διάστημα πρέπει να είναι εύλογο, να τελεί δε σε αντιστοιχία τόσο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, όσο και προς τις συνθήκες μεταφοράς επιβατών από τα Ε.Ι.Χ. αυτοκίνητα στα νησιά κατά την τουριστική περίοδο. Δεν μπορεί, πάντως, η θέσπιση ορισμένου χρόνου προκράτησης να συνεπάγεται δυσανάλογο περιορισμό στην άσκηση της οικείας οικονομικής δραστηριότητας, κατά παράβαση των άρθρων 5 παρ.1 και 25 παρ.1 του Συντάγματος. Εν προκειμένω, ούτε από την ίδια την προσβαλλόμενη απόφαση ούτε από τυχόν συνοδεύοντα αυτή στοιχεία προκύπτουν τα κριτήρια και οι εκτιμήσεις, στις οποίες στηρίχθηκε η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση για τη θέσπιση του συγκεκριμένου χρόνου

	προκράτησης των δύο ωρών. Δεδομένου, μάλιστα, ότι ο νομοθέτης προέβλεψε τη μείωση της ελάχιστης διάρκειας της σύμβασης ολικής εκμίσθωσης στα νησιά της χώρας κατά την τουριστική περίοδο σε μισή ώρα, αφού έλαβε υπ' όψιν συγκεκριμένες παραμέτρους του εκτελουμένου μεταφορικού έργου, όπως οι μικρές σχετικά αποστάσεις, η έλλειψη μέσων μαζικής μεταφοράς και οι αυξημένες μεταφορικές ανάγκες για την εξυπηρέτηση των τουριστών, δεν τεκμηριώνεται επαρκώς ότι η θέσπιση του ανωτέρω χρόνου προκράτησης ανταποκρίνεται στις προαναφερθείσες συνθήκες εκτέλεσης του μεταφορικού έργου στα νησιά κατά την επίμαχη περίοδο. Εν όψει των ανωτέρω, δεν τεκμηριώνεται η αναγκαιότητα του εισαγομένου περιορισμού στην άσκηση της σχετικής δραστηριότητας για την εξυπηρέτηση του επιδιωκομένου σκοπού. Συνεπώς, εφ' όσον δεν προκύπτει ότι με την επίμαχη ρύθμιση του άρθρου 2 παρ. 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως του Υφυπουργού Υποδομών και Μεταφορών υπηρετείται κατά τρόπο αναλογικό ο επιδιωκόμενος σκοπός, η ρύθμιση αυτή δεν έχει τεθεί νομίμως. Κατά την ειδικότερη γνώμη της Συμβούλου Ουρ. Νικολαράκου–Μαυρομιχάλη, στην οποία προσχώρησαν οι Πάρεδροι Ι. Παπαγιάννης και Χ. Ευαγγελίου, η ως άνω διάταξη του άρθρου 2 παρ.2 της προσβαλλομένης αποφάσεως έχει τεθεί μη νομίμως, προεχόντως, διότι η εξουσιοδότηση που παρέχεται στον Υπουργό Υποδομών και Μεταφορών για τη ρύθμιση των αναγκαίων ζητημάτων για την εφαρμογή του τρίτου εδαφίου της περ. 1 της υποπαραγράφου Η.2 της παραγράφου Η του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 δεν παρέχει έρεισμα για τον ειδικότερο προσδιορισμό της έννοιας της προκράτησης ως προς τις συμβάσεις ολικής εκμίσθωσης που συνάπτονται για την εξυπηρέτηση των μεταφορικών αναγκών στα νησιά της χώρας κατά την τουριστική περίοδο. Τούτο διότι η προκράτηση αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της νομοθετικής ρύθμισης της δραστηριότητας της εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό, αφορά δε τις συμβάσεις ολικής εκμίσθωσης που συνάπτονται σε ολόκληρη τη χώρα, τόσο στην ηπειρωτική Ελλάδα, την Κρήτη και την Εύβοια, όσο και στα υπόλοιπα νησιά της χώρας. Εφ' όσον δε κατά τη θέσπιση της βασικής ρύθμισης στον νόμο ως προς τον τρόπο οργάνωσης της άσκησης της σχετικής δραστηριότητας δεν ορίζεται κάτι ειδικότερο για την προκράτηση, προκύπτει ότι ο νομοθέτης δεν έκρινε αναγκαίο ή σκόπιμο τον συγκεκριμένο προσδιορισμό του ελάχιστου χρονικού διαστήματος, το οποίο πρέπει να μεσολαβεί υποχρεωτικώς μεταξύ της σύναψης της σύμβασης εκμίσθωσης και της εκτέλεσης της μεταφοράς. Επομένως, κατά τις προαναφερθείσες διατάξεις, για την τήρηση του σχετικού όρου άσκησης της οικείας δραστηριότητας απαιτείται και αρκεί να προκύπτει, σε κάθε περίπτωση, η προηγούμενη σύναψη της σύμβασης εκμίσθωσης, υπό την έννοια ότι απαγορεύεται στα Ε.Ι.Χ. οχήματα με οδηγό να προσεγγίζουν πελάτες ενώ βρίσκονται σε κίνηση ή να αποδέχονται πρόταση για πραγματοποίηση διαδρομής ενώ είναι σταθμευμένα σε χώρους στάσης ή στάθμευσης. Τούτο δε ισχύει και για τις συμβάσεις ολικής εκμίσθωσης Ε.Ι.Χ. αυτοκινήτων με οδηγό στα νησιά της χώρας κατά την τουριστική περίοδο. Συνεπώς, εφ' όσον ούτε στη διάταξη του τρίτου εδαφίου της περ. 1 της υποπαραγράφου Η.2 της παραγράφου Η του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 ορίζεται κάτι ειδικότερο ούτε

	στην εξουσιοδοτική διάταξη του τελευταίου εδαφίου αναφέρεται ρητώς ότι η εξουσιοδότηση αφορά ειδικώς και τον διαφορετικό προσδιορισμό της έννοιας της προκράτησης στις συμβάσεις εκμίσθωσης που συνάπτονται για τα νησιά της χώρας, σε σχέση με τις συμβάσεις που συνάπτονται στην ηπειρωτική Ελλάδα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η εν λόγω εξουσιοδότηση που παρέχεται για τη ρύθμιση «των αναγκαίων ζητημάτων» καλύπτει και τη θέσπιση με την εκδοθησόμενη κανονιστική απόφαση νέας προϋποθέσεως που συνεπάγεται περιορισμό στην άσκηση της σχετικής δραστηριότητας, μη προβλεπόμενο στον νόμο, συναπτόμενο με τον χρόνο της προκράτησης. Ούτε, άλλωστε, μπορεί να θεωρηθεί ότι η ρύθμιση του χρόνου προκράτησης που τίθεται με την προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση βρίσκει έρεισμα στις εξουσιοδοτικές διατάξεις των άρθρων 13 παρ.11, 18 και 20 παρ. 2 του ν. 4530/2018 σχετικά με τη ρύθμιση των αναγκαίων για τη λειτουργία του Ψηφιακού Μητρώου ζητημάτων, οι οποίες μνημονεύονται επίσης στο προοίμιο της εν λόγω αποφάσεως. Κατ' ακολουθίαν, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η επίμαχη ρύθμιση του άρθρου 2 παρ. 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως έχει τεθεί, σε κάθε περίπτωση, εκτός εξουσιοδοτήσεως. [Καταργεί εν μέρει τη δίκη, ως προς την πέμπτη των αιτούντων εταιρεία. Δέχεται την αίτηση ως προς τους λοιπούς αιτούντες.]
ΣτΕ (Γ') 509/2024	7. Επειδή, οι ανωτέρω διατάξεις του κυρωθέντος με το ν.δ. 3026/ 1954 Κώδικα Δικηγόρων όπως και του νεότερου Κώδικα Δικηγόρων (ν. 4194/2013) δεν παραβιάζουν την επαγγελματική ελευθερία (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος), την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος) ή άλλη συνταγματική διάταξη ή αρχή. Και τούτο, διότι, καταρχάς, όπως συνάγεται από τις επίμαχες ρυθμίσεις, ερμηνευόμενες σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας, σε συνδυασμό με τις διατάξεις που διέπουν την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος και τη λειτουργία του στο πλαίσιο της απονομής της δικαιοσύνης (βλ. σχετ. ΣτΕ 1666/2011 Ολ., σκ. 5), με τις ρυθμίσεις αυτές εξυπηρετείται σκοπός δημοσίου συμφέροντος. Ειδικότερα, το δικηγορικό επάγγελμα είναι ελευθέριο επάγγελμα, που έχει παράλληλα και τον χαρακτήρα δημόσιου λειτουργήματος, συνδεόμενου με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Συνεπώς, η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη, ως προς τους όρους εισόδου, άσκησης και εξόδου από αυτό, πρέπει να υπαγορεύεται από κριτήρια και να καθιερώνει προϋποθέσεις που ανάγονται στην ηθική συγκρότηση, τις επιστημονικές και τις εν γένει διανοητικές ικανότητες του δικηγόρου, ώστε η λειτουργία της δικαιοσύνης να υπηρετείται από πρόσωπα διαπιστωμένης επιστημονικής ικανότητας και ηθικής υπόστασης (βλ. σχετ. ΣτΕ 413/1993 Ολ., 3516/2013 Ολ. κ.ά.). Από τις επίμαχες ρυθμίσεις συνάγεται ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται την άσκηση της δικηγορίας, ως ελευθέριου επαγγέλματος και ταυτόχρονα δημόσιου λειτουργήματος, από πρόσωπα που θεωρεί (κατά την, καταρχήν, ανέλεγκτη δικαστικά κρίση του) ότι, λόγω της αμετάκλητης καταδίκης τους για συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα, δεν διαθέτουν την απαιτούμενη ηθική υπόσταση και το απαιτούμενο κύρος και δεν μπορούν να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη στο πρόσωπό τους. Εξάλλου, με

	τις ρυθμίσεις αυτές, ο νομοθέτης επεδίωξε και τη διαφύλαξη του κύρους του δικηγορικού λειτουργήματος εν γένει. Συνεπώς, οι ρυθμίσεις αυτές σκοπούν στην καλή λειτουργία της Δικαιοσύνης, με την άσκηση της δικηγορίας από πρόσωπα που διαθέτουν τα κατάλληλα ηθικά προσόντα και, ως εκ τούτου, ο περιορισμός που εισάγεται με αυτές συνάπτεται άμεσα με το αντικείμενο και τον χαρακτήρα του ρυθμιζόμενου επαγγέλματος - δημόσιου λειτουργήματος, δεν είναι, δε, προδήλως απρόσφορος ή μη αναγκαίος για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού δημόσιου συμφέροντος ούτε υπερακοντίζει -και μάλιστα προδήλως- τον ανωτέρω σκοπό. Κατόπιν αυτών, οι ανωτέρω ρυθμίσεις κείνται εντός του περιθωρίου εκτίμησης του νομοθέτη, δεν απόκειται δε στον δικαστή, ο έλεγχος του οποίου είναι οριακός, να υποδείξει στον νομοθέτη άλλη επιλογή, όπως είναι η συνεκτίμηση και άλλων παραγόντων πλην της καταδικαστικής απόφασης, προκειμένου να επέλθει η αποβολή της δικηγορικής ιδιότητας (βλ. ΣτΕ 2499/2022, 350/2020, 2480/2018, 2496, 3999/2015). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ΄) 478-9/2024	6. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι οι διατάξεις του άρθ. 22 παρ. 1 του ν. 4052/2012 προσκρούουν στα άρθ. 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι εμποδίζουν ουσιωδώς την επιχειρηματική δραστηριότητα των φαρμακευτικών επιχειρήσεων στις οποίες επιρρίπτουν αυθαίρετα την προβλεπόμενη από αυτές υποχρέωση επιστροφής ενώ εισάγουν σε βάρος τους αδικαιολόγητη δυσμενή μεταχείριση σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη διακίνηση φαρμάκων στην ελληνική αγορά (φαρμακεία και φαρμακαποθήκες), οι οποίες από τη διάθεση φαρμάκων προς τους ασφαλιστικούς φορείς αποκερδαίνουν εξ ίσου σημαντικά ποσά, ενώ στην πράξη απολαμβάνουν μεγαλυτέρου περιθωρίου κερδών από τους κατόχους αδείας κυκλοφορίας φαρμάκων, καθώς δραστηριοποιούνται ταυτοχρόνως και στο «παράλληλο εμπόριο», οι πωλήσεις του οποίου εκφεύγουν της επίμαχης ρυθμίσεως. Προβάλλεται, ακολούθως, ότι πάσχει ο υπολογισμός του ποσού επιστροφής και του όγκου πωλήσεων ανά φαρμακευτικό προϊόν στην προσβαλλόμενη πράξη, λόγω ελλείψεως αιτιολογίας και παραβίασης των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 1, 2 παρ. 2, 3 παρ. 2, 3 παρ. 4 και 6 παρ. 2 της Οδηγίας 89/105/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Δεκεμβρίου 1988 «Σχετικά με τη διαφάνεια των μέτρων που ρυθμίζουν τον καθορισμό των τιμών των φαρμάκων για ανθρώπινη χρήση και την κάλυψη του κόστους των στα πλαίσια των εθνικών ασφαλιστικών συστημάτων υγείας» (ΕΕ L 40) και του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Τούτο δε, διότι "… ο πίνακας υπολογισμού του ποσού επιστροφής περιέχει ένα γενικό και αόριστο ποσοστό 9%, το οποίο έχει τεθεί κατά τρόπο αυθαίρετο, καθώς δεν στηρίζεται σε αντικειμενικά και επαληθεύσιμα κριτήρια ούτε έχει προβλεφθεί ένας τρόπος καθορισμού με σειρά υπολογισμών ή με αναφορά σε ποιοτικούς παράγοντες, όπως η θεραπευτική αξία ή σε στοιχεία κόστους παραγωγής των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων …". Προβάλλεται περαιτέρω ότι ο "πρόσθετος υποχρεωτικός μηχανισμός επιστροφής", παρότι αποβλέπει στην εξοικονόμηση δαπανών για τον κρατικό προϋπολογισμό στα

	πλαίσια της νέας δημοσιονομικής πολιτικής κατά τα οριζόμενα στο ν. 4052/2012, απειλεί έτερο δημόσιο αγαθό, αυτό της δημόσιας υγείας, καθώς είναι δυνατό να οδηγήσει σε ελλείψεις προϊόντων στην εθνική αγορά σε βάρος των ασθενών· ως εκ τούτου, και εν όψει του δυσανάλογου, κατά την αιτούσα, χαρακτήρα του μέτρου, δεν δύναται να θεωρηθεί ότι αυτό δικαιολογείται από επιτακτική ανάγκη δημοσίου γενικού συμφέροντος και, επομένως, αντίκειται στις διατάξεις των άρθ. 34 επ. της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, όπως επίσης και στις περί ελευθερίας εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών διατάξεις των άρθ. 49 επ. και 56 επ. της Σ.Λ.Ε.Ε., λόγω του οικονομικού βάρους που επωμίζονται οι θιγόμενες επιχειρήσεις. Με τον ίδιο λόγο προβάλλεται παραβίαση και των ενωσιακών κανόνων περί ανταγωνισμού (κατ' επίκληση των άρθρων 4 παρ. 3 της Συνθήκης για την Ε.Ε. περί της υποχρέωσης καλόπιστης συνεργασίας των κρατών μελών και 119 παρ. 1 της Σ.Λ.Ε.Ε. περί της αρχής της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό). Ειδικότερα, προβάλλεται ότι η απόδοση "του rebate και της πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής" στρεβλώνει τους όρους ελεύθερους ανταγωνισμού διότι τα ποσά της πρόσθετης επιστροφής ρυθμίζονται κατά τρόπο που δεν είναι δεκτικός ελέγχου, ευνοούνται οι επιχειρήσεις με αντικείμενο τις εξαγωγές φαρμάκων, τις πωλήσεις γενοσήμων και τις πωλήσεις φαρμάκων σε νοσοκομεία, ειδικά δε οι τελευταίες επιχειρήσεις αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα καθώς εξαιρούνται από την εν λόγω ρύθμιση, ενώ "τιμωρούνται" οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις με τα μεγαλύτερα μερίδια αγοράς (συνήθως είναι οι εταιρείες των πρωτότυπων φαρμάκων ακόμα και μετά τη λήξη προστασίας των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας των προϊόντων τους) αφού επωμίζονται το μεγαλύτερο μέρος του rebate (ενώ έχουν δαπανήσει υπέρογκα ποσά για έρευνα και ανάπτυξη). Προβάλλεται, τέλος, λόγος περί παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας (άρθ. 25 παρ. 1 Συντ.), "ανεξαρτήτως της νομιμότητας της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 22 του ν. 4052/2012", λόγω του εισπρακτικού αποκλειστικά χαρακτήρα του μέτρου και της έλλειψης οποιασδήποτε ανταποδοτικότητας είτε προς τις βαρυνόμενες επιχειρήσεις είτε προς τους ασφαλισμένους των Φ.Κ.Α. 7. Επειδή, με τους ανωτέρω λόγους ακυρώσεως δεν πλήσσονται οι εφαρμοσθείσες εν προκειμένω με την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης διατάξεις του άρθρου 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, αλλά εκείνες του άρθρου 22 του ν. 4052/2012 και, ως εκ τούτου, οι λόγοι αυτοί ακυρώσεως είναι απορριπτέοι, ως ερειδόμενοι επί εσφαλμένης νομικής προϋποθέσεως. Σε κάθε περίπτωση, οι λόγοι αυτοί είναι και νόμω αβάσιμοι. Τούτο δε διότι, όπως έχει ήδη κριθεί, μέτρα που ελήφθησαν υπό συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσεως και συνεπάγονται τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων ιδιωτών, ειδικότερα δε, μέτρα για τον περιορισμό της φαρμακευτικής δαπάνης προς τον σκοπό αποφυγής της κατάρρευσης, ή πάντως σοβαρής διατάραξης, του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των οικείων επιχειρήσεων που απορρέουν από

	πωλήσεις φαρμάκων είτε εξωνοσοκομειακές με κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε προς δημόσιους φορείς παροχής υπηρεσιών υγείας, είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα, εάν, κατά την κρίση του νομοθέτη, που υπόκειται στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, αποτελούν αναγκαία και πρόσφορα μέτρα (πρβλ. ΣτΕ 2439/2015 7μ, 3564/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 3047/2017 7μ, 1590/2018 7μ, 2266/2019 7μ κ.ά.). Έχει, ειδικότερα, κριθεί, αναφορικά με τις διατάξεις του άρθρου 22 του ν. 4052/2012, ότι η υποχρέωση, αφ' ενός, "επιστροφής" (που προέκυπτε από τη θεσπισθείσα με το άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 "τιμή κοινωνικής ασφάλισης", σε συνέχεια αντίστοιχων περιορισμών που είχαν επιβληθεί με τα άρθ. 13 παρ. 3 του ν. 3408/2005, Α' 272, και 35 παρ. 6 του ν. 3697/2008, Α' 194), το ποσοστό της οποίας αναπροσαρμόσθηκε με το ως άνω άρθρο 22 του ν. 4052/2012 από 4% σε 9% (στο οποίο προστέθηκε με τον ν. 4213/2013 ποσοστό 2% για φάρμακα που έχουν καταταγεί στον θετικό κατάλογο μόνα τους σε μια θεραπευτική κατηγορία) και, αφ' ετέρου, "πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής" (ποσού δηλαδή ανερχόμενου σε ποσοστά που, όπως αναπροσαρμόσθηκαν με το άρθ. 22 παρ. 7 του ως άνω ν. 4213/2013, αντιστοιχούσαν σε 2%-12% αναλόγως του τριμηνιαίου συνολικού όγκου πωλήσεων ανά φαρμακευτικό προϊόν) δεν αποτελεί απρόσφορο ή μη αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος, δεν πλήττει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακευτικών εταιρειών κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος και της αρχής της αναλογικότητας, ούτε αντίκειται στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος προστασία της δημόσιας υγείας. Προς τούτο ελήφθη ιδίως υπόψη ότι i) κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες των ως άνω νομοθετημάτων, σκοπός των μέτρων αυτών [τα οποία είχαν εξαγγελθεί με τους ν. 3985/2011 (Α΄ 151) και 4046/2012 (Α' 28) με τους οποίους, αντιστοίχως, εγκρίθηκαν το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015 και το γνωστό "Μνημόνιο Συνεννόησης", τμήμα του οποίου αποτελεί το "Μνημόνιο συνεννόησης στις συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής"] ήταν ο περιορισμός της δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης προκειμένου να τεθεί «φραγμός στην ανεξέλεγκτη επιβάρυνση» των ασφαλιστικών οργανισμών προς όφελος των ασφαλισμένων τους, ii) τα ανωτέρω μέτρα, τα οποία τέθηκαν, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, προς αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και προς επίτευξη του συναφώς τεθέντος στόχου της μη υπερβάσεως των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., αποσκοπούν στη θεραπεία σκοπού δημοσίου συμφέροντος και δεν αποτελούν μέτρα ταμιευτικού απλώς σκοπού, iii) τα μέτρα αυτά πλήττουν μόνο τις εξωνοσοκομειακές πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών εταιρειών/Κ.Α.Κ., στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων προσαρμόζοντας αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, iv) όπως ρητώς ορίζεται στο άρθρο 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012, το ποσό της "επιστροφής" εκπίπτει, ως παραγωγική δαπάνη, από τα ακαθάριστα έσοδα των υποχρέων, v) ο νομοθέτης επιδίωξε τη συγκράτηση, εντός

των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., της φαρμακευτικής δαπάνης που καταβάλλεται για τους ασφαλισμένους τους, προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος καταρρεύσεως ή, πάντως, σοβαρής διαταράξεως της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, καθόσον η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος αυτού αποτελεί συνταγματική επιταγή, απορρέουσα από την υποχρέωση προστασίας της δημόσιας υγείας και του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως και ότι, συνεπώς, τα επίδικα μέτρα αποβλέπουν στον εξορθολογισμό της φαρμακευτικής δαπάνης και τη βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α., εντεύθεν δε, τόσο στην προστασία των ασφαλισμένων και, επομένως, και της δημόσιας υγείας, όσο και στη διατήρηση του αντίστοιχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων (βλ. ΣτΕ 1282/2017 7μ, ΣτΕ 870/2019, 1290-93/2020, 1529/2021, 2120-21/2021, πρβλ., ως προς rebate άρθ. 35 παρ. 6 ν. 3697/2008, ΣτΕ 1045/2019, 1153/2022, 1649-1652/2022, 234-243/2023 κ.ά.). Εν όψει αυτών, και ο προβλεπόμενος από το άρθρο 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017 περιορισμός χρηματικών απαιτήσεων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων από πωλήσεις φαρμάκων τα οποία είτε αποζημιώνονται είτε αγοράζονται από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και τα δημόσια νοσοκομεία, παρίσταται συνταγματικώς ανεκτός, καθόσον δεν δύναται να θεωρηθεί ως μέτρο μη πρόσφορο και αναγκαίο (και μάλιστα προδήλως) για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπό δημοσίου συμφέροντος. Με την ενοποίηση σε μία εξίσωση των υπολογισμών του “βασικού rebate” (της θεσπισθείσας δηλαδή με το άρθρο 35 του ν. 3918/2011 πάγιας επιστροφής, της οποίας το ποσοστό αναπροσαρμόσθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012 και σε αυτό στη συνέχεια προστέθηκε το προαναφερόμενο ποσοστό 2% για φάρμακα που μονοπωλούν μία θεραπευτική κατηγορία) και της προβλεφθείσας με το ως άνω άρθ. 22 του ν. 4052/2012 πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής, καθώς και δύο ακόμη εκπτώσεων, που προβλέφθηκαν με τις οικ. 3457/2014 (Β΄ 64, άρθ. 13 παρ. 3) και ΔΥΓ3/Γ.Π οικ. 70519/2014 (Β΄ 2243, παρ. 3) υπουργικές αποφάσεις (5% για νέα φάρμακα σε καθεστώς αποζημίωσης για ένα έτος μετά την ένταξή τους στον θετικό κατάλογο και 50% της διαφοράς μεταξύ Λ.Τ. - Τ.Α. για φάρμακα χωρίς γενόσημο), επιχειρήθηκε η απλοποίηση του συστήματος υπολογισμού των ποσών επιστροφής των φαρμακευτικών εταιρειών και η αύξηση της συνολικής του αποδοτικότητας σε σχέση με τις υφιστάμενες κλίμακες, ώστε να επιτευχθεί τελικά συγκράτηση του ύψους της ετήσιας υπέρβασης του προϋπολογισμού (βλ. και την αιτιολογική έκθεση του ν. 4472/2017, όπου εκτιμάται και ότι το ανωτέρω μέτρο, σε συνδυασμό και με την πρόβλεψη επί πλέον rebate για φάρμακα υψηλού κόστους που χορηγούνται από ιδιωτικά φαρμακεία, συμβάλλει στην βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α. και, συνεπώς, στην διατήρηση του σημαντικού κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον σχετικό χώρο επιχειρήσεων, για τις οποίες εξακολουθεί να ισχύει η έκπτωση του ποσού επιστροφής από το φορολογητέο εισόδημα ως παραγωγικής δαπάνης, κατά το άρθ. 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012). Κατ’ ακολουθίαν τούτων, ο πρώτος από τους λόγους ακυρώσεως που ανεφέρθησαν στη σκέψη 6, είναι απορριπτέος και κατά το μέρος που με αυτόν προβάλλεται άνιση μεταχείριση

των φαρμακευτικών εταιρειών σε σχέση με τις φαρμακαποθήκες και τα φαρμακεία. Τούτο δε διότι έχει παγίως κριθεί ότι οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, κάτοχοι των αδειών κυκλοφορίας των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων, δεν τελούν υπό τις ίδιες συνθήκες με τους φαρμακεμπόρους (φαρμακαποθήκες) και τους φαρμακοποιούς, των οποίων οι δραστηριότητες στον χώρο της εμπορίας του φαρμάκου διέπονται από διαφορετικές διατάξεις, που θέτουν άλλου είδους περιορισμούς, ενώ στο "παράλληλο εμπόριο" (ήτοι στη διάθεση φαρμάκων όχι μέσω φορέων κοινωνικής ασφαλίσεως αλλά απευθείας στο κοινό, η οποία, ως μη σχετιζόμενη με τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, εκφεύγει των ρυθμίσεων σχετικά με τις υποχρεωτικές εκπτώσεις προς τους Φ.Κ.Α.), δραστηριοποιούνται και οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, οι οποίες διακινούν τα προϊόντα τους διά των φαρμακείων και φαρμακαποθηκών (ΣτΕ 3450, 3447/2015 7μ., 870/2019, 529, 2121/2021, 1153, 1019/2022, 1046-47/2023 κ.ά.). Περαιτέρω, είναι απορριπτέες ως αβάσιμες οι προβαλλόμενες κατ' επίκληση διατάξεων της οδηγίας 89/105/ΕΟΚ αιτιάσεις. Τούτο δε διότι, ανεξαρτήτως του ότι οι εν λόγω διατάξεις δεν σχετίζονται με την ένδικη υποχρέωση επιστροφής, ουδεμία παραβίαση των διατάξεων αυτών υφίσταται. Πράγματι η ανωτέρω οδηγία αφορά αφορά αποκλειστικά ζητήματα διαδικασίας και, ειδικότερα, "τη διαφάνεια των μέτρων που ρυθμίζουν τον καθορισμό των τιμών των φαρμάκων για ανθρώπινη χρήση και την κάλυψη του κόστους των στα πλαίσια των εθνικών ασφαλιστικών συστημάτων υγείας" προκειμένου να μη γίνονται διακρίσεις μεταξύ εγχώριων φαρμάκων και φαρμάκων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, στηριζόμενη στην ιδέα μιας ελάχιστης αναμείξεως στην εκ μέρους των κρατών μελών οργάνωση των εσωτερικών πολιτικών τους στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως (απόφαση ΔΕΚ της 20.1.2005, C-245/03, Merck, Sharp & Dome BV κατά Βελγίου, σκ. 27), χωρίς να επηρεάζεται, όπως ρητά αναφέρεται στη σκέψη 6 του προοιμίου της, η πολιτική των κρατών μελών σχετικά με τον καθορισμό των τιμών και τον προσδιορισμό των ασφαλιστικών συστημάτων υγείας, παρά μόνο στον βαθμό που είναι απαραίτητος για λόγους διαφάνειας. Εξ άλλου, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά (βλ. σκέψη 4), ικανοποιείται εν προκειμένω η βασική απαίτηση της οδηγίας, που είναι ο καθορισμός των τιμών να διενεργείται κατά τρόπο διαφανή και επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων (χωρίς να γίνεται στην οδηγία αναφορά σε κόστος παραγωγής των φαρμάκων), αφού τα κριτήρια για τον υπολογισμό του ποσού επιστροφής ορίζονται στις παρατεθείσες στη σκέψη 3 νομοθετικές διατάξεις, με την πρόβλεψη μαθηματικού τύπου, κατά τρόπο σαφή και επαληθεύσιμο (πρβλ. ΣτΕ 870/2019, 1529/2021). Εν πάση δε περιπτώσει, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρωτογενές και παράγωγο) δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν κανόνες, όπως οι επίμαχοι, για να ρυθμίσουν την αγορά των φαρμακευτικών προϊόντων, προκειμένου, μεταξύ των άλλων, να διαφυλάξουν την οικονομική ισορροπία των ασφαλιστικών συστημάτων τους υγείας (πρβλ. ΔΕΕ απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, C-352/07 έως C-356/07, C-365/07 έως C-367/07 και C-400/07, A. Menarini Industrie Farmaceutiche Riunite Srl κ.λπ. σκ.19). Εξ άλλου, ο υπολογισμός του όγκου πωλήσεων επί των οποίων επεβλήθη με την προσβαλλομένη η ένδικη επιστροφή είναι

	ακριβής και αντικειμενικός, όπως αναφέρεται στο ΔΒ4Ζ/Γ23/103/οικ. 3177/1.2.2023 έγγραφο απόψεων του Γενικού Διευθυντή Οργάνωσης και Σχεδιασμού Αγοράς Υπηρεσιών Υγείας του Ε.Ο.Π.Υ.Υ., διότι βασίσθηκε στις πραγματικές πωλήσεις κάθε προϊόντος στην τιμή ex factory, με βάση τα στοιχεία που αντλήθηκαν από το Σ.Η.Σ. και τη σάρωση συνταγών φαρμακείων στην Κ.Μ.Ε.Σ. οι οποίες αποζημιώθηκαν από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, καθώς και από το άθροισμα των τιμολογίων των φαρμακευτικών εταιρειών για τις πωλήσεις τους προς τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. Περαιτέρω, στον πίνακα που συνοδεύει την προσβαλλόμενη πράξη αναφέρονται οι βασικές παράμετροι για τον καθορισμό του εφαρμοσθέντος ποσοστού του rebate (εάν δηλαδή εφαρμόσθηκαν ή όχι οι δείκτριες συνάρτησης I_50, I_HCD και I_NEW), δίχως να προβάλλεται από την αιτούσα ειδικότερη αμφισβήτηση σχετικά με τα στοιχεία αυτά. Περαιτέρω, και δεδομένου ότι το ένδικο μέτρο, αφ' ενός, είναι γενικό μέτρο εφαρμοζόμενο αδιακρίτως καταγωγής των φαρμακευτικών προϊόντων (είτε δηλαδή πρόκειται για εγχώρια προϊόντα είτε για προϊόντα που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη) και, αφ' ετέρου, σύμφωνα με όσα ανωτέρω έγιναν δεκτά, ανάγεται στην εξυπηρέτηση επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος, τη διασφάλιση δηλαδή της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, και δεν αποτελεί μέτρο με ταμιευτικό απλώς χαρακτήρα, η επιβαλλόμενη με αυτό υποχρέωση επιστροφής δεν αντίκειται στις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, ελευθερίας εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών διατάξεις των άρθρων 34 επ., 49 επ. και 56 επ. της Σ.Λ.Ε.Ε. (πρβλ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 7μ., 1590/2018 7μ., ΣτΕ 1529/2021, 870/ 2019). Ούτε, εξ άλλου, η επιβολή του εν λόγω μέτρου επιφέρει στρέβλωση των όρων ανταγωνισμού μεταξύ των φαρμακευτικών εταιρειών, αφού οι εξαγωγές φαρμάκων και οι πωλήσεις γενοσήμων δύνανται να αποτελούν αντικείμενο όλων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων και εν γένει φαρμακευτικών επιχειρήσεων και, επομένως, δεν ευνοούνται οι επιχειρήσεις που ασκούν τις δραστηριότητες αυτές, όπως υπολαμβάνει η αιτούσα, περαιτέρω δε, το ίδιο μέτρο επιβαρύνει, κατ' αρχήν, εξ ίσου και αναλόγως του μεριδίου που έχουν στην αγορά όλες τις φαρμακευτικές επιχειρήσεις που προβαίνουν σε πωλήσεις φαρμάκων που αποζημιώνονται από τους Φ.Κ.Α. ή σε πωλήσεις φαρμάκων προς αυτούς, ενώ οι πωλήσεις φαρμάκων στα δημόσια νοσοκομεία υπό το καθεστώς του ν. 4472/2017 δεν εξαιρούνται της υποχρέωσης επιστροφής. Τέλος, ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι η ένδικη υποχρέωση επιστροφής στερείται ανταποδοτικού χαρακτήρα, είναι απορριπτέος ως στηριζόμενος σε εσφαλμένη νομική εκδοχή ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, με το οποίο, κατά τα γενόμενα δεκτά στη σκέψη 4, δεν επιβάλλεται ανταποδοτικό τέλος, φόρος ή κοινωνική εισφορά. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 471-7/2024	Επειδή, με τους ανωτέρω λόγους ακυρώσεως δεν πλήσσονται οι εφαρμοσθείσες εν προκειμένω με την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης διατάξεις του άρθρου 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, αλλά εκείνες του άρθρου 22 του ν. 4052/2012 και, ως εκ τούτου, οι λόγοι αυτοί ακυρώσεως είναι

	απορριπτέοι, ως ερειδόμενοι επί εσφαλμένης νομικής προϋποθέσεως. Σε κάθε περίπτωση, οι λόγοι αυτοί είναι και νόμω αβάσιμοι. Τούτο δε διότι, όπως έχει ήδη κριθεί, μέτρα που ελήφθησαν υπό συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσεως και συνεπάγονται τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων ιδιωτών, ειδικότερα δε, μέτρα για τον περιορισμό της φαρμακευτικής δαπάνης προς τον σκοπό αποφυγής της κατάρρευσης, ή πάντως σοβαρής διατάραξης, του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των οικείων επιχειρήσεων που απορρέουν από πωλήσεις φαρμάκων είτε εξωνοσοκομειακές με κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε προς δημόσιους φορείς παροχής υπηρεσιών υγείας, είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα, εάν, κατά την κρίση του νομοθέτη, που υπόκειται στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, αποτελούν αναγκαία και πρόσφορα μέτρα (πρβλ. ΣτΕ 2439/2015 7μ, 3564/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 3047/2017 7μ, 1590/2018 7μ, 2266/2019 7μ κ.ά.). Έχει, ειδικότερα, κριθεί, αναφορικά με τις διατάξεις του άρθρου 22 του ν. 4052/2012, ότι η υποχρέωση, αφ' ενός, "επιστροφής" (που προέκυπτε από τη θεσπισθείσα με το άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 "τιμή κοινωνικής ασφάλισης", σε συνέχεια αντίστοιχων περιορισμών που είχαν επιβληθεί με τα άρθ. 13 παρ. 3 του ν. 3408/2005, Α' 272, και 35 παρ. 6 του ν. 3697/2008, Α' 194), το ποσοστό της οποίας αναπροσαρμόσθηκε με το ως άνω άρθρο 22 του ν. 4052/2012 από 4% σε 9% (στο οποίο προστέθηκε με τον ν. 4213/2013 ποσοστό 2% για φάρμακα που έχουν καταταγεί στον θετικό κατάλογο μόνα τους σε μια θεραπευτική κατηγορία) και, αφ' ετέρου, "πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής" (ποσού δηλαδή ανερχόμενου σε ποσοστά που, όπως αναπροσαρμόθηκαν με το άρθ. 22 παρ. 7 του ως άνω ν. 4213/2013, αντιστοιχούσαν σε 2%-12% αναλόγως του τριμηνιαίου συνολικού όγκου πωλήσεων ανά φαρμακευτικό προϊόν) δεν αποτελεί απρόσφορο ή μη αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος, δεν πλήττει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακευτικών εταιρειών κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος και της αρχής της αναλογικότητας, ούτε αντίκειται στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος προστασία της δημόσιας υγείας. Προς τούτο ελήφθη ιδίως υπόψη ότι i) κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες των ως άνω νομοθετημάτων, σκοπός των μέτρων αυτών [τα οποία είχαν εξαγγελθεί με τους ν. 3985/2011 (Α' 151) και 4046/2012 (Α' 28) με τους οποίους, αντιστοίχως, εγκρίθηκαν το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015 και το γνωστό "Μνημόνιο Συνεννόησης", τμήμα του οποίου αποτελεί το "Μνημόνιο συνεννόησης στις συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής"] ήταν ο περιορισμός της δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης προκειμένου να τεθεί «φραγμός στην ανεξέλεγκτη επιβάρυνση» των ασφαλιστικών οργανισμών προς όφελος των ασφαλισμένων τους, ii) τα ανωτέρω μέτρα, τα οποία τέθηκαν, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, προς αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και προς επίτευξη του συναφώς τεθέντος στόχου της μη υπερβάσεως των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., αποσκοπούν στη θεραπεία σκοπού

	δημοσίου συμφέροντος και δεν αποτελούν μέτρα ταμιευτικού απλώς σκοπού, iii) τα μέτρα αυτά πλήττουν μόνο τις εξωνοσοκομειακές πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών εταιρειών/Κ.Α.Κ., στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων προσαρμόζοντας αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, iv) όπως ρητώς ορίζεται στο άρθρο 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012, το ποσό της "επιστροφής" εκπίπτει, ως παραγωγική δαπάνη, από τα ακαθάριστα έσοδα των υποχρέων, v) ο νομοθέτης επιδίωξε τη συγκράτηση, εντός των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., της φαρμακευτικής δαπάνης που καταβάλλεται για τους ασφαλισμένους τους, προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος καταρρεύσεως ή, πάντως, σοβαρής διαταράξεως της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, καθόσον η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος αυτού αποτελεί συνταγματική επιταγή, απορρέουσα από την υποχρέωση προστασίας της δημόσιας υγείας και του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως και ότι, συνεπώς, τα επίδικα μέτρα αποβλέπουν στον εξορθολογισμό της φαρμακευτικής δαπάνης και τη βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α., εντεύθεν δε, τόσο στην προστασία των ασφαλισμένων και, επομένως, και της δημόσιας υγείας, όσο και στη διατήρηση του αντίστοιχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων (βλ. ΣτΕ 1282/2017 7μ, ΣτΕ 870/2019, 1290-93/2020, 1529/2021, 2120-21/2021, πρβλ., ως προς rebate άρθ. 35 παρ. 6 ν. 3697/2008, ΣτΕ 1045/2019, 1153/2022, 1649-1652/2022, 234-243/2023 κ.ά.). Εν όψει αυτών, και ο προβλεπόμενος από το άρθρο 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017 περιορισμός χρηματικών απαιτήσεων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων από πωλήσεις φαρμάκων τα οποία είτε αποζημιώνονται είτε αγοράζονται από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και τα δημόσια νοσοκομεία, παρίσταται συνταγματικώς ανεκτός, καθόσον δεν δύναται να θεωρηθεί ως μέτρο μη πρόσφορο και αναγκαίο (και μάλιστα προδήλως) για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπό δημοσίου συμφέροντος. Με την ενοποίηση σε μία εξίσωση των υπολογισμών του "βασικού rebate" (της θεσπισθείσας δηλαδή με το άρθρο 35 του ν. 3918/2011 πάγιας επιστροφής, της οποίας το ποσοστό αναπροσαρμόσθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012 και σε αυτό στη συνέχεια προστέθηκε το προαναφερόμενο ποσοστό 2% για φάρμακα που μονοπωλούν μία θεραπευτική κατηγορία) και της προβλεφθείσας με το ως άνω άρθ. 22 του ν. 4052/2012 πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής, καθώς και δύο ακόμη εκπτώσεων, που προβλέφθηκαν με τις οικ. 3457/2014 (Β' 64, άρθ. 13 παρ. 3) και ΔΥΓ3/Γ.Π οικ. 70519/2014 (Β' 2243, παρ. 3) υπουργικές αποφάσεις (5% για νέα φάρμακα σε καθεστώς αποζημίωσης για ένα έτος μετά την ένταξή τους στον θετικό κατάλογο και 50% της διαφοράς μεταξύ Λ.Τ. - Τ.Α. για φάρμακα χωρίς γενόσημο), επιχειρήθηκε η απλοποίηση του συστήματος υπολογισμού των ποσών επιστροφής των φαρμακευτικών εταιρειών και η αύξηση της συνολικής του αποδοτικότητας σε σχέση με τις υφιστάμενες κλίμακες, ώστε να επιτευχθεί τελικά συγκράτηση του ύψους της ετήσιας υπέρβασης του προϋπολογισμού (βλ. και την αιτιολογική έκθεση του ν. 4472/2017, όπου εκτιμάται και ότι το

	ανωτέρω μέτρο, σε συνδυασμό και με την πρόβλεψη επί πλέον rebate για φάρμακα υψηλού κόστους που χορηγούνται από ιδιωτικά φαρμακεία, συμβάλλει στην βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α. και, συνεπώς, στην διατήρηση του σημαντικού κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον σχετικό χώρο επιχειρήσεων, για τις οποίες εξακολουθεί να ισχύει η έκπτωση του ποσού επιστροφής από το φορολογητέο εισόδημα ως παραγωγικής δαπάνης, κατά το άρθ. 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012). Κατ' ακολουθίαν τούτων, ο πρώτος από τους λόγους ακυρώσεως που ανεφέρθησαν στη σκέψη 6, είναι απορριπτέος και κατά το μέρος που με αυτόν προβάλλεται άνιση μεταχείριση των φαρμακευτικών εταιρειών σε σχέση με τις φαρμακαποθήκες και τα φαρμακεία. Τούτο δε διότι έχει παγίως κριθεί ότι οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, κάτοχοι των αδειών κυκλοφορίας των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων, δεν τελούν υπό τις ίδιες συνθήκες με τους φαρμακεμπόρους (φαρμακαποθήκες) και τους φαρμακοποιούς, των οποίων οι δραστηριότητες στον χώρο της εμπορίας του φαρμάκου διέπονται από διαφορετικές διατάξεις, που θέτουν άλλου είδους περιορισμούς, ενώ στο "παράλληλο εμπόριο" (ήτοι στη διάθεση φαρμάκων όχι μέσω φορέων κοινωνικής ασφαλίσεως αλλά απευθείας στο κοινό, η οποία, ως μη σχετιζόμενη με τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, εκφεύγει των ρυθμίσεων σχετικά με τις υποχρεωτικές εκπτώσεις προς τους Φ.Κ.Α.), δραστηριοποιούνται και οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, οι οποίες διακινούν τα προϊόντα τους διά των φαρμακείων και φαρμακαποθηκών (ΣτΕ 3450, 3447/2015 7μ, 870/2019, 529, 2121/2021, 1153, 1019/2022, 1046-47/2023 κ.ά.). Περαιτέρω, είναι απορριπτέες ως αβάσιμες οι προβαλλόμενες κατ' επίκληση διατάξεων της οδηγίας 89/105/ΕΟΚ αιτιάσεις. Τούτο δε διότι, ανεξαρτήτως του ότι οι εν λόγω διατάξεις δεν σχετίζονται με την ένδικη υποχρέωση επιστροφής, ουδεμία παραβίαση των διατάξεων αυτών υφίσταται. Πράγματι η ανωτέρω οδηγία αφορά αποκλειστικά ζητήματα διαδικασίας και, ειδικότερα, "τη διαφάνεια των μέτρων που ρυθμίζουν τον καθορισμό των τιμών των φαρμάκων για ανθρώπινη χρήση και την κάλυψη του κόστους των στα πλαίσια των εθνικών ασφαλιστικών συστημάτων υγείας" προκειμένου να μη γίνονται διακρίσεις μεταξύ εγχώριων φαρμάκων και φαρμάκων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, στηριζόμενη στην ιδέα μιας ελάχιστης αναμείξεως στην εκ μέρους των κρατών μελών οργάνωση των εσωτερικών πολιτικών τους στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως (απόφαση ΔΕΚ της 20.1.2005, C-245/03, Merck, Sharp & Dome BV κατά Βελγίου, σκ. 27), χωρίς να επηρεάζεται, όπως ρητά αναφέρεται στη σκέψη 6 του προοιμίου της, η πολιτική των κρατών μελών σχετικά με τον καθορισμό των τιμών και τον προσδιορισμό των ασφαλιστικών συστημάτων υγείας, παρά μόνο στον βαθμό που είναι απαραίτητος για λόγους διαφάνειας. Εξ άλλου, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά (βλ. σκέψη 4), ικανοποιείται εν προκειμένω η βασική απαίτηση της οδηγίας, που είναι ο καθορισμός των τιμών να διενεργείται κατά τρόπο διαφανή και επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων (χωρίς να γίνεται στην οδηγία αναφορά σε κόστος παραγωγής των φαρμάκων), αφού τα κριτήρια για τον υπολογισμό του ποσού επιστροφής ορίζονται στις παρατεθείσες στη σκέψη 3 νομοθετικές διατάξεις, με την πρόβλεψη μαθηματικού τύπου, κατά τρόπο σαφή και επαληθεύσιμο (πρβλ.

	ΣτΕ 870/2019, 1529/2021). Εν πάση δε περιπτώσει, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρωτογενές και παράγωγο) δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν κανόνες, όπως οι επίμαχοι, για να ρυθμίσουν την αγορά των φαρμακευτικών προϊόντων, προκειμένου, μεταξύ των άλλων, να διαφυλάξουν την οικονομική ισορροπία των ασφαλιστικών συστημάτων τους υγείας (πρβλ. ΔΕΕ απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, C-352/07 έως C-356/07, C-365/07 έως C-367/07 και C-400/07, A. Menarini Industrie Farmaceutiche Riunite Srl κ.λπ. σκ.19). Εξ άλλου, ο υπολογισμός του όγκου πωλήσεων επί των οποίων επεβλήθη με την προσβαλλομένη η ένδικη επιστροφή είναι ακριβής και αντικειμενικός, όπως αναφέρεται στο ΔΒ4Ζ/Γ23/103/οικ. 3177/1.2.2023 έγγραφο απόψεων του Γενικού Διευθυντή Οργάνωσης και Σχεδιασμού Αγοράς Υπηρεσιών Υγείας του Ε.Ο.Π.Υ.Υ., διότι βασίσθηκε στις πραγματικές πωλήσεις κάθε προϊόντος στην τιμή ex factory, με βάση τα στοιχεία που αντλήθηκαν από το Σ.Η.Σ. και τη σάρωση συνταγών φαρμακείων στην Κ.Μ.Ε.Σ. οι οποίες αποζημιώθηκαν από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, καθώς και από το άθροισμα των τιμολογίων των φαρμακευτικών εταιρειών για τις πωλήσεις τους προς τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. Περαιτέρω, στον πίνακα που συνοδεύει την προσβαλλόμενη πράξη αναφέρονται οι βασικές παράμετροι για τον καθορισμό του εφαρμοσθέντος ποσοστού του rebate (εάν δηλαδή εφαρμόσθηκαν ή όχι οι δείκτριες συνάρτησης I_50, I_HCD και I_NEW), δίχως να προβάλλεται από την αιτούσα ειδικότερη αμφισβήτηση σχετικά με τα στοιχεία αυτά. Περαιτέρω, και δεδομένου ότι το ένδικο μέτρο, αφ' ενός, είναι γενικό μέτρο εφαρμοζόμενο αδιακρίτως καταγωγής των φαρμακευτικών προϊόντων (είτε δηλαδή πρόκειται για εγχώρια προϊόντα είτε για προϊόντα που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη) και, αφ' ετέρου, σύμφωνα με όσα ανωτέρω έγιναν δεκτά, ανάγεται στην εξυπηρέτηση επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος, τη διασφάλιση δηλαδή της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, και δεν αποτελεί μέτρο με ταμιευτικό απλώς χαρακτήρα, η επιβαλλόμενη με αυτό υποχρέωση επιστροφής δεν αντίκειται στις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, ελευθερίας εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών διατάξεις των άρθρων 34 επ., 49 επ. και 56 επ. της Σ.Λ.Ε.Ε. (πρβλ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 7μ, 1590/2018 7μ, ΣτΕ 1529/2021, 870/2019). Ούτε, εξ άλλου, η επιβολή του εν λόγω μέτρου επιφέρει στρέβλωση των όρων ανταγωνισμού μεταξύ των φαρμακευτικών εταιρειών, αφού οι εξαγωγές φαρμάκων και οι πωλήσεις γενοσήμων δύνανται να αποτελούν αντικείμενο όλων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων και εν γένει φαρμακευτικών επιχειρήσεων και, επομένως, δεν ευνοούνται οι επιχειρήσεις που ασκούν τις δραστηριότητες αυτές, όπως υπολαμβάνει η αιτούσα, περαιτέρω δε, το ίδιο μέτρο επιβαρύνει, κατ' αρχήν, εξ ίσου και αναλόγως του μεριδίου που έχουν στην αγορά όλες τις φαρμακευτικές επιχειρήσεις που προβαίνουν σε πωλήσεις φαρμάκων που αποζημιώνονται από τους Φ.Κ.Α. ή σε πωλήσεις φαρμάκων προς αυτούς, ενώ οι πωλήσεις φαρμάκων στα δημόσια νοσοκομεία υπό το καθεστώς του ν. 4472/2017 δεν εξαιρούνται της υποχρέωσης επιστροφής. Τέλος, ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι η ένδικη υποχρέωση επιστροφής στερείται ανταποδοτικού χαρακτήρα,

	είναι απορριπτέος ως στηριζόμενος σε εσφαλμένη νομική εκδοχή ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, με το οποίο, κατά τα γενόμενα δεκτά στη σκέψη 6, δεν επιβάλλεται ανταποδοτικό τέλος, φόρος ή κοινωνική εισφορά. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 437/2024	11. Επειδή, όπως έχει ήδη κριθεί (βλ. ΟλΣτΕ 580/2021 και ΟλΣτΕ 581/2021) η ρύθμιση της περιπτώσεως (α) του άρ. 90 παρ. 7 ν. 4368/2016 δεν αντίκειται ούτε στην διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος που προστατεύει την αξία του ανθρώπου, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 του Συντάγματος και 16 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, με τις οποίες προστατεύεται η επιχειρηματική ελευθερία, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 17 παρ. 1, 2 του Συντάγματος και 17 του ανωτέρω Χάρτη, με τις οποίες προστατεύεται η ιδιοκτησία, στην οποία περιλαμβάνονται και τα ενοχικά δικαιώματα (υπό την έννοια ότι η επίμαχη νομοθετική επέμβαση, επί γεγενημένων αξιώσεων των συμβεβλημένων, έχει τηρήσει την αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της προστασίας του δικαιώματος). Οι ρυθμίσεις αυτές έχει ομοίως κριθεί ότι δεν αντίκεινται ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3, 22 παρ. 5 του Συντάγματος και 35 του ίδιου ως άνω Χάρτη, από τις οποίες προκύπτει η υποχρέωση του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών, αλλά ούτε και στην κατοχυρουμένη από την διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητος ή στις αρχές της χρηστής Διοικήσεως ή του κοινωνικού κράτους. Έχει ομοίως κριθεί ότι σε καμμία υπερτέρας τυπικής ισχύος διάταξη (άρα ούτε και στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατά το άρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) δεν αντίκειται η πρόβλεψη της προσβαλλομένης (άρ. 1 παρ. 3) για αναστολή της εκκαθαρίσεως του συνόλου του ποσού και για δυνατότητα ελέγχου του συνόλου των δικαιολογητικών στην περίπτωση που ο συμβεβλημένος ασκήσει το παρεχόμενο σε αυτόν από την κ.υ.α. δικαίωμα να υποβάλει αίτηση επανεξετάσεως (του ελεγχθέντος δείγματος) σε περίπτωση περικοπής. Συνεπώς πρέπει ν' απορριφθούν ως νόμῳ αβάσιμα όσα περί του αντιθέτου προβάλλονται με την υπό κρίσιν αίτηση, ιδίως δὲ τα περί αντιθέσεως στο άρθρο 5 παρ. 1 (ἐν συνδ. προς το άρθρο 106 παρ. 2) του Συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. [Απορρίπτει την υπό κρίσιν αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 434-6/2024	14. Επειδή, εν πρώτοις αμφισβητείται ότι η έκδοση της προσβαλλομένης δικαιολογείται από σκοπό δημοσίου συμφέροντος και προβάλλεται -καθ' ερμηνείαν των σχετικών λόγων- ότι αυτοτελώς οι ρυθμίσεις της προσβαλλομένης, σχετικά με το ελάχιστο μίσθωμα (ακόμα και έτσι όπως μεταγενεστέρως διαμορφώθηκαν), σε συνδυασμό με την προβλεπομένη στον νόμο ελαχίστη διάρκεια της μισθώσεως (τρίωρο κατά βάσιν, δεδομένου ότι ο αιτών εδρεύει στην Μεσσηνία και δραστηριοποιείται στο χερσαίο τμήμα της χώρας) εισάγουν ανεπίτρεπτο περιορισμό στην επαγγελματική ελευθερία του αιτούντος, κατά παράβασιν της αρχής της αναλογικότητας. Τούτο δε, διότι το εκ του νόμου επιτακτικό περιεχόμενο της συμβάσεως (τρίωρη κατ' ελάχιστον διάρκεια και ελάχιστο μίσθωμα

	90 ευρώ, υπέρογκο κατά τον αιτούντα) οδηγούν σε σύναψη συμβάσεων για μεγάλες χιλιομετρικές αποστάσεις και καθιστούν έτσι ασύμφορη την μίσθωση με αυτούς τους όρους. Άμεση περαιτέρω συνέπεια κατά τον αιτούντα είναι η συρρίκνωση του κύκλου της επιχειρηματικής του δραστηριότητας και ο οικονομικός του αφανισμός. Προβάλλεται, ειδικώτερα, ότι η ως άνω, με επιτακτικό δηλ. τρόπο, διάπλαση ουσιωδών στοιχείων της συμβάσεως συνιστά καταδήλως απρόσφορο μέτρο για την αντιδιαστολή των μισθώσεων ΕΔΧ (ταξί) από τις μισθώσεις των ΕΙΧ, τα οποία εκμεταλλεύεται η επιχείρηση του αιτούντος. Και τούτο, διότι οι ρυθμίσεις για τα προσόντα των οδηγών και τις τεχνικές προδιαγραφές των οχημάτων, οι οποίες τάσσονται ειδικώς για την επίμαχη κατηγορία εκμισθώσεων ΕΙΧ οχημάτων από τις περιπτώσεις (2) και (3) της υποπαραγράφου Η.2 του ν. 4093/2012, είναι αυστηρότερες από τις ισχύουσες για τα επιβατηγά οχήματα δημοσίας χρήσεως και τους οδηγούς τους. Ώστε εξασφαλίζεται πλήρως με τον τρόπο αυτόν η διάκριση των δύο κατηγοριών μισθώσεων -κατά τον αιτούντα- και παρίσταται προδήλως αδικαιολόγητη η επί πλέον θέσπιση και ελαχίστου μισθώματος για την επίμαχη κατηγορία. […] 16. Επειδή, εξ άλλου, η επιλογή του νομοθέτη να ρυθμίσει με τρόπο επιτακτικό την διάρκεια και το ύψος του μισθώματος, ως μέσο για να επιτύχει τον προαναφερθέντα σκοπό, δεν καθίσταται υπερβολική, υπερακοντίζοντάς τον -και μάλιστα προδήλως (πρβλ. ΣτΕ 4276/2013, 2007/2020, 125-126, 717/2022 κ. ά., πρβλ. επίσης ΟλΣτΕ 813/2019, 869/2018)- από το γεγονός ότι ειδικώς για την επίμαχη κατηγορία θεσπίσθηκαν παράλληλα [περιπτώσεις (2) και (3) της υποπαραγράφου Η.2 του ν. 4093/2013] και ρυθμίσεις για τα προσόντα των οδηγών, καθώς και για τις τεχνικές προδιαγραφές των οχημάτων αυτών, οι οποίες, όπως προβάλλεται, είναι αυστηρότερες σε σχέση με τις ισχύουσες για τα επιβατηγά οχήματα δημοσίας χρήσεως και τους οδηγούς τους και ειδικότερα συνίστανται: 1) στην απαίτηση για ανυπαρξία καταδίκης των οδηγών για κακουργήματα ή για ατιμωτικά πλημμελήματα, μερικώς αυστηρότερη, όμως, από αυτήν που επιφυλάσσεται κατά την οικεία νομοθεσία στους οδηγούς ΕΔΧ, καθώς και στην απαίτηση διετούς εμπειρίας αυτών ως κατόχων αδείας οδηγήσεως κατηγορίας «Β» και 2) στην απαίτηση να έχουν τα οχήματα ηλικία κατά βάσιν έως επτά ετών και να εμπίπτουν από πλευράς εκπομπών ρύπων στην κατηγορία EURO 5 ή V ή μεταγενέστερες. Οι ειδικές αυτές απαιτήσεις και προσόντα, όμως, είναι απολύτως συμφυείς προς τον κύριο σκοπό της ρυθμίσεως, ο οποίος συνίσταται στην έναντι αυξημένου κόστους παροχή ποιοτικών και αξιοπίστων υπηρεσιών μεταφοράς (επί πολλές ώρες και για μεγάλες αποστάσεις, ενδεχομένως) προς τμήμα του περιηγητικού κοινού που εμφανίζει υψηλή κατά κανόνα εισοδηματική στάθμη. Δεν συντρέχει, επομένως, απ' αυτής της απόψεως παράβαση της αρχής της αναλογικότητος (άρθρο 25 παράγραφος 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος) και πρέπει ν' απορριφθούν ως αβάσιμα τα περί του αντιθέτου. [Απορρίπτει την αίτηση].

ΣτΕ (Ε') 293/2024	12. Επειδή, εξ άλλου, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 17 παράγρ. 1 και 2, 24 παράγρ. 1 και 25 του Συντάγματος και 1 παρ. 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ προκύπτει ότι τα εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτου, όπως η κυριότητα, προστατεύονται στο πλαίσιο του προορισμού του ακινήτου, που περιλαμβάνει το φάσμα των επιτρεπτών χρήσεών του, οι οποίες καθορίζονται κυριαρχικώς είτε απ' ευθείας από συνταγματικές διατάξεις είτε από το νομοθέτη ή, κατ' εξουσιοδότησή του, από τη Διοίκηση σε συμφωνία με το Σύνταγμα. Προκειμένου δε να επιτευχθεί ο συνταγματικός στόχος της διαφύλαξης του περιβάλλοντος, κατά τα ανωτέρω, εν όψει και του κοινωνικού χαρακτήρα του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, επιτρέπεται η λήψη μέτρων συνισταμένων τόσο στη μεταβολή του προορισμού των ακινήτων όσο και στον περιορισμό του φάσματος των δυνατών χρήσεών τους ή της έντασης της εκμεταλλεύσεως αυτών. Τα μέτρα αυτά πρέπει να θεσπίζονται με σεβασμό προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή να είναι πρόσφορα για την επίτευξη του ανωτέρω στόχου και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο προς τούτο μέτρο, πλην δεν απαγορεύεται να έχουν ως αποτέλεσμα την ουσιώδη στέρηση της χρήσεως ακινήτου κατά τον προορισμό του. Στην τελευταία περίπτωση, όταν δηλαδή θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος του δικαιώματος, προκειμένου να τηρείται η αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του λαμβανόμενου περιοριστικού μέτρου και της ανάγκης προστασίας της ιδιοκτησίας, γεννάται αξίωση του θιγόμενου ιδιοκτήτη να του καταβληθεί αποζημίωση ανάλογα με την έκταση, την ένταση και τη χρονική διάρκεια της στερήσεως, υπό τις προϋποθέσεις του νόμου (ΣτΕ 1833/2017 7μ., 2601-2603/2005 7μ., 4571/2005 7μ., 4536/2005 7μ., 3067/2001 7μ., 629-631/2022, 2929/2011, 2343/2009, 3360/2005 κ.ά.). […] 27. Επειδή, περαιτέρω, με τις ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 10 παρ. 1 περ. α΄ (αύξηση σ.δ. οικοπέδου έναντι μείωσης της κάλυψης), 15 παρ. 8 περ. δ΄ (προσαύξηση ύψους λόγω μείωσης κάλυψης), 17 παρ. 6 (επέκταση υπογείων μέχρι και τα όρια του οικοπέδου), 19 παρ. 2 περ. α΄ ii (προσθήκη χώρου κύριας χρήσης 35 τ.μ. στο δώμα λόγω φύτευσης) και 25 παρ. 1 (αύξηση σ.δ. λόγω ενεργειακής απόδοσης κτιρίου) του Ν.Ο.Κ., κατ' εφαρμογή και των οποίων εκδόθηκε η προσβαλλόμενη οικοδομική άδεια, παρέχεται στους οικοδομούντες η ευχέρεια της αύξησης του σ.δ. ή/και του ύψους των οικοδομών ως «κίνητρο» για την μείωση της κάλυψης του οικοπέδου προς το σκοπό, μεταξύ άλλων, της δημιουργίας κοινόχρηστων χώρων, της εξοικονόμησης χώρων στάθμευσης και της κατασκευής κτιρίων με μικρότερη ενεργειακή κατανάλωση. Οι ρυθμίσεις αυτές δεν αφορούν απλώς τον «τρόπο παραγωγής κτιρίων» ούτε έχουν απλώς τεχνικό χαρακτήρα, όπως αβασίμως προβάλλει το Δημόσιο κατ' επίκληση της αιτιολογικής έκθεσης, αλλά είναι προεχόντως πολεοδομικής φύσεως διότι τροποποιούν τους όρους δόμησης (σ.δ., ύψος, κάλυψη κ.λπ.) που προβλέπει το πολεοδομικό καθεστώς (Γ.Π.Σ., Π.Μ. κ.λπ.) των περιοχών στις οποίες εφαρμόζονται. Ειδικότερα, με τις ρυθμίσεις αυτές, οι οποίες έχουν άμεσο και οριζόντιο χαρακτήρα και στερούνται μελέτης αυξάνεται η συνολική

δόμηση και η οικιστική πυκνότητα (κάτοικοι /μονάδα επιφανείας) και αλλοιώνεται ο χαρακτήρας οικισμών στους οποίους με ειδικά πολεοδομικά διατάγματα, εκδοθέντα με την τακτική διαδικασία (επιστημονική μελέτη, γνωμοδότηση αρμόδιων οργάνων, συμμετοχή Ο.Τ.Α. και δημοτών κλπ), έχουν θεσπισθεί συγκεκριμένοι όροι δόμησης, σύμφωνα με τις ανάγκες και την φέρουσα ικανότητα κάθε οικισμού. Ως εκ τούτου οι επίμαχες ρυθμίσεις αντίκεινται στις απορρέουσες από το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος αρχές του ορθολογικού πολεοδομικού σχεδιασμού και του σεβασμού του πολεοδομικού κεκτημένου, σύμφωνα με τις οποίες αποκλείεται η δια γενικής διατάξεως, θεσπιζομένης χωρίς τις ανωτέρω εγγυήσεις, αύξηση των όρων δόμησης σε σχέση με τους ειδικούς όρους που ισχύουν για κάθε περιοχή, κατά τα εκτεθέντα. Δεδομένου δε ότι οι εγγυήσεις ορθής πολεοδόμησης επιβάλλονται από το Σύνταγμα, η τήρησή τους δεν μπορεί να παραλειφθεί ούτε με την επίκληση του «χρονοβόρου» των σχετικών διαδικασιών ή της ανάγκης «ταχείας» επίτευξης του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, ούτε για τον λόγο ότι οι ρυθμίσεις εισάγονται με τυπικό νόμο διότι, όπως εκτέθηκε, δεν είναι θεμιτή η χρήση της νομοθετικής οδού για την παράκαμψη των εγγυήσεων ορθής πολεοδόμησης που προβλέπει το Σύνταγμα. Περαιτέρω, δεν είναι συνταγματικώς επιτρεπτή η αναζήτηση «αντισταθμισμάτων» έναντι της επιδείνωσης των κατ' ιδίαν όρων και περιορισμών δομήσεως, η οποία, κατά τα εκτεθέντα, κρίνεται για κάθε όρο αυτοτελώς (πρβλ. Ολομ. ΣτΕ 10/1988, 3618/1995, 2818/2004). Δεν νοείται, άλλωστε, η παροχή στον ιδιώτη κατασκευαστή αντισταθμισμάτων που συνεπάγονται επιβάρυνση των περιοίκων και γενικά των κατοίκων του οικισμού. Και ναι μεν θεμιτώς επιδιώκονται από τον νομοθέτη σκοποί όπως η μείωση της κάλυψης, η ενεργειακή αναβάθμιση των ανεγειρόμενων οικοδομών ή η δημιουργία φυτεμένων επιφανειών στις στέγες και τους εξώστες των κτιρίων, ωστόσο οι σχετικές ρυθμίσεις πρέπει να θεσπίζονται με γενικά και αντικειμενικά κριτήρια και σύμφωνα με την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, πρέπει δηλαδή να συνιστούν αναγκαία και πρόσφορα μέτρα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην ωφελούν ολίγους εις βάρος των πολλών. Εξάλλου, ουδόλως κωλύεται ο νομοθέτης, τυπικός ή κανονιστικός, να επιβάλει αυστηρότερους όρους δόμησης εν σχέσει προς τους ισχύοντες υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, χωρίς την παροχή «αντισταθμισμάτων» τα οποία συνεπάγονται επιδείνωση άλλων όρων και περιορισμών δόμησης. Και δεν αποκλείεται μεν εξ ορισμού η θέσπιση «κινήτρων» για την επίτευξη σκοπών που θεμιτώς επιδιώκει ο νομοθέτης, πλην τα εν λόγω κίνητρα πρέπει να τελούν σε συνάφεια με το ρυθμιστέο αντικείμενο, να είναι αναλογικά (υπό την έννοια ότι δεν πρέπει να θίγουν τρίτους προς όφελος ορισμένων) και να είναι ήπιας μορφής (λ.χ. απαλλαγή υπό προϋποθέσεις ή /και για ορισμένο χρόνο από φόρους ή τέλη που επιβαρύνουν την οικοδομή ή τις σχετικές δικαιοπραξίες, όπως ΦΜΑ, ΕΝΦΙΑ, δημοτικά τέλη κ.τ.ο.). Εν όψει των εκτεθέντων, τα επίμαχα πολεοδομικά «κίνητρα» δεν είναι πρόσφορα για την επίτευξη των σκοπών που φέρεται ότι επιδιώκουν. Αντιθέτως, όπως συνάγεται από αγορεύσεις βουλευτών κατά τις σχετικές συζητήσεις στη Βουλή, αποβλέπουν κυρίως στην ενίσχυση της οικοδομικής

	δραστηριότητας και της κτηματαγοράς μέσω της αύξησης της δόμησης και της εντατικότερης εκμετάλλευσης των οικοπέδων (βλ. συνεδρ. ΡΙΖ΄/29.3.2012 σελ. 8150, 8158, 8166 κλπ). Δεν δικαιολογούνται δε από τους ετερόκλητους λόγους που επικαλείται η αιτιολογική έκθεση («μικρή» αύξηση του σ.δ. ή /και του ύψους ως «αντιστάθμισμα» της μείωσης της κάλυψης ή της δημιουργίας χώρων στάθμευσης, αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, αύξηση κοινόχρηστων χώρων και πρασίνου στα «πυκνοδομημένα» ή υποβαθμισμένα οικιστικά συγκροτήματα, «επανάχρηση» / «ανακύκλωση» πολεοδομημένης γης, «απόσυρση» σαθρών κτιρίων, βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, μεγαλύτερη ελευθερία στην αρχιτεκτονική σύνθεση κ.λπ.). Ειδικότερα: Α) Τα κριτήρια επιλογής των οικισμών στους οποίους εφαρμόζονται τα κίνητρα του άρθρου 10 (κομβικής σημασίας για το σύστημα του Ν.Ο.Κ. βλ. συνεδρ. ΡΙΖ΄/29.3.2012, σ. 8150), μεταξύ των οποίων ο αιτών Δήμος, είναι τυχαία και αυθαίρετα. Ειδικότερα, ενώ το άρθρο 10 κατά την εισηγητική έκθεση αφορά οικισμούς «πυκνοδομημένους» (η έννοια των οποίων δεν προσδιορίζεται στο νόμο) ή πληθυσμιακά επιβαρυμένους και εν γένει προβληματικούς (βλ. εισηγητική έκθεση), τα κίνητρα εφαρμόζονται σε πλείστους οικισμούς με βάση μόνο τη γεωγραφική τους θέση ή κάποιο μέγεθος (δήμοι των Περιφερειών Αττικής και Θεσσαλονίκης άνω των 20.000 κατοίκων, συγκεκριμένες πόλεις άνω των 50.000 κατοίκων), δηλαδή με κριτήρια τα οποία δεν καθιστούν άνευ ετέρου ένα πολεοδομικό συγκρότημα «πυκνοδομημένο» ή προβληματικό, όπως βασίμως προβάλλει ο αιτών Δήμος, ούτε λαμβάνεται υπόψη η πυκνότητα, ο πληθυσμός και εν γένει οι ιδιαιτερότητας κάθε οικισμού και δη κάθε πολεοδομικής ενότητας (γειτονιάς), όπως επιβάλλεται στο πεδίο της πολεοδομίας [βλ. για τον Δήμο Αλίμου παράγρ. Α του Γ.Π.Σ. έτους 1987 και άρθρο 4 παρ. Δ της υπ. αποφ. 10788/5.3.2004 (Δ΄ 485) για τον υπολογισμό της πυκνότητας κατοίκησης]. Β) Ναι μεν με τις επίμαχες ρυθμίσεις επιδιώκεται, κατά τις εισηγητικές εκθέσεις, η «αύξηση» των κοινόχρηστων χώρων και του πρασίνου, πλην η αύξηση αυτή είναι μικρή, αντίκειται δε στις αρχές του ορθολογικού σχεδιασμού. Οι ελεύθεροι κοινόχρηστοι χώροι πρασίνου αποτελούν ουσιώδες στοιχείο του οικιστικού περιβάλλοντος, έχουν ζωτική σημασία για τις σύγχρονες πόλεις διότι αποτελούν το απαραίτητο για την υγεία και την αναψυχή των κατοίκων υποκατάστατο του φυσικού περιβάλλοντος (ΣτΕ 2242/1994 7μ., 787/ 2016, ΠΕ 238/2008), καθορίζονται δε με το οικείο σχέδιο (ρ.σ., Γ.Π.Σ., Π.Μ. κ.λπ.), η εκπόνηση του οποίου ανήκει αποκλειστικά στο κράτος (ΣτΕ 3661/2005 Ολομ.), γίνεται δε με βάση αμιγώς πολεοδομικά κριτήρια, αναλόγως των αναγκών κάθε πολεοδομικής ενότητας και του οικισμού συνολικά (βλ. κατηγοριοποίηση και κανόνες χωροθέτησης χώρων πρασίνου εντός αστικών περιοχών το άρθρο 5 παράγρ. Ε΄ και Παράρτημα της προαναφερθείσας αποφάσεως 10788/5.3.2004, καθώς και προπαρατεθείσες διατάξεις του Γ.Π.Σ. του Δήμου Αλίμου). Συνεπώς, κατά την εφαρμογή του σχεδίου πρέπει να επιδιώκεται κατά προτεραιότητα η απόκτηση των ελεύθερων, ενιαίων και επαρκών κοινόχρηστων χώρων που αυτό προβλέπει, δεν μπορεί δε η δημόσια αυτή υποχρέωση να μετατίθεται ή να επαφίεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Με τις επίμαχες όμως ρυθμίσεις

δημιουργούνται κατακερματισμένοι κοινόχρηστοι χώροι, ασήμαντης έκτασης, σε τυχαίες θέσεις του οικισμού, οι οποίοι δεν είναι προϊόν σχεδιασμού βάσει πολεοδομικών κριτηρίων με σκοπό την εξυπηρέτηση των πραγματικών αναγκών του οικισμού, αλλά προϊόν της πρωτοβουλίας του ιδιοκτήτη / κατασκευαστή, ο οποίος ενεργεί με βάση ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια και αποβλέπει στην επωφελέστερη για τον ίδιο εκμετάλλευση του οικοπέδου. Οι εν λόγω διάσπαρτοι και μικροί χώροι προδήλως δεν ικανοποιούν την ανάγκη απόκτησης ακόμη και των κοινόχρηστων χώρων που προβλέπει το σχέδιο (συχνά παρωχημένο), εν όψει και της διαρκούς αύξησης του πληθυσμού καθώς και της απώλειας κοινόχρηστων χώρων της πόλης για διάφορους λόγους (ανάκληση λόγω μη συντέλεσης των ρυμοτομικών απαλλοτριώσεων που τους προέβλεπαν, αυθαίρετη αλλαγή χρήσης των προκηπίων κ.λπ.). Είναι πρόδηλο εξ άλλου ότι η άνοδος της αξίας των οικοπέδων συνεπεία της αυξημένης εκμετάλλευσης που επιτρέπει ο Ν.Ο.Κ. καθιστά δυσχερή ή αδύνατη την απόκτηση ακόμη και των κοινόχρηστων χώρων που προβλέπουν τα υπάρχοντα σχέδια πόλεως. Τέλος το «κίνητρο» της αύξησης του σ.δ. έναντι μείωσης της κάλυψης στερείται εν πολλοίς αντικειμένου σε περιπτώσεις περιοχών, όπως ο αιτών Δήμος, όπου ισχύουν ιδιαιτέρως ευνοϊκοί για το περιβάλλον όροι δόμησης (κάλυψη 40%, προκήπιο, αποστάσεις από τα όρια κ.λπ., δηλ. όροι προσιδιάζοντες στο πρώην πανταχόθεν ελεύθερο σύστημα δόμησης). Οι όροι αυτοί, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα, υπερεπαρκούν για την προστασία του οικιστικού περιβάλλοντος και της φυσιογνωμίας του Δήμου και καθιστούν περιττή την εφαρμογή των «κινήτρων» του Ν.Ο.Κ. τα οποία, έναντι μηδαμινής ωφέλειας συνεπάγονται σημαντική επιβάρυνση λόγω της μεγάλης αύξησης της δόμησης. Γ) Η όποια ωφέλεια από την μείωση της κάλυψης και την «αύξηση» του ακάλυπτου χώρου αναιρείται πάντως από τον ίδιο το νόμο, ο οποίος επιτρέπει την επέκταση των υπογείων πέραν του περιγράμματος της οικοδομής και μέχρι τα όρια του οικοπέδου ιδίως για τη δημιουργία χώρων στάθμευσης και την εγκατάσταση πλήθους βοηθητικών χρήσεων (βλ. άρθρο 17 παρ. 6 περ. β΄, όπως ισχύει, το οποίο εφαρμόσθηκε εν προκειμένω), επιπλέον δε επιτρέπει διάφορες κατασκευές πάνω και κάτω από τον ακάλυπτο χώρο του οικοπέδου και το προκήπιο, όπως ράμπες εισόδου και εξόδου οχημάτων, πισίνες, αποθήκες, εγκαταστάσεις ηλεκτροδότησης και αποκομιδής απορριμμάτων, κλιμακοστάσια κ.λπ., οι περισσότερες των οποίων δεν συνυπολογίζονται στον σ.δ. (άρθρα 8 παρ. 8, 11 παρ. 6 περ. ιστ, 16, 17, όπως ισχύουν). Εξ άλλου, η διαρκής προσθήκη υπογείων χώρων και η επέκτασή τους μέχρι τα όρια του οικοπέδου είναι συνέπεια της αυξημένης δόμησης που επιτρέπουν οι επίμαχες διατάξεις, διότι η αύξηση των χώρων κύριας χρήσης του κτιρίου απαιτεί τη δημιουργία επιπλέον χώρων στάθμευσης και βοηθητικών χρήσεων, οι οποίοι τοποθετούνται στους ακάλυπτους χώρους του οικοπέδου, επειδή το περίγραμμα του κτιρίου δεν επαρκεί. Υπό τις συνθήκες αυτές, και αντιθέτως προς τον διακηρυγμένο σκοπό του Ν.Ο.Κ., επέρχεται σφράγιση του εδάφους των οικοπέδων, η οποία δεν αναιρείται από την υποχρέωση άφεσης εδάφους ελάχιστου πάχους 40 εκατοστών, διότι στο ανεπαρκές αυτό «έδαφος» μπορεί κατά κοινή πείρα να ευδοκιμήσει μόνο χλοοτάπητας ή μικροί θάμνοι. Τούτο,

	λαμβανομένης υπόψη και της σφράγισης του εδάφους των οδών (οδόστρωμα) και των πεζοδρομίων (πλακόστρωση, σκυρόστρωση) οδηγεί σε σφράγιση του εδάφους όλου του πολεοδομικού συγκροτήματος με όλες τις εντεύθεν δυσμενείς συνέπειες (διακοπή του κύκλου νερού κ.λπ.) Δ) Η προσαύξηση του σ.δ. και την προσθήκη στο δώμα χώρου κύριας χρήσης μέχρι 35 τ.μ. (ο οποίος μάλιστα δεν προσμετρείται στον σ.δ., βλ. άρθρο 11 παράγρ. 6 περ. ιστ) λόγω φυτεύσεων δεν δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος. Πράγματι, η δημιουργία φυτεμένων επιφανειών στο κτίριο συμβάλλει μεν στην αύξηση του πρασίνου, της ευεξίας των κατοίκων και της αισθητικής των κτιρίων (εφ' όσον συνάδει με τον χαρακτήρα της περιοχής και δεν βλάπτει πλησίον μνημεία, διατηρητέα κτίρια κλπ) και, ως εκ τούτου, μπορεί να επιτρέπεται (ή να επιβάλλεται) από το νόμο υπό ευνοϊκές προϋποθέσεις, όπως η προσαύξηση ύψους έως 1 μ. (άρθρο 15 παρ. 8 περ. γ΄), οικονομικές και φορολογικές ελαφρύνσεις κλπ, και υπό συγκεκριμένους περιορισμούς (τοποθέτηση αποκλειστικά εγκαταστάσεων φύτευσης). Δεν επιτρέπεται όμως να επιδιώκεται με την παροχή χαριστικών και αδικαιολόγητων αντισταθμισμάτων (όπως η αύξηση του σ.δ, ή η προσθήκη κατοικήσιμου χώρου στο δώμα ή η εξομοίωση προς φυτεμένους χώρους άσχετων εγκαταστάσεων, όπως «πισίνες» και «στοιχεία νερού») που αυξάνουν τη δόμηση και επιδεινώνουν το οικιστικό περιβάλλον εις βάρος των περιοίκων. Εξ άλλου η αυτή ρύθμιση συνιστά επιδείνωση και εν σχέσει με τον προηγούμενο ΓΟΚ 1985, ο οποίος δεν προέβλεπε παρόμοιες προσαυξήσεις έναντι χαριστικών ανταλλαγμάτων. Πράγματι, με το άρθρο 16 παράγρ. 1 περ. δ΄ του ν. 1577/1985 (ΓΟΚ), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 13 παράγρ. 2 του ν. 2831/2000, προβλέφθηκε η δημιουργία «κήπων με τον εξοπλισμό τους» στο δώμα των κτιρίων, με την δε απόφαση 911/9.1.2012 του Αναπληρωτή Υπουργού Περιβάλλοντος «Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία κατασκευής φυτεμένων επιφανειών σε δώματα, στέγες και υπαίθριους χώρους κτιρίων» (Β΄ 14), που εκδόθηκε κατ' επίκληση του άρθρου 26 του ίδιου νόμου, ρυθμίσθηκαν τα σχετικά ζητήματα, χωρίς η σχετική δυνατότητα να συναρτάται με «ανταλλάγματα» πολεοδομικής φύσεως. Ήδη δε, η δυνατότητα κατασκευής ανοιχτής πισίνας στο δώμα των κτιρίων (άρθρο 16 παρ. 1 περ. δ΄ ΓΟΚ 1985, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 παρ. 2 του ν. 2831/2000), επανεισήχθη με τους ρηθέντες επιβαρυντικούς για το περιβάλλον όρους με τον Ν.Ο.Κ., κατά τα εκτεθέντα. Αβασίμως εξ άλλου προβάλλει το Δημόσιο, κατ' επίκληση της εισηγητικής έκθεσης, ότι η «μικρή» αύξηση του σ.δ. δεν συνιστά επιδείνωση του οικιστικού περιβάλλοντος κατά τα κριθέντα με την απόφαση ΣτΕ 4946/1995 Ολομ., διότι η συνολική επιβάρυνση από την ανέγερση πλειόνων πολυώροφων οικοδομών βάσει των γενικής εφαρμογής διατάξεων του Ν.Ο.Κ. (τουλάχιστον 42 οικοδομές στον Δήμο Αλίμου, σύμφωνα με το από 1.3.2023 υπόμνημα του αιτούντος) είναι προφανώς πολύ μεγάλη, δεν ασκεί δε επιρροή η απόφαση 4946/1995 Ολομ., η οποία αφορούσε σε όλως μεμονωμένη περίπτωση (ανέγερση μουσείου εντός του πάρκου Ριζάρη βάσει ειδικού νόμου που επέτρεπε μικρή αύξηση του σ.δ. της περιοχής κατά 0,2%, βλ. και ανωτέρω, σκ. 26). Ε) Περαιτέρω, η ενεργειακή αναβάθμιση των οικοδομών κατά το άρθρο 25 του Ν.Ο.Κ., ζήτημα που αφορά

προεχόντως τον τρόπο κατασκευής κτιρίου, δεν είναι δυνατόν να επιδιώκεται με την αύξηση του σ.δ., δηλαδή θεμελιώδους πολεοδομικού μεγέθους που επιτελεί τελείως διαφορετική λειτουργία και επηρεάζει τη διαβίωση των περιοίκων και των κατοίκων της πόλης εν γένει. Ειδικότερα, ο σ.δ. αποτελεί όρο δομήσεως, ήτοι νόμιμο περιορισμό της κυριότητος, κανονιστικώς θεσπιζόμενο χάριν δημοσίου συμφέροντος. Η αύξηση του σ.δ. συνιστά κανονιστική τροποποίηση του πολεοδομικού καθεστώτος υπέρ του ωφελουμένου ακινήτου (ΣτΕ Ολομ. 1071-1074/1994, 3236/1995, 6070/1996, 992/2023). Ως πολεοδομικού χαρακτήρα επέμβαση, η αύξηση του συντελεστή δόμησης δεν είναι επιτρεπτό να έχει αποζημιωτικό χαρακτήρα, «αντισταθμιστικό» των δαπανών στις οποίες προβαίνει ο ιδιοκτήτης / κατασκευαστής για την ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίου, από την οποία ωφελείται προεχόντως ο ίδιος. Παραβιάζει δε και την αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5 του Συντ.), διότι η ως άνω δαπάνη, αντί να βαρύνει τους ωφελούμενους από την ενεργειακή αναβάθμιση χρήστες του χώρου, επιρρίπτεται κατ' ουσίαν, ως πολεοδομικό «βάρος», στους περιοίκους και εν γένει τους κατοίκους της πόλης οι οποίοι θίγονται από την αύξηση της οικιστικής πυκνότητας της περιοχής, ως αποτέλεσμα της κατά τα ανωτέρω αύξησης του σ.δ. ΣΤ) Η οικιστική επιβάρυνση από την εφαρμογή των ως άνω διατάξεων επιτείνεται εκ του ότι, το πρώτον με τον Ν.Ο.Κ., σειρά κατασκευών προοριζομένων για κύρια χρήση δεν προσμετρούνται στον σ.δ., χωρίς να προκύπτουν πολεοδομικοί λόγοι προς τούτο. Ειδικότερα, εξαιρούνται του σ.δ., μεταξύ άλλων τα έρκερ (άρθρα 11 παρ. 6 περ. ιστ και 16 παρ. 5), οι εσωτερικοί κλειστοί εξώστες (πατάρια, άρθ. 11 παρ. 6 περ. ιδ), οι σοφίτες (άρθ. 11 παρ. 6 περ. ιε), το 50% υπόγειου ορόφου με κύρια χρήση, ανεξαρτήτως μάλιστα της συνδρομής προϋποθέσεων φωτισμού και αερισμού (άρθ. 11 παρ. 6 περ. ια) κ.λπ. Η εν λόγω εξαίρεση αντίκειται προδήλως στο άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος διότι δεν νοείται χώροι κύριας χρήσης, δηλαδή προοριζόμενοι για κατοικία, να εξαιρούνται του σ.δ., αφού εξ ορισμού αυξάνουν τη δόμηση και συνεπώς τον σ.δ. του οικισμού, επιπλέον δε συνιστά επιδείνωση σε σχέση με τον ΓΟΚ 1985, ο οποίος δεν προέβλεπε εξαίρεση των εν λόγω κατασκευών. Δεν αποτελεί δε λόγο εξαίρεσης των κατασκευών αυτών από τον σ.δ. η παροχή μεγαλύτερης ελευθερίας κατά τον σχεδιασμό του κτιρίου, όπως αβασίμως προβάλλει το Δημόσιο, διότι ο σχεδιασμός των κτιρίων οφείλει να ασκείται εντός των ορίων των ισχυόντων όρων δόμησης. Ζ) Τέλος, πέραν των άμεσων, δυσμενώνγια τοι οικιστικό περιβάλλον επιπτώσεων της εφαρμογής των ανωτέρω «κινήτρων» (μεγάλη αύξηση της δόμησης και της οικιστικής πυκνότητας, μείωση του ποσοστού ελεύθερων χώρων πρασίνου ανά κάτοικο, στέρηση φωτισμού, ηλιασμού, αερισμού και θέας για τους περιοίκους, αύξηση κυκλοφορίας οχημάτων σε ήδη ανεπαρκές οδικό δίκτυο, έλλειψη χώρων στάθμευσης κ.λπ.) πρέπει να ληφθούν υπόψη, για την ορθή αποτίμηση του συστήματος «κινήτρων», και οι έμμεσες επιπτώσεις του, που μπορεί να είναι εξίσου σημαντικές. Ειδικότερα, η αύξηση της αξίας της γης μπορεί να δυσχεράνει την απόκτηση από τους Ο.Τ.Α. ακινήτων για κοινόχρηστους και κοινωφελείς σκοπούς, η εντατική εκμετάλλευση των ακινήτων (διάθεση νέων κατοικιών για βραχυχρόνιες μισθώσεις

	κ.λπ.) θα επιφέρει λογικώς αύξηση των τιμών των διαμερισμάτων και των ενοικίων, με δυσμενείς κοινωνικές συνέπειες για μεγάλα στρώματα του πληθυσμού, οι οποίες δεν προκύπτει ότι μελετήθηκαν. Περαιτέρω, τα οφέλη από την οικοδομική εκμετάλλευση των ακινήτων λόγω της αυξημένης δόμησης που επιτρέπει ο Ν.Ο.Κ. μπορεί να οδηγήσουν σε κύμα κατεδαφίσεων μεμονωμένων κτιρίων και συνόλων σημαντικής αξίας (νεοκλασικά, εκλεκτικιστικά, μεσοπολεμικά του «μοντέρνου κινήματος», αξιόλογα κτίρια των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών) και στην αντικατάστασή τους από νέες πολυώροφες οικοδομές, με αποτέλεσμα την εξαφάνιση της αρχιτεκτονικής, ιστορικής, κοινωνικής και αισθητικής μνήμης των πόλεων, κατά παράβαση των διατάξεων του Συντάγματος (άρθρο 24 παρ. 1 και 6) και των διεθνών συμβάσεων (Σύμβαση Γρανάδας 1985, ν. 2039/1992, Α΄ 61) που επιβάλλουν τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Το αποτέλεσμα αυτό ευνοεί αφ' ενός η προσαύξηση του σ.δ. σε περίπτωση «απόσυρσης» (ήτοι κατεδάφισης) κτιρίων ενεργειακής κατηγορίας χαμηλότερης του επιτρεπομένου (άρθρα 2 στοιχ. 7 και 10 παράγρ. 1 περίπτ. δ στοιχ. β και δ του Ν.Ο.Κ.), στην οποία όμως εμπίπτει το σύνολο σχεδόν των παλαιών κτιρίων (βλ. και την απαξιωτική αντιμετώπιση από την εισηγητική έκθεση του Ν.Ο.Κ. των παλαιών κτιρίων, αδιακρίτως, ως γηρασμένου, αποσαθρωμένου και ενεργοβόρου κτιριακού αποθέματος, κατάλληλου, ουσιαστικά, μόνο προς κατεδάφιση και οικοδομική εκμετάλλευση), αφ' ετέρου δε η έλλειψη νομικού πλαισίου δραστικής προστασίας των ανωτέρω κατηγοριών κτιρίων (που θα περιελάμβανε απαγόρευση κατεδάφισης, πλην εξαιρέσεων, κίνητρα διατήρησης και ενεργειακής αναβάθμισης, όπως οικονομικές ενισχύσεις, φορολογικές απαλλαγές, συμμετοχή δημόσιων φορέων στις μελέτες και την δαπάνη αποκατάστασης κ.λπ.). [Απορρίπτει την αίτηση ακυρώσεως κατά το μέρος που ασκείται από την Επιτροπή Ποιότητας Ζωής του Δήμου Αλίμου. Παραπέμπει κατά τα λοιπά την υπόθεση στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, σύμφωνα με το αιτιολογικό]
ΣτΕ (Β') 185-7/2024	Επειδή, η ελευθερία άσκησης επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας, ως ειδικότερη εκδήλωση της οικονομικής ελευθερίας, την οποία κατοχυρώνει ως ατομικό δικαίωμα το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς και το δικαίωμα ιδιοκτησίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 17 του Συντάγματος και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου (ΠΠΠ) της Ε.Σ.Δ.Α., δεν παρακωλύουν τη θέσπιση από το νομοθέτη περιορισμών, που τίθενται για λόγους δημοσίου και κοινωνικού συμφέροντος, κατά τρόπο γενικό, αντικειμενικό και σύμφωνο με τις απαιτήσεις της (κατοχυρωμένης στο άρθρο 25 παρ. 1 εδαφ. δ΄ του Συντάγματος) αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 2148/2015 Ολομ., 1312/2023 επταμ., 1773/2018 επταμ., 1669/2022 επταμ., 1222/2017, 2406/2014 επταμ., 2527/2013 κ.ά. Ε.Δ.Δ.Α. αποφάσεις James και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, της 21.2.1986, Νο 8793/79, σκέψη 46, Pressos Compania Naviera S.A. και λοιποί κατά Βελγίου, της 20.11.1995, σκέψη 37, Saarinen κατά Φινλανδίας, της 28.1.2003, Κλιάφας και λοιποί κατά Ελλάδος, της 8.7.2004, σκέψη 25, Adrejeva κατά Λετονίας, της 18.2.2009, σκέψη

	83 κ.α.). Οι περιορισμοί, όμως, αυτοί δεν επιτρέπεται να φθάνουν μέχρι του σημείου να καθίσταται αδύνατη ή υπερμέτρως δυσχερής η πραγματοποίηση των θεμιτών σκοπών της επιχειρηματικής δραστηριότητας, από τους οποίους εξαρτάται η επιβίωση της επιχείρησης ως οικονομικής μονάδας. Περαιτέρω, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο -τυπικός ή κανονιστικός- νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα (προσφορότητα) και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Εξάλλου, δεν ανακύπτει, κατ' αρχήν, ζήτημα παραβίασης της αρχής της ισότητας ενώπιον των δημοσίων βαρών, όταν ο νομοθέτης, στο πλαίσιο της άσκησης της ως άνω ευρείας διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει, επιφυλάσσει διαφορετική (δυσμενέστερη) μεταχείριση σε ορισμένη κατηγορία προσώπων, η οποία δεν τελεί υπό τις αυτές ή ουσιωδώς παρόμοιες συνθήκες με άλλες κατηγορίες προσώπων, ως προς την άσκηση της οικονομικής της δραστηριότητας και την εξ αυτής κτήση κερδών (πρβλ. ΣτΕ 1041/2014 Ολομ., 2527/2013, Ολομ., 91/2023, 1222/2017, 2469/2008, 3441/2001, 3439/2000, 1773/1998, 444/1995, 3842/1992, 1135/1991 – πρβλ. Επίσης Conseil Constitutionnel Γαλλίας 29.12.2009, 2009-599 DC, σκέψη 73 και Bundesverfassungsgericht Γερμανίας 15.01.2008, 1 BvL 2/04, σελ. 31-32). […] Επειδή, ειδικότερα, οι αιτούσες προβάλλουν ότι η επιβολή της επίδικης έκτακτης εισφοράς συνιστά περιορισμό στην ελευθερία άσκησης της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας αφού, μέσω αυτής, το Δημόσιο ανακτά σχεδόν το σύνολο των κερδών που απέκτησαν στο επίδικο διάστημα χωρίς να έχει προηγηθεί εκτενής επιστημονική ανάλυση και μελέτη που να εξετάζει την αποτελεσματικότητα και την αναλογικότητα του επίδικου μέτρου και αντίστοιχη διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους φορείς. Ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος, διότι, από τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, δεν προκύπτει ανενδοιάστως ότι η επιβολή της επίδικης εισφοράς καθιστά αδύνατη ή υπερμέτρως δυσχερή την άσκηση της επιχειρηματικής ελευθερίας των αιτουσών, δεδομένου άλλωστε ότι αυτές διατηρούν, μετά την επιβολή της επίδικης εισφοράς, όχι μόνο την αναμενόμενη κερδοφορία τους αλλά και μέρος της απρόβλεπτης αύξησής της. Εξάλλου, την κατάρτιση επιστημονικής μελέτης δεν επιβάλλει, ως διαδικαστικό τύπο των προσβαλλομένων πράξεων, ούτε το Σύνταγμα ούτε ο εξουσιοδοτικός νόμος, και σε κάθε περίπτωση η θέσπιση της επίδικης έκτακτης εισφοράς τεκμηριώνεται επαρκώς, και από επιστημονικής απόψεως, στα τεθέντα υπόψη του Δικαστηρίου στοιχεία και, ειδικότερα, στο από 6.5.2022 αναλυτικό ενημερωτικό σημείωμα της ΡΑΕ (το

	οποίο υπεβλήθη στον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, κοινοποιήθηκε στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής των Ελλήνων και δημοσιοποιήθηκε στον ιστότοπο της ΡΑΕ προκειμένου να ενημερωθούν οι ενδιαφερόμενοι και να εκφράσουν τις απόψεις τους, όπως και έπραξαν), στην υπ' αριθμ. 10/2022 Πρόταση της ΡΑΕ καθώς και στην Ανακοίνωση REPowerEU της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (πρβλ. ΣτΕ 1669/2022 επταμ., 691/2020, 1222/2017). Επειδή, περαιτέρω, οι αιτούσες προβάλλουν ότι η φορολόγηση των υπερκερδών «από το πρώτο ευρώ» (ενώ π.χ. η προβλεπόμενη στον Κανονισμό 2022/1854 εισφορά αλληλεγγύης επιβάλλεται στα κέρδη των οποίων η αύξηση υπερβαίνει το 20%), η αυθαίρετη επιλογή ως βάσης φορολόγησης της διαφοράς στην κερδοφορία τους μεταξύ ενός μήνα του επίδικου χρονικού διαστήματος και του αντίστοιχου του προηγουμένου έτους, η αδυναμία συνυπολογισμού των ζημιογόνων μηνών προκειμένου να μειωθεί το συνολικό ύψος της οφειλόμενης εισφοράς κατά το επίδικο χρονικό διάστημα και η έλλειψη διαφοροποιημένων/προοδευτικών συντελεστών που να σχετίζονται με την οικονομική κατάσταση των αιτουσών (με βάση π.χ. το ύψος των κερδών που απέκτησαν ή το μερίδιο αγοράς που κατέχουν) εντός ενός επαρκούς χρονικού διαστήματος (τουλάχιστον τριετίας, δεδομένου ότι οι επενδύσεις στην δραστηριότητα της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας είναι υψηλής εντάσεως κεφαλαίου και μακροχρόνιας απόσβεσης και ότι οι μονάδες παραγωγής ενέργειας από φυσικό αέριο είναι διαχρονικά ζημιογόνες), παραβιάζει προδήλως τόσο την αρχή της αναλογικότητας όσο και το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος που κατοχυρώνει την ισότητα στα δημόσια βάρη, καθώς δεν λαμβάνει υπ' όψιν την πραγματική φοροδοτική ικανότητά τους. Ο λόγος, όμως, αυτός πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος διότι, πέραν των όσων εκτέθηκαν στις τρεις προηγούμενες σκέψεις, η επίδικη εισφορά επιβαλλόμενη επί μέρους της απρόβλεπτης αύξησης της κερδοφορίας των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας είχε ως σκοπό, κατά τα κριθέντα στη σκέψη 12, την στήριξη των καταναλωτών και την διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της ελληνικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας με την επαναδιάθεση των υπερκερδών των παραγωγών σε αυτήν και όχι την φορολόγηση των τελευταίων με βάση την πραγματική φοροδοτική τους ικανότητα. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 169/2024	5. Επειδή, στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στο άρθρο 4 παρ. 1 και 5 ότι: «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. … 5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους». Στο άρθρο 22 παρ. 5 ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει». Στο άρθρο 25 παρ. 1 και 4 ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους… Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει … να σέβονται την αρχή

	της αναλογικότητας. … 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι η κοινωνική ασφάλιση αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως θεσμική εγγύηση των εργαζομένων, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης, διαθέτοντας ευρεία προς τούτο εξουσία και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θέτει τους κανόνες για την ασφαλιστική κάλυψη και προστασία του εργαζόμενου πληθυσμού έναντι συγκεκριμένων ασφαλιστικών κινδύνων (όπως είναι το γήρας, ο θάνατος, η αναπηρία, η ασθένεια, η ανεργία), με γνώμονα αφενός την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και την εξυπηρέτηση της αναλογιστικής βάσης, στην οποία στηρίζεται η οικονομία των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, δηλαδή την προστασία της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών, χάριν και των μελλοντικών γενεών και αφετέρου τη διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων, οι οποίοι με την εργασία τους συνέβαλαν στη δημιουργία του δημόσιου πλούτου, ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης, όσο το δυνατόν εγγύτερου σε εκείνο που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Μεταξύ των παροχών, οι οποίες κατατείνουν στον ανωτέρω σκοπό, δεν είναι μόνον οι περιοδικές παροχές (συντάξεις, κύριες και επικουρικές, μερίσματα, βοηθήματα) αλλά και οι εφάπαξ παροχές που χορηγούνται κατά τη συνταξιοδότηση, οι οποίες, κατά τα παγίως γενόμενα δεκτά, είναι δημοσίου δικαίου κοινωνικοασφαλιστικές παροχές (ΑΕΔ 3, 4, 5/2007, ΣτΕ 121/2012, 1554, 2429/2018 επταμ.) υπαγόμενες και αυτές στο καθεστώς προστασίας του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση εκείνη, κατά την οποία οι εφάπαξ χορηγούμενες παροχές χορηγούνται από φορείς κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίοι οργανώνονται από το νομοθέτη ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, προερχόμενα από μετατροπή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου συνοδευόμενη από μεταφορά της περιουσίας τους στα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, εφόσον τα τελευταία εξακολουθούν να αποτελούν φορείς υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης· εφόσον, δηλαδή, η υπαγωγή στην ασφάλισή τους είναι υποχρεωτική για τους ασφαλισμένους τους, οι οποίοι καταβάλλουν υποχρεωτικώς ασφαλιστικές εισφορές ορισμένου ύψους, διέπονται δε οι εν λόγω ασφαλιστικοί φορείς από ειδικό κανονιστικό πλαίσιο, όπως εκείνο της -παρατιθέμενης στην επόμενη σκέψη- παραγράφου 20 του άρθρου 6 του ν. 3029/2002 (ΣτΕ 1554, 2429/2018 επταμ., πρβλ. ΣτΕ 1726/2016 7μελούς, 960/2017 επταμ.). Περαιτέρω, το ασφαλιστικό κεφάλαιο από το οποίο αντλούνται οι εφάπαξ παροχές, εφόσον σχηματίζεται αποκλειστικώς ή κατά κύριο λόγο από εισφορές είτε μόνο των ασφαλισμένων είτε και του εργοδότη που τους απασχολεί, ανεξαρτήτως μάλιστα του ύψους των εισφορών του τελευταίου, φέρει αμιγώς ανταποδοτικό χαρακτήρα (ΣτΕ 2679/2011 Ολομ., 1554,2429/2018 επταμ. κ.ά., πρβλ. ΑΕΔ 3, 4, 5/2007). Η προστασία της βιωσιμότητας του οικείου ασφαλιστικού φορέα και η διασφάλιση της ακεραιότητας του ασφαλιστικού του κεφαλαίου αποτελεί υποχρέωση του νομοθέτη, ο οποίος, όταν διαπιστώνει μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, εγκυμονούσα κινδύνους για τη βιωσιμότητα αυτού, λαμβάνει

	τα αναγκαία μέτρα, όπως είναι η αναπροσαρμογή των ασφαλιστικών παροχών και εισφορών και ο επανακαθορισμός των προϋποθέσεων θεμελίωσης του ασφαλιστικού δικαιώματος (ΣτΕ 1554, 2429/2018). [Απέχει να αποφανθεί οριστικώς. Παραπέμπει στην επταμελή σύνθεση του Β΄ Τμήματος.]
ΣτΕ (Γ') 147/2024	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί, οι κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. γ΄ του ν. 702/1977 αποφάσεις των διοικητικών εφετείων επί διαφορών από ατομικές διοικητικές πράξεις (ή παραλείψεις) σχετικές με την πρόσληψη προσωπικού στο Δημόσιο, τους Ο.Τ.Α. ή άλλα Ν.Π.Δ.Δ. με σύμβαση ή σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου ή ορισμένου χρόνου δεν υπόκεινται σε έφεση, σύμφωνα με το άρθρο 5Α του ως άνω νόμου, όπως ισχύει (ΣτΕ 135-6/2022 επτ., 1907, 2685, 2693/2022, 452, 1827/2021, 1503/2020, 1403/2018, 1048, 1863, 1870/2017, 165, 460/2016, 3876/2015 κ.ά.). Εξάλλου, οι περί ανεκκλήτου ρυθμίσεις του ως άνω άρθρου 5Α είναι σύμφωνες (α) με τις διατάξεις του άρθρου 95 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος (όπως αναθεωρήθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, Α΄ 84) –οι οποίες επιτρέπουν να εξαιρεθούν από τον δευτεροβάθμιο έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας οι ήσσονος σημασίας ακυρωτικές διαφορές–, καθώς και (β) με τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και των άρθρων 6 παρ. 1 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974, Α΄ 256 (βλ. ΣτΕ 135-6/2022 επτ., 1405, 1604/2018, 1077/2016 επτ., 3398, 3682/2014, ΣτΕ σε συμβ. 58, 90, 317/2020, 2217/2016 κ.ά.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Ε') 144/2024	14. Επειδή, προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη ΑΕΠΟ συνεπάγεται, κατ' ουσίαν, τον αφανισμό του μισού οικισμού της Μεσοχώρας λόγω της πλήρωσης του ταμιευτήρα του έργου, κατά τους ισχυρισμούς δε του αιτούντος σωματείου, η προσβαλλόμενη πράξη προσκρούει, κατά τούτο, στο Σύνταγμα, το οποίο, αντιθέτως, ούτε προβλέπει ούτε ανέχεται τη μερική ή ολική αναίρεση οικισμού για τις ανάγκες εκτέλεσης έργων, ενώ τυχόν εγκατάλειψη ή μετεγκατάσταση οικισμού νοείται μόνο σε περιπτώσεις ανωτέρας βίας (πόλεμος, φυσικές καταστροφές κ.λπ.). Ειδικότερα, το άρθρο 24 παρ. 2 του Συντάγματος αναφερόμενο, κατά τα προβαλλόμενα, στους οικισμούς αποβλέπει σε αυτούς ως χώρους διαβίωσης ανθρώπων, επιβάλλοντας τη βελτίωση των όρων της διαβίωσης αυτής, στις δε παρ. 3 και 4 του ίδιου άρθρου προβλέπεται η ίδρυση νέων οικισμών, ενώ στην παρ. 5 η αναμόρφωση υφιστάμενων οικιστικών περιοχών σύμφωνα πάντα με τα κριτήρια της παρ. 2, αναφέρεται σε αυτούς ως κέντρα ανθρώπινων βιοτικών σχέσεων, τα οποία συνιστούν στοιχεία της εθνικής λαογραφίας και της ιστορικής μνήμης, είναι δε αρρήκτως συνδεδεμένοι με την προσωπικότητα των πολιτών που κατοικούν σε αυτούς. Επιχείρημα υπέρ των απόψεών του το αιτούν αντλεί από το άρθρο 17 παρ. 6 του Συντάγματος, το οποίο επιτρέπει προκειμένου να εκτελεστούν έργα μείζονος σημασίας, την

	αναγκαστική απαλλοτρίωση εκτάσεων ή ζωνών πέραν των αναγκαίων για την εκτέλεση των έργων, η διάταξη, όμως, αυτή παραλείπει να αναφερθεί σε οικισμούς. Η μεταφορά οικισμών ή τμημάτων τους θίγει, πράγματι, κατά την κοινή πείρα, το κέντρο ανάπτυξης των βιοτικών δραστηριοτήτων συνόλου πολιτών, διαταράσσει τη συνέχεια του βιωμένου χρόνου ορισμένης κοινωνίας και μπορεί να επιφέρει σοβαρό πλήγμα στη συναισθηματική και ψυχολογική ευστάθειά της και, για το λόγο αυτό οφείλει, ως μέτρο όλως επαχθές για τους θιγόμενους πολίτες, να διενεργείται με μεγάλη περίσκεψη και φειδώ και μόνον προκειμένου να κατασκευαστεί έργο, η σημασία του οποίου υπερακοντίζει εμφανώς τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργεί, τούτο δε πρωτίστως προκειμένου η σχετική επιλογή του νομοθέτη και της Διοίκησης να μην υπερβαίνει τα τιθέμενα από την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.) όρια. Δεν περιέχει, όμως, το Σύνταγμα γενική απαγόρευση μεταφοράς οικισμού, ρητή ή δυναμένη ερμηνευτικώς να συναχθεί από οποιαδήποτε διάταξή του, τέτοια δε διάταξη δεν αποτελεί οπωσδήποτε ούτε το άρθρο 24 παρ. 2, το οποίο, επιτάσσοντας τη λειτουργική οργάνωση των οικισμών και τη διασφάλιση των βέλτιστων όρων διαβίωσης των κατοίκων, δεν αποκλείει άνευ άλλου τινός τη μεταφορά οικισμών υπό τις προαναφερόμενες εξαιρετικές προϋποθέσεις, ούτε το άρθρο 17 παρ. 6, το οποίο, επιτρέποντας την απαλλοτρίωση εκτάσεων για την κατασκευή ιδιαιτέρως σημαντικών έργων, ευρύτερων των αναγκαίων, δεν αποκλείει εξ αντιδιαστολής τη μεταφορά οικισμών, ούτε τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1, όπως, αορίστως, άλλωστε, προβάλλεται. Οι ως άνω συνταγματικές διατάξεις, μάλιστα, δεν αποκλείουν, κατά μείζονα λόγο, τη μεταφορά οικισμού στην ειδική περίπτωση που αυτή είχε προαποφασιστεί με προηγούμενες περιβαλλοντικές αδειοδοτήσεις του έργου, κατ' εφαρμογή των οποίων το έργο έχει κατασκευαστεί προ πολλού και παραμένει επί μακρόν ανενεργό και εκτεθειμένο στη φθορά του χρόνου λόγω αλλεπαλλήλων δικαστικών ακυρώσεων για λόγους, μάλιστα, που δεν σχετίζονται με την ίδια τη μεταφορά του οικισμού. Για το λόγο αυτό, η νομοθεσία, πέραν των προαναφερομένων τυπικών νόμων ν. 3066/2002 και 3724/2009, με τις οποίες έχουν κηρυχθεί αναγκαστικές απαλλοτριώσεις για το επίμαχο έργο με την προοπτική μεταφοράς μέρους του οικισμού Μεσοχώρας του ν. Τρικάλων, έχει προβλέψει και σε άλλες περιπτώσεις τη μετεγκατάσταση οικισμών (Ακρινής ν. Κοζάνης, Αναργύρων Ν. Φλώρινας, βλ. άρθρα 28 του ν. 3937/2011 – Α΄ 60 -, 13 του ν. 4273/2014 -Α΄ 146 - πρβλ. ΣτΕ 2346/2022, 1807-8/2018, 998/2005 Ολομ., Πρ. Επ. 191/2022, 100/2022, 131/2016, 366/2003, 220/2022). Πρέπει, επομένως, οι λόγοι ακυρώσεως, με τους οποίους προβάλλεται ότι η μεταφορά τμήματος οικισμού ως συνέπεια της προσβαλλόμενης ΑΕΠΟ, αντίκειται στο Σύνταγμα, να απορριφθούν. Πρέπει, τέλος, να απορριφθεί ως αλυσιτελής ο ειδικότερος λόγος ακυρώσεως περί αντισυνταγματικότητας του άρθρου 54 του ν. 2721/1999 (Α΄ 112), το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα έγκρισης τοπικών ρυμοτομικών σχεδίων για τη μεταφορά οικισμών λόγω (σεισμών, κατολισθήσεων κ.λπ. ή) αναπτυξιακών έργων κοινής ωφέλειας, διότι η προσβαλλόμενη ΑΕΠΟ δεν στηρίζεται στην εν λόγω διάταξη.

	[Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 94/2024	8. Επειδή, σύμφωνα με το γράμμα της ανωτέρω διατάξεως του άρθρου 77 παρ. 5 του ν. 2071/1992, ο ιατρός πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης του Ε.Σ.Υ. που λαμβάνει αμοιβή και αποδέχεται οποιαδήποτε άλλη περιουσιακή παροχή για την προσφορά οποιασδήποτε ιατρικής υπηρεσίας τιμωρείται «υποχρεωτικώς» με την ποινή της οριστικής παύσης και σωρευτικώς με ποινή προστίμου που ανέρχεται στο ποσό του παρανόμως ληφθέντος ποσού προσαυξημένο επί 50 φορές. Η διάταξη όμως αυτή, η οποία έχει ως σκοπό να τονίσει τη σοβαρότητα του εν λόγω πειθαρχικού αδικήματος, ερμηνευόμενη σύμφωνα α) με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, β) με τις διατάξεις των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256), και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με το ν. 2462/1997 (Α΄ 25), οι οποίες κατοχυρώνουν το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, γ) με τη διάταξη του άρθρου 103 παρ. 4 του Συντάγματος, που προβλέπει την επιβολή στους μονίμους δημοσίους υπαλλήλους των πειθαρχικών ποινών του υποβιβασμού και της παύσης από υπηρεσιακό συμβούλιο και την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικότητας, που κατοχυρώνεται με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τελευταίο του Συντάγματος, (όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής), έχει την έννοια ότι το Κεντρικό Πειθαρχικό Συμβούλιο Ιατρών Ε.Σ.Υ. και το Συμβούλιο της Επικρατείας μπορούν να κρίνουν το βαθμό της υπαιτιότητας για το πειθαρχικό παράπτωμα της δωροληψίας και ιδίως, της λήψης αμοιβής και της αποδοχής οποιασδήποτε άλλης περιουσιακής παροχής για την προσφορά οποιασδήποτε ιατρικής υπηρεσίας που τυχόν διέπραξε ο ιατρός του Ε.Σ.Υ. και, επομένως, να επιβάλλουν όχι αποκλειστικά την ποινή της οριστικής παύσης (σωρευτικά με ποινή προστίμου), αλλά, όταν συντρέχει περίπτωση, μία από τις άλλες προβλεπόμενες από το άρθρο 77 παρ. 2 του ν. 2071/1992, όπως ισχύει, πειθαρχικές ποινές (έγγραφη επίπληξη, πρόστιμο μέχρι των αποδοχών δέκα μηνών, διακοπή του δικαιώματος για την υποβολή υποψηφιότητας για κατάληψη θέσεως ανωτέρου βαθμού από ένα μέχρι πέντε χρόνια και προσωρινή παύση μέχρι δύο χρόνια) ανάλογα με τον βαθμό της υπαιτιότητας και τις συντρέχουσες περιστάσεις (πρβλ. ΣτΕ 1718/2014, 1756/2008, 1758/2007, 2617/2006 κ.ά.). [Απορρίπτει την προσφυγή και την αίτηση ακυρώσεως.]
ΣτΕ (Ε') 91/2024	15. Επειδή, ως προς τη συνταγματικότητα της ανωτέρω διατάξεως του άρθρου 11 παράγραφος 1 περίπτωση δ΄ υποπερίπτωση i του ν. 4178/2013, το Τμήμα, ομοφώνως δέχθηκε τα ακόλουθα: Με τη διάταξη αυτή, κάθε αυθαίρετη κατασκευή που καταλαμβάνει κοινόχρηστο χώρο ακινήτου, κείμενη οπουδήποτε στην επικράτεια, εξαιρείται της

	κατεδαφίσεως υποχρεωτικώς, με την υποβολή δηλώσεως από τον ενδιαφερόμενο, χωρίς να ερευνάται εάν αντίκειται στους ισχύοντες όρους και περιορισμούς δομήσεως του οικείου ρυμοτομικού σχεδίου και αν υπάρχει υπέρβαση της επιτρεπόμενης καλύψεως της περιοχής. Η γενόμενη δια της παρατεθείσης διατάξεως ρύθμιση, και μάλιστα με απλή πλειοψηφία των συνιδιοκτητών, κατά το μέρος που αφορά κοινόχρηστους χώρους στον υποχρεωτικώς ακάλυπτο χώρο του ακινήτου, ο οποίος, κατά τις σχετικές πολεοδομικές διατάξεις, παραμένει αδόμητος λόγω εφαρμογής του οικείου ρυμοτομικού σχεδίου προκειμένου να μην υπάρχει υπέρβαση της επιτρεπόμενης καλύψεως της περιοχής, προσκρούει, κατά βάση, στο άρθρο 24 του Συντάγματος διότι έχει ως συνέπεια να ανατρέπεται, και σε κάθε περίπτωση να νοθεύεται, ο επιβαλλόμενος από το άρθρο 24 του Συντάγματος ορθολογικός πολεοδομικός σχεδιασμός, και να επέρχεται αλλοίωση της λειτουργικότητας των οικισμών και επιδείνωση των όρων διαβιώσεως των κατοίκων, δεδομένου ότι η αναστολή αυτή επέρχεται με μόνη την υποβολή αιτήσεως του ενδιαφερομένου και των σχετικών δικαιολογητικών και την καταβολή του οριζόμενου στον νόμο ποσού ειδικού προστίμου, χωρίς ειδική για κάθε αυθαίρετο κρίση αρμόδιου οργάνου της διοικήσεως, ύστερα από εκτίμηση πολεοδομικών και κτιριολογικών κριτηρίων, που σχετίζονται με το μέγεθος, τη χρήση, το είδος και τη σημασία της αυθαίρετης κατασκευής, καθώς και με τις επιπτώσεις της στον χώρο που την περιβάλλει, τη συνολική δηλαδή επιβάρυνση της περιοχής. Η επίμαχη ρύθμιση, πέραν της αντιθέσεώς της στο άρθρο 24 του Συντάγματος, σύμφωνα με τα ανωτέρω, αντίκειται επίσης, αφενός στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) και του σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος), αφετέρου δε στη συνταγματική αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος). Ειδικότερα, αντιβαίνει στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου και του σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου, εφόσον θεμελιώδης επιδίωξη του Κράτους δικαίου είναι η πραγμάτωση του Δικαίου στην Πολιτεία, που πρωτίστως επιτυγχάνεται με τη διαφύλαξη του κύρους του νόμου. Η επιδίωξη αυτή επιτελείται, μεταξύ άλλων, με τη θέσπιση πάγιων διατάξεων που ρυθμίζουν την ατομική και κοινωνική δραστηριότητα των πολιτών οι οποίοι, βάσει των κανόνων αυτών και μέσα στα πλαίσια της ρυθμίσεώς τους, ασκούν τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά και κοινωνικά τους δικαιώματα και μετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντάγματος). Εξάλλου, ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, που αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, επιβάλλουν στο Κράτος την υποχρέωση να εγγυάται υπέρ των πολιτών την πιστή εφαρμογή των νόμων, να προασπίζει τα νομίμως και όχι τα παρανόμως κτηθέντα από τους πολίτες αγαθά καθώς και να σέβεται και να προάγει με κάθε πρόσφορο μέσο την εμπιστοσύνη των πολιτών στο νόμο και την έννομη τάξη, την ύπαρξη και τη διατήρηση της οποίας εγγυάται η αποτελεσματική λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών επιβολής και εφαρμογής του νόμου. Στη δε συνταγματική αρχή της ισότητας αντιβαίνει, διότι θέτει σε μειονεκτική μοίρα, έναντι εκείνων των οποίων οι ανεγερθείσες ή διαρρυθμισθείσες

	οικοδομές είναι αυθαίρετες λόγω παραβιάσεως των ισχυόντων όρων δομήσεως και χρήσεων γης, αλλά εν τούτοις εξαιρούνται από την κατεδάφιση, τους νομοταγείς πολίτες που έχουν ιδιοκτησία στην ίδια περιοχή και οι οποίοι, μολονότι ενήργησαν κατά την ανέγερση ή διαρρύθμιση της οικοδομής τους μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων τις οποίες παρείχαν οι νόμοι, θα υφίστανται του λοιπού εις το διηνεκές τις δυσμενείς πολεοδομικές συνέπειες των αυθαίρετων κατασκευών των γειτόνων τους οι οποίες, αν και επιβαρύνουν τους όρους διαβιώσεως, διαφεύγουν την κατεδάφισή τους (πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 3341/2013, 1119/2014, 1118/2014, 3921/2010, 3500/2009. Πρβλ. επίσης ΠΕ 585/1978). [Απορρίπτει όσα κρίθηκαν απορριπτέα. Απέχει να αποφανθεί οριστικώς. Παραπέμπει στην Ολομέλεια προς επίλυση το εκτιθέμενο στο αιτιολογικό ζήτημα.]
ΣτΕ (Ε') 2461/2023	8. Επειδή, προβάλλεται ότι είναι μη νόμιμη, ως θίγουσα το δικαίωμα ιδιοκτησίας των εκκαλούντων που προστατεύεται από το άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθώς και τα άρθρα 25 παρ. 1 εδαφ. α΄ και β΄ και 5 παρ. 1 του Συντάγματος που προστατεύουν τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των διοικουμένων, η κρίση της εκκαλούμενης απόφασης ότι η Διοίκηση δεν όφειλε να απαλλοτριώσει την ένδικη ιδιωτική δασική έκταση πριν από την κήρυξη αναδάσωσης. Για το παραδεκτό του λόγου προβάλλεται ότι η ως άνω κρίση της εκκαλούμενης απόφασης έρχεται σε αντίθεση με την απόφαση του ΕΔΔΑ, της 13.7.2006, επί της υποθέσεως Οικοδομικού Συνεταιρισμού Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Αττικής κατά Ελλάδας (προσφυγή υπ' αριθμ. 35859/02), ενώ συγχρόνως δεν υπάρχει νομολογιακό προηγούμενο ως προς την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων. Και ο λόγος αυτός της έφεσης είναι απορριπτέος, διότι θέτει μεν νομικό ζήτημα, το οποίο, όμως, έχει επιλυθεί από τη νομολογία συμφώνως προς την εκκαλούμενη απόφαση. Ειδικότερα, όπως γίνεται παγίως δεκτό καθ' ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 43 παρ. 1-3 του ν. 998/1979, οι οποίες ορίζουν ότι η αναγκαστική απαλλοτρίωση κηρυσσόμενης ως αναδασωτέας έκτασης είναι υποχρεωτική για τη Διοίκηση, εφόσον η έκταση κατά τον χρόνο της αναδάσωσης δεν αποτελούσε δάσος ή δασική έκταση και ο ιδιοκτήτης αρνήθηκε την πώληση της έκτασης στο Δημόσιο εντός ορισμένης προθεσμίας ή δεν προέβη εντός ενός έτους στις επιβαλλόμενες εργασίες αναδάσωσης, οι διατάξεις αυτές αφορούν στην αναδάσωση -ορθότερα στη δάσωση- εκτάσεων που δεν είχαν προηγουμένως δασικό χαρακτήρα, περίπτωση η οποία δεν είναι η κρινόμενη. Εφόσον δε η έκταση για την οποία πρόκειται έχει ήδη δασικό χαρακτήρα και υπάγεται στη δασική νομοθεσία, η κήρυξή της ως αναγκαστικώς απαλλοτριωτέας είναι μεν δυνατή, σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στο άρθρο 43 παρ. 4 του ν. 998/1979, δεν είναι όμως υποχρεωτική για τη Διοίκηση, όπως ορθώς έκρινε το δικάσαν εφετείο. Ως εκ τούτου δεν δύναται να θεωρηθεί ούτε ότι παραβιάστηκε η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των εκκαλούντων για απαλλοτρίωση της ένδικης

	δασικής έκτασης πριν από την κήρυξη της αναδάσωσης, όπως υποστηρίζουν οι εκκαλούντες. Σε κάθε περίπτωση, όπως έχει κριθεί με πάγια νομολογία, το μέτρο της αναδάσωσης, επιβαλλόμενο ευθέως από το άρθρο 117 παρ. 3 του Συντάγματος για την προστασία του δασικού πλούτου της Χώρας, συνιστά θεμιτό περιορισμό της ιδιοκτησίας, ο οποίος δεν αντίκειται στο άρθρο 17 του Συντάγματος ή στην έχουσα υπερνομοθετική ισχύ ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ 2711/2019 σκ. 7, 1822/2019 σκ. 8, 939/2016 σκ. 9, 713/2014, 3336/2011, 2115/2010, 3111/2008, 2064-67/2004, 4574/1998 σκ. 7 κ.ά.). Εξάλλου, η απόφαση του ΕΔΔΑ, την οποία οι εκκαλούντες επικαλούνται ως αντίθετη με την εκκαλούμενη απόφαση, δεν σχετίζεται με το επίμαχο νομικό ζήτημα, ούτε, άλλωστε, εφαρμόστηκαν οι διατάξεις της ΕΣΔΑ στην παρούσα υπόθεση από το δικάσαν εφετείο, ώστε να δύναται να θεωρηθεί ότι κρίθηκε νομικό ζήτημα κατά τρόπο αντίθετο προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Β') 2401/2023	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ Ολομ. 1738/2017, 692/2020 κ.ά.), η αρχή του κράτους δικαίου (άρθρα 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος), ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της ασφάλειας του δικαίου και η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιτάσσει η κατάσταση του φορολογουμένου, όσον αφορά την εκ μέρους του τήρηση των κανόνων της νομοθεσίας σχετικής με την επιβολή επιβαρύνσεων, υπό την μορφή φόρων, τελών, εισφορών και σχετικών κυρώσεων, να μη μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Ως εκ τούτου, απαιτείται να προβλέπεται στον νόμο προθεσμία παραγραφής, μετά τη λήξη της οποίας να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης (φόρου, τέλους, εισφοράς) ούτε οποιασδήποτε σχετικής κύρωσης. Η προθεσμία δε αυτή, προκειμένου να εκπληρώνει τη συνιστάμενη στη διασφάλιση των ως άνω αρχών λειτουργία της, πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι εύλογη (συνάδουσα προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας) και επαρκώς προβλέψιμη από τον διοικούμενο, η δε λήξη αυτής πρέπει να προσδιορίζεται στον νόμο συγκεκριμένα, σε αναφορά με συγκεκριμένο χρονικό σημείο, και να μην εξαρτάται από ενέργειες δημόσιας αρχής. Εξάλλου, η πρόβλεψη στον νόμο ότι με την πάροδο ορισμένου χρονικού διαστήματος παραγράφεται η αξίωση του Δημοσίου για τη βεβαίωση και την επιβολή συγκεκριμένου φόρου συνιστά ουσιαστικό στοιχείο της οικείας φορολογικής ενοχής κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 78 του Συντάγματος. Ως εκ τούτου, μεταβολή της διάρκειας της παραγραφής με την πρόβλεψη επιμήκυνσης είναι δυνατή μόνον υπό τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 78 του Συντάγματος, δηλαδή με διάταξη θεσπιζόμενη το αργότερο το έτος, που έπεται εκείνου, στο οποίο ανάγεται η φορολογική υποχρέωση. Κατά συνέπεια, διάταξη νόμου περί παράτασης χρόνου παραγραφής φορολογικών αξιώσεων, οι οποίες ανάγονται σε ημερολογιακό έτος προγενέστερο του προηγούμενου της δημοσίευσης του νόμου αυτού έτους, είναι ανίσχυρη ως αντικείμενη στην απορρέουσα από την αρχή του κράτους δικαίου αρχή της ασφάλειας δικαίου και στις εξειδικεύουσες αυτήν ειδικώς

στο φορολογικό δίκαιο συνταγματικές διατάξεις του άρθρου 78 παρ. 1 και 2, για τον λόγο ότι θα τροποποιούσε, κατά τον τρόπο αυτό, αναδρομικά σε βάρος των φορολογουμένων το νομοθετικό καθεστώς που ίσχυε κατά τον χρόνο στον οποίο ανάγονται οι φορολογικές τους υποχρεώσεις, όσον αφορά ουσιαστικό στοιχείο των εν λόγω υποχρεώσεων. Σε κάθε περίπτωση, νομοθετικές διατάξεις παρατείνουσες τον χρόνο παραγραφής που ορίζεται για την επιβολή φόρων ή κυρώσεων λόγω παραβάσεων της φορολογικής νομοθεσίας πρέπει, ανεξαρτήτως εάν συνάδουν προς τις ανωτέρω συνταγματικές επιταγές, να ερμηνεύονται στενά, ως θεσπίζουσες απόκλιση από κανόνα, ο οποίος, μάλιστα, έχει τεθεί προς εξυπηρέτηση της θεμελιώδους αρχής της ασφάλειας δικαίου.

[…]

7. Επειδή, με τον μοναδικό λόγο αναιρέσεως προβάλλεται ότι μη νομίμως το δικάσαν διοικητικό εφετείο έκρινε ότι το δικαίωμα του Δημοσίου να προβεί στην έκδοση και κοινοποίηση της επίμαχης καταλογιστικής πράξης για το οικονομικό έτος 1995 υπέκειτο στην ως άνω δεκαετή παραγραφή, δεδομένου ότι είχε ήδη μετατραπεί σε πενταετή με το άρθρο 13 παρ. 2 του ν. 2065/1992, η δε παράγραφος 1 του άρθρου 35 του ν. 2648/1998, με την οποία ορίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι η ως άνω παράγραφος 2 του άρθρου 13 του ν. 2065/1992 εφαρμόζεται «σε υποθέσεις των οικονομικών ετών 1996 και μετά, για τις οποίες η προθεσμία υποβολής δηλώσεων αρχίζει από την 1η Ιανουαρίου 1996 και μετά», αντίκειται στα άρθρα 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδαφ. α΄ του Συντάγματος, ενόψει και των κριθέντων με την 1738/2017 απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Προς θεμελίωση του παραδεκτού του λόγου προβάλλεται ότι επί του τιθέμενου νομικού ζητήματος υφίσταται αντίθετη προς τα κριθέντα με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση νομολογία και, συγκεκριμένα, η 14/2013 απόφαση του ΑΕΔ, οι 1738/2017, 4731/2014, 2034/2011, 1508/2002, 3777/2008, 1623/2016, 640/2015, 403/2018 αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και οι 577, 580, 587, 588, 596, 599, 600, 603, 898 και 900/2019 ανέκκλητες αποφάσεις του Διοικητικού Εφετείου Πειραιώς. Ο ισχυρισμός είναι βάσιμος, καθόσον η ερμηνευτική κρίση του δικάσαντος διοικητικού εφετείου ότι το άρθρο 35 παρ. 1 του ν. 2648/1998 δεν αντίκειται στο άρθρο 78 παρ. 2 του Συντάγματος, κατά το μέρος που καταλαμβάνει φορολογικές αξιώσεις που ανάγονται σε ημερολογιακά έτη προγενέστερα του προηγούμενου της δημοσίευσης του νόμου αυτού έτους, όπως εκείνες της χρήσης 1994, η οποία (ερμηνευτική κρίση) συνάγεται εμμέσως πλην σαφώς από την εφαρμογή της ως άνω διάταξης στην ένδικη διαφορά, έρχεται, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στις σκέψεις 4 και 5, σε αντίθεση προς τα κριθέντα με την ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. Επομένως, ο σχετικός λόγος αναιρέσεως προβάλλεται παραδεκτώς, περαιτέρω δε και βασίμως, καθόσον, κατά τα ήδη εκτεθέντα, αντίκειται στο άρθρο 78 παρ. 2 του Συντάγματος η επελθούσα με το άρθρο 35 παρ. 1 του ν. 2648/1998 παράταση της πενταετούς προθεσμίας παραγραφής του άρθρου 13 παρ. 2 του ν. 2065/1992, κατά το μέρος που αφορά, μεταξύ άλλων, αξιώσεις γεννηθείσες κατά την ένδικη χρήση 1994, δηλαδή αναγόμενες σε ημερολογιακό έτος προγενέστερο του

	προηγούμενου της δημοσίευσης του ν. 2648/1998. Κατόπιν αυτών, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να γίνει δεκτή και να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Δεδομένου δε ότι η υπόθεση δεν χρήζει διευκρίνισης ως προς το κρίσιμο πραγματικό, αφού, κατά τα γενόμενα δεκτά με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η ένδικη καταλογιστική του φόρου πράξη εκδόθηκε στις 12.12.2005, δηλαδή σε χρόνο κατά τον οποίο το σχετικό δικαίωμα του Δημοσίου είχε υποπέσει σε παραγραφή, το Δικαστήριο διακρατεί την υπόθεση, δέχεται την προσφυγή της αναιρεσείουσας και ακυρώνει την 11/12.12.2005 πράξη προσδιορισμού αποτελεσμάτων οικονομικού έτους 1995, της Προϊσταμένης της ΔΟΥ Α΄ Καλλιθέας. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 2361/2023	23. Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που δύνανται να επιφέρουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, όπως είναι, μεταξύ άλλων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.) και οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων με τη μορφή της επίδικης εισφοράς, απαιτεί δε, ειδικότερα, η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά τον έλεγχο της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της οικείας νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Συνεπώς, στη οικεία νομοθεσία περί επιβολής της ως άνω εισφοράς απαιτείται η πρόβλεψη προθεσμίας παραγραφής, η οποία για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ως άνω αρχής πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι προβλέψιμη από το διοικούμενο, μετά δε τη λήξη της να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης ούτε οιασδήποτε σχετικής κύρωσης (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. αποφάσεις της 5.5.2011 για τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-201/10 και C-202/10, Ze Fu Fleischhandel και Vion Trading, σκ. 32, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 9.1.2013, Volkov κατά Ουκρανίας, αρ. προσφ. 21722/11 σκ. 137 και 139). 24. Επειδή, περαιτέρω, η προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων για καταβολή της ως άνω εισφοράς πρέπει να είναι εύλογη, δηλαδή να συνάδει προς την κατοχυρωμένη στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. απόφαση της 17.9.2014, C-341/13, Cruz & Companhia Lda, σκ. 59 έως 61). Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη, δεδομένης και της αυξανόμενης ταχύτητας και πολυπλοκότητας των σύγχρονων βιοτικών σχέσεων και συναλλαγών και του συνακόλουθου πολλαπλασιασμού των νομικών υποχρεώσεων των διοικουμένων, που απαιτούν, κατ' αρχήν, ταχεία εκκαθάριση των εκάστοτε τρεχουσών υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ 2934-5/2017

	επταμ. σκ. 11, 732/2019 επταμ. σκ. 9). Ειδικότερα, απαιτείται να εξασφαλίζεται η έγκαιρη, εγγύς του χρόνου κτήσης του εισοδήματος των υπόχρεων που συνδέεται με τον υπολογισμό της επίδικης εισφοράς, και σε τακτό και σχετικώς σύντομο χρόνο γνώση των υποχρεώσεών τους, ώστε οι υπόχρεοι να μην αιφνιδιάζονται, αλλά να δύνανται να προγραμματίζουν, κατά το μέτρο του δυνατού, με ασφάλεια την επαγγελματική τους δραστηριότητα προς όφελος και της εθνικής οικονομίας. Η διαμόρφωση δε της προθεσμίας παραγραφής υπό τους ανωτέρω όρους, που αποτελούν και εκδήλωση της ειρηνευτικής λειτουργίας του δικαίου, συμβάλλει στην καλλιέργεια της αναγκαίας σε ένα κράτος δικαίου σχέσης εμπιστοσύνης των διοικούμενων προς τη Διοίκηση (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5 και 6, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, ΣτΕ 172-3/2018 επταμ. σκ. 11, ΣτΕ 732/2019 επταμ. σκ. 9). [Καταργεί εν μέρει τη δίκη, κατά το αιτιολογικό. Απορρίπτει την αίτηση κατά τα λοιπά.]
ΣτΕ (Γ') 2352-5/2023	17. Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που δύνανται να επιφέρουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, όπως είναι, μεταξύ άλλων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.) και οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων με τη μορφή της επίδικης εισφοράς, απαιτεί δε, ειδικότερα, η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά τον έλεγχο της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της οικείας νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Συνεπώς, στη οικεία νομοθεσία περί επιβολής της ως άνω εισφοράς απαιτείται η πρόβλεψη προθεσμίας παραγραφής, η οποία για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ως άνω αρχής πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκειά της να είναι προβλέψιμη από το διοικούμενο, μετά δε τη λήξη της να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης ούτε οιασδήποτε σχετικής κύρωσης (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. αποφάσεις της 5.5.2011 για τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-201/10 και C-202/10, Ze Fu Fleischhandel και Vion Trading, σκ. 32, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 9.1.2013, Volkov κατά Ουκρανίας, αρ. προσφ. 21722/11 σκ. 137 και 139). 18. Επειδή, περαιτέρω, η προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων για καταβολή της ως άνω εισφοράς πρέπει να είναι εύλογη, δηλαδή να συνάδει προς την κατοχυρωμένη στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, βλ. και Δ.Ε.Ε. απόφαση της 17.9.2014, C-341/13, Cruz & Companhia Lda, σκ. 59 έως 61). Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη, δεδομένης και της αυξανόμενης ταχύτητας και πολυπλοκότητας των σύγχρονων βιοτικών

	σχέσεων και συναλλαγών και του συνακόλουθου πολλαπλασιασμού των νομικών υποχρεώσεων των διοικουμένων, που απαιτούν, κατ' αρχήν, ταχεία εκκαθάριση των εκάστοτε τρεχουσών υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ 2934-5/2017 επταμ. σκ. 11, 732/2019 επταμ. σκ. 9). Ειδικότερα, απαιτείται να εξασφαλίζεται η έγκαιρη, εγγύς του χρόνου κτήσης του εισοδήματος των υπόχρεων που συνδέεται με τον υπολογισμό της επίδικης εισφοράς, και σε τακτό και σχετικώς σύντομο χρόνο γνώση των υποχρεώσεών τους, ώστε οι υπόχρεοι να μην αιφνιδιάζονται, αλλά να δύνανται να προγραμματίζουν, κατά το μέτρο του δυνατού, με ασφάλεια την επαγγελματική τους δραστηριότητα προς όφελος και της εθνικής οικονομίας. Η διαμόρφωση δε της προθεσμίας παραγραφής υπό τους ανωτέρω όρους, που αποτελούν και εκδήλωση της ειρηνευτικής λειτουργίας του δικαίου, συμβάλλει στην καλλιέργεια της αναγκαίας σε ένα κράτος δικαίου σχέσης εμπιστοσύνης των διοικούμενων προς τη Διοίκηση (πρβλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολομ. σκ. 5 και 6, 2649/2017 Ολομ. σκ. 33, ΣτΕ 172-3/2018 επταμ. σκ. 11, ΣτΕ 732/2019 επταμ. σκ. 9). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α΄) 2316/2023	3. Επειδή, εξάλλου, με το άρθρο 32 παρ. 2 του ν. 3772/2009 (Α΄ 112) προστέθηκαν, μεταξύ άλλων, οι παράγραφοι 3 και 4 στο άρθρο 33 του π.δ. 18/1989, σύμφωνα με τις οποίες: «3. Αν υπάρχουν τυπικές παραλείψεις, ο προεδρεύων της συνθέσεως ή ο εισηγητής καλεί, και μετά τη συζήτηση, τον πληρεξούσιο δικηγόρο να τις καλύψει, τάσσοντας εύλογη κατά την κρίση του προθεσμία. 4. Η πρόσκληση της προηγούμενης παραγράφου γίνεται τηλεφωνικώς από το γραμματέα, ο οποίος βεβαιώνει με σημείωση στο εσωτερικό του φακέλου της δικογραφίας το χρόνο ειδοποίησης, τα ζητούμενα στοιχεία και την προθεσμία. Αν η τηλεφωνική πρόσκληση είναι αδύνατη ή δυσχερής, αποστέλλεται έγγραφο, αντίγραφο του οποίου τηρείται στο φάκελο της δικογραφίας. Στο αντίγραφο αυτό σημειώνεται η ημερομηνία αποστολής του εγγράφου». Κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων, στις τυπικές παραλείψεις που μπορούν να καλυφθούν και μετά τη συζήτηση της υπόθεσης, κατά τα οριζόμενα στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 33 του π.δ. 18/1989, δεν περιλαμβάνεται και η μη καταβολή ή η καταβολή ελλιπούς παραβόλου. Τούτο δε, διότι με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 36 του π.δ. 18/1989 προβλέπεται ειδικώς ως προς το παράβολο ότι έννομη συνέπεια της μη καταβολής παραβόλου ή της καταβολής ελλιπούς ποσού αυτού εντός της νόμιμης προθεσμίας είναι η απόρριψη του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ως απαραδέκτου, οι διατάξεις δε αυτές δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η οποία κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974, Α΄ 256, καθώς και στην αρχή της αναλογικότητας, που ρητώς προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος (Σ.τ.Ε. 777/2013 Ολ., 683/2021, 1951/2020, 512/2019, 29, 880/2023 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Α') 2272/2023	9. Επειδή, με τις διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 24 του Συντάγματος καθιερώνεται αυξημένη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η προστασία αυτή περιλαμβάνει τη δυνατότητα επιβολής γενικών περιορισμών ή ιδιαίτερων μέτρων για την αποφυγή της υποβάθμισής του. Για την επίτευξη του συνταγματικού σκοπού της διαφύλαξης του φυσικού περιβάλλοντος επιτρέπεται, μεταξύ άλλων, να χαρακτηρίζονται εκτάσεις ως περιοχές προστασίας της φύσης, εθνικά πάρκα ή ζώνες προστασίας και να επιβάλλονται περιορισμοί που συνεπάγονται την απαγόρευση της ανάπτυξης ορισμένων δραστηριοτήτων σε αυτές ή τη χρήση τους για ορισμένο σκοπό (ΣτΕ 689/2019 Ολομ., 1911/2020). Οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να θεσπίζονται με αντικειμενικά κριτήρια και κατά τρόπο σύμφωνο προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, πρέπει δηλαδή να είναι αναγκαίοι και πρόσφοροι για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν. Περαιτέρω, κατά την έννοια των διατάξεων της παρ. 1 του άρθρου 22 του ν. 1650/1986, ερμηνευομένων σύμφωνα με τα άρθρα 4 παρ. 5, 17 παρ. 1 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος και του άρθρου 1 παρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, όταν τα μέτρα, τα οποία λαμβάνονται προς τον σκοπό της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος σε μια περιοχή με γνώμονα τα ανωτέρω κριτήρια, έχουν ως αποτέλεσμα την ουσιώδη στέρηση της χρήσης της ιδιοκτησίας, δεν αναιρείται μεν εκ μόνου του λόγου αυτού (της στέρησης) η νομιμότητά τους, γεννάται , όμως, υποχρέωση του Ελληνικού Δημοσίου και αντίστοιχο δικαίωμα των θιγόμενων ιδιοκτητών προς αποζημίωση, ανάλογα με την έκταση, την ένταση και τη χρονική διάρκεια της ζημίας τους. Τούτο δε, υπό την προϋπόθεση ότι η ουσιώδης στέρηση της χρήσης της ιδιοκτησίας κατά τον προορισμό της υπερβαίνει το εύλογο όριο ανοχής και αλληλεγγύης, το οποίο δικαιούται να αξιώνει το Κράτος από τους πολίτες κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος και ενόψει του κατά το άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος κοινωνικού περιεχομένου της ιδιοκτησίας και μεταβάλλεται σε θυσία ολίγων κατά παράβαση του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος. Επομένως, όταν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, και εφόσον δεν έχει εκδοθεί το προβλεπόμενο στην παρ. 4 του άρθρου 22 του ν. 1650/1986 προεδρικό διάταγμα για τον καθορισμό ειδικής διοικητικής διαδικασίας για τη χορήγηση διαφόρων αντισταθμισμάτων λόγω στέρησης της χρήσης της ιδιοκτησίας, ο ιδιοκτήτης ακινήτου, στο οποίο επιβλήθηκαν ουσιώδεις περιορισμοί χάριν της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, δικαιούται να απαιτήσει αποζημίωση για τη μείωση της αξίας του ακινήτου του λόγω του περιορισμού των δυνατοτήτων αξιοποίησης και εκμετάλλευσής του, ασκώντας ευθεία αγωγή κατά του Ελληνικού Δημοσίου με βάση τη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 του ν. 1650/1986 (ΣτΕ 3419/2011 7μ., 3009/2006 7μ., 640/2015, 689/2019 Ολομ., 1772/2020). Περαιτέρω, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 24 παρ. 1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, ο ιδιοκτήτης του βαρυνόμενου ακινήτου, ενόψει της κατά τα ανωτέρω υποχρέωσής του να επιδείξει την αναγκαία κοινωνική αλληλεγγύη και του κοινωνικού περιεχομένου του ιδιοκτησιακού δικαιώματός του, οφείλει να ανεχθεί τον αποβλέποντα στην προστασία του περιβάλλοντος

	περιορισμό της ιδιοκτησίας του για εύλογο χρονικό διάστημα. Τούτου παρέπεται ότι η αξίωση αυτού προς αποζημίωση δεν γεννάται κατά τη θέσπιση του περιορισμού επί της ιδιοκτησίας του, αλλά μετά την πάροδο ευλόγου χρόνου από την επιβολή του κατά τα ανωτέρω επαχθούς μέτρου (ΣτΕ 415/2016, 1911/2020). Ο εύλογος δε χρόνος κατά τον οποίο ο βαρυνόμενος οφείλει να ανεχθεί τον κατά τα ανωτέρω περιορισμό, μετά την πάροδο του οποίου γεννάται η πιο πάνω αξίωσή του προς αποζημίωση, κρινόμενος με βάση τις περιστάσεις που συντρέχουν σε κάθε περίπτωση, εξειδικεύεται με αιτιολογημένη κρίση από τα δικαστήρια της ουσίας, τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη και να εκτιμούν τις συνθήκες κάθε υπόθεσης, όπως είναι η συμπεριφορά της Διοίκησης, η πολυπλοκότητα του νομοθετικού καθεστώτος που διέπει το ακίνητο ή την περιοχή που αποτελούν αντικείμενα προστασίας, καθώς και το είδος και τη σοβαρότητα του επαχθούς για την ιδιοκτησία μέτρου (ΣτΕ 415/2016). Η απαίτηση αυτή μπορεί να θεμελιωθεί με επίκληση του συγκεκριμένου τρόπου εκμετάλλευσης του ακινήτου που δεσμεύεται, σύμφωνα με την κατά προορισμό χρήση του, κατά τρόπο ώστε να καθίσταται δυνατός ο προσδιορισμός της μείωσης της αξίας του εν λόγω ακινήτου από την επιβολή των περιοριστικών μέτρων, που αποτελεί και το αντικείμενο της αποζημίωσης (ΣτΕ 3419/2011 7μ., 1920/2007, 1772/2020). Εξάλλου, σύμφωνα με τις προστατευτικές της ιδιοκτησίας διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ, μόνο το γεγονός ότι το δεσμευόμενο ακίνητο βρίσκεται σε περιοχή εκτός σχεδίου πόλης δεν δημιουργεί, σε σχέση με την αναγνώριση αξίωσης προς αποζημίωση, αμάχητο τεκμήριο ότι η κατά προορισμό χρήση του περιορίζεται στην αγροτική, κτηνοτροφική ή δασοπονική εκμετάλλευση. Δεν αποκλείεται δε και στην περίπτωση αυτή, εφόσον η οικιστική εκμετάλλευση του ακινήτου ήταν επιτρεπτή κατά τους όρους του νομοθετικού καθεστώτος που εγκύρως ίσχυε στην περιοχή πριν από την επιβολή απαγορεύσεων δόμησης για λόγους προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, να ανακύπτει υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις που συντρέχουν σε συγκεκριμένη υπόθεση υποχρέωση προς αποζημίωση λόγω των απαγορεύσεων αυτών (ΣτΕ 1772/2020, 2708/2018, 3764/2015, 3419/2011 7μ., βλ. και απόφαση ΕΔΔΑ της 11ης.12.2008 Γεωργία Θεοδωράκη κ.λπ. κατά Ελλάδος και 6ης.12.2007 ΖΑΝΤΕ-Μαραθωνήσι κατά Ελλάδος). Το ζήτημα της αποζημίωσης είναι αυτοτελές και κρίνεται από τον δικαστή της αποζημίωσης και όχι από τον ακυρωτικό δικαστή. Συνεπώς, η απουσία σχετικής ρήτρας στην κανονιστική πράξη με την οποία επιβάλλονται οι περιορισμοί της ιδιοκτησίας δεν ασκεί επιρροή στη νομιμότητα του χαρακτηρισμού μίας έκτασης ως περιοχής προστασίας και στη νομιμότητα της επιβολής, συναφώς, περιοριστικών μέτρων (ΣτΕ 3633/2009, 640/2015). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 2214/2023	4. Επειδή, η υπό κρίση αίτηση ακυρώσεως κατετέθη ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, κατόπιν δε αιτήματος των αιτούντων εισήχθη προς εκδίκαση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ως «πρότυπη» δίκη, με την υπ' αρ. 5/16.3.2021 πράξη της Επιτροπής του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 3900/2010, προκειμένου να επιλυθεί το γενικότερου

	ενδιαφέροντος ζήτημα (α) της συμφωνίας προς το Σύνταγμα (άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1, 17 και 25 παρ. 1) και την Ε.Σ.Δ.Α. (άρθρο 8, καθώς και άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου αυτής) των διατάξεων του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 117 του ν. 2830/2000 περί των λεγομένων «τραπεζικών» συμβολαίων, καθώς και (β) του προσδιορισμού του εννοιολογικού περιεχομένου των αυτών ως άνω διατάξεων και, ειδικότερα, το ζήτημα εάν θεωρείται «τραπεζικό», κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, συμβόλαιο με συμβαλλόμενο μέρος εταιρεία, κατά τη σύσταση, τροποποίηση, μετατροπή ή συγχώνευση της οποίας μετείχε κατά το παρελθόν τράπεζα ή θυγατρική αυτής ή εάν, αντιθέτως, απαιτείται η εν λόγω συμμετοχή της τράπεζας ή της θυγατρικής της στη μετοχική σύνθεση της συμβαλλόμενης εταιρείας να είναι ενεστώσα κατά τον χρόνο σύνταξης του επίδικου συμβολαίου. Η πράξη της Επιτροπής δημοσιεύθηκε προσηκόντως στις ημερήσιες εφημερίδες των Αθηνών «ΕΣΤΙΑ» (φύλλο της 22.2.2021) και «ΤΑ ΝΕΑ» (φύλλο της 19.3.2021), επηκολούθησε δε η από 14.4.2021 πράξη του Προέδρου του Γ΄ Τμήματος, με την οποία η υπόθεση εισήχθη λόγω σπουδαιότητας στην επταμελή σύνθεση, κατά τα οριζόμενα στα άρθρα 14 παρ. 5, 20 και 21 του π.δ. 18/1989. […] 11. Επειδή, με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ως ατομικό δικαίωμα η προσωπική και οικονομική ελευθερία. Ειδικότερη εκδήλωση αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, στην οποία ο νόμος δύναται να επιβάλει περιορισμούς μόνον για λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, οι οποίοι πρέπει να τελούν, σε κάθε περίπτωση, σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας (βλ. ΣτΕ 3665/2005 Ολομ., 3536/2009, 2204-2224/2010 Ολομ., 1665/2011 Ολομ., 2978, 3995, 3997/2014, 959/2015 Ολομ., 311-31/2018, 1277/2020 κ.ά.). Περαιτέρω, σύμφωνα με τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ.1 εδάφ. δ΄ του Συντάγματος), οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν (βλ. ΣτΕ 1585/2010 Ολομ., 2224-2204/2010 Ολομ., 311-315/2018, 1277/2020 κ.ά.). Όσον αφορά τον έλεγχο της προσφορότητας και αναγκαιότητας ενός μέτρου, ο νομοθέτης διαθέτει, πάντως, ευρύ περιθώριο εκτίμησης, για τον καθορισμό των ρυθμίσεων που αυτός κρίνει πρόσφορες και αναγκαίες και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη, είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (βλ. ΣτΕ 1210/2010 Ολομ., 311-315/2018, 1277/2020 κ.ά.). Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι στην οικονομική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια την ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα

	διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με την διέπουσα την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος λοιπή νομοθεσία ή από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή από στοιχεία, στα οποία οι εργασίες αυτές αναφέρονται, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (βλ. ΣτΕ 3536/2009, 311-315/2018, 1277/2020 κ.ά., πρβλ. ΣτΕ 2224 – 2244/2010 Ολομ.). [Επιλύει τα παραπεμφθέντα γενικότερης σημασίας ζητήματα. Κρατεί, δικάζει και δέχεται την αίτηση ακυρώσεως.]
ΣτΕ (Α') 2212/2023	14. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και τα λοιπά, παραδεκτώς ληπτέα υπόψη κατ' αναίρεση, διαδικαστικά έγγραφα της υπόθεσης προκύπτουν τα εξής: Ο αναιρεσείων, ο οποίος γεννήθηκε το έτος 1944, πραγματοποίησε στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ., με την επαγγελματική ειδικότητα του οικοδόμου-τεχνίτη, συνολικώς 7.004 ημέρες εργασίας (6.404 ημέρες πραγματικής ασφαλίσεως και 600 ημέρες ασφαλίσεως εξ αναγνωρίσεως του αντιστοίχου χρόνου απασχολήσεως στην αλλοδαπή) κατά το χρονικό διάστημα από τον Μάιο του έτους 1979 έως τον Νοέμβριο του έτους 2010. Με την 14587/22.12.2010 αίτησή του προς το Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. ζήτησε να του χορηγηθεί (κυρία) σύνταξη λόγω γήρατος, οπότε εξεδόθη η 2019/ 8.6.2011 απόφαση του Διευθυντή του Περιφερειακού Υποκαταστήματος Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. Λάρισας, με την οποίαν του απονεμήθηκε πλήρης κυρία σύνταξη γήρατος από 22.12.2010, με την επιφύλαξη της αναθεωρήσεώς της όταν θα ολοκληρωνόταν η αλληλογραφία με τον γερμανικό ασφαλιστικό φορέα. Για τον καθορισμό της ασφαλιστικής κλάσεως, η οποία αποτελεί και τη βάση για τον υπολογισμό του ποσού της συντάξεως, συμφώνως προς την εφαρμοστέα εν προκειμένω διάταξη του άρθρου 2 παρ. 9 του ν. 3029/2002 -(για αιτήσεις συνταξιοδοτήσεως που υποβάλλονται από την 1.1.2005 και εφ' εξής)- ελήφθησαν υπόψη οι αποδοχές των πέντε (5) ημερολογιακών ετών, τα οποία επελέγησαν εντός της δεκαετίας που προηγείται του έτους κατά το οποίο υπεβλήθη η αίτηση συνταξιοδοτήσεως, για τις οποίες είχαν καταβληθεί ασφαλιστικές εισφορές και οι οποίες ανέρχονταν στο συνολικό ποσό των 65.813,36 ευρώ. Επί τη βάσει των αποδοχών αυτών ο αναιρεσίβλητος κατετάγη στη 19η ασφαλιστική κλάση (εύρος κλάσεως 63,04 - 66,44), με τεκμαρτό ημερομίσθιο 64,42 ευρώ. Για τον υπολογισμό αυτόν ελήφθησαν υπόψη, ως αποτελούντα την καλύτερη πενταετία της τελευταίας δεκαετίας προ της συνταξιοδοτήσεώς του, τα έτη 2005, 2006, 2007, 2008 και 2009, κατά τα οποία είχε πραγματοποιήσει συνολικώς 844 ημέρες εργασίας και, συγκεκριμένα, 246 ημέρες το έτος 2005, 238 ημέρες το έτος 2006, 170 ημέρες το έτος 2007, 109 ημέρες το έτος 2008 και 81 ημέρες το έτος 2009, που ανάγονταν, κατόπιν προσαυξήσεως κατά 20%, συνολικώς σε 1012 πλασματικές ημέρες εργασίας, με συνολικές αποδοχές 65.813,36 ευρώ (65.813,36 δια 1.015 ίσον 64,84 μέσο ημερομίσθιο), συγκεκριμένα δε κατόπιν αναπροσαρμογής 18.302,36 ευρώ, 18.045,95 ευρώ, 13.272,22 ευρώ, 8.568,89 ευρώ και 7.623,94 ευρώ, αντιστοίχως. Ακολούθως, με την από 10.1.2012 ένστασή του κατά της ανωτέρω αποφάσεως (όπως και κατά της αναφερομένης ομοίας στην επικουρική σύνταξή του)

	ο αναιρεσίβλητος προέβαλε ότι έπρεπε να καταταγεί, αντί της 19ης ασφαλιστικής κλάσεως, στην 22η ασφαλιστική κλάση (εύρος κλάσεως 72,45 - 75,68 ευρώ), με τεκμαρτό ημερομίσθιο 73,60 ευρώ και ότι για την κατάταξή του αυτή έπρεπε να ληφθεί υπόψη ο αριθμός των πραγματικών ημερών που είχε πραγματοποιήσει κατά την κρίσιμη πενταετία. Ειδικότερα, ισχυρίστηκε ότι κατά την πενταετία 2005-2009, είχε πραγματοποιήσει 844 ημέρες εργασίας και, επομένως, προκειμένου να συμπληρωθεί ο αριθμός των 1000 ημερών εργασίας, έπρεπε να χρησιμοποιηθεί η πενταετία 2004-2008, με α) αριθμό πραγματικών ημερών εργασίας περιόδου 1002, που ανάγονταν σε 239 ημέρες για το έτος 2004, 246 ημέρες για το έτος 2005, 238 ημέρες για το έτος 2006,170 ημέρες για το έτος 2007 και 109 ημέρες για το έτος 2008, β) συντάξιμες αποδοχές ύψους 74.631,33 ευρώ και γ) μέσο ημερομίσθιο 73,60 (74.631,33 δια 1002) ευρώ. Ενόψει αυτών, με βάση τον πίνακα του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. για τα όρια ημερήσιων μισθών και τα τεκμαρτά ημερομίσθια των ασφαλιστικών κλάσεων (32/2008 εγκύκλιος της Διεύθυνσης Ασφάλισης-Εσόδων του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ), ο αναιρεσείων ισχυρίστηκε ότι έπρεπε να καταταγεί στην 22η ασφαλιστική κλάση, της οποίας το εύρος είναι 72,45 - 75,68 ευρώ, με τεκμαρτό ημερομίσθιο 73,60 ευρώ. Η ένσταση αυτή απερρίφθη, κατά πλειοψηφία, με την 784/Β96/15.10.2013 απόφαση της ΤΔΕ του Περιφερειακού Υποκαταστήματος Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. Λάρισας, προσφυγή δε του αναιρεσείοντος κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Λάρισας έγινε δεκτή από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, το οποίο ακύρωσε την απόφαση της ΤΔΕ, αφού έκρινε ότι η απονεμηθείσα στον αναιρεσείοντα πλήρης σύνταξη γήρατος θα έπρεπε να υπολογιστεί με βάση το τεκμαρτό ημερομίσθιο της 22ης ασφαλιστικής κλάσεως και όχι της 19ης, όπως είχαν κρίνει τα ασφαλιστικά όργανα του Ιδρύματος. Ειδικότερα, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έλαβε υπόψη ότι: α) κατά την πενταετία 2005-2009 ο αναιρεσείων είχε πραγματοποιήσει 844 ημέρες εργασίας και ότι, προκειμένου να συμπληρωθεί ο απαιτούμενος από τις προεκτεθείσες διατάξεις αριθμός των 1.000 ημερών εργασίας, εχώρησε ο υπολογισμός των ημερών αυτών τεκμαρτώς σε 1.012, δηλαδή με προσαύξηση 20% επί των 844 ημερών εργασίας, κατ' εφαρμογήν της παρ. 2 του άρθρου 18 του Κανονισμού Ασφάλισης του Ι.Κ.Α., με αποτέλεσμα να καθοριστεί η απονεμηθείσα σε αυτόν σύνταξη βάσει του τεκμαρτού ημερομισθίου της 19ης ασφαλιστικής κλάσεως και ότι β) η επιλεγείσα από τον αναιρεσείοντα πενταετία 2004- 2008 θα οδηγούσε σε κατάταξή του στην πλέον συμφέρουσα γι' αυτόν 22η ασφαλιστική κλάση (εύρος κλάσεως 72,45-75,68), διότι κατά την πενταετία αυτή πραγματοποίησε συνολικά 1.002 πραγματικές ημέρες εργασίας, οι δε συντάξιμες αποδοχές του, συμφώνως προς το από 8.6.2011 έγγραφο του Ι.Κ.Α. περί καθορισμού της ασφαλιστικής κλάσεως του αναιρεσείοντος, όπου αναφέρονταν και οι αποδοχές του κατά τη δεκαετία 2000-2009, ανέρχονταν κατά το κρίσιμο αυτό χρονικό διάστημα σε 75.584,55 ευρώ. Ενόψει αυτών, κρίθηκε πρωτοδίκως ότι, συμφώνως προς τη γενική αρχή του ασφαλιστικού δικαίου, η οποία επιβάλλει την επιλογή της ευμενέστερης υπέρ του ασφαλισμένου διατάξεως (πρβ. ΣτΕ 5208/1983), και την οποία είχε επικαλεσθεί ο αναιρεσείων, αυτός εδικαιούτο να λάβει σύνταξη

	υπολογιζόμενη βάσει του τεκμαρτού ημερομισθίου της 22ης ασφαλιστικής κλάσεως. Κατά της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου το Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. άσκησε έφεση ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Λάρισας, η οποία έγινε δεκτή με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Ειδικότερα, το δικάσαν διοικητικό εφετείο έλαβε υπόψη ότι ο αριθμός των ημερών εργασίας κατά τη νομοθεσία που διέπει τους υπαγομένους στην ασφάλιση του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. δεν ταυτίζεται αναγκαίως με τις ημέρες της πραγματικής απασχολήσεως και, περαιτέρω, ότι η κατάταξη του αναιρεσείοντος σε ασφαλιστική κλάση προκύπτει από τη διαίρεση των συνολικών αποδοχών της ευνοϊκότερης πενταετίας εντός της δεκαετίας πριν από την υποβολή της αιτήσεως συνταξιοδοτήσεως, όπως αυτές προσδιορίζονται στο άρθρο 2 παρ. 9 του ν. 3029/2002, με τις ημέρες εργασίας, οι οποίες για την ειδικότερη κατηγορία των εργατοτεχνιτών οικοδόμων, υπολογίζονται για την εξεύρεση του ημερησίου μισθού τους, με την προσαύξηση των πραγματικών ημερών απασχολήσεως κατά 20%, βάσει του άρθρου 18 του Κανονισμού Ασφαλίσεως του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ. Και τούτο, με τη σκέψη ότι κατά τον ίδιο τρόπο χωρεί ο υπολογισμός των ημερών εργασίας τόσο για την κατοχύρωση του δικαιώματος συνταξιοδοτήσεως όσο και για τον υπολογισμό των παροχών (συνταξίμων αποδοχών) και την κατάταξη σε ασφαλιστική κλάση κατά το άρθρο 37 παρ.1 του αν. ν. 1846/1951. Συνακόλουθα, το δικάσαν δικαστήριο κατέληξε στην κρίση ότι νομίμως υπολογίστηκε από τα αρμόδια όργανα του Ι.Κ.Α. το τεκμαρτό ημερομίσθιο του αναιρεσείοντος κατά την πενταετία 2005-2009 και ορθώς αυτός κατετάγη στην 19η ασφαλιστική κλάση για τη χορήγηση συντάξεως λόγω γήρατος. Απέρριψε δε τον προβληθέντα πρωτοδίκως και κατ' έφεση ισχυρισμό του αναιρεσείοντος, ότι ο συνυπολογισμός της κατά τα ανωτέρω προσαυξήσεως αντιβαίνει στις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 9 του ν. 3029/2002 και στην σχετική προς εφαρμογή των διατάξεων αυτών εγκύκλιο του Ι.Κ.Α. (67/16.10.2009), ως ερειδόμενο επί της εσφαλμένης προϋποθέσεως ότι οι, κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, ημέρες εργασίας - ασφαλίσεως ταυτίζονται αναγκαίως με τις ημέρες πραγματικής απασχολήσεως. Στην κρίση του αυτή το δικάσαν εφετείο συνεκτίμησε το γεγονός ότι για την κατοχύρωση του ασφαλιστικού δικαιώματος λαμβάνονται υπόψη οι ημέρες εργασίας, όπως προσδιορίζονται στη διάταξη του άρθρου 18 παρ. 2 του ανωτέρω Κανονισμού Ασφαλίσεως του Ι.Κ.Α., καθώς και το ότι δεν προκύπτει ούτε από την προεκτεθείσα εγκύκλιο ότι ο υπολογισμός των ημερών εργασίας για την κατηγορία των εργατοτεχνιτών οικοδόμων αφίσταται των προβλεπομένων στη διάταξη αυτή του Κανονισμού. Εξάλλου, ο προβληθείς πρωτοδίκως και κατ' έφεση ισχυρισμός του αναιρεσείοντος, ότι ο προαναφερόμενος τρόπος υπολογισμού της συντάξεώς του αντίκειται στα άρθρα 4 και 25 παρ.1 εδάφιο α΄ του Συντάγματος, απερρίφθη από το δικάσαν δικαστήριο, με τη σκέψη ότι ο επίμαχος υπολογισμός δεν συνιστά περιορισμό ή δυσμενές μέτρο επί του συνταξιοδοτικού δικαιώματός του, όταν μάλιστα για την απονομή όλων των ασφαλιστικών παροχών της κατηγορίας των εργατοτεχνιτών οικοδόμων λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό των ημερών εργασίας – ασφαλίσεως η συγκεκριμένη προσαύξηση κατά 20% των πραγματοποιηθεισών

	ημερών απασχολήσεως. Τέλος, κρίθηκε ότι, το γεγονός ότι κατά τον καθορισμό της συντάξεως κατά τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 9 του ν. 3029/2002, οι ημέρες εργασίας, για την κατηγορία των εργατοτεχνιτών οικοδόμων υπολογίζονται για την εξεύρεση του ημερησίου μισθού τους με την προσαύξηση των πραγματικών ημερών απασχολήσεως κατά 20%, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 18 παρ. 2 του Κανονισμού Ασφαλίσεως του Ι.Κ.Α., δεν συνιστά, σε κάθε περίπτωση, παραβίαση του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Συμβάσεως της Ρώμης (ΕΣΔΑ), δεδομένου ότι με την διάταξη αυτή προστατεύεται το δικαίωμα προς λήψη ασφαλιστικών παροχών, εφόσον συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις που τάσσονται κάθε φορά από το εθνικό δίκαιο και όχι το δικαίωμα σε απόληψη συντάξεως ορισμένου ποσού. Με τις σκέψεις αυτές, το δικάσαν διοικητικό εφετείο εξαφάνισε την προσβληθείσα με την έφεση 39/2016 απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, η οποία είχε κρίνει αντιθέτως, (και όχι την 39/2006 απόφαση, όπως εκ προφανούς παραδρομής αναγράφεται στο διατακτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) και, στη συνέχεια, δίκασε και απέρριψε την προσφυγή του αναιρεσείοντος. Εξάλλου, όπως βεβαιώνεται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κατά της αυτής πρωτόδικης αποφάσεως έχει ασκήσει την από 21.6.2016 έφεση το Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης (Ε.Τ.Ε.Α.) ως προς το κεφάλαιο αυτής που αφορά την επικουρική σύνταξη του αναιρεσείοντος. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 2188/2023	11. Επειδή, εξάλλου, με το περιεχόμενο αυτό, η επίμαχη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 5 του π.δ. 19/2006 (και η ταυτόσημη της προκήρυξης) δεν παραβιάζει την υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου, την επαγγελματική ελευθερία και την αρχή της αναλογικότητας, διότι ο αποκλεισμός όσων εμπίπτουν στο κώλυμα αυτό ορίζεται σαφώς στον νόμο, εξυπηρετεί τον ανωτέρω δημόσιο σκοπό και δεν περιορίζει υπέρμετρα τη δυνατότητά τους να επιδιώξουν τον διορισμό σε (άλλη) δημόσια θέση (εφόσον έχουν τα απαιτούμενα προσόντα) και, ακόμη περισσότερο, να ασκήσουν επαγγελματικές ή επιχειρηματικές δραστηριότητες. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 2085/2023	8. Επειδή, περαιτέρω, η ανάκληση διορισμού σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη αποτελεί διοικητικό μέτρο, η επιβολή του οποίου υπαγορεύεται από τους προαναφερθέντες επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον η ανακλητική πράξη εκδίδεται μετά την πάροδο διετίας από τη δημοσίευση της πράξης του διορισμού βάσει υποκειμενικής συμπεριφοράς του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, απαιτείται, πριν από την έκδοση της πράξης αυτής, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του κυρωθέντος με τον ν. 2690/1999 (Α΄ 45) Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, η προηγούμενη κλήση του υπαλλήλου σε ακρόαση (βλ. ΣτΕ 2739-2742/2005). Η ανακλητική πράξη πρέπει καταρχήν να αιτιολογείται επαρκώς ως προς το ότι ο διορισθείς προκάλεσε ή υποβοήθησε

δολίως την παρανομία της πράξης διορισμού του (βλ. ΣτΕ 1437/2021 7μ., 1094/2014, πρβλ. ΣτΕ 2616/2012 7μ., 2319/2012, 3569/1998, 2429/1992). Κατά της ανακλητικής πράξης προβλέπεται η άσκηση του κατά το άρθρο 95 παρ. 1 του Συντάγματος γενικού ένδικου βοηθήματος της αίτησης ακυρώσεως. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία θίγει δικαιώματα «αστικής φύσεως» του αιτούντος, [ήτοι το δικαίωμα ενός δημοσίου υπαλλήλου να συνεχίσει να απασχολείται στη θέση του, βλ. ΕΔΔΑ, 19.9.2017, μείζονος σύνθεσης, Regner κατά Τσεχίας, 35289/11, σκέψεις 120-125, 21.7.2016, Miryana Petrova κατά Βουλγαρίας, 57148/08, σκέψεις 33-35, 29.4.2014, Ternovskis κατά Λετονίας, 33637/02, σκέψη 44, βλ. ΣτΕ 3262/2012, 1405/2007 7μ. κ.ά.] είναι, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. α΄ του ν. 702/1977, το Διοικητικό Εφετείο, το οποίο έχει την παρεχόμενη σ' αυτό από το Σύνταγμα και τον νόμο (βλ. άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 για την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 18/1989 που ισχύουν για το Συμβούλιο της Επικρατείας) εξουσία να εξετάζει αφενός το σύνολο των προβαλλομένων αιτιάσεων, αφετέρου το σύνολο των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, περαιτέρω δε τη δυνατότητα να ελέγξει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς και τον τρόπο άσκησης της διακριτικής εξουσίας της Διοίκησης και, τέλος, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την πράξη αυτή για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων την πλάνη περί τα πράγματα ή τη μη νόμιμη και ανεπαρκή αιτιολογία, χωρίς να ασκεί επιρροή το γεγονός ότι δεν έχει εξουσία να προβεί σε μεταρρύθμιση της πράξης (βλ. σχετ. ΣτΕ 3098/2017 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ, 21.7.2011, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, 32181/04, 35122/05, σκέψεις 151 - 157). Εξάλλου, το διοικητικό αυτό μέτρο αποτελεί σοβαρό πλην αναγκαίο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, και της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. τις σχετικές προϋποθέσεις στην απόφαση ΕΔΔΑ της 25.9.2018, μείζονος σύνθεσης, Denisov κατά Ουκρανίας, 76639/11). Τούτο, διότι ο περιορισμός αυτός συνάπτεται άμεσα με τις νόμιμες προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του υπαλλήλου, από επαγγελματική και ηθική σκοπιά, για τον διορισμό του σε δημόσια θέση και με την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην ομαλή λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 347/2020, 931/2018, 1900/2014 Ολομ., 788/2014, 3262/2012, ΕΔΔΑ, απόφαση επί του παραδεκτού -decision- της 23.8.2011, Βαγενάς κατά Ελλάδας, 53372/07)· τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και του συνόλου των λοιπών οικονομικής φύσης εννόμων συνεπειών που επέρχονται από την αναδρομική ισχύ της ανακλητικής πράξης. Ειδικότερα, ναι μεν με την ανάκληση διορισμού αίρονται καταρχήν αναδρομικά όλες οι συνέπειες που απορρέουν από την υπαλληλική σχέση, πλην, όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΣ 599/2021 Ολομ. σκ. 25-27), δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας η αναζήτηση από τον υπάλληλο, ως αχρεωστήτως λαβόντα, του συνόλου των ποσών που έλαβε ως αποδοχές για τις υπηρεσίες που πραγματικά παρείχε κατά τη διάρκεια του υπαλληλικού βίου του, αλλά το αν υπέχει καταρχήν υποχρέωση επιστροφής ορισμένου ποσού καθώς και το ύψος του ποσού αυτού αποτελούν προϊόν ad hoc

	στάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτών που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Επίσης, με την 1820/2021 απόφαση της Ολομέλειας του ιδίου Δικαστηρίου έχει κριθεί (βλ. ιδίως σκ. 32 και 38) ότι η -λόγω της ανάκλησης του διορισμού- πλήρης στέρηση σύνταξης του υπαλλήλου, ο οποίος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, θα υπερακόντιζε, στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετεί η ανάκληση διορισμού, ως μέτρο αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας. Περαιτέρω, με την απόφαση αυτή τέθηκαν in abstracto κριτήρια για τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας σύνταξης. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το ποσό αυτό: α) δεν μπορεί να ισούται με το ποσό που θα ελάμβανε ο υπάλληλος εάν είχε νομίμως συσταθεί η υπαλληλική του σχέση, β) πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας και γ) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το κατώτερο όριο σύνταξης κατ' άρθρο 55 παρ. 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα. Ενόψει των ανωτέρω, η λήψη του διοικητικού μέτρου της ανάκλησης διορισμού του υπαλλήλου που προκάλεσε δολίως την παρανομία του διορισμού του δεν αντίκειται καταρχήν στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 και 8 της ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ 346, 350/2023 7μ., 2759, 2760/2022, 2763, 2766, 2775-7/2022 7μ.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Β') 1796-7/2023	Επειδή, με την υπό κρίση αίτηση προβάλλεται ότι η κρίση της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι οι διατάξεις του άρθρου 5 του ν. 2523/1997, βάσει των οποίων επιβλήθηκαν οι ένδικες κυρώσεις δεν αντίκεινται στην προβλεπόμενη από το Σύνταγμα (άρθρο 25 παρ. 1) αρχή της αναλογικότητας και στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) είναι εσφαλμένη κατά το μέρος που αφορά τον προσδιορισμό με τις διατάξεις αυτές των προστίμων για παραβάσεις του Κώδικα βιβλίων και στοιχείων (Κ.Β.Σ.) και τούτο διότι ενόψει του ότι η ως άνω παράβαση επιβεβαιώθηκε με τη θέσπιση του ν. 4174/2013, που προβλέπει χαμηλότερου ύψους πρόστιμα, ήτοι για την παράβαση της έκδοσης εικονικού φορολογικού στοιχείου προβλέπει πρόστιμο ανερχόμενο σε ποσοστό 50 % της αξίας του φορολογικού στοιχείου δηλαδή στο ¼ του επιβληθέντος με την ένδικη πράξη, ενώ για την παράβαση της μη καταχώρισης στα βιβλία φορολογικού στοιχείου προβλέπεται πρόστιμο ποσού 2.500 ευρώ, που ανέρχεται σε ποσοστό 0,7 % του επιβληθέντος με την ένδικη πράξη. Περαιτέρω προβάλλεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας δεν απάντησε στον όμοιου περιεχομένου ουσιώδη ισχυρισμό που είχε προβάλει η αναιρεσείουσα με το δικόγραφο των προσθέτων λόγων ενώπιον του δικάσαντος Διοικητικού Εφετείου. Για το παραδεκτό του λόγου προβάλλεται ότι για το ως άνω νομικό ζήτημα δεν υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Όπως έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 5 του ν. 2523/1997, με τις οποίες θεσπίζεται σύστημα αντικειμενικού προσδιορισμού των προστίμων, συνάδουν με την αρχή της αναλογικότητας, λαμβανομένου

	υπόψη, μεταξύ άλλων, ότι η βαρύτητα της κυρώσεως συναρτάται ευλόγως με την αξία της οικείας συναλλαγής, ήτοι με μέγεθος αναγκαίως συναφές προς το ύψος της αντίστοιχης φοροδιαφυγής (βλ. ΣτΕ 1689/2022, 380/2019 7μ. κ.ά.). Εξάλλου, εν προκειμένω, η αναιρεσείουσα δεν είχε προβάλει ισχυρισμό ενώπιον του δικάσαντος Διοικητικού Εφετείου περί εφαρμογής στην προκειμένη περίπτωση, όσον αφορά τον προσδιορισμό του ύψους των επίδικων κυρώσεων, των ευμενέστερων διατάξεων του ν. 4174/2013, σύμφωνα με την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης διοικητικής κύρωσης, η οποία δεν έχει ως συνέπεια ότι καθίσταται αντισυνταγματική ή αντίθετη προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) η νομοθετική διάταξη κατ' εφαρμογή της οποίας επιβλήθηκε από τη Διοίκηση η επίδικη φορολογική κύρωση, αλλά μόνον ότι η διάταξη αυτή δεν έχει (πλέον) εφαρμογή ratione temporis, ενώ, εξάλλου, η ανωτέρω αρχή δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψη και να εφαρμοσθεί αυτεπαγγέλτως από το δικάσαν Διοικητικό Εφετείο, (πρβλ. ΣτΕ 2221/2018, 1438/2018 επταμ. κ.ά.). Συνεπώς, ο ανωτέρω λόγος, ανεξαρτήτως του παραδεκτού αυτού, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος. [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1793/2023	9. Επειδή, με την κρινόμενη έφεση προβάλλεται ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 17 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν. 2690/1999, Α΄ 45), του άρθρου μόνου του α.ν. 261/1968, των άρθρων 4 παρ. 4, 25 παρ. 1 (αρχή της αναλογικότητας) και 93 παρ. 2 του Συντάγματος, καθώς και των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου και της επιείκειας (ως ειδικότερης έκφανσης της αρχής της χρηστής διοίκησης), το διοικητικό εφετείο δέχθηκε ότι ο διορισμός, κατά τον οποίο ο υποψήφιος υπέβαλε πλαστό πιστοποιητικό, είναι μη νόμιμος και πρέπει να ανακληθεί, ακόμη κι αν ο υποψήφιος θα ήταν διοριστέος χωρίς το επίμαχο πιστοποιητικό, με βάση δικαιολογητικά που μεταγενεστέρως προσκόμισε στη Διοίκηση και αποδεικνύουν ότι διέθετε το απαιτούμενο για τον διορισμό προσόν, ήδη κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης συμμετοχής του στη διαδικασία επιλογής. Κατά τα προβαλλόμενα, οι αρχές της νομιμότητας, της ισότητας και της αξιοκρατίας δεν παραβιάστηκαν κατά την πρόσληψη του εκκαλούντος, καθόσον δεν αποκλείστηκε άλλος συνυποψήφιός του λόγω της χρήσης του μη γνήσιου πιστοποιητικού, αφού και χωρίς αυτό ο εκκαλών θα καταλάμβανε την πρώτη θέση στον πίνακα διοριστέων· σε κάθε περίπτωση, οι πιο πάνω αρχές θα μπορούσαν να αποκατασταθούν με μόνη τη δημοσίευση, κατόπιν επανακαταμέτρησης των μορίων που αντιστοιχούν στην κατοχή του προσόντος της γνώσης της αγγλικής γλώσσας του εκκαλούντος, νέου πίνακα κατάταξης των υποψηφίων, στον οποίο και πάλι αυτός θα κατείχε την πρώτη θέση. Εξάλλου, με το από 31.3.2022 υπόμνημά του, ο εκκαλών προβάλλει ότι, σύμφωνα με την προκήρυξη, είχε τη δυνατότητα να προσκομίσει μόνο ένα πιστοποιητικό για την απόδειξης της γνώσης της αγγλικής γλώσσας και όχι όλα τα πιστοποιητικά, που διέθετε, για την απόδειξη της γνώσης της γλώσσας αυτής. Ακόμη, ο εκκαλών προβάλλει ότι, ενόψει της πιο πάνω εσφαλμένης ερμηνείας του νόμου, εσφαλμένα κρίθηκε,

περαιτέρω, από το διοικητικό εφετείο ότι η ανακλητική του διορισμού του πράξη αιτιολογείται νόμιμα σε σχέση με τον δόλο αυτού, παρόλο που οι αναφερόμενες στην πιο πάνω πράξη ενέργειές του δεν αιτιολογούν τον δόλο του για την πρόκληση πλάνης της Διοίκησης ως προς τα προσόντα του διορισμού του. Για τη θεμελίωση του παραδεκτού του εξεταζόμενου λόγου εφέσεως κατά το άρθρο 58 παρ. 1 εδ. β του π.δ. 18/1989, όπως ισχύει, ο εκκαλών προβάλλει ότι λόγω της πιο πάνω εσφαλμένης ερμηνείας του νόμου η εκκαλούμενη απόφαση έρχεται σε αντίθεση με τις αποφάσεις 4646/2013, 486/2011, 2035, 2042/2010 και 1160/2011 του Συμβουλίου της Επικρατείας, την 3/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου, την «αμετάκλητη» 567/2017 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Πειραιά και την επίσης «αμετάκλητη» 179/2017 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Χανίων. Όμως, ο πιο πάνω ισχυρισμός, κατά το μέρος που με αυτόν προβάλλεται αντίθεση της εκκαλούμενης απόφασης προς τις ανωτέρω αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Και τούτο διότι: α) Με τις 4646/2013, 486/2011, 2035, 2042/2010 αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε, καθ' ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 18 παρ. 19 του ν. 2190/1994 (Α΄ 28), όπως ίσχυε πριν την κατάργησή της με την παρ. 4 του άρθρου 8 του ν. 3051/2002 (Α΄ 220), ότι, εάν κατά τον έλεγχο των οικείων δικαιολογητικών που διενεργεί ο φορέας ο οποίος θα εκδώσει την πράξη διορισμού ή πρόσληψης, αποδειχθεί ότι υποψήφιος που εγγράφηκε στον πίνακα διοριστέων κατόπιν λήψης υπόψη ιδιότητας ή προσόντος που δήλωσε ότι διαθέτει στην αίτηση συμμετοχής του στην οικεία διαδικασία, δεν διαθέτει την ιδιότητα ή το προσόν αυτό, διαγράφεται από τον εν λόγω πίνακα, εφόσον δεν θα εξακολουθούσε να παραμένει σε θέση που επιτρέπει την εγγραφή του στον πίνακα διοριστέων και χωρίς την ύπαρξη της πιο πάνω ιδιότητας ή προσόντος. Υπό τα δεδομένα αυτά, οι αποφάσεις αυτές επέλυσαν νομικό ζήτημα αναγόμενο στην ερμηνεία του άρθρου 18 παρ. 19 του ν. 2190/1994, το οποίο δεν ταυτίζεται με το εν προκειμένω τιθέμενο νομικό ζήτημα της ανάκλησης πράξης διορισμού, ο οποίος προκλήθηκε με δόλια ενέργεια εκ μέρους του υπαλλήλου. Η βασική διαφορά έγκειται στο ότι η διάταξη του άρθρου 18 παρ. 19 του ν. 2190/1994 αφορά τον εν γένει διενεργούμενο προ του διορισμού έλεγχο ύπαρξης των τυπικών προσόντων που δήλωσε ότι κατέχει ο υποψήφιος που πρόκειται να διορισθεί, κατά τον οποίο δεν συνεκτιμάται, όπως άλλωστε αναφέρεται και στις παραπάνω αποφάσεις του Δικαστηρίου, αν η προσκόμιση ορισμένου πλαστού δικαιολογητικού έγινε από δόλο ή έστω υπαιτιότητα εκ μέρους του υποψηφίου· αντιθέτως, η ύπαρξη δόλου κατά την προσκόμιση πλαστού δικαιολογητικού, βάσει του οποίου προκλήθηκε ή υποβοηθήθηκε η παρανομία του διορισμού, αποτελεί στοιχείο του κανόνα δικαίου –δηλαδή των γενικών αρχών ανάκλησης των παράνομων διοικητικών πράξεων σε συνδυασμό με το άρθρο μόνο του α.ν. 261/1968, όπως εφαρμόζονται στην περίπτωση της ανάκλησης διορισμού υπαλλήλου (βλ. ανωτέρω σκέψη 7)– το οποίο, όχι μόνον επιτρέπει την ανάκληση διορισμού άνευ χρονικού περιορισμού, αλλά και την επιβάλλει, καταρχήν, προς αποκατάσταση των ήδη διαταραχθεισών από τον υπάλληλο αρχών της νομιμότητας, της αξιοκρατίας

	και της ισότητας των πολιτών κατά την πρόσβασή τους σε δημόσια θέση (βλ. ΣτΕ 2775/2022 7μ., 2777/2022 7μ.). β) Με την 1160/2011 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι από τις διατάξεις του ν. 3079/2002 (Α΄ 311) και της απόφασης του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας 1211.2/02/2.7.2003 (Β΄ 931), που διέπουν τον διαγωνισμό για κατάταξη στη Σχολή Λιμενοφυλάκων, και ιδίως αυτές του άρθρου 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002, ερμηνευόμενες ενόψει του κατά το άρθρο 4 παρ. 4 του Συντάγματος δικαιώματος πρόσβασης στις δημόσιες λειτουργίες και της κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, συνάγεται ότι επιτυχών σε διαγωνισμό δοκίμων λιμενοφυλάκων μπορεί να διαγραφεί από τους πίνακες κατάταξης, όταν διαπιστώνεται ότι στερείται τυπικού προσόντος, προβλεπόμενου στον νόμο, το οποίο κωλύει τη συμμετοχή του στις εξετάσεις, ή διαπιστώνεται ότι στερείται ουσιαστικού προσόντος που οδηγεί στην αφαίρεση αριθμού μορίων από τη συνολική του βαθμολογία και συνεπάγεται τον αποκλεισμό του· δεν είναι όμως επιτρεπτή η διαγραφή επιτυχόντος λόγω υποβολής ανακριβούς πιστοποιητικού που αφορά στη γλωσσομάθεια, όταν και μετά την αφαίρεση των μορίων, που αυτός έλαβε επί τη βάσει της κατοχής τίτλου σπουδών ξένης γλώσσας, εξακολουθεί να διαθέτει τα απαραίτητα μόρια για τη διατήρησή του στον πίνακα επιτυχόντων. Υπό τα δεδομένα αυτά, η 1160/2011 απόφαση του Δικαστηρίου επέλυσε νομικό ζήτημα αναγόμενο στην ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002 και των λοιπών διατάξεων του ν. 3079/2002 και της υπουργικής απόφασης 1211.2/02/2.7.2003, στις οποίες δεν προβλέπεται ότι κατά τον έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών των επιτυχόντων υποψηφίων συνεκτιμάται αν η υποβολή πλαστού δικαιολογητικού έγινε με δόλο ή έστω υπαιτιότητα του επιτυχόντος, ενώ, αντιθέτως, στην περίπτωση της ανάκλησης διορισμού με βάση άλλον κανόνα δικαίου, δηλαδή τις αρχές της ανάκλησης των παράνομων διοικητικών πράξεων σε συνδυασμό με το άρθρο μόνο του α.ν. 261/1968, το γεγονός αυτό συνεκτιμάται (βλ. σκέψη 7). Συνεπώς, το νομικό ζήτημα που επιλύθηκε με την απόφαση 1160/2011 του Δικαστηρίου δεν είναι το ίδιο ή ουσιωδώς παρεμφερές με αυτό που επιλύθηκε με την εκκαλούμενη απόφαση, κατά την έννοια του άρθρου 58 παρ. 1 εδ. β του π.δ. 18/1989. γ) Με την 3/2019 απόφασή της η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, αποφαινόμενη επί του ζητήματος αν στοιχειοθετείται η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της απάτης, δέχθηκε ότι στην περίπτωση, που κάποιος, προσκομίζοντας πλαστό πτυχίο, επιτύχει να προσληφθεί σε δημόσια θέση, καίτοι δεν έχει τα απαιτούμενα νόμιμα προσόντα, η ζημιά του Δημοσίου από την καταβολή σε αυτόν αποδοχών της θέσης, που παράνομα κατέλαβε, ισοσταθμίζεται από την παροχή της εργασίας του, με συνέπεια να μην υφίσταται βλάβη και, ως εκ τούτου, να μην στοιχειοθετείται το έγκλημα της απάτης, εκτός εάν το Δημόσιο απέβλεψε στις ιδιαίτερες ικανότητες, γνώσεις και προσόντα του προσλαμβανόμενου, όπως αυτές τεκμηριώνονταν με βάση το τυπικό προσόν, που τέθηκε ως τυπική προϋπόθεση, και το πλαστό πτυχίο παραπέμπει σε κάποια ιδιαίτερη γνώση ή δεξιότητα και η παροχή εργασίας, ενόψει της φύσης της, απαιτεί κάποια ιδιαίτερη γνώση ή δεξιότητα, διότι στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να γίνει λόγος για «ισάξια

	αντιπαροχή». Συνεπώς, η πιο πάνω απόφαση του Αρείου Πάγου επέλυσε νομικό ζήτημα διαφορετικό από αυτό, που τίθεται στην κρινόμενη υπόθεση. Περαιτέρω, ο ισχυρισμός του εκκαλούντος περί αντιθέσεως της εκκαλούμενης απόφασης προς την 567/2017 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Πειραιά και την 179/2017 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Χανίων, προβάλλεται απαραδέκτως, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 58 παρ. 1 εδ. β του π.δ. 18/1989, όπως ερμηνεύθηκε στη σκέψη 6, διότι ο εκκαλών δεν προσκόμισε στοιχεία, από τα οποία να προκύπτει ότι οι πιο πάνω αποφάσεις είναι ανέκκλητες. Με βάση ανωτέρω, δεδομένου ότι οι ισχυρισμοί του εκκαλούντος περί αντιθέσεως της εκκαλούμενης απόφασης προς τις προαναφερθείσες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι, ενώ ο ισχυρισμός αυτού περί αντιθέσεως της εκκαλούμενης απόφασης προς τις πιο πάνω αποφάσεις των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων προβάλλεται απαραδέκτως, ο εξεταζόμενος λόγος εφέσεως είναι απορριπτέος ως απαράδεκτος κατά το άρθρο 58 παρ. 1 εδ. β του π.δ. 18/1989. Περαιτέρω, ο πιο πάνω λόγος εφέσεως, ανεξαρτήτως του απαραδέκτου της προβολής του, είναι, εν πάση περιπτώσει, απορριπτέος ως αβάσιμος. Και τούτο διότι, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στη σκέψη 7, η Διοίκηση όφειλε, καταρχήν, να ανακαλέσει τον διορισμό του εκκαλούντος, εφόσον ο εκκαλών υπέβαλε δολίως κατά τη διαδικασία επιλογής του το ανωτέρω πλαστό δικαιολογητικό, ακόμη κι αν αυτός θα ήταν διοριστέος, χωρίς να μεταβληθεί η θέση του στον σχετικό πίνακα διοριστέων, με βάση τα δικαιολογητικά που μεταγενεστέρως προσκόμισε (βλ. ΣτΕ 2775/2022 7μ.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 1792/2023	8. Επειδή, περαιτέρω, η ανάκληση διορισμού σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη αποτελεί διοικητικό μέτρο, η επιβολή του οποίου υπαγορεύεται από τους προαναφερθέντες επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον η ανακλητική πράξη εκδίδεται μετά την πάροδο διετίας από τη δημοσίευση της πράξης του διορισμού βάσει υποκειμενικής συμπεριφοράς του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, απαιτείται, πριν από την έκδοση της πράξης αυτής, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του κυρωθέντος με τον ν. 2690/1999 (Α΄ 45) Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, η προηγούμενη κλήση του υπαλλήλου σε ακρόαση (βλ. ΣτΕ 2739-2742/2005). Η ανακλητική πράξη πρέπει καταρχήν να αιτιολογείται επαρκώς ως προς το ότι ο διορισθείς προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την παρανομία της πράξης διορισμού του (βλ. ΣτΕ 1437/2021 7μ., 1094/2014, πρβλ. ΣτΕ 2616/2012 7μ., 2319/2012, 3569/1998, 2429/1992). Κατά της ανακλητικής πράξης προβλέπεται η άσκηση του κατά το άρθρο 95 παρ. 1 του Συντάγματος γενικού ένδικου βοηθήματος της αίτησης ακυρώσεως. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία θίγει δικαιώματα «αστικής φύσεως» του αιτούντος (ήτοι το δικαίωμα ενός δημοσίου υπαλλήλου να συνεχίσει να απασχολείται στη θέση του, βλ. ΕΔΔΑ, 19.9.2017, μείζονος σύνθεσης, Regner κατά Τσεχίας, 35289/11, σκέψεις 120-125, 21.7.2016, Miryana Petrova κατά Βουλγαρίας, 57148/08, σκέψεις 33-35, 29.4.2014, Ternovskis κατά

	Λετονίας, 33637/02, σκέψη 44, βλ. ΣτΕ 3262/2012, 1405/2007 7μ. κ.ά.), είναι, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. α΄ του ν. 702/ 1977, το Διοικητικό Εφετείο, το οποίο έχει την παρεχόμενη σ' αυτό από το Σύνταγμα και τον νόμο (βλ. άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 για την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 18/1989 που ισχύουν για το Συμβούλιο της Επικρατείας) εξουσία να εξετάζει αφενός το σύνολο των προβαλλομένων αιτιάσεων, αφετέρου το σύνολο των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, περαιτέρω δε τη δυνατότητα να ελέγξει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς και τον τρόπο άσκησης της διακριτικής εξουσίας της Διοίκησης και, τέλος, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την πράξη αυτή για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων την πλάνη περί τα πράγματα ή τη μη νόμιμη και ανεπαρκή αιτιολογία, χωρίς να ασκεί επιρροή το γεγονός ότι δεν έχει εξουσία να προβεί σε μεταρρύθμιση της πράξης (βλ. σχετ. ΣτΕ 3098/2017 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ, 21.7.2011, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, 32181/04, 35122/05, σκέψεις 151 - 157). Εξάλλου, το διοικητικό αυτό μέτρο αποτελεί σοβαρό πλην αναγκαίο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, και της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. τις σχετικές προϋποθέσεις στην απόφαση ΕΔΔΑ της 25.9.2018, μείζονος σύνθεσης, Denisov κατά Ουκρανίας, 76639/11). Τούτο, διότι ο περιορισμός αυτός συνάπτεται άμεσα με τις νόμιμες προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του υπαλλήλου, από επαγγελματική και ηθική σκοπιά, για τον διορισμό του σε δημόσια θέση και με την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην ομαλή λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 347/2020, 931/2018, 1900/2014 Ολομ., 788/2014, 3262/2012, ΕΔΔΑ, απόφαση επί του παραδεκτού -decision- της 23.8.2011, Βαγενάς κατά Ελλάδας, 53372/07)· τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και του συνόλου των λοιπών οικονομικής φύσης εννόμων συνεπειών που επέρχονται από την αναδρομική ισχύ της ανακλητικής πράξης. Ειδικότερα, ναι μεν με την ανάκληση διορισμού αίρονται καταρχήν αναδρομικά όλες οι συνέπειες που απορρέουν από την υπαλληλική σχέση, πλην, όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΣ 599/2021 Ολομ. σκ. 25-27), δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας η αναζήτηση από τον υπάλληλο, ως αχρεωστήτως λαβόντα, του συνόλου των ποσών που έλαβε ως αποδοχές για τις υπηρεσίες που πραγματικά παρείχε κατά τη διάρκεια του υπαλληλικού βίου του, αλλά το αν υπέχει καταρχήν υποχρέωση επιστροφής ορισμένου ποσού καθώς και το ύψος του ποσού αυτού αποτελούν προϊόν ad hoc στάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτών που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Επίσης, με την 1820/2021 απόφαση της Ολομέλειας του ιδίου Δικαστηρίου έχει κριθεί (βλ. ιδίως σκ. 32 και 38) ότι η -λόγω της ανάκλησης του διορισμού- πλήρης στέρηση σύνταξης του υπαλλήλου, ο οποίος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, θα υπερακόντιζε, στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετεί η ανάκληση διορισμού, ως μέτρο

	αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας. Περαιτέρω, με την απόφαση αυτή τέθηκαν in abstracto κριτήρια για τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας σύνταξης. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το ποσό αυτό: α) δεν μπορεί να ισούται με το ποσό που θα ελάμβανε ο υπάλληλος εάν είχε νομίμως συσταθεί η υπαλληλική του σχέση, β) πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας και γ) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το κατώτερο όριο σύνταξης κατ' άρθρο 55 παρ. 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα. Ενόψει των ανωτέρω, η λήψη του διοικητικού μέτρου της ανάκλησης διορισμού του υπαλλήλου που προκάλεσε δολίως την παρανομία του διορισμού του δεν αντίκειται καταρχήν στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 και 8 της ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ 2759, 2760/2022, 2763, 2766, 2775-7/2022 7μ.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 1751-5/2023	9. Επειδή, η διάταξη του άρθρου 206 παρ. 6 του ν. 4820/2021, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή της με το άρθρο 36 παρ. 3 του ν. 4829/2021, ορίζει ειδικότερα ότι σε περίπτωση μη τηρήσεως της υποχρεώσεως εμβολιασμού εκ μέρους των εργαζομένων των παρ. 1 και 2 του ίδιου άρθρου, σε φορείς του δημοσίου τομέα, επιβάλλεται, με απόφαση του επικεφαλής του φορέα, κατά παρέκκλιση κάθε άλλης γενικής ή ειδικής διατάξεως, το ειδικό διοικητικό μέτρο της αναστολής καθηκόντων για επιτακτικούς λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας. Κατά τον χρόνο αναστολής καθηκόντων, ο οποίος δεν λογίζεται ως χρόνος πραγματικής δημόσιας υπηρεσίας, δεν καταβάλλονται αποδοχές. Με την πραγματοποίηση της πρώτης ή της μοναδικής δόσης η αναστολή αίρεται με όμοια απόφαση του φορέα, υπό την προϋπόθεση της ολοκλήρωσης του εμβολιαστικού κύκλου, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες και στον προβλεπόμενο χρόνο. Το εν λόγω μέτρο αποσκοπεί στο να υποχρεώσει εκείνους στους οποίους αφορά, να εμβολιασθούν, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός του νομοθέτη, δηλαδή μέσω του εμβολιασμού του συνόλου του προσωπικού που απασχολείται στις δομές υγείας να προστατευθεί η δημόσια υγεία και να αποτραπεί η περαιτέρω διάδοση του κορωνοϊού εντός αυτών. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης, εκτιμώντας τις συνέπειες του μη εμβολιασμού του προσωπικού που απασχολείται στις δομές υγείας, και λαμβάνοντας υπ' όψιν τα κρατούντα επιστημονικά και επιδημιολογικά δεδομένα κατά τον χρόνο θεσπίσεως της υποχρεώσεως εμβολιασμού του προσωπικού αυτού, έκρινε ότι, για την προστασία της δημόσιας υγείας, κατά των αρνούμενων αδικαιολογήτως να εμβολιασθούν, και για όσο χρόνο διαρκεί η άρνησή τους αυτή, έπρεπε να ληφθεί το μέτρο της αναστολής καθηκόντων και της μη καταβολής του μισθού για τον χρόνο ισχύος του. Με τα ανωτέρω δεδομένα, το μέτρο αυτό δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Και τούτο, διότι η αναστολή καθηκόντων και οι εντεύθεν συνέπειες αυτής, αφ' ενός αποβλέπουν στην τήρηση της νόμιμης υποχρέωσης εμβολιασμού, ώστε αυτή να μην μείνει κενό γράμμα, αφ' ετέρου ισχύουν όχι επ' αόριστον αλλά μέχρι την επαναξιολόγηση του μέτρου του υποχρεωτικού εμβολιασμού, η οποία, πάντως, πρέπει να πραγματοποιηθεί εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος. Περαιτέρω, είναι, εν πάση περιπτώσει,

απορριπτέος ο λόγος ότι με το μέτρο της αναστολής καθηκόντων παραβιάζεται το άρθρο 22 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο «Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος …», διότι η διάταξη αυτή δεν απαγορεύει την λήψη υγειονομικών μέτρων ως προϋπόθεση για την παροχή εργασίας, όταν τούτο επιβάλλεται για την προστασία της δημόσιας υγείας και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας, όπως στην προκειμένη περίπτωση, η δε επιβολή του μέτρου της αναστολής καθηκόντων δεν έχει, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, κυρωτικό χαρακτήρα (πρβ. Σ.τ.Ε. 1386/2021), δεδομένου, εξάλλου, ότι η διάταξη της οποίας γίνεται επίκληση αφορά τους απασχολούμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου και όχι τους μονίμους υπαλλήλους (βλ. Σ.τ.Ε. 2353/2020, 2151/2015 Ολομ. κ.ά.). Τέλος, είναι εν πάση περιπτώσει, απορριπτέοι οι λόγοι ακυρώσεως, α) ότι με την προβλεπόμενη στην παρ. 6 του άρθρου 206 του ν. 4820/2021 υποχρέωση του εργοδότη να μην αποδέχεται την παροχή εργασίας του εργαζομένου και την απαλλαγή του από την υποχρέωση καταβολής αποδοχών, παραβιάζεται η κατοχυρούμενη από την παρ. 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος συμβατική ελευθερία. Είναι δε απορριπτέος ο λόγος, διότι η ρύθμιση αυτή επιβάλλεται από ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος που ανάγονται, όπως έχει αναλυτικά εκτεθεί, στην προστασία της δημόσιας υγείας και β) ότι η ρύθμιση της παρ. 6 του άρθρου 206 του ν. 4820/2021 δεν συμπορεύεται με τη διάταξη του άρθρου 105 του Υ.Κ., που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 3528/2007 (Α΄ 26), σύμφωνα με την οποία επί θέσεως υπαλλήλου σε αργία αυτός εξακολουθεί να λαμβάνει τμήμα του μισθού του, διότι, στην προκειμένη περίπτωση, το μέτρο της αναστολής καθηκόντων χωρίς καταβολή αποδοχών, προβλέπεται από τις ειδικές διατάξεις του άρθρου 206 του ν. 4820/2021, οι οποίες υπερισχύουν κάθε άλλης διατάξεως, όπως είναι αυτές του άρθρου 105 του Υ.Κ. (ΣτΕ 468/2023 Ολομ.).

10. Επειδή, προβάλλεται ότι με την επιβαλλόμενη από τον ν. 4820/2021 υποχρέωση εμβολιασμού παραβιάζεται ο Κανονισμός (ΕΕ) 2021/953 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2021 «Σχετικά με πλαίσιο για την έκδοση, την επαλήθευση και την αποδοχή διαλειτουργικών πιστοποιητικών εμβολιασμού κατά της COVID-19, διαγνωστικού της ελέγχου και ανάρρωσης από αυτή (Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID της ΕΕ) με σκοπό να διευκολυνθεί η ελεύθερη κυκλοφορία κατά τη διάρκεια της πανδημίας της COVID-19» (L 211), ο οποίος στις αιτιολογικές σκέψεις των οποίων γίνεται επίκληση διαλαμβάνει τα ακόλουθα: Αιτιολογική σκέψη 7: «Τα πρόσωπα που έχουν εμβολιαστεί ή είχαν πρόσφατο αρνητικό αποτέλεσμα διαγνωστικού ελέγχου και έχουν αναρρώσει από την COVID-19 μέσα στους προηγούμενους έξι μήνες φαίνεται να παρουσιάζουν μειωμένο κίνδυνο να μεταδώσουν σε άλλους τον SARS-CoV-2, σύμφωνα με τα τρέχοντα και υπό συνεχή εξέλιξη επιστημονικά στοιχεία. Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων που, σύμφωνα με αξιόπιστα επιστημονικά στοιχεία, δεν συνιστούν σημαντικό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, για παράδειγμα επειδή έχουν ανοσία στον SARS-CoV-2 και δεν μπορούν να τον μεταδώσουν, δεν θα πρέπει να περιορίζεται, δεδομένου ότι τέτοιου είδους περιορισμοί δεν είναι αναγκαίοι για την επίτευξη του

	σκοπού της προστασίας της δημόσιας υγείας. Εφόσον η επιδημιολογική κατάσταση το επιτρέπει, τα πρόσωπα αυτά δεν θα πρέπει να υπόκεινται σε πρόσθετους περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας σε συνάρτηση με την πανδημία της COVID-19, όπως η υποβολή σε διαγνωστικό έλεγχο για μόλυνση από τον SARS-CoV-2 προκειμένου να ταξιδέψουν ή την καραντίνα ή την αυτοαπομόνωση στο πλαίσιο ταξιδιού, παρά μόνο αν, με βάση τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα επιστημονικά στοιχεία και την αρχή της πρόληψης, τέτοιοι πρόσθετοι περιορισμοί είναι αναγκαίοι και αναλογικοί για την προστασία της δημόσιας υγείας και δεν εισάγουν διακρίσεις», Αιτιολογική σκέψη 14: «Ο παρών κανονισμός αποσκοπεί στη διευκόλυνση της εφαρμογής των αρχών της αναλογικότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων σε σχέση με περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία κατά τη διάρκεια της πανδημίας της COVID-19, επιδιώκοντας παράλληλα ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας. Δεν θα πρέπει να νοείται ωσάν να διευκολύνει ή να ενθαρρύνει τη θέσπιση περιορισμών της ελεύθερης κυκλοφορίας ή περιορισμών άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων, ως αντίδραση στην πανδημία της COVID-19, δεδομένων των αρνητικών συνεπειών που έχουν οι περιορισμοί αυτοί στους πολίτες και τις επιχειρήσεις της Ένωσης. Οποιαδήποτε επαλήθευση των πιστοποιητικών που απαρτίζουν το Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID της ΕΕ δεν θα πρέπει να οδηγεί σε περαιτέρω περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης ή σε ταξιδιωτικούς περιορισμούς στον χώρο του Σένγκεν. Θα πρέπει να εξακολουθήσουν να ισχύουν οι εξαιρέσεις από τους περιορισμούς της ελεύθερης κυκλοφορίας για την αντιμετώπιση της πανδημίας της COVID-19 που αναφέρονται στη σύσταση (ΕΕ) 2020/1475 και θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαίτερη κατάσταση των διασυνοριακών κοινοτήτων, οι οποίες έχουν πληγεί ιδιαίτερα από τους περιορισμούς αυτούς. Ταυτόχρονα, το πλαίσιο για το Ψηφιακό Πιστοποιητικό COVID της ΕΕ έχει ως στόχο να διασφαλίσει ότι θα είναι επίσης διαθέσιμα διαλειτουργικά πιστοποιητικά για τους ταξιδιώτες με ουσιώδη καθήκοντα ή ανάγκες» και Αιτιολογική σκέψη 36: «Είναι αναγκαίο να αποτρέπονται οι διακρίσεις, άμεσες ή έμμεσες, σε βάρος των προσώπων που δεν έχουν εμβολιαστεί, για παράδειγμα για ιατρικούς λόγους, επειδή δεν ανήκουν στην ομάδα-στόχο για την οποία χορηγείται ή επιτρέπεται επί του παρόντος το εμβόλιο κατά της COVID-19, όπως τα παιδιά, ή επειδή δεν είχαν ακόμη τη δυνατότητα να εμβολιαστούν ή επέλεξαν να μην το πράξουν. Κατά συνέπεια, η κατοχή πιστοποιητικού εμβολιασμού, ή η κατοχή πιστοποιητικού εμβολιασμού που αναφέρει εμβόλιο κατά της COVID-19, δεν θα πρέπει να αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας ή για τη χρήση διασυνοριακών υπηρεσιών μεταφοράς επιβατών, για παράδειγμα υπηρεσιών αεροπορικής ή σιδηροδρομικής μεταφοράς ή μεταφοράς με λεωφορείο ή πορθμείο ή με οποιοδήποτε άλλο μεταφορικό μέσο. Επιπλέον, ο παρών κανονισμός δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι θεσπίζει δικαίωμα ή υποχρέωση εμβολιασμού». Ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος διότι οι διατάξεις του εν λόγω Κανονισμού, ο οποίος εκδόθηκε κατ' επίκληση, μεταξύ άλλων, του άρθρου 21 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ε.Ε., εφαρμόζονται αποκλειστικά στις μετακινήσεις μεταξύ των

	κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως -ζήτημα το οποίο δεν τίθεται εν προκειμένω- χωρίς, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ. 7 του άρθρου 168 της ως άνω Συνθήκης, να θίγονται οι αρμοδιότητες αυτών κατά τη διαμόρφωση της πολιτικής τους στον τομέα της υγείας(ΣτΕ 468/2023 Ολομ.). [Απορρίπτει την αίτηση ακύρωσης.]
ΣτΕ (Β') 1725/2023	9. Επειδή, κατά τα παγίως κριθέντα (ΣτΕ 1619/2012 Ολ., 2325/2022 7μ., 2096, 1517/2018 7μ., 3832, 761/2014 7μ., 2352, 331-4/2021 κ.ά.), η προβλεπομένη από τις παρ. 3 και 4 του άρθρου 277 του, κυρωθέντος με τον ν. 2717/1999 (Α΄ 97), Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (Κ.Δ.Δ.), υποχρέωση καταβολής αναλογικού και, κατ' αποτέλεσμα, υψηλότερου παραβόλου, ως προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής και της εφέσεως στις χρηματικού αντικειμένου φορολογικές εν γένει διαφορές, συνιστά θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, ως εκ του ότι αποβλέπει στην αποτροπή της ασκήσεως απερίσκεπτων και αστήρικτων ενδίκων βοηθημάτων και μέσων χάριν της εύρυθμης λειτουργίας των δικαστηρίων και της αποτελεσματικής απονομής της δικαιοσύνης επί φορολογικών διαφορών, δεν θίγει τον πυρήνα του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, είναι πρόσφορος για την επίτευξη του ως άνω επιδιωκόμενου σκοπού και δεν τελεί σε προφανή δυσαναλογία με τον σκοπό αυτό. Τούτων έπεται ότι οι ως άνω διατάξεις του άρθρου 277 του Κ.Δ.Δ. δεν αντίκεινται στα άρθρα 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. Εξάλλου, η προβλεπόμενη στο άρθρο 276 του Κ.Δ.Δ. δυνατότητα απαλλαγής από την υποχρέωση, μεταξύ άλλων, προκαταβολής παραβόλου με τη χορήγηση ευεργετήματος πενίας αποσκοπεί στο να διασφαλισθεί ότι η βοήθεια της Πολιτείας παρέχεται σε εκείνους που πραγματικά έχουν ανάγκη. Επομένως το ευεργέτημα της πενίας παρέχεται κατ' αρχήν σε εκείνους που δεν μπορούν να καταβάλουν το παράβολο χωρίς να στερηθούν τα απαραίτητα μέσα για τη διατροφή αυτών ή της οικογένειάς τους (ΣτΕ 2096/2018 7μ., πρβλ. 17, 202/2016, 1, 123/2017 πράξεις Προέδρου Β' Τμήματος ΣτΕ). Ωστόσο, όπως έχει κριθεί, ακόμη και στις περιπτώσεις που η χορήγηση του ευεργετήματος πενίας δεν προβλέπεται ρητά στο νόμο, (όπως λ.χ. προκειμένου για νομικό πρόσωπο που έχει κηρυχθεί σε κατάσταση πτώχευσης, βλ. και ΣτΕ 1065/2002 7μ., 4461/2012, δεν κωλύεται το δικαστήριο να απαλλάξει τα πρόσωπα αυτά από την υποχρέωση προκαταβολής παραβόλου, όταν η παροχή της εν λόγω νομικής συνδρομής ως στοιχείου δίκαιης δίκης παρίσταται αναγκαία στο πλαίσιο των συγκεκριμένων περιστάσεων κάθε υπόθεσης (ΣτΕ 2096/2018, πρβλ. ΕΔΔΑ decision CMVMC O LIMO c. Espagne, no 33732/05, σκ. 22-26, απόφαση της 22-3-2012, GRANOS ORGANICOS NACIONALES SA c. Germany, no 19508/07, σκ. 46-51, απόφαση της 8-2-2017, URBSIENE AND URBSYS c. Lithuania, no 16580/09, σκ. 45-54 και ΔΕΕ, απόφαση της 22-12-2010, C-279/09, DEB κατά Γερμανίας, σκ. 46-54, 59-62, διάταξη της 13-6-2012, C-156/12, GREP GmbH κατά Freitstaat Bayern, σκ. 38-47). Εξάλλου, η πρόβλεψη στο άρθρο 277 παρ. 4 εδ. α' του Κ.Δ.Δ της τμηματικής καταβολής του οφειλόμενου αναλογικού παραβόλου, ήτοι του 1/3 με την κατάθεση της προσφυγής των δε 2/3 έως την πρώτη συζήτηση αυτής, η

	οποία προδήλως θεσπίστηκε για λόγους που συναρτώνται με την (οικονομική) διευκόλυνση του διαδίκου να το καταβάλει, ιδίως όταν ανέρχεται σε μεγάλο ύψος, δεν αναιρεί το αδιαίρετο της οφειλής του αναλογικού παραβόλου υπό την έννοια ότι σε περίπτωση απόρριψης της προσφυγής καταπίπτει ολόκληρο, ενώ σε περίπτωση αποδοχής αποδίδεται ολόκληρο στο διάδικο, μόνο δε σε περίπτωση εν μέρει αποδοχής της προσφυγής, κατά την κρίση του δικαστηρίου, αποδίδεται εν μέρει. Τούτων έπεται ότι σε περίπτωση αποδοχής εμπροθέσμως υποβληθέντος αιτήματος χορηγήσεως ευεργετήματος πενίας, ήτοι, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 276 του Κ.Δ.Δ., το αργότερο είκοσι ημέρες πριν από την πρώτη συζήτηση της κατά τα λοιπά παραδεκτώς ασκηθείσας και, πάντως, όχι προδήλως αβάσιμης προσφυγής (ακόμη και εάν η πρώτη συζήτηση αυτής λαμβάνει χώρα κατόπιν αναβολής κατά την αρχική δικάσιμο), η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής του οφειλόμενου σύμφωνα με το άρθρο 277 παρ. 3 του Κ.Δ.Δ. αναλογικού παραβόλου, αφορά προδήλως, ενόψει του ενιαίου της οφειλής, το σύνολο, ήτοι και του 1/3 που ο προσφεύγων όφειλε να καταβάλει, και δεν κατέβαλε, κατά την κατάθεση της προσφυγής, εφόσον, πάντως, με την αποδοχή του ευεργετήματος πενίας διεγνώσθη από τον αρμόδιο δικαστή ότι η καταβολή του παραβόλου δημιουργεί κίνδυνο περιορισμού των απαραίτητων για τη διατροφή του προσφεύγοντος και της οικογένειάς του μέσων. Η ερμηνεία αυτή του άρθρου 277 παρ. 3 και 4 του Κ.Δ.Δ. δεν προσκρούει στα άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α, και 47 του Χ.Θ.Δ.Ε.Ε. από τα οποία απορρέει η υποχρέωση των δικαστηρίων να μην απορρίπτουν ένδικα βοηθήματα ή μέσα ως απαράδεκτα για τυπικές παραλείψεις, όταν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες για τήρηση εκ μέρους των διαδίκων διαδικαστικών υποχρεώσεων, πολλώ δε μάλλον όταν η μη εκπλήρωση των διαδικαστικών υποχρεώσεων συνιστά άσκηση δικαιώματος που απονέμεται στο διάδικο με βάση δικαστικές πράξεις, όπως είναι η κατ' άρθρα 276-276Α του Κ.Δ.Δ. πράξη περί χορηγήσεως ευεργετήματος πενίας, ουσιαστική προϋπόθεση χορηγήσεως του οποίου είναι η κρίση του χορηγούντος αυτό δικαστή περί του ότι το ένδικο βοήθημα ή μέσο δεν είναι προδήλως απαράδεκτο ή αβάσιμο. Τούτο διότι η μη καταβολή κατά την άσκηση της προσφυγής του 1/3 του οφειλόμενου παραβόλου κατόπιν χορηγήσεως ευεργετήματος πενίας, υπό τις προεκτεθείσες περιστάσεις, δεν αναιρεί, πάντως, το σκοπό θεσπίσεως του αναλογικού και κατ' αποτέλεσμα υψηλότερου παραβόλου στις χρηματικού αντικειμένου φορολογικές - τελωνειακές διαφορές. Δηλαδή την αποτροπή ασκήσεως απερίσκεπτων και αστήρικτων ενδίκων βοηθημάτων και μέσων χάριν της εύρυθμης λειτουργίας των δικαστηρίων και της αποτελεσματικής απονομής της δικαιοσύνης επί φορολογικών διαφορών, δοθέντος ότι η κρίση του αρμόδιου δικαστή περί του ότι αφενός το ένδικο βοήθημα για το οποίο παρέχεται το ευεργέτημα δεν είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη αφετέρου ο προσφεύγων δεν μπορεί ν' ανταποκριθεί στα έξοδα της δίκης χωρίς να στερηθεί τα απαραίτητα μέσα για τη διατροφή του ιδίου ή της οικογένειάς του, προσφέρει αρκούντως επαρκή εχέγγυα ότι το ένδικο βοήθημα δεν είναι προπετές.

	[Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1643/2023	20. Επειδή, η αρχή της ισότητας, την οποία καθιερώνει το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, αποτελεί συνταγματικό κανόνα που επιβάλλει την ομοιόμορφη μεταχείριση των προσώπων που τελούν υπό τις αυτές ή παρόμοιες συνθήκες. Ο κανόνας αυτός δεσμεύει τόσο τον κοινό νομοθέτη κατά την ενάσκηση της νομοθετικής λειτουργίας όσο και τη διοίκηση, όταν θεσπίζει κατά νομοθετική εξουσιοδότηση κανονιστική ρύθμιση. Η παραβίαση της συνταγματικής αυτής αρχής ελέγχεται από τα δικαστήρια ώστε να διασφαλίζεται η πραγμάτωση του κράτους δικαίου και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας εκάστου με ίσους όρους. Κατά τον δικαστικό αυτόν έλεγχο, ο οποίος είναι έλεγχος ορίων και όχι έλεγχος της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, αναγνωρίζεται στον κοινό νομοθέτη ή στην κανονιστικώς δρώσα διοίκηση η ευχέρεια να ρυθμίζουν με ενιαίο ή με διαφορετικό τρόπο τις ποικίλες προσωπικές ή πραγματικές καταστάσεις και σχέσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες κοινωνικές, οικονομικές, επαγγελματικές ή άλλες συνθήκες, που συνδέονται με καθεμιά από τις καταστάσεις ή σχέσεις αυτές, με βάση γενικά και αντικειμενικά κριτήρια, που βρίσκονται σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρύθμισης. Πρέπει όμως η επιλεγόμενη ρύθμιση να κινείται μέσα στα όρια που διαγράφονται από την αρχή της ισότητας και τα οποία αποκλείουν την εκδήλως άνιση μεταχείριση προσώπων που τελούν υπό τις αυτές ή παρόμοιες συνθήκες ή την αυθαίρετη εξομοίωση προσώπων που τελούν υπό ουσιωδώς διαφορετικές συνθήκες (βλ. ΣτΕ 902-907, 1363/2021 Ολ., 686, 1943/2018 Ολ., 1120/2016 Ολ., 959, 1997/2015 Ολ., 986/2014 Ολ., 1089/2021 7μ., 1932, 1933/2018 7μ.). Εξάλλου, η αρχή της αξιοκρατίας, η οποία απορρέει από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, υπαγορεύει όπως η πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις γίνεται με κριτήρια που συνάπτονται με την προσωπική αξία και ικανότητα των ενδιαφερομένων για την κατάληψή τους (βλ. ΣτΕ 902-907, 1363/2021 Ολ., 686, 1943/2018 Ολ., 959, 1997/2015 Ολ., 1089/2021 7μ., 1932, 1933/2018 7μ., 2625/2016 7μ.). Και μπορεί μεν, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ο νομοθέτης να θεσπίζει αποκλίσεις από τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας, κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις, υπό την προϋπόθεση όμως ότι οι σχετικές ρυθμίσεις δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, είναι πρόσφορες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 902-907, 1363/2021 Ολ., 686, 1943/2018 Ολ., 1120/2016 Ολ., 959, 1997/2015 Ολ., 1089/2021 7μ., 1932-1933/2018 7μ., 2625/2016 7μ.). Ειδικότερα, όταν οι τιθέμενοι περιορισμοί αφορούν την πρόσβαση σε δημόσια θέση, η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει να είναι εμφανής και σαφώς διαγνώσιμη η ανάγκη που επιβάλλει την κατ' εξαίρεση θέσπιση των περιορισμών για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με αυτούς σκοπού (βλ. ΣτΕ 1089/2021 7μ., 2625/2016 7μ., πρβλ. ΣτΕ 1943/2018 Ολ., 959/2015 Ολ., 1621/2012 Ολ.). 21. Επειδή, όπως προκύπτει από τις διατάξεις του π.δ. 11/2014 και ιδίως αυτές του άρθρου 4 παρ. 1 περ. η και 2 περ. γ αυτού σε συνδυασμό με τον προσαρτημένο στο εν λόγω π.δ. Γενικό Πίνακα Νοσημάτων, Παθήσεων και Βλαβών

	καθώς και τις αναφερθείσες στη σκέψη 17 διατάξεις, για την εισαγωγή σπουδαστών στις παραγωγικές σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων, της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος απαιτείται σωματική ικανότητα πρώτης κατηγορίας, κρινομένων ως ακατάλληλων των υποψηφίων με σωματική ικανότητα δεύτερης έως και τέταρτης κατηγορίας (όπως, βέβαια, και με σωματική ικανότητα πέμπτης κατηγορίας, η οποία αποκλείει ακόμη και τη στράτευση). Ως εκ τούτου, για την εισαγωγή στις πιο πάνω παραγωγικές σχολές, από τις οποίες εξέρχονται κατόπιν επιτυχούς φοίτησης τα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων και των πιο πάνω σωμάτων ασφαλείας, απαιτείται άριστη σωματική και ψυχική υγεία, τούτο δε δικαιολογείται προεχόντως ενόψει της αποστολής, που οι απόφοιτοι των σχολών αυτών καλούνται να επιτελέσουν, των συνθηκών, υπό τις οποίες θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, και της φύσεως των καθηκόντων, που θα ασκήσουν. Όπως επισημαίνεται και στο Φ.400/22/502717 Σ. 341/9.5.2023 έγγραφο της Διεύθυνσης Υγειονομικού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, το στρατιωτικό περιβάλλον είναι περιβάλλον υψηλής ασφάλειας και επικινδυνότητας, χαρακτηρίζεται δε από την κινητικότητα των στελεχών του (ήτοι τη δυνατότητα τοποθέτησής τους σε οιαδήποτε θέση του βαθμού τους και του όπλου, σώματος ή γενικής ειδικότητας, στην οποία ανήκουν, προς εξυπηρέτηση των εκάστοτε συντρεχουσών επιχειρησιακών και εν γένει υπηρεσιακών αναγκών, βλ. σχετ. άρθρο 10 παρ. 1 του ν.δ. 1400/1973), καθώς και τις καταστάσεις αυξημένης πίεσης που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Αντιστοίχως, και το αστυνομικό και πυροσβεστικό προσωπικό προσφέρει τις υπηρεσίες του σε περιβάλλον αυξημένης επικινδυνότητας και σε πολλές περιπτώσεις καλείται να δράσει υπό συνθήκες ακραίας ψυχοσωματικής πίεσης, οφείλει δε για την εκπλήρωση των καθηκόντων του, που συχνά απαιτούν ταχύτατη επέμβαση, να τελεί σε διαρκή ετοιμότητα (βλ. άρθρα 13 παρ. 2 του ν. 4249/2014 και 76 παρ. 5 του ν. 4662/2020). Άλλωστε, και η Ελληνική Αστυνομία συνιστά στρατιωτικώς οργανωμένο σώμα ασφαλείας και, πέραν της βασικής αποστολής της, που συνίσταται στην τήρηση της δημόσιας τάξης και της κρατικής ασφάλειας, συμμετέχει, όπως προαναφέρθηκε, εφόσον παραστεί ανάγκη, και στην εθνική άμυνα από κοινού με τις ένοπλες δυνάμεις, ενώ και το Πυροσβεστικό Σώμα, αν και αποτελεί πολιτική διοικητική υπηρεσία, συνιστά ιδιαίτερο σώμα ασφαλείας, επιφορτισμένο με την προστασία της ζωής και της περιουσίας των πολιτών, του κράτους και του φυσικού περιβάλλοντος από κινδύνους φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών και την αντιμετώπιση, στο πλαίσιο της αποστολής του, κάθε έκτακτης ανάγκης που ανακύπτει σε περίοδο ειρήνης ή πολέμου. Περαιτέρω, όπως προκύπτει από τη νομοθεσία για την Ελληνική Αστυνομία και το Πυροσβεστικό Σώμα, που παρατέθηκε σε προηγούμενες σκέψεις (βλ. α) άρθρα 18 παρ. 2 του ν. 2800/2000, 1 παρ. 1, 2 παρ. 1 και 9 του π.δ. 24/1997 και β) 76 παρ. 2, 97 παρ. 1, 98 παρ. 1 και 100 παρ. 1 του ν. 4662/2020), το αστυνομικό και πυροσβεστικό προσωπικό των εν λόγω σωμάτων διακρίνεται σε γενικών και ειδικών καθηκόντων, από τις οικείες παραγωγικές σχολές δε προέρχεται το προσωπικό γενικών καθηκόντων. Τούτο σημαίνει ότι οι απόφοιτοι των σχολών αυτών καλούνται να υπηρετήσουν σε οιαδήποτε

	θέση της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος αναλόγως των αναγκών της υπηρεσίας και δεν τοποθετούνται σε συγκεκριμένη θέση βάσει ειδικότητας (βλ. και το 1647/23/922460/6.5.2023 έγγραφο απόψεων του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη προς το Δικαστήριο). Περαιτέρω, σύμφωνα με όσα έχουν ήδη εκτεθεί, οι Ένοπλες Δυνάμεις χαρακτηρίζονται από αυστηρή ιεραρχική δομή και λειτουργία, βασισμένη στην απαρέγκλιτη τήρηση των κανόνων της πειθαρχίας και της υπακοής των κατώτερων προς τους ανώτερους, η οποία εκδηλώνεται με τη χωρίς αντίλογο εκτέλεση των εκδιδόμενων διαταγών (βλ. άρθρα 10 παρ. 1, 11 παρ. 11 του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας Στρατού -π.δ. 130/1984-), η έκδοση δε διαταγών, σαφών και ορισμένων, καθώς και η επιβολή τους αποτελεί δικαίωμα και καθήκον του διοικητή (βλ. άρθρο 7 παρ. 3 και 11 παρ. 5 του ίδιου Κανονισμού- αντίστοιχου περιεχομένου προβλέψεις με τις ανωτέρω περιέχονται και στον Κανονισμό Πειθαρχίας Πολεμικής Αεροπορίας -π.δ. 60/2009). Μάλιστα, στο άρθρο 47 παρ. 3 του Οργανισμού της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (π.δ. 50/2018) ρητά προβλέπεται ότι η στρατιωτική αγωγή, η ανάπτυξη της οποίας αποτελεί σημαντικό έργο για την εν λόγω σχολή, στηρίζεται, μεταξύ άλλων, και στις αρχές της ακρίβειας και σαφήνειας οδηγιών και διαταγών και της πιστής τήρησης και εκτέλεσης των διαταγών, ενώ, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στη σκέψη 15, οι σπουδαστές των στρατιωτικών σχολών ήδη κατά το χρόνο φοίτησής τους σε αυτές υπόκεινται σε ιδιαίτερη ιεραρχία και ειδικούς κανόνες πειθαρχίας. Ως εκ τούτου, τόσο η ικανότητα κατανόησης των διδόμενων διαταγών, ώστε να εκτελεσθούν ορθώς, όσο και η σωστή και σαφής διατύπωση διαταγών, αποτελούν αναγκαία προσόντα του στρατιωτικού, που αναδεικνύονται σε κρίσιμα κατά την ώρα της μάχης (άρθρο 14 του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας Στρατού). Εκ τούτου παρέπεται ότι διαταραχές, που επιδρούν στην ικανότητα κατανόησης ή απόδοσης του περιεχομένου διαταγής, δικαιολογούν τον αποκλεισμό ατόμων που πάσχουν από αυτές από την εισαγωγή στις στρατιωτικές σχολές, από τις οποίες αποφοιτούν τα μόνιμα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, διότι τα εμποδίζουν να ανταποκριθούν στο πρωταρχικό καθήκον του στρατιωτικού, που είναι η υπακοή (βλ. άρθρο 11 παρ. 11 του π.δ. 130/1984), δια της οποίας τηρείται η πειθαρχία. Συνεπώς, ενόψει των ανωτέρω και λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά τα εκτιθέμενα στο προαναφερθέν Φ.400/22/502717 Σ. 341/9.5.2023 έγγραφο της Διεύθυνσης Υγειονομικού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, η δυσλεξία συνιστά «μια νευροβιολογική διαταραχή η οποία χαρακτηρίζεται από αξιοσημείωτη έκπτωση της ανάπτυξης των βασικών δεξιοτήτων ανάγνωσης και ορθογραφίας», με βασικά χαρακτηριστικά «[τις] δυσκολίες της φωνολογικής επεξεργασίας, της ταχύτητας κατονομασίας, της μνήμης εργασίας, της ταχύτητας επεξεργασίας και της διαχείρισης του χρόνου και της οργάνωσης», περιλαμβάνεται δε μεταξύ των μαθησιακών διαταραχών που «μπορούν να οδηγήσουν σε εσφαλμένες διατυπώσεις, ειδικά σε υψηλά στρεσογόνο περιβάλλον, που μπορεί να έχουν δραματικές συνέπειες για την ασφάλεια της χώρας», η συμπερίληψη της δυσλεξίας μεταξύ των διαταραχών, που καθιστούν το άτομο που πάσχει από αυτήν «ακατάλληλο» να υπηρετήσει ως μόνιμος αξιωματικός ή υπαξιωματικός στις ένοπλες

δυνάμεις δικαιολογείται εκ του λόγου ότι η δυσλεξία επηρεάζει την ικανότητα ορθής κατανόησης και σύνταξης γραπτών εντολών στο υψηλής ασφάλειας και επικινδυνότητας στρατιωτικό περιβάλλον. Ο ίδιος λόγος, εξάλλου, δικαιολογεί την πρόβλεψη της δυσλεξίας ως διαταραχής που οδηγεί στον αποκλεισμό των ατόμων που πάσχουν από αυτήν από την εισαγωγή στις παραγωγικές σχολές της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος, δεδομένου ότι και η Ελληνική Αστυνομία διέπεται από ιεραρχική δομή, αντίστοιχη της στρατιωτικής, βασισμένη στην απαρέγκλιτη τήρηση των κανόνων της πειθαρχίας και της υπακοής των κατώτερων προς τους ανώτερους, αλλά και το Πυροσβεστικό Σώμα λόγω της αποστολής του και των αρμοδιοτήτων του, διέπεται από ιδιαίτερη ιεραρχία και τους δικούς του κανόνες πειθαρχίας. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τις διατάξεις που προπαρατέθηκαν (άρθρα 2 παρ. 3 του ν. 2226/1994, 1 παρ. 1 του π.δ. 352/1995, 39 παρ. 13 γ και 76 παρ. 4 του ν. 4662/2020), οι απόφοιτοι της Σχολής Αστυφυλάκων και της Σχολής Πυροσβεστών είναι ανακριτικοί υπάλληλοι, τα προανακριτικά δε καθήκοντα που ασκούν απαιτούν αυτονοήτως απόλυτη ικανότητα ανάγνωσης και, ιδίως, ορθογραφίας, χωρίς να παραλείπονται, ιδιαιτέρως κατά την λήψη μαρτυρικών καταθέσεων, συλλαβές στις λέξεις ή να καταγράφονται άλλες λέξεις από αυτές που χρησιμοποίησαν οι μάρτυρες (βλ. σχετικώς το 1647/23/ 922460/6.5.2023 έγγραφο απόψεων του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και το 24924 Φ.109.1/8.5.2023 έγγραφο απόψεων του Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας, στα οποία επισημαίνεται η δυσχέρεια που οι μαθησιακές διαταραχές ενδέχεται να προκαλέσουν κατά την άσκηση των εν λόγω καθηκόντων). Ακόμη, λόγω του ιδιαιτέρως απαιτητικού χαρακτήρα των καθηκόντων του πυροσβεστικού προσωπικού, το οποίο καλείται να προστατεύσει τη ζωή και την περιουσία των πολιτών και να συνδράμει στη διάσωσή τους, όταν κινδυνεύουν από πυρκαγιές ή άλλους κινδύνους, προβλήματα που συνδέονται με τη δυσλεξία, όπως σύγχυση στο χώρο ή δυσκολία με το χωρικό συλλογισμό κατά την ανάγνωση χαρτών ιδίως όταν αυτοί περιέχουν και γραπτές οδηγίες, δικαιολογούν, σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στο 24924 Φ.109.1/ 8.5.2023 έγγραφο απόψεων του Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας, τον αποκλεισμό των ατόμων που πάσχουν από δυσλεξία από την εισαγωγή στις Σχολές Αξιωματικών και Πυροσβεστών της Πυροσβεστικής Ακαδημίας. Άλλωστε, η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση κατά την κατάρτιση του Γενικού Πίνακα Νοσημάτων, Παθήσεων και Βλαβών, που προσαρτάται στο π.δ. 11/2014, έλαβε υπόψη της ότι οι διαταραχές της μάθησης με έναρξη στην παιδική ηλικία, στις οποίες περιλαμβάνεται η δυσλεξία, παρουσιάζουν διαβάθμιση και τις διαχώρισε σε αυτές που επιτρέπουν και σε αυτές που δεν επιτρέπουν την προσαρμογή στο στρατιωτικό περιβάλλον, χαρακτήρισε δε τη σωματική ικανότητα όσων πάσχουν από τις διαταραχές της πρώτης κατηγορίας ως Ι/3-Ι/4 και αυτών που πάσχουν από τις διαταραχές της δεύτερης κατηγορίας ως Ι/5, λόγω όμως των ιδιαίτερα απαιτητικών καθηκόντων, στα οποία καλούνται να ανταποκριθούν οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων, έκρινε ότι και στις δύο αυτές περιπτώσεις διαταραχών αποκλείεται η

εισαγωγή στις στρατιωτικές σχολές. Περαιτέρω, ούτε από τις συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται στην προηγούμενη σκέψη ούτε από άλλες διατάξεις νόμων επιβάλλεται η σύνταξη προηγούμενης ειδικής μελέτης ή άλλης τεκμηριωμένης έρευνας που να δικαιολογεί την καταλληλότητα και αναγκαιότητα της συμπερίληψης των διαταραχών στη μάθηση με έναρξη στην παιδική ηλικία μεταξύ των παθήσεων που εμποδίζουν την εισαγωγή στις παραγωγικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας (πρβλ. ΣτΕ 1400/2022 Ολ. σκ. 23). Εξάλλου, η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, η Σχολή Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας και η Σχολές Αξιωματικών και Πυροσβεστών της Πυροσβεστικής Ακαδημίας, ως παραγωγικές σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων, της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος, η εισαγωγή στις οποίες οδηγεί σε πρόσβαση σε δημόσια θέση δηλαδή σε διορισμό στο Δημόσιο, τελούν, σύμφωνα με όσα αναλυτικά εκτέθηκαν πιο πάνω στη σκέψη 15, προδήλως υπό διαφορετικές συνθήκες σε σχέση με τα λοιπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στα οποία επιτρέπεται η εισαγωγή ατόμων με δυσλεξία, κατόπιν προφορικής εξέτασής τους κατά τις πανελλαδικές εξετάσεις (βλ. σχετικώς υ.α. Φ.251/22806/Α5/2021, Β΄ 897, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 13Δ παρ. 1 περ. ια του ν. 4186/2013 και ΣτΕ 686/2018 Ολ. σκ. 12), ενώ, αντίστοιχα, υπό προδήλως διαφορετικές συνθήκες σε σχέση με τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα του άρθρου 16 παρ. 7 του Συντάγματος τελούν και η Σχολή Μόνιμων Υπαξιωματικών της Αεροπορίας και η Σχολή Αστυφυλάκων, οι οποίες επίσης αποτελούν παραγωγικές σχολές, που δεν έχουν ως κύρια αποστολή την παροχή γενικής ανώτερης εκπαίδευσης. Περαιτέρω, η μη πρόβλεψη ως ηπιότερου μέτρου, αντί του αποκλεισμού των ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες με έναρξη στην παιδική ηλικία από την εισαγωγή στις πιο πάνω παραγωγικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων, της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος, της απασχόλησης των ατόμων αυτών σε συγκεκριμένες θέσεις στα σώματα αυτά, συνδεόμενες με την άσκηση καθηκόντων που δεν επηρεάζονται από τις μαθησιακές τους δυσκολίες, δεν συνιστά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας, δεδομένου ότι η επιλογή μιας τέτοιας λύσης θα αντέκειτο στον κανόνα της κατάταξης του αστυνομικού και του πυροσβεστικού προσωπικού, που αποφοιτά από τις παραγωγικές σχολές, ως προσωπικού γενικών καθηκόντων, καθώς και στην απαίτηση, που πρέπει να πληρούν τα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων, για ανταπόκριση στα καθήκοντα που συνεπάγεται η τοποθέτησή τους σε οιαδήποτε θέση του βαθμού τους και του όπλου, σώματος ή ειδικότητας, στην οποία ανήκουν. Συνεπώς, ο περί του αντιθέτου ισχυρισμός των αιτούντων είναι απορριπτέος. Περαιτέρω, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ηπιότερα μέτρα «η ... διενέργεια εξετάσεων για την εισαγωγή [στις επίμαχες σχολές] ή κατά τη διάρκεια της θητείας» ή «εναλλακτικές μέθοδοι εκπαίδευσης», που να επιτρέπουν στα άτομα με ειδικές μαθησιακές ανάγκες να αντεπεξέλθουν, όπως προβάλλουν οι αιτούντες με το δικόγραφο της κρινόμενης αίτησης, αλλά ούτε και η διενέργεια ειδικής εξέτασης πριν από την εισαγωγή στις επίμαχες σχολές ώστε να διαπιστωθεί η δυνατότητα ή μη ανταπόκρισης των ατόμων που πάσχουν από δυσλεξία στις συνθήκες

του κάθε σώματος, όπως προβάλλουν οι αιτούντες με το κατατεθέν μετά τη συζήτηση της υπόθεσης υπόμνημά τους. Και τούτο διότι, ανεξαρτήτως του ότι είναι απαράδεκτα τα προβαλλόμενα το πρώτον με το εν λόγω υπόμνημα, η μη επιλογή από τον νομοθέτη των «ηπιότερων μέτρων» για τη διενέργεια των εισαγωγικών εξετάσεων ή «εναλλακτικών μεθόδων» εκπαίδευσης δεν παραβιάζει τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, δεδομένου ότι, σε περίπτωση που υιοθετούντο τα μέτρα αυτά από τον νομοθέτη, δε θα ικανοποιείτο εξίσου με το επίδικο μέτρο του αποκλεισμού της εισόδου στις προμνησθείσες παραγωγικές σχολές ο θεμιτός κατά τα προαναφερθέντα σκοπός της μη στελεχώσεως των εν θέματι σωμάτων από όσους δεν έχουν την κατάλληλη σωματική ικανότητα (όπως στην περίπτωση μαθησιακής δυσκολίας με έναρξη στην παιδική ηλικία) για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ειδικές συνθήκες και απαιτήσεις της αποστολής τους. Περαιτέρω, οι οπλίτες, οι οποίοι τελούν υπό τις διαταγές των μόνιμων στελεχών των ενόπλων δυνάμεων κατά τη διάρκεια της θητείας τους, ήτοι για περιορισμένο χρονικό διάστημα, και δεν καλούνται οι ίδιοι να λάβουν αποφάσεις και μάλιστα υπό κρίσιμες συνθήκες, τελούν υπό διαφορετικές συνθήκες σε σχέση με τα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων· ως εκ τούτου, η πρόβλεψη του π.δ. 11/2014, σύμφωνα με την οποία ένα άτομο με μαθησιακές δυσκολίες, που επιτρέπουν την προσαρμογή στο στρατιωτικό περιβάλλον, κρίνεται ως στρατεύσιμος και υποχρεούται να καταταγεί στις ένοπλες δυνάμεις προς εκπλήρωση της στρατιωτικής του υποχρέωσης, αλλά δεν μπορεί να διοριστεί ως μόνιμος στρατιωτικός (βλ. πρόβλεψη υπ’ αριθμ. 349 του πιο πάνω πίνακα του π.δ. 11/2014 σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 1 και 2 του ίδιου π.δ.), δεν συνιστά αυθαίρετη διάκριση, όπως αβάσιμα υποστηρίζουν οι αιτούντες, μεταξύ των οπλιτών και των μόνιμων στελεχών των ενόπλων δυνάμεων. Συνεπώς, κατόπιν των προεκτεθέντων, η απαίτηση που εισάγεται με τον Γενικό Πίνακα Νοσημάτων, Παθήσεων και Βλαβών του π.δ. 11/2014 σε συνδυασμό με τις διατάξεις που εκτέθηκαν στη σκέψη 17, όπως οι υποψήφιοι για τις σχολές των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας να μην παρουσιάζουν διαταραχές της μάθησης με έναρξη στην παιδική ηλικία, τελεί σε συνάφεια με τα καθήκοντα που οι ως άνω θα κληθούν να εκτελέσουν μετά την αποφοίτησή τους από τις οικείες παραγωγικές σχολές, δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, που ανάγονται στη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας, της επιχειρησιακής ετοιμότητας και του αξιόμαχου των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας και δεν είναι προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία για την επίτευξη των ως άνω σκοπών, δεν παραβιάζει δε τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, με την οποία κατοχυρώνεται η πρόσβαση κάθε Έλληνα σε δημόσιες θέσεις και αξιώματα κατά τον λόγο της προσωπικής του αξίας και ικανότητας, ούτε τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας, απορριπτομένων ως αβάσιμων όσων περί του αντιθέτου προβάλλουν οι αιτούντες. Περαιτέρω, ο ειδικότερος ισχυρισμός των αιτούντων, σύμφωνα με τον οποίο παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας, καθόσον δεν προκύπτει ο λόγος για τον οποίο ένα άτομο με δυσλεξία μπορεί να σπουδάσει ιατρική σε ιατρική σχολή πανεπιστημίου, αλλά δεν μπορεί να σπουδάσει

στρατιωτική ιατρική, είναι απορριπτέος ως αλυσιτελής, δεδομένου ότι ο υιός τους δεν υπέβαλε αίτηση για εισαγωγή στη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (ΣΣΑΣ), δεν ζήτησε δηλαδή να εισαχθεί σε στρατιωτική σχολή, αντίστοιχη εκείνης των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, που παρέχουν αμιγώς ακαδημαϊκή εκπαίδευση (βλ. σχετικώς ΕΔΔΑ απόφαση της 8.11.2022, Moraru κατά Ρουμανίας, αρ. προσφ. 64480/19), αλλά επιθυμεί να εισαχθεί στις σχολές των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας, που παράγουν, προεχόντως, επιχειρησιακά στελέχη. Ακόμη, βάσει όσων προεκτέθηκαν, οι επίμαχες ρυθμίσεις δεν αντίκεινται στα άρθρα 2 παρ. 1, 16, 22 παρ. 1 και 103 παρ. 7 του Συντάγματος, που κατοχυρώνουν τον σεβασμό και την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, το δικαίωμα στην παιδεία, το κοινωνικό δικαίωμα της εργασίας και τις αρχές της αξιοκρατίας και της διαφάνειας κατά τον διορισμό των δημοσίων υπαλλήλων, απορριπτομένων ως αβάσιμων των περί του αντιθέτου προβαλλομένων. Τούτο δε, ανεξαρτήτως του ότι οι αιτούντες στερούνται εννόμου συμφέροντος προς επίκληση του κατά τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 22 του Συντάγματος δικαιώματος στην εργασία δεδομένου ότι δεν είναι φορείς του (βλ. ΣτΕ 469/2023 Ολ. σκ. 21), διότι η συνταγματική αυτή διάταξη αφορά την εργασία που παρέχεται με σχέση εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου και, συνεπώς, δεν έχει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση (ΣτΕ 469/2023 Ολ., 2151/2015 Ολ., 496, 535/2021 7μ., 2353/2000, 917/2019).

[…]

22. Επειδή, περαιτέρω, οι αιτούντες προβάλλουν ότι ο αποκλεισμός των ατόμων με δυσλεξία από την εισαγωγή στις σχολές των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας αντίκειται στο άρθρο 21 παρ. 6 του Συντάγματος. Και ο λόγος αυτός, όμως, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Και τούτο, διότι η διάταξη του άρθρου 21 παρ. 6 του Συντάγματος, στο προστατευτικό πεδίο της οποίας εμπίπτουν, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 3988/2014 7μ.), τα άτομα με δυσλεξία, επιβάλλει μεν στον νομοθέτη την υποχρέωση να λαμβάνει κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα άσκησης από τα άτομα με αναπηρία των ατομικών τους δικαιωμάτων (βλ. ΣτΕ 2757, 2762/2022 7μ., 2572/2021 7μ., 3988/2014 7μ., 3729/2011, 2136/2005, ΠΕ 61/2008, 99/2003), καταλείπει, όμως, ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς τη μορφή και την έκταση της παρεχόμενης προστασίας (βλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 2572/2021 7μ.) και δεν επιβάλλει τη θέσπιση υπέρ των ατόμων με δυσλεξία συγκεκριμένων ρυθμίσεων, που επιτρέπουν την πρόσβασή τους σε θέσεις μόνιμων στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας, οι οποίες απαιτούν σωματική ικανότητα, ανταποκρινόμενη πλήρως στις απαιτήσεις της αποστολής, για την οποία οι θέσεις αυτές προορίζονται. Άλλωστε, ο έλεγχος από τα δικαστήρια της εκτίμησης του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα προς προστασία των ατόμων με αναπηρία μέτρα εξικνείται σε έλεγχο ορίων και δεν εκτείνεται σε έλεγχο της ορθότητάς της (βλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 2572/2021 7μ.). Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι η συμπερίληψη των μαθησιακών διαταραχών το πρώτον στον Γενικό Πίνακα Νοσημάτων, Παθήσεων και Βλαβών του π.δ. 11/2014 (στον Γενικό Πίνακα

	Νοσημάτων, Παθήσεων και Βλαβών του προϊσχύσαντος π.δ. 133/2002, Α΄ 109, δεν περιλαμβάνονταν ρητώς, βλ. σχετικώς ΣτΕ 3988/2014 7μ. σκ. 8) αποτελεί συνταγματικώς ανεπίτρεπτο περιορισμό ή υποβάθμιση ήδη παρασχεθείσας στα άτομα με μαθησιακές διαταραχές φροντίδας, δεδομένου ότι, σύμφωνα με όσα προεκτέθηκαν στη σκέψη 21, η πρόβλεψη των μαθησιακών διαταραχών ως λόγου αποκλεισμού των ατόμων που πάσχουν από αυτές από την πρόσβαση σε θέσεις μόνιμων στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος και είναι σύμφωνος με τις συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές της ισότητας, της αξιοκρατίας και της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 719/2018 7μ., 1095/2001). […] 24. Επειδή, ο αποκλεισμός των ατόμων με δυσλεξία από την πρόσβαση στα στρατιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος εμπίπτει μεν στην έννοια της διάκρισης λόγω «άλλης κατάστασης» του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ (βλ. σχετ. ΕΔΔΑ απόφαση της 11.4.2023, Τ.Η. κατά Βουλγαρίας, αρ. προσφ. 46519/20, σκ. 105), δεν συνιστά όμως αδικαιολόγητη διάκριση των πιο πάνω ατόμων όσον αφορά το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση, που προστατεύεται από το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Και τούτο, διότι το μέτρο αυτό, ληφθέν στο πλαίσιο της ευχέρειας που παρέχει το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ στο κράτος να επιβάλει κριτήρια επιλογής για την πρόσβαση στα εκπαιδευτικά ιδρύματα των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας (βλ. απόφαση ΕΔΔΑ Moraru, ό.π., σκ. 41, 47) και λαμβανομένου υπόψη του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης που διαθέτει το κράτος για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούν τις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας (πρβλ. απόφαση ΕΔΔΑ Moraru, ό.π., σκ. 40), τελεί, ενόψει όσων εκτέθηκαν στη σκέψη 21, σε εύλογη σχέση αναλογικότητας προς τον σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκε, ήτοι τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας, της επιχειρησιακής ετοιμότητας και του αξιόμαχου των επίδικων σωμάτων (πρβλ. απόφαση ΕΔΔΑ Moraru, ό.π., σκ. 42-58). Συνεπώς, ο λόγος περί παραβάσεως των άρθρων 14 της ΕΣΔΑ και 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 1631/2023	11. Επειδή, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη», ενώ σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν

	στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Όπως γίνεται παγίως δεκτό, με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ως ατομικό δικαίωμα η προσωπική και οικονομική ελευθερία, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η ελευθερία ασκήσεως επιχειρηματικής ή επαγγελματικής δραστηριότητος (βλ. ΣτΕ 175/2021 Ολομ. σκ. 28, 201/2020 Ολομ. σκ. 13, 1727/2020 επτ. σκ. 5). Συναφώς, όπως έχει κριθεί, η αναγωγή επαγγελματικών οργανώσεων, όπως είναι και το Τ.Ε.Ε., σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου σωματειακού χαρακτήρα και η υποχρεωτική συμμετοχή σε αυτά των μελών τους είναι, κατ' αρχήν, σύμφωνη με τα οριζόμενα στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, εφόσον στις συγκεκριμένες επαγγελματικές οργανώσεις ανατίθεται από τον νόμο η εκπλήρωση γενικότερων σκοπών δημοσίου συμφέροντος, όπως είναι και οι σκοποί του Τ.Ε.Ε., σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις του άρθρου 4 του από 27.11/14.12.1926 π.δ., όπως ισχύει. Επιβάλλεται, όμως, στις περιπτώσεις που ο νομοθέτης επιλέγει να αναγάγει επαγγελματική οργάνωση σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και να επιβάλει την υποχρεωτική συμμετοχή των ελευθέρων επαγγελματιών σε αυτό, η πρόβλεψη ορισμένων εγγυήσεων, όπως, ιδίως, ο υποχρεωτικά αιρετός χαρακτήρας της διοικήσεως των εν λόγω νομικών προσώπων, η ανάδειξη δηλαδή των φυσικών προσώπων που ασκούν διοίκηση σε αυτά με ελεύθερη εκλογή τους από τα μέλη του νομικού προσώπου. Ενόψει δε, ειδικότερα, του διφυούς χαρακτήρα των ανωτέρω επαγγελματικών οργανώσεων, ο οποίος συνίσταται αφενός στην εκπλήρωση σκοπών δημοσίου συμφέροντος με μέσα δημόσιας εξουσίας (π.χ. άσκηση πειθαρχικών αρμοδιοτήτων επί των μελών της επαγγελματικής οργανώσεως) και αφετέρου στην προστασία των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους, από το άρθρο 5 παρ. 1 απορρέει και το δικαίωμα συμμετοχής των μελών στην διοίκηση των ως άνω οργανώσεων (πρβλ. ΣτΕ 2519/2018 επτ. σκ. 8).Η συνταγματική αυτή κατοχύρωση, όμως, δεν αποκλείει τη θέσπιση από τον κοινό νομοθέτη ή, κατ' εξουσιοδότηση τούτου, κανονιστικώς από την Διοίκηση, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, περιορισμών της ελευθερίας αυτής (βλ., μεταξύ άλλων, ΣτΕ 175/2021 Ολομ. σκ. 28, 1586/2010 Ολομ. σκ. 8, 252/2008 Ολομ. σκ. 3, ΣτΕ 2519/2018 επτ. σκ. 8), είτε υπό τη μορφή αρνητικών περιορισμών και απαγορεύσεων, είτε υπό τη μορφή θετικών ρυθμιστικών υποχρεώσεων κατά την άσκηση του επαγγέλματος (βλ. ΣτΕ 4323/1985 Ολομ.). Προκειμένου, όμως, οι περιορισμοί αυτοί να τελούν σε συμφωνία με τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας, θα πρέπει :α) να βρίσκουν έρεισμα σε ρητή διάταξη τυπικού νόμου ή, εφόσον θεσπίζονται με κανονιστική απόφαση, σε εξουσιοδοτική διάταξη που να τις προβλέπει ρητώς ή, πάντως, εκ της οποίας να συνάγεται σαφώς η δυνατότητα θέσπισή τους, β) να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος και γ) να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκομένου από το νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι εν

	σχέσει προς τον σκοπό αυτό (βλ., μεταξύ άλλων, ΣτΕ 175/2021 Ολομ. σκ. 28, 694/2013 Ολομ. σκ. 8, 252/2008 Ολομ. σκ. 6, ΣτΕ 2300/2020 επτ. σκ. 7, 2794/2009 σκ. 9, 4342/2005 σκ. 6). Όσον αφορά δε τον έλεγχο της προσφορότητας και αναγκαιότητας των μέτρων που θεσπίζονται για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, ο νομοθέτης -στον οποίο περιλαμβάνεται και ο κανονιστικός νομοθέτης- διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης, για τον καθορισμό των ρυθμίσεων που αυτός κρίνει πρόσφορες και αναγκαίες. Ως εκ τούτου, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη, είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (βλ. ΣτΕ 175/2021 Ολομ. σκ. 28). Προκειμένου, όμως, ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί εν πρώτοις αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, περαιτέρω δε αν είναι προς τούτο πρόσφοροι και αναγκαίοι, πρέπει ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς να ορίζεται συγκεκριμένα ή να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια την ρύθμιση, ερμηνευομένη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας, ή από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή από στοιχείο, στο οποίο οι εργασίες αυτές αναφέρονται (βλ. ΣτΕ 2224/2010 Ολομ. σκ. 11, ΣτΕ 705/2015 σκ. 6, 2451/2012 επτ. σκ. 7, 3536/2009 επτ. σκ. 8). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 1591/2023	5. Επειδή, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 21 παρ. 3 ότι «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών...» και στο άρθρο 5 παρ. 5, όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (Α΄ 84), ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας…». Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι με το άρθρο 21 παρ. 3 αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην υγεία ως κοινωνικό δικαίωμα και ιδρύεται ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για την προστασία της υγείας των πολιτών, προς πραγμάτωση της οποίας επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων, ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου, ενόψει και της συνταγματικής κατοχύρωσης, με το άρθρο 5 παρ. 5, του ατομικού δικαιώματος των πολιτών στην προστασία της υγείας. Ειδικότερα, στα μέτρα αυτά εντάσσονται και τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη της διάδοσης και την καταπολέμηση μεταδοτικών ασθενειών οι οποίες συνιστούν σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, όπως είναι ο εποχικός (αντιγριπικός) εμβολιασμός, ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία υπό την έννοια της πρόληψης νοσημάτων, της προφύλαξης από αυτά και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους, εξάλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρέωσής του (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 2137,2568/2019, 431/2018 Ολ., 1749/2016 Ολ., 3802/2014 Ολ., 1187/2009 Ολ., 400/1986 Ολ.). Περαιτέρω, σε εκπλήρωση της ανωτέρω συνταγματικής επιταγής, η άσκηση κάθε επαγγελματικής δραστηριότητας που συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών υγείας επιτρέπεται μόνο σε όσα πρόσωπα

έχουν τα προσόντα εκείνα τα οποία ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης έχει κρίνει αναγκαία, προκειμένου να διασφαλίζεται η παροχή στους πολίτες υψηλού επιπέδου υπηρεσιών για την προστασία της δημόσιας υγείας (Σ.τ.Ε. 2568/2019 7μ., 431/2018 Ολ., 1804/2017 Ολ., 1790/2016, 1634/2009, 2267/2005 7μ.). Εξάλλου, προς αποτελεσματική διαφύλαξη του έννομου αυτού αγαθού κατ' εκτίμηση των εκάστοτε επικρατουσών συνθηκών, ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης δεν κωλύεται, παρεμβαίνοντας, στον αναγκαίο βαθμό, σε επαγγελματική ή άλλη δραστηριότητα, να τροποποιεί υφιστάμενες ρυθμίσεις ως προς το αντικείμενο ενασχόλησης, προκειμένου να καταστήσει δυνατή την άσκησή του από ευρύτερο κύκλο προσώπων που κρίνει ότι, σε συνδυασμό με την παράλληλη θέσπιση πρόσφορου συστήματος πρόσβασης, πληρούν τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της αποστολής τους, ώστε να διασφαλίζεται πλήρως το συνταγματικώς επιβαλλόμενο επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητά τους και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο) περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είναι προδήλως απρόσφορη ή υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 1789/2019 7μ., 2461/2018 7μ., 4569/2015 7μ., 3962/2014 Ολ., 1210/2010 Ολ.).

[…]

19. Επειδή, η θέσπιση της ουσιαστικής διάταξης του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 160 του ν. 4600/2019, με την οποία οι φαρμακοποιοί εντάσσονται, κατόπιν σχετικής πιστοποίησης, στον κύκλο των επαγγελματιών υγείας που επιτρέπεται να παρέχουν στους πολίτες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας συνιστάμενες στη διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού, υπαγορεύθηκε, όπως προκύπτει και από τα σχετικώς διαλαμβανόμενα στην αιτιολογική έκθεση (βλ. σκέψη 9), από την ανάγκη εξυπηρέτησης επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος αναγόμενου στην αποτελεσματική προστασία της δημόσιας υγείας με τη βελτίωση και ενίσχυση της εμβολιαστικής κάλυψης του πληθυσμού έναντι της εποχικής γρίπης, όπως και με την άμεση και απρόσκοπτη χορήγηση αντιτετανικού ορού. Για την εισαγωγή της ανωτέρω διάταξης, κατά την πρόδηλη έννοιά της, προσδιοριζόμενη και από το ισχύον κατά τον χρόνο θέσπισής της προπαρατιθέμενο νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο (βλ. σκέψεις 7 και 11-14), ο τυπικός νομοθέτης έλαβε υπόψη, ως παράγοντες ικανούς να συμβάλουν στη μείζονα προάσπιση της δημόσιας υγείας και, εντεύθεν, στην καλύτερη εξυπηρέτηση του εν λόγω σκοπού δημοσίου συμφέροντος, αφενός ότι τα φαρμακεία έχουν ως βασική δραστηριότητα την εκτέλεση ιατρικών συνταγών και αποτελούν ιδιότυπα καταστήματα στα οποία συνδυάζεται η υπεύθυνη επιστημονική παροχή ευχερώς προσβάσιμων από το σύνολο του πληθυσμού υπηρεσιών που συνδέονται αρρήκτως με την προστασία της δημόσιας υγείας και η

	κοινωνική αποστολή με την εμπορική εκμετάλλευση και αφετέρου ότι το επάγγελμα του φαρμακοποιού ασκείται από πρόσωπα τα οποία, ως εκ της πανεπιστημιακής εκπαίδευσής τους, διαθέτουν εξειδικευμένη επιστημονική γνώση για τα φάρμακα -στα οποία εμπίπτουν, μεταξύ άλλων, τα εμβόλια και οι οροί, σύμφωνα με τα μνησθέντα άρθρα 2 παρ. 1, 5 της κ.υ.α. Δ.ΥΓ3α/Γ.Π.32221/2013 και 2 παρ. 2 περ. β και γ του ν. 1316/ 1983- και υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς καθηκόντων και δεοντολογίας. Τούτα δε σε συνδυασμό με το ότι, σύμφωνα με τον τηρούμενο από τον Ε.Ο.Φ. οικείο κατάλογο και την άδεια κυκλοφορία τους καθώς και τα οριζόμενα στην κείμενη νομοθεσία (βλ. σκέψεις 11, 13 και τα σχετικώς αναφερόμενα στα έγγραφα ΔΒ4Α/23865/31.8.2020 του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και από 1.9.2020 του Υπουργείου Υγείας προς το Δικαστήριο) στην κατηγορία των συνταγογραφούμενων φαρμάκων που χορηγούνται, εντεύθεν, κατόπιν ιατρικής συνταγής ανήκουν τόσο το εμβόλιο γρίπης το οποίο εντάσσεται στα καταρτιζόμενα από την Εθνική Επιτροπή Εμβολιασμών Εθνικά Προγράμματα Εμβολιασμών ενηλίκων, παιδιών και εφήβων, όσο και ο αντιτετατινός ορός ο οποίος, διακρινόμενος από το εμβόλιο τετάνου, χορηγείται για προφύλαξη σε περίπτωση τραυματισμού. Περαιτέρω, η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση αφορά αποκλειστικώς στη δυνατότητα των φαρμακοποιών να εκτελούν τις προαναφερόμενες πράξεις πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας δυνάμει συνταγογράφησης (η οποία αποτελεί ιατρική πράξη, κατ' άρθρο 1 παρ. 1 και 3 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, βλ. σκέψη 14) των φαρμάκων του αντιγριπικού εμβολίου και του αντιτετανικού ορού και δεν συνιστά, όπως εσφαλμένως υπολαμβάνουν οι αιτούντες Σύλλογοι, επέμβαση στην επαγγελματική ελευθερία των ιατρών, διότι η ρύθμιση αυτή δεν αναιρεί την επιβαλλόμενη επιστημονική ανεξαρτησία του ιατρού για επιλογή, κατόπιν διάγνωσης, της κατάλληλης μεθόδου πρόληψης και προφύλαξης προς προστασία της υγείας του ασθενούς, ούτε θίγει τη σύμφυτη με αυτήν υποχρέωση του ιατρού να επιλέγει και συνταγογραφεί το πλέον ενδεδειγμένο για κάθε περίπτωση φάρμακο. Επιπροσθέτως, με την ανωτέρω ρύθμιση οι δικαιούμενοι, βάσει του προϋφιστάμενου νομοθετικού καθεστώτος, ιατροί να διενεργούν εποχικό (αντιγριπικό) εμβολιασμό και αντιτετανικό ορό δεν αποστερούνται του εν λόγω δικαιώματος, αλλά, για την ικανοποίηση του μνησθέντος σκοπού δημοσίου συμφέροντος, στον κύκλο των δικαιούμενων προς τούτο επαγγελματιών υγείας εντάσσονται, υπό προϋποθέσεις, και οι φαρμακοποιοί οι οποίοι είχαν ήδη δυνατότητα συμμετοχής στην υλοποίηση των Εθνικών Προγραμμάτων Εμβολιασμών (βλ. στη σκέψη 12 τα άρθρα 4 παρ. 2 και 1 παρ. 1, 2 περ. ζ του ν. 4486/2017). Επίσης, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο π.δ. 351/1989 περί «Καθορισμ[ού] Επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων των τμημάτων α) Νοσηλευτικής,...γ) Επισκεπτών και Επισκεπτριών Υγείας της Σχολής Επαγγελμάτων Υγείας και Πρόνοιας...των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (Α΄ 159), οι μεν νοσηλευτές μπορούσαν, μετά από γνωμάτευση ιατρού, να προβούν στη χορήγηση φαρμάκων από όλες τις οδούς, οι δε επισκέπτες υγείας στη διενέργεια εμβολιασμών με δική τους ευθύνη, (βλ. άρθρα 1 παρ. 2.3. περ. 2.3.2. και 3 παρ. 3 περ. 3.7. του π.δ. 351/1989 και 13 παρ. 1 του ν. 4486/2017). Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, δεν κωλύεται η

εκδηλωθείσα με τη διάταξη του άρθρου 160 παρ. 1 εδ. πρώτο του ν. 4600/2019 ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη με την οποία, προς πληρέστερη προστασία της δημόσιας υγείας κατ' εκτίμηση των επικρατουσών συνθηκών, επιχειρείται η διεύρυνση του κύκλου των επαγγελματιών υγείας στους οποίους επιτρέπεται η παροχή υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με αντικείμενο τη διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού στους πολίτες, με συμπερίληψη των φαρμακοποιών εφόσον, κατά ρητή πρόβλεψη της ίδιας διάταξης, λάβουν πιστοποιημένη σχετική επιμόρφωση («πιστοποίηση»), επαγγελματιών δηλαδή υγείας που κρίνει ο τυπικός νομοθέτης ότι, σε συνδυασμό με την πρόσθετη αυτή προϋπόθεση, πληρούν, σε εκπλήρωση των συνταγματικών επιταγών, τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της οικείας αποστολής τους, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών προς προστασία της δημόσιας υγείας. Δεν παρίσταται δε η εν λόγω ρύθμιση προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη ως άνω σκοπού δημοσίου συμφέροντος και δεν συνιστά περιορισμό στην άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος δυσανάλογο, μάλιστα δε προδήλως δυσανάλογο, σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο με αυτήν σκοπό. Εξάλλου, η εξουσιοδοτική διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 160 του ν. 4600/2019, κατ' εφαρμογή της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση του Υπουργού Υγείας, επιτρέπει την εξειδίκευση της ως άνω απαιτούμενης πιστοποίησης των φαρμακοποιών με τον προσδιορισμό των επιμέρους όρων, προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησής της. Συναφώς, η διάταξη αυτή παρέχει, κατά την αληθή έννοιά της, εξουσιοδότηση για τον καθορισμό του κανονιστικού εκείνου πλαισίου που προσιδιάζει στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φαρμακευτικού επαγγέλματος, το οποίο, ως εκ της φύσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, διέπεται, όπως έχει ήδη εκτεθεί, από αυστηρό νομικό καθεστώς αποβλέπον, πρωτίστως, στην προστασία της δημόσιας υγείας, ώστε να μην τίθεται υπό διακινδύνευση η άρτια παροχή υπηρεσιών και να εξασφαλίζεται πλήρως και αποτελεσματικώς το συνταγματικώς επιβαλλόμενο επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας. Συνεπώς, ενόψει των ανωτέρω, οι προαναφερόμενες ρυθμίσεις του άρθρου 160 παρ. 1 εδ. πρώτο και δεύτερο του ν. 4600/2019 δεν αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, ούτε παραβιάζουν τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας που κατοχυρώνει το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο και πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι οι παρατιθέμενοι στην προηγούμενη σκέψη σχετικοί λόγοι ακυρώσεως, με τους οποίους, περαιτέρω, απαραδέκτως αμφισβητείται η ανέλεγκτη δικαστικώς σκοπιμότητα της θέσπισης των ρυθμίσεων αυτών.

20. Επειδή, συμφώνως προς το ανωτέρω εννοιολογικό περιεχόμενο της εξουσιοδοτικής διάταξης, ο κανονιστικός νομοθέτης, με τις πληττόμενες ρυθμίσεις της Γ5α/Γ.Π.οικ.49734/2019 απόφασης του Υπουργού Υγείας, θεσπίζει το, κατά την κρίση του, ενδεδειγμένο σύστημα πιστοποίησης των ενδιαφερόμενων φαρμακοποιών, κατόχων άδειας άσκησης του φαρμακευτικού επαγγέλματος, όσον αφορά στην εκ μέρους τους διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού)

	εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού. Συγκεκριμένα, ως κατάλληλα, κατά την εκτίμηση του κανονιστικού νομοθέτη, προσδιοριστικά στοιχεία του εισαγόμενου συστήματος πιστοποίησης καθορίζονται η εξ αποστάσεως διαδικτυακή εκμάθηση (μέθοδος e-learning) της διενέργειας των προαναφερόμενων πράξεων πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, μέσω της ηλεκτρονικής πύλης του Ινστιτούτου Δια βίου Εκπαίδευσης και Επαγγελματικής Ανάπτυξης Φαρμακοποιών (Ι.Δ.Ε.Ε.Α.Φ., εταιρεία «Επαγγελματική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη Φαρμακοποιών Μονοπρόσωπη Ανώνυμη Εταιρεία») του Πανελλήνιου Φαρμακευτικού Συλλόγου, στο πλαίσιο εκπαιδευτικού προγράμματος εκπονούμενου από την, οριζόμενη ως Αρχή πιστοποίησης, Κλινική Κοινωνικής και Οικογενειακής Ιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης από κοινού με τον Π.Φ.Σ. Προβλέπεται, περαιτέρω, ότι το ακολουθητέο πρόγραμμα εκπαίδευσης περιλαμβάνει σχετικό με το αντικείμενο εκπαιδευτικό υλικό αναρτώμενο από το Ι.Δ.Ε.Ε.Α.Φ. στην οικεία διαδικτυακή πλατφόρμα και διενέργεια, μέσω της ως άνω ηλεκτρονικής πύλης, εξετάσεων με τη μορφή ερωτηματολογίου ενσωματούμενου στην αυτή πλατφόρμα, προς διακρίβωση του ότι οι καταρτιζόμενοι έχουν αποκτήσει και διαθέτουν πράγματι τις απαιτούμενες γνώσεις για την εκτέλεση των ανωτέρω πράξεων. (Όπως δε προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, το εκπονηθέν εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιέχει ενότητες θεωρητικής και πρακτικής εκπαίδευσης με οπτικοακουστικό και διαδραστικό υλικό που αφορά και σε τεχνική εμβολιασμού με αναλυτικές παρουσιάσεις και εφαρμογή εντός φαρμακείου σε περιβάλλον εικονικής πραγματικότητας). Παραλλήλως, ορίζεται ότι η ορθή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου πιστοποιεί την επιτυχή παρακολούθηση και ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος, σε συνέχεια της οποίας χορηγείται ηλεκτρονικώς στους επιτυχόντες φαρμακοποιούς από τον Π.Φ.Σ., δια της μνησθείσας Κλινικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, η οποία είναι αρμόδια για την επικύρωση των αποτελεσμάτων, «βεβαίωση πιστοποίησης περί διενέργειας στα φαρμακεία εποχιακού εμβολιασμού και χορήγησης αντιτετανικού ορού στους πολίτες» που αναρτάται σε εμφανές σημείο εντός του φαρμακείου (παρ. 1-6). Στη θέσπιση, με την ήδη προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση, των προαναφερόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων προέβη ο νομοθέτης εκτιμώντας, όπως ευθέως συνάγεται από τις σχετικές διατάξεις, ότι οι κτηθείσες πανεπιστημιακού επιπέδου γνώσεις της φαρμακευτικής επιστήμης, συνδυαζόμενες με την αποκτώμενη στο πλαίσιο του ακολουθητέου εκπαιδευτικού προγράμματος συμπληρωματική κατάρτιση, διασφαλίζουν ότι οι πιστοποιούμενοι φαρμακοποιοί διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις και τα αναγκαία προσόντα για την παροχή στο κοινό των συγκεκριμένων υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με τις απαιτούμενες ποιοτικές εγγυήσεις, προς πραγμάτωση της κατ’ άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος επιβαλλόμενης προστασίας της δημόσιας υγείας ως κοινωνικό αγαθό. Οι ανωτέρω δε ρυθμίσεις, υπαγορευόμενες από τις προαναφερόμενες εκτιμήσεις του κανονιστικού νομοθέτη, δεν παρίστανται καταφανώς εσφαλμένες και αυθαίρετες, ούτε είναι προδήλως απρόσφορες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με τη θέσπισή τους σκοπού. Επιπροσθέτως, η καταλληλότητα του προπεριγραφόμενου

	συστήματος πιστοποίησης των ενδιαφερόμενων φαρμακοποιών δεν αναιρείται από την αόριστη, άλλωστε, αναφορά των αιτούντων Συλλόγων σε δυνατότητα θεσμοθέτησης άλλου συστήματος. Συνεπώς, ενόψει τούτων, σε στοίχιση προς την εξουσιοδοτική διάταξη, οι επίμαχες ρυθμίσεις της Γ5α/ Γ.Π.οικ.49734/2019 υπουργικής απόφασης έχουν τεθεί σε συμφωνία προς τα άρθρα 5 παρ. 1, 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος καθώς και τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο) και πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο περί του αντιθέτου, χωρίς ειδικότερες αιτιάσεις, προβαλλόμενος λόγος ακυρώσεως, όπως αυτός εκτίθεται στη δέκατη όγδοη σκέψη. Περαιτέρω, απαραδέκτως αμφισβητείται η σκοπιμότητα των ρυθμίσεων αυτών, η οποία εκφεύγει του ακυρωτικού ελέγχου ως αναγόμενη στην ουσιαστική εκτίμηση του κανονιστικού νομοθέτη. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 1568-71/2023	7. Επειδή, όπως έχει κριθεί, το μέτρο της επιστροφής (rebate) που θεσπίστηκε με την παρ. 5 του άρθρου 35 του ν. 3697/2008 δεν έχει τον χαρακτήρα φορολογικής επιβάρυνσης (ΣτΕ 239/2023, 2120, 2122/2022, 1045/2019), η δε πρόβλεψη του επίδικου ποσοστού (3%) σέβεται κατ' αρχήν την αρχή της αναλογικότητας και δεν έρχεται σε αντίθεση με την οικονομική ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος (ΣτΕ 1153/2022, 2120, 2122/2021, 1045/2019). Περαιτέρω, έχει ομοίως κριθεί ότι οι κάτοχοι άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων δεν τελούν υπό τις αυτές συνθήκες με τους φαρμακοποιούς και τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίοι επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα και περιορισμούς και, συνεπώς, με τη θέσπιση της ως άνω υποχρέωσης «επιστροφής», που βαρύνει αποκλειστικώς τους πρώτους, δεν εισάγεται δυσμενής και αδικαιολόγητη διάκριση σε βάρος τους έναντι των δραστηριοποιούμενων, σε επίπεδο λιανικής πώλησης, στη διακίνηση των φαρμάκων στην ελληνική αγορά, όπως λ.χ. τα φαρμακεία και οι φαρμακαποθήκες (ΣτΕ 1153/2022). Τέλος, και η νομοθετική εξουσιοδότηση που η ανωτέρω διάταξη παρέχει προς την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση έχει κριθεί ότι είναι επαρκώς ορισμένη (ΣτΕ 2122/2021), η δε πρόβλεψη τεκμαρτού τρόπου υπολογισμού του οφειλόμενου ποσού επιστροφής επί τη βάσει του συνόλου των πωλήσεων και η επιλογή, προς τον σκοπό αυτό, των συγκεκριμένων ποσοστών [συμμετοχής του ασφαλισμένου (15%) και σχέσης δημόσιας-ιδιωτικής δαπάνης (65%-35%)] αποτελεί, ενόψει των συνθηκών υπό τις οποίες θεσπίστηκε, νόμιμο τρόπο υπολογισμού της ανωτέρω επιβαλλόμενης επιστροφής, χωρίς να συνιστά υπέρβαση της νομοθετικής εξουσιοδότησης (ΣτΕ 1153/2022, 2120/2021, 1045/2019). Κατ' ακολουθία, είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι όλοι οι περί του αντιθέτου λόγοι ακυρώσεως. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1405/2023	7. Επειδή, στο άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους …» και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), το οποίο κυρώθηκε μαζί με τη Σύμβαση με

το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256), ορίζεται ότι: «Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. …». Με τις διατάξεις αυτές κατοχυρώνεται ο σεβασμός της περιουσίας του προσώπου, το οποίο μπορεί να τη στερηθεί μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας. Στην έννοια της περιουσίας, η οποία έχει αυτόνομο περιεχόμενο, ανεξάρτητο από την τυπική κατάταξη των επιμέρους περιουσιακών δικαιωμάτων στο εσωτερικό δίκαιο, περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα αλλά και όλα τα δικαιώματα «περιουσιακής φύσεως», καθώς και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα». Καλύπτονται κατ' αυτόν τον τρόπο και τα ενοχικής φύσεως περιουσιακά δικαιώματα και, ειδικότερα, οι απαιτήσεις που απορρέουν από έννομες σχέσεις του δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου, είτε αναγνωρισμένες με δικαστική ή διαιτητική απόφαση, είτε απλώς γεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον έως την προσφυγή στο δικαστήριο δίκαιο, ότι μπορεί να ικανοποιηθούν δικαστικώς, εφόσον, δηλαδή, υφίσταται σχετικώς μια επαρκής νομική βάση στο εσωτερικό δίκαιο του συμβαλλόμενου κράτους, προϋπόθεση που συντρέχει, ιδίως, όταν η απαίτηση θεμελιώνεται σε νομοθετική ή κανονιστική διάταξη ή σε παγιωμένη νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων του συμβαλλόμενου κράτους (ΣτΕ 1283-1286/ 2012 Ολομ., 668/2012 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ.). Το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου δεν δημιουργεί δικαίωμα για απόκτηση περιουσίας, εάν, όμως, το κράτος θεσπίσει ένα καθεστώς κοινωνικής προστασίας που προβλέπει τη χορήγηση συγκεκριμένης κοινωνικής παροχής, ανεξάρτητα εάν η χορήγησή της εξαρτάται από την προηγούμενη καταβολή εισφορών ή όχι, η σχετική νομοθετική πρόβλεψη δημιουργεί ένα περιουσιακό συμφέρον, το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για τα πρόσωπα που πληρούν τις προϋποθέσεις που τίθενται [αποφάσεις Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) Stec και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (επί του παραδεκτού), No 65731/01 και 65900/01, σκ. 54, Andrejeva κατά Λετονίας, της 18.2.2009, No 55707/00 σκ. 77, Βρουντού κατά Κύπρου, της 13.10.2015, No 33631/06, σκ. 63, Belane Nagy κατά Ουγγαρίας, της 13.12.2016, No 53080/13, σκ. 82, Krajnc κατά Σλοβενίας, της 31.10.2017, No 38775/14, σκ. 40, Fedulov κατά Ρωσίας, της 8.10.2019, No 53068/08, σκ. 66]. Περαιτέρω, η προσχώρηση σε ένα δημόσιο σύστημα κοινωνικής προστασίας δεν σημαίνει ότι το σύστημα αυτό αποκλείεται να μεταβληθεί είτε ως προς τις προϋποθέσεις απονομής συγκεκριμένης παροχής είτε ως προς το ύψος αυτής, ύστερα από συνεκτίμηση των κοινωνικών συνθηκών και των μεταβαλλόμενων αντιλήψεων ως προς τις κατηγορίες προσώπων που χρειάζονται τέτοιου είδους προστασία (αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. Belane Nagy κατά Ουγγαρίας, της 13.12.2016, No 53080/13, σκ. 88, Baczur κατά Ουγγαρίας, της 7.3.2017, No 8263/15, σκ. 28, Fedulov κατά Ρωσίας, της 8.10.2019, No 53068/08, σκ. 77), λαμβανομένου υπόψη ότι αναγνωρίζεται ευρεία ευχέρεια των Κρατών ως προς τον καθορισμό της κοινωνικής πολιτικής τους, ιδίως όταν πρόκειται για ρυθμίσεις στο πλαίσιο λήψης μέτρων εξοικονόμησης δημόσιων δαπανών σε συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσης, καθορισμού προτεραιοτήτων κατά τη διάθεση περιορισμένων κρατικών πόρων και

	εξορθολογισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας [αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. Da Conceicao Mateus και Santos Januario κατά Πορτογαλίας (επί του παραδεκτού), Νο 62235/12 και 57725/12, σκ. 22, Κουφάκη και Α.Δ.Ε.Δ.Υ. κατά Ελλάδας (επί του παραδεκτού), Νο 57665/12 και 57657/12, σκ. 31, 37 και 39, Belane Nagy κατά Ουγγαρίας, της 13.12.2016, Νο 53080/13, σκ. 113-114 και 121, Baczur κατά Ουγγαρίας, της 7.3.2017, Νο 8263/15, σκ. 28 και 31, Aielli και λοιποί και Arboit και λοιποί κατά Ιταλίας (επί του παραδεκτού), Νο 27166/18 και 27167/18]. Για να είναι μια επέμβαση σε περιουσιακής φύσης αγαθό σύμφωνη με τις προαναφερθείσες διατάξεις του Συντάγματος και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για το σεβασμό της περιουσίας, σε συνδυασμό και με τη διάταξη του τέταρτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 25 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει την αρχή της αναλογικότητας, πρέπει η επέμβαση αυτή να προβλέπεται από νομοθετικές ή άλλου είδους κανονιστικές διατάξεις και να δικαιολογείται από λόγους γενικού συμφέροντος. Η εκτίμηση του νομοθέτη ως προς την ύπαρξη λόγου δημοσίου συμφέροντος που επιβάλλει τον περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος και ως προς την επιλογή της ακολουθητέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού συμφέροντος υπόκειται σε οριακό δικαστικό έλεγχο. Τέλος, η επέμβαση στην περιουσία πρέπει να είναι αναγκαία, πρόσφορη και να μην είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε να διασφαλίζεται η απαιτουμένη δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου (πρβ. ΣτΕ 580/2021 Ολομ., 2115/2014 Ολομ., 1116/2014 Ολομ., αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. Belane Nagy κατά Ουγγαρίας, της 13.12.2016, Νο 53080/13, σκ. 115 -116 και 126), συνεκτιμωμένου και ότι τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας συνιστούν εκδήλωση της αλληλεγγύης της κοινωνίας προς τα πιο ευάλωτα μέλη της (αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. Belane Nagy κατά Ουγγαρίας, της 13.12.2016, Νο 53080/13, σκ. 116, Baczur κατά Ουγγαρίας, της 7.3.2017, Νο 8263/15, σκ. 29, Krajnc κατά Σλοβενίας, της 31.10.2017, Νο 38775/14, σκ. 41) (βλ. ΣτΕ 1515/2021 7μ., 2376/2021). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 1353/2023	11. Επειδή, η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης κύρωσης (και, γενικότερα, του ευμενέστερου για τον διοικούμενο νόμου περί επιβολής διοικητικών κυρώσεων) έχει υπερνομοθετική ισχύ, καθ'όσον κατοχυρώνεται στο ενωσιακό δίκαιο [άρθρο 49 παρ. 1 τρίτη περίοδος του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ C 202/2016)], στο από 16.12.1996 Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με τον ν. 2462/1997 (Α΄ 25) και στο άρθρο 7 της ΕΣΔΑ (βλ. ΣτΕ 1926/2020). Η ανωτέρω αρχή αποτελεί και γενική αρχή του διοικητικού δικαίου, έχουσα ως δικαιολογητικό έρεισμα τις συνταγματικές διατάξεις περί ισότητος (άρθρο 4 παρ. 1) και, όταν πρόκειται για χρηματική κύρωση, περί αναλογικότητος των περιορισμών του δικαιώματος στην περιουσία (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄), οι οποίες δεσμεύουν τον νομοθέτη όσον αφορά τη ρύθμιση, με διατάξεις μεταβατικού δικαίου, των υποθέσεων επιβολής διοικητικών κυρώσεων που εκκρεμούν ενώπιον της Διοίκησης ή ενώπιον των

	διοικητικών δικαστηρίων, όταν αυτός κρίνει ότι η αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή των οικείων παραβάσεων δύναται να επιτευχθεί μέσω της θέσπισης διοικητικών κυρώσεων ηπιοτέρων σε σχέση με τις ήδη προβλεπόμενες στον νόμο. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, η οποία έχει τον χαρακτήρα κανόνα διαχρονικού δικαίου, ο ευμενέστερος ή μη για τους διοικούμενους χαρακτήρας του νεότερου νόμου που προβλέπει κύρωση για ορισμένη διοικητική παράβαση δεν κρίνεται γενικώς, αλλά εν όψει της συγκεκριμένης περίπτωσης, κατόπιν σύγκρισης όλων των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων που αφορούν στο χρονικό διάστημα από τη διάπραξη της παράβασης έως και την εκδίκαση της υπόθεσης από το διοικητικό δικαστήριο και εξέτασης ποια από τις ρυθμίσεις αυτές, εφαρμοζόμενη στο σύνολό της, άγει, κατ' εκτίμηση των συνθηκών της υπόθεσης, στην ελαφρύτερη κύρωση. Πάντως, η ανωτέρω αρχή δεν έχει πεδίο εφαρμογής, όταν ο νεότερος νόμος περί επιβολής διοικητικών κυρώσεων είτε δεν είναι συγκρίσιμος με τον προηγούμενο όσον αφορά την προβλεπόμενη διοικητική παράβαση ή κύρωση είτε συνδέεται αναπόσπαστα με τη θέσπιση νέου, ουσιωδώς διαφορετικού κανονιστικού πλαισίου υποχρεώσεων του διοικουμένου, ώστε να μην απηχεί διαφορετική εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τον πρόσφορο και αναγκαίο χαρακτήρα των κυρώσεων που προεβλέποντο υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς. Εξ άλλου, ο ανωτέρω κανόνας δεν είναι απόλυτος, αλλά δύναται να καμφθεί από σαφή αντίθετη νομοθετική διάταξη, η οποία είτε αποκλείει την αναδρομική εφαρμογή της νεότερης, ευμενέστερης για τον διοικούμενο ρύθμισης είτε την προβλέπει, όχι όμως άνευ ετέρου, αλλά υπό προϋποθέσεις. Ωστόσο, τέτοια νομοθετική διάταξη, ως θεσπίζουσα απόκλιση από την προαναφερθείσα θεμελίωδη αρχή, πρέπει να δικαιολογείται επαρκώς, ώστε να συνάδει προς τις συνταγματικές αρχές της ισότητος και της αναλογικότητος (βλ. ΣτΕ 2231/2022 επταμ. και ΣτΕ 1438/2018 επταμ., 351/2019 επταμ., 1582, 2734/2020, 2319/2021 επταμ.). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 1342/2023	12. Επειδή, εξάλλου, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 2 παρ. 1 ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στο άρθρο 4 ορίζει ότι «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. 2. [...] 5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους. 6. [...]». Στην παρ. 5 του άρθρου 22 ορίζει ότι «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει». Στο άρθρο δε 25 ορίζει ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους […] Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει […] να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2. […]. 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος: «Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος

προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. [...]». Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται τα εξής: Το Σύνταγμα, με το άρθρο 22 παρ. 5, κατοχυρώνει τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων και ανάγει τη μέριμνα για την προαγωγή του σε σκοπό του Κράτους. Βασικό περιεχόμενο της εν λόγω ασφάλισης αποτελεί η, έναντι καταβολής εισφοράς, προστασία του ασφαλισμένου από την επέλευση κινδύνων (γήρατος, ασθένειας, αναπηρίας, κ.λπ.), οι οποίοι αναιρούν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι) και, συνακόλουθα, τείνουν να υποβαθμίσουν τις συνθήκες διαβίωσής του. Εφόσον επέλθει ο ασφαλιστικός κίνδυνος, ο ασφαλισμένος παύει να καταβάλλει εισφορές, οι οποίες συνιστούν κεφάλαιο που είναι αποκλειστικά αφιερωμένο για την καταβολή των ασφαλιστικών παροχών, και αποκτά κατ' αρχήν αξίωση έναντι του ασφαλιστικού φορέα να του χορηγήσει την ασφαλιστική παροχή. Η παροχή αυτή πρέπει να είναι ικανή να του εξασφαλίσει ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης, όσο το δυνατόν εγγύτερο προς εκείνο που είχε κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού του βίου. Πέραν του ανωτέρω δημόσιου σκοπού, μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης εκδηλώνεται -όπως και μέσω της κοινωνικής πρόνοιας- η κοινωνική αλληλεγγύη και ασκείται κοινωνική πολιτική, ειδικότερα δε αναδιανομή εισοδήματος με σκοπό την άμβλυνση κοινωνικών αντιθέσεων και ανισοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, δεν κατοχυρώνεται συνταγματικώς στην κοινωνική ασφάλιση η ευθεία αναλογία (αμιγής ανταποδοτικότητα) μεταξύ εισφορών και παροχών (Σ.τ.Ε. 1889-1891/2019 Ολομ., 2287-2288/2015 Ολομ.), επιτρέπονται δε η θέσπιση ανώτατου ορίου παροχών, η απονομή σύνταξης επί εργατικού ατυχήματος ανεξαρτήτως καταβολής εισφορών ή η μη χορήγηση σύνταξης παρά την καταβολή εισφορών, σε περίπτωση μη θεμελίωσης του ασφαλιστικού δικαιώματος. Και ναι μεν η χορηγούμενη από τον ασφαλιστικό φορέα παροχή δεν απαιτείται να αντιστοιχεί ευθέως σε καταβληθείσες εισφορές του ασφαλισμένου ή να αντισταθμίζει πλήρως την απώλεια του εισοδήματός του, δεν πρέπει όμως ο υπολογισμός της παροχής να οδηγεί σε ανατροπή των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, να απολήγει δηλαδή σε χορήγηση ασφαλιστικής παροχής, το ύψος της οποίας, ενόψει των καταβληθεισών από τον ασφαλισμένο εισφορών και του συνολικού χρόνου ασφάλισής του, υπολείπεται του ανεκτού κατά το Σύνταγμα κατώτατου ορίου πέραν του οποίου συντρέχει προφανής παραβίαση των ανωτέρω συνταγματικών αρχών και της αρχής της ανταποδοτικότητας. Ενόψει των ανωτέρω και ιδιαιτέρως του προπεριγραφέντος δημόσιου σκοπού (διασφάλιση στους εργαζομένους ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης εγγύς εκείνου που είχαν κατά τον εργασιακό τους βίο), δικαιολογείται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, η κατοχύρωση από τον νομοθέτη της κοινωνικής ασφάλισης ως υποχρεωτικής (με θέσπιση υποχρέωσης καταβολής ασφαλιστικών εισφορών) και, εντεύθεν, η παροχή αυτής αποκλειστικώς από το Κράτος ή από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Σ.τ.Ε. 1889-1891/2019 Ολομ., 2287/2015 Ολομ.). Εξάλλου, η κρατική μέριμνα για την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (κύρια και επικουρική) δεν εξαντλείται στην ίδρυση από

το κράτος των οικείων δημόσιων φορέων, στον ορισμό των διοικούντων αυτούς οργάνων, στην άσκηση εποπτείας της δραστηριότητάς τους και της διαχείρισης της περιουσίας τους και στη θέσπιση των σχετικών κανόνων, αλλά περιλαμβάνει και τη μέριμνα για την προστασία του ασφαλιστικού τους κεφαλαίου, δηλαδή για τη βιωσιμότητά τους χάριν και των επόμενων γενεών. Σε περιπτώσεις δε εξαιρετικά δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, όταν προκύπτει αιτιολογημένα ότι το Κράτος δεν μπορεί να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα των λειτουργούντων ασφαλιστικών φορέων με άλλα μέσα (τροποποίηση συνταξιοδοτικών προϋποθέσεων, αποτελεσματικότερη διαχείριση αποθεματικών και περιουσίας, αύξηση ασφαλιστικών εισφορών), επιβάλλεται, κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, στο πλαίσιο της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, η επέμβαση του νομοθέτη προκειμένου να εξακολουθήσει να λειτουργεί το ασφαλιστικό σύστημα χάριν τόσο των ήδη συνταξιούχων, όσο και των ασφαλισμένων και μελλοντικών συνταξιούχων. Σε τέτοιες εξαιρετικές περιπτώσεις ο νομοθέτης μπορεί κατ' αρχήν να επεμβαίνει θεσπίζοντας για την περιστολή των δημόσιων δαπανών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι δαπάνες χρηματοδότησης των φορέων υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, μέτρα που συνεπάγονται σοβαρή οικονομική επιβάρυνση μεγάλων κατηγοριών του πληθυσμού, όπως είναι η μείωση των συντάξεων όσων συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο ή από χρηματοδοτούμενους από αυτό ασφαλιστικούς οργανισμούς, λόγω της δυνατότητας άμεσης εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των μέτρων αυτών για τον περιορισμό του δημόσιου ελλείμματος. Η επέμβαση αυτή είναι δυνατόν να λάβει και τη μορφή νέου ασφαλιστικού συστήματος, το οποίο μπορεί να καταλαμβάνει τόσο τους ήδη συνταξιούχους, προβλέποντας, στο πλαίσιο της αρχής της διαγενεακής αλληλεγγύης, τον επανυπολογισμό των καταβαλλόμενων σε αυτούς συντάξεων, όσο και τους μελλοντικούς συνταξιούχους, με τη θέσπιση νέου τρόπου υπολογισμού των συντάξεων που θα απονεμηθούν σε αυτούς στο μέλλον. Η εφαρμογή δε του συστήματος αυτού μπορεί να οδηγεί σε μείωση τόσο των ήδη καταβαλλόμενων συνταξιοδοτικών παροχών όσο και των παροχών που θα απονέμονται στο μέλλον σε σχέση με τις ήδη καταβαλλόμενες ή σε σχέση με αυτές που θα καταβάλλονταν με βάση το προϊσχύον σύστημα. Και στις εξαιρετικές όμως αυτές περιπτώσεις η δυνατότητα του νομοθέτη να περικόπτει τις ασφαλιστικές παροχές είτε ευθέως είτε με τη θέσπιση νέου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, η εφαρμογή του οποίου να οδηγεί στην απονομή μικρότερων συνταξιοδοτικών παροχών σε σχέση με το προϊσχύον σύστημα, δεν είναι απεριόριστη, αλλά οριοθετείται κατά πρώτον από τις αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος) και της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος), οι οποίες επιτάσσουν να κατανέμεται εξίσου το βάρος της δημοσιονομικής προσαρμογής μεταξύ όλων των πολιτών, καθώς και από την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), σύμφωνα με την οποία το συγκεκριμένο μέτρο πρέπει να είναι πράγματι πρόσφορο και αναγκαίο για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σε κάθε δε περίπτωση, ο νομοθέτης κατά τη θέσπιση του νέου αυτού συστήματος, το οποίο μπορεί, κατά τα προεκτεθέντα, να οδηγεί και σε περικοπή

των ήδη απονεμόμενων συντάξεων αλλά και σε μείωση των μελλοντικών συντάξεων σε σχέση με το προϊσχύον καθεστώς, τελεί υπό τους περιορισμούς που απορρέουν από ειδικές συνταγματικές διατάξεις και τις εγγυήσεις που αυτές καθιερώνουν και δεν μπορεί να παραβιάζει αυτό που αποτελεί, κατά τα ανωτέρω, τον συνταγματικό πυρήνα του κοινωνικοασφαλιστικού δικαιώματος, τη χορήγηση, δηλαδή, στον συνταξιούχο παροχών ανάλογων προς τις καταβληθείσες από αυτόν εισφορές και τον συνολικό χρόνο ασφάλισής του και ικανών να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια, εξασφαλίζοντας τους όρους όχι μόνο της φυσικής του υπόστασης (διατροφή, ένδυση, στέγαση, βασικά οικιακά αγαθά, θέρμανση, υγιεινή και ιατρική περίθαλψη όλων των βαθμίδων), αλλά και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή με τρόπο που δεν αφίσταται, πάντως, ουσιωδώς από τις αντίστοιχες συνθήκες του εργασιακού του βίου (Σ.τ.Ε. 1889-1891/2019 Ολομ., 2287-2288/2015 Ολομ.).

[…]

15. Επειδή, όπως έχει κριθεί με τις 2287-2288/2015 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι αναφερόμενες στην προηγούμενη σκέψη περικοπές, έχοντας αποφασιστεί υπό την πίεση όλως εξαιρετικών περιστάσεων και επιβαλλόμενες κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσης, ενόψει του ύψους και των εν γένει χαρακτηριστικών τους, καθώς και των συνθηκών υπό τις οποίες θεσπίστηκαν, ούτε στην αρχή της αναλογικότητας αντίκεινται, καθώς δεν παρίστανται, πάντως, απρόσφορες ή μη αναγκαίες να υπηρετήσουν τον δημόσιο σκοπό για τον οποίο επιβλήθηκαν, ούτε τον πυρήνα του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση προσβάλλουν, καθώς δεν υφίστανται σοβαρές ενδείξεις ότι θίγουν το εγγυημένο από το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος ελάχιστο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης των συνταξιούχων. Ενόψει, άλλωστε, των ανωτέρω συνθηκών της θέσπισής τους, δεν απαιτούνταν περαιτέρω εκτίμηση των επιπτώσεών τους από τον νομοθέτη. Τέλος, δεν μπορεί να γεννηθεί ζήτημα παραβίασης της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι τα ληφθέντα μέτρα επιβλήθηκαν, όπως αναφέρθηκε, ενόψει έκτακτων και απρόβλεπτων συνθηκών και είχαν επείγοντα χαρακτήρα. Κατόπιν αυτών, οι πιο πάνω διατάξεις, καθ' ο μέρος επιβάλλονται με αυτές οι εν λόγω περικοπές και μειώσεις, είναι, από τις ανωτέρω απόψεις, συμβατές με το Σύνταγμα. Τέλος, οι περικοπές που θεσπίστηκαν με τις ανωτέρω διατάξεις δεν αντίκεινται ούτε στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., εφόσον, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, δεν κλονίζεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος που τις υπαγόρευσε και των περιοριζόμενων με αυτές περιουσιακών δικαιωμάτων.

16. Επειδή, στη συνέχεια, σε εφαρμογή του εγκριθέντος με τον ν. 4046/2012 (Α΄ 28) Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος, ακολούθησαν οι ν. 4051/2012 (Α΄ 40) και 4093/2012 (Α΄ 222), με τις διατάξεις των οποίων επιβλήθηκαν από 1.1.2012 και 1.1.2013, αντίστοιχα, περαιτέρω μειώσεις και περικοπές στις συντάξεις των συνταξιούχων του Δημοσίου και των φορέων κύριας και

επικουρικής ασφάλισης. Μεταξύ δε των περικοπών αυτών περιλαμβάνεται και η κατάργηση από 1.1.2013, με την περ. 3 της υποπαρ. ΙΑ.6 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, των δώρων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα και του επιδόματος αδείας. Με τη διάταξη αυτήν, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 6 του άρθρου 34 του ν. 4111/2013 (Α΄ 18), ορίστηκε ότι: «Από 1.1.2013 τα επιδόματα και δώρα εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα και το επίδομα αδείας, που προβλέπονται από οποιαδήποτε γενική ή ειδική διάταξη νόμου ή κανονιστική πράξη ή καταστατική διάταξη για τους συνταξιούχους και βοηθηματούχους όλων των φορέων και τομέων κύριας και επικουρικής ασφάλισης αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, καθώς και του ΟΓΑ, του ΝΑΤ και της Τράπεζας της Ελλάδος καταργούνται. Κατ' εξαίρεση από 1.1.2013 χορηγείται σε όσους λαμβάνουν το εξωιδρυματικό επίδομα των παρ. 1 και 2 του άρθρου 42 του ν. 1140/1981, όπως ισχύουν, ως δώρο Χριστουγέννων ολόκληρο το ποσό του εξωιδρυματικού επιδόματος και ως δώρο Πάσχα και επιδόματος αδείας το ήμισυ του μηνιαία καταβαλλόμενου επιδόματος. Το ανωτέρω συνολικό ετήσιο ποσό των δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, καθώς και του επιδόματος αδείας επιμερίζεται σε δωδεκάμηνη βάση και προσαυξάνει τη μηνιαία σύνταξή τους». Οι περικοπές των συντάξεων που επήλθαν, κατ' εφαρμογή του δεύτερου Μνημονίου Συνεννόησης (ν. 4046/2012) με τους ανωτέρω νόμους 4051/2012 και 4093/2012 τόσο στις κύριες όσο και στις επικουρικές συντάξεις κρίθηκαν αντισυνταγματικές με τις 2287 και 2288/2015 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ειδικότερα, με τις αποφάσεις αυτές κρίθηκε ότι οι εν λόγω περικοπές αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και ότι είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες, διότι με τις διατάξεις αυτές επιχειρήθηκε νέα, για πολλοστή φορά, περικοπή συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας ομάδας θιγομένων, χωρίς να έχει προηγηθεί εμπεριστατωμένη μελέτη, με την οποία να διαπιστώνεται και να αναδεικνύεται τεκμηριωμένα ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν σύμφωνη με τις σχετικές συνταγματικές δεσμεύσεις που απέρρεαν, μεταξύ άλλων, από τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης, τις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και την προστασία της αξίας του ανθρώπου. Περαιτέρω, με τις ίδιες αποφάσεις 2287 και 2288/2015 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι οποίες εκδόθηκαν σε πιλοτικές δίκες του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 3900/2010 επί αγωγών, το Δικαστήριο, ύστερα από στάθμιση του δημόσιου συμφέροντος, αναφερόμενου στην οξυμένη δημοσιονομική κρίση και στην κοινώς γνωστή ταμειακή δυσχέρεια του ελληνικού κράτους, αφού έλαβε υπόψη του ότι η, κατά τα ανωτέρω, διάγνωση της αντισυνταγματικότητας των πιο πάνω διατάξεων θα συνεπαγόταν την υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφωθεί με αναδρομική καταβολή των συνταξιοδοτικών παροχών που περικόπηκαν βάσει των αντισυνταγματικών αυτών διατάξεων όχι μόνο στους ενάγοντες αλλά και σε ιδιαιτέρως ευρύ κύκλο προσώπων που αφορούσαν οι πρότυπες δίκες, όρισε ότι οι συνέπειες της αντισυνταγματικότητας των

επίμαχων διατάξεων θα επέλθουν μετά τη δημοσίευση των εν λόγω αποφάσεων, η οποία έλαβε χώρα στις 10.6.2015, και ότι η διαγνωσθείσα αντισυνταγματικότητα θα έχει αναδρομικό χαρακτήρα μόνο για όσους έχουν ασκήσει ένδικα μέσα ή βοηθήματα μέχρι τον χρόνο δημοσίευσης των αποφάσεων αυτών. Περικοπή των δώρων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα και του επιδόματος αδείας επιβλήθηκε και στους συνταξιούχους του Δημοσίου, καθώς επίσης και στους λειτουργούς, υπαλλήλους και μισθωτούς του Δημοσίου, ν.π.δ.δ., ν.π.ι.δ. και ο.τ.α. με την υποπαρ. Β.4 της παρ. Β και την υποπαρ. Γ.1 της παρ. Γ, αντίστοιχα, του ίδιου ως άνω άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012. Ως προς τις περικοπές όμως αυτές κρίθηκε ότι δεν παραβιάζουν τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων και υπαλλήλων στους οποίους επιβλήθηκαν και, συνεπώς, ότι δεν αντίκεινται στην κατοχυρωμένη από το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας ούτε στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. ούτε στα άρθρα 4 παρ. 1 και 5 και 25 παρ. 4 του Συντάγματος ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία (Ε.Σ. 1389/2021 Ολομ. σκέψη 29, Σ.τ.Ε. 1307/2019 Ολομ. σκέψη 20).

[…]

21. Επειδή, περαιτέρω, με τις 1889 και 1890/2019 αποφάσεις της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκε ότι, εφόσον δεν προσκομίστηκε στο Δικαστήριο αναλογιστική μελέτη που να προκύπτει ότι είχε εκπονηθεί πριν από την ψήφιση του ν. 4387/2016 και που να τεκμηριώνει τη βιωσιμότητα του κλάδου επικουρικής ασφάλισης του Ε.Τ.Ε.Α.Ε.Π., ενόψει του νέου τρόπου υπολογισμού της επικουρικής σύνταξης για το μέλλον και του μηχανισμού εξισορρόπησης των ελλειμμάτων του Ε.Τ.Ε.Α.Ε.Π. που προβλέπονται στο άρθρο 96 παρ. 1 του ν. 4387/2016, όπως ισχύει, του επανυπολογισμού-αναπροσαρμογής των ήδη καταβαλλόμενων κατά τη δημοσίευση του εν λόγω νόμου συντάξεων που προβλέπεται στο άρθρο 96 παρ. 4 αυτού, όπως ισχύει, καθώς και της αύξησης των εισφορών για την επικουρική σύνταξη κατά την εξαετία 2016 έως 2022, που προβλέπεται στο άρθρο 97 του νόμου, είναι αντισυνταγματική αφενός η διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 96 του ν. 4387/2016 κατά το μέρος που αντικατέστησε τις παρ. 1, 2, 3 και 4 του άρθρου 42 του ν. 4052/2012 και αφετέρου η διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 96, που αφορά στον επανυπολογισμό των ήδη καταβαλλόμενων κατά τη δημοσίευση του ν. 4387/2016 επικουρικών συντάξεων. Ως εκ τούτου, με τη μεν 1889/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου ακυρώθηκε η 23123/785/7.6.2016 απόφαση του Υφυπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Β΄ 1604) που είχε εκδοθεί για τον καθορισμό των τεχνικών παραμέτρων σχετικά με τις παροχές του φορέα της επικουρικής ασφάλισης, με τη δε 1890/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου ακυρώθηκε η προαναφερθείσα 25909/470/7.6.2016 απόφαση

	του Υφυπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που αφορούσε τον επανυπολογισμό των καταβαλλόμενων επικουρικών συντάξεων. Επίσης, με την ως άνω 1890/2019 απόφαση κρίθηκε ότι ήταν αντισυνταγματική η ρύθμιση τόσο του νόμου όσο και της περί επανυπολογισμού των επικουρικών συντάξεων ανωτέρω υπουργικής απόφασης, σύμφωνα με την οποία το ύψος της καταβαλλόμενης κύριας σύνταξης θα καθόριζε το ύψος της καταβαλλόμενης επικουρικής σύνταξης έτσι ώστε το άθροισμα κύριας και επικουρικής σύνταξης να μην υπολείπεται του ποσού των 1.300 ευρώ, ανεξαρτήτως των εισφορών που είχαν καταβληθεί για την επικουρική σύνταξη, με τη σκέψη ότι το ύψος της καταβαλλόμενης κύριας σύνταξης δεν είναι πρόσφορο κριτήριο για τον προσδιορισμό του ύψους της καταβαλλόμενης επικουρικής σύνταξης, δεδομένου ότι για καθεμία από τις ανωτέρω συντάξεις έχουν καταβληθεί υποχρεωτικώς από τους ασφαλισμένους αυτοτελείς ασφαλιστικές εισφορές (βλ. σχετικώς και Σ.τ.Ε. 545-546/2022 Ολομ.). Εξάλλου, με τη 1891/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου έγινε δεκτό ότι η διαπιστωθείσα με τις ανωτέρω 1889/2019 και 1890/2019 αποφάσεις έλλειψη τεκμηρίωσης της βιωσιμότητας του κλάδου επικουρικής ασφάλισης του Ε.Τ.Ε.Α.Ε.Π. θέτει εν αμφιβόλω τη δυνατότητα του εν λόγω φορέα να παρέχει επικουρικές παροχές, στο ύψος μάλιστα που επικαλείται η Διοίκηση, και κατ' επέκταση επηρεάζει το ύψος και επομένως την επάρκεια των παρεχόμενων σύμφωνα με τον ν. 4387/2016 συνολικών συνταξιοδοτικών παροχών [αθροίσματος δηλαδή, κύριας (εθνικής και ανταποδοτικής) και επικουρικής σύνταξης] τόσο στους μελλοντικούς όσο και στους παλαιούς συνταξιούχους· καθόσον οι προβλεπόμενες συνολικές συνταξιοδοτικές παροχές πρέπει να διασφαλίζουν υπέρ των συνταξιούχων ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, κατά το δυνατόν εγγύτερο εκείνου το οποίο αυτοί είχαν κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Ενόψει δε των ανωτέρω, εφόσον δεν τεκμηριώνεται το ύψος της συνολικής συνταξιοδοτικής παροχής την οποία χορηγεί το νέο ασφαλιστικό σύστημα του ν. 4387/2016, ακυρώθηκε η προαναφερθείσα 26083/887/7.6.2016 κοινή απόφαση του Υφυπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών με τίτλο «Αναπροσαρμογή κύριων συντάξεων - Προστασία καταβαλλόμενων συντάξεων», διότι, κατά παράβαση του Συντάγματος (άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1 και 4 και 106 παρ. 1), θεσπίσθηκε ο επανυπολογισμός των καταβαλλομένων συντάξεων χωρίς, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, να υπάρχει επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη που να αποδεικνύει την επάρκεια των χορηγούμενων από τον ν. 4387/2016 παροχών και την εξασφάλιση με αυτές αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης, όσο το δυνατόν εγγύτερο προς εκείνο του εργασιακού βίου των συνταξιούχων. Με την ίδια 1891/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου η εν λόγω κοινή υπουργική απόφαση κρίθηκε ακυρωτέα και για τον λόγο ότι τα προβλεπόμενα από το άρθρο 8 του ν. 4387/2016 ποσοστά αναπλήρωσης βάσει των οποίων υπολογίζεται η ανταποδοτική σύνταξη, αυτά καθ' εαυτά, είναι ιδιαιτέρως χαμηλά, η δε εφαρμογή τους, ως εκ του ύψους και της ανά τριετία κλιμάκωσής τους, τόσο στον μέσο όρο των μηνιαίων

	αποδοχών του συνολικού ασφαλιστικού βίου προκειμένου για τους μελλοντικούς συνταξιούχους, όσο και στον συντάξιμο μισθό επί του οποίου κανονίστηκε η χορηγηθείσα σύνταξη προκειμένου για τους ήδη συνταξιούχους, οδηγεί στη χορήγηση ανταποδοτικής συνταξιοδοτικής παροχής, η οποία τελεί σε προφανή δυσαναλογία προς τις ανωτέρω αποδοχές, με επακόλουθο τα συγκεκριμένα ποσοστά αναπλήρωσης να παραβιάζουν την αρχή της ανταποδοτικότητας, η οποία αποτελεί έκφανση της αρχής της αναλογικότητας. Τέλος, με την ίδια 1891/2019 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου η ως άνω κοινή υπουργική απόφαση κρίθηκε ακυρωτέα και ενόψει του ότι το σύστημα του ν. 4387/2016, ως προς την χορηγούμενη από αυτό συνολική συνταξιοδοτική παροχή (εθνική, ανταποδοτική και επικουρική), οδηγεί σε παραβίαση της αρχής της ισότητας, διότι η χορηγούμενη από το σύστημα του νόμου συνολική συνταξιοδοτική παροχή εξασφαλίζει σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό αναπλήρωσης (σχέση συνολικής συνταξιοδοτικής παροχής προς μέσο όρο αποδοχών του συνολικού ασφαλιστικού βίου ή συντάξιμο μισθό) σε πρόσωπα που υπάγονται στην ίδια κλίμακα από πλευράς χρόνου ασφάλισης και έχουν μικρότερες κατά μέσο όρο αποδοχές ή συντάξιμο μισθό σε σχέση με πρόσωπα που ανήκουν στην ίδια κλίμακα αλλά έχουν μεγαλύτερο μέσο όρο αποδοχών ή συντάξιμο μισθό. Σε όλες τις ως άνω αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου (1889-1891/2019) ορίστηκε ως χρόνος έναρξης του κατά περίπτωση ακυρωτικού αποτελέσματος η ημέρα δημοσίευσης των αποφάσεων αυτών (4.10.2019). [Επιλύει το ανωτέρω τεθέν με το προδικαστικό ερώτημα ζήτημα σύμφωνα με το σκεπτικό. Δέχεται την παρέμβαση του Ελληνικού Δημοσίου και απορρίπτει τις λοιπές.]
ΣτΕ (Γ') 1307-8/2023	8. Επειδή, περαιτέρω, η ανάκληση διορισμού σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη αποτελεί διοικητικό μέτρο, η επιβολή του οποίου υπαγορεύεται από τους προαναφερθέντες επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον η ανακλητική πράξη εκδίδεται μετά την πάροδο διετίας από τη δημοσίευση της πράξης του διορισμού βάσει υποκειμενικής συμπεριφοράς του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, απαιτείται, πριν από την έκδοση της πράξης αυτής, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του κυρωθέντος με τον ν. 2690/1999 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (Α΄ 45), η προηγούμενη κλήση του υπαλλήλου σε ακρόαση (βλ. ΣτΕ 2739-2742/2005). Η ανακλητική πράξη πρέπει καταρχήν να αιτιολογείται επαρκώς ως προς το ότι ο διορισθείς προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την παρανομία της πράξης διορισμού του (βλ. ΣτΕ 1437/2021 7μ., 1094/2014, πρβλ. ΣτΕ 2616/2012 7μ., 2319/2012, 3569/1998, 2429/1992). Κατά της ανακλητικής πράξης προβλέπεται η άσκηση του κατά το άρθρο 95 παρ. 1 του Συντάγματος γενικού ένδικου βοηθήματος της αίτησης ακυρώσεως. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία θίγει δικαιώματα «αστικής φύσεως» του αιτούντος, [ήτοι το δικαίωμα ενός δημοσίου υπαλλήλου να συνεχίσει να απασχολείται στη θέση του, βλ. ΕΔΔΑ, 19.9.2017 (μείζονος σύνθεσης), Regner κατά Τσεχίας, σκέψεις

	120-125, 21.7.2016, Miryana Petrova κατά Βουλγαρίας, σκέψεις 33-35, 29.4.2014, Ternovskis κατά Λετονίας, σκέψη 44, βλ. ΣτΕ 3262/2012, 1405/2007 7μ. κ.ά.] είναι, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. α΄ του ν. 702/1977, το Διοικητικό Εφετείο, το οποίο έχει την παρεχόμενη σ' αυτό από το Σύνταγμα και τον νόμο (βλ. άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 για την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 18/1989 που ισχύουν για το Συμβούλιο της Επικρατείας) εξουσία να εξετάζει αφενός το σύνολο των προβαλλομένων αιτιάσεων, αφετέρου το σύνολο των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, περαιτέρω δε τη δυνατότητα να ελέγξει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς και τον τρόπο άσκησης της διακριτικής εξουσίας της Διοίκησης και, τέλος, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την πράξη αυτή για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων την πλάνη περί τα πράγματα ή τη μη νόμιμη και ανεπαρκή αιτιολογία, χωρίς να ασκεί επιρροή το γεγονός ότι δεν έχει εξουσία να προβεί σε μεταρρύθμιση της πράξης (βλ. σχετ. ΣτΕ 3098/2017 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ, 21.7.2011, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, σκέψεις 151 - 157). Εξάλλου, το διοικητικό αυτό μέτρο αποτελεί σοβαρό πλην αναγκαίο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, και της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. τις σχετικές προϋποθέσεις στην απόφαση ΕΔΔΑ της 25.9.2018, Denisov κατά Ουκρανίας, υπόθ. 76639/11, μείζονος σύνθεσης). Τούτο, διότι ο περιορισμός αυτός συνάπτεται άμεσα με τις νόμιμες προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του υπαλλήλου, από επαγγελματική και ηθική σκοπιά, για τον διορισμό του σε δημόσια θέση και με την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην ομαλή λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 347/2020, 931/2018, 1900/2014 Ολομ., 788/2014, 3262/2012, ΕΔΔΑ, 23.8.2011, Βαγενάς κατά Ελλάδας)· τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και του συνόλου των λοιπών οικονομικής φύσης εννόμων συνεπειών που επέρχονται από την αναδρομική ισχύ της ανακλητικής πράξης. Ειδικότερα, ναι μεν με την ανάκληση διορισμού αίρονται καταρχήν αναδρομικά όλες οι συνέπειες που απορρέουν από την υπαλληλική σχέση, πλην, όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΣ 599/2021 Ολομ. σκ. 25-27), δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας η αναζήτηση από τον υπάλληλο, ως αχρεωστήτως λαβόντα, του συνόλου των ποσών που έλαβε ως αποδοχές για τις υπηρεσίες που πραγματικά παρείχε κατά τη διάρκεια του υπαλληλικού βίου του, αλλά το αν υπέχει καταρχήν υποχρέωση επιστροφής ορισμένου ποσού καθώς και το ύψος του ποσού αυτού αποτελούν προϊόν ad hoc στάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτών που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Επίσης, με την 1820/2021 απόφαση της Ολομελείας του ιδίου Δικαστηρίου έχει κριθεί (βλ. ιδίως σκ. 32 και 38) ότι η -λόγω της ανάκλησης του διορισμού- πλήρης στέρηση σύνταξης του υπαλλήλου, ο οποίος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, θα υπερακόντιζε, στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετεί η ανάκληση διορισμού, ως μέτρο

	αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας. Περαιτέρω, με την απόφαση αυτή τέθηκαν in abstracto κριτήρια για τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας σύνταξης. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το ποσό αυτό: α) δεν μπορεί να ισούται με το ποσό που θα ελάμβανε ο υπάλληλος εάν είχε νομίμως συσταθεί η υπαλληλική του σχέση, β) πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας και γ) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το κατώτερο όριο σύνταξης κατ' άρθρο 55 παρ. 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα. Ενόψει των ανωτέρω, η λήψη του διοικητικού μέτρου της ανάκλησης διορισμού του υπαλλήλου που προκάλεσε δολίως την παρανομία του διορισμού του δεν αντίκειται καταρχήν στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η οποία κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256) και μεταγλωττίστηκε - αποδόθηκε στη δημοτική γλώσσα με το π.δ. 76/2022 (Α΄ 205) (βλ. ΣτΕ 2766, 2775/2022 7μ., 346, 350/2023 7μ. κ.ά.). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 1288/2023	12. Επειδή, από τα ανωτέρω συνάγεται ότι ειδικά για τον κλάδο ΠΕ04. Φυσικών Επιστημών, όπου περιλαμβάνονται περισσότερες ειδικότητες εκπαιδευτικών, οι οποίοι διδάσκουν σε πρώτη ανάθεση αντίστοιχα μαθήματα Γυμνασίου και Λυκείου, οι θέσεις που διατίθενται προς κάλυψη με διορισμούς νέων εκπαιδευτικών προσδιορίζονται επί της συγκεκριμένης ειδικότητας, στην οποία έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη οργανικών κενών στις σχολικές μονάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Εξ άλλου, δεν μπορεί να συναχθεί από τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας (άρθρα 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος) υποχρέωση του κανονιστικού νομοθέτη να προβλέψει την ισομερή ή αναλογική μεταξύ των ειδικοτήτων αυτών κάλυψη νέων θέσεων μέσω διορισμών, και δη ανεξαρτήτως της ύπαρξης ή μη κενών θέσεων σε καθεμία από τις ειδικότητες αυτές, διότι τούτο θα αντέβαινε στην αρχή της ορθολογικής οργάνωσης της Διοίκησης που απορρέει από το άρθρο 103 του Συντάγματος και στην κατά το άρθρο 16 παρ. 2 του Συντάγματος υποχρέωση του Κράτους να παρέχει παιδεία που αποσκοπεί στην ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων. Αντιθέτως, η κανονιστική διοίκηση κινείται εντός των ορίων που θέτουν οι συνταγματικές αυτές διατάξεις, όταν, προκειμένου να καταλήξει αν υφίσταται οργανικό κενό σε συγκεκριμένη ειδικότητα, το οποίο δύναται να καλυφθεί μέσω διορισμού, έχει προηγουμένως εξαντλήσει τη δυνατότητα κάλυψής του από το μόνιμο εκπαιδευτικό προσωπικό που ήδη υπηρετεί στη δημόσια διοίκηση με τα μέσα που παρέχει η υφιστάμενη νομοθεσία, δηλαδή μέσω της κινητικότητας του μονίμου εκπαιδευτικού προσωπικού (μεταθέσεις - μετατάξεις), της διευθέτησης του πλεονάζοντος προσωπικού (υπεραρίθμων εκπαιδευτικών) και της αξιοποίησης της δυνατότητας διδασκαλίας μαθημάτων από εκπαιδευτικούς άλλης ειδικότητας σε δεύτερη ανάθεση (δυνατότητας που παρέχεται ιδιαιτέρως για τα μαθήματα που διδάσκονται από εκπαιδευτικούς του κλάδου ΠΕ04.) ή από εκπαιδευτικούς με δεύτερη ειδικότητα (βλ. παρ. 2 του άρθρου 7 του ν. 3848/2010). Συνεπώς, η ύπαρξη οργανικού

	κενού, το οποίο δύναται να καλυφθεί μέσω διορισμού, στο πλαίσιο της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει η Διοίκηση, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις εκπαιδευτικές ανάγκες των σχολικών μονάδων, όσο και τις δημοσιονομικές δυνατότητες της χώρας, αποτελεί συνάρτηση όχι μόνον των ωρών που διδάσκεται ένα μάθημα ή των αποχωρήσεων μονίμων εκπαιδευτικών της αντίστοιχης ειδικότητας κατά τα προηγούμενα έτη, όπως προβάλλουν οι αιτούντες, αλλά ενός συνόλου στοιχείων, τα οποία έχουν καθορισθεί από τη κείμενη νομοθεσία και νομίμως λαμβάνονται υπόψη κατά τον προγραμματισμό πλήρωσης θέσεων από τη Διοίκηση. Ενόψει των ανωτέρω, αβασίμως προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη κανονιστική απόφαση αντίκειται στο άρθρο 16 του Συντάγματος καθώς και στις αρχές της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.), της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), διότι μεταχειρίζεται τους ΠΕ04.01 Φυσικούς με δυσμενέστερο τρόπο σε σχέση με τις άλλες ειδικότητες του αυτού κλάδου, στις οποίες οι κενές θέσεις που καθορίσθηκαν ήταν είτε οι ίδιες με αυτές των ΠΕ04.01 Φυσικών (όπως για τους ΠΕ04.05 Γεωλόγους για τους οποίους διατέθηκαν 87 θέσεις), είτε περισσότερες (όπως για τους ΠΕ04.02 Χημικούς και τους ΠΕ04.04 Βιολόγους, για τους οποίους διατέθηκαν αντιστοίχως 305 και 424 θέσεις), παρά το ότι το μάθημα της φυσικής διδάσκεται στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο περισσότερες ώρες από τα άλλα μαθήματα του κλάδου Φυσικών Επιστημών (χημεία, βιολογία, γεωγραφία και γεωλογία) και παρά το ότι οι αποχωρήσεις των ΠΕ04.01. Φυσικών ήταν πολύ περισσότερες την τελευταία δεκαετία σε σχέση με τις αποχωρήσεις των λοιπών ειδικοτήτων του κλάδου αυτού. [Καταργεί τη δίκη ως προς την αιτούσα... Απορρίπτει την αίτηση ως προς τους λοιπούς αιτούντες.]
ΣτΕ (Β') 1274-6/2023	5. Επειδή, η κρινόμενη αίτηση ασκείται παραδεκτώς, διότι οι αποφάσεις 432-3/2020 του Συμβουλίου της Επικρατείας που επέλυσαν κατά τα προαναφερθέντα, το κρίσιμο εν προκειμένω ζήτημα του χρόνου παραγραφής, ελλείψει ειδικής ρύθμισης, του δικαιώματος του Δημοσίου για την επιβολή χαρτοσήμου και της υπέρ ΟΓΑ κοινωνικής εισφοράς, δημοσιεύθηκαν μετά την άσκησή της, και ως εκ τούτου είναι βάσιμος ο ισχυρισμός περί ανυπαρξίας νομολογίας. Περαιτέρω, όμως, ενόψει των νομολογηθέντων με τις ανωτέρω αποφάσεις (βλ. σκέψη 4), η πληττόμενη κρίση της προσβαλλομένης απόφασης είναι, ανεξαρτήτως της αιτιολογίας της, νόμιμη· οι δε περί του αντιθέτου λόγοι αναιρέσεως, με τους οποίους το αναιρεσείον Δημόσιο προβάλλει ότι το άρθρο 249 Α.Κ. εφαρμόζεται, ευθέως και δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, και ότι η κρίση περί εφαρμογής πενταετούς παραγραφής κατ' ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων της φορολογίας εισοδήματος και προστιθέμενης αξίας παραβιάζει την κατ' άρθρο 78 του Συντάγματος αρχή της νομιμότητας του φόρου, άλλως ότι είναι αναλογικώς εφαρμοστέα η δεκαπενταετής παραγραφή της παρ. 5 του άρθρου 84 του Κ.Φ.Ε., είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι καθώς και η αίτηση στο σύνολό της (βλ. ΣτΕ 432-3/2020 7μ.). [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Ε') 1163-4/2023	8. Επειδή, στο ν. 1337/1983 (Α΄ 33) ορίζεται, μεταξύ άλλων, ότι επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού η επέκταση εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων, καθώς και οικισμών που υπάρχουν πριν από το έτος 1923, καθώς και η ένταξη σε πολεοδομικό σχέδιο και η επέκταση οικισμών μεταγενέστερων του 1923 που στερούνται εγκεκριμένου σχεδίου (άρθρο 1 παρ. 1). Περαιτέρω, στον ίδιο νόμο προβλέπεται ότι οι ιδιοκτήτες των ακινήτων που περιλαμβάνονται σε περιοχές ένταξης και επέκτασης κατά το άρθρο 1 του νόμου αυτού συμμετέχουν με εισφορά γης στη δημιουργία των απαραίτητων κοινόχρηστων χώρων (άρθρο 8) και με την καταβολή χρηματικής εισφοράς στην αντιμετώπιση της δαπάνης για την κατασκευή των βασικών κοινόχρηστων πολεοδομικών έργων, η οποία υπολογίζεται με βάση το εμβαδόν της ιδιοκτησίας, όπως αυτή διαμορφώνεται με την πράξη εφαρμογής και την τιμή ζώνης του οικοπέδου κατά το χρόνο κύρωσης της πράξης εφαρμογής (άρθρο 9). Σύμφωνα δε με τα οριζόμενα στο άρθρο 12 παρ. 1 του ν. 1337/1983, για την εφαρμογή εγκεκριμένης πολεοδομικής μελέτης (η οποία αποτελείται κυρίως από το ρυμοτομικό σχέδιο και τον πολεοδομικό κανονισμό) και την πραγματοποίηση της οφειλόμενης εισφοράς σε γη, συντάσσεται πράξη εφαρμογής σύμφωνα με την προβλεπόμενη στις παραγράφους 5 και 6 του ως άνω άρθρου 12 ειδική διαδικασία, που περιλαμβάνει και στάδιο προσκλήσεως και ενστάσεων των ενδιαφερόμενων ιδιοκτητών. Σύμφωνα με τα ειδικότερα οριζόμενα στην περίπτωση α΄ της παραγράφου 7 του αυτού άρθρου 12, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε από το άρθρο 4 του ν. 1772/1988 (Α΄ 91), η πράξη εφαρμογής κυρώνεται με απόφαση του οικείου νομάρχη, αποτελεί δε ταυτοχρόνως και πράξη βεβαιώσεως για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων εισφοράς σε γη και μεταγράφεται στο υποθηκοφυλακείο. Όπως δε ορίζεται στην περίπτωση ε΄ της αυτής παραγράφου 7 του άρθρου 12, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 4 του ν. 1772/1998 και ίσχυε πριν από την εκ νέου αντικατάστασή της από το άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 3212/2003 (Α΄ 308): "Η πράξη εφαρμογής, μετά την κύρωσή της, γίνεται οριστική και αμετάκλητη. Διαφορές ως προς το μέγεθος της εισφοράς σε γη και το μέγεθος των ιδιοκτησιών, που βεβαιώνονται με απόφαση των αρμόδιων δικαστηρίων, μετατρέπονται σε χρηματική αποζημίωση, όπως ειδικότερα ορίζεται με την απόφαση της παρ. 10 του άρθρου αυτού." Οι προαναφερόμενες διατάξεις του άρθρου 12 του ν. 1337/1983 τροποποιήθηκαν στη συνέχεια από το ν. 3212/2003. Με το άρθρο 11 παρ. 1 του νεότερου αυτού νόμου, η ισχύς του οποίου άρχισε από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, στις 31.12.2003 (βλ. το άρθρο 24), αντικαταστάθηκε η περίπτωση ε΄ της παραγράφου 7 του άρθρου 12 του ν. 1337/1983 ως εξής: "ε) Η πράξη εφαρμογής μετά την κύρωσή της γίνεται οριστική και, με την επιφύλαξη του επόμενου εδαφίου, αμετάκλητη. Η Διοίκηση κατ' εξαίρεση μόνο επιτρέπεται να ανακαλεί εν όλω ή εν μέρει την πράξη εφαρμογής, για λόγους νομιμότητας ή για πλάνη περί τα πράγματα που αποδεικνύεται από στοιχεία που δεν ήταν γνωστά κατά το χρόνο κύρωσης της πράξης ή από τελεσίδικη δικαστική απόφαση. Η ανάκληση γίνεται αυτεπάγγελτα ή ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου. Η πράξη ανακαλείται μόνο κατά το μέρος που διαπιστώνεται η παράβαση ή η πλάνη,

μέσα σε εύλογο χρόνο από την κύρωση της πράξης εφαρμογής και συντάσσεται διορθωτική πράξη. Κατά τη σύνταξη της διορθωτικής πράξης λαμβάνεται υπόψη η πραγματική και νομική κατάσταση που είχαν οι ιδιοκτησίες κατά τον χρόνο σύνταξης της αρχικής πράξης. Αν κατά την αιτιολογημένη κρίση της Διοικήσεως η αυτούσια διόρθωση δεν είναι δυνατή για λόγους που επιβάλλονται από τις αρχές της καλής πίστης και της ασφάλειας του δικαίου, οι διαφορές που προκύπτουν κατά τη σύνταξη της διορθωτικής πράξης μετατρέπονται σε χρηματική αποζημίωση. Με τη διορθωτική πράξη καθορίζεται ο υπόχρεος και ο δικαιούχος της αποζημίωσης, το ύψος της οποίας καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2882/2001 (Α΄ 17).” Όπως έχει κριθεί, κατά την έννοια και τον σκοπό των διατάξεων του άρθρου 12 παρ. 7 περ. ε’ του ν. 3212/2003, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η Διοίκηση διαπιστώνει, μετά την έναρξη της ισχύος του ν. 3212/2003, ότι συντρέχουν οι προβλεπόμενες στις διατάξεις αυτές προϋποθέσεις για την ανάκληση και διόρθωση πράξεων εφαρμογής, οι οποίες, λόγω εσφαλμένης νομικής εκτίμησης ή πραγματικής πλάνης των αρμόδιων διοικητικών οργάνων, έχουν εκδοθεί παρανόμως ή τελούν σε ασυμφωνία προς τις προβλέψεις της οικείας πολεοδομικής μελέτης, μπορεί να προβαίνει στην εντός ευλόγου χρόνου διόρθωσή τους, χωρίς να εξετάζεται εάν αυτές είχαν κυρωθεί πριν ή μετά την έναρξη ισχύος του ν. 3212/2003, αφού κρίσιμο στοιχείο πλέον είναι ο χρόνος εκδόσεως των νέων διορθωτικών πράξεων και όχι αυτός της κύρωσης των εσφαλμένων αρχικών. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται σύμφωνα με τις γενικές αρχές του διοικητικού δικαίου περί ανακλήσεως των παράνομων πράξεων της Διοικήσεως. Και υπό το νεότερο, πάντως, νομοθετικό καθεστώς, απαγορεύεται η ανάκληση πράξης εφαρμογής λόγω απλής μεταβολής των απόψεων της Διοικήσεως, εκτός εάν τούτο γίνεται προς εφαρμογή τροποποιηθείσας πολεοδομικής μελέτης, περίπτωση κατά την οποία, άλλωστε, ο νόμος προβλέπει την έκδοση νέας πράξης εφαρμογής (ΣτΕ 4478/2013). Με την προβλεπόμενη στην πιο πάνω διάταξη διόρθωση των πράξεων εφαρμογής δεν ανατρέπεται ο γενικότερος πολεοδομικός σχεδιασμός της περιοχής, που ήδη έχει συντελεσθεί κατά το προηγούμενο στάδιο πολεοδόμησης υπό το σύστημα του ν. 1337/1983 (Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και Πολεοδομική Μελέτη), ενώ υπάρχει πάντοτε η ασφαλιστική δικλείδα ότι, σε περίπτωση αδυναμίας αυτούσιας διόρθωσης για λόγους ασφάλειας του δικαίου ή καλής πίστης, καθίσταται εφικτή η αποκατάσταση της βλάβης ή της απώλειας δικαιωμάτων με τη μετατροπή της εμπράγματης αξίωσης σε αξίωση χρηματικής αποζημίωσης, η οποία ορίζεται στο μέτρο της πλήρους αποκατάστασης. Κατ’ ακολουθίαν, η Διοίκηση δύναται κατά διακριτική ευχέρεια να προβεί εντός ευλόγου χρόνου από την κύρωση της πράξεως στην σύνταξη των διορθωτικών πράξεων, μετά από έλεγχο της συνδρομής των νομίμων προϋποθέσεων (ΣτΕ 1395/2021, 1951/2017, 701, 855/2016, 2212/2015, 3364, 3368/2014, πρβλ. ΣΕ 4478/2013, 2928/2011). Εφόσον επήλθε μεταβολή του νομοθετικού καθεστώτος με το ν. 3212/2003, για τον υπολογισμό του ευλόγου χρόνου λαμβάνεται υπόψη και ο χρόνος έναρξης ισχύος του νόμου αυτού (ΣτΕ 855/2016, 1497, 2212, 4493/2015, 3364/2014, 4478/2013). Κατά τον υπολογισμό του εύλογου χρόνου για την ανάκληση – διόρθωση πράξης

	εφαρμογής όσον αφορά, ειδικώς, στην επιβολή εισφοράς σε χρήμα, η οποία δύναται να επιφέρει σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η αρχή της ασφάλειας του δικαίου (πρβλ. ΣτΕ 1612, 1613/2020). Η αρχή αυτή, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικούμενου, απαιτεί, ειδικότερα, η νομική κατάσταση των διοικούμενων, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω, διότι τούτο αποτελεί παράγοντα αποτρεπτικό για τον προγραμματισμό και την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων τόσο των διοικούμενων όσο και της Διοικήσεως (βλ. ΣτΕ Ολομ. 1833/2021, 618/2021, 691-692/2019, 1738/2017), περαιτέρω δε αποκλείει την απεριόριστη αναδρομικότητα επιβολής του σχετικού οικονομικού βάρους (πρβλ. ΣτΕ 260/2021 σκ. 9, 569/2018 σκ. 9). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 1142/2023	6. Επειδή, η μεταφορά στα διοικητικά δικαστήρια κατηγοριών ακυρωτικών διαφορών ήταν επιτρεπτή με βάση τη διάταξη του άρθρου 95 παρ. 3 του Συντάγματος, όπως ίσχυε πριν από την αναθεώρηση του άρθρου αυτού με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, είχε δε θεσπισθεί ήδη με τις διατάξεις του άρθρου 1 του ν. 702/1977, το οποίο τροποποιήθηκε για πρώτη φορά με το άρθρο 29 παρ. 1 του ν. 2721/1999. Μετά τη συνταγματική αναθεώρηση επιτρέπεται να εξαιρεθούν από την έφεση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας εφεξής, δηλαδή μετά τη θέση σε ισχύ του από 6.4.2001 Ψηφίσματος της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, οι αποφάσεις των διοικητικών εφετείων επί των ως άνω ακυρωτικών διαφορών (βλ. ΣτΕ 3014, 1094/2011). Η ερμηνεία αυτή των αναφερθεισών διατάξεων, σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις των διοικητικών εφετείων ακυρωτικής αρμοδιότητας για υποθέσεις ορισμένης κατηγορίας, εν προκειμένω δε των διαφορών εκείνων που αφορούν σε διορισμό με διαδικασία υποκείμενη στον έλεγχο του Α.Σ.Ε.Π., είναι ανέκκλητες, δεν προσκρούει ούτε στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, που διασφαλίζει μεν την παροχή δικαστικής προστασίας, αλλά δεν καθιερώνει ένδικα μέσα κατά δικαστικών αποφάσεων, ούτε στη διάταξη του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974 (Α΄ 256), με την οποία δεν κατοχυρώνεται ο δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας (βλ. ΣτΕ 324/2018, 1863/2017, 1619/2012 Ολ. κ.ά., Ε.Δ.Δ.Α. αποφάσεις της 9.9.2014, Gajtani κατά Ελβετίας, 43730/07, σκ. 63, της 15.10.2009, Κ. Πετρόπουλος κατά Ελλάδας, 55484/07, σκ. 19 κ.ά.), λαμβανομένου υπόψη, σύμφωνα με τα ήδη εκτεθέντα, ότι ο κοινός νομοθέτης, ενεργώντας στο πλαίσιο των ρητών σχετικών διατάξεων του άρθρου 95 του Συντάγματος, όπως ισχύουν μετά την αναθεώρηση, που επιτρέπουν να εξαιρεθούν από την έφεση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ορισμένες υποθέσεις ήσσονος σημασίας, προέβλεψε και οργάνωσε σύστημα ελέγχου των ακυρωτικών διοικητικών διαφορών κατά τρόπο παρέχοντα πλήρη και

	αποτελεσματική δικαστική προστασία (ΣτΕ 852/2013, 3014/2011, σε συμβούλιο 149/2020, 2226/2016, βλ. επίσης ΣτΕ 2308/2011, 2139/2006). Πιο συγκεκριμένα, η ρύθμιση αυτή περί ανεκκλήτου των υποθέσεων που αφορούν σε διορισμό υποκείμενο στον έλεγχο του Α.Σ.Ε.Π. είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του άρθρου 95 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, οι οποίες επιτρέπουν να εξαιρεθούν από τον δευτεροβάθμιο έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας οι ήσσονος σημασίας ακυρωτικές αυτές διαφορές, ενόψει του σκοπού της απαλλαγής του Συμβουλίου της Επικρατείας, χάριν του γενικότερου συμφέροντος της Δικαιοσύνης, από τον φόρτο των ήσσονος σημασίας υπαλληλικών υποθέσεων (βλ. ΣτΕ 2063/2020, 913/2014, 852/2013, 3014/2011, σε συμβούλιο 63/2022, 149/2020, 2226/2016). Η διαφοροποίηση δε των υποθέσεων που αφορούν σε διορισμό με διαδικασία υποκείμενη στον έλεγχο του Α.Σ.Ε.Π. από τις υποθέσεις που αφορούν σε διορισμό με διαδικασία μη υποκείμενη στον έλεγχο του Α.Σ.Ε.Π., στις οποίες επιτρέπεται η άσκηση εφέσεως, δικαιολογείται από το γεγονός ότι το Α.Σ.Ε.Π. αποτελεί ανεξάρτητη αρχή, στην οποία υπάγεται, κατά το άρθρο 103 παρ. 7 του Συντάγματος, η πρόσληψη, μεταξύ άλλων, των υπαλλήλων του Δημοσίου και η οποία λειτουργεί ως συνταγματική εγγύηση για τη διασφάλιση των αρχών της αντικειμενικότητας, της διαφάνειας και της αξιοκρατίας, οι οποίες επιβάλλεται να διέπουν τη διαδικασία πρόσβασης στις θέσεις των υπαλλήλων του Δημοσίου (ΣτΕ 459/2021 επτ., 2063/2020, 913/2014, 852/ 2013). Περαιτέρω, η ως άνω διάταξη του άρθρου 5Α του ν. 702/1977 δεν αντίκειται στις αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα στις διατάξεις 4 (παρ. 1) και 25 (παρ. 1) αντίστοιχα, δεδομένου ότι ο αποκλεισμός του δικαιώματος της έφεσης στην παραπάνω κατηγορία διαφορών, αφενός δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος αφετέρου έχει θεσπιστεί βάσει πρόσφορων και αντικειμενικών κριτηρίων (βλ. ΣτΕ 1405/2018, πρβλ. ΑΕΔ 14/2013, ΣτΕ 2367-8/2014 7μ., 4824/2014). Εξάλλου, για τους ίδιους, αντίστοιχα, λόγους, η προαναφερθείσα διάταξη περί του ανεκκλήτου δεν παραβιάζει τις διατάξεις του κυρωθέντος με το ν. 2462/ 1997 (Α΄ 25) Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (εφεξής Δ.Σ.Α.Π.Δ.) και ειδικότερα τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 26 που αναφέρονται στην ισότητα είτε του άρθρου 14 που αναφέρεται στο δικαίωμα κάθε προσώπου να τύχει δικαστικής προστασίας και ισότιμης μεταχείρισης ενώπιον των δικαστηρίων (ΣτΕ 1405/2018, πρβλ ΣτΕ 1252/2008 7μ., 1667/2005 7μ. και ΣτΕ 1780/2016, 3238/2007). Επίσης, για την εφαρμογή της διατάξεως του ανεκκλήτου δεν ασκεί επιρροή ο χαρακτήρας ή η βαρύτητα της πλημμέλειας που προσάπτεται στην προσβληθείσα με την έφεση δικαστική απόφαση (ΣτΕ 1405/2018, 1077/2016 7μ., 693/2014 Ολ., 2111/2009). […] 8. Επειδή, με την υπό κρίση έφεση προβάλλεται ότι η ανωτέρω διάταξη περί του ανεκκλήτου δεν πρέπει να εφαρμοστεί εν προκειμένω διότι αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 4, 20 (παρ. 1), 25 (παρ. 1) και 95 (παρ. 1 και 3)

	του Συντάγματος, 6 (παρ. 1), 13 και 14 της ΕΣΔΑ, 2, 14, και 26 του Δ.Σ.Α.Π.Δ, για τον λόγο ότι περιορίζει υπερβολικά το δικαίωμα άσκησης έφεσης επί των προσλήψεων στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Οι λόγοι αυτοί είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι κατά τα αναφερόμενα στις προηγούμενες σκέψεις, δεδομένου ότι οι διαφορές αυτές σχεδόν καθ' ολοκληρία έχουν υπαχθεί, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 103 παρ. 7 του Συντάγματος, στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής, όπως νόμος ορίζει (βλ ΣτΕ 913/2014, 852/2013). Εξάλλου, απορριπτομένου του λόγου περί αντίθεσης της διάταξης του άρθρου 5Α του ν. 702/1977 προς το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, πρέπει να απορριφθεί και ο λόγος περί αντίθεσης της διάταξης αυτής προς το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή έλκεται σε εφαρμογή μόνο σε συνδυασμό με τις λοιπές διατάξεις της ΕΣΔΑ που καθιερώνουν συγκεκριμένα δικαιώματα ενώ ο εκκαλών δεν επικαλείται παράβαση άλλης διάταξης της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει συγκεκριμένο δικαίωμα (βλ. ΣτΕ 1405/2018, 1252/2008, 1677/2005 7μ., καθώς και αποφάσεις Ε.Δ.Δ.Α. K. SCHMIDT κατά Γερμανίας της 16ης Ιουλίου 1994, INZE κατά Αυστρίας της 28ης Οκτωβρίου 1987). Περαιτέρω, ο λόγος ότι ο δεύτερος βαθμός ακυρωτικής δικαιοδοσίας αποτελεί τη μόνη αποτελεσματική προσφυγή κατά το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ για την άρση της αποκλίσεως της νομολογίας μεταξύ του Πρωτοβαθμίου και Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου πρέπει επίσης να απορριφθεί, διότι με τη διάταξη αυτή της ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα «αποτελεσματικής προσφυγής» κατά δικαστικών αποφάσεων (βλ. ΣτΕ σε συμβούλιο 2901/2014). Εξ άλλου, αβασίμως προβάλλεται ότι η κρινόμενη υπόθεση δεν πρέπει να στερηθεί το δεύτερο βαθμό κρίσης, με το επιχείρημα ότι αυτή είναι μείζονος σημασίας και σπουδαιότητας, διότι αφορά το δικαίωμα διορισμού σε δημόσια θέση με όρους ισότητας, αξιοκρατίας και αναλογικότητας, καθώς και τα ζητήματα της συμμόρφωσης της διοίκησης προς αμετάκλητη απόφαση διοικητικού δικαστηρίου και της επέκτασης του ακυρωτικού της αποτελέσματος σε τρίτους. Τούτο δε διότι, κατά τα προαναφερθέντα, το ανέκκλητο των αποφάσεων των Διοικητικών Εφετείων καταλαμβάνει όλες αδιακρίτως τις σχετικές αποφάσεις των συγκεκριμένων κατηγοριών ασχέτως των προβαλλομένων αιτιάσεων και της σπουδαιότητας των τιθέμενων ζητημάτων (βλ. ΣτΕ 1405/2018, 2111/2009), χωρίς να παραβιάζεται η αρχή της ασφάλειας δικαίου, όπως αβασίμως προβάλλει ο εκκαλών, ενώ, περαιτέρω, η εξαίρεση από τον δευτεροβάθμιο ακυρωτικό έλεγχο γίνεται ανελέγκτως από τον κοινό νομοθέτη κατόπιν στάθμισης του συνολικού φόρτου των υποθέσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας και του γενικότερου συμφέροντος της Δικαιοσύνης (βλ. ΣτΕ 1405/2018, 852/2013, 3014, 1094/2011, πρβλ. ΣτΕ 1805/2009). [Δέχεται την αίτηση του άρθρου 34Α παράγραφος 2 του π.δ. 18/1989. Δικάζει και απορρίπτει την από … έφεση.]
ΣτΕ (Γ') 1139/2023	6. Επειδή, κατά γενική αρχή του διοικητικού δικαίου, δεν επιτρέπεται η ανάκληση ακόμη και παράνομης διοικητικής πράξης από την οποία δημιουργήθηκε υπέρ του διοικουμένου πραγματική κατάσταση δεκτική εφεξής έννομης προστασίας μετά την πάροδο εύλογου χρόνου από την έκδοσή της, ο εύλογος δε αυτός χρόνος δεν μπορεί να είναι

μικρότερος των πέντε ετών, σύμφωνα με το άρθρο μόνο του α.ν. 261/1968 (Α΄ 12). Ανάκληση της πράξης μετά την πάροδο του χρόνου τούτου επιτρέπεται μόνο εάν συνέτρεξε δόλος του διοικουμένου κατά την έκδοσή της ή συντρέχει λόγος δημοσίου συμφέροντος (βλ. ΣτΕ 743-745/2023, 2777/2022 7μ., 967/2008, 303/2002 κ.ά.). Περαιτέρω, ειδικά η ανάκληση πράξης παράνομου διορισμού υπαλλήλου, δυνάμει των ανωτέρω κανόνων δικαίου (όταν δεν υπάρχουν ειδικότερες διατάξεις), είναι, καταρχήν, υποχρεωτική, ακόμη και μετά την πάροδο πενταετίας από τη δημοσίευσή της, εφόσον ο υπάλληλος προκάλεσε ή υποβοήθησε την παρανομία, δηλαδή με δόλο συνέβαλε στην έκδοση της πράξης διορισμού. Τούτο δικαιολογείται όχι μόνο από τη μέριμνα του νομοθέτη για την αποκατάσταση της σοβαρά διαταραχθείσας νομιμότητας, με τον διορισμό σε θέση υπαλλήλου προσώπου που δεν κατέχει τα νόμιμα προσόντα, καθώς και των αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας των πολιτών κατά την επιλογή τους προς πλήρωση των δημόσιων θέσεων, αλλά και εξαιτίας των σοβαρών ενδείξεων ότι ο διορισθείς στερείται του αναγκαίου για υπάλληλο ήθους. Εξάλλου, η δόλια συμπεριφορά του τού στερεί, καταρχήν, την προσδοκία για διατήρηση της θέσης του. Κάμψη των ανωτέρω θα ήταν δυνατόν να υπάρξει σε όλως εξαιρετικές περιπτώσεις, κατά τις οποίες η παρέλευση ιδιαιτέρως μακρού χρόνου από τον διορισμό σε συνδυασμό με τις λοιπές περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, όπως οι ιδιάζουσες συνθήκες της προσωπικής και υπηρεσιακής κατάστασης του υπαλλήλου, θα καθιστούσαν την ανάκληση αντίθετη στην αρχή της αναλογικότητας, υπό το φως της οποίας πρέπει να ερμηνεύεται και η πιο πάνω διάταξη. Στην περίπτωση αυτή, η Διοίκηση, εκτιμώντας τις εξαιρετικές περιστάσεις, έχει δύο δυνατότητες: είτε να μην ανακαλέσει τον διορισμό είτε να τον ανακαλέσει για το μέλλον (ex nunc). Η συνδρομή τέτοιων εξαιρετικών περιστάσεων πρέπει να προβάλλεται κατά τρόπο ορισμένο ενώπιον της Διοίκησης, κατά την έκθεση των απόψεων του υπαλλήλου, με επίκληση και υποβολή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων, εφόσον πάντως δεν πρόκειται για στοιχεία που προκύπτουν, χωρίς αμφισβήτηση, από τον υπηρεσιακό του φάκελο και γίνεται επίκληση των στοιχείων αυτών από τον υπάλληλο (βλ. ΣτΕ 2777/2022 7μ., σκ. 10, 743-745/2023, σκ. 6).

[…]

11. Επειδή, ο εφεσίβλητος με το από 2.5.2023 υπόμνημα, το οποίο κατέθεσε εντός της προθεσμίας που χορήγησε προς τούτο ο Πρόεδρος, ισχυρίζεται ότι ο ανωτέρω λόγος έφεσης προβάλλεται απαραδέκτως από την άποψη του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 58 του π.δ. 18/1989, διότι επί του κρίσιμου νομικού ζητήματος υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας και συγκεκριμένα υφίστανται οι αποφάσεις 1160/2011 και 1611/2011. Με τις αποφάσεις αυτές ερμηνεύθηκε το άρθρο 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2022 (Α΄ 311), το οποίο εντάσσεται στις ρυθμίσεις της διαδικασίας του διαγωνισμού για την κατάταξη στη Σχολή Λιμενοφυλάκων. Στη διάταξη αυτή ορίζονται τα εξής: «Για την κάλυψη των κενών θέσεων που προκύπτουν μετά την κατάταξη των επιτυχόντων στη Σχολή, λόγω υποβολής γραπτής παραίτησης καταταγέντων κατά το πρώτο δεκαήμερο από την ορισθείσα ημερομηνία

κατάταξης, διαπίστωσης στέρησης έστω και ενός προσόντος καταταγέντος ή απόλυσης δοκίμου για οποιονδήποτε λόγο από τη Σχολή, καλούνται εντός τριάντα ημερών από την ημερομηνία κατάταξης να καταταγούν οι επιλαχόντες της αντίστοιχης κατηγορίας, σύμφωνα με τη σειρά επιτυχίας τους, αφού προηγουμένως, με απόφαση του Αρχηγού Λ.Σ., διαγραφούν όσοι παραιτήθηκαν και όσοι έπαυσαν να έχουν τα νόμιμα προσόντα ή απολύθηκαν από τη Σχολή». Με τις 1160 και 1161/2011 αποφάσεις του Δικαστηρίου η εν λόγω διάταξη ερμηνεύθηκε ως εξής: «… από τις ανωτέρω διατάξεις [του ν. 3079/2002 και της απόφασης του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας 1211.2/02/2.7.2003 (Β΄ 931) για τον διαγωνισμό για κατάταξη στη Σχολή Λιμενοφυλάκων] και ιδίως αυτές του άρθρου 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002, ερμηνευόμενες ενόψει του κατά το άρθρο 4 παρ. 4 του Συντάγματος δικαιώματος πρόσβασης στις δημόσιες λειτουργίες και της κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, συνάγεται ότι επιτυχών σε διαγωνισμό δοκίμων λιμενοφυλάκων μπορεί να διαγραφεί από τους πίνακες κατάταξης όταν διαπιστώνεται ότι στερείται τυπικού προσόντος, προβλεπόμενου στον νόμο, το οποίο κωλύει τη συμμετοχή του στις εξετάσεις, ή διαπιστώνεται ότι στερείται ουσιαστικού προσόντος που οδηγεί στην αφαίρεση αριθμού μορίων από τη συνολική του βαθμολογία και συνεπάγεται τον αποκλεισμό του. Δεν είναι όμως επιτρεπτή η διαγραφή επιτυχόντος λόγω υποβολής ανακριβούς πιστοποιητικού που αφορά στη γλωσσομάθεια όταν και μετά την αφαίρεση των μορίων που αυτός έλαβε επί τη βάσει της κατοχής τίτλου σπουδών ξένης γλώσσας, εξακολουθεί να διαθέτει τα απαραίτητα μόρια για τη διατήρησή του στον πίνακα επιτυχόντων». Ο εφεσίβλητος ισχυρίζεται ότι οι διατάξεις της νομοθεσίας περί Συνοριακών Φυλάκων [αυτές του ν. 2622/1998 (Α΄ 138) και του π.δ. 311/1998 (Α΄ 215)] είναι όμοιες με τις αντίστοιχες ερμηνευθείσες και εφαρμοσθείσες με τις ανωτέρω αποφάσεις διατάξεις περί Λιμενοφυλάκων (αυτές του άρθρου 5 παρ. 2 του ν. 3079/2002 και της απόφασης του Υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας 1211.2/02/2.7.2003). Ισχυρίζεται επίσης ότι με τις αποφάσεις αυτές επιλύθηκε νομικό ζήτημα αναγόμενο στην ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 του ν. 3079/2002 και των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου περί ανάκλησης των ευμενών για τον διοικούμενο διοικητικών πράξεων· οι δε ανωτέρω κανόνες δικαίου ερμηνεύθηκαν υπό το φως των διατάξεων των άρθρων 4 παρ. 4 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Εξάλλου, θα παραβιαζόταν η αρχή της ίσης μεταχείρισης αν ο διορισμός υπαλλήλου που υπηρετεί επί μακρό χρόνο (στην περίπτωση του εφεσίβλητου 19 έτη) ανακαλείται για μόνο τον λόγο ότι υπέβαλε μη γνήσιο δικαιολογητικό παρά το γεγονός ότι και χωρίς το σχετικό προσόν θα ήταν διοριστέος, ενώ ο διορισμός υπαλλήλου άρτι διορισθέντος δεν ανακαλείται στην περίπτωση αυτή· δικαιολογητικός λόγος της διάκρισης δεν μπορεί να είναι η καθυστέρηση της Διοίκησης να διαπιστώσει την παρανομία. Οι ανωτέρω ισχυρισμοί του εφεσίβλητου είναι απορριπτέοι, διότι στους εφαρμοστέους κανόνες δικαίου, δηλαδή στο άρθρο 5 παρ. 2 περ. β΄ του ν. 3079/2002 και τις λοιπές διατάξεις του ν. 3079/2002 και της υπουργικής απόφασης 1211.2/02/2.7.2003, δεν προβλέπεται ότι κατά τον έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών των επιτυχόντων υποψηφίων συνεκτιμάται

	αν η υποβολή πλαστού δικαιολογητικού έγινε με δόλο ή έστω υπαιτιότητα του επιτυχόντος, ενώ, αντιθέτως, στην περίπτωση της ανάκλησης διορισμού με βάση άλλον κανόνα δικαίου, δηλαδή τις αρχές της ανάκλησης των ευμενών διοικητικών πράξεων, το γεγονός αυτό συνεκτιμάται (βλ. σκέψη 6). Για τους λόγους αυτούς, το νομικό ζήτημα που επιλύθηκε με τις αποφάσεις 1160 και 1161/2011 του Δικαστηρίου δεν είναι το ίδιο ή ουσιωδώς παρεμφερές, με αυτό που επιλύθηκε με την εκκαλούμενη απόφαση, κατά την έννοια του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 58 του π.δ. 18/1989 (βλ. ΣτΕ 2777/2022 7μ., σκ. 16). Συνεπώς, ενόψει και του ότι δεν υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας επί του νομικού αυτού ζητήματος, ο λόγος έφεσης προβάλλεται παραδεκτώς από την άποψη της ανωτέρω διάταξης του π.δ. 18/1989. [Δέχεται την έφεση.]
ΣτΕ (Δ') 1100/2023	5. Επειδή, με τη διάταξη της παραγράφου 8 του άρθρου δεύτερου του ν.4388/2016 – το ανίσχυρο της οποίας παραδεκτώς προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση, δια της προσβολής κανονιστικής πράξεως που την εξειδικεύει – απαγορεύθηκε η διέλευση οχημάτων μικτού βάρους άνω των 3,5 τόνων από το οδικό δίκτυο που χρησιμοποιείται παραπλεύρως και εναλλακτικώς των αυτοκινητοδρόμων και των οδών ταχείας κυκλοφορίας. Ο υπηρετούμενος σκοπός αποσαφηνίζεται στην ίδια τη ρύθμιση, συνίσταται δε στην οδική ασφάλεια (ήτοι, προστασία της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας) των χρηστών του παράπλευρου οδικού δικτύου, στην αποτροπή της επιβάρυνσης του εγγύς οικιστικού περιβάλλοντος από την όχληση που συνεπάγεται η κυκλοφορία βαρέων οχημάτων, καθώς και στην αποφυγή της καταπόνησης και ταχείας φθοράς του οδικού δικτύου που αφορά η απαγόρευση, το οποίο έχει κατασκευαστεί με προδιαγραφές μικρότερου κυκλοφοριακού φόρτου· στην εισηγητική δε έκθεση του νόμου γίνεται αναφορά σε δεδομένα σχετικά με τον συνολικό αριθμό των ατυχημάτων (θανατηφόρων και μη) κατά τα έτη 2013-2015 και το σημαντικά μικρότερο ποσοστό αυτών που σημειώθηκε σε σύγχρονα οδικά δίκτυα, καθώς και στο κόστος συντήρησης, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, του οδικού δικτύου αρμοδιότητας Υπουργείου Μεταφορών που δεν καλύπτεται από συμβάσεις παραχώρησης. Συγχρόνως, ο νόμος εξαιρεί από τον απαγορευτικό κανόνα τις διελεύσεις οχημάτων άμεσης ή έκτακτης ανάγκης, οδικής βοήθειας, καθώς και τις διελεύσεις εκ λόγων ανωτέρας βίας, ενώ, παραλλήλως, προβλέπει σύστημα χορηγήσεως ατομικής άδειας διέλευσης για ειδικούς λόγους, όπως είναι η μόνιμη διαμονή του ιδιοκτήτη του οχήματος σε όμορη περιοχή, η συμμετοχή του οχήματος στην εκτέλεση δημοσίου ή ιδιωτικού έργου κ.ά, το οποίο εξειδικεύθηκε με την κατ'εξουσιοδότηση αυτού εκδοθείσα ΔΝΣγ/οικ.19875/ΦΝ393/207 απόφαση του Υπουργού Υποδομών και Μεταφορών (Β΄ 1218) Με το περιεχόμενο αυτό, η εξεταζόμενη ρύθμιση δεν παρίσταται αντίθετη στα άρθρα 5 παρ.1 και 25 παρ.1 του Συντάγματος, όπως προβάλλει η αιτούσα. Και τούτο, διότι ο νομοθέτης, στο πλαίσιο του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης που διαθέτει και προς εξυπηρέτηση θεμιτών κατά το Σύνταγμα σκοπών δημοσίου συμφέροντος (ασφάλεια ζωής και σωματικής

	ακεραιότητας, προστασία οικιστικού περιβάλλοντος και κοινοχρήστων αγαθών), προέβη σε δικαιολογημένη απαγορευτική ρύθμιση, περιοριζόμενη σε κατηγορία μεγάλων οχημάτων, η κυκλοφορία των οποίων δύναται ευλόγως να επιφέρει διακινδύνευση των αγαθών αυτών, και, συγχρόνως, προέβλεψε σύστημα εύλογων και επιβεβλημένων εξαιρέσεων από τον απαγορευτικό κανόνα, για την εξυπηρέτηση των ατομικών ή επαγγελματικών αναγκών των ιδιοκτητών των εν λόγω οχημάτων, ώστε να μην τίθεται ζήτημα δυσχεράνσεως της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, σε βαθμό που να πλήττεται ο πυρήνας της οικονομικής τους ελευθερίας. Και προβάλλει η αιτούσα ότι η εξεταζόμενη ρύθμιση δεν είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα της απαγορεύσεως χρήσεως του παράπλευρου οδικού δικτύου, της πρόβλεψης βαρύτατων κυρώσεων σε περίπτωση παραβίασης της απαγόρευσης, καθώς και της υπέρμετρης οικονομικής επιβάρυνσης που προκαλείται από την υποχρεωτική, πλέον, διέλευση από σταθμούς διοδίων. Οι ισχυρισμοί της, όμως, είναι απορριπτέοι· και τούτο διότι α/ η απαγόρευση κυκλοφορίας στο παράπλευρο οδικό δίκτυο δεν προβλέφθηκε απόλυτη, αλλά υποκείμενη σε δικαιολογημένες εξαιρέσεις κατά τα ανωτέρω, β/ θεμιτώς, κατ᾽αρχήν, και υπό την επιφύλαξη τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας, προβλέπεται σύστημα κυρώσεων προς εξασφάλιση της συμμόρφωσης των υποχρέων στη θεσπιζόμενη απαγορευτική ρύθμιση, η βαρύτητα, όμως, των κυρώσεων δεν συνδέεται με το κατ᾽αρχήν επιτρεπτό της ίδιας της ρύθμισης, που είναι το αντικείμενο της υπό κρίση υποθέσεως, και γ/ οι ισχυρισμοί της αιτούσης περί της οικονομικής επιβάρυνσης που προκαλείται από τη επίμαχη ρύθμιση – η οποία, πάντως, επηρεάζει κατά τον ίδιο τρόπο όλα τα αντιστοίχου μεγέθους δραστηριοποιούμενα οχήματα – προβάλλονται, εν πάση περιπτώσει, αορίστως, χωρίς την επίκληση οικονομικών στοιχείων. Περαιτέρω, με βάση όσα αναφέρθηκαν σχετικά με τους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος που υπηρετεί η επίμαχη απαγόρευση, ο ισχυρισμός ότι δι᾽αυτής εισάγεται αδικαιολόγητη ευνοϊκή ρύθμιση για τους παραχωρησιούχους εκμετάλλευσης των αυτοκινητοδρόμων που εξασφαλίζουν αυξημένα έσοδα από τα τέλη διοδίων, είναι, εν πάση περιπτώσει, απορριπτέος. Τέλος, ο ισχυρισμός περί του ότι ο περιορισμός της ρύθμισης στα οχήματα άνω των 3,5 τόνων, διευκολύνει αθεμίτως την οικονομική δραστηριότητα οχημάτων κάτω των 3,5 τόνων συνιστά αυτοτελή λόγο ακυρώσεως, που προβάλλεται απαραδέκτως με υπόμνημα, και δη μετά τη συζήτηση της υποθέσεως. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ’) 1099/2023	5. Επειδή, από τις παρατιθέμενες στην προηγούμενη σκέψη συνταγματικές διατάξεις, συνδυαστικώς ερμηνευόμενες, συνάγονται τα εξής: Η διάταξη του άρθρου 21 παρ. 3 ιδρύει ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για την προστασία της υγείας των πολιτών, προς πραγμάτωση της οποίας επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών σχετιζόμενων με την υγεία, ενόψει και της συνταγματικής κατοχύρωσης, με το άρθρο 5 παρ. 5, του ατομικού δικαιώματος των πολιτών στην προστασία της υγείας (Σ.τ.Ε.

	2137,2568/2019, 431/2018 Ολ., 3802/2014 Ολ., 1187/2009 Ολ., 3292/1988 7μ.). Επίσης, με τις διατάξεις του άρθρου 24 παρ. 1 του Συντάγματος το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου να εξασφαλίζεται στα όρια της χώρας η οικολογική ισορροπία, όπως και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων χάριν και των επόμενων γενεών, καθιερώνεται δε, συναφώς, υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει τα απαιτούμενα για την προστασία του αγαθού αυτού θετικά μέτρα, παρεμβαίνοντας, στον αναγκαίο βαθμό, στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα (Σ.τ.Ε. 1220/2019, 103,1016,1455/2018 7μ., 2936/2017 7μ., 3920/2010 Ολ., 2489/2006 Ολ.). Παραλλήλως, το Σύνταγμα προστατεύει, με τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2, την ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η ελευθερία επιλογής και άσκησης εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην ελευθερία αυτή ο κοινός νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς με τη μορφή τόσο αρνητικών όρων και απαγορεύσεων όσο και θετικών υποχρεώσεων προς ενέργεια, πριν από την επιλογή ή και κατά την άσκηση της ανωτέρω δραστηριότητας. Οι όροι όμως και οι προϋποθέσεις που τάσσονται από τον κοινό νομοθέτη για την επιλογή και την άσκηση της εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι συνταγματικώς επιτρεπτοί εφόσον, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ορίζονται γενικώς και κατά τρόπο αντικειμενικό, τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας και δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο), οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 2137, 2266/2019, 311,2461/2018 7μ., 3375/2017, 149, 2150/2015 Ολ., 4569/2015 7μ., 424,3962/2014 Ολ., 3516/2013 Ολ., 1621/2012 Ολ., 2218/2010 Ολ., 3031/2008 Ολ., 3177/2007 Ολ., 1991/2005 Ολ.). Όσον αφορά, ειδικότερα, τον θεσπιζόμενο περιορισμό της πρόσβασης προσώπων που συγκεντρώνουν τα νόμιμα προσόντα στην επιστημονική στελέχωση επιχείρησης με εμπορική δραστηριότητα σχετιζόμενη με την υγεία και το περιβάλλον, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει η αναγκαιότητα επιβολής ενός τέτοιου εξαιρετικού περιορισμού για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νόμο σκοπού να είναι εμφανής και σαφώς διαγνώσιμη (πρβλ. Σ.τ.Ε. 1943/2018 Ολ., 959/2015 Ολ., 424/2014 Ολ., 1621/2012 Ολ., 3340/2013 Ολ., 3177/2007 Ολ., 3665/2005 Ολ.). Στο συνταγματικό αυτό πλαίσιο, είναι επιτρεπτή η θέσπιση από τυπικό νόμο ή, κατ' εξουσιοδότησή του, από την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση περιοριστικών της οικονομικής ελευθερίας ρυθμίσεων οι οποίες αφορούν στην απασχόληση προσωπικού διαθέτοντος ειδικές επιστημονικές γνώσεις και κατατείνουν στον ανακαθορισμό του καθεστώτος που διέπει την άσκηση εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας συναπτόμενης με την παροχή στο κοινό υπηρεσιών ζωτικής σημασίας για την υγεία και το περιβάλλον, όπως εν προκειμένω η παραγωγή και εμπορία πολλαπλασιαστικού

	υλικού καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και η εμπορία λιπασμάτων. Ειδικότερα, κατόπιν συνεκτίμησης των προστατευόμενων αυτών έννομων αγαθών, ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης δεν κωλύεται να προβεί σε μετριασμό των περιορισμών οι οποίοι, κατά την εκτίμησή του, δεν παρίστανται αναγκαίοι υπό την απόλυτη μορφή τους για τη διαφύλαξη των εν λόγω αγαθών. Προς τούτο δύναται να τροποποιεί υφιστάμενες ρυθμίσεις ως προς τις απαιτούμενες επιστημονικές ειδικότητες απασχολούμενου προσωπικού, εισάγοντας σύστημα πρόσβασης στην άσκηση των σχετικών καθηκόντων με διαφοροποιημένες προϋποθέσεις αναλόγως των κατεχόμενων προσόντων, προκειμένου να καταστήσει δυνατή την άσκησή τους από ευρύτερο κύκλο προσώπων που κρίνει ότι, σε συνδυασμό με την παράλληλη θέσπιση των πρόσφορων μέτρων, πληρούν, σε εκπλήρωση των σχετικών συνταγματικών επιταγών, τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της αποστολής τους, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών για την προστασία της υγείας και του περιβάλλοντος. Ενόψει αυτών, σε συμφωνία προς τις ανωτέρω συνταγματικές επιταγές επιχειρείται η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους στην εμπορική και εν γένει επιχειρηματική δραστηριότητα που αφορά στην παροχή υπηρεσιών σχετιζόμενων με την υγεία και το περιβάλλον, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η παραγωγή και εμπορία πολλαπλασιαστικού υλικού καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και η εμπορία λιπασμάτων, με την κατάργηση, κατόπιν στάθμισης της ανάγκης προστασίας των εκατέρωθεν διακυβευόμενων έννομων αγαθών, του αποκλειστικού χαρακτήρα ρυθμίσεων με τις οποίες η επιστημονική ευθύνη της ασκούμενης επιχειρηματικής δραστηριότητας είχε επιφυλαχθεί σε επιστήμονες συγκεκριμένων ειδικοτήτων και, εντεύθεν, στην άσκηση της οικονομικής ελευθερίας, ως ελευθερίας του επιχειρηματία να επιλέγει το νομοθετικώς καθοριζόμενο ως κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό από διευρυμένο κύκλο ειδικοτήτων με τη συμπερίληψη συναφών προς την οικεία δραστηριότητα ειδικοτήτων. Τούτο δε ισχύει εφόσον με τη θεσπιζόμενη ρύθμιση, η οποία αποβλέπει στην ορθολογική και αποτελεσματική άσκηση της ως άνω δραστηριότητας, πραγματώνεται η απαίτηση τήρησης της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας σε σχέση με την επιστημονική στελέχωση των επιχειρήσεων στις οποίες αφορά, χωρίς να υπερακοντίζονται οι επιδιωκόμενοι σκοποί δημοσίου συμφέροντος που ανάγονται στη διαφύλαξη της παροχής υπηρεσιών της επιστημονικώς ενδεδειγμένης στάθμης προς προστασία της ανθρώπινης υγείας και του φυσικού περιβάλλοντος, όπως και της υγείας των ζώων και των φυτών. Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα του εισαγόμενου με αυτές μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είναι προδήλως απρόσφορη ή υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 1789/2019 7μ., 2461/2018 7μ., 4569/2015 7μ., 3962/2014 Ολ., 1210/2010 Ολ.). [Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Β') 1029/2023, 1013/2023	10. Επειδή, από τον συνδυασμό των παρατεθέντων στις σκέψεις 5 έως 9 συνάγονται τα εξής: Με το άρθρο 36 παρ. 3 του ν. 2160/1993 προβλέφθηκε ότι, σε περίπτωση που παραχωρηθούν στον φορέα διαχείρισης τουριστικού λιμένα (στην έννοια του οποίου υπάγεται και η μαρίνα) ιδιαίτερα δικαιώματα, από την άσκηση των οποίων προκύπτουν έσοδα, τότε ο φορέας διαχείρισης οφείλει στον δήμο, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται ο λιμένας, τους προβλεπομένους για τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως πάσης φύσεως φόρους, ανταποδοτικά τέλη, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και το τέλος καθαριότητας και φωτισμού, και δικαιώματα. Ενόψει, όμως, του ότι οι τουριστικοί λιμένες αποτελούν κοινόχρηστα πράγματα κατά τα άρθρα 967 του Αστικού Κώδικα και 22 παρ. 1 του ν. 2971/2001 (ΣτΕ Ολομ. 2403, 2405/2014, 1135/2016· οι αποφάσεις αφορούν την μαρίνα Αλίμου) και όχι ιδιωτικά ακίνητα, η δε διαχείρισή τους αποβλέπει στην εξυπηρέτηση δημοσίου σκοπού, και συγκεκριμένα στην ανάπτυξη του τουρισμού, προβλέφθηκε ότι το άθροισμα όλων των εν λόγω φόρων, τελών και δικαιωμάτων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 1% των ετήσιων ακαθάριστων εισπράξεων του φορέα διαχείρισης του λιμένα. Στη συνέχεια με το άρθρο 7 παρ. 1 τελευταίο εδάφιο του ν. 3342/2005 (που προστέθηκε με το άρθρο 17 παρ. 8 του ν. 3986/2011) θεσπίσθηκε ειδική ρύθμιση για το προβλεπόμενο από το άρθρο 25 παρ. 12 του ν. 1828/1989 ενιαίο τέλος καθαριότητας και φωτισμού που επιβάλλεται για ακίνητα τα οποία ανήκουν στη διοίκηση και διαχείριση της «Ε.Τ.Α. Α.Ε.» (η οποία μετονομάσθηκε στη συνέχεια σε «Ε.Τ.Α.Δ. Α.Ε.») και το τέλος καθορίσθηκε σε ποσοστό 2% επί των ετήσιων ακαθάριστων εισπράξεων από τα ακίνητα αυτά με τον όρο ότι το οφειλόμενο τελικώς τέλος δεν μπορεί να είναι ετησίως μικρότερο των 2.000 ευρώ και μεγαλύτερο των 10.000 ευρώ. Η ανωτέρω διάταξη έχει ως σκοπό να αποτρέψει την υπέρμετρη επιβάρυνση του κόστους λειτουργίας και συντηρήσεως των ακινήτων, των οποίων την διοίκηση και διαχείριση έχει η «Ε.Τ.Α. Α.Ε.» και στα οποία περιλαμβάνονται τα ακίνητα του Δημοσίου και του Ε.Ο.Τ., καθώς και τα Ολυμπιακά ακίνητα, για όσο χρόνο δεν έχουν αξιοποιηθεί επενδυτικά και εξακολουθούν να τελούν υπό την διαχείριση της εν λόγω εταιρείας (ή οποιασδήποτε άλλης διαδεχθεί αυτήν και έχει παρόμοιο σκοπό), σκοπός της οποίας είναι, όπως συνάγεται από τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, η εξάλειψη συσσωρευθεισών στο παρελθόν ζημιών από την εκμετάλλευση των εν λόγω ακινήτων και η αξιοποίηση αυτών με την προσέλκυση σημαντικών επενδύσεων προς όφελος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και της εθνικής οικονομίας. Εξάλλου, κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως, στην οποία δεν γίνεται καμία διάκριση μεταξύ των «ακινήτων» που έχουν περιέλθει στην διοίκηση και διαχείριση της «Ε.Τ.Α. Α.Ε.», στα «ακίνητα» αυτά περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, και οι μαρίνες. Συνεπώς, προκειμένου για μαρίνες των οποίων φορέας διαχείρισης είναι η «Ε.Τ.Α. Α.Ε.», η οποία μετονομάσθηκε στη συνέχεια σε «Ε.Τ.Α.Δ. Α.Ε.», το τέλος καθαριότητας και φωτισμού καθορίζεται με βάση την διάταξη αυτή, κατ' απόκλιση από τον τρόπο που προβλέπεται τόσο από τις πάγιες διατάξεις περί του τέλους καθαριότητας και φωτισμού (με πολλαπλασιασμό δηλαδή, κατά τα εκτεθέντα στη σκέψη 6, των τετραγωνικών μέτρων

	του ακινήτου με συντελεστή καθοριζόμενο κατ' έτος με απόφαση του δημοτικού συμβουλίου του οικείου δήμου), όσο και από την αναφερόμενη στους τουριστικούς λιμένες ειδική διάταξη του άρθρου 36 παρ. 3 του ν. 2160/1993 (ποσοστό 1% των ετήσιων ακαθάριστων εισπράξεων του φορέα διαχείρισης τουριστικού λιμένα για όλους, όμως, τους οφειλόμενους στον οικείο δήμο φόρους, τέλη και δικαιώματα), σε ποσοστό 2% επί των ετήσιων ακαθάριστων εισπράξεων από τα «ακίνητα αυτά» με τον όρο ότι το οφειλόμενο τελικώς τέλος δεν μπορεί να είναι ετησίως μικρότερο των 2.000 ευρώ και μεγαλύτερο των 10.000 ευρώ. Ενόψει δε του ότι οι μαρίνες έχουν κοινόχρηστο χαρακτήρα και για τους ίδιους τους κοινόχρηστους χώρους δεν επιβάλλεται, κατ' αρχήν, τέλος καθαριότητας, κατά τα εκτεθέντα στην σκέψη 6, εκτός αν η χρήση αυτών ασκείται κατά τρόπον προσομοιάζοντα προς την συνήθη χρήση ή εκμετάλλευση ιδιωτικών ακινήτων, η δαπάνη δε για την εξασφάλιση της καθαριότητας των κοινοχρήστων χώρων βαρύνει τους χρήστες των εντός του οικείου δήμου κειμένων ιδιωτικών ακινήτων, η ανωτέρω διάταξη του τελευταίου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 7 του ν. 3342/2005 (που προστέθηκε με το άρθρο 17 παρ. 8 του ν. 3986/2011), η οποία, άλλωστε, αποβλέπει στον προαναφερθέντα σκοπό δημοσίου συμφέροντος, δεν αντίκειται στο άρθρο 102 του Συντάγματος. Συνεπώς, ο περί του αντιθέτου λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Απορριπτέοι δε είναι και οι συναφείς λόγοι περί παραβάσεως της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) και της ανταποδοτικότητας, οι οποίοι στηρίζονται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι και για τους ίδιους τους κοινόχρηστους χώρους οφείλεται το επίμαχο τέλος εάν γίνεται ειδική ή αυξημένη χρήση αυτών, σύμφωνη, πάντως, προς τον σκοπό για την εξυπηρέτηση του οποίου προορίζεται ο συγκεκριμένος κοινόχρηστος χώρος, και ότι, άλλως, δεν μπορεί να καλυφθεί η δαπάνη για την εξασφάλιση της καθαριότητας αυτών. [Απορρίπτει την προσφυγή.]
ΣτΕ (Α') 944-5/2023	4. Επειδή, περαιτέρω, με το άρθρο 32 παρ. 2 του ν. 3772/2009 (Α΄ 112), προστέθηκαν στο άρθρο 33 του π.δ. 18/1989, μεταξύ άλλων, οι παράγραφοι 3 και 4, σύμφωνα με τις οποίες: «3. Αν υπάρχουν τυπικές παραλείψεις, ο προεδρεύων της συνθέσεως ή ο εισηγητής καλεί, και μετά τη συζήτηση, τον πληρεξούσιο δικηγόρο να τις καλύψει, τάσσοντας εύλογη κατά την κρίση του προθεσμία. 4. Η πρόσκληση της προηγούμενης παραγράφου γίνεται τηλεφωνικώς από τον γραμματέα, ο οποίος βεβαιώνει με σημείωση στο εσωτερικό του φακέλου της δικογραφίας το χρόνο ειδοποίησης, τα ζητούμενα στοιχεία και την προθεσμία. Αν η τηλεφωνική πρόσκληση είναι αδύνατη ή δυσχερής, αποστέλλεται έγγραφο, αντίγραφο του οποίου τηρείται στο φάκελο της δικογραφίας. Στο αντίγραφο αυτό σημειώνεται η ημερομηνία αποστολής του εγγράφου». Κατά την έννοια των ως άνω διατάξεων, στις τυπικές παραλείψεις οι οποίες μπορούν να καλυφθούν και μετά τη συζήτηση της υπόθεσης δεν περιλαμβάνεται και η μη καταβολή ή η καταβολή ελλιπούς παραβόλου σε σχέση με το προβλεπόμενο από την παράγραφο 1 του άρθρου 36 του π.δ. 18/1989 παράβολο υπέρ του Δημοσίου. Τούτο δε διότι η διάταξη αυτή ορίζει ειδικώς ως έννομη συνέπεια της μη καταβολής παραβόλου

	μέσα σε ένα μήνα από την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου της δίκης την απόρριψη του ενδίκου μέσου ως απαραδέκτου. Με τη ρύθμιση αυτή ο νομοθέτης αποβλέπει στην αποτροπή ασκήσεως απερίσκεπτων ενδίκων μέσων και, συνακόλουθα, στην αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης (ΣτΕ 777/2013 Ολομ., 402/2016, 3194/2017 κ.ά.). Ενόψει αυτού, οι προαναφερθείσες διατάξεις του π.δ.18/1989, με τις οποίες η καταβολή του παραβόλου μέσα σε ένα μήνα από την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου ή το αργότερο μέσα σε ένα μήνα από την περιέλευσή του στο Συμβούλιο της Επικρατείας (όταν αυτό έχει κατατεθεί σε δημόσια αρχή) τάσσεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού του ενδίκου μέσου, δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ, καθώς και προς την αρχή της αναλογικότητας, που ρητώς προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ.1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος (ΣτΕ 1959-1962/2022 επταμ., 3194/2017, 402/2016 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 924/2023	13. Επειδή, η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης διοικητικής κύρωσης (και, γενικότερα, του ευμενέστερου για τον φορολογούμενο νόμου περί επιβολής διοικητικών κυρώσεων) για παράβαση της φορολογικής νομοθεσίας αποτελεί γενική αρχή του ημεδαπού φορολογικού δικαίου με δικαιολογητικό έρεισμα τις συνταγματικές διατάξεις περί ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1) και -όταν πρόκειται για χρηματική κύρωση- περί αναλογικότητας των περιορισμών του δικαιώματος επί της περιουσίας (άρθρο 25 παρ. 1 εδαφ. δ΄), οι οποίες δεσμεύουν τον νομοθέτη όσον αφορά τη ρύθμιση, με διατάξεις μεταβατικού δικαίου, των υποθέσεων επιβολής διοικητικών κυρώσεων που εκκρεμούν ενώπιον της Διοίκησης ή ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, όταν αυτός κρίνει ότι η αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή των οικείων παραβάσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της θέσπισης διοικητικών κυρώσεων ηπιότερων σε σχέση με τις ήδη προβλεπόμενες στον νόμο. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, η οποία έχει τον χαρακτήρα κανόνα διαχρονικού δικαίου, ο ευμενέστερος ή μη για τους φορολογούμενους χαρακτήρας του νεότερου νόμου που προβλέπει κύρωση για ορισμένη φορολογική παράβαση δεν κρίνεται γενικώς αλλά ενόψει της συγκεκριμένης περίπτωσης κατόπιν σύγκρισης όλων των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων διοικητικού δικαίου που αφορούν στο χρονικό διάστημα από τη διάπραξη της διοικητικής παράβασης έως και την εκδίκαση της υπόθεσης από το διοικητικό δικαστήριο και εξέτασης ποια από τις ρυθμίσεις αυτές, εφαρμοζόμενη στο σύνολό της, άγει, κατ' εκτίμηση των συνθηκών της υπόθεσης, στην ελαφρύτερη διοικητική κύρωση. Πάντως, η ανωτέρω αρχή δεν έχει πεδίο εφαρμογής, όταν ο νεότερος νόμος περί επιβολής διοικητικών κυρώσεων είτε δεν είναι συγκρίσιμος με τον προηγούμενο όσον αφορά την προβλεπόμενη διοικητική παράβαση ή κύρωση (λ.χ. σε περίπτωση μεταβολής της φύσης των προβλεπόμενων κυρώσεων) είτε συνδέεται αναπόσπαστα με τη θέσπιση νέου, ουσιωδώς διαφορετικού κανονιστικού πλαισίου ουσιαστικών ή διαδικαστικών υποχρεώσεων του φορολογούμενου (λ.χ. σε περίπτωση κατάργησης για το μέλλον της οικείας ουσιαστικής ή διαδικαστικής υποχρέωσης, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 459/2013), ώστε να μην απηχεί

	διαφορετική εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τον πρόσφορο και αναγκαίο χαρακτήρα των διοικητικών κυρώσεων που προβλέπονταν υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς. Εξάλλου, ο ανωτέρω κανόνας δεν είναι απόλυτος, αλλά μπορεί να καμφθεί από σαφή, αντίθετη νομοθετική διάταξη, η οποία είτε αποκλείει την αναδρομική εφαρμογή της νεότερης, ευμενέστερης για τον φορολογούμενο ρύθμισης είτε την προβλέπει, όχι όμως άνευ ετέρου, αλλά υπό προϋποθέσεις που θίγουν ουσιωδώς τα έννομα συμφέροντα του φορολογούμενου. Ωστόσο, τέτοια νομοθετική διάταξη, ως θεσπίζουσα απόκλιση από την ως άνω θεμελιώδη αρχή, πρέπει να δικαιολογείται επαρκώς (ενόψει και των αναφερόμενων στις προπαρασκευαστικές εργασίες της θέσπισής της), ώστε να συνάδει προς τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 2319/2021 επταμ., 2734/2020, 2691/2019 επταμ., 1389/2019 επταμ., 351-352/2019 επταμ. 2221/2018, 1438/2018 επταμ. πρβλ. ΣτΕ 1582/2020). [Δέχεται εν μέρει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ (Στ') 865/2023	10. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 3564/2015 επτ., πρβλ. ΣτΕ 2049/2017, 1287/2021, 1050-1/2022), για την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, ιδίως δε για την αντιμετώπιση οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, η συγκράτηση της δημόσιας δαπάνης, με λήψη μέτρων περιορισμού των χρηματικών απαιτήσεων ιδιωτών που απορρέουν από συμβάσεις παροχής υπηρεσιών υγείας σε ασφαλισμένους των φορέων κοινωνικής ασφαλίσεως είναι επιτρεπτή κατά το Σύνταγμα, εάν κατά την κρίση του νομοθέτη, η οποία υπόκειται σε οριακό έλεγχο συνταγματικότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας, αποτελεί μέτρο αναγκαίο και πρόσφορο. Η συγκράτηση της δημόσιας δαπάνης για τις ανάγκες των ασφαλισμένων του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. είχε εξαγγελθεί στο πλαίσιο της εγκρίσεως, με το άρθρο 1 παρ. 2 α΄ του ν. 4046/2012 (Α΄ 28), σχεδίου "Μνημονίου Συνεννόησης" (Memorandum of Understanding) μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τράπεζας της Ελλάδος, του οποίου το κείμενο προσαρτήθηκε στον νόμο και συνδημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Λόγω παρατάσεως της οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, την οποία, κατά τα κοινώς γνωστά, αντιμετωπίζει το Ελληνικό Κράτος από το 2010 (βλ. ΣτΕ 668/2012 Ολομ.), θεσπίσθηκαν με το άρθρο 100 παρ. 1 έως 5 και 7 του ν. 4172/2013 μέτρα για τη συγκράτηση της δαπάνης για τις διαγνωστικές εξετάσεις, τη νοσηλεία και τις φυσικοθεραπείες των ασφαλισμένων του Ε.Ο.Π.Υ.Υ., που προέρχονται από ιδιωτικές (ατομικές ή εταιρικές επιχειρήσεις), εντός των ορίων των προϋπολογισμών του Οργανισμού των ετών 2013 – 2015. Με τα μέτρα αυτά, τα οποία θεσπίσθηκαν προς αντιμετώπιση της κατά τα ανωτέρω κρίσης, η ανάγκη αντιμετώπισης της οποίας συνιστά λόγο δημοσίου και όχι απλώς ταμειακού συμφέροντος, ο νομοθέτης περιόρισε κατά τρόπο συνταγματικώς ανεκτό τη δικαιοπρακτική ελευθερία των εν λόγω επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών υγείας, δεν επέβαλε όμως την παροχή των υπηρεσιών τους στον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. με όρους αμοιβής που οι ίδιες δεν αποδέχονται. Τούτο δε, διότι οι επιχειρήσεις οι οποίες δεν ήταν συμβεβλημένες με τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. κατά τον χρόνο δημοσιεύσεως του ν. 4172/2013 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (23.7.2013) δύνανται είτε να μη

συμβληθούν με τον Οργανισμό μέχρι τη λήξη του χρόνου ισχύος των μέτρων, είτε να συμβληθούν αναλαμβάνοντας τον επιχειρηματικό κίνδυνο που τα μέτρα αυτά συνεπάγονται. Οι δε επιχειρήσεις, οι οποίες ήταν συμβεβλημένες με τον Οργανισμό κατά τον ως άνω χρόνο (23.7.2013), εάν δεν αποδέχονται τα μέτρα, δύνανται να επικαλεσθούν τη θέσπισή τους για να λύσουν τις συμβάσεις τους με καταγγελία, η δυνατότητα δε αυτή, η οποία δεν αποκλείσθηκε με ειδική διάταξη του νομοθέτη, ευρίσκει νόμιμο έρεισμα στις γενικές αρχές του δικαίου των συμβάσεων. Στην περίπτωση αυτή θα περιορίζοντο οι χρηματικές απαιτήσεις των ως άνω επιχειρήσεων για την παροχή των υπηρεσιών τους από την έναρξη ισχύος των μέτρων έως την τυχόν λύση των συμβάσεών τους, εφόσον διαπιστωθεί υπέρβαση του προϋπολογισμού του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.. Τούτο όμως δεν καθιστά τα μέτρα, μεταξύ των οποίων και η ένδικη “αυτόματη επιστροφή” (claw back) καθώς και η “επιστροφή” κλιμακούμενου ποσού (rebate), απρόσφορα ή μη αναγκαία και μάλιστα προδήλως για την επίτευξη του ως άνω σκοπού δημοσίου συμφέροντος, και, ως εκ τούτου, δεν αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος), της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος), της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος) και την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος).

[…]

12. Επειδή, περαιτέρω, προβάλλεται, συναφώς, ότι οι παρατεθείσες στη σκέψη 3 διατάξεις που ρυθμίζουν το μέτρο της αυτόματης επιστροφής συνεπάγονται παραβίαση της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος). Όπως, ειδικότερα, προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση, οι ως άνω αρχές υπαγορεύουν τη συνταγματική υποχρέωση του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. να εξασφαλίσει για τον εκάστοτε συμβεβλημένο, όπως η αιτούσα, αξιοπρεπείς συνθήκες ανάπτυξης της επαγγελματικής του δραστηριότητας, τα δε συγκεκριμένα μέτρα επιβαρύνουν υπέρμετρα τους παρόχους, δεν παρίστανται δε αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Όπως υποστηρίζεται συναφώς με το δικόγραφο προσθέτων λόγων, των εν λόγω μέτρων θα έδει να είχε προηγηθεί ειδική και εμπεριστατωμένη μελέτη που να αιτιολογεί την αναγκαιότητα της επιβάρυνσης του ιδιωτικού τομέα και να είχε ερευνηθεί με τρόπο επιστημονικά και δικαστικά ελέγξιμο, εάν ταυτοχρόνως εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων των παρόχων ή εάν η βιωσιμότητα των ασφαλιστικών οργανισμών θα ηδύνατο να επιτευχθεί με άλλα μέσα. Και αυτοί οι ισχυρισμοί της αιτούσας είναι απορριπτέοι ως αβάσιμοι. Τούτο δε διότι, ανάγονται στην έλλειψη αιτιολογίας των επίμαχων νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων που περιέχουν απρόσωπους κανόνες δικαίου και όχι εφαρμογή αυτών σε συγκεκριμένη ατομική περίπτωση. Στο πλαίσιο δε αυτό δεν απαιτείται, κατ’ αρχήν, αιτιολογία εκ μέρους της Διοικήσεως για την επιλογή συγκεκριμένης κανονιστικής ρύθμισης ως βέλτιστης, η δε κανονιστική πράξη ελέγχεται, κατ’ αρχήν, από της απόψεως της συνδρομής των όρων της εξουσιοδοτήσεως, βάσει της οποίας εκδίδεται, καθώς και της τυχόν υπερβάσεως των ορίων της εξουσιοδότησης.

	Η αξιολόγηση, εξ άλλου, από τη Διοίκηση των κριτηρίων ασκήσεως της κανονιστικής αρμοδιότητας που θέτει η εξουσιοδοτική διάταξη δύναται να προκύπτει από τις προπαρασκευαστικές πράξεις καθώς και από άλλα στοιχεία του φακέλου, ανήκει δε στην ουσιαστική κρίση της Διοικήσεως, η οποία εκφεύγει, κατ' αρχήν, του ακυρωτικού ελέγχου (ΣτΕ 2265/2019 επτ., 1437/2013, 1210/2010 Ολομ.) και ελέγχεται μόνον εάν προβάλλεται με συγκεκριμένους ισχυρισμούς ή προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση θεσπίσθηκε κατά πρόδηλη παραγνώριση των κριτηρίων και των όρων της εξουσιοδοτικής διατάξεως (ΣτΕ 2265/2019 επτ., 656/2016 Ολομ.). [Δέχεται εν μέρει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 791/2023	3. Επειδή, τόσο το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του πληροφορείν (άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος), το οποίο ειδικώς για την ραδιοφωνία και την τηλεόραση ασκείται υπό τις προϋποθέσεις που τάσσονται με το άρθρο 15 του Συντάγματος, όσο και το επίσης συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του πληροφορείσθαι (άρθρο 5Α παρ. 1 του Συντάγματος) τελούν, όπως συνάγεται από τις εν λόγω συνταγματικές διατάξεις, υπό την επιφύλαξη, μεταξύ άλλων, της τήρησης των κανόνων δικαίου που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων, συμπεριλαμβανομένων αφενός μεν των κανόνων που αποσκοπούν στην προστασία της προσωπικότητας, του ιδιωτικού βίου και των λοιπών συναφών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και εν γένει των εμπλεκομένων σε ποινική υπόθεση προσώπων, αφετέρου δε εκείνων των διαδικαστικών και ουσιαστικών κανόνων, με τους οποίους επιδιώκεται η διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας (και, συνεπώς, και της αποτελεσματικής λειτουργίας) της δικαστικής εξουσίας, χάριν της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Επίσης, στο άρθρο 5Α παρ. 1 του Συντάγματος ρητώς ορίζεται ότι είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο περιορισμοί στο δικαίωμα του πληροφορείσθαι για λόγους αναγομένους και στην καταπολέμηση του εγκλήματος. Η εφαρμογή, επομένως, των σχετικών κανόνων δικαίου μπορεί να δικαιολογήσει περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων του πληροφορείν και του πληροφορείσθαι, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι παρίστανται οι περιορισμοί αυτοί, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), ως απολύτως αναγκαίοι για την επίτευξη των επιδιωκομένων θεμιτών καταρχήν, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, σκοπών (βλ. Σ.τ.Ε. Ολομ. 1213/2010, Σ.τ.Ε. 1215/2018). Περαιτέρω, το άρθρο 10 παρ. 1 της κυρωθείσας με το άρθρο πρώτο του ν.δ/τος 53/1974 (Α΄ 256) Ευρωπαϊκής Συμβάσεως «διά την προάσπισιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» (Ε.Σ.Δ.Α.), όπως μεταγλωττίστηκε στη δημοτική με το π.δ. 76/2022 «Μεταγλώττιση-απόδοση στη δημοτική γλώσσα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του Πρώτου (Πρόσθετου) Πρωτοκόλλου της» (Α' 205/1.11.2022), κατοχυρώνει το «δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης», το οποίο περιλαμβάνει και «την ελευθερία γνώμης, καθώς και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς παρέμβαση δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων». Κατά τα οριζόμενα δε στην παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου 10, η άσκηση των επί

	μέρους ελευθεριών, που συναπαρτίζουν την ελευθερία έκφρασης της παραγράφου 1, «δεδομένου ότι συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες», δύναται να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις που προβλέπονται από τον νόμο και αποτελούν «αναγκαία μέτρα, σε δημοκρατική κοινωνία, για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων τρίτων, την παρεμπόδιση κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας». Κατά τα ήδη κριθέντα από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.), «δυσχερώς συμβιβάζεται με το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης» η γενική και απόλυτη νομοθετική απαγόρευση της δημοσίευσης πληροφοριών σχετικών με εκκρεμή ποινική υπόθεση, η οποία (απαγόρευση) δεν επιτρέπει στα αρμόδια εθνικά όργανα να προβούν σε στάθμιση αφενός των, προστατευομένων από την εσωτερική νομοθεσία και αφορώντων την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης, εννόμων αγαθών και αφετέρου των συμφερόντων του κοινού προς ενημέρωση επί ζητημάτων γενικού ενδιαφέροντος, τα οποία προστατεύονται από το άρθρο 10 της Ε.Σ.Δ.Α. (βλ. Ε.Δ.Δ.Α., απόφαση της 28.6.2011, επί της υπόθεσης Pinto Coelho κατά Πορτογαλίας, αρ. προσφυγής 28439/08, σκέψη 40), χωρίς, πάντως, να αντίκειται άνευ ετέρου στην ανωτέρω διάταξη της Διεθνούς Σύμβασης διάταξη νόμου, με την οποία η δημοσιοποίηση ορισμένων στοιχείων της ποινικής διαδικασίας απαγορεύεται, κατά τρόπο που να αποκλείει οποιαδήποτε στάθμιση των εκατέρωθεν διακυβευομένων εννόμων αγαθών από την εθνική αρχή (βλ. Ε.Δ.Δ.Α., απόφαση επί του παραδεκτού – decision – της 24.1.2012, Seckerson και Times Newspapers Limited κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθμοί προσφυγών 32844/10 και 33510/10, σκέψεις 42 επ., για την γενική και απόλυτη απαγόρευση της δημοσιεύσεως πληροφοριών σχετικών με την διάσκεψη των ενόρκων, κατά το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου, από της απόψεως του άρθρου 10 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α.). [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση]
ΣτΕ (Α') 776-7/2023	16. Επειδή, στο άρθρο 5 του Συντάγματος ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφ' όσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (παρ. 1), και ότι καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας του (παρ. 5). Περαιτέρω, κατά τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων. Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους, οι δε περιορισμοί στα δικαιώματα αυτά, πρέπει «να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», και το άρθρο 106 παρ. 1, που ορίζει ότι για την προστασία του γενικού συμφέροντος, το Κράτος

προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, συνάγονται τα εξής: Στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία άσκησης εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Εν όψει της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (βλ. Σ.τ.Ε. 208/2020 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 420/2014 Ολομ., 228/2014 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ., 315/2018 7μ. κ.ά.). Παραλλήλως, στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται το δικαίωμα των πολιτών στην προστασία της υγείας, προβλέπεται δε υποχρέωση του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης να παρέχουν στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου, οι οποίες πρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες διάγνωσης και θεραπείας των σχετικών παθήσεων, με την παροχή και των αναγκαίων φαρμάκων (βλ. Σ.τ.Ε. 1749/2016 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 1187/2009 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ.).

[…]

25. Επειδή, ούτε στον ιδρυτικό του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. α.ν. 248/1967 ούτε σε άλλο νομοθέτημα ορίζεται ο χρόνος παραγραφής των αξιώσεων του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. από καθυστερούμενες εργοδοτικές εισφορές. Επομένως, ο χρόνος παραγραφής των αξιώσεων αυτών είναι εικοσαετής σύμφωνα με το άρθρο 249 του Α.Κ., το οποίο προβλέπει ότι «αν δεν ορίζεται διαφορετικά, η παραγραφή των αξιώσεων είναι εικοσαετής», δοθέντος άλλωστε ότι οι απαιτήσεις του Οργανισμού από καθυστερούμενες ασφαλιστικές εισφορές δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 250 Α.Κ. περί

	πενταετούς παραγραφής (πρβ. Σ.τ.Ε. 4729/2014, 1973/2011, 4143/1986· σύμφωνα με τις αποφάσεις αυτές, ελλείψει ειδικών περί παραγραφής διατάξεων στη νομοθεσία φορέα κοινωνικής ασφαλίσεως σχετικά με απαίτησή του από μη καταβληθείσες ασφαλιστικές εισφορές, ισχύει η εικοσαετής παραγραφή του άρθρου 249 Α.Κ.). Συνεπώς, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος ο λόγος ακύρωσης κατά τον οποίο η ρύθμιση του τιτλοφορούμενου «Παραγραφή Εσόδων» άρθρου 35 του προσβαλλόμενου Κανονισμού Είσπραξης Εσόδων του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π., σύμφωνα με την οποία «Η παραγραφή των απαιτήσεων του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. είναι εικοσαετής. …», κείται εκτός των ορίων της εξουσιοδοτήσεως της παρ. 3 του άρθρου 24 του ν. 4498/2017, διότι, κατά τα προβαλλόμενα, η παραγραφή δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των θεμάτων εκείνων τα οποία εξουσιοδοτήθηκε να ρυθμίσει η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση. Και τούτο, διότι με την διάταξη του άρθρου 35 του προσβαλλόμενου Κανονισμού δεν εισάγεται νέα ρύθμιση που να ορίζει χρόνο παραγραφής των αξιώσεων του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. μακρότερο αυτού που προβλέπει το έως τη δημοσίευση του Κανονισμού αυτού ισχύον δίκαιο ή να θεσπίζει το απαράγραπτο των αξιώσεων του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π., αλλά απλώς επαναλαμβάνεται η ισχύουσα κατά τον χρόνο δημοσίευσης της προσβαλλόμενης κανονιστικής πράξης (8.5.2018) νομοθετική ρύθμιση (άρθρο 249 Α.Κ.), σχετικά με την παραγραφή των αξιώσεων του παρεμβαίνοντος Οργανισμού κατά των υπόχρεων με την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών εργοδοτών. Τέλος, είναι απορριπτέος πρωτίστως ως αορίστως προβαλλόμενος ο λόγος κατά τον οποίο η εικοσαετής παραγραφή είναι αντίθετη προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 3 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, χωρίς να προσδιορίζεται σε τι ακριβώς έγκειται η αντισυνταγματικότητα της προσβαλλόμενης ρύθμισης (βλ. Σ.τ.Ε. 2483, 2485, 2488/2020 7μ.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Α') 775/2023	14. Επειδή, ενόψει των ανωτέρω, αβασίμως προβάλλεται ότι η θέσπιση της ένδικης εργοδοτικής εισφοράς αντίκειται στο άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, εν όψει και της συνταγματικώς κατοχυρούμενης αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο), διότι δεν προηγήθηκε η σύνταξη νομίμως εγκεκριμένης επιστημονικής αναλογιστικής μελέτης, από την οποία θα προέκυπτε αν η επιβολή της ένδικης πρόσθετης εργοδοτικής εισφοράς 2% ήταν αναγκαία και το πλέον κατάλληλο μέτρο σε σχέση με άλλα μέτρα για την επίτευξη του σκοπού της διάσωσης του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. Αβασίμως, επίσης, προβάλλεται ότι κατά παράβαση των άρθρων 22 παρ. 5 και 106 παρ. 1 του Συντάγματος η εισφορά αυτή θεσπίστηκε, χάριν της βιωσιμότητας του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π., παράλληλα με την υπαγωγή στην ασφάλιση του Οργανισμού αυτού όλων των μισθωτών σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις μέσων μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, υπαγωγή η οποία συνεπάγεται τη μεταβολή του φορέα υποχρεωτικής επικουρικής ασφάλισης των προσώπων αυτών (από το Ε.Τ.Ε.Α.Ε.Π. στον Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π.), χωρίς η μεταβολή αυτή να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα συνθετικής μελέτης εγνωσμένου κύρους και χωρίς την έγκριση της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής. Περαιτέρω, ο καθορισμός του συντελεστή της ένδικης εργοδοτικής εισφοράς σε ποσοστό 2% δεν παραβιάζει, και δη

προδήλως, την αρχή της αναλογικότητας, όπως αβασίμως προβάλλεται, εν όψει και του ευρύτατου περιθωρίου εκτίμησης που έχει ο νομοθέτης λόγω των σύνθετων και τεχνικής φύσης αξιολογήσεων στις οποίες προβαίνει κατά την αντιμετώπιση των θεμάτων σχετικά με τη διαφύλαξη της βιωσιμότητας και την εξασφάλιση της λειτουργίας ασφαλιστικού οργανισμού (βλ. Σ.τ.Ε. 2482-2488/2020 7μ.).

[…]

18. Επειδή, στο άρθρο 5 του Συντάγματος ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφ' όσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (παρ. 1), και ότι καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας του (παρ. 5). Περαιτέρω, κατά τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων. Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους, οι δε περιορισμοί στα δικαιώματα αυτά, πρέπει «να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», και το άρθρο 106 παρ. 1, που ορίζει ότι για την προστασία του γενικού συμφέροντος, το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, συνάγονται τα εξής: Στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία άσκησης εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Εν όψει της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη

	λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (βλ. Σ.τ.Ε. 208/2020 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 420/2014 Ολομ., 228/2014 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ., 315/2018 7μ. κ.ά.). Παραλλήλως, στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται το δικαίωμα των πολιτών στην προστασία της υγείας, προβλέπεται δε υποχρέωση του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης να παρέχουν στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου, οι οποίες πρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες διάγνωσης και θεραπείας των σχετικών παθήσεων, με την παροχή και των αναγκαίων φαρμάκων (βλ. Σ.τ.Ε. 1749/2016 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 1187/2009 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Ε') 726/2023	6. Επειδή, στο άρθρο 36 του π.δ. 18/1989 -αναλόγως εφαρμοζομένου, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 (Α΄ 268) ενώπιον των διοικητικών εφετείων, δικαζόντων αιτήσεων ακυρώσεως κατά το νόμο αυτό- όπως η παρ 1 αυτού τροποποιήθηκε με το άρθρο 22 παρ. 8 του ν. 3226/2004 (Α΄ 24) και με το άρθρο 4 παρ. 3 του ν. 2479/1997 (Α΄ 67) και τα προβλεπόμενα από την ίδια παράγραφο παράβολα αναπροσαρμόσθηκαν με το άρθρο 36 του ν. 3659/2008 (Α΄ 77) και ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο, δηλαδή, κατά τον χρόνο άσκησης της αιτήσεως ακυρώσεως (19.11.2010) (ΣτΕ 1968/2020, 2355/2015), ορίζονται τα εξής: «1. Το ένδικο μέσο που ασκείται στο Συμβούλιο της Επικρατείας απορρίπτεται ως απαράδεκτο αν μέσα σε ένα μήνα από την κατάθεση του εισαγωγικό δικογράφου της δίκης δεν καταβληθεί παράβολο. Το παράβολο ορίζεται, όταν πρόκειται για αίτηση ακυρώσεως, [...] σε εκατό (100) ευρώ [...]. Από την υποχρέωση καταβολής παραβόλου απαλλάσσονται το Δημόσιο και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης. 2.[...]». Όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 777/2013 Ολομ.), η υποχρέωση καταβολής παραβόλου αποβλέπει στην αποτροπή ασκήσεως απερίσκεπτων ενδίκων μέσων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Ενόψει αυτού, οι προαναφερθείσες διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 36 του π.δ. 18/1989, με τις οποίες η καταβολή του παραβόλου μέσα σε ένα μήνα από την κατάθεση του ενδίκου μέσου τάσσεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού του ενδίκου μέσου, δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, καθώς και προς την αρχή της αναλογικότητας που ρητώς προβλέπεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος. Εξάλλου, η μη καταβολή ή η καταβολή ελλιπούς παραβόλου δεν περιλαμβάνεται στις «τυπικές παραλείψεις» που μπορούν να καλυφθούν και μετά τη συζήτηση της υποθέσεως, κατά τα οριζόμενα στις παρ. 3 και 4 του άρθρου 33 του π.δ. 18/1989, όπως αυτές προστέθηκαν με το άρθρο 32 παρ. 2 του ν. 3772/2009, (Α΄ 112) (ΣτΕ 777/2013 Ολομ., 3041/2015, 3703/2013). [Απορρίπτει την έφεση.]

ΣτΕ (Α') 724/2023	5. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση, η οποία ασκήθηκε στις 4.11.2021 και επομένως, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 12 παρ. 1 του ν. 3900/2010, άγεται κατ' αναίρεση διαφορά που ανέκυψε ύστερα από την άσκηση προσφυγής ουσίας με αντικείμενο που συνάπτεται με τη χορήγηση περιοδικής παροχής (ΣτΕ 1515/2021 7μ., 2752/2022, 2376/2021). Συνεπώς, για το παραδεκτό της άσκησής της απαιτείται η τεκμηρίωση εκ μέρους του αναιρεσείοντος με ειδικούς και συγκεκριμένους ισχυρισμούς, περιλαμβανόμενους στο εισαγωγικό δικόγραφο, της συνδρομής των προϋποθέσεων της παραγράφου 3 του ως άνω άρθρου 53 του π.δ. 18/1989. Με το εισαγωγικό δικόγραφο προβάλλεται ότι κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή του νόμου το δικάσαν διοικητικό εφετείο έκρινε ότι η περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος. Για το παραδεκτό του λόγου αναιρέσεως, με το εισαγωγικό δικόγραφο, προβάλλεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έρχεται σε αντίθεση με την 1515/2021 απόφαση της επταμελούς σύνθεσης του Α΄ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας για το κρίσιμο νομικό ζήτημα της συμβατότητας της ανωτέρω διάταξης με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος. Ο ισχυρισμός αυτός, όπως αναλυτικά εκτίθεται κατωτέρω, είναι βάσιμος. Κατά συνέπεια, ο σχετικός λόγος αναιρέσεως προβάλλεται παραδεκτώς και είναι περαιτέρω εξεταστέος ως προς το βάσιμο αυτού. […] 10. Επειδή, σκοπός των προαναφερόμενων διατάξεων του ν. 1296/1982 και των διατάξεων των νεότερων νόμων 4093/2012 και 4387/2016 είναι η χορήγηση προνοιακής παροχής στους ανασφάλιστους υπερήλικες που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και είναι σε κατάσταση ανάγκης (ΣτΕ 719/2018 7μ., 761/2019, 2219/2017). Η παροχή αυτή καθορίζεται σε ένα επαρκές κατά την εκτίμηση του νομοθέτη ύψος για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Ειδικότερα, με τις ανωτέρω διατάξεις του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, οι οποίες θεσπίσθηκαν σε συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσης, επιδιώχθηκε να καταστούν αυστηρότερες οι προϋποθέσεις χορήγησης της παροχής αυτής, ώστε να περιοριστεί ο κύκλος των δικαιούχων και, όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου αυτού, να λαμβάνουν την παροχή οι πραγματικά ανασφάλιστοι που δεν λαμβάνουν σύνταξη από οποιοδήποτε φορέα και έχουν πολύ μικρά εισοδήματα. Ενόψει του επιδιωκόμενου με τη θέσπιση των διατάξεων αυτών σκοπού, η προϋπόθεση που προβλέπεται στην περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 για τη χορήγηση σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα και αναφέρεται στη μη λήψη σύνταξης ή στη μη ύπαρξη δικαιώματος σύνταξης «από οποιονδήποτε Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης ή το Δημόσιο στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, ανεξαρτήτως ποσού» αφορά μόνο όσους ανασφάλιστους υπερήλικες δεν λαμβάνουν ή δεν δικαιούνται

	οι ίδιοι σύνταξη το ύψος της οποίας υπερβαίνει το ποσό της παροχής ανασφάλιστου υπερήλικα, το οποίο κατά την αντίληψη του νομοθέτη ενόψει των υφιστάμενων δημοσιονομικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών και αναγκών θεωρείται επαρκές για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ατόμου με γνώμονα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κατ' ακολουθία, εάν στο πλαίσιο επανάκρισης από 1.1.2013, σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ήδη συνταξιούχου ανασφάλιστου υπερήλικα με βάση το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς διαπιστωθεί ότι αυτός συνταξιοδοτείται από άλλο ασφαλιστικό φορέα αλλοδαπό ή ημεδαπό ή το Δημόσιο, διακόπτεται η καταβολή ολόκληρου του ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα μόνο αν η σύνταξη που λαμβάνει αυτός από τον άλλο ασφαλιστικό φορέα ή το Δημόσιο είναι ανώτερη του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα. Αν το ποσό της σύνταξης που λαμβάνει ο ανασφάλιστος υπερήλικας από τον άλλο φορέα είναι κατώτερο του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, αυτός δικαιούται την παροχή το ύψος της οποίας ανέρχεται στο ποσό της διαφοράς που προκύπτει μετά την αφαίρεση από το ποσό της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα του ποσού της σύνταξης που λαμβάνει από τον άλλο φορέα (ΣτΕ 1515/2021 7μ., 2752/2022, 2376/2021). Έχοντας την ως άνω έννοια η διάταξη της περίπτωσης β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ακόμη και αν συνεπάγεται μείωση (περικοπή) του ποσού της ήδη χορηγούμενης σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, δεν αντίκειται σε καμία συνταγματική διάταξη ούτε σε άλλη υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη ή αρχή και ειδικότερα δεν αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 17 παρ. 1, 21 παρ. 3, 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. Και τούτο, διότι με τη νομοθετική αυτή ρύθμιση ναι μεν επέρχεται επέμβαση σε περιουσιακής φύσης δικαίωμα, όμως η ρύθμιση αυτή που έγινε στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής κοινωνικής προστασίας για την κάλυψη της ευάλωτης ή ευπαθούς ομάδας των ανασφάλιστων υπερηλίκων υπαγορεύεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος συναπτόμενους με την ανάγκη για τη λήψη μέτρων εξοικονόμησης δημόσιων δαπανών σε συνθήκες οξείας και παρατεταμένης δημοσιονομικής κρίσης και δεν είναι δυσανάλογη με τον επιδιωκόμενο σκοπό (της χορήγησης στους ανασφάλιστους υπερήλικες που έχουν ανάγκη παροχής που είναι επαρκής για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης) (ΣτΕ 1515/2021 7μ., 2752/2022, 2376/2021). […] 11. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, με την 0114219/2006 απόφαση της Προϊσταμένης του Τμήματος Α6 Υπερηλίκων του Ο.Γ.Α. χορηγήθηκε στην αναιρεσίβλητη σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα κατ' εφαρμογή των διατάξεων του ν. 1296/1982. Με βάση όμως τις διατάξεις του

	τελευταίου εδαφίου του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 περί επανάκρισης των προϋποθέσεων χορήγησης της εν λόγω παροχής εκδόθηκε η 4003/2.8.2013 απόφαση του Προϊσταμένου του Τμήματος Ι1 Μητρώου Συνταξιούχων της Γενικής Διεύθυνσης Ασφάλισης του ΟΓΑ, με την οποία διακόπηκε από 1.1.2013 η καταβολή της σύνταξης στην αναιρεσίβλητη, με την αιτιολογία ότι αυτή λάμβανε σύνταξη από τη Δημοκρατία της Αλβανίας. Κατά της ανωτέρω απόφασης η αναιρεσίβλητη άσκησε ενώπιον του κατά το άρθρο 40 του Καταστατικού Ασφάλισης και Συνταξιοδότησης Αγροτών (π.δ. 78/1998, Α΄ 72) αρμόδιου οργάνου την 81024/2013 ένσταση. Το αρμόδιο για την εκδίκαση της ένστασης όργανο έλαβε υπόψη ότι: α) σκοπός του ν. 4093/2012 δεν ήταν η ολική στέρηση των πιο πάνω συντάξεων από πρόσωπα που λαμβάνουν ή δικαιούνται μια μικρή παροχή από άλλη πηγή στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, αλλά ο περιορισμός των δικαιούχων με τη θέσπιση αυστηρότερων προϋποθέσεων, β) κατά την αληθή έννοια και σύμφωνη με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ ερμηνεία της επίμαχης διάταξης της περ. β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 η σύνταξη του ανασφάλιστου υπερήλικα του ν. 1296/1982 δεν καταβάλλεται άλλως διακόπτεται από 1.1.2013 σε πρόσωπα που λαμβάνουν ή δικαιούνται μηνιαία σύνταξη από οποιονδήποτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα ή το εξωτερικό ανώτερη των 360 ευρώ (βασική σύνταξη ΟΓΑ) που αποτελεί το όριο στοιχειώδους και αξιοπρεπούς διαβίωσης και γ) στην περίπτωση που η χορηγηθείσα σύνταξη ή παροχή από οποιονδήποτε φορέα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα ή το εξωτερικό είναι μικρότερη από την ένδικη παροχή, οι ανασφάλιστοι υπερήλικες δικαιούνται μειωμένη σύνταξη σε ποσό τέτοιο, ώστε η συνολικά καταβαλλόμενη σύνταξη να μην υπερβαίνει το παραπάνω ποσό που αποτελεί το ελάχιστο όριο κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα, η δε αντισωρευτική ρήτρα λειτουργεί μόνον όταν τα εισοδήματά τους είναι ανώτερα των προαναφερθέντων ποσών. Ενόψει αυτών, το αρμόδιο για την εκδίκαση των ενστάσεων όργανο του Ο.Γ.Α. με την 7512/ΚΥ/21.4.2015 απόφασή του κατέληξε στην κρίση ότι μη νομίμως διακόπηκε εξ ολοκλήρου η σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα που λάμβανε η αναιρεσίβλητη, δέχθηκε την ένστασή της και, περαιτέρω, διέταξε να της επαναχορηγηθεί η διακοπείσα από 1.1.2013 σύνταξη ανασφάλιστου υπερήλικα ανερχόμενη όμως πλέον στο ποσό των 260 ευρώ μηνιαίως, ποσό που αντιστοιχούσε στη διαφορά μεταξύ του ποσού της ελάχιστης παρεχόμενης από τον Ο.Γ.Α. σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα (360 ευρώ) και του ποσού της σύνταξης που η τελευταία λάμβανε από τον αλβανικό συνταξιοδοτικό φορέα (100 ευρώ). Προσφυγή του Ο.Γ.Α. κατά της ως άνω απόφασης απορρίφθηκε ως εκπρόθεσμη με την 12867/2019 απόφαση του Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Κατά της πρωτόδικης απόφασης ο Ο.Π.Ε.Κ.Α., ως οιονεί καθολικός διάδοχος του Ο.Γ.Α., άσκησε έφεση, η οποία έγινε δεκτή με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Ειδικότερα, το διοικητικό εφετείο έκρινε μη νόμιμη την κρίση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου για το εκπρόθεσμο της προσφυγής και εξαφάνισε την

	πρωτόδικη απόφαση, ακολούθως δε δικάζοντας την προσφυγή, την έκανε δεκτή. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, αφού έλαβε υπόψη τις διατάξεις ιδίως α) των άρθρων 1, 2, 23, 39, 40, 42, 43 και 56 του π.δ. 78/1998 «Καταστατικό Ασφάλισης και Συνταξιοδότησης Αγροτών» (Α΄ 72), β) των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 22 παρ. 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, γ) του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., δ) του άρθρου 1 του ν. 1296/1982, όπως ίσχυε πριν και μετά τον ν. 4093/2012 και ε) του άρθρου 93 του ν. 4387/2016, έκρινε ότι όταν στο πλαίσιο διοικητικής επανεξέτασης ήδη χορηγηθείσας σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα με βάση τις διατάξεις του ν. 4093/2012 και έρευνας συνδρομής της προϋπόθεσης της μη λήψης σύνταξης από άλλον φορέα ανεξαρτήτως ποσού, επέρχεται πλήρης κατάργηση της εν λόγω παροχής σε υπερήλικες που είχαν δικαιωθεί αυτής και την λάμβαναν επί μακρόν έχοντας θεμελιώσει με τους όρους του μέχρι τότε ισχύοντος νόμου δικαίωμα εμπίπτον στην προστασία του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται ανάμεσα στο γενικό συμφέρον που υπηρετούν οι νέες ρυθμίσεις και την ατομική θυσία στην οποία υποβάλλονται οι θιγόμενοι υπερήλικες (δηλαδή μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα του πληθυσμού), οι οποίοι στερούνται έτσι τα αναγκαία μέσα βιοπορισμού στα οποία είχαν βασιστεί και αποβλέψει. Περαιτέρω, το διοικητικό εφετείο δέχθηκε ότι η κατάργηση του θεμελιωμένου στο άρθρο 1 του ν. 1296/1982 δικαιώματος της αναιρεσίβλητης στην επίμαχη παροχή ύστερα από επανεξέταση της περίπτωσής της, υπό το πρίσμα των νέων αυστηρότερων διατάξεων της περ. 5 της υποπαρ. ΙΑ.6 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, συνιστά επέμβαση στο κατά το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. περιουσιακό δικαίωμά της, για την οποία δεν εξασφαλίζεται η απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και θεμελιωμένου δικαιώματος της αναιρεσίβλητης. Τούτο δε διότι, κατά την κρίση του διοικητικού εφετείου, δεν πρόκειται για εύλογη επέμβαση στο εν λόγω περιουσιακό δικαίωμα με τη μορφή μείωσης ή περικοπής, αλλά για πλήρη κατάργησή του, με αποτέλεσμα η αναιρεσίβλητη να επωμισθεί ένα υπερβολικό και δυσανάλογο βάρος, το οποίο, ακόμη και αν ληφθεί υπόψη το ευρύ περιθώριο εκτίμησης του Κράτους στον τομέα της περί κοινωνικής προστασίας νομοθεσίας, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από λόγους δημοσίου συμφέροντος αναγόμενους στην αντιμετώπιση ενός ιδιαιτέρως σοβαρού δημοσιονομικού προβλήματος και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών. Ενόψει τούτων, το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι η επίμαχη διάταξη, η εφαρμογή της οποίας συνεπάγεται την πλήρη κατάργηση του δικαιώματος στην εν λόγω παροχή και των ανασφάλιστων υπερήλικων που τυγχάνουν δικαιούχοι ιδιαιτέρως χαμηλών, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, συντάξεων από φορείς κοινωνικής ασφάλισης του εξωτερικού, παραβιάζει και την αρχή της αναλογικότητας που κατοχυρώνεται στο εδάφιο τέταρτο της παραγράφου 1 του άρθρου 25 του Συντάγματος. Κατόπιν των ανωτέρω, το διοικητικό εφετείο έκρινε ότι η διάταξη της περίπτωσης β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν.

	4093/2012, με βάση την οποία η αναιρεσίβλητη στερήθηκε απολύτως της λαμβανόμενης παροχής, αντίκειται στις ανωτέρω διατάξεις της Ε.Σ.Δ.Α. και του Συντάγματος. Κατά συνέπεια, έκρινε το διοικητικό εφετείο, και η ερειδόμενη στην πιο πάνω διάταξη 4003/2013 απόφαση του Προϊσταμένου του Τμήματος Ι1 Μητρώου Συνταξιούχων της Γενικής Διεύθυνσης Ασφάλισης του Ο.Γ.Α. περί διακοπής της ήδη χορηγηθείσας στην αναιρεσίβλητη σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα είναι μη νόμιμη και ακυρωτέα. Περαιτέρω, το διοικητικό εφετείο έλαβε υπόψη ότι ούτε το όργανο εκδίκασης ενστάσεων του Ο.Γ.Α. ούτε ο Προϊστάμενος του Τμήματος Ι1 Μητρώου Συνταξιούχων της Γενικής Διεύθυνσης Ασφάλισης του Ο.Γ.Α. εξέτασαν τη συνδρομή όλων των λοιπών προϋποθέσεων του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, οι οποίες έπρεπε να συντρέχουν στο πρόσωπο της αναιρεσίβλητης σωρευτικώς κατά το κρίσιμο εν προκειμένω για την επαναχορήγηση της ένδικης σύνταξης έτος 2012, η δε συνδρομή τους, σύμφωνα με το άρθρο 79 παρ. 3 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (Κ.Δ.Δ.), δεν μπορούσε να ερευνηθεί το πρώτον από το ίδιο το δικαστήριο της ουσίας. Κατ' ακολουθίαν, το διοικητικό εφετείο, δικάζοντας την προσφυγή, κατέληξε στην κρίση ότι πρέπει να ακυρωθεί η 7512/ΚΥ/21.4.2015 απόφαση του αρμόδιου για την εκδίκαση ενστάσεων οργάνου του Ο.Γ.Α. και η υπόθεση να αναπεμφθεί στη Διοίκηση, κατ' άρθρο 79 παρ. 3 του Κ.Δ.Δ., ώστε να εξετασθεί εάν στο πρόσωπο της αναιρεσίβλητης συνέτρεχαν και οι λοιπές προϋποθέσεις του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6. της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 για την επαναχορήγηση σε αυτόν της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, εκτός από την επίμαχη προϋπόθεση της περίπτωσης β΄, η οποία, κατά την κρίση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, «δεν είναι ερευνητέα». 12. Επειδή, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στη σκέψη 10, το διοικητικό εφετείο εσφαλμένως ερμήνευσε και πλημμελώς εφάρμοσε τις κρίσιμες διατάξεις, κρίνοντας ότι η περίπτωση β΄ του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6. της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 αντίκειται στα άρθρα 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος και υπολαμβάνοντας ότι η απόφαση διακοπής της επίμαχης παροχής στην αναιρεσίβλητη ήταν νομικώς πλημμελής στο σύνολό της και όχι εν μέρει (δηλαδή μόνον κατά το ποσό της διαφοράς που προκύπτει μεταξύ του ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα και του ποσού που λάμβανε η αναιρεσίβλητη από τον άλλο φορέα). Για τον λόγο συνεπώς αυτόν, που βασίμως προβάλλεται, πρέπει η αίτηση να γίνει δεκτή, η προσβαλλόμενη απόφαση να αναιρεθεί και η υπόθεση, που χρειάζεται διευκρίνιση ως προς το πραγματικό, να παραπεμφθεί στο ίδιο δικαστήριο για νέα κρίση. [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 695/2023	4. Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. πρώτο του Συντάγματος [ΣτΕ Ολομ. 1738, 2649/2017, 691/2019, βλ. και το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 4048/2012 «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής

	Νομοθέτησης» (Α΄ 34) και ήδη το άρθρο 58 παρ. 1 του ν. 4622/2019 «Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης» (Α΄ 133), στα οποία προβλέπονται, μεταξύ των αρχών καλής νομοθέτησης, και η σαφήνεια του περιεχομένου των ρυθμίσεων, η αποφυγή αντιφατικών ρυθμίσεων και η αρχή της ασφάλειας δικαίου], και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων διοικητικών καταστάσεων. Εξάλλου, η ως άνω θεμελιώδης αρχή, η οποία εξυπηρετεί σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, έχει ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο του φορολογικού δικαίου, ως συνδεόμενη με τη δημοσιονομική τάξη και την εν γένει οικονομική ζωή της χώρας (πρβλ. ΣτΕ 3412/2017 επταμ., 2502/2016.). Ειδικότερα, η αρχή αυτή επιτάσσει ο φορολογούμενος να γνωρίζει έγκαιρα το φορολογικό καθεστώς που διέπει την οικονομική συμπεριφορά του και να μπορεί να προγραμματίζει και να λαμβάνει τις οικονομικού χαρακτήρα αποφάσεις του επί τη βάσει δεδομένων, σαφών και προβλέψιμων κανόνων, όσον αφορά τη φορολογική τους αντιμετώπιση, ώστε να εμπεδώνεται κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης μεταξύ αυτού και του Κράτους που συμβάλλει στην ορθολογική οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η οποία στηρίζεται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, υπό τον εγγυητικό και ρυθμιστικό ρόλο του κράτους (άρθρο 106 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος), προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, και, περαιτέρω, να μην αφήνεται έκθετος σε μακρά περίοδο ανασφάλειας δικαίου -που αποτελεί σε συνδυασμό και με τις συνεχείς μεταβολές της φορολογικής νομοθεσίας - παράγοντα κλονισμού των οικονομικών δραστηριοτήτων του, γεγονός που μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες και ως προς το ύψος των φορολογικών εσόδων (ΣτΕ Ολομ. 691/2019, πρβλ. ΣτΕ 1738/2017). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β') 693/2023	4. Επειδή, αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει, ιδίως, τη σαφήνεια και την προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζομένων κανονιστικών ρυθμίσεων και πρέπει να τηρείται με αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις οι οποίες μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι ιδίως οι διατάξεις περί επιβολής επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων (βλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολ., 509/2022, 2757/2021, κ.ά.). Ανάλογο περιεχόμενο έχουν οι ως άνω δύο γενικές αρχές και στο ενωσιακό δίκαιο (C-427/14 Valsts ienemumu dienests κατά "Veloserviss", σκ. 31, C- 144/14 Cabinet Medical Veterinar Dr. Tomoiaga Andrei κατά Directia Generala Regionala a Finantelor Publice, σκ. 33-35, C-81/10 P, France Telecom SA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Γαλλικής Δημοκρατίας, σκ. 100, C-201/08, Plantanol GmbH & Co KG κατά Hauptzollamt Darmstadt σκ. 46, C-199/03, Ιρλανδία

κατά Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σκ. 69, C- 305/00, Christian Schulin σκ. 58). Περαιτέρω, κατά γενικό νομολογιακό κανόνα του ενωσιακού δικαίου, η αρχή της ασφαλείας δικαίου δεν επιτρέπει σε κοινοτική πράξη να έχει ως χρονικό σημείο αφετηρίας ημερομηνία προγενέστερη της δημοσιεύσεώς της, μπορεί δε, κατ' εξαίρεση, να συμβαίνει το αντίθετο, σε περίπτωση που απαιτείται από τον προς επίτευξη σκοπό και τηρείται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων (βλ., C-487/01 και C-7/02 Gemeente Leusden Holin Groep BV cs κατά Staatssecretaris van Financien, σκ. 59, C-376/02 Stichting "Goed Wonen" κατά Staatssecretaris van Financien σκ. 33, C-260/91 και C- 261/91 Diversinte SA και Iberlacta SA κατά Administracion Principal de Aduanas e Impuestos Especiales de la Junquera, σκ. 11, C-368/89, Crispoltoni, Συλλογή 1991, σ. I-3695, σκέψη 17, βλ. επίσης ΕΔΔΑ, απόφαση National & Provincial Building Society κατά Ηνωμένου Βασιλείου, της 23ης Οκτωβρίου 1997, σκ. 80). Ενόψει αυτών, ο εκτεθείς στην προηγούμενη σκέψη σκοπός της διάταξης του άρθρου 78 παρ. 3 του Συντάγματος, αλλά και οι διαδικαστικές προϋποθέσεις αυτού, υπηρετούν τις συνταγματικά κατοχυρωμένες αρχές της ασφάλειας δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, οι οποίες αποτελούν, παράλληλα και γενικές αρχές του ενωσιακού δικαίου. Τούτο διότι, ειδικότερα, οι χρονικοί περιορισμοί που τίθενται από την ως άνω συνταγματική διάταξη σε σχέση με το χρόνο δημοσίευσης του νόμου, ήτοι, κατά παραπομπή στο άρθρο 42 παράγραφος 1 του Συντάγματος, εντός μηνός από την ψήφισή του νομοσχεδίου που επιφέρει τη μεταβολή και, πάντως, το αργότερο μέσα σε δέκα ημέρες από την λήξη της Συνόδου, ικανοποιούν την προβλεψιμότητα των εννόμων καταστάσεων και σχέσεων η οποία συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο της που αρχή της ασφάλειας δικαίου, επιτάσσει ιδίως να μην μπορεί επ' αόριστον να τίθεται εν αμφιβόλω η κατάσταση του υποχρέου ως προς την ακριβή έκταση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών του έναντι της φορολογικής ή της τελωνειακής αρχής (C-427/14, Valsts ienemumu dienests κατά "Veloserviss", σκ. 31, C-294/11 Elsacom, σκ. 29, C-472/08 Alstom Power Hydro σκ. 16, C-201/08, Plantanol GmbH & Co KG κατά Hauptzollamt Darmstadt, σκ. 46). Εξάλλου, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η δυνατότητα εκ μέρους επιχειρηματία επικλήσεως της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης συναρτάται με το εάν μία εθνική αρχή δημιούργησε βάσιμες προσδοκίες ως προς τη διατήρηση μίας υφιστάμενης καταστάσεως, ενώ, παραλλήλως, γίνεται δεκτό ότι οι προνοητικοί και ενημερωμένοι επιχειρηματίες δεν μπορούν να έχουν δικαιολογημένη προσδοκία επί καταστάσεως, η οποία μπορεί να μεταβάλλεται στο πλαίσιο της εξουσίας εκτιμήσεως την οποία έχουν είτε τα εθνικά όργανα (C-427/14 Valsts ienemumu dienests κατά "Veloserviss", σκ. 39, C-201/08, Plantanol GmbH & Co KG κατά Hauptzollamt Darmstadt, σκ. 53) είτε τα κοινοτικά όργανα (C-310/04 Βασίλειο της Ισπανίας κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, σκ. 81, C-37/02 38/02 Di Lenardo- Adriano Srl και Dilexport Srl κατά Ministero del Commercio con l' Estero σκ. 70-71). Τούτο μπορεί να συμβαίνει και στην περίπτωση κατά την οποία οδηγία φορολογικού ενδιαφέροντος, ρυθμίζουσα γενικούς κανόνες, υφίσταται διαδοχικές τροποποιήσεις για λόγους

	δημοσίου συμφέροντος (λ.χ. εναρμόνιση διαρθρώσεως φορολογικού καθεστώτος προς διασφάλιση της ορθής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ή λόγω διεθνών υποχρεώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης), αναγνωρίζει, παράλληλα, ευρείες εξουσίες στα κράτη μέλη, με συνέπεια, ενδεχόμενη μεταβολή της αντίστοιχης εθνικής νομοθεσίας, σύμφωνη με την οδηγία αυτή, να μην μπορεί να θεωρηθεί ως απρόβλεπτη (βλ. C-201/08, Plantanol GmbH & Co KG κατά Hauptzollamt Darmstadt, σκ. 54, C-487/01 και C-7/02 Gemeente Leusden Holin Groep BV cs κατά Staatsssecretaris van Financien, σκ. 66). Τούτο ισχύει, (βλ. κατωτέρω σκέψη 7 και 8) και στο πλαίσιο οδηγιών ως προς την οργάνωση του γενικού καθεστώτος επιβολής φόρων, ως λ.χ. του ειδικού φόρου κατανάλωσης επί συγκεκριμένων προϊόντων, μεταξύ των οποίων και των βιομηχανοποιημένων καπνών και τσιγάρων, όπου υπάρχει σταδιακή εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών μελών σε σχέση με τη διάρθρωση του φόρου και τον προσδιορισμό εκ μέρους των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης των κατωτάτων συντελεστών. Λόγω της σταδιακής εναρμόνισης ανακύπτει συνεχής ανάγκη προσαρμογής της ενωσιακής καταρχήν νομοθεσίας για τους συντελεστές αυτούς και τη διάρθρωση των ειδικών φόρων κατανάλωσης με γνώμονα την ορθή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, την επίτευξη των ευρύτερων στόχων της Συνθήκης, ενόψει και των μεταβαλλόμενων οικονομικών καταστάσεων, με εντεύθεν συνέπεια την αντίστοιχη προσαρμογή της νομοθεσίας των κρατών μελών. Ενόψει αυτών, ο εθνικός νομοθέτης, ο οποίος, στο πλαίσιο και της με βάση το άρθρο 78 παρ. 1 του Συντάγματος ευρείας ευχέρειάς του να διαμορφώνει εκάστοτε το οικείο φορολογικό σύστημα, εκτιμώντας τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες επί τη βάσει γενικών και αντικειμενικών κριτηρίων (πρβλ. ΣτΕ 2564/2015 Ολ., 431/2023 7μ., 775-4/2022, 84/2021, 361/2019, 1773/2018 7μ.), καθορίζει συγκεκριμένα τη διάρθρωση και το συντελεστή του ειδικού φόρου κατανάλωσης ασκώντας την ευχέρειά του αυτή εντός των δεσμεύσεων και ορίων που του παρέχει η σχετική ενωσιακή νομοθεσία. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 664/2023	6. Επειδή, με την 709/2020 απόφαση της Ολομελείας του Δικαστηρίου κρίθηκε ότι η απευθείας, χωρίς δημοπρασία, εκποίηση δημοσίων εκτάσεων στους αυθαίρετους κατόχους τους, όπως αυτή οργανώνεται στις διατάξεις του άρθρου 23 του ν. 4061/2012, δηλαδή γενικευμένα και ασύνδετα με πρόσθετες προϋποθέσεις συναρτώμενες με τον τρόπο της αυθαίρετης κατοχής και τη χρήση, το μέγεθος και τη σημασία των κατεχομένων εκτάσεων, δεν είναι συνταγματικώς ανεκτή, αντιθέτως αντίκειται στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου και της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου (άρθρο 25 παρ. 1 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος αντίστοιχα). Τούτο διότι οι εν λόγω ρυθμίσεις ευνοούν αδικαιολογήτως τους αυθαιρέτως κατέχοντες δημόσιες εκτάσεις υπέρ των οποίων προβλέπεται η εξαγορά έναντι όσων δεν προέβησαν αυτογνωμόνως σε κατάληψη τέτοιων εκτάσεων και επιβραβεύουν με τον τρόπο αυτό την αυθαίρετη κατοχή, χρήση και κάρπωση αυτών χωρίς να συντρέχει κανένας συνταγματικά ανεκτός

	δικαιολογητικός λόγος. Ως εκ τούτου, κατά την κρίση της Ολομελείας, οι διατάξεις αυτές ως αντισυνταγματικές και ανίσχυρες δεν είναι δυνατόν να παράσχουν νόμιμο έρεισμα για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων με αντικείμενο την απευθείας εκποίηση ή την άρνηση απευθείας εκποίησης δημόσιων εκτάσεων σε αυθαιρέτως κατέχοντες αυτές. [Απέχει από την έκδοση οριστικής απόφασης. Παραπέμπει την υπόθεση στην Ολομέλεια].
ΣτΕ (Γ΄) 492-3/2023	16. Επειδή, προβάλλεται ότι κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή του άρθρου 24Α του ν. 4369/2016 και των αντίστοιχων όρων της προκηρύξεως η μη εκπλήρωση της υποχρεώσεως αξιολογήσεως των υφισταμένων κατ' ενάσκηση του συνταγματικού δικαιώματος απεργίας (άρθρο 23 παράγραφος 2) θεωρήθηκε «υπαίτια» μη εκπλήρωση της σχετικής υποχρεώσεως των αιτούντων, ενώ η «λευκή» αυτή απεργία, στην οποία συμμετείχαν καλύπτεται από το τεκμήριο της νομιμότητας (εφόσον δεν έχει κηρυχθεί, και δη τελεσιδίκως, ως παράνομη ή/και καταχρηστική). Ο λόγος είναι απορριπτέος διότι, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, η μη διενέργεια από δημόσιο υπάλληλο αξιολογήσεως των υφισταμένων συνεπεία συμμετοχής του σε απεργία (ανεξαρτήτως της νομιμότητάς της) συνιστά υπαίτια (ηθελημένη) μη εκπλήρωση της σχετικής υποχρεώσεως, χωρίς να παραβιάζεται το άρθρο 23 παράγραφος 2 του Συντάγματος που κατοχυρώνει το δικαίωμα της απεργίας. Περαιτέρω, δεδομένου ότι με τις εν λόγω διατάξεις του άρθρου 24Α του ν. 4369/2016 και των προκηρύξεων επιδιώκεται η εξυπηρέτηση των προεκτεθέντων σκοπών στο πλαίσιο των αναφερθεισών συνταγματικών αρχών, είναι απορριπτέα τα προβαλλόμενα ότι οι διατάξεις αυτές του άρθρου 24Α αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις του άρθρου 25 παράγραφος 1 εδάφιο τέταρτο, αφού δεν προκύπτει ο σκοπός της καθιερώσεως της μη εκπληρώσεως της υποχρεώσεως αξιολογήσεως ως κωλύματος συμμετοχής του υπαλλήλου στις διαδικασίες επιλογής προϊσταμένων. Επί πλέον, η επίδικη ρύθμιση οργανώσεως και λειτουργίας της Δημόσιας Διοικήσεως συνάπτεται με το αντικείμενο και τον χαρακτήρα των καθηκόντων των εν λόγω υπαλλήλων και δεν είναι, ως εκ τούτου, προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία για την επίτευξη του προεκτεθέντος σκοπού δημοσίου συμφέροντος ούτε υπερακοντίζει -και μάλιστα προδήλως- τον σκοπό αυτόν και, άρα, κείται εντός του περιθωρίου εκτιμήσεως του νομοθέτη και δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παράγραφος 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος), ενώ έχει γενικό, απρόσωπο και αντικειμενικό χαρακτήρα, κινούμενη εντός των διαγραφομένων από την αρχή της ισότητας ορίων. Εξ άλλου, τα προβαλλόμενα ότι οι επίδικες διατάξεις αντίκεινται στις αρχές του κράτους δικαίου και της αναλογικότητας και στο άρθρο 2 παράγραφος 1 του Συντάγματος, διότι δεν προβλέπουν τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ακόμα και εάν ο υπάλληλος υπαιτίως δεν εκπληρώνει την υποχρέωση αξιολογήσεως υφισταμένων του, υφίστανται συνταγματικοί, νομοθετικοί ή άλλοι λόγοι αναγόμενοι σε προστασία συγκεκριμένου εννόμου αγαθού που να δικαιολογούν την κάμψη του θεσπιζόμενου κανόνα, είναι απορριπτέα ως

	αόριστα, ενώ πάντως, όπως προεκτέθηκε, μόνον η υπαίτια μη εκπλήρωση του συγκεκριμένου καθήκοντος συνιστά λόγο αποκλεισμού από διαδικασία επιλογής και τοποθετήσεως προϊσταμένων. Δεδομένου δε ότι, κατά τα προαναφερθέντα, η προβλεπόμενη αδυναμία συμμετοχής σε διαδικασίες επιλογής και τοποθετήσεως προϊσταμένων σε περίπτωση μη εκπληρώσεως υπαιτίως της υποχρεώσεως αξιολογήσεως δεν συνιστά κύρωση, είναι απορριπτέα τα προβαλλόμενα ότι η ρύθμιση αυτή αντίκειται στα άρθρα 103 και 7 του Συντάγματος λόγω θεσπίσεως κατ' ουσίαν πειθαρχικού παραπτώματος και πειθαρχικής ποινής χωρίς σχετικές εγγυήσεις. Επίσης, δεδομένου ότι δεν παραβιάζουν το άρθρο 23 παράγραφος 2 του Συντάγματος οι επίδικες διατάξεις του άρθρου 24Α παράγραφοι 4 και 5 του ν. 4369/2016 που θεσπίζουν ρύθμιση οργανώσεως και λειτουργίας της Δημόσιας Διοικήσεως, μη κυρωτικού χαρακτήρα, ασχέτως προς την άσκηση του δικαιώματος απεργίας, είναι απορριπτέα ως αλυσιτελή τα προβαλλόμενα ότι η Διοίκηση έπρεπε να ερμηνεύσει τις διατάξεις του άρθρου 24Α -προκειμένου να διασωθεί το κύρος τους- σύμφωνα με το άρθρο 23 παράγραφος 2 του Συντάγματος, το οποίο α. δεν επιτρέπει τον περιορισμό του δικαιώματος της απεργίας με νόμο άλλον (όπως ο ν. 4489/2017) πλην του ρυθμίζοντος το ίδιο το δικαίωμα και β. αποκλείει τους δυσανάλογους περιορισμούς, όπως, εν προκειμένω, τη λήψη μέτρων κυρωτικού χαρακτήρα (λ.χ. απόλυση, πειθαρχική δίωξη και τιμωρία, στέρηση προαγωγής) εναντίον εργαζομένων που συμμετείχαν σε απεργία, και, περαιτέρω, απαγορεύει την ανταπεργία (άρθρο 22 παράγραφος 2 του ν. 1264/1982).
ΣτΕ (Δ') 461/2023	9. Επειδή, όπως συνάγεται από τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 2 και 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την προστασία της ζωής όλων όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια· οφείλει, ειδικότερα, να μεριμνά για την αποτελεσματική προστασία της ζωής και της υγείας των λουομένων και να λαμβάνει τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα ως προς την οργάνωση της ναυαγοσωστικής εκπαίδευσης και την ναυαγοσωστική κάλυψη των παραλιών της χώρας, με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και σύγχρονο υλικοτεχνικό εξοπλισμό (βλ. και ΠΕ ΣτΕ 124/2020). Εξ άλλου, από τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 και το άρθρο 106 παρ. 1 αυτού, συνάγονται τα εξής: Στην επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή στην ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει, ο νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς και κατά τρόπο αντικειμενικό, να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Ενόψει, συνεπώς, της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νομοθέτη, κοινό και κανονιστικό, περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος τήρησης της αρχής της αναλογικότητας

	περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις οικείες προπαρασκευαστικές εργασίες, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς. Περαιτέρω, ενόψει της κατά τα ανωτέρω επιταγής για αποτελεσματική προστασία της ζωής και της υγείας των λουομένων, η θέσπιση αυστηρών προϋποθέσεων για την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των φορέων παροχής ναυαγοσωστικής εκπαίδευσης, καθώς και για την απόκτηση άδειας ναυαγοσώστη, δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος και είναι επιτρεπτή, υπό την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 203/2020 Ολομ κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Β’) 431/2023	6. Επειδή, το άρθρο 4 του Συντάγματος ορίζει στη μεν παράγραφο 1 ότι: «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» και στη παράγραφο 5 ότι: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», ενώ το άρθρο 78 ορίζει ότι: «1. Κανένας φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο που καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές ή τις κατηγορίες τους, στις οποίες αναφέρεται ο φόρος. … 4. Το αντικείμενο της φορολογίας, ο φορολογικός συντελεστής, οι απαλλαγές ή εξαιρέσεις από τη φορολογία ... δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικής εξουσιοδότησης.». Κατά την έννοια των παρ. 1 και 4 του άρθρου 78 του Συντάγματος το αντικείμενο και το υποκείμενο του φόρου, ο φορολογικός συντελεστής καθώς και οι απαλλαγές ή εξαιρέσεις από αυτόν πρέπει να θεσπίζονται με τυπικό νόμο και όχι με πράξη της Διοικήσεως που εκδίδεται κατά νομοθετική εξουσιοδότηση (βλ. ΣτΕ 1972/2012 Ολ., 2596, 2594/2021 7μ., 275/2014 7μ., 2306-5/2019, 2809/2017, κ.α.). Δεν αποκλείεται, όμως, κατά την έννοια των εν λόγω διατάξεων, η νομοθετική επιβολή φόρου με προσδιορισμό της βάσης επιβολής του δια παραπομπής σε διατάξεις άλλου τυπικού νόμου, εφόσον έτσι προσδιορίζεται εμμέσως μεν, πλην σαφώς, η φορολογητέα ύλη (βλ. ΣτΕ 1972/2012 Ολ., 2306-5/2019, 2809/2017). Περαιτέρω, από τις ως άνω διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 1 και παρ. 5 του Συντάγματος σε συνδυασμό με το άρθρο 78 παρ. 1 αυτού, που καθορίζει τα στοιχεία που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο φορολογικής επιβάρυνσης, συνάγεται ότι ο νομοθέτης είναι, καταρχήν, ελεύθερος να καθορίζει τις διάφορες μορφές των οικονομικών επιβαρύνσεων για τη δημιουργία δημοσίων εσόδων προς κάλυψη των δαπανών του Κράτους, που δύνανται να επιβληθούν στους βαρυνόμενους πολίτες με διάφορους

	τρόπους, περιορίζεται, όμως, από ορισμένες γενικές αρχές, με τις οποίες επιδιώκεται από τον συνταγματικό νομοθέτη η πραγμάτωση των κανόνων της φορολογικής δικαιοσύνης και γενικότερα του κράτους δικαίου. Συγκεκριμένα, οι αρχές αυτές είναι η καθολικότητα της επιβάρυνσης και η ισότητα αυτής έναντι των βαρυνομένων, εξειδικευόμενη με τον, καταρχήν, βάσει ορισμένης φοροδοτικής ικανότητας, καθορισμό του φορολογικού βάρους, το οποίο, πάντως, επιβάλλεται επί συγκεκριμένης και εξ αντικειμένου οριζόμενης φορολογητέας ύλης, η οποία μπορεί, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 78 παρ. 1 του Συντάγματος, να είναι το εισόδημα, η περιουσία, οι δαπάνες ή οι συναλλαγές. Από τις ως άνω διατάξεις του Συντάγματος συνάγεται επίσης ότι ο νομοθέτης έχει ευρεία ευχέρεια να διαμορφώνει εκάστοτε το οικείο φορολογικό σύστημα, πάντοτε όμως υπό την προϋπόθεση ότι οι σχετικές ρυθμίσεις γίνονται βάσει γενικών και αντικειμενικών κριτηρίων, καθώς και να φορολογεί ή να μη φορολογεί ορισμένη κατηγορία φορολογικών στοιχείων εκτιμώντας τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (βλ. ΣτΕ 2564/2015 Ολ., 775-4/2022, 84/2021, 361/2019, 1773/2018 7μ, και την σε αυτές παρατιθέμενη νομολογία). Εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει, ιδίως, τη σαφήνεια και την προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζομένων κανονιστικών ρυθμίσεων και πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι ιδίως οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων υπό την μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων (βλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολ., 509/2022, 2757/2021, κ.ά.). [Δέχεται την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 400/2023	7. Επειδή, όπως έχει ήδη κριθεί με την 1684/2022 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού του εν γένει προσωπικού των δομών υγείας επιδιώκει σκοπό συνταγματικής τάξεως, ο οποίος συνίσταται στην προστασία της δημόσιας υγείας, για την επίτευξη του οποίου ο νομοθέτης έχει λάβει υπόψη τα υφιστάμενα κατά τον χρόνο της θέσπισής του έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά και επιδημιολογικά δεδομένα. Επομένως, το μέτρο τούτο δικαιολογεί τον περιορισμό που επιβάλλεται στα δικαιώματα ιατρικού αυτοκαθορισμού, αυτονομίας και ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του προσωπικού των δομών υγείας. Περαιτέρω, ο περιορισμός αυτός προβλέπεται από ειδικές διατάξεις νόμου (άρθρο 206 του ν. 4820/2021), οι οποίες ορίζουν, συγχρόνως, ότι εξαιρούνται από το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού όσοι έχουν νοσήσει και για διάστημα έξι (6) μηνών από τη νόσηση, καθώς και όσοι έχουν αποδεδειγμένους λόγους υγείας που εμποδίζουν τη διενέργεια του εμβολίου (άρθρο 206 παρ. 4 του ν. 4820/2021), προβλέπεται δε και διαδικασία και αναλυτικοί

	λόγοι εξαίρεσης από τον υποχρεωτικό εμβολιασμό για λόγους υγείας (βλ. την προσβαλλόμενη κ.υ.α.). Η δε χρήση ηπιότερων μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, όπως η υποχρεωτική χρήση μάσκας και η συχνή διενέργεια διαγνωστικών ελέγχων, ενόψει του χώρου εργασίας και της φύσεως των καθηκόντων του απασχολούμενου στις δομές υγείας προσωπικού, που επιβάλλει τη συχνή επαφή του με ασθενείς, που αποτελούν ιδιαιτέρως ευπαθή ομάδα, δεν αποτελεί κατά την κρίση του νομοθέτη επαρκές μέτρο για την ανάσχεση της πανδημίας, ιδίως ενόψει της μετάλλαξης «Δέλτα», η οποία διακρίνεται για τη μεταδοτικότητά της, δεδομένου εξάλλου ότι το ποσοστό των εμβολιασμών απείχε από το αναγκαίο για τη δημιουργία του τείχους ανοσίας και της ύπαρξης μεταξύ των υπόχρεων προς εμβολιασμό σημαντικού αριθμού ανεμβολίαστων, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που παρατίθενται αναλυτικά στα πρακτικά συζητήσεως στη Βουλή κατά τη ψήφιση του ν. 4820/2021. Συνεπώς, ο εμβολιασμός δεν αποτελεί προδήλως απρόσφορο και μη αναγκαίο ούτε προδήλως δυσανάλογο μέτρο για την επίτευξη του ως άνω σκοπού δημοσίου συμφέροντος. Τέλος, ειδικώς το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, έχει δεοντολογική υποχρέωση να μεριμνά ώστε να μην καταστεί φορέας μετάδοσης του ιού, με αποτέλεσμα να τον διασπείρει στους ασθενείς οι οποίοι του έχουν εμπιστευθεί την αποκατάσταση της υγείας τους (αρχή της «μη - βλάβης» η οποία μνημονεύεται στην από 14.6.2021 Σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής και Τεχνοηθικής «Για την υποχρεωτικότητα του εμβολιασμού σε ορισμένες επαγγελματικές ομάδες στον χώρο της υγείας»). Στο πλαίσιο αυτό της αυξημένης ευθύνης ώστε να μην διαψευσθεί η σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του εν λόγω προσωπικού και των ασθενών, το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό οφείλει να αποδέχεται εντονότερους περιορισμούς στο δικαίωμα του ιατρικού αυτοπροσδιορισμού, ο δε υποχρεωτικός εμβολιασμός αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την ασφαλή επιτέλεση του έργου του ιατρών και των νοσηλευτών, σε συνδυασμό με τη γενικώς ισχύουσα κατά το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος υποχρέωση επίδειξης της αναγκαίας κοινωνικής αλληλεγγύης. Επομένως, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός του προσωπικού των δομών υγείας με τέσσερα (4) συγκεκριμένα εμβόλια που έχουν λάβει άδεια κυκλοφορίας υπό αίρεση με εκτελεστικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ύστερα από γνώμη του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων, με τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις των Κανονισμών 762/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 31ης Μαρτίου 2004 και 507/2006 της Επιτροπής της 29ης Μαρτίου 2006 δεν προσκρούει σε καμία συνταγματικής ή υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη ή αρχή. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Γ') 346/2023	10. Επειδή, περαιτέρω, η ανάκληση διορισμού σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη αποτελεί διοικητικό μέτρο, η επιβολή του οποίου υπαγορεύεται από τους προαναφερθέντες επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον η ανακλητική πράξη εκδίδεται μετά την πάροδο διετίας από τη δημοσίευση της πράξης του διορισμού βάσει υποκειμενικής συμπεριφοράς του υπαλλήλου, η οποία συνίσταται στο ότι αυτός προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως

	την πλάνη της Διοίκησης σε σχέση με την επιλογή του στη θέση που διορίσθηκε, απαιτείται, πριν από την έκδοση της πράξης αυτής, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 του Συντάγματος και το άρθρο 6 του κυρωθέντος με τον ν. 2690/1999 (Α΄ 45) Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, η προηγούμενη κλήση του υπαλλήλου σε ακρόαση (βλ. ΣτΕ 2739-2742/2005). Η ανακλητική πράξη πρέπει καταρχήν να αιτιολογείται επαρκώς ως προς το ότι ο διορισθείς προκάλεσε ή υποβοήθησε δολίως την παρανομία της πράξης διορισμού του (βλ. ΣτΕ 1437/2021 7μ., 1094/2014, πρβλ. ΣτΕ 2616/2012 7μ., 2319/2012, 3569/1998, 2429/1992). Κατά της ανακλητικής πράξης προβλέπεται η άσκηση του κατά το άρθρο 95 παρ. 1 του Συντάγματος γενικού ένδικου βοηθήματος της αίτησης ακυρώσεως. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία θίγει δικαιώματα «αστικής φύσεως» του αιτούντος, [ήτοι το δικαίωμα ενός δημοσίου υπαλλήλου να συνεχίσει να απασχολείται στη θέση του, βλ. ΕΔΔΑ, 19.9.2017 (μείζονος σύνθεσης), Regner κατά Τσεχίας, σκέψεις 120-125, 21.7.2016, Miryana Petrova κατά Βουλγαρίας, σκέψεις 33-35, 29.4.2014, Ternovskis κατά Λετονίας, σκέψη 44, βλ. ΣτΕ 3262/2012, 1405/2007 7μ. κ.ά.] είναι, κατά το άρθρο 1 παρ. 1 περ. α΄ του ν. 702/1977, το Διοικητικό Εφετείο, το οποίο έχει την παρεχόμενη σ' αυτό από το Σύνταγμα και τον νόμο (βλ. άρθρο 4 παρ. 1 του ν. 702/1977 για την αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του π.δ. 18/1989 που ισχύουν για το Συμβούλιο της Επικρατείας) εξουσία να εξετάζει αφενός το σύνολο των προβαλλομένων αιτιάσεων, αφετέρου το σύνολο των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, περαιτέρω δε τη δυνατότητα να ελέγξει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς και τον τρόπο άσκησης της διακριτικής εξουσίας της Διοίκησης και, τέλος, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την πράξη αυτή για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων την πλάνη περί τα πράγματα ή τη μη νόμιμη και ανεπαρκή αιτιολογία, χωρίς να ασκεί επιρροή το γεγονός ότι δεν έχει εξουσία να προβεί σε μεταρρύθμιση της πράξης (βλ. σχετ. ΣτΕ 3098/2017 7μ., πρβλ. ΕΔΔΑ, 21.7.2011, Sigma Radio Television Ltd κατά Κύπρου, σκέψεις 151 - 157). Εξάλλου, το διοικητικό αυτό μέτρο αποτελεί σοβαρό πλην αναγκαίο περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, και της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (βλ. τις σχετικές προϋποθέσεις στην απόφαση ΕΔΔΑ της 25.9.2018, Denisov κατά Ουκρανίας, υπόθ. 76639/11, μείζονος σύνθεσης). Τούτο, διότι ο περιορισμός αυτός συνάπτεται άμεσα με τις νόμιμες προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του υπαλλήλου, από επαγγελματική και ηθική σκοπιά, για τον διορισμό του σε δημόσια θέση και με την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται στην ομαλή λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 347/2020, 931/2018, 1900/2014 Ολομ., 788/2014, 3262/2012, ΕΔΔΑ, 23.8.2011, Βαγενάς κατά Ελλάδας)· τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και του συνόλου των λοιπών οικονομικής φύσης εννόμων συνεπειών που επέρχονται από την αναδρομική ισχύ της ανακλητικής πράξης. Ειδικότερα, ναι μεν με την ανάκληση διορισμού αίρονται καταρχήν αναδρομικά όλες οι συνέπειες που απορρέουν από την υπαλληλική σχέση, πλην, όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΣ 599/2021 Ολομ. σκ. 25-27), δεν συμβιβάζεται

	με την αρχή της αναλογικότητας η αναζήτηση από τον υπάλληλο, ως αχρεωστήτως λαβόντα, του συνόλου των ποσών που έλαβε ως αποδοχές για τις υπηρεσίες που πραγματικά παρείχε κατά τη διάρκεια του υπαλληλικού βίου του, αλλά το αν υπέχει καταρχήν υποχρέωση επιστροφής ορισμένου ποσού καθώς και το ύψος του ποσού αυτού αποτελούν προϊόν ad hoc στάθμισης σύμφωνα με τις απαιτήσεις των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτών που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Επίσης, με την 1820/2021 απόφαση της Ολομελείας του ιδίου Δικαστηρίου έχει κριθεί (βλ. ιδίως σκ. 32 και 38) ότι η - λόγω της ανάκλησης του διορισμού - πλήρης στέρηση σύνταξης του υπαλλήλου, ο οποίος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, θα υπερακόντιζε, στο πλαίσιο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετεί η ανάκληση διορισμού, ως μέτρο αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας. Περαιτέρω, με την απόφαση αυτή τέθηκαν in abstracto κριτήρια για τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας σύνταξης. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το ποσό αυτό: α) δεν μπορεί να ισούται με το ποσό που θα ελάμβανε ο υπάλληλος εάν είχε νομίμως συσταθεί η υπαλληλική του σχέση, β) πρέπει, πάντως, να τελεί σε κάποια αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας και γ) δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το κατώτερο όριο σύνταξης κατ' άρθρο 55 παρ. 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα. Ενόψει των ανωτέρω, η λήψη του διοικητικού μέτρου της ανάκλησης διορισμού του υπαλλήλου που προκάλεσε δολίως την παρανομία του διορισμού του δεν αντίκειται καταρχήν στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 2 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 και 8 της ΕΣΔΑ. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΣτΕ (Α') 327/2023	7. Επειδή, εξάλλου, όπως έχει κατ' επανάληψη κριθεί τόσο από το Συμβούλιο της Επικρατείας (βλ. ΣτΕ 777/2013 Ολομ., 601/2012 Ολομ., 3087, 3088/2011 Ολομ., 1583/2010 Ολομ., 1005/2022, 459/2021 7μ., 2989/2020, 2924, 1/2019, 2398/2018, 3142, 1344/2017 κ.ά.) όσο και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αποφάσεις της 28.5.2009, υπ' αριθμ. 44685/07 προσφυγή Τσέλικα – Σκούρτη κατά Ελλάδος και της 12.1.2006, επί του παραδεκτού, υπ' αριθμ. 13404/03 προσφυγή Φίλιππου Γρυπαίου κατά Ελλάδος), η υποχρέωση καταβολής παραβόλου αποβλέπει στην αποτροπή ασκήσεως απερίσκεπτων ενδίκων μέσων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Ενόψει τούτου, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 36 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, με την οποία τάσσεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού ενδίκου βοηθήματος ή μέσου η καταβολή του προβλεπομένου παραβόλου εντός της προαναφερόμενης μηνιαίας προθεσμίας, δεν αντίκειται ούτε στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., ούτε και στην αρχή της αναλογικότητας που ρητώς κατοχυρώνεται από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος (ΣτΕ 1926-29/2022). [Απορρίπτει την αίτηση]

ΣτΕ (Στ') 234-42/2023	Επειδή, ο σκοπός των προαναφερθέντων μέτρων είναι ο περιορισμός της δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης, προκειμένου να τεθεί φραγμός στην ανεξέλεγκτη επιβάρυνση των ασφαλιστικών ταμείων και να αποτραπεί η κατάρρευση του συστήματος της δημόσιας υγείας. Προς εξυπηρέτηση δε των εν λόγω σκοπών δημοσίου συμφέροντος, ο περιορισμός της δημόσιας δαπάνης, με αντίστοιχο περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν από τις εξωνοσοκομειακές πωλήσεις φαρμάκων με κάλυψη της δαπάνης (ολική ή μερική) από τους Φ.Κ.Α., δεν αποτελεί προδήλως μη πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την εξυπηρέτηση των ανωτέρω σκοπών δημοσίου συμφέροντος. Εξ άλλου, το ένδικο μέτρο της «επιστροφής» συμβάλλει στη βελτίωση των οικονομικών στοιχείων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης και, εντεύθεν, στη διατήρηση του αντίστοιχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτόν επιχειρήσεων, χωρίς να επιβαρύνει τις λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητές τους στην αγορά του φαρμάκου. Περαιτέρω, η πρόβλεψη του συγκεκριμένου ποσοστού «επιστροφής» (3%) δεν παρίσταται, εν όψει και του ύψους του, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία, ούτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση των επιδιωκόμενων σκοπών μέτρο (βλ. ΣτΕ 1045/2019, 1652, 1153/2022, 2120, 2122/2021, πρβλ. ΣτΕ 3447-3450/2015 7μ). Συνεπώς, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι οι προβαλλόμενοι λόγοι ακυρώσεως, κατά τους οποίους η πρόβλεψη του ένδικου μέτρου της «επιστροφής» έχει αποκλειστικώς εισπρακτικό χαρακτήρα και αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος, με τις οποίες κατοχυρώνονται, αντιστοίχως, η προστασία της οικονομικής και επιχειρηματικής ελευθερίας καθώς και η αρχή της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ 2120/2021, 1153/2022). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 209/2023	9. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι η διάταξη του δευτέρου εδαφίου της περ. 1 της υποπαρ. Ε.10 της παρ. Ε΄ του άρθρου πρώτου του ν. 4152/2013, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο έκδοσης του προσβαλλόμενου διατάγματος, -η οποία, κατ' εξαίρεση προς τον κανόνα της πλήρους απασχόλησης υπεύθυνου επιστήμονα, επιτρέπει στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις εμπορίας λιπασμάτων να απασχολούν, κατ' επιλογή τους, υπεύθυνο επιστήμονα μερικής απασχόλησης- είναι ανίσχυρη ως αντίθετη στα άρθρα 2 παρ. 1, 21 παρ. 3 και 24 παρ. 1 του Συντάγματος, ενόψει της συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να λαμβάνει προληπτικά μέτρα για την υγεία του ανθρώπου, την υγεία των φυτών και των ζώων και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στα οποία περιλαμβάνεται, κατά το αιτούν ΓΕΩΤ.Ε.Ε., «και η νομοθετική θέσπιση της υποχρεωτικής εμπλοκής υπεύθυνου επιστήμονα στην … εμπορία λιπασμάτων με σχέση πλήρους απασχόλησης ...», η οποία «δεν συναρτάται με το μέγεθος της επιχείρησης που ασκεί τη δραστηριότητα, αλλά με τη δραστηριότητα καθεαυτή». Συναφώς, προβάλλεται ότι οι εξειδικεύουσες την εν λόγω ρύθμιση διατάξεις του άρθρου 2 του π.δ. 159/2014 πάσχουν διότι, ερειδόμενες

στην ανίσχυρη, ως αντικειμένη στις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις, εξουσιοδότηση του τελευταίου εδαφίου της ως άνω περ. 1 της υποπαρ. Ε.10, καθορίζουν, κατά παράβαση των αυτών συνταγματικών διατάξεων, τα προσδιοριστικά στοιχεία του καθεστώτος μερικής απασχόλησης, με αποτέλεσμα να επιτρέπεται στις ανωτέρω επιχειρήσεις να εμπορεύονται λιπάσματα χωρίς τη διαρκή παρουσία υπεύθυνου επιστήμονα και με μόνο γνώμονα την αποφυγή του αυξημένου κόστους που επάγεται για αυτές η πλήρης απασχόληση υπεύθυνου επιστήμονα. Εξάλλου, κατά το αιτούν ν.π.δ.δ., ούτε στη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο) ευρίσκει έρεισμα η θέσπιση της προαναφερόμενης ρύθμισης.

[…]

12. Επειδή, σε αρμονία προς τις επιταγές των προαναφερόμενων άρθρων 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος (Σ.τ.Ε. 3747-3749/2013 Ολ., επίσης Π.Ε. 253/2014) εκδόθηκε ο ν. 3919/2011 «Αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας, κατάργηση αδικαιολόγητων περιορισμών στην πρόσβαση και άσκηση επαγγελμάτων» (Α΄ 32/2.3.2011). Με τον νόμο αυτόν -μνεία του οποίου γίνεται στο προοίμιο του προσβαλλόμενου διατάγματος- επιδιώκεται, όπως προκύπτει από τη σχετική αιτιολογική έκθεση, η άρση των περιορισμών της υφιστάμενης νομοθεσίας για την πρόσβαση σε ορισμένο επάγγελμα και την άσκησή του. Ειδικότερα, στο άρθρο 1 του ως άνω νόμου ορίσθηκε ότι «για την πρόσβαση σε επαγγέλματα και την άσκησή τους ισχύει η αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος)» (παρ. 1) καθώς και ότι «οι διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας που αφορούν στην πρόσβαση και την άσκηση επαγγελμάτων επιβάλλεται να ερμηνεύονται στενά και σε αρμονία προς την αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας και της προστασίας του ανταγωνισμού. Διατάξεις νόμων, κανονιστικές πράξεις και ερμηνευτικές εγκύκλιοι που αντιβαίνουν στα προβλεπόμενα στα άρθρα 2 και 3 του νόμου αυτού καταργούνται» (παρ. 2, όπως το δεύτερο εδάφιο αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 παρ. 16 του ν. 4038/2012, Α΄ 14). Περαιτέρω, με το, υπό τον τίτλο «κατάργηση αδικαιολόγητων περιορισμών στην πρόσβαση και άσκηση επαγγελμάτων», άρθρο 2 του ίδιου νόμου τίθεται, στην παράγραφο 1, ο κανόνας της κατάργησης, μετά την πάροδο τεσσάρων μηνών από τη δημοσίευσή του (ήτοι την 3.7.2011), των προβλεπόμενων στην ισχύουσα νομοθεσία περιορισμών «που αφορούν στην πρόσβαση και την άσκηση επαγγελμάτων, πέραν εκείνων … για τα οποία διαλαμβάνεται ρύθμιση στο κεφάλαιο Β΄ του παρόντος [πρόκειται για τα επαγγέλματα του συμβολαιογράφου, δικηγόρου, μηχανικού και νόμιμου ελεγκτή]» και απαριθμούνται, στην παράγραφο 2, δέκα περιπτώσεις καταργούμενων περιορισμών και απαγορεύσεων που έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα, ως μη αναγόμενων στο πρόσωπο του ενδιαφερόμενου να ασκήσει επάγγελμα.

[…]

[Κηρύσσει τη δίκη εν μέρει κατηργημένη, κατά το σκεπτικό.

Απορρίπτει, κατά τα λοιπά, την κρινόμενη αίτηση, σύμφωνα με το σκεπτικό.]

ΣτΕ (Γ') 164/2023	12. Επειδή με τις διατάξεις του άρθρου 43 του Συντάγματος παρέχεται στον κοινό νομοθέτη η δυνατότητα να μεταβιβάζει την αρμοδιότητα προς θέσπιση κανόνων δικαίου στην εκτελεστική εξουσία. Ειδικότερα, τίθεται ο κανόνας (εδάφιο πρώτο) ότι η νομοθετική εξουσιοδότηση παρέχεται προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος ασκεί την μεταβιβαζόμενη αρμοδιότητα με την έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων. Η νομοθετική εξουσιοδότηση πρέπει να είναι ειδική και ορισμένη, δηλαδή να προβαίνει σε συγκεκριμένο προσδιορισμό του αντικειμένου της, ασχέτως αν είναι ευρεία ή στενή, ασχέτως, δηλαδή αν είναι μεγαλύτερος ή μικρότερος ο αριθμός των περιπτώσεων τις οποίες η Διοίκηση μπορεί να ρυθμίσει βάσει της συγκεκριμένης νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως. Περαιτέρω, με την διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 2 του εν λόγω άρθρου του Συντάγματος επιτρέπεται η εξουσιοδότηση για την έκδοση κανονιστικών πράξεων προς άλλα, εκτός του Προέδρου της Δημοκρατίας, όργανα της Διοικήσεως προκειμένου να ρυθμισθούν ειδικότερα θέματα ή θέματα με τοπικό ενδιαφέρον ή με χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό. Ως ειδικότερα θέματα νοούνται εκείνα τα οποία αποτελούν, κατά το περιεχόμενό τους και σε σχέση με την ουσιαστική ρύθμιση που περιλαμβάνεται στο νομοθετικό κείμενο, μερικότερη περίπτωση ορισμένου θέματος που αποτελεί το αντικείμενο της νομοθετικής ρυθμίσεως. Απαιτείται επομένως, στην περίπτωση αυτή, να περιέχει το νομοθετικό κείμενο όχι απλώς τον καθ' ύλην προσδιορισμό του αντικειμένου της εξουσιοδοτήσεως, αλλά επί πλέον και την ουσιαστική ρύθμισή του, έστω και σε γενικό, ορισμένο, όμως, πλαίσιο σύμφωνα προς το οποίο ενεργεί η Διοίκηση προκειμένου να ρυθμίσει τα μερικότερα θέματα. Η αναφερθείσα ουσιαστική ρύθμιση μπορεί να υπάρχει τόσο στις διατάξεις του εξουσιοδοτικού νόμου όσο και σε διατάξεις άλλων νόμων σχετικών με τα θέματα που αποτελούν αντικείμενο της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως. Τέλος, για το συνταγματικό κύρος της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως δεν απαιτείται οπωσδήποτε να διαγράφει η ίδια ή με παραπομπή σε άλλη διάταξη νόμου βασικές αρχές και κατευθύνσεις στο πλαίσιο των οποίων οφείλει να κινηθεί η Διοίκηση κατά την κανονιστική ρύθμιση των θεμάτων αυτών (ΣτΕ 283/2020, 2308/2018 Ολομέλεια κ.ά.). Εξ άλλου, ενώ αρχικώς γινόταν δεκτό από την νομολογία του Δικαστηρίου ότι η ρύθμιση της οργανώσεως επαγγέλματος ή της ασκήσεως οικονομικής ελευθερίας ή ατομικού δικαιώματος εν γένει έπρεπε, καταρχήν, να γίνεται με κανονιστικό προεδρικό διάταγμα (ΣτΕ 3671/2006 Ολομέλεια, 2815/2004 Ολομέλεια και 3257/2004 7μ., 4176/2001 7μ., 4167/2001 7μ.), μεταγενεστέρως, με αποφάσεις της Ολομελείας του Δικαστηρίου (βλ. ΣτΕ Ολομέλεια 2186/2013, 3220/2010, 3489/2008, 1776/2007) κρίθηκε ότι τα εν λόγω ζητήματα μπορούν τελικώς να ρυθμισθούν ειδικότερα και με υπουργική απόφαση, εφόσον, όμως, κατά τα προεκτεθέντα, η ουσιαστική ρύθμιση του θέματος διαγράφεται, έστω σε γενικές γραμμές, στην εξουσιοδοτική ή σε άλλη διάταξη (ΣτΕ 180/2021, 1804/2017 Ολομέλεια). Στην κρινόμενη υπόθεση, με τις προαναφερθείσες διατάξεις του ν. 4389/2016 καθορίζεται το νομικό πλαίσιο για την λειτουργία, τον σκοπό και τις αρμοδιότητες της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, τον σχεδιασμό, την στοχοθεσία της και το προσωπικό της. Ειδικότερα, με τις διατάξεις αυτές

	θεσπίζονται ρυθμίσεις για τις αρμοδιότητες του Διοικητή της ως προς το προσωπικό της (ο οποίος, μεταξύ άλλων, καθορίζει ή ανακαθορίζει μεθοδολογίες και ειδικότερα συστήματα ποιοτικής και ποσοτικής αξιολόγησης του προσωπικού της Αρχής, καθορίζει τον τρόπο, την διαδικασία και τα όργανα ελέγχου της επιτεύξεως των στόχων, τα κριτήρια αξιολογήσεως των υπαλλήλων της Αρχής, τον τρόπο, την διαδικασία, τα όργανα αξιολογήσεως αυτών), για το στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο και λοιπά σχέδια δράσεως της Αρχής, για τους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους των υπηρεσιών και των υπαλλήλων της, για τις οργανικές θέσεις της και την στελέχωσή τους, για την επιλογή και αξιολόγηση των προϊσταμένων της, για την τοποθέτηση και την θητεία προϊσταμένων και την λήξη της, για το μισθολογικό καθεστώς και την επί πλέον ανταμοιβή του προσωπικού της. Επομένως, τα ζητήματα του καθορισμού των οργάνων, των κριτηρίων και της διαδικασίας διαχειρίσεως αποδόσεως των υπαλλήλων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων συνιστούν ειδικότερα θέματα κατά το άρθρο 43 παράγραφος 2 εδάφιο δεύτερο του Συντάγματος, αφού αποτελούν μερικότερη περίπτωση σε σχέση με τις γενικές ρυθμίσεις του νόμου που αφορούν τον σκοπό, τις αρμοδιότητες και την λειτουργία της εν λόγω Αρχής και σε σχέση με τις ειδικότερες ουσιαστικές ρυθμίσεις του νόμου, οι οποίες, όπως αναφέρθηκε, αφορούν τον εν γένει προγραμματισμό της δράσεως και την στελέχωση των θέσεών της και την επιλογή, αξιολόγηση και θητεία των προϊσταμένων της, που συνιστούν την σχετική ουσιαστική ρύθμιση. Κατά συνέπεια, επιτρεπτώς κατά την προμνησθείσα συνταγματική διάταξη, παρέχεται με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του ν. 4389/2016 εξουσιοδότηση για την ρύθμιση των θεμάτων αυτών με απόφαση του Διοικητή της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων. Περαιτέρω, σύμφωνα με τα προλεχθέντα, και δεδομένου ότι η ουσιαστική ρύθμιση του θέματος της εν γένει διαχειρίσεως της αποδόσεως των υπαλλήλων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων διαγράφεται ουσιωδώς στις προεκτεθείσες διατάξεις, οι ρυθμίσεις αυτές κατά το μέρος που άπτονται ζητήματος που κατοχυρώνει το Σύνταγμα, όπως της ισότητας ευκαιριών και της σταδιοδρομίας εκάστου στις δημόσιες θέσεις και στα δημόσια αξιώματα ανάλογα με την προσωπική του αξία και ικανότητα (βλ. ΣτΕ 902 - 907/2021 Ολομέλεια, 2770 – 2775/2020 Ολομέλεια κ.ά.), μπορεί να γίνουν με πράξη του Διοικητή της Αρχής αυτής και όχι με προεδρικό διάταγμα (πρβλ. ΣτΕ 780/2014 7μ., 2186/2013 Ολομέλεια, 1776/2007 Ολομέλεια). Εξ άλλου, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, η νομοθετική εξουσιοδότηση του άρθρου 28 παράγραφος 1 του ν. 4389/2016, είναι ειδική και ορισμένη, εφόσον καθορίζονται σε αυτήν συγκεκριμένα τα θέματα που πρόκειται να ρυθμιστούν από την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση. Κατά συνέπεια, είναι απορριπτέα τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα, κατ' επίκληση του άρθρου 43 παράγραφος 2 του Συντάγματος, καθώς και των άρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 4 και 5, 5 παράγραφος 1, 25 παράγραφος 1 και 103 παράγραφοι 1 και 4 του Συντάγματος. 13. Επειδή, όπως έχει κριθεί, οι κανονιστικές αποφάσεις, όπως είναι η προσβαλλόμενη απόφαση του Διοικητή της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, δεν χρήζουν αιτιολογίας, αλλά ελέγχονται μόνον από την άποψη της

	τηρήσεως των όρων των εξουσιοδοτικών διατάξεων, βάσει των οποίων εκδίδονται και της μη υπερβάσεως της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως. Ανήκει στην ουσιαστική κρίση της κανονιστικώς δρώσας Διοικήσεως η αξιολόγηση των τιθέμενων ή συναγόμενων κριτηρίων, η οποία μπορεί να προκύπτει από τις σχετικές προπαρασκευαστικές πράξεις ή και άλλα στοιχεία του φακέλου και εκφεύγει, κατ' αρχήν, του ακυρωτικού ελέγχου, ελέγχεται δε μόνον αν προβάλλεται με συγκεκριμένους ισχυρισμούς ή προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου ότι η κανονιστική ρύθμιση θεσπίσθηκε κατά πρόδηλη παραγνώριση των κριτηρίων και των όρων της εξουσιοδοτικής διατάξεως (βλ. ΣτΕ 283/2020, 597/2019, 2308/2018 Ολομέλεια, 2814/ 2017 7μ., 1933/2017, 2207/2002 κ.ά.). Περαιτέρω, σύμφωνα με την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παράγραφος 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος), οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν (βλ. ΣτΕ Ολομέλεια 2148 - 2150/2015, 228, 229, 420 - 424/2014, 3962/2014, 2204 - 2224/2010, 2227/2010, 1991,1992, 3665/2005). Όσον αφορά τον έλεγχο της προσφορότητας και αναγκαιότητας ενός μέτρου, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, για τον καθορισμό των ρυθμίσεων που αυτός κρίνει πρόσφορες και αναγκαίες και συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (ΣτΕ 315/2018 7μ., Ολομέλεια 3013, 3016/2014, 3802 - 3804/2014, 3962/2014, 1210/2010, 3031/2008). Προκειμένου ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι σε ορισμένο δικαίωμα περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια την ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με την διέπουσα την συγκεκριμένη δραστηριότητα λοιπή νομοθεσία ή από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή από στοιχεία, στα οποία οι εργασίες αυτές αναφέρονται, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (ΣτΕ Ολομέλεια 1664 -1666/2011, 1731/2011 7μελής, 3536/2009 7μελής, πρβλ. ΣτΕ Ολομέλεια 2204 - 2224/2010). Εν προκειμένω, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, με τις επίδικες ρυθμίσεις θεσπίζεται σύστημα διαχειρίσεως αποδόσεως των υπαλλήλων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, ως δομημένη διοικητική διαδικασία που αποβλέπει στην ορθολογική και αποτελεσματική λειτουργία της εν λόγω Αρχής και στην ανάπτυξη του υπαλλήλου (με στόχο την εξέλιξή του με βάση τα προσόντα και τις κλίσεις του), μέσω του καθορισμού σαφούς στοχοθεσίας, διαδικασιών παρακολουθήσεως, μετρήσεως και αξιολογήσεως συγκεκριμένων ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, διαχειρίσεως των αποτελεσμάτων της αξιολογήσεως καθώς και της υλοποιήσεως δράσεων εκπαιδεύσεως, υποστηρίξεως, βελτιώσεως και επαγγελματικής αναπτύξεως των υπαλλήλων της Αρχής. Περαιτέρω, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν.

	4389/2016, η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων, που συνεστήθη σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα περί αυτονομίας της φορολογικής διοικήσεως, έχει ως στόχους την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, καθώς και την αμεροληψία και την δίκαιη αντιμετώπιση των φορολογουμένων, στο πλαίσιο δε αυτό παρέχεται αρμοδιότητα στον Διοικητή της Αρχής, με τήρηση της οριζόμενης διαδικασίας, να καθορίζει συστήματα ποιοτικής και ποσοτικής αξιολογήσεως του προσωπικού των υπηρεσιών της Αρχής, στην βάση των περιγραμμάτων θέσεων εργασίας και των τεθέντων ποιοτικών και ποσοτικών στόχων. Όπως αναφέρεται στην εν λόγω αιτιολογική έκθεση, το νέο σύστημα αξιολογήσεως αποτελεί μέρος του συνολικού συστήματος αναπτύξεως του ανθρώπινου δυναμικού και προϋποθέτει την μέτρηση της αποδόσεως του υπαλλήλου σε συνάρτηση αφενός με τους εξειδικευμένους επιχειρησιακούς στόχους της θέσεως που κατέχει (ποσοτική αξιολόγηση) και αφετέρου με τον καθοριζόμενο βαθμό και το είδος δεξιοτήτων που προσιδιάζει στο περίγραμμα της συγκεκριμένης θέσεως (ποιοτική αξιολόγηση). Τα κριτήρια για την ποιοτική αξιολόγηση του υπαλλήλου προέρχονται από το πλαίσιο ικανοτήτων της θέσεως εργασίας που κατέχει. Επίσης, σύμφωνα με την ίδια αιτιολογική έκθεση, η υιοθέτηση και εφαρμογή των αναφερόμενων συστημάτων πρέπει να τηρεί τις αρχές της διαφάνειας, αξιοκρατίας, συμμετοχικότητας, αντικειμενικότητας και ταυτόχρονα να εξασφαλίζει τους όρους και της προϋποθέσεις σύγχρονης, ορθολογικής και αποτελεσματικής διοικήσεως του ανθρωπίνου δυναμικού της Αρχής. Επίσης, σύμφωνα με το από 22.9.2020 υπόμνημα της Διοικήσεως, το επίδικο σύστημα αξιολογήσεως βασίζεται σε διεθνώς παραδεδεγμένα συστήματα αξιολογήσεως που έχουν θεσμοθετηθεί και εφαρμόζονται σε άλλες έννομες τάξεις (όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο, τον Καναδά, την Φιλανδία, το Βέλγιο και την Ιρλανδία). Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, οι διατάξεις της προσβαλλομένης αποφάσεως βρίσκονται εντός της αναφερθείσας νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως, ενώ δεν προβάλλεται ούτε από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι τέθηκαν κατά πρόδηλη παραγνώριση κριτηρίων ή όρων της εξουσιοδοτικής διατάξεως. Περαιτέρω, οι επίδικες διατάξεις, που συνθέτουν το σύστημα αξιολογήσεως το οποίο επέλεξε να θεσπίσει η Διοίκηση κατά την ουσιαστική εκτίμησή της (που βασίζεται στα προμνησθέντα ανάλογα συστήματα άλλων Χωρών), έχουν τεθεί για την εξυπηρέτηση των υπηρεσιακών αναγκών και την ορθολογική και αποτελεσματική εκπλήρωση της αποστολής της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, ο δε καθορισμός στοχοθεσίας για τους Προϊσταμένους και τους υπαλλήλους, η πρόβλεψη ποιοτικής και ποσοτικής αξιολογήσεώς τους μέσω της μεθόδου της κυκλικής αξιολογήσεως, η βαθμολογία των υπαλλήλων και η πρόβλεψη προγράμματος βελτιώσεως της αποδόσεώς τους βρίσκονται σε συνάφεια με τον σκοπό και την αποστολή της εν λόγω Αρχής και δεν παρίστανται προδήλως ακατάλληλοι ή μη αναγκαίοι για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου σκοπού (πρβλ. ΣτΕ 283/2020, 2519/2018 7μ., 102/2010) ούτε συνιστούν υπέρμετρο περιορισμό των δικαιωμάτων των υπαλλήλων ούτε θίγουν τον πυρήνα των δικαιωμάτων τους ώστε να καθίσταται αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερής η άσκησή τους (πρβλ. ΣτΕ 3997/2014, 4381/2012, 3665/2005

	Ολομέλεια). Συνεπώς, τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα είναι απορριπτέα ως αβάσιμα, περαιτέρω δε απαραδέκτως επιχειρείται η αμφισβήτηση των ουσιαστικών επιλογών της κανονιστικώς δρώσας Διοικήσεως. 14. Επειδή σύμφωνα με τα παγίως νομολογηθέντα (ΣτΕ 645/2020 σκ. 11, 1738/2019 σκ. 5, 1421/2019 σκ. 11, 2825/2018 7μ. σκ. 10, 865/2016 7μ. σκ. 8 κ.ά.), η αρχή της ισότητας, την οποία καθιερώνει το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Συντάγματος, αποτελεί συνταγματικό κανόνα που επιβάλλει την ομοιόμορφη μεταχείριση των προσώπων που τελούν υπό τις αυτές ή παρόμοιες συνθήκες. Ο κανόνας αυτός δεσμεύει τα συντεταγμένα όργανα της Πολιτείας και ειδικότερα τόσο τον κοινό νομοθέτη κατά την ενάσκηση της νομοθετικής λειτουργίας όσο και την Διοίκηση, όταν θεσπίζει κατά νομοθετική εξουσιοδότηση κανονιστική ρύθμιση. Η παραβίαση της συνταγματικής αυτής αρχής ελέγχεται από τα δικαστήρια, ώστε να διασφαλίζεται η πραγμάτωση του κράτους δικαίου και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας εκάστου με ίσους όρους. Κατά τον δικαστικό αυτόν έλεγχο, που είναι έλεγχος ορίων και όχι της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, αναγνωρίζεται στον κοινό νομοθέτη ή στην κατ' εξουσιοδότηση θεσμοθετούσα Διοίκηση η ευχέρεια να ρυθμίσει με ενιαίο ή με διαφορετικό τρόπο τις ποικίλες προσωπικές ή πραγματικές καταστάσεις και σχέσεις, λαμβάνοντας υπ’ όψιν τις υφιστάμενες κοινωνικές, οικονομικές, επαγγελματικές ή άλλες συνθήκες, που συνδέονται με κάθε μια από τις καταστάσεις ή σχέσεις αυτές, με βάση γενικά και αντικειμενικά κριτήρια, που βρίσκονται σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρυθμίσεως. Πρέπει όμως η επιλεγόμενη ρύθμιση να κινείται μέσα στα όρια που διαγράφονται από την αρχή της ισότητας και τα οποία αποκλείουν τόσο την εκδήλως άνιση μεταχείριση με την μορφή της εισαγωγής καθαρά χαριστικού μέτρου μη συνδεομένου προς αξιολογικά κριτήρια ή της επιβολής αδικαιολόγητης επιβαρύνσεως, όσο και την αυθαίρετη εξομοίωση διαφορετικών καταστάσεων ή την ενιαία μεταχείριση προσώπων που τελούν υπό διαφορετικές συνθήκες, με βάση όλως τυπικά ή συμπτωματικά ή άσχετα μεταξύ τους κριτήρια (ΣτΕ 686/2018 Ολομέλεια, 987/2014 Ολομέλεια, 1205/2015, 1997/2015 Ολομέλεια, 4001/2015 7μ. κ.ά.). Περαιτέρω, η συνταγματική αρχή της αξιοκρατίας υπαγορεύει όπως η πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις και αξιώματα και ειδικότερα η είσοδος στο υπαλληλικό σώμα και η εξέλιξη (προαγωγή και ανάθεση καθηκόντων) των δημοσίων υπαλλήλων, γίνεται με κριτήρια που συνάπτονται με την προσωπική αξία και ικανότητα των ενδιαφερομένων (ΣτΕ 711/2017 Ολομέλεια, 2625/2016 7μ., 959, 1997/2015 Ολομέλεια, 2462/2010 7μ., 2396/2004 Ολομέλεια). Και μπορεί μεν ο νομοθέτης να θεσπίζει αποκλίσεις από τους αναφερθέντες κανόνες οι οποίοι απορρέουν από τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας, κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις και εξέλιξη των δημοσίων υπαλλήλων, εφόσον όμως οι σχετικές ρυθμίσεις δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, είναι πρόσφορες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και τηρείται η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (ΣτΕ 1120 - 1124/2016 Ολομέλεια, 959, 1997/2015 Ολομέλεια, πρβλ. 4064/1990, 170/1988, 2216/1975). Τέλος, ο νομοθέτης είναι ελεύθερος να καθορίζει το

	ειδικότερο ουσιαστικό περιεχόμενο των αναφερθέντων κριτηρίων, έχοντας την ευχέρεια, εφόσον κατά την κρίση του εξυπηρετείται το δημόσιο συμφέρον, ακόμη και να μεταβάλλει προϊσχύοντες κανόνες δικαίου, αδιαφόρως αν θίγονται δικαιώματα, συμφέροντα ή προσδοκίες στηριζόμενα σε αυτούς, αρκεί η επιχειρούμενη ρύθμιση να χωρεί κατά τρόπο απρόσωπο και αντικειμενικό (ΣτΕ 1277/2018, 711/2017 Ολομέλεια, 3373/2015 Ολομέλεια, 2151/2015 Ολομέλεια κ.ά.). Ως εγγύηση τηρήσεως των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας και, ειδικότερα, της ελεύθερης προσβάσεως και σταδιοδρομίας κάθε Έλληνα στις δημόσιες θέσεις κατά τον λόγο της προσωπικής του αξίας και ικανότητας (άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 4 και άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος), της διαφάνειας (άρθρο 103 παράγραφος 7 του Συντάγματος), που κατά την έννοιά της, καταλαμβάνει όχι μόνο την διαδικασία εισόδου στο υπαλληλικό σώμα αλλά και, περαιτέρω, τις εν γένει διαδικασίες εξελίξεως (προαγωγής και αναθέσεως καθηκόντων) των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παράγραφος 1 του Συντάγματος), επί διαδικασίας εξελίξεως υπαλλήλων του Δημοσίου με επιλογή υποψηφίων κατόπιν αξιολογήσεως των ουσιαστικών προσόντων και της προσωπικότητάς τους, επιβάλλεται να προκύπτουν από τα στοιχεία του φακέλου η διενεργηθείσα από το αρμόδιο όργανο σχετική κρίση και τα δεδομένα βάσει των οποίων αυτή εξηνέχθη. Με την αιτιολόγηση της αναφερθείσας κρίσεως σύμφωνα με τα στοιχεία του φακέλου αφενός εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις αμερόληπτης και αξιοκρατικής κρίσεως και αφετέρου καθίσταται γνωστή στους υποψήφιους και ελέγξιμη από τον ακυρωτικό δικαστή, σύμφωνα με το κατ΄ άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και το άρθρο 95 παράγραφος 1 εδάφιο α΄ του Συντάγματος περί κατοχυρώσεως της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η αξιολόγηση των υποψηφίων κατά την σχετική διαδικασία (ΣτΕ 865/2016 7μ., 2162/2014, 3766/2012 7μ., 148/ 2011 7μ., 3052/2009, 3058/2009 Ολομέλεια κ.ά.). Εν προκειμένω, εκτός των προαναφερθέντων, με τις διατάξεις της προσβαλλόμενης θεσπίζεται σύστημα αξιολογήσεως της αποδόσεως των υπαλλήλων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, που περιλαμβάνει στοχοθεσία με διάκριση των στόχων σε επιχειρησιακούς (βάσει του επιχειρησιακού σχεδίου της Αρχής) και σε λειτουργικούς (οι οποίοι προκύπτουν από τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα κάθε οργανικής μονάδας της), καθορισμό συγκεκριμένων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των στόχων αυτών και αποτύπωσή τους στο έντυπο τεθέντων στόχων, το οποίο καθορίζει τον βαθμό προτεραιότητας μεταξύ περισσότερων στόχων, την τυχόν βαρύτητα (στάθμιση) αυτών, τους δείκτες μετρήσεως αποτελεσμάτων και το χρονοδιάγραμμα υλοποιήσεώς τους. Εξ άλλου, η στοχοθεσία σε επίπεδο υπαλλήλου, με σκοπό τον επιμερισμό του εργασιακού φόρτου της μονάδας, γίνεται, λαμβάνοντας υπ’ όψιν τον βαθμό δυσκολίας επιτεύξεως κάθε στόχου, με καθορισμό από τον προϊστάμενο των ατομικών στόχων του υπαλλήλου έπειτα από συμβουλευτική συνέντευξη με κάθε αξιολογούμενο και αφού ληφθεί υπ’ όψιν η άποψή του, οι δε στόχοι αναλύονται σε συγκεκριμένες ενέργειες, με χρονικά προσδιορισμένη υλοποίηση και αποτυπώνονται στο σχετικό έντυπο τεθέντων

	στόχων. Επιπροσθέτως, για τον ορθότερο καθορισμό της στοχοθεσίας, την καλύτερη κατανομή ατομικών στόχων και την επίτευξη της βέλτιστης αποδοτικότητας των υπηρεσιών της Αρχής προβλέπονται από την προσβαλλόμενη απόφαση, ως συλλογικά συμβουλευτικά όργανα, το συμβούλιο διεύθυνσης, η συνέλευση διεύθυνσης και η ολομέλεια τμήματος ή αυτοτελούς γραφείου σε κάθε οργανική μονάδα της Αρχής. Περαιτέρω, στο εισαγόμενο σύστημα με την προσβαλλόμενη απόφαση περιλαμβάνονται συγκεκριμένες διαδικασίες σχετικά με την διενέργεια της αξιολογήσεως, οι οποίες συμπλέουν με τις κατ' αρχήν επιλογές του νομοθέτη στις σχετικές διατάξεις του κώδικα κατάστασης δημοσίων πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων και υπαλλήλων ν.π.δ.δ. (ν. 3528/2007) και του ν. 4369/2016 και ειδικότερα ως προς την συμβουλευτική συνέντευξη, την συνέλευση τμήματος – διεύθυνσης, το έγγραφο ατομικής στοχοθεσίας, την επιτροπή αξιολόγησης, την πρόβλεψη για υποστήριξη ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος και εν μέρει ως προς την κυκλική αξιολόγηση. Η αξιολόγηση βάσει της προσβαλλόμενης αποφάσεως διακρίνεται σε ποσοτική αξιολόγηση (κατά την οποία κριτήριο αποτελεί ο βαθμός επιτεύξεως των τεθέντων ατομικών στόχων σύμφωνα με τους δείκτες μετρήσεως που αποτυπώνονται στο έντυπο τεθέντων στόχων - παράρτημα Ι της προσβαλλόμενης αποφάσεως) και σε ποιοτική αξιολόγηση (με κριτήριο τον βαθμό του επιπέδου ικανοτήτων που αξιοποιεί ο αξιολογούμενος όπως αυτές ορίζονται στο προφίλ ικανοτήτων που συνοδεύει το οικείο περίγραμμα θέσεως εργασίας). Μάλιστα, προς περαιτέρω ενίσχυση της αντικειμενικότητας της διαδικασίας εισάγεται η μέθοδος της κυκλικής αξιολογήσεως σύμφωνα με την οποία στην αξιολόγηση συμμετέχουν όλοι οι υπάλληλοι της Αρχής με τις ιδιότητες τόσο του αξιολογητή όσο και του αξιολογούμενου. Πιο συγκεκριμένα, κάθε αξιολογούμενος αξιολογείται α. από τους άμεσα προϊσταμένους του (ανώτερο επίπεδο ιεραρχίας), β. από τους συναδέλφους του (ίδιο επίπεδο ιεραρχίας), γ. από τους υφισταμένους του (κατώτερο επίπεδο ιεραρχίας), ενώ παράλληλα προβαίνει και δ. στην αυτοαξιολόγησή του. Εξ άλλου η πρόβλεψη ότι τελικώς στην συνολική βαθμολογία του υπαλλήλου προσμετράται μόνον η βαθμολογία των άμεσα προϊσταμένων του υπαλλήλου, ισχύει παράλληλα με την πρόβλεψη ότι η βαθμολογία των λοιπών αξιολογητών λαμβάνεται υπ' όψιν από τους προϊσταμένους αξιολογητές. Σε κάθε περίπτωση υφίσταται το δικαίωμα ενστάσεως του υπαλλήλου κατά της τελικής του αξιολογήσεως ενώπιον της ειδικής επιτροπής αξιολογήσεως. Εάν βαθμολογηθεί υπάλληλος κατά την ποιοτική αξιολόγησή του, έστω και σε μία ικανότητα σύμφωνα με το προφίλ ικανοτήτων του, με επίπεδο κατώτερο του απαιτούμενου της θέσεως εργασίας, προβλέπεται υποχρέωση ειδικής αιτιολογίας από τον αξιολογητή χωρίς, ωστόσο, αυτό να υποδηλώνει ότι επιτρέπεται έλλειψη αιτιολογίας της αξιολογικής κρίσεως σε κάθε άλλη περίπτωση. Θέση αιτιολογικής εκθέσεως της κρίσεως των αξιολογητών επέχει το έντυπο αξιολογήσεως της αποδόσεως του υπαλλήλου (παράρτημα ΙΙ της προσβαλλόμενης αποφάσεως) σε συνδυασμό με το έντυπο τεθέντων στόχων αυτού (παράρτημα Ι της προσβαλλόμενης αποφάσεως). Περαιτέρω, οι διατάξεις της προσβαλλόμενης αποφάσεως αποσκοπούν στην προσαρμογή και εναρμόνιση της

	αξιολογήσεως της αποδόσεως του προσωπικού της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων με τα περιγράμματα θέσεων εργασίας και με τους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους οι οποίοι, ως εκ της ιδιαιτερότητας και της βαρύνουσας σημασίας της ιδιαίτερης αποστολής και των αρμοδιοτήτων της, τίθενται στις μονάδες και στους υπαλλήλους της με σκοπό την βέλτιστη επίτευξη των στόχων δημοσίου συμφέροντος που της έχουν ανατεθεί. Επομένως, δεν εισάγεται με την προσβαλλόμενη απόφαση σύστημα αξιολογήσεως της αποδόσεως του προσωπικού της εν λόγω Αρχής που συνιστά άνιση μεταχείρισή του έναντι των άλλων δημοσίων υπαλλήλων ή που παραβιάζει την αρχή της αξιοκρατίας. Και τούτο διότι, εκτός του ότι, όπως προαναφέρθηκε, το επίδικο σύστημα αξιολογήσεως συμπλέει με τις κατ' αρχήν επιλογές του νομοθέτη για την αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων, από καμία διάταξη ή γενική αρχή του δικαίου δεν προκύπτει απαγορευτικός κανόνας για τον τυπικό νομοθέτη ή την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση να προβεί σε θέσπιση διαφορετικού ή ειδικότερου συστήματος διαχειρίσεως της αποδόσεως του προσωπικού σε σχέση με το ισχύον στον υπόλοιπο δημόσιο τομέα, εφόσον η εν λόγω ρύθμιση χωρεί κατά τρόπο απρόσωπο και αντικειμενικό και συνάπτεται με την εύρυθμη, αποτελεσματική και ορθολογική λειτουργία της συγκεκριμένης υπηρεσίας. Περαιτέρω, το ότι η αρχική τοποθέτηση των υπαλλήλων στο κάθε περίγραμμα θέσεως διενεργήθηκε ενδεχομένως με βάση το περίγραμμα θέσεως που αντιστοιχούσε στην θέση που υπηρετούσε αυτός την δεδομένη χρονική στιγμή (που σχετίζεται με την ποιοτική αξιολόγηση κατ' άρθρο 10 παράγραφος 3 της προσβαλλόμενης αποφάσεως) ή το ότι οι προϊστάμενοι που θα είναι αξιολογητές μπορεί να έχουν επιλεγεί με αδιαφανείς διαδικασίες δεν είναι αποτέλεσμα των ρυθμίσεων της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ενώ πάντως η νομιμότητα των σχετικών αποφάσεων μπορεί να εξετασθεί με την άσκηση του κατάλληλου ενδίκου βοηθήματος. Κατόπιν των προηγουμένων, το επίδικο σύστημα αξιολογήσεως για την ορθή διαχείριση και αξιοποίηση του προσωπικού της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων που συνάπτεται με την εξυπηρέτηση των ειδικών σκοπών και αρμοδιοτήτων της, δεν έρχεται σε αντίθεση προς τις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας. Κατά συνέπεια είναι απορριπτέα, τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα, καθώς και τα, αορίστως άλλωστε, προβαλλόμενα περί παραβάσεως της αρχής της αμεροληψίας και της διαφάνειας, περαιτέρω δε απαραδέκτως επιχειρείται η αμφισβήτηση των ουσιαστικών επιλογών της κανονιστικώς δρώσας Διοικήσεως (όπως της προβλέψεως ενός μόνον αξιολογητή για την ποσοτική αξιολόγηση, σύμφωνα με τα άρθρα 14 παράγραφος 1 και 15 παράγραφος 1 ή της μη προσμετρήσεως της αξιολογήσεως από ομοιόβαθμο ή υφιστάμενο υπάλληλο στην τελική αξιολόγηση ορισμένου υπαλλήλου, σύμφωνα με τα άρθρα 14 και 15 παράγραφος 2 της προσβαλλόμενης αποφάσεως). [Καταργεί εν μέρει την δίκη, κατά το αιτιολογικό. Δέχεται το αίτημα περί συνεχίσεως της δίκης, κατά το αιτιολογικό. Απορρίπτει την αίτηση.]

ΣτΕ (Β') 157/2023	9. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 616-618/2021 Ολ.), "6. … από την αρχή της φανερής δράσης της Διοίκησης, η οποία συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 1, 2 και 3, 66 παρ. 1, 93 παρ. 2 του Συντάγματος (ΣτΕ Ολομ. 3319/2010, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 2386/1970, 2638/1973, ΣτΕ 7μ. 1361/2013, 2310/2014, ΣτΕ 1940/1983, 159, 1732/2017 κ.ά.), απορρέει ο κανόνας ότι δυσμενής ατομική διοικητική πράξη που κατά νόμο δεν δημοσιεύεται, δεν επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της έναντι εκείνου τον οποίο αφορά, παρά μόνον από την κοινοποίησή της προς αυτόν, ή τουλάχιστον από τη γνώση του, δίχως η κοινοποίηση να καθίσταται συστατικό στοιχείο της πράξης (ΣτΕ Ολομ. 602/2003). Περαιτέρω, η αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελούν η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου και, ειδικώς στο φορολογικό δίκαιο, οι θεσπιζόμενες με το άρθρο 78 του Συντάγματος ρυθμίσεις (ΣτΕ Ολομ. 1738/2017, 691/2019 κ.ά.), πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσης κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή επιτάσσει η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά την εκ μέρους του τήρηση των κανόνων της σχετικής με τις ανωτέρω επιβαρύνσεις νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω, εξυπηρετεί δε σκοπούς δημοσίου συμφέροντος. Συγκεκριμένα, και σε συγκερασμό προς τον κατά το Σύνταγμα (άρθρα 4 παρ. 5 και 106 παρ. 1 και 2) σκοπό δημοσίου συμφέροντος της καταστολής της φοροδιαφυγής (ιδίως της μεγάλης από απόψεως ποσού ή/και συνθηκών τέλεσης), εξυπηρετεί την αποφυγή έκθεσης των διοικουμένων σε μακρά περίοδο ανασφάλειας δικαίου που, μεταξύ άλλων, αποτελεί παράγοντα αποτρεπτικό για τον προγραμματισμό και την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων με ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις για την ανάπτυξη και, γενικότερα, την εθνική οικονομία ιδιαιτέρως μάλιστα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, καθώς και την αποφυγή έκθεσής τους στον κίνδυνο να μην είναι πλέον σε θέση, μετά την παρέλευση μακρού χρόνου από το γεγονός που γεννά τη σχετική οικονομική υποχρέωση και την κτήση του διαφυγόντος την υποχρέωση αυτή περιουσιακού οφέλους, να αμυνθούν προσηκόντως έναντι σχετικού ελέγχου και της καταλογιστικής πράξης που υιοθετεί τα πορίσματά του και στηρίζεται σε αυτόν και να αντιμετωπίσουν τις προκύπτουσες από τον έλεγχο και την πράξη οικονομικές υποχρεώσεις. Παράλληλα, εξυπηρετεί την αποφυγή έκθεσης του Δημοσίου στον κίνδυνο αδυναμίας είσπραξης τυχόν βεβαιουμένων φόρων ή/και σχετικών κυρώσεων λόγω της τυχόν στο μεταξύ επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης των διοικουμένων και της εκ μέρους τους απώλειας του περιουσιακού οφέλους από τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 1738/2017, 691/2019). Συνακόλουθα και προκειμένου οι ρυθμίσεις περί (της διάρκειας, της έναρξης και λήξης, των περιπτώσεων διακοπής και αναστολής) της παραγραφής, ήτοι το πλέγμα των κανόνων που συνθέτουν

συνολικά το ρυθμιστικό πλαίσιο της παραγραφής (πρβλ. ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, C-637/17, σκ. 45, 47, 48), να εκπληρώνουν τις απαιτήσεις των ως άνω αρχών της φανερής δράσης της Διοίκησης και της ασφάλειας δικαίου, πρέπει να εξαρτούν τη διακοπή (και άρα την τήρηση) της προθεσμίας παραγραφής από γεγονός γνωστό στον διοικούμενο, τέτοιο, δε, δεν συνιστά μόνη η έκδοση της καταλογιστικής πράξης. Ως εκ τούτου, προκειμένου να μην παραγραφεί η αξίωση του Δημοσίου για βεβαίωση και επιβολή φόρου ή/και κύρωσης για παράβαση των σχετικών διατάξεων, πρέπει, εντός της θεσπιζόμενης προθεσμίας παραγραφής, όχι μόνον να εκδίδεται η καταλογιστική πράξη αλλά και να γίνεται κοινοποίηση αυτής στο πρόσωπο, σε βάρος του οποίου χωρεί ο καταλογισμός. Διότι, σε αντίθετη περίπτωση, η τήρηση της προθεσμίας της παραγραφής, μετά την πάροδο της οποίας δεν είναι νόμιμη η βεβαίωση και επιβολή φόρου ή/και κύρωσης για παράβαση των σχετικών διατάξεων, συναρτάται προς γεγονός άγνωστο στον διοικούμενο και επέρχεται πριν από την κοινοποίηση της πράξης σ' αυτόν ή έστω την εκ μέρους του γνώση αυτής κατά παράβαση των επιταγών της αρχής της φανερής δράσης της Διοίκησης. Επιπρόσθετα, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θεραπεύονται οι προεκτεθέντες δημοσίου συμφέροντος σκοποί της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Τούτο, διότι ναι μεν δεν ενθαρρύνεται η απραξία των αρμοδίων διοικητικών αρχών, οι οποίες εκδίδουν την καταλογιστική πράξη μέσα στην προθεσμία της παραγραφής, πλην οι διοικούμενοι καταλείπονται επ' αόριστον (εφόσον, μάλιστα, δεν προβλέπεται προθεσμία για την κοινοποίηση της πράξης) σε αβεβαιότητα ως προς τις φορολογικές τους υποχρεώσεις με συνέπεια να αποτρέπονται από τον προγραμματισμό και την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων με ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις για την ανάπτυξη και, γενικότερα, την εθνική οικονομία (πρβλ. ΣτΕ 389/1935, 222/1939, 3563/2013, 1738/2017 Ολομ.). Παράλληλα, σε μια τέτοια περίπτωση εμφιλοχωρούν σοβαρά μειονεκτήματα και για το Δημόσιο αναφορικά, ειδικότερα, με την εισπραξιμότητα των καταλογιζόμενων ποσών. Πράγματι, ρύθμιση περί διακοπής της παραγραφής της αξίωσης του Δημοσίου να βεβαιώσει και επιβάλει φόρους ή/και κυρώσεις για παράβαση των σχετικών διατάξεων, η οποία αρκείται στην έκδοση της καταλογιστικής πράξης εντός της προθεσμίας παραγραφής, παραγνωρίζει ότι τελικός σκοπός των ελέγχων δεν είναι ούτε η τιμωρία των διοικουμένων που παρέβησαν τις υποχρεώσεις τους από φόρους, τέλη και εισφορές, ούτε απλώς η βεβαίωση των οικονομικών αυτών επιβαρύνσεων και των σχετικών προστίμων αλλά η είσπραξή τους, με την οποία και μόνο επιτυγχάνεται ο επιδιωκόμενος με την πρόβλεψή τους σκοπός, δηλαδή η κάλυψη των δαπανών για τη λειτουργία του κράτους και την εκπλήρωση των έναντι των πολιτών υποχρεώσεών του. Αποσυνδέοντας, όμως, τη συμπλήρωση ή μη της προθεσμίας παραγραφής της εν λόγω αξίωσης από την κοινοποίηση της καταλογιστικής πράξης, μετά την οποία μπορεί να αναζητηθεί η καταβολή των καταλογιζόμενων ποσών από τον διοικούμενο, καταλείπει τελικά το Δημόσιο έκθετο στον κίνδυνο αδυναμίας είσπραξης τυχόν βεβαιουμένων φόρων ή/και σχετικών κυρώσεων σε περίπτωση επιδείνωσης, στο μεταξύ, της οικονομικής κατάστασης των διοικουμένων και της εκ μέρους τους απώλειας του περιουσιακού

	οφέλους από τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους (πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 1738/2017). 7. Επειδή, τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, τα οποία έχουν γίνει δεκτά κατά πάγια νομολογία (πρβλ. ΣτΕ 389/1935, 222/1939 για φορολογία καθαρών προσόδων, ΣτΕ 420/1966, 2052/1983 για φορολογία κληρονομιών, δωρεών, προικών κ.λπ., ΣτΕ 66/1971, 2517/1972, 2240/1974, 1801-1803, 2499-2500/1975, 732/1990, 329, 523/2000 για φορολογία μεταβίβασης ακινήτων, ΣτΕ 732/1990, 5461, 5470/1996, 2101/2001, σύμφωνα με τις οποίες η φορολογική αξίωση του Δημοσίου δεν θεωρείται παραγραφείσα, όταν, αν και δεν έγινε κοινοποίηση της σχετικής καταλογιστικής πράξης ή η γενόμενη κοινοποίηση είναι άκυρη, ο φορολογούμενος άσκησε κατ' αυτής προσφυγή σε χρόνο, κατά τον οποίο δεν είχε παρέλθει ο χρόνος της παραγραφής), αποτυπώθηκαν παγίως και στη φορολογική νομοθεσία. Ειδικότερα, πλείστες όσες διατάξεις προέβλεπαν ως προϋπόθεση διακοπής της προθεσμίας παραγραφής της φορολογικής αξίωσης του Δημοσίου την εντός της οικείας προθεσμίας κοινοποίηση της καταλογιστικής πράξης, όπως στη φορολογία εισοδήματος τα άρθρα 68 [του] ν.δ. 3323/1955 (Α΄ 214) και 84 [του] Κ.Φ.Ε. [ν. 2238/1994, Α' 151], στη φορολογία κληρονομιών, δωρεών, προικών κ.λπ. τα άρθρα 102 [του] ν.δ. 118/1973 (Α΄ 202) και 102 [του] ν. 2961/2001 (Α΄ 266) (πρβλ. ΣτΕ 2792/1987, 2101/2001, 1260/2011, 101/2012), στη φορολογία ακίνητης περιουσίας τα άρθρα 17 [του] ν. 11/1975 (Α΄ 34) (πρβλ. ΣτΕ 1155/1991, 2801/1994 7μ., 823/1995) και 45 [του] ν. 3842/2010 (Α΄ 58), στη φορολογία προστιθέμενης αξίας τα άρθρα 52 [του] ν. 1642/1986 (Α΄ 125) και 57 [του] ν. 2859/2000 (Α΄ 248) (ΣτΕ 616-618/2021 Ολ.). [Επιλύει το ζήτημα που ετέθη με την 6/2022 πράξη της Επιτροπής του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 3900/2010. Κρατεί την υπόθεση, δικάζει και δέχεται την προσφυγή.]
ΣτΕ (Α') 113/2023	3. Επειδή, όπως προκύπτει από το οικείο αποδεικτικό επιδόσεως του Γραμματέως του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών Δ.Ν., που βρίσκεται στη δικογραφία, επικυρωμένο αντίγραφο της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως επιδόθηκε νομοτύπως στον ως άνω παραστάντα ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου πληρεξούσιο και ήδη υπογράφοντα το αναιρετήριο δικηγόρο της αναιρεσειούσης στις 21.2.2020, από δε την επομένη της κοινοποιήσεως αυτής άρχισε να τρέχει η προβλεπόμενη από τη διάταξη του άρθρου 53 παρ. 1 του π.δ/τος 18/1989 (Α΄ 8) εξηκονθήμερη προθεσμία για την άσκηση της αιτήσεως αναιρέσεως. Η προθεσμία αυτή ανεστάλη αρχικώς μεν κατά το χρονικό διάστημα από 13.3.2020 έως 31.5.2020, δυνάμει διαδοχικών κ.υ.α. [Δ1α/Γ.Π.οικ./ 17734/12.3.2020 (Β΄ 833), Δ1α/Γ.Π.οικ.18176/ 15.3.2020 (Β΄ 864), Δ1α/Γ.Π.οικ.21159/27.3.2020 (Β΄ 1074), Δ1α/Γ.Π.οικ. 24403/10.4.2020 (Β΄ 1301), Δ1α/Γ.Π.οικ.26804/25.4.2020 (Β΄ 1588), Δ1α/Γ.Π.οικ.30340/ 15.5.2020 (Β΄ 1857)], στο πλαίσιο της λήψεως μέτρων για τον περιορισμό διαδόσεως του κορωνοϊού COVID-19 (βλ. ΣτΕ 2776/2020 Ολομ., 2334-47/2021 επταμ. κ.ά.), εν συνεχεία δε κατά το χρονικό διάστημα των δικαστικών διακοπών, ήτοι από 1.7.2020 έως και 15.9.2020 [άρθρο 11 παρ. 2 του τότε ισχύοντος Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων & Καταστάσεως Δικαστικών Λειτουργών, κυρωθέντος με

	το άρθρο πρώτο του ν. 1756/1988 (Α΄ 35), και άρθρο 11 του κανονιστικού διατάγματος «Περί Κώδικος των νόμων περί δικών του Δημοσίου» (Α΄ 139), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 του ν. 3514/2006 (Α΄ 266)]. Και ναι μεν με τη διάταξη του άρθρου 18 του ν. 4684/2020 «Κύρωση της από 30.3.2020 Π.Ν.Π. "Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορονοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις" (Α΄ 75)» (Α΄ 86) ορίστηκε ότι «Οι δικαστικές διακοπές για το τρέχον δικαστικό έτος που λήγει στις 15 Σεπτεμβρίου 2020, αρχίζουν τη 16η Ιουλίου 2020 και λήγουν την 31η Αυγούστου 2020», όμως η διάταξη αυτή, που, ειδικώς για το έτος 2020, καθόρισε τις δικαστικές διακοπές σε χρονικό διάστημα μικρότερο του παγίως ισχύοντος, προκειμένου, κατά την αιτιολογική έκθεση του νόμου, να αντιμετωπισθούν οι δυσμενείς για τη λειτουργία των δικαστηρίων συνέπειες της πανδημίας, ερμηνευόμενη υπό το φως του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει το δικαίωμα της δικαστικής προστασίας, καθώς και υπό το φως της απορρέουσας από την αρχή του κράτους δικαίου και, ιδίως, από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος αρχής της ασφάλειας δικαίου (ΣτΕ 691/2019 Ολομ., 1738, 2649/2017 Ολομ. κ.ά.), δεν επηρέασε την ισχύ των προαναφερόμενων πάγιων διατάξεων των άρθρων 11 του ν. 1756/1988 και 11 του κ. δ. της 26/6-10/7/1944, οι οποίες εξακολούθησαν και για το έτος 2020 να διέπουν το ζήτημα της αναστολής των δικαστικών προθεσμιών λόγω των δικαστικών διακοπών (βλ. ούτως ΣτΕ 674, 1435, 1680/2022). Επομένως, η υπό κρίση αίτηση, η οποία κατατέθηκε στη Γραμματεία του εκδόντος την αναιρεσιβαλλομένη δικαστηρίου στις 31.8.2020 ασκείται εμπροθέσμως και είναι εξεταστέα περαιτέρω. [Απορρίπτει την αίτηση]
ΣτΕ (Β') 91-2/2023	12. Επειδή, εν προκειμένω, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έγιναν δεκτά τα εξής: "[…] σε εκτέλεση των ορισμών του άρθρου 27 του ν. 3867/2010 και της 2/78600/0023Α/16.11.2010 κοινής υπουργικής απόφασης [...] προς εξόφληση απαιτήσεων της προσφεύγουσας [και ήδη αναιρεσείουσας] από προμήθειες δημόσιων νοσοκομείων με φαρμακευτικό, υγειονομικό και ορθοπεδικό υλικό κατά τα έτη 2008 και 2009, περιήλθαν σ' αυτή, κατόπιν και της συγχώνευσής της με τις εταιρίες «Medical Innovation Ανώνυμη Εταιρεία Εισαγωγής και Εμπορίας Ιατρικών Ειδών» και «Pharma Line Παραγωγή και Εμπορία Φαρμακευτικού Υλικού Ανώνυμη Εταιρία» […], ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου, συνολικής ονομαστικής αξίας 23.357.334,33 ευρώ, ειδικότερα, με κωδικό ISIN GR 0326042257, ονομαστικής αξίας 9.159.313,06 ευρώ και με κωδικό ISIN GR 0326043263, ονομαστικής αξίας 14.198.021,27 ευρώ, λήξης 22.12.2012 και 22.12.2013, αντίστοιχα. Οι κωδικοί των ομολόγων τούτων περιλήφθηκαν, σύμφωνα με το παράρτημα της εκδοθείσας κατ' εξουσιοδότηση του ν. 4050/2012 ΠΥΣ 5/24.2.2012, στους επιλέξιμους τίτλους (ήτοι στους τίτλους εκδόσεως ή εγγυήσεως του Ελληνικού Δημοσίου που υπήχθησαν στη διαδικασία τροποποίησης με συμμετοχή των ομολογιούχων και, τελικά, αντικαταστάθηκαν με νέους τίτλους). Με την από 6.3.2012 εξώδικη δήλωσή της, η οποία επιδόθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο, την Τράπεζα της Ελλάδος και στις διαχειρίστριες Τράπεζες, η

προσφεύγουσα δήλωσε κατηγορηματικά ότι δεν θα συμμετάσχει στην εν λόγω διαδικασία του ν. 4050/2012, ότι απαγορεύει σε κάθε φορέα - διαχειριστή των ομολόγων να συμμετάσχει στη διαδικασία αυτή για λογαριασμό της και ότι δεν ήταν νόμιμη η υπαγωγή των συγκεκριμένων ομολόγων σ' αυτή. Κατ' εφαρμογή όμως των αναγκαστικού δικαίου διατάξεων του ν. 4050/2012, μετά την ολοκλήρωση της πιο πάνω διαδικασίας, στις 12.3.2012, χορηγήθηκαν στην προσφεύγουσα, σε αντικατάσταση των ανωτέρω ομολόγων, νέα ομόλογα Ελληνικού Δημοσίου (PSI), συνολικής ονομαστικής αξίας 10.902.964,66 ευρώ (μειωμένης κατά ποσοστό 53,5%) και λήξης μέχρι το 2042. Με τη δήλωση φορολογίας εισοδήματος της κρίσιμης διαχειριστικής περιόδου του έτους 2012 η προσφεύγουσα δήλωσε ζημιά 10.189.344,48 ευρώ, ενώ, μετά από φορολογική αναμόρφωση των αποτελεσμάτων - λόγω μη δυνατότητας έκπτωσης του συνόλου της χρεωστικής διαφοράς που προέκυψε από την πιο πάνω ανταλλαγή των ομολόγων της (12.454.370,65 ευρώ) αλλά μόνο του 1/30 αυτής (415.145,69 ευρώ) κατά τους ορισμούς του άρθρου 105 παρ. 13 του ν. 2238/1994 - προέκυψαν κέρδη 2.173.359,45 ευρώ και με βάση αυτά υπολογίστηκε ο αναλογών φόρος ύψους 434.671,89 ευρώ, συμπληρωματικός φόρος 1.558,42 ευρώ και προκαταβολή φόρου 37.271,97 ευρώ. Συγχρόνως η προσφεύγουσα διατύπωσε επιφύλαξη, ότι η χρεωστική διαφορά από την υποχρεωτική ανταλλαγή των ομολόγων της, ανερχόμενη, όπως προεκτέθηκε σε 12.454.370,65 ευρώ, στην οποία πρέπει να συνυπολογιστεί και ποσό 4.800.000 ευρώ ως ζημία από την αποτίμησή τους, εκπίπτει στο σύνολό της από τα ακαθάριστα έσοδα της ένδικης χρήσης του έτους 2012, εφόσον η προαναφερόμενη διάταξη, που προβλέπει την έκπτωση μόνο του 1/30 αυτής, αντιβαίνει σε διατάξεις ή αρχές του Συντάγματος (άρθρα 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ.1, 7 παρ. 3, 25 παρ.1) και της ΕΣΔΑ (άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου). Έτσι, κατά τη διατυπωθείσα στην επιφύλαξη άποψη, το οικονομικό αποτέλεσμα της χρήσης πρέπει να προσδιοριστεί σε ζημιά ποσού 14.989.344,48 ευρώ (10.189.344,48 ευρώ η δηλωθείσα πιο πάνω ζημιά συν 4.800.000 ευρώ η ζημιά από την αποτίμηση των ομολόγων) και να αναγνωριστεί προς μεταφορά στα επόμενα οικονομικά έτη. Η Φορολογική Αρχή δεν απάντησε στην επιφύλαξη αυτή και κατά της τεκμαιρόμενης απόρριψής της η προσφεύγουσα άσκησε την κρινόμενη προσφυγή επιδιώκοντας την ακύρωσή της και την επιστροφή σ' αυτήν του φόρου, που, κατά την άποψή της, κατέβαλε αχρεώστητα, ποσού 473.502,28 ευρώ." [σκέψη 7 της προσβαλλομένης]. Με την προσφυγή της η αναιρεσείουσα προέβαλε ότι η διάταξη του άρθρου 105 παρ. 13 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ν. 2238/1994, Α΄ 151), όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. 5 στοιχείο β΄ του ν.4046/2012 (Α΄ 28/14-2-2012) και αντικαταστάθηκε (από την έναρξη ισχύος του ν. 4046/2012) με το άρθρο 9 παρ. 15 του ν. 4110/2013 (Α΄ 17), αντίκειται στα άρθρα 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ. 1, 7 παρ. 3, 17 παρ. 1 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, 17 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 4 παρ. 3 και 31 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος.
[…]

14. Επειδή, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το αμφισβητούμενο με την κρινόμενη αίτηση ποσό υπερβαίνει τα 40.000 ευρώ. Με την κρινόμενη αίτηση προβάλλονται τρεις λόγοι αναίρεσης. Ειδικότερα, με τον πρώτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται ότι: (α) κατ' εσφαλμένη ερμηνεία (και συνακόλουθα εφαρμογή) των διατάξεων των άρθρων 4 παρ. 1 και 5 και 78 παρ. 1 του Συντάγματος, κρίθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι δεν τίθεται ζήτημα αντιθέσεως της διατάξεως της παρ. 13 του άρθρου 105 του ν. 2238/1994 (η οποία προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. 5 στοιχείο β του ν. 4046/2012 και αντικαταστάθηκε με το άρθρο 9 παρ. 15 του ν. 4110/2013) προς τις ως άνω συνταγματικές διατάξεις· προς θεμελίωση του παραδεκτού του σκέλους αυτού του λόγου αναίρεσης διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι επί του παραπάνω νομικού ζητήματος δεν υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, (β) η κρίση της αναιρεσιβαλλομένης, κατά την οποία η επίμαχη χρεωστική διαφορά, ως προερχόμενη από την ανταλλαγή ομολόγων στο πλαίσιο συμμετοχής των νομικών προσώπων στην αναδιάταξη του ελληνικού χρέους, δεν συνιστά αρνητικό στοιχείο (ζημία) του εισοδήματος (προκύπτον από επαρκώς και ειλικρινώς τηρούμενα βιβλία του υποχρέου), κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 3 του ν. 2238/1994 ούτε ζημία προερχόμενη από πάγια στοιχεία του ενεργητικού της επιχείρησης, κατά την έννοια του άρθρου 31 παρ. 1 περ. η΄ του ν. 2238/1994, παραβιάζει ευθέως τις διατάξεις αυτές· προς θεμελίωση του παραδεκτού του σκέλους αυτού του λόγου αναίρεσης διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι επί του παραπάνω νομικού ζητήματος υπάρχει αντίθεση της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως προς τις 4577/2014 και 4181/1990 αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθώς και προς τις 5428-9/2017 αμετάκλητες αποφάσεις του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Εξάλλου, με τον δεύτερο λόγο αναίρεσης προβάλλεται ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία (και συνακόλουθα εφαρμογή) των διατάξεων των άρθρων 5 παρ.1, 17 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, 1 του ΠΠΠ ΕΣΔΑ και 16 και 17 του Χάρτη ΘΔΕΕ κρίθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι δεν τίθεται ζήτημα αντιθέσεως της προαναφερθείσας διατάξεως (άρθρο 105 παρ. 13 του ν. 2238/1994) προς τις ως άνω συνταγματικές και υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις· προς θεμελίωση του παραδεκτού του λόγου αυτού διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι επί του παραπάνω νομικού ζητήματος δεν υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Τέλος, με τον τρίτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία των αρχών της ασφάλειας του δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, κρίθηκε σιωπηρώς με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι η προαναφερθείσα διάταξη δεν παραβιάζει τις προαναφερθείσες αρχές· προς θεμελίωση του παραδεκτού του λόγου αυτού διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι επί του εν λόγω νομικού ζητήματος δεν υπάρχει νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Οι ισχυρισμοί της αναιρεσείουσας για το παραδεκτό του πρώτου σκέλος του πρώτου λόγου αναίρεσης και για το παραδεκτό του δεύτερου και τρίτου λόγου αναίρεσης είναι βάσιμοι και, συνεπώς, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως, κατά το πρώτο σκέλος του, καθώς και οι δεύτερος και τρίτος λόγοι αναίρεσης προβάλλονται παραδεκτώς.

[…]
17. Επειδή, η ελευθερία άσκησης επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας, ως ειδικότερη εκδήλωση της οικονομικής ελευθερίας, την οποία κατοχυρώνει ως ατομικό δικαίωμα το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, δεν παρακωλύει τη θέσπιση από το νομοθέτη περιορισμών, που τίθενται για λόγους προστασίας του δημοσίου και κοινωνικού συμφέροντος, κατά τρόπο γενικό, αντικειμενικό και σύμφωνο με τις απαιτήσεις της (προβλεπόμενης στο άρθρο 25 παρ. 1 εδαφ. δ΄ του Συντάγματος) αρχής της αναλογικότητας (βλ. ΣτΕ Ολομ. 2148/2015, 2527/2013 κ.ά.). Τέτοιος περιορισμός είναι, ιδίως, η επιβολή φόρων, προς εξυπηρέτηση των δημοσιονομικών αναγκών της χώρας, εφόσον δεν θίγει το ανωτέρω δικαίωμα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καθίσταται αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερής η άσκηση επικερδούς επιχειρηματικής ή επαγγελματικής δραστηριότητας (ΣτΕ 2809/2017, πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 2527/2013, 1222/2017). Περαιτέρω, στο άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται ότι " Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους [...]», ενώ, σύμφωνα με την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παράγραφος 1 εδάφιο τέταρτο του Συντάγματος), οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν (βλ. ΣτΕ Ολομέλεια 2148 – 2150/2015, 228, 229, 420-4/2014, 3962/2014, 2204-2224, 2227/2010, 1991, 1992, 3665/2005).
[…]
20. Επειδή στο πλαίσιο των εκτεθεισών σε προηγούμενες σκέψεις εξαιρετικά δυσμενών για τη χώρα οικονομικών συνθηκών, κρίθηκε επιβεβλημένη από τον νομοθέτη η θέσπιση με το άρθρο 3 παρ. 5 στοιχείο β΄ του ν. 4046/2012, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 9 παρ. 15 του ν. 4110/2013, ειδικής φορολογικής μεταχείρισης της (εξαιρετικά σοβαρής) περιουσιακής απωλείας που προέκυψε για τους πιστωτές του Δημοσίου από την ακύρωση των παλαιών τίτλων και τη χορήγηση νέων, σε αντικατάσταση των ακυρωθέντων (μείωση ονομαστικής αξίας ανεξόφλητου κεφαλαίου κατά 53,5 %), και ειδικότερα, η, κατ' απόκλιση της αρχής της αυτοτέλειας των χρήσεων και των παγίων διατάξεων του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος περί εκπτώσεως «ζημίας», εισαγωγή ρυθμίσεως περί αφαίρεσης της εν λόγω "χρεωστικής διαφοράς" από τα ακαθάριστα έσοδα των νομικών προσώπων όχι (μόνο) στη χρήση κατά την οποία η διαφορά αυτή προέκυψε (χρήση "ανταλλαγής") αλλά και σε όλες τις μεσολαβούσες μέχρι τη λήξη των νέων ομολόγων (του Ελληνικού Δημοσίου) (2042) χρήσεις, κατά ισόποσα μέρη (με αποτέλεσμα το υπερβάλλον του 1/30 ποσό να μην συνυπολογίζεται ούτε κατά την άθροιση των εισοδημάτων των επιμέρους πηγών για την εξεύρεση του συνολικού εισοδήματος, ως "αρνητικό στοιχείο" κατά την χρήση «ανταλλαγής», πρβλ. ΣτΕ 300/1977). Προέβη δε στην ειδική αυτή ρύθμιση ο νομοθέτης με σκοπό, όπως προκύπτει από τα εκτιθέμενα στην σχετική αιτιολογική έκθεση, τον περιορισμό των ζημιών – λόγω της πιθανολογούμενης ανατροπής των οικονομικών δεικτών – των μεγάλων ιδίως επιχειρήσεων (κεφαλαιουχικών εταιρειών), οι οποίες (χρησιμοποιώντας αποταμιεύσεις του κοινού σε

παραγωγικές επενδύσεις, απασχολώντας πλήθος εργαζομένων και κατέχοντας, κατά τεκμήριο, μεγάλο αριθμό τίτλων) ενδιαφέρουν άμεσα την εθνική οικονομία, και, ιδίως, τη συγκράτηση της καθαρής θέσης και της αξιοπιστίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, του οποίου η ευπάθεια συνιστά σοβαρότατη απειλή για την εθνική οικονομία στο σύνολό της (ΣτΕ Ολομ. 1116/2014, 2235/2015, 293/2017). Υπό τα δεδομένα αυτά, η πιο πάνω ρύθμιση, ενταχθείσα στο προαναφερθέν πλαίσιο και θεσπισθείσα με κριτήρια γενικά και αντικειμενικά και τελούντα σε συνάφεια με το αντικείμενο της ρύθμισης, δεν αντίκειται ούτε στο άρθρο 78 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε στην κατοχυρούμενη από το άρθρο 4 παρ. 1 και 5 αρχή της ισότητας εκ του ότι ι) διακρίνεται από τη ρύθμιση που ισχύει στις λοιπές περιπτώσεις εκπτώσεως “ζημιών” επιχειρήσεων, κατά τον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, ιι) θεσπίσθηκε ενιαίως για όλα τα νομικά πρόσωπα, των οποίων οι τίτλοι ανταλλάχθηκαν, χωρίς δηλαδή να ληφθεί υπόψη η ειδική περίπτωση όσων απέκτησαν κρατικά ομόλογα βάσει του άρθρου 27 του ν. 3867/2010, ήτοι συναινώντας σε εξόφληση των απαιτήσεών τους από δημόσια νοσοκομεία με τον πιο πάνω τρόπο, και ιιι) η επίμαχη ρύθμιση δεν αφορά και τις προσωπικές εταιρείες. Επομένως, ορθώς, ανεξαρτήτως αιτιολογίας, απορρίφθηκαν με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση οι λόγοι προσφυγής με τους οποίους είχαν προβληθεί τα αντίθετα και, συνεπώς, ο πρώτος λόγος αναίρεσης, κατά το πρώτο σκέλος του, είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Περαιτέρω, και δεδομένου ότι με την πιο πάνω ειδική διάταξη δεν επιβάλλεται, κατά τα προεκτεθέντα, ευθέως φορολογικό βάρος, που να συνιστά επέμβαση στην περιουσία του προσώπου, αλλά ρυθμίζεται, κατά ειδικό τρόπο, η τμηματική αφαίρεση της ως άνω χρεωστικής διαφοράς από τα ακαθάριστα έσοδα νομικών προσώπων, αβασίμως, με τον δεύτερο λόγο αναίρεσης, προβάλλεται παραβίαση των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 1, 17 παρ. 1, 25 παρ. 1 του Συντάγματος, 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 16 και 17 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (οι οποίες, άλλωστε, διατάξεις του Χάρτη, κατά τα εκτεθέντα στη σκέψη 18, δεν τυγχάνουν εν πάση περιπτώσει εφαρμογής, πρβλ. και ΣτΕ Ολομ. 3010/2014, 239/2015) και, επομένως, ορθώς απορρίφθηκαν με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση οι λόγοι προσφυγής με τους οποίους είχαν προβληθεί τα αντίθετα. Υπό τα δεδομένα αυτά και εν όψει της πιο πάνω ειδικής ρυθμίσεως της θεσπισθείσης με το άρθρο 3 παρ. 5 στοιχείο β΄ του ν. 4046/2012, όπως αντικαταστάθηκε, η οποία, κατά τα προεκτεθέντα, δεν υπερβαίνει τα άκρα όρια της διακριτικής ευχέρειας του νομοθέτη να καθορίζει τον ενδεδειγμένο εκάστοτε, αναλόγως των κρατουσών συνθηκών, τρόπο και χρόνο φορολόγησης διαφόρων κατηγοριών φορολογουμένων και δεν αντίκειται σε καμία από τις προαναφερθείσες συνταγματικές ή άλλης υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, ως ειδικότερη δε κατισχύει των παγίων ρυθμίσεων του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, ο πρώτος λόγος αναίρεσης, κατά το δεύτερο σκέλος του [ήτοι, κατά το σκέλος του με το οποίο πλήσσεται η κρίση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι η επίμαχη χρεωστική διαφορά δεν συνιστά αρνητικό στοιχείο (ζημία) του εισοδήματος κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 3 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ν. 2238/1994) ούτε ζημία

	προερχόμενη από πάγια στοιχεία του ενεργητικού της επιχείρησης, κατά την έννοια του άρθρου 31 παρ. 1 περ. η΄ του ίδιου Κώδικα], καθώς και ο αντίστοιχος ισχυρισμός για τη θεμελίωση του παραδεκτού του, προβάλλονται αλυσιτελώς και είναι απορριπτέοι, ανεξαρτήτως του περιεχομένου των αποφάσεων τις οποίες επικαλείται ως αντίθετες προς την αναιρεσιβαλλόμενη η αναιρεσείουσα. Τέλος, ο τρίτος λόγος αναίρεσης, με τον οποίο προβάλλεται ότι η διάταξη της παρ.13 του άρθρου 105 του ν. 2238/1994 αντίκειται στις αρχές της ασφάλειας του δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, οι οποίες επιβάλλουν "να μην μεταβάλλεται διαρκώς" το νομοθετικό πλαίσιο επιβολής φόρων, απαλλαγών ή εκπτώσεων, ανεξαρτήτως αν προβάλλεται παραδεκτώς από την άποψη του άρθρου 53 παρ. 3 του π.δ. 18/1989, είναι εν πάση περιπτώσει απορριπτέος ως αβάσιμος, διότι οι αρχές αυτές δεν εμποδίζουν τον νομοθέτη να θεσπίσει, κατ' απόκλιση των παγίων ρυθμίσεων περί εκπτώσεων, άλλη ειδική ρύθμιση, όπως η πιο πάνω, προς αντιμετώπιση του ζητήματος της αποσβέσεως «χρεωστικής διαφοράς», η οποία προέκυψε από εξαιρετική ρύθμιση όπως είναι η επίμαχη ανταλλαγή ομολόγων (πρβλ ΣτΕ Ολ 2470-1/2008). Ορθώς, επομένως, απορρίφθηκε σιγή με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ο λόγος προσφυγής με τον οποίο είχαν προβληθεί τα αντίθετα. Εξάλλου, εν όψει του ότι η χρεωστική αυτή διαφορά προέκυψε από την ανταλλαγή ομολόγων, η οποία αποφασίσθηκε το 2012, δεν έχει εφαρμογή για την έκπτωσή της η διάταξη της παραγράφου 7 του άρθρου 27 του ν. 3867/2010, η οποία απέβλεπε στη ρύθμιση διαφορετικού ζητήματος. [Απορρίπτει την κρινόμενη αίτηση.]
ΣτΕ (Δ') 41/2023	21. Επειδή, με τις επίμαχες ρυθμίσεις του άρ. 26 παρ. 1, 2 ν. 4613/2019 εισήχθη περιορισμός στην, θεμελιουμένη στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακοποιών, δεδομένου ότι ο νομοθέτης, εμφορούμενος από διαφορετική σε σχέση με το παρελθόν αντίληψη (βλ. και ΟλΣτΕ 1402/2022, 44/2021, 3749/2013, 3818/1997 κ.ά.) για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, έχει την δυνατότητα στο πλαίσιο των κατά το Σύνταγμα επιτρεπτών ορίων να οργανώσει το καθεστώς που διέπει όχι μόνο τα επαγγέλματα στον τομέα της υγείας (βλ. ΟλΣτΕ 3749/2013), αλλά και την άσκηση της επιχειρηματικής εν γένει δραστηριότητας. Οι νομοθετικοί περιορισμοί είναι συνταγματικώς επιτρεπτοί εφ' όσον δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, ορίζονται γενικά και κατά τρόπον αντικειμενικό, τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρυθμιζομένης εκάστοτε επιχειρηματικής δραστηριότητος. Εξ άλλου, σύμφωνα με την συνταγματική (τελ. εδάφιο του άρ. 25 παρ. 1) αρχή της αναλογικότητος οι νομοθετικοί περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκομένου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι εν σχέσει προς αυτόν (βλ. ΟλΣτΕ 2768/2011, 3177/2007, 3665/2005 κ.ά.). Ο νομοθετικός περιορισμός της οικονομικής ελευθερίας δεν μπορεί, πάντως, να έχει ως μοναδικό σκοπό την προστασία του οικονομικού συμφέροντος των ήδη ασκούντων συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα προς βλάβη εκείνων

	που ενδιαφέρονται να την ασκήσουν. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει, αν οι περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς, να προκύπτει ή να συνάγεται είτε από την ίδια την ρύθμιση, ερμηνευομένη κατά τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με την λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, είτε από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου (βλ. ΟλΣτΕ 201/2020 κ.ά.). […] 27. Επειδή, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες σκέψεις, το μεν ελάχιστο υποχρεωτικό ωράριο λειτουργίας των φαρμακείων ανέρχεται σε σαράντα (40) ώρες εβδομαδιαίως, το δε μέγιστο διευρυμένο ανέρχεται ήδη κατά νόμον σε εβδομήντα επτά (77) ώρες [ήτοι δεκατρείς (13) ώρες ημερησίως επί πέντε (5) εργάσιμες ημέρες και άλλες δώδεκα (12) ώρες το Σάββατο]. Υπό το προϊσχύσαν διευρυμένο ωράριο -και με βάση την προεκτεθείσα πρακτική όσων επιχειρήσεων το είχαν υιοθετήσει (8 π.μ. - 11 μ.μ.)-, προέκυπτε ότι αυτές λειτουργούσαν εν τοις πράγμασιν επί ενενήντα (90) ώρες εβδομαδιαίως [ήτοι έξι (6) ημέρες επί δεκαπέντε (15) ώρες ημερησίως]. Υπ' αυτά τα δεδομένα ο εισαχθείς περιορισμός, πρόσφορος για την επίτευξη των σκοπών δημοσίου συμφέροντος που προανεφέρθησαν, ούτε τον πυρήνα της οικονομικής ελευθερίας των αιτούντων πλήττει ούτε βαίνει πέραν του αναγκαίου προς τούτο μέτρου, κατά παράβασιν της αρχής της αναλογικότητος. Και αυτό, διότι εξακολουθεί να καταλείπεται ένα επί πλέον χρονικό περιθώριο σε όσους φαρμακοποιούς το επιθυμούν, για λειτουργία των επιχειρήσεών τους πέραν του ελαχίστου υποχρεωτικού ωραρίου (77 ώρες εβδομαδιαίως έναντι 40), το οποίο περιθώριο παρίσταται εύλογο και ικανό για την επαύξηση της κερδοφορίας τους. Οι αιτούντες δεν ισχυρίζονται ούτε και αποδεικνύουν (προσκομίζοντας στοιχεία σχετικά με την καθημερινή, ανά ώρα λειτουργίας, διαμόρφωση του ύψους των πωλήσεών τους έως τον Μάιο του 2019), ότι εβάσισαν την κερδοφορία τους στον κύκλο εργασιών που πραγματοποιούσαν κατά τις ημέρες Δευτέρα έως Σάββατο ειδικώς στην χρονική ζώνη από τις 9 μ.μ. έως τις 11 μ.μ. ή ειδικώς κατά τις αργίες, διαστήματα ως προς τα οποία και επήλθε η βλάβη τους από την νομοθετική μεταβολή, ώστε, περαιτέρω, συνεπεία της ρυθμίσεως αυτής ν' αδυνατούν πλέον να συνεχίσουν την κερδοφόρο λειτουργία τους ως ορθολογικώς οργανωμένες επιχειρήσεις. Επομένως, είναι απορριπτέος ως αορίστως προβαλλόμενος, ανεξαρτήτως της βασιμότητός του με βάση όσα έχουν εκτεθεί σε προηγουμένη σκέψη, ο λόγος περί παραβάσεως της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου. Περαιτέρω, εν όψει των ανωτέρω σκέψεων είναι απορριπτέα ως αβάσιμα και όσα προβάλλονται συναφώς σχετικά με αντίθεση του άρ. 26 παρ. 1, 2 ν. 4613/2019 προς

	τα άρθρα 5 παρ. 1, 17 παρ. 1 και 25 παρ. 1 τελ. εδάφιο του Συντάγματος, αλλά και προς το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. [Καταργεί την δίκη ως προς τους πρώτο, έκτη, εβδόμη, ογδόη, ενάτη, δεκάτη, ενδεκάτη, εικοστή και εικοστή πρώτη των αιτούντων, κατά τα εκτιθέμενα στο αιτιολογικό. Καταργεί την δίκη σε ό,τι αφορά την πρώτη προσβαλλομένη πράξη, κατά τα εκτιθέμενα στο αιτιολογικό. Απορρίπτει την αίτηση κατά τα λοιπά και ως προς τους λοιπούς αιτούντες.]
ΣτΕ (Γ') 22-3/2023	8. Επειδή, εξ άλλου, όπως έχει κριθεί, κατά την έννοια της προαναφερόμενης γενικής αρχής του διοικητικού δικαίου, η οποία διατυπώθηκε το πρώτον με τις 2176/2004 και 2177/2004 αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου, η Διοίκηση υποχρεούται –υπό προϋποθέσεις– να επανεξετάσει τη νομιμότητα ατομικών διοικητικών πράξεων, όχι μόνο στην προεκτεθείσα περίπτωση ακυρωτικής –αμετάκλητης– δικαστικής απόφασης, αλλά και στην περίπτωση απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας εκδοθείσας στο πλαίσιο πρότυπης δίκης κατά το άρθρο 1 του ν. 3900/2010 (Α΄ 213), με την οποία –μετά τη διαπίστωση αντίστοιχης πλημμέλειας της κανονιστικής πράξης ή διάταξης εφ' ής στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη ομοίου περιεχομένου ατομική διοικητική πράξη– η υπόθεση παραπέμφθηκε προς περαιτέρω εκδίκαση στο αρμόδιο τακτικό διοικητικό δικαστήριο (βλ. ΣτΕ 1036/2021 επταμ., 1729 - 1737/2022). Προσέτι, κατά την έννοια της ίδιας ως άνω γενικής αρχής, ερμηνευόμενης υπό το φως της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής), οι παράγοντες που εκτιμώνται κατά τα εκτεθέντα στη σκέψη 7 (λόγοι δημοσίου συμφέροντος, ανάγκη προστασίας δικαιωμάτων τρίτων που αποκτήθηκαν καλόπιστα και διαδραμών από την έκδοση της πράξης χρόνος) ενδέχεται να επιβάλλουν ή να αποκλείουν όχι μόνο την εν γένει, αλλά και την εν μέρει, εξ υπαρχής ή για το μέλλον, ανάκληση της παράνομης ατομικής διοικητικής πράξης (βλ. ανωτ. ΣτΕ 1729 - 1737/2022). [Α. Απορρίπτει την έφεση ως προς τον 5ο εκκαλούντα .... Β. Δέχεται την έφεση ως προς τους λοιπούς εκκαλούντες και εξαφανίζει, ως προς αυτούς, την 513/2019 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών].

ΕλΣυν Ολ 1333/2023	**Δημόσιοι υπόλογοι - Καταλογισμός ελλειμμάτων - Διαχειριστικές παρατυπίες σε ΝΠΙΔ - Υποχρέωση αποκατάστασης του διαχειριστικού ελλείμματος από κληρονόμο - Αρχή αναλογικότητας - Περιορισμός του ύψους του καταλογισθέντος ποσού** 39. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις

	οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 40. Από τη διάταξη που παρατέθηκε στην προηγούμενη σκέψη, συνάγεται ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι και το δικαίωμα στην περιουσία. Επομένως, ο καταλογισμός εις βάρος των δημοσιονομικώς υπευθύνων για την αναπλήρωση του προκληθέντος στη δημόσια διαχείριση ελλείμματος, ως μέτρο που πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολ. 1824/2019, 1929/2018), αλλά υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας, που απαιτεί για την επιβολή του να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (ΕλΣυν Ολ. 788/2022, 2121/2021). 41. Υπό το φως των ανωτέρω, το Δικαστήριο κρίνει ότι το δικάσαν Τμήμα όφειλε, ερμηνεύοντας κατά το Σύνταγμα τους λόγους έφεσης σχετικά με τη νομιμότητα του επιβληθέντος εις βάρος του αρχικώς αναιρεσείοντος καταλογισμού, να προβεί ειδικώς σε έλεγχο, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, αν ο καταλογισμός με το συνολικό ποσό των δαπανών (1.819.953,05 ευρώ), οι οποίες κρίθηκαν κατά τα ανωτέρω (βλ. σκ. 17-19) μη νόμιμες, μη νομιμοποιητέες και εν τέλει καταλογιστέες (βλ. όμως την αναφερόμενη στη σκέψη 17 υπό στοιχ. ζ΄ δαπάνη για την καταβολή αμοιβής συμβούλου, ποσού 18.351,39 ευρώ, η οποία, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 26 της παρούσας, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω νομιμοποιητικής διάταξης του ν. ……/2014), τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους και είτε να διαλάβει ειδική κρίση ως προς την τήρηση της αρχής αυτής, είτε, στην αντίθετη περίπτωση, να προβεί σε επιμέτρηση του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως είναι η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος της απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας του καταλογιζομένου (ΕλΣυν Ολ. 788/2022, 2121/2021). 42. Συνακόλουθα, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα με το πρώτο σκέλος του πρόσθετου λόγου αναίρεσης, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κατά το μέρος που έκρινε νόμιμο τον εις βάρος του αρχικώς αναιρεσείοντος καταλογισμό με το συνολικό ποσό των ως άνω επιμέρους δαπανών, χωρίς περαιτέρω έρευνα της τήρησης της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των περιουσιακών δικαιωμάτων του και της αποκατάστασης του προκληθέντος, μεταξύ άλλων, διά των πλημμελών ενεργειών του, ελλείμματος, έσφαλε ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. [Δέχεται την από …. αίτηση αναιρέσεως]

ΕλΣυν Ολ 541/2023	5. Περαιτέρω, όπως έχει ήδη κριθεί τόσο από το Ελεγκτικό Συνέδριο (βλ. ΕλΣυν Ολ. 3405/2015), όσο και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αποφ. της 28.5.2009, Τσέλικα – Σκούρτη κατά Ελλάδος και της 12.1.2006, Φίλιππου Γρυπαίου κατά Ελλάδος), η υποχρέωση καταβολής παραβόλου αποβλέπει στην αποτροπή άσκησης απερίσκεπτων και αστήρικτων ενδίκων βοηθημάτων και μέσων και, συνακόλουθα, στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων και την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Εν όψει αυτών, οι προαναφερθείσες διατάξεις *του άρθρου* 73 *του* Κώδικα Νόμων για *το* Ελεγκτικό Συνέδριο, με τις οποίες η καταβολή του προβλεπόμενου παραβόλου έως την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης ή εντός της τυχόν χορηγηθείσας προθεσμίας τάσσεται ως προϋπόθεση του παραδεκτού του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις περί παροχής δικαστικής προστασίας *των άρθρων* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, καθώς και προς *τη συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*). Ειδικά δε η πρόβλεψη καταβολής αναλογικού παραβόλου για την άσκηση του ενδίκου μέσου ή βοηθήματος δεν αντίκειται, καθ' εαυτήν, προς τις ως άνω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις περί δικαστικής προστασίας και προς τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, εν όψει μάλιστα του ότι α) τίθεται ανώτατο όριο στο ποσό του κατα¬βλητέου έως την πρώτη συζήτηση παραβόλου (1.500 ευρώ), β) προβλέπεται η δυνατότητα απόδοσης του παραβόλου όχι μόνον επί παραδοχής του ενδίκου μέσου, αλλά και, κατόπιν δικαστικής κρίσης, εκτιμώμενων κάθε φορά των πε¬ριστάσεων, όπως π.χ. η δικαιολογημένη άσκηση αυτού και γ) η σχετική επιβάρυνση 1% είναι ανάλογη με το οι¬κονομικό αντικείμενο της υπόθεσης, προκειμένου να λειτουργήσει πράγματι αποτρεπτικά ως προς την προπετή άσκηση του ενδίκου μέσου ή βοηθήματος [ΕλΣυν Ολ. 47/2016, βλ. όμως και *τη* νεότερη ρύθμιση *του άρθρου* 309 *του* ν. 4700/2020 (Α΄127), με έναρξη ισχύος από 15.9.2020 (βλ. *άρθρο* 357 *του* νόμου αυτού), που προβλέπει για τις αιτήσεις αναίρεσης στις διαφορές από καταλογιστικές πράξεις παράβολο ύψους 350 ευρώ]. […] 18. Περαιτέρω, από *την* προεκτεθείσα *συνταγματική* διάταξη σε συνδυασμό με εκείνη *του άρθρου 25* παρ. 1 εδ. α΄ *του Συντάγματος* που ορίζει ότι «[τ]α δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους (…)», απορρέουν, μεταξύ άλλων, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης [βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2649, 1738/2017, πρβλ. ΑΕΔ 14/2013, ΣτΕ 2034/2011 Ολ. 4731/2014, 640/2015 κ.ά., ΔΕΕ απόφ. της 18.11.2008, C- 158/07, Jacqueline Förster κατά HoofddirectievandeInformatieBeheerGroep, σκέψη 67, βλ. και τον ν.4048/2012 «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης» (Α΄ 34), στο άρθρο 2 παρ. 1 περ. η΄ και ήδη *άρθρο* 58 παρ. 1 περ. η΄ *του* ν. 4622/2019 «Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης» (Α΄ 133), όπου μεταξύ των αρχών καλής νομοθέτησης περιλαμβάνεται και η ασφάλεια δικαίου]. Οι αρχές αυτές επιβάλλουν, ιδίως, την προβλέψιμη εφαρμογή των διοικητικών μέτρων και κυρώσεων που σκοπούν στην αποκατάσταση της νομιμότητας, απαιτείται δε να τηρούνται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διοικητικά μέτρα ή κυρώσεις που συνεπάγονται σοβαρές επιπτώσεις στην κατάσταση του διοικουμένου. Στο πλαίσιο αυτό, οι ίδιες αρχές επιτάσσουν η κατάσταση των διοικουμένου να μην τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω, στον βαθμό που η μετά πάροδο μακρού χρόνου επιβολή

διοικητικού μέτρου ή κύρωσης επιφέρει βαρύτατες συνέπειες στην προσωπική και οικονομική κατάσταση του διοικουμένου, θίγοντας την αξία του ανθρώπου και τον πυρήνα θεμελιωδών του δικαιωμάτων, εφόσον δεν διασφαλίζεται, εν όψει και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 περ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας, μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος με την επιβολή του διοικητικού μέτρου ή της κύρωσης και της προστασίας της αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1820/2021, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3316/2014, 1976/2015, 655/2020, αποφ. ΕΔΔΑ της 25.7.2013, Khodorkovskiy & Lebedev κατά Ρωσίας, σκέψη 779, της 21.3.2006, Valico κατά Ιταλίας, ΣτΕ 3316/2014 , 4642/2012 και απόφ. ΔΕΕ της 2.6.2016, C- 81/15, Καπνοβιομηχανία Καρέλια ΑΕ κατά Υπουργού Οικονομικών, σκέψη 45, της 11.6.2015, C- 98/14, Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft, σκέψη 77, της 5.5.2011, C- 201&202/10, Ze Fu Fleischhandel GmbH& Vion Trading GmbH κατά Hauptzollamt Hamburg-Jonas, σκέψη 32).

[…]

25. Περαιτέρω, με την επιβολή του διοικητικού μέτρου του καταλογισμού με τις αποδοχές που εισέπραξε ο υπάλληλος φορέα του δημόσιου τομέα από τη θέση του σ' αυτόν, επειδή θεωρείται ως αυτοδικαίως παραιτηθείς από αυτήν λόγω της αποδοχής του διορισμού του σε άλλη (δεύτερη) θέση του δημόσιου τομέα, επιδιώκεται ένας θεμιτός δημόσιος σκοπός, ήτοι αφενός η αποκατάσταση της νομιμότητας και η ανόρθωση των προσβληθέντων οικονομικών συμφερόντων του φορέα, καθόσον ο υπάλληλος δεν είχε νόμιμο δικαίωμα για απόληψη μισθού, και αφετέρου η διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας διά του εξορθολογισμού των δημοσίων δαπανών. Όμως, το μέτρο αυτό, το οποίο συνιστά επέμβαση στην περιουσία του καταλογισθέντος, καθόσον η απασχόληση του υπαλλήλου στην πρώτη θέση για ορισμένο χρονικό διάστημα, έστω και κατά παράβαση των διατάξεων περί πολυθεσίας, επιβάλλει, υπό *το* φως και *της* κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος* προστασίας *της* ανθρώπινης αξιοπρέπειας και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α *του Συντάγματος* αρχής *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων κατ' *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ και ειδικότερα αμοιβής (αποδοχών) σε κάποιο ύψος για την παρασχεθείσα υπηρεσία του κατά τον χρόνο αυτό, για να είναι συμβατό με την αρχή της αναλογικότητας, πρέπει, όχι μόνο να επιδίωκε έναν θεμιτό σκοπό, αλλά και να μην έπληξε θεμελιώδη δικαιώματα του καταλογισθέντος σε βαθμό μη αναγκαίο. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει όλα τα κρίσιμα δεδομένα της υπόθεσης προκειμένου να αποδοθεί σε αυτά η δέουσα βαρύτητα, από την οποία θα προκύψει αν με τον επίδικο καταλογισμό επιτεύχθηκε δίκαιη ισορροπία μεταξύ του υπηρετούμενου δημοσίου σκοπού και της συνταγματικώς επιβεβλημένης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των διακυβευόμενων ατομικών δικαιωμάτων του υπαλλήλου, που εθίγησαν από αυτόν (ΕλΣυν Ολ. 599, 768, 1820/2021).

[…]

35. Το δικάσαν Τμήμα με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του απέρριψε τον προβληθέντα ενώπιόν *του* λόγο έφεσης περί αντίθεσης *του* επίδικου καταλογισμού στο *άρθρο 25* παρ. 1 δ *του Συντάγματος* και *την* απορρέουσα από αυτό αρχή *της* αναλογικότητας, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, ως αβάσιμο. Συγκεκριμένα, με την απόφαση αυτή δέχτηκε ότι ο αναιρεσείων δεν έχει ένα προστατευόμενο, κατά *την* έννοια *της* διάταξης *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου,

περιουσιακό δικαίωμα να λάβει αποδοχές από δραστηριότητα που αντιβαίνει στη ρητή και υπέρτερης τυπικής ισχύος απαγόρευση *της* πολυθεσίας *του* υπαλλήλου που θεσπίζει *το άρθρο* 104 *του Συντάγματος*. Επίσης, έκανε δεκτό ότι, σε κάθε περίπτωση, η αναζήτηση ως αχρεωστήτως καταβληθεισών των αποδοχών που αυτός εισέπραξε, όχι κατ' εφαρμογή απόφασης του αρμοδίου διοικητικού οργάνου, η οποία του δημιούργησε την εύλογη πεποίθηση ότι απολαύει νομίμως το εισπραχθέν ποσό, αλλά αντιθέτως καταστρατηγώντας ο ίδιος τις οικείες απαγορευτικές της πολυθεσίας διατάξεις του Συντάγματος και των νόμων και παραπλανώντας τα αρμόδια διοικητικά όργανα, παραλείποντας να υποβάλει *τις* απαιτούμενες από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 2 παρ. 1 και 3 *του* ν. 1256/1982 υπεύθυνες δηλώσεις περί μη κατοχής από αυτόν άλλης θέσης, δεν αντίκειται στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, διότι α) υπαγορεύεται από την αρχή της αποτροπής του αδικαιολογήτου πλουτισμού σε βάρος του Δημοσίου Ταμείου, β) έχει θεσμοθετηθεί στο πλαίσιο της ευχέρειας του νομοθέτη να αξιολογεί τους λόγους δημοσίας ωφέλειας, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογήσουν επέμβαση σε περιουσιακής φύσης αγαθό, κατόπιν στάθμισης παραμέτρων πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής φύσης, γ) επιδιώκει τη θεραπεία θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται αφενός στην απαγόρευση της πολυθεσίας του δημοσίου υπαλλήλου ως «αντικείμενης στην κοινωνική δικαιοσύνη και το συμφέρον της Διοίκησης» και αφετέρου στην ίδια τη δημοσιονομική αποκατάσταση των παρανόμως διατεθέντων κονδυλίων και δ) δεν διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ της ικανοποίησης του δημοσίου συμφέροντος και των ατομικών δικαιωμάτων του μη καλόπιστου υπαλλήλου και, συνεπώς, δεν παραβιάζεται ούτε η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας.

[…]

41. Με τον πρώτο λόγο αναίρεσης, που εξετάζεται ως *τρίτος*, προβάλλεται ότι κατά παράβαση *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας και *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, το δικάσαν Τμήμα έκρινε νόμιμο τον καταλογισμό σε βάρος του αναιρεσείοντος με το σύνολο των αποδοχών που έλαβε από τη θέση του ως μόνιμου υπαλλήλου στο εν λόγω ν.π.δ.δ., κατά το χρονικό διάστημα από 5.9.2005 έως 31.5.2012, δεχόμενο ότι α) δεν υφίστατο νόμιμη περιουσιακή αξίωση στην απόληψη αποδοχών από *την* απασχόληση υπαλλήλου που αντιβαίνει στην κατ' *άρθρο* 104 *του Συντάγματος* απαγόρευση πολυθεσίας και συνεπώς προστατευόμενο κατά *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ περιουσιακό δικαίωμα, β) το εν λόγω μέτρο υπηρετεί θεμιτό δημόσιο σκοπό, που συνίσταται στην απαγόρευση της πολυθεσίας του δημοσίου υπαλλήλου ως αντικείμενης στην κοινωνική δικαιοσύνη και το συμφέρον της Διοίκησης και στη δημοσιονομική αποκατάσταση των παρανόμως διατεθέντων κονδυλίων, και γ) με την επιβολή του επίδικου καταλογισμού δεν διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού αυτού και των ατομικών δικαιωμάτων του μη καλόπιστου υπαλλήλου.

42. Σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψεις 17 έως 25 της παρούσας, *το Τμήμα* με *την* αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή *του* εσφαλμένως εφάρμοσε *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* και *την* απορρέουσα από αυτό αρχή *της* αναλογικότητας και *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Και τούτο, διότι, όπως προεκτέθηκε, όφειλε στο πλαίσιο εξέτασης του σχετικού προβαλλομένου λόγου έφεσης, να ερευνήσει με βάση την αρχή της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, αν με τον επιβληθέντα καταλογισμό, ο

	οποίος συνιστά επέμβαση σε περιουσιακό δικαίωμα του αναιρεσείοντος (σκέψη 25), επιτεύχθηκε δίκαιη ισορροπία μεταξύ του υπηρετούμενου δημοσίου σκοπού και της συνταγματικώς επιβεβλημένης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των διακυβευόμενων περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου υπαλλήλου που εθίγησαν από αυτόν και είτε να διαλάβει ειδική κρίση περί τον σεβασμό της αρχής αυτής, κατά την επιβολή του επίδικου καταλογισμού, είτε, στην αντίθετη περίπτωση, να προβεί σε επιμέτρηση του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που αναφέρονται στη σκέψη 26 της παρούσας. Επομένως, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί για εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή *της* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 δ *Συντάγματος*) και *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, κατ' αποδοχή του οικείου λόγου αναίρεσης . 43. Εξάλλου, δοθέντος ότι το οικείο σφάλμα της προσβαλλόμενης απόφασης σχετικά με την πλημμελή εφαρμογή των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας, ερείδεται στην εκτίμηση πραγματικών περιστατικών της κρινόμενης υπόθεσης, το Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει η ένδικη υπόθεση να παραπεμφθεί στο αρμόδιο Δεύτερο *Τμήμα* (βλ. *άρθρο* 339 *του* ν. 4700/2020, όπως ίσχυε πριν από *την* αντικατάστασή *του* με *το άρθρο* 169 *του* ν. 4820/2021, Α΄ 130, και ήδη *άρθρο* 24 παρ. 1 *του* ν. 4820/2021), προκειμένου, μετά από νέα έρευνα του πραγματικού της υπόθεσης, να σταθμίσει τα ειδικότερα δεδομένα αυτής με βάση τα κριτήρια που αναφέρονται στη σκέψη 26, ώστε με το τελικώς καταλογιζόμενο σε βάρος του αναιρεσείοντος ποσό να μην διαρρηγνύεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού που επιδιώκεται με τον επίδικο καταλογισμό και αφετέρου της συνταγματικώς επιβεβλημένης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των διακυβευόμενων περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου. [Δέχεται την από …. αίτηση]
ΕλΣυν Ολ 1202/2024	32. Από την παραδεκτή επισκόπηση του δικογράφου της έφεσης προκύπτει ότι δεν έχει προβληθεί λόγος περί παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας Σε κάθε όμως, περίπτωση σημειώνεται ότι ο επιβληθείς καταλογισμός είναι απόρροια ιδιαίτερα σοβαρής παρατυπίας και ειδικότερα της αθέτησης της ουσιώδους μακροχρόνιας υποχρέωσης διατήρησης σε λειτουργία της επιχείρησης, ενώ δεν νοείται απαλλαγή του τελικού αποδέκτη κοινοτικής ενίσχυσης αποκλειστικά και μόνο για λόγους προσωπικής επιείκειας που ανάγονται, μεταξύ άλλων, στην οικονομική αδυναμία επιστροφής του αναζητούμενου ποσού. Περαιτέρω, και υπό την εκδοχή ότι ο προβαλλόμενος λόγος αφορά την αρχή *της* αναλογικότητας ως εθνικής *συνταγματικής* αρχής (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. γ΄ *του Συντάγματος*) που επιβάλλει στα όργανα του Κράτους την τήρηση μίας σχέσης αναλογίας μεταξύ της σοβαρότητας της παρατυπίας και της έκτασης του επιβαλλόμενου μέτρου, ο σχετικός λόγος είναι επίσης απορριπτέος ως αβάσιμος. Και τούτο διότι το επιβληθέν διοικητικό μέτρο της ανάκτησης της χορηγηθείσας ενίσχυσης, λόγω αθέτησης ουσιώδους μακροχρόνιας υποχρέωσης η οποία προβλεπόταν με σαφήνεια από τις διατάξεις που διέπουν το συγκεκριμένο καθεστώς ενίσχυσης, παρίσταται μέτρο κατάλληλο και πρόσφορο, για τη διασφάλιση της χρηστής διαχείρισης των πόρων της Ένωσης που καταβλήθηκαν στο πλαίσιο της υλοποίησης του εγκεκριμένου από την Επιτροπή Επιχειρησιακού Προγράμματος, και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο. Εξάλλου, ήδη κατ' αποδοχή του δεύτερου σκέλους του πρώτου λόγου αναίρεσης, ο ένδικος καταλογισμός μειώθηκε κατά 86.266,89 ευρώ. Με δεδομένα αυτά και της υποχρέωσης των κρατών μελών να λαμβάνουν μέτρα

	που διασφαλίζουν τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση των κοινοτικών πόρων, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας κρίνοντας ως νόμιμη της επιβολή δημοσιονομικής διόρθωσης για το χρονικό διάστημα που η επιχείρηση του αναιρεσείοντος δεν ήταν σε λειτουργία, απορριπτομένων ως αβασίμων των περί του αντιθέτου προβαλλόμενων. [Δέχεται την από … αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 1206/2024	17. Περαιτέρω, ο καταλογισμός του συνόλου των αποδοχών, ως συνέπεια της απώλειας της ιδιότητας του δημοσίου υπαλλήλου εξαιτίας της ανάκλησης του διορισμού του, επάγεται μεν τον πλουτισμό του Δημοσίου ή του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, όμως ο πλουτισμός αυτός έχει ως νόμιμη αιτία *την* κατά *το άρθρο* 33 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 2362/1995 υποχρέωση του λαβόντος να αποκαταστήσει το έλλειμμα που προκλήθηκε στη δημόσια διαχείριση από την κατά τα ανωτέρω αχρεώστητη καταβολή των αποδοχών του (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 771/2021, σκ. 20, 1269/2019 σκ. 18). Τούτο δε, ενόψει και του ότι δεν είναι επιτρεπτό, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις της νομιμότητας, να παραμερίζονται τα κατάλληλα και αναγκαία μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν κατ' αυτών, με επίκληση ρυθμίσεων, όπως αυτών του αστικού δικαίου περί αδικαιολόγητου πλουτισμού, η εφαρμογή των οποίων οδηγεί σε αναίρεση ουσιαστικώς του σεβασμού των απαιτήσεων του κράτους δικαίου, στην έννοια του οποίου δεν περιλαμβάνεται η καταδίκη απλώς της αυθαιρεσίας, αλλά και η αποκατάσταση της νομιμότητας, όπου αυτή έχει τρωθεί από παράνομη, ήτοι αυθαίρετη, δραστηριότητα. Πάντως, καθώς ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος» (βλ. κατωτέρω στη σκέψη 18 *άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), επιβάλλεται όπως, κατά *τις* εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μιας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας που να οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Στην ερμηνευτική αυτή εκδοχή οδηγεί και η αναγωγή *του* σεβασμού *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*) ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, σκ. 21). 18. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή *της* αναλογικότητας.». Περαιτέρω, στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 22 *του Συντάγματος* ορίζεται ότι «[η] εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από *το* Κράτος», στην παράγραφο 4 *του* ίδιου *άρθρου* ότι «[ο]ποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται» και στην παράγραφο 5 *του άρθρου* αυτού ότι «[*τ]ο* Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων όπως νόμος ορίζει». Συναφώς, στην παράγραφο 4 *του άρθρου* 103 *του Συντάγματος* ορίζεται ότι «[ο]ι δημόσιοι υπάλληλοι (…) δεν μπορούν (…) να παυθούν χωρίς απόφαση υπηρεσιακού συμβουλίου» και στην παράγραφο 6 *του* ίδιου *άρθρου* ότι η προπαρατεθείσα διάταξη έχει εφαρμογή και στους υπαλλήλους των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.

	19. Από τη διατύπωση *της* διάταξης *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* συνάγεται ότι η αρχή *της* αναλογικότητας εφαρμόζεται στους «κάθε είδους περιορισμούς» που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα στα οποία αναφέρεται η παράγραφος αυτή. Τέτοια δικαιώματα, όπως προσδιορίζονται στη διάταξη, είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, συνεπώς αυτά που το ίδιο το Σύνταγμα αποκαλεί «ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», όπως το δικαίωμα στην εργασία, που κατοχυρώνεται στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 22 *του Συντάγματος*, χωρίς πάντως να αποκλείονται, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, και τα συναφή προς αυτά δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε άλλες διατάξεις του Συντάγματος, όπως αυτές που παρατέθηκαν στην προηγούμενη σκέψη αναφορικώς με το δικαίωμα στη μονιμότητα των υπαλλήλων του Κράτους και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, που και αυτές στον πυρήνα τους κατοχυρώνουν ένα δικαίωμα στην εργασία (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, σκ. 18). [Δέχεται την αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 1501/2024	**Αίτηση αναίρεσης - Δημόσιοι υπάλληλοι - Αναδρομική ανάκληση πράξης διορισμού - Καταλογισμός για αχρεωστήτως καταβληθείσες αποδοχές - Αρχή αναλογικότητας - Ελλιπείς και ανεπαρκείς αιτιολογίες** 7. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* - όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων - ορίζονται τα εξής: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. (…) Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.». Στο εδάφιο α΄ *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* κατοχυρώνεται «η αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή, κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλειαντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ

	τούτου, ανίσχυρη (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1820/2021 σκ. 20, 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. IIIB και VI, 4686-7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). [Δέχεται την από … αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 1495/2024	11. Ήδη, με τον μοναδικό λόγο αναίρεσης, ο Δήμος Θεσσαλονίκης προβάλλει ότι το δικάσαν Τμήμα, περιορίζοντας το ποσό του καταλογισμού στο ποσό των 10.000,00 ευρώ προέβη σε υπέρβαση (παραβίαση) *των* επιταγών *της* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*) καθώς και των άκρων ορίων της διακριτικής του ευχέρειας, διότι (α) δεν συνεκτίμησε την ένταση της παραβίασης των συνταγματικών αρχών της αξιοκρατίας, της διαφάνειας, της ισότητας στην κατάληψη των δημόσιων θέσεων, της προσωπικής αξίας, καθώς και τη φύση και την έκταση του πταίσματος του καταλογιζομένου, καθόσον ο αναιρεσίβλητος, αν δεν είχε προβεί στην ποινικώς κολάσιμη πράξη της παραποίησης του βαθμού πτυχίου του, δεν θα είχε επιτύχει τον (παράνομο) διορισμό του και τη θέση του θα καταλάμβανε ο πρώτος επιλαχών, ο οποίος την στερήθηκε. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να συνεκτιμάται αν υφίσταται δυνατότητα κατάληψης της θέσης χωρίς να συνυπολογίζεται το αποτέλεσμα της υπαίτια προκληθείσας παρανομίας και κατά την εκφορά της κρίσης του το Δικαστήριο οφείλει να τηρεί μια δίκαιη ισορροπία (αναλογία) μεταξύ του δημόσιου συμφέροντος και των πληττόμενων δικαιωμάτων, η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα όρια που διαγράφονται από τα δεδομένα της κοινής πείρας και της κοινής περί δικαίου συνείδησης, (β) έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην υπό του αναιρεσιβλήτου κατοχή των τυπικών για τη θέση προσόντων, στο εξαίρετο του χαρακτήρα του και στην ποιότητα της παρασχεθείσας από αυτόν εργασίας, αγνοώντας ότι (i) ο αναιρεσίβλητος κατέλαβε τη θέση λόγω ποινικά κολάσιμης συμπεριφοράς με όποιες δυσμενείς συνέπειες έχει το γεγονός αυτό για τη λειτουργία της υπηρεσίας και το κύρος αυτής τόσο κατά τη διάρκεια της θητείας του όσο και μετά την ανάκληση του διορισμού του και (ii) ο ίδιος καθ’ όλη τη διάρκεια της θητείας του ουδέποτε μετάνιωσε για την πράξη του ενημερώνοντας σχετικώς την υπηρεσία του, αλλά αποσιώπησε αυτήν κακόπιστα και (γ) προέβη σε μείωση του καταλογισθέντος ποσού σε ποσοστό άνω του 95% του αρχικώς επιβληθέντος, αναιρώντας πλήρως τη σημασία και την έννοια του καταλογισμού ως αποκαταστατικού της νομιμότητας διοικητικού μέτρου. [Απορρίπτει την από … αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 1466/2024	7. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή *της* αναλογικότητας.». Περαιτέρω, στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 22 *του Συντάγματος* ορίζεται ότι «[η] εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από *το* Κράτος» και στην παράγραφο 4 *του* ίδιου *άρθρου* ότι «[ο]ποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται». Από τη διατύπωση *της* διάταξης *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* προκύπτει ότι η

αρχή *της* αναλογικότητας εφαρμόζεται στους "κάθε είδους περιορισμούς" που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα στα οποία αναφέρεται η παράγραφος αυτή. Τέτοια δικαιώματα, όπως προσδιορίζονται στη διάταξη, είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, συνεπώς αυτά που το ίδιο το Σύνταγμα αποκαλεί "ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα", όπως το δικαίωμα στην εργασία.

8. Στην παρ. 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* που παρατέθηκε στην προηγούμενη σκέψη, κατοχυρώνεται και «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Στο κανονιστικό περιεχόμενο της αρχής αυτής, που έχει κοινή αναγωγή (ruleoflaw) στις παραδόσεις των δημοκρατιών δυτικού τύπου, βρίσκεται η εγγύηση, που όλες οι κρατικές λειτουργίες οφείλουν να παρέχουν, κατά της αυθαιρεσίας. Μέσο δε κατά της αυθαιρεσίας είναι πρωτίστως και ο σεβασμός της αρχής της αναλογικότητας, υπό την έννοια ότι η αρχή αυτή, λειτουργούσα εγγενώς ως στοιχείο της ιδέας του κράτους δικαίου, επιβάλλει σε κάθε εκδήλωση κρατικής εξουσίας, όπως αυτή ασκείται στο αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού. Στην έννοια του κράτους δικαίου δεν περιλαμβάνεται η καταδίκη απλώς της αυθαιρεσίας αλλά και η αποκατάσταση της νομιμότητας, όπου αυτή έχει τρωθεί από παράνομη, ήτοι αυθαίρετη, δραστηριότητα, είτε αυτή μπορεί να αποδοθεί σε φορείς της κρατικής λειτουργίας είτε σε ιδιώτες που παραβιάζουν τη νομιμότητα. Η μη αποκατάσταση με τα πρόσφορα και αναγκαία κάθε φορά μέτρα των παραβιάσεων της νομιμότητας όταν έχει συγκεκριμένως τρωθεί, πέραν του ότι καθ' εαυτή προσκρούει κατά τα ανωτέρω στον πυρήνα των επιταγών του κράτους δικαίου, υπονομεύει τον εν γένει σεβασμό στην αρχή αυτή, διότι η μη δίκαιη αντιμετώπιση σε εξατομικευμένη περίπτωση της εν λόγω παραβίασης καλλιεργεί τη γενικότερη πεποίθηση ότι μπορεί και στο μέλλον να παραβιάζεται η νομιμότητα χωρίς να επακολουθούν τα μέτρα που απαιτούνται για την αποκατάστασή της. Συνακόλουθα, δεν είναι επιτρεπτό, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις της νομιμότητας, να παραμερίζονται τα μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν κατ' αυτών, με επίκληση ρυθμίσεων των οποίων η εφαρμογή οδηγεί σε αναίρεση των απαιτήσεων του κράτους δικαίου. Επομένως, δεν μπορεί, μέσω της εφαρμογής του πλέγματος των αστικού δικαίου ρυθμίσεων περί αδικαιολογήτου πλουτισμού, να αναιρείται ουσιαστικώς ο σεβασμός της απαίτησης του κράτους δικαίου να θεραπεύεται με το κατάλληλο μέτρο ή να ανορθώνεται η τρωθείσα νομιμότητα. Πάντως, καθώς ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται όπως, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μιας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας, που να οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Στην ερμηνευτική αυτή εκδοχή οδηγεί και η αναγωγή *του* σεβασμού *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*) ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας (ΕλΣυν Ολ. 599, 768, 771/2021).

[…]

11. Ειδικότερα, με την καταλογιστική πράξη δια της οποίας, κατόπιν λύσης υπηρεσιακής σχέσης, αναζητούνται οι καταβληθείσες για εργασία παρασχεθείσα και γενόμενη δεκτή μετά και παρά αυτήν, αποδοχές, θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα ως η εργασία, η οποία απαξιώνεται πλήρως ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας που ο καταλογισθείς κατέβαλε, αλλά και η περιουσία αυτού, διότι με τον καταλογισμό παρεμβαίνει μονομερώς η κρατική εξουσία στην περιουσία του καταλογισθέντος, αποσπώντας στοιχεία αυτής. Ο εν λόγω

καταλογισμός, εφόσον κατά τα ανωτέρω στοιχειοθετεί μέτρο που επιδιώκει μεν θεμιτό σκοπό αλλά που θίγει ή επεμβαίνει σε θεμελιώδες δικαίωμα, αποτελεί περιορισμό ή στέρηση δικαιώματος κατά *την* έννοια *του άρθρου 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* και *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ και, συνεπώς, υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Συνακόλουθα, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με τον καταλογισμό προς αποκατάσταση της τρωθείσας νομιμότητας εκείνου που έλαβε αχρεωστήτως αποδοχές, καθότι η υπηρεσιακή του σχέση είχε πλέον λυθεί, και αφετέρου της προστασίας των θεμελιωδών του δικαιωμάτων ως παρέχοντος εργασία, καθόσον ο ανωτέρω καταλογισμός, για να είναι νόμιμος, πέραν *της* συμφωνίας *του* προς *τις* διατάξεις *του άρθρου* 33 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 2362/1995, επιπλέον οφείλει να μην προσβάλει δικαιώματα του καταλογισθέντος ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, ήτοι να παρίσταται σύμφωνος προς τις εγγυήσεις που διαλαμβάνονται ανωτέρω στις σκ. 7-9.Για την ως άνω στάθμιση και προκειμένου το Δικαστήριο να ελέγξει, κατά τα ανωτέρω γενόμενα δεκτά, αν ο επίδικος καταλογισμός είναι συμβατός με τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας, της δίκαιης ισορροπίας και του κοινωνικού κράτους δικαίου, απαιτείται να σταθμισθούν τα ειδικότερα δεδομένα της υπόθεσης, όπως η φύση του μέτρου, η προσφορότητα και η αναγκαιότητα της επιβολής του για τη θεραπεία του θεμιτού σκοπού που επιδιώκεται, η υποκειμενική συμπεριφορά του καταλογισθέντος, η τυχόν ευθύνη των οργάνων της διοίκησης, το χρονικό σημείο επιβολής του καταλογισμού, καθώς και οι συνολικές επιπτώσεις που επάγεται για την προσωπική και οικονομική κατάσταση αυτού. Για την απόδοση δε συγκεκριμένης βαρύτητας, αρνητικής ή θετικής, στα ανωτέρω δεδομένα, το Δικαστήριο εκτιμά καταρχάς ότι κανένα από αυτά δεν κατέχει τόσο ιδιάζουσα θέση έναντι των λοιπών ώστε να του αποδοθεί εντόνως υπερέχουσα αξία. Περαιτέρω κρίνει ότι, σεβόμενο πάντως την αναιρετική του δικαιοδοσία, οφείλει να εκτιμήσει τη νομική βαρύτητα των εκτεθέντων δεδομένων ενόψει της εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, διότι αν επαφίετο πλήρως ως προς την κρίση περί την τήρηση δίκαιης ισορροπίας στο δικαστήριο της ουσίας, θα απεμπολούσε κατά τρόπο ανεπίτρεπτο σε κράτος δικαίου την εξουσία διασφάλισης της ενιαίας, κατά το νομικώς εφικτό, εφαρμογής θεμελιωδών συνταγματικών επιταγών (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, 541/2023).
Ο αναιρεσείων, σύμφωνα με την από 5.4.2013 υπηρεσιακή βεβαίωση, παρείχε τις υπηρεσίες του ως μηχανικός έως τις 28.3.2013 (ημερομηνία κοινοποίησης σε αυτόν της από 4.2.2013 διαπιστωτικής της αυτοδίκαιης απόλυσής του πράξης), δεδομένου δε ότι συνέχισε να εργάζεται μετά την ισχύ του ν. 4024/2011, η υπηρεσία, αποδεχόμενη τις υπηρεσίες του και επωφελούμενη αυτών, προέβη στην αξιολόγησή του κατά την χρονική περίοδο από 1.1.2012 έως 31.12.2012, βαθμολογώντας τον μάλιστα με άριστα, ειδικώς δε ο β΄ αξιολογητής σημείωσε στις παρατηρήσεις του ότι «τυχόν απόλυσή του, θα είναι απώλεια», έλαβε δε ό,τι θα ελάμβανε εργαζόμενος αντίστοιχων προσόντων και προϋπηρεσίας, 12. Συνεπώς, πρέπει και στην κρινόμενη περίπτωση να ερευνηθεί adhoc αν με την επίδικη πράξη καταλογισμού τηρήθηκαν οι απαιτήσεις αναλογικότητας και δίκαιης ισορροπίας καθώς και αυτές που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, συνεκτιμωμένων και σταθμιζομένων ως κρισίμων κατά τον καταλογισμό: του τυχόν πταίσματος του καταλογιζόμενου, της επάρκειας κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του, του ύψους του καταλογισθέντος ως αχρεωστήτως καταβληθέντος ποσού, το οποίο συνεπάγεται αντίστοιχη μείωση της περιουσίας του καταλογισθέντος, σε συνάρτηση με την υπηρεσία

	που αυτός προσέφερε χρονικά και ποιοτικά και για την οποία δεν έχει άλλο τρόπο να αποζημιωθεί, της ωφέλειας που αποκόμισε ο υπέρ ου ο καταλογισμός φορέας, ο οποίος απεδέχετο την εργασία του δια των αρμοδίων οργάνων του, καθώς και της ύπαρξης ή μη, τελικώς, πραγματικής ζημίας στη δημοσιονομική διαχείριση. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση (σκ. 3 της παρούσας),ενώ δεν έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει με άλλον τρόπο τις απολαβές αυτής της περιόδου, για την οποία το Δημόσιο, ως εκ της παροχής σε αυτό των αντίστοιχων υπηρεσιών, ουδεμία πραγματική ζημία τελικώς υπέστη. Περαιτέρω, ως προς το δικαίωμα εργασίας του αναιρεσείοντος, αυτό επλήγη με την πλήρη απαξίωση των υπηρεσιών που προσέφερε κατά το επίμαχο διάστημα, η δε επιστροφή των αποδοχών που φέρεται να εισέπραξε αχρεωστήτως παρά την παροχή από μέρους του εργασίας αντίστοιχης αξίας, και μάλιστα ποιοτικού περιεχομένου, προς αποκατάσταση της τρωθείσας νομιμότητας ως εκ της λύσης της υπηρεσιακής του σχέσης, με αντίστοιχη μείωση της περιουσίας που αυτός αποκόμισε εργαζόμενος, τον καταλείπει χωρίς αποζημίωση για παρασχεθείσα ήδη εργασία, πλήττοντας χωρίς να είναι αναγκαίο την περιουσία του, περαιτέρω δε (πλήττοντας) και τον σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, όπως ενσωματώνεται στην αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου και ο οποίος θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά δεν είναι αναγκαία, σε υπερβολική επιβάρυνση λόγω της αυστηρότητάς τους αυτού που τα υφίσταται. Υπό τις ως άνω ειδικές περιστάσεις, ο σε βάρος του αναιρεσείοντος καταλογισμός δεν επιτυγχάνει μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του εξυπηρετούμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος (αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας) και της επέμβασης στο πληττόμενο περιουσιακό δικαίωμα διατήρησης αποδοχών που εισπράχθηκαν, κατόπιν παροχής υπηρεσιών, καλόπιστα και με δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι εξακολουθούσε να υφίσταται νομίμως συνεστημένη υπηρεσιακή σχέση, καθόσον αφενός μετατρέπει την λύση της υπηρεσιακής σχέσης σε κύρωση και αφετέρου άγει σε πλουτισμό του Δημοσίου σε βάρος της περιουσίας του. Ως εκ τούτου, έσφαλε το Τμήμα κρίνοντας νόμιμο *τον* επίμαχο, κατ' εφαρμογή μεν *των* διατάξεων *του άρθρου* 33 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 2362/1995 αλλά κατά παράβαση *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας -η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και οφείλει να λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου- και άρα μη νομίμως διενεργηθέντα σε βάρος του αναιρεσείοντος καταλογισμό, για το λόγο δε αυτό πρέπει να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση, κατ' αποδοχή του, κατά την προσήκουσα εκτίμηση του περιεχομένου του δικογράφου, οικείου λόγου αναίρεσης, επί τω τέλει ακυρώσεως του καταλογισμού καθ' ολοκληρίαν. [Δέχεται την από … αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 561/2025	14. *Το άρθρο* 101 *του Συντάγματος* συνάπτεται με *την*, κατά *το άρθρο* 1 παρ. 1 και 2 *Συντάγματος*, δημοκρατική αρχή, θεμελιώδη αρχή του πολιτεύματος, διότι συμβάλλει στον δημοκρατικό μετασχηματισμό των κρατικών λειτουργιών, ο οποίος αποβλέπει, μεταξύ των άλλων, στην ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των κρατικών οργάνων διοίκησης που βρίσκονται εγγύτερα στον πολίτη, ήτοι στην ενίσχυση της αποκέντρωσης. *Το άρθρο* 101 συνδέεται επίσης με *την* κατά *το άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχή *της* διάκρισης *των* λειτουργιών, συνδέεται δε και με *την*, κατά *το άρθρο 25* παρ. 1 *Συντάγματος*, αρχή *του* κράτους δικαίου, καθώς και με την αρχή της νομιμότητας της διοίκησης, που αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση της αρχής του κράτους δικαίου.

	43. Περαιτέρω, μειοψήφησαν οι Αντιπρόεδροι Σωτηρία Ντούνη και Μαρία Βλαχάκη και οι Σύμβουλοι Γεώργιος Βοΐλης, Βιργινία Σκεύη, Δημήτριος Τσακανίκας, Αργυρώ Μαυρομμάτη και Κωνσταντίνος Κρέπης, που διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: Η κατά τον ν. 4093/2012) επίδικη μείωση, ανερχόμενη μηνιαίως στο ύψος των 485,40 ευρώ (ακαθάριστα), δεν είναι τέτοιου ύψους σε σχέση τόσο με το αρχικά καταβαλλόμενο συνολικό ποσό όσο και με τις μειώσεις που υπέστησαν άλλες κατηγορίες συνταξιούχων, ώστε, είτε να χρήζει ειδικότερης και ευρύτερης τεκμηρίωσης εκ μέρους του νομοθέτη, είτε να θέτει σε διακινδύνευση την αξιοπρεπή διαβίωση του εκκαλούντος - ενάγοντος, ανατρέποντας την εύλογη προσδοκία του περί διατήρησης ευπρεπούς βιοτικού επιπέδου μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία, ούτε στοιχειοθετεί συνταγματικώς σημαντική επέμβαση στο θεμελιώδες κοινωνικό του δικαίωμα στη σύνταξη, ώστε να απαιτείται αναλυτικότερη τεκμηρίωση του επίδικου μέτρου, πέραν αυτής που εμπεριέχεται στην οικεία αιτιολογική έκθεση (σκέψη 32), η πραγματική βάση της οποίας δεν υπάρχει λόγος να αμφισβητηθεί, καθώς ανταποκρίνεται σε κοινώς γνωστά γεγονότα, η ακρίβεια των οποίων δεν κλονίστηκε κατά τη δίκη, ούτε άλλωστε αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης (πρβλ. 137/2019). Εξάλλου, ενόψει της επιτακτικής δημόσιας ανάγκης για τη λήψη μέτρων αμέσου αποτελέσματος, μη δυναμένης της χώρας - δοθείσης της οξείας δημοσιονομικής κρίσης – να αναμείνει την εφαρμογή και τα αποτελέσματα μέτρων διαρθρωτικού χαρακτήρα, το επίδικο μέτρο της περιορισμένης περικοπής της σύνταξης εμφανίζεται εύλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό και επομένως δεν θα μπορούσε να θίξει την αρχή της αναλογικότητας. Δοθέντος, περαιτέρω, του ευλόγου του ληπτέου μέτρου και ότι με αυτό δεν επιβάλλεται μια καταδήλως δυσανάλογη θυσία σε σχέση με άλλες κατηγορίες συνταξιούχων ή εν γένει μισθοδοτουμένων από το Δημόσιο, αφού νέα μειωμένα μισθολόγια θεσπίστηκαν, τόσο με τον ν. 4024/2011 για τους υπαγόμενους στο ενιαίο μισθολόγιο υπαλλήλους, όσο και με τον ν. 4093/2012 για τις λοιπές - πέραν των Γενικών Γραμματέων Υπουργείων - κατηγορίες υπαλλήλων και λειτουργών που υπάγονται σε ειδικά μισθολόγια, δεν ανακύπτει ζήτημα παραβίασης *των συνταγματικών* αρχών *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1) ή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη (*άρθρο* 4 παρ. 5) ή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 δ), ούτε ως προς την υποχρέωση όλων των πολιτών προς εκπλήρωση *του* χρέους *της* κοινωνικής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4). [Εξετάζει το παραπεμφθέν από το Τμήμα ενώπιον της Ολομέλειας του Δικαστηρίου ζήτημα. Αποφαίνεται ότι, ως προς τις συνταξιοδοτικές τους συνέπειες, οι διατάξεις της περίπτωσης 6 *της* υποπαραγράφου Γ.1 *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 αντίκεινται στα *άρθρα* 4 παρ. 5 και *25* παρ. 1, σε συνδυασμό με *τα άρθρα* 103 παρ. 5 και 101 *του Συντάγματος*.]
ΕλΣυν Ολ 272/2025	**Δημοσιονομική διόρθωση και ανάκτηση χρηματοδότησης διαρθρωτικών ταμείων ΕΕ - Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης - Αρχή αναλογικότητας - Απένταξη έργου λόγω μη εμπρόθεσμης ολοκλήρωσης** 38. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, που αποτελεί εθνική *συνταγματική* αρχή (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. γ΄ *του Συντάγματος*), αλλά και γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, το διοικητικό μέτρο της ανάκτησης χρηματοδότησης στο πλαίσιο δημοσιονομικής διόρθωσης, πρέπει να είναι πρόσφορο για την υλοποίηση του επιδιωκόμενου από την οικεία διάταξη σκοπού και να μην υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 12ης Ιουλίου 2012, C-59/11, «Association Kokopelli κατά Graines

Baumaux SAS", σκ. 38, και της 13ης Δεκεμβρίου 2012, C-11/12,«Maatschap L.A. en D.A.B. Langestraat en P. Langestraat-Troost κατά Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie", σκ. 39). Ειδικότερα, όταν η Διοίκηση προβαίνει στη λήψη των μέτρων αυτών, διαθέτει, δυνάμει του οικείου κανονιστικού πλαισίου, μία εξουσία εκτίμησης ως προς την έκταση της επιβαλλόμενης δημοσιονομικής διόρθωσης, την οποία πρέπει να ασκεί εντός των ορίων της αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. απόφαση ΔΕΕ της 25ης Μαρτίου 2010, C-414/08 P-«Sviluppo Italia Basilicata κατά Επιτροπής", σκέψη 129, και Διάταξη του Δικαστηρίου της 10ης Οκτωβρίου 2012, C-497/11, «Ελληνική Δημοκρατία κατά Επιτροπής» σκ. 63 και 64). Επομένως, κατά *την* επιβολή *του* μέτρου ελέγχονται, όπως προβλέπεται στα *άρθρα* 39 *του* Καν. 1260/1999 και 2 *του* Καν. 448/2001, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με *το άρθρο* 2 *του* Γενικού Κανονισμού 2988/1995, η φύση και η σοβαρότητα της παρατυπίας, ο περιορισμένος ή συστηματικός της χαρακτήρας, ο βαθμός επίδρασης της παρατυπίας στο εν γένει έργο και τους στόχους του, καθώς και οι απώλειες των διατεθέντων πόρων σε συνδυασμό με την οικονομική ζημία την οποία η παρατυπία προκάλεσε ή μπορούσε να προκαλέσει στο οικείο διαρθρωτικό ταμείο και στον εθνικό προϋπολογισμό. Η τήρηση δε της αρχής της αναλογικότητας επιτάσσει την επιβολή διορθώσεων κατά τρόπο ώστε τα ποσά της συνδρομής, των οποίων ζητείται η επιστροφή, να μην είναι δυσαναλόγως υψηλά σε σχέση με τις διαπραχθείσες παρατυπίες (βλ. ΕλΣυν Ολ. 932/2024, 1440/2022, 1301/2020, 18/2020, 1818/2014, απόφαση ΔΕΕ της 14.7.2016, Wrocław, C-406/2014, σκ. 48, ΕλΣυν Έβδ. Τμ. 676/2023, 1662/2021, 741/2021, Ι Τμ. 1336/2020).

39. Στην προκειμένη περίπτωση με την προσβαλλόμενη απόφαση κρίθηκε ότι η επίμαχη πράξη δημοσιονομικής διόρθωσης δεν θέτει θέμα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, αφού προηγουμένως εκτιμήθηκε ότι η διαπιστωθείσα παρατυπία, δηλαδή η μη υλοποίηση της Πράξης εντός της προθεσμίας που αρχικά είχε ορισθεί στην οικεία πράξη ένταξης (30.6.2009) αλλά ούτε και κατά την καταληκτική ημερομηνία κλεισίματος των ημιτελών έργων του Γ΄ ΚΠΣ, στο πλαίσιο του οποίου είχε λάβει σχετική χρηματοδότηση, ήταν ιδιαιτέρως σοβαρή, με συνέπεια το έργο να μην καθίσταται λειτουργικό, όπως ρητά περί του αντιθέτου η ως άνω δημοτική επιχείρηση είχε δεσμευτεί ως τελικός δικαιούχος της χρηματοδότησης. Ως εκ της σοβαρότητας δε της ως άνω παρατυπίας και του γεγονότος ότι εξ αυτής επήλθε ισόποση ζημία στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και στον εθνικό προϋπολογισμό, δοθέντος ότι δεν επιτεύχθηκαν ούτε κατ' ελάχιστον οι στόχοι ένταξης της Πράξης στο Ε.Π. «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» του Γ΄ ΚΠΣ, έγινε δεκτό με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ότι η καταβληθείσα συνδρομή στερείτο πλέον νόμιμης βάσης και συνεπώς νομίμως αναζητήθηκε στο σύνολό της. Περαιτέρω, με την αναιρεσιβαλλομένη κρίθηκε ότι η ως άνω δημοτική επιχείρηση τελούσε σε γνώση των υποχρεώσεων που ανέλαβε με την ένταξη της επίμαχης Πράξης στο ανωτέρω Ε.Π., ενώ είχε πολλαπλώς ενημερωθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού και την Αρχή Πληρωμής για την ανάγκη το έργο να ολοκληρωθεί εντός της επιλέξιμης περιόδου. Επιπλέον, το Τμήμα, με τις παραδοχές που διαλαμβάνονται ανωτέρω στη σκέψη 36, απέρριψε τον προβληθέντα από την ΔΕΠΤΑΗ ΑΕ ΟΤΑ ισχυρισμό περί υπαιτιότητας του Υπουργείου Πολιτισμού να εγκρίνει έγκαιρα κρίσιμες για την πρόοδο του έργου διοικητικές πράξεις και να καταβάλει χωρίς καθυστέρηση τις αναγκαίες για την υλοποίησή του χρηματοδοτήσεις, ενώ δέχθηκε ότι η επίκληση της μη κατασπατάλησης της ληφθείσας από την ανωτέρω δημοτική επιχείρηση χρηματοδότησης δεν μπορούσε να συνεκτιμηθεί για την κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας μείωση του ποσού της

	επιβληθείσας σε βάρος της δημοσιονομικής διόρθωσης, με την αιτιολογία ότι δεν συνδέεται με την αιτία επιβολής της δημοσιονομικής διόρθωσης, η οποία επιβλήθηκε λόγω μη ολοκλήρωσης του έργου εντός της επιλέξιμης περιόδου και μη εκπλήρωσης των στόχων του προγράμματος. 40. Με βάση τις ανωτέρω παραδοχές το δικάσαν Τμήμα κατ' ορθή και νόμιμη κρίση και περαιτέρω με νόμιμη αιτιολογία αποφάνθηκε ότι η επιβολή ολικής δημοσιονομικής διόρθωσης σε βάρος της Δ.Ε.Π.Τ.Α.Η. Α.Ε. Ο.Τ.Α. δεν εγείρει ζητήματα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, απορρίπτοντας τον σχετικώς προβληθέντα λόγο περί παραβίασης της αρχής αυτής. Ειδικότερα, το Τμήμα, κατά την εξέταση των ευρημάτων του ελέγχου, με νόμιμη αιτιολογία τεκμηρίωσε τη συνδρομή ουσιώδους παρατυπίας, η οποία καθευατή δικαιολογεί απολύτως την επιβολή ολικής δημοσιονομικής διόρθωσης, χωρίς να τίθεται ζήτημα υπέρβασης των ακραίων ορίων της διακριτικής ευχέρειας της Διοίκησης. Επομένως, από πλευράς αντικειμενικών περιστάσεων, το Τμήμα νομίμως βάσισε την κρίση του στη φύση, την έκταση και τη σοβαρότητα της παρατυπίας καθώς και στις επιπτώσεις της που συνίσταντο, κατ' ουσία, στην πλήρη ματαίωση των στόχων της χρηματοδοτούμενης Πράξης συνεπαγομένη αντιστοίχως και πλήρη απώλεια των διατεθέντων πόρων για τη χρηματοδότησή της. Περαιτέρω, ακόμα και από πλευράς συνεκτίμησης των υποκειμενικών περιστάσεων, οι οποίες, κατά την επιβολή δημοσιονομικών διορθώσεων, δύνανται κατ' εξαίρεση να ληφθούν υπόψη κατά την εξέταση της αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 273/2019 σκ. 10, 274/2019 σκ. 8), η διαπιστωθείσα από το Τμήμα υπαίτια συμπεριφορά της ως άνω δημοτικής επιχείρησης, η οποία τελούσε σε γνώση των υποχρεώσεων που ανέλαβε με την ένταξη της οικείας Πράξης στο Γ΄ ΚΠΣ και είχε πολλαπλώς ενημερωθεί από τις αρμόδιες αρχές για την ανάγκη ολοκλήρωσης του έργου εντός της επιλέξιμης περιόδου άλλως μέχρι την καταληκτική ημερομηνία κλεισίματος των ημιτελών έργων του ανωτέρω ΚΠΣ με ρητή μάλιστα υπόμνηση του κινδύνου απένταξής του και επιστροφής της ληφθείσας χρηματοδότησης, συνιστά σοβαρή επιβαρυντική περίσταση σε βάρος της, που επέδρασε καθοριστικά στο αποτέλεσμα της ματαίωσης των στόχων της επένδυσης και περαιτέρω στην επέλευση ισόποσης ζημίας στο ΕΤΠΑ και τον εθνικό προϋπολογισμό. Με τα δεδομένα αυτά, η επιβολή ολικής δημοσιονομικής διόρθωσης αποτελούσε, όπως ορθώς έκρινε το Τμήμα, εύλογο, πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την ανάκτηση των, υπό τις ανωτέρω περιστάσεις, ολικώς απολεσθέντων πόρων χρηματοδότησης της επίμαχης επένδυσης. Επομένως, ο σχετικός λόγος αναίρεσης των αναιρεσειόντων, με τον οποίο υποστηρίζουν το αντίθετο είναι αβάσιμος και απορριπτέος. [Απορρίπτει τις αιτήσεις αυτές]
ΕλΣυν Ολ 26/2025	**Κατάργηση της διάταξης που προέβλεπε απώλεια του συνταξιοδοτικού δικαιώματος συνεπεία αμετάκλητης ποινικής καταδίκης - Συνταγματικότητα - Αρχή της ισότητας** 9. Περαιτέρω, σύμφωνα με την απορρέουσα από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή της αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται πλέον και ρητά στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος,

	το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή, κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (βλ. ΕλΣυν Ολ. 543/2023, 1820/2021, 503/2014, 481/2014, 4686-7/2013, 3655/2013, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014, 228/2014, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). [Εξετάζει το παραπεμφθέν από το Τρίτο Τμήμα ενώπιον της Ολομέλειας ζήτημα. Αποφαίνεται ότι η διάταξη *του άρθρου* 5 παρ. 1 *του* ν. 4487/2017 δεν αντίκειται στο *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος*.]
ΕλΣυν Ολ 562/2025, Ολ 1145/2023	**Αναδρομική μειωτική αναπροσαρμογή συντάξεων - Συνταξιούχοι καθηγητές της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Υγείας (ΕΣΔΥ) – Συνταγματικότητα** 17. Στην υπό κρίση υπόθεση, η Ολομέλεια διαπιστώνει ότι η κατά τον ως άνω νόμο (4093/2012) επίδικη μείωση ανέρχεται μηνιαίως στο ύψος των 232,81 ευρώ (ακαθάριστα), ήτοι οι μηνιαίες συντάξιμες Αποδοχές του ενώπιον του Τμήματος εκκαλούντος διαμορφώθηκαν από τα 2.212,45 ευρώ, που του κανονίστηκαν αρχικώς (1.4.2011), στα 1.979,64 ευρώ. Το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, δοθέντος μάλιστα ότι στην επίδικη μείωση ενσωματώνονται οι δυνάμει των ν. 3833 και 3845/2020 μειώσεις, δεν στοιχειοθετείται συνταγματικώς σημαντική επέμβαση στο θεμελιώδες κοινωνικό του δικαίωμα στη σύνταξη, ώστε να απαιτείται αναλυτικότερη τεκμηρίωση του επίδικου μέτρου, πέραν αυτής που εμπεριέχεται στην οικεία αιτιολογική έκθεση (σκέψεις 9 και 10), την πραγματική βάση της οποίας η Ολομέλεια δεν έχει λόγους να αμφισβητήσει, καθώς ανταποκρίνεται σε κοινώς γνωστά γεγονότα, η ακρίβεια των οποίων δεν κλονίστηκε κατά τη δίκη, ούτε άλλωστε αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης (πρβλ. 137/2019). Εξάλλου, ενόψει της επιτακτικής δημόσιας ανάγκης για τη λήψη μέτρων αμέσου αποτελέσματος, μη δυναμένης της χώρας - δοθείσης της οξείας δημοσιονομικής κρίσης – να αναμείνει την εφαρμογή και τα αποτελέσματα μέτρων διαρθρωτικού χαρακτήρα, το επίδικο μέτρο της περιορισμένης περικοπής της σύνταξης εμφανίζεται εύλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό και επομένως δεν θα μπορούσε να θίξει την αρχή της αναλογικότητας. Δοθέντος, περαιτέρω, του ευλόγου του ληπτέου μέτρου και ότι με αυτό δεν επιβάλλεται μια καταδήλως δυσανάλογη θυσία σε σχέση με άλλες κατηγορίες συνταξιούχων ή εν γένει μισθοδοτουμένων από το Δημόσιο, αφού νέα μειωμένα μισθολόγια θεσπίστηκαν, τόσο με τον ν. 4024/2011 για τους υπαγόμενους στο ενιαίο μισθολόγιο υπαλλήλους, όσο και με τον ν. 4093/2012 για τις λοιπές - πέραν των καθηγητών της ΕΣΔΥ - κατηγορίες υπαλλήλων και λειτουργών που υπάγονται σε ειδικά μισθολόγια, δεν ανακύπτει ζήτημα παραβίασης *των συνταγματικών* αρχών *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1) ή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη (*άρθρο* 4 παρ. 5) ή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 δ), ούτε ως προς την υποχρέωση όλων των πολιτών προς εκπλήρωση *του* χρέους *της* κοινωνικής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4). 18. Κατ’ ακολουθίαν των ανωτέρω και λαμβανομένου υπόψιν ότι: (α) η επίμαχη μείωση των συντάξεων των καθηγητών της ΕΣΔΥ,

	ενεργηθείσα σε χρόνο οξείας δημοσιονομικής κρίσης, αποσκοπεί στην εξοικονόμηση κρατικών δαπανών και, μέσω αυτής, στη μείωση του υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος και στη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας της χώρας και συνεπώς στην εξυπηρέτηση σκοπών δημοσίου συμφέροντος, (β) ενόψει του διαφορετικού νομικού καθεστώτος και των καθηκόντων των καθηγητών της ΕΣΔΥ προς το προσωπικό ΔΕΠ των ΑΕΙ και τους γιατρούς του ΕΣΥ, ο προσδιορισμός των αποδοχών των πρώτων βάσει "ειδικού μισθολογίου" δεν κατοχυρώνεται αμέσως ή εμμέσως στο Σύνταγμα και επομένως ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη η θέσπιση ή μη αυτού (ειδικού μισθολογίου), (γ) δεν κατοχυρώνεται (σκέψη 7), ούτε από την εθνική, ούτε από τη διεθνή έννομη τάξη, δικαίωμα σε Αποδοχές ή συντάξεις συγκεκριμένου ύψους και ο νομοθέτης, εκτιμώντας τις εκάστοτε συνθήκες και ιδίως τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, δεν κωλύεται να προβαίνει σε αναμόρφωση του μισθολογίου των δημοσίων εν γένει λειτουργών και υπαλλήλων, εισάγοντας ρυθμίσεις οι οποίες υπόκεινται σε οριακό, μόνο, δικαστικό έλεγχο, (δ) η μείωση - περικοπή της σύνταξης δεν είναι τέτοιου ύψους, ώστε, είτε να χρήζει ειδικότερης και ευρύτερης τεκμηρίωσης εκ μέρους του νομοθέτη, είτε να θέτει σε διακινδύνευση την αξιοπρεπή διαβίωση του ανωτέρω, ανατρέποντας την εύλογη προσδοκία του περί διατήρησης ευπρεπούς βιοτικού επιπέδου μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία, η Ολομέλεια κρίνει ότι οι διατάξεις της περ. 24 *της* υποπαραγράφου Γ.1 *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 δεν αντίκεινται στα *άρθρα* 4 παρ.5, 21 παρ. 3 και *25* παρ. 1δ και 4 *του Συντάγματος*. […] 19. Μειοψήφησαν ο Αντιπρόεδρος Κωνσταντίνος Κωστόπουλος και οι Σύμβουλοι Θεολογία Γναρδέλλη, Βασιλική Σοφιανού, Κωνσταντίνος Παραθύρας, Ασημίνα Σακελλαρίου, Αργυρώ Μαυρομμάτη και Γρηγόριος Βαλληνδράς, οι οποίοι διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: 19.1. Ο ειδικότερος σκοπός θέσπισης κάθε ειδικού μισθολογίου, ανεξαρτήτως εάν αυτός απορρέει από ρητή (δικαστικοί λειτουργοί άρθρα 26, 87 παρ. 2 και 88 παρ. 2 *του Συντάγματος*) ή έμμεση (ιατροί ΕΣΥ, *άρθρο* 21 *του Συντάγματος*, καθηγητές ΑΕΙ, *άρθρο* 16 *του Συντάγματος*) προστασία *του* ύψους *των* αποδοχών με *συνταγματικού* επιπέδου διατάξεις, επιβάλλει όπως ο νομοθέτης, όταν νομοθετεί επί του μισθολογίου τους, να συσταθμίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των καθηκόντων που ασκούν, ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στο ύψος του μισθού που καθορίζεται γι' αυτούς (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκ. 124). Επίσης, κατά τη ρύθμιση του μισθολογίου τους πρέπει να διατηρείται μία εύλογη ποσοτική διαφορά έναντι του ενιαίου μισθολογίου των δημοσίων υπαλλήλων, τέτοια που να συνάδει με την ιδιαιτερότητα της υπηρεσιακής τους κατάστασης, την αποστολή και τα καθήκοντα κάθε κατηγορίας λειτουργών ή υπαλλήλων που εμπίπτουν σε ειδικό μισθολόγιο (ΕλΣυν Ολ. 2070/2020, 738/2020, 1854/2019, 1506/2016). 19.2. *Το Σύνταγμα* ορίζει στο *άρθρο* 5 παρ. 5, η οποία προστέθηκε κατά *την* αναθεώρηση του 2001 με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής (Α΄ 84) : «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία *της* υγείας …», στο *άρθρο* 21 παρ. 3 : «*Το* κράτος μεριμνά για *την* υγεία *των* πολιτών …» και στο *άρθρο* 22 παρ. 5, όπως η παράγραφος αυτή αναριθμήθηκε με την αναθεώρηση του 2001 : «Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει». Όπως έχει κριθεί, από τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος συνάγεται ότι γεννάται ευθεία υποχρέωση του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία της υγείας των πολιτών, εργαζομένων και συνταξιούχων, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου (ΣτΕ 3802/2014 Ολ. σκ. 15, 9/2016 7μ. σκ. 4, 2381/2016 σκ. 7), οι

	οποίες πρέπει να καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες διάγνωσης και θεραπείας των σχετικών παθήσεων, τις χειρουργικές επεμβάσεις, εφόσον απαιτούνται, ως και γενικώς τις ανάγκες νοσηλείας των πολιτών. Η υποχρέωση αυτή υπόκειται σε νομοθετικούς περιορισμούς, υπό τον όρο ότι οι περιορισμοί αυτοί δεν οδηγούν στην ανατροπή του δικαιώματος στην προστασία της υγείας (βλ. ΣτΕ 3962/2014 Ολ, 1812/2013, 2033/2009, 1187-8/2009 Ολ. κ.ά.). Εν όψει των ανωτέρω επιταγών του Συντάγματος, η άσκηση κάθε επαγγελματικής δραστηριότητας, η οποία συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών σχετικών με την υγεία, επιτρέπεται μόνον σε εκείνα τα πρόσωπα που έχουν τα προσόντα, τα οποία ο νομοθέτης κρίνει αναγκαία, προκειμένου να εξασφαλίζεται η παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου (ΣτΕ Ολ. 431/2018). Προς εκπλήρωση των σκοπών αυτών, το Κράτος δημιούργησε την ΕΣΔΥ, αποβλέποντας στην εκπαίδευση πτυχιούχων ΑΕΙ και ΤΕΙ, στην επιστημονική έρευνα και την παροχή επιστημονικών υπηρεσιών σε θέματα δημόσιας υγείας, κοινωνικής φροντίδας, διοίκησης - διαχείρισης υπηρεσιών υγείας, οικονομικών και αγωγής της υγείας και κοινωνικής πολιτικής γενικότερα. 19.3. Οι καθηγητές της ΕΣΔΥ, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του ν. 2530/1997, αντιμετωπίζονται από τον νομοθέτη ως ισότιμοι προς τον βαθμό και τις Αποδοχές με αντίστοιχους καθηγητές ΑΕΙ (βλ. συναφώς και *άρθρο* 2 *του* β.δ/*τος της* 29.11.1947, Α΄ 266, με τις διατάξεις του οποίου οι τακτικοί οργανικοί καθηγητές της ΥΣΑ είχαν εξομοιωθεί βαθμολογικά και μισθολογικά με τους τακτικούς καθηγητές των ΑΕΙ, καθώς και ΔΕΦ ΑΘ 2150/2002), το δε μισθολογικό τους καθεστώς ρυθμιζόταν πάντοτε με την καθιέρωση «ειδικού μισθολογίου». 19.4. Συνεπώς, η ιδιαίτερη (ευνοϊκότερη) μισθολογική μεταχείριση, την οποία διαχρονικά ο νομοθέτης επιφύλαξε στο διδακτικό προσωπικό της ΕΣΔΥ εδράζεται εμμέσως στην προαναφερθείσα *συνταγματική* διάταξη *του άρθρου* 21 παρ. 3, λόγω *του* σημαντικού *τους* ρόλου για την εκπλήρωση της ευθείας υποχρέωσης του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία της υγείας των πολιτών. 19.5. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι η Ολομέλεια του Δικαστηρίου τούτου - όπως έχει ήδη κριθεί σε προγενέστερες αποφάσεις επί δικών επί παραπομπών ενώπιόν της - δεν υπεισέρχεται στην επίλυση ζητημάτων που έχουν ήδη επιλυθεί με προηγούμενες και δη πρόσφατες αποφάσεις αυτής (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021), οφείλει δε ιδίως στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας, όπου η ενότητα της νομολογίας και η ασφάλεια του δικαίου αποτελούν τις βάσεις για τη θέσπισή της, να σεβασθεί, τη νομολογία που ήδη έχει συγκροτηθεί από προηγούμενες αποφάσεις αυτής, εκτός αν έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της (ΕλΣυν Ολ. 742/2020). Η ως άνω δε έννοια της νομολογίας περιλαμβάνει, «όλως ιδιαιτέρως», το σύνολο των αλληλοδιαδόχως εκδοθεισών αποφάσεων από τον ανώτατο σχηματισμό του Δικαστηρίου, όπως εντός της συνεχείας τους οι αποφάσεις αυτές συμπληρώνουν ή διευκρινίζουν τις προηγούμενες αυτών (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκέψεις 13-14, 2020/2020, σκέψη 67). Εκ τούτων, παρέπεται ότι η αιτιολογία που διαλαμβάνεται σε μεταγενεστέρως εκδοθείσες αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου που αντιμετωπίζουν όμοιο ζήτημα, είναι προς επίρρωση των ήδη νομολογηθέντων και όχι προς περιορισμό αυτών, εκτός αν, όπως προαναφέρθηκε, έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της νομολογίας της. Ενόψει αυτών, δοθέντος ότι, της εξέτασης του κρινόμενου προδικαστικού ερωτήματος, έχουν προηγηθεί έξι αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου τούτου που αφορούν σε «ειδικά μισθολόγια» ήδη πολιτικών συνταξιούχων και τις περικοπές *της* υποπαραγράφου Γ.1. *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, χωρίς να έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της εν λόγω νομολογίας, η αιτιολογία που διαλαμβάνουν οι αποφάσεις αυτές πρέπει να ληφθεί υπόψη στο σύνολο της.

	19.6.1. Ειδικότερα, από τις ΕλΣυν Ολ. 4327/2014, 7412/2015, 1506/2016, 1854/2019, 738/2020 και 2070/2020, που αφορούν σε συνταξιούχους δικαστικούς λειτουργούς, πρώην ιατρούς του ΕΣΥ, πρώην μέλη ΔΕΠ των ΑΕΙ, πρώην μέλη ΕΠ των ΤΕΙ, πρώην διπλωματικούς υπαλλήλους, τέως μέλη του πρώην Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, αντίστοιχα, προκύπτουν, προς αποφυγή επαναλήψεων, επιγραμματικά τα εξής: 19.6.2. Με τις ανωτέρω αποφάσεις, διαπιστώθηκε η αντίθεση των περιπτώσεων 13-14, 27, 17, 21, 28 και 25 της ως άνω υποπαραγράφου Γ.1 στις *συνταγματικές* διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 5 και *25* παρ. 4 - ειδικά δε για την περίπτωση 25 των συνταξιούχων του ήδη καταργηθέντος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, διαπιστώθηκε με την Ολ. 2070/2020, επιπρόσθετα, αντίθεση και στις διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος - στηρίχθηκε δε η κρίση αυτή στο σύνολο των μνημονιακών περικοπών και επιβαρύνσεων που προηγήθηκαν του ως άνω νόμου (4093) στην ίδια κατηγορία συνταξιούχων και δη από τη δημοσίευση του ν. 3833/2010 μέχρι την αναδρομική, από 1.8.2012, μείωση των αποδοχών τους, που επήλθε με τις διατάξεις εκάστης περίπτωσης *της* υποπαραγράφου Γ.1 *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 (ΕλΣυν Ολ. 4327/2014 σκ. 23, 7412/2015 σκ. 11, 1506/2016 σκ. 6, 1854/2019 σκ. Χ, 738/2020 σκ. 12, 2070/2020 σκ. 10.Β.). 19.6.3. Περαιτέρω, έγινε δεκτό ότι, ούτε από τις προπαρασκευαστικές εργασίες ψήφισης του ν. 4093/2012, ούτε από το κείμενο του εγκριθέντος με τον νόμο αυτό Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, ούτε, τέλος, από το κείμενο του εγκριθέντος με τον ν. 4046/2012 Μνημονίου Συνεννόησης προκύπτει ότι, κατά τον προσδιορισμό του ύψους των περικοπών στα «ειδικά μισθολόγια», ελήφθησαν υπόψη και άλλα κριτήρια, πέραν του καθαρώς αριθμητικού και, ως εκ τούτου, πρόδηλα απρόσφορου κριτηρίου, της επίτευξης δηλαδή συγκεκριμένης μεσοσταθμικής μείωσης του μισθολογικού κόστους του Δημοσίου. Ούτε προκύπτει ότι έγιναν ειδικές εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις από τις εν λόγω μειώσεις στους αμειβόμενους με τα μισθολόγια αυτά, ούτε αν οι εκ των μειώσεων προερχόμενες επιπτώσεις είναι μικρότερες ή μεγαλύτερες από το οικονομικό όφελος που θα προκύψει, ούτε, τέλος, αν θα μπορούσαν να ληφθούν άλλα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, με μικρότερο κόστος για τις συγκεκριμένες κατηγορίες συνταξιούχων. Δεν εξετάστηκε, επίσης, αν οι Αποδοχές των εν ενεργεία (και κατά συνεκδοχή των εξ αυτών συνταξιούχων), παραμένουν, και μετά τις νέες μειώσεις, επαρκείς για την αντιμετώπιση του κόστους αξιοπρεπούς διαβίωσής τους και ανάλογες της αποστολής τους (ΕλΣυν 4327/2014 σκ. 24, 7412/2015 σκ. 12, 1506/2016 σκ. 7, 1854/2019 σκ. ΧΙ, 738/2020 σκ. 13-14, 2070/2020 σκ. 11). 19.6.4. Ενόψει όλων των ανωτέρω, με τις προμνησθείσες αποφάσεις έγινε δεκτό ότι οι συγκεκριμένες μειώσεις των αποδοχών των εν ενεργεία, συνεπώς, και των εξ αυτών συνταξιούχων, που επήλθαν με τον νόμο αυτό αποκλειστικά με βάση το καθαρώς αριθμητικό κριτήριο, συνυπολογιζόμενες με την πλήρη κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας, τις υπόλοιπες μειώσεις που, κατά τα ανωτέρω, επεβλήθησαν διαδοχικά στις Αποδοχές αυτών και τις αλλεπάλληλες φορολογικές επιβαρύνσεις, υπερβαίνουν, λόγω του σωρευτικού τους αποτελέσματος και της έκτασής τους, το όριο που θέτουν οι συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, δεδομένης, εξάλλου, και της αδυναμίας προώθησης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και είσπραξης των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών, που απετέλεσαν, κατά τα προεκτεθέντα, έναν από τους λόγους για τους οποίους κρίθηκαν και πάλι αναγκαίες, μεταξύ άλλων, οι νέες μειώσεις στις Αποδοχές των αμειβόμενων με τα «ειδικά μισθολόγια» (ΕλΣυν Ολ. 4327/2014 σκ. 25, 7412/2015 σκ. 13, 1506/2016 σκ. 8, 1854/2019 σκ. ΧΙΙΙ, 738/2020 σκ. 15, 2070/2020 σκ. 12).

	19.6.5. Σημειώνεται δε ότι στις προμνησθείσες αποφάσεις της Ολομέλειας, ούτε το συνταγματικό έρεισμα (άμεσο ή έμμεσο) εκάστου ειδικού μισθολογίου για την προστασία του ύψους των αποδοχών τους αποτέλεσε κριτήριο (καίτοι δεν αμφισβητείται με την παρούσα γνώμη ότι συντρέχει για κάθε ειδικό μισθολόγιο), ούτε η επίμαχη μείωση που επέφερε εκάστη περίπτωση της υποπαραγράφου Γ.1 εξετάστηκε ως μεμονωμένο μαθηματικό μέγεθος ανεξάρτητο των λοιπών μειώσεων, περικοπών και επιβαρύνσεων που επέφεραν οι ως άνω μνημονιακοί νόμοι. 19.7. Συνακόλουθα, για λόγους ισότητας των διαδίκων και ίσου μέτρου κρίσης όμοιων ή παρεμφερών υποθέσεων, το Δικαστήριο οφείλει να συμπεριλάβει στην κρίση του όλα τα ανωτέρω και να μην μεταβάλει τη νομολογία του θέτοντας νέα κριτήρια. Ενόψει αυτών, και με βάση τα ισχύοντα κατά τον χρόνο δημοσίευσης του ν. 4093/2012, οι συγκεκριμένες μειώσεις των αποδοχών των καθηγητών της ΕΣΔΥ, που επήλθαν με τον νόμο αυτό αποκλειστικά με βάση το αμιγώς αριθμητικό κριτήριο και χωρίς να προκύπτει, από συγκεκριμένα στοιχεία, ότι ελήφθη υπόψη η εκ *του άρθρου* 21 παρ. 3 *του Συντάγματος* αναγνώριση *του* δημοσίου λειτουργήματος που αυτά επιτελούν, και, ακολούθως, οι με βάση αυτές μειώσεις των συντάξεων του προσωπικού αυτού, συνυπολογιζόμενες με τις υπόλοιπες μειώσεις που, κατά τα ανωτέρω, επιβλήθηκαν διαδοχικά στις αποδοχές του εν λόγω προσωπικού, καθώς και τα βάρη που έχουν επιβληθεί στους συνταξιούχους του Δημοσίου (περικοπές συντάξεων, πλήρης κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας) και τις αλλεπάλληλες φορολογικές επιβαρύνσεις, υπερβαίνουν, λόγω του σωρευτικού τους αποτελέσματος και της έκτασής τους, το όριο που θέτουν οι *συνταγματικές* αρχές της αναλογικότητας και *της* ισότητας στα δημόσια βάρη και παραβιάζουν *την* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*, υποχρέωση *των* πολιτών για εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, δεδομένης, εξάλλου, και της αδυναμίας προώθησης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και είσπραξης των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών, που απετέλεσαν, κατά τα προεκτεθέντα, έναν από τους λόγους για τους οποίους κρίθηκαν και πάλι αναγκαίες, μεταξύ άλλων, οι επίμαχες μειώσεις στις αποδοχές των καθηγητών της ΕΣΔΥ (πρβλ. ΣτΕ Ολ. 479/2018, ΣτΕ 1198/2017). Κατά συνέπεια, οι διατάξεις της περίπτωσης 24 *της* υποπαραγράφου Γ.1 *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *τις* οποίες μειώθηκαν οι αποδοχές των εν ενεργεία καθηγητών της ΕΣΔΥ, κατ' επέκταση δε και οι συντάξιμες αποδοχές των συνταξιούχων πρώην καθηγητών της ΕΣΔΥ, αντίκεινται προς *τις συνταγματικές* διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 25 παρ. 1δ και 4 και καθίστανται, ως εκ τούτου ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Η γνώμη, όμως, αυτή δεν κράτησε. [Αποφαίνεται ότι οι διατάξεις της περίπτωσης 24 *της* υποπαραγράφου Γ.1 *της* παραγράφου Γ *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012: α) δεν αντίκεινται, ως προς *τις* συνταξιοδοτικές *τους* συνέπειες, προς *τα άρθρα* 4 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 25 παρ. 1δ και 4 του Συντάγματος και β) αντίκεινται, καθ' ο μέρος η έναρξη ισχύος *τους* ανατρέχει στην 1η.8.2012, στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Αναπέμπει, κατά τα λοιπά, την έφεση στο Τρίτο Τμήμα του Ελεγκτικού Συνεδρίου.]
ΕλΣυν Ολ 1100/2025	**Προϋποθέσεις συνταξιοδότησης διαζευγμένων συζύγων αποβιωσάντων δημοσίων υπαλλήλων – Συνταγματικότητα** 6. Σύμφωνα με *την* απορρέουσα από *την* έννοια *του* κράτους δικαίου (*άρθρα* 1 παρ. 3 και 4, *25*, 26, 87, 93, 94 και 95 *του Συντάγματος*) και προβλεπόμενη ρητώς στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, αρχή *της* αναλογικότητας, επιβάλλεται στον κοινό νομοθέτη κατά τη

	θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων για τη διασφάλιση σκοπών δημοσίου συμφέροντος να τηρείται δίκαιη ισορροπία μεταξύ της επίτευξης του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο και της προκαλούμενης βλάβης. Το Δικαστήριο, ασκώντας και στην περίπτωση αυτή έλεγχο ορίων συνταγματικότητας νόμων κρίνει αν η επίμαχη ρύθμιση υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό. Περαιτέρω, οι προϋποθέσεις για την απονομή και την απώλεια του συνταξιοδοτικού δικαιώματος των δημοσίων υπαλλήλων προβλέπονται στον νόμο, οι όποιες δε επεμβάσεις στο ειδικό συνταξιοδοτικό τους καθεστώς πρέπει να είναι συναφείς προς τον υπηρετούμενο με αυτές δημόσιο σκοπό και εντός των ορίων που διαγράφονται από τις αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου και της αναλογικότητας (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 97/2025	**Καταλογισμός Προϊσταμένου Διεύθυνσης - Εκταμιεύσεις άνευ χρηματικών ενταλμάτων - Απόρριψη ισχυρισμού περί συγγνωστής πλάνης - Αρχή αναλογικότητας** 41. Από τις διατάξεις αυτές, οι οποίες πραγματώνουν τη συνταγματικά κατοχυρωμένη (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄ του Συντάγματος) αρχή της αναλογικότητας, παρέχεται η ευχέρεια στους δικαστικούς σχηματισμούς του Ελεγκτικού Συνεδρίου, κατά την εκδίκαση διαφορών από καταλογιστικές πράξεις, που αναφέρονται στο χρονικό διάστημα μέχρι την 1.7.2005 και έχουν εκδοθεί σε βάρος αιρετών οργάνων πρωτοβάθμιων ΟΤΑ και υπαλλήλων της οικονομικής διαχείρισης τούτων, να μειώσουν το ποσό του καταλογισμού μέχρι το ένα δέκατο (1/10) της οφειλής, καθώς και να απαλλάξουν τον καταλογισθέντα από προσαυξήσεις ή τόκους, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αίτησης του βαρυνομένου. Η μείωση αυτή ή η απαλλαγή γίνεται ύστερα από συνεκτίμηση του βαθμού υπαιτιότητας του καταλογισθέντος, της βαρύτητας της δημοσιονομικής παράβασης, των συνθηκών υπό τις οποίες τελέστηκε και του επελθόντος αποτελέσματος, καθώς και της προσωπικής και οικογενειακής οικονομικής του κατάστασης (ΕλΣυν Ολ. 1789/2018, 2249/2016, 3381/2015, 1810/2014 όπου και μειοψ., 2236/2014, 1756, 3381/2015, 2249/2016, 1789/2018, 567/2024). Η ευνοϊκή αυτή μεταχείριση επιφυλάσσεται όχι μόνο στους βαρυνομένους με ελαφρά αμέλεια, αλλά και στην περίπτωση που για τη δημιουργία του ελλείμματος υφίσταται βαριά αμέλεια του υπολόγου, καθόσον διαφορετικά, αυτή θα καθίστατο κενή κανονιστικού περιεχομένου, αφού, σε περίπτωση ελαφράς αμέλειας του υπολόγου δεν επιβάλλονται προσαυξήσεις επί του καταλογισθέντος σ’ αυτόν κεφαλαίου, ενώ, περαιτέρω, δεν θα είχε νόημα η επιβαλλόμενη από τις ίδιες διατάξεις, για την ως άνω μείωση του καταλογισμού, συνεκτίμηση «του βαθμού υπαιτιότητας του καταλογισθέντος», εφόσον η υπαιτιότητά του θα μπορούσε να προσδιοριστεί μόνο στον βαθμό της ελαφράς αμέλειας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1994/2016, 2925/2015, 1810/2014 κ.ά.). Επίσης, παρέχεται η ευχέρεια στο Δικαστήριο να απαλλάξει τον καταλογισθέντα από το σύνολο του καταλογισμού, εάν κρίνει ότι στο πρόσωπό του συνέτρεχε συγγνωστή πλάνη κατά την πρόκληση του ελλείμματος (βλ. μεταξύ άλλων ΕλΣυν Ολ. 719, 2976/2012, 1397/2014, 1810/2014, 2291/2014, 1756/2015, 2927/2015, 3381/2015). Είναι δε, κατά την έννοια της ανωτέρω διάταξης, συγγνωστή η πλάνη όταν ο υπόλογος όχι μόνο αγνοεί, αλλά και δεν μπορούσε να γνωρίζει τον μη νόμιμο χαρακτήρα των πράξεών του, έστω κι αν κατέβαλε, ενόψει των πνευματικών και επαγγελματικών δυνατοτήτων του, την προσήκουσα επιμέλεια και προσοχή (ΕλΣυν VII Τμ. 5016/2013, 1397/2014, 2468/2015). Ωστόσο, η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, σχετικά με τον προσδιορισμό

	του ύψους της μείωσης υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο για παράβαση των ανωτέρω διατάξεων, μόνο αν κριθεί ότι το δικαστήριο αυτό υπερέβη τα άκρα όρια της διαγραφόμενης από τις εν λόγω διατάξεις εξουσίας του (ΕλΣυν Ολ. 2000/2020, 567/2024). 42. Το δικάσαν Τμήμα με την αναιρεσιβαλλόμενη απέρριψε τον ανωτέρω ισχυρισμό του αναιρεσείοντος περί πλήρους απαλλαγής του από το καταλογιζόμενο ποσό λόγω συνδρομής στο πρόσωπό του συγγνωστής πλάνης, με την αιτιολογία ότι εξαιτίας της ιδιότητάς του ως Προϊσταμένου του Τμήματος Εξόδων και της εντεύθεν ενασχόλησής του με τον έλεγχο και την πληρωμή των εξόδων του Δήμου, όφειλε και μπορούσε να γνωρίζει ότι οι επίμαχες δαπάνες που προκάλεσαν το έλλειμμα δεν επιτρεπόταν να εκταμιευτούν χωρίς χρηματικά εντάλματα, καθώς και τα δικαιολογητικά που πρέπει να τα συνοδεύουν. […] 49. Τέλος, με τον πέμπτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται ότι κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας το δικάσαν Τμήμα δεν μείωσε έτι περαιτέρω το καταλογισθέν ποσό. 50. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζεται ότι «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 51. Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι και το δικαίωμα στην περιουσία. Επομένως, ο καταλογισμός εις βάρος των δημοσιονομικώς υπευθύνων για την αναπλήρωση του προκληθέντος στη δημόσια διαχείριση ελλείμματος, ως μέτρο που πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολ. 1824/2019, 1929/2018), αλλά υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας, που απαιτεί για την επιβολή του εν λόγω μέτρου να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (ΕλΣυν Ολ. 1302, 1015-1019/2022). Η κρίση δε του δικαστηρίου της ουσίας ως προς τον προσδιορισμό της μείωσης του καταλογιζόμενου ποσού ελέγχεται στην κατ' αναίρεση δίκη για τυχόν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, το δε αναιρετικό δικαστήριο οφείλει να εκτιμήσει τη νομική βαρύτητα των κρίσιμων δεδομένων της υπόθεσης, στο πλαίσιο της εξουσίας του προς διασφάλιση της ενιαίας, κατά το νομικώς εφικτό, εφαρμογής θεμελιωδών συνταγματικών επιταγών (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, σκ. 27, 1645/2023 σκ.56). [Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως]

ΕλΣυν Ολ 787-90, 792/2025	**Έλλειμμα στη διαχείριση Δήμου - Καταλογισμός Δημάρχου για μη νόμιμες δαπάνες - Υπαιτιότητα - Αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ διαχειριστικής δράσης και ελλείμματος - Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης - Αρχή της αναλογικότητας** 15. Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται, κατ' εκτίμηση, ότι κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας, το δικάσαν Τμήμα δεν συνεκτίμησε, προκειμένου να κρίνει ως προς την επιμέτρηση του ύψους του καταλογιζόμενου στον αναιρεσείοντα ελλείμματος, ότι δεν υφίσταται ποινική ή αστική ευθύνη στο πρόσωπό του, ώστε να προβεί στην πλήρη εξάλειψη του καταλογισμού του. 16. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 17. Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι και το δικαίωμα στην περιουσία. Ο καταλογισμός εις βάρος του υπολόγου για την αναπλήρωση του προκληθέντος στη δημόσια διαχείριση ελλείμματος, ως μέτρο που πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολ. 1824/2019, 1929/2018), αλλά για την επιβολή του εν λόγω μέτρου απαιτείται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (ΕλΣυν Ολ. 1302/2022 σκ. 69, 1015-1019/2022 σκ. 65). Η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς τον προσδιορισμό του ύψους της μείωσης του καταλογιζόμενου ποσού δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο. Κατ' εξαίρεση, ο προσδιορισμός του ύψους της μείωσης ελέγχεται στην κατ' αναίρεση δίκη για τυχόν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, μόνο αν κριθεί ότι το δικαστήριο αυτό υπερέβη τα άκρα όρια της διαγραφόμενης από την εν λόγω αρχή εξουσίας του (ΕλΣυν Ολ. 1646/2023 σκ. 37, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 347/2021, 6/2019, ΑΠ Ολ. 9/2015, 10/2017, ΣτΕ 1481, 3329, 3793/2014, 15/2018). 18. Ενόψει όσων εκτέθηκαν στις δύο προηγούμενες σκέψεις, το δικάσαν Τμήμα που διέλαβε ειδική κρίση για το αν τηρείται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που επιδιώκεται με τον ένδικο καταλογισμό και των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου με κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους, όπως αυτές περιγράφονται στη σκέψη 7, κινήθηκε, κατά τη γνώμη που επικράτησε, εντός των άκρων ορίων της διαγραφόμενης από την αρχή της αναλογικότητας εξουσίας του. Εξάλλου, το Τμήμα, κατά τον καθορισμό του καταλογιστέου ποσού, συνεκτίμησε ότι δεν προέκυψε η τέλεση οποιουδήποτε ποινικού αδικήματος κατά τη συγκεκριμένη οικονομική χρήση και ως εκ τούτου ο, πάντως αορίστως προβαλλόμενος επιμέρους ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι δεν ελήφθη υπόψη

	το εν λόγω κριτήριο είναι απορριπτέος ως ερειδόμενος επί εσφαλμένης προϋπόθεσης. Περαιτέρω, απορριπτέος τυγχάνει και ο ισχυρισμός του περί της έλλειψης αστικής ευθύνης του αναιρεσείοντος ως κριτήριο για την απαλλαγή του από τον καταλογισμό, καθόσον η ειδική δημοσιονομική του ευθύνη ως υπολόγου ΟΤΑ είναι αυτοτελής έναντι της γενικής αδικοπρακτικής του ευθύνης κατά το αστικό δίκαιο (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 177/2022 σκ. 43, 45). Επομένως, ο τρίτος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί. 19. Οι Σύμβουλοι Γεώργιος Βοϊλης και Ασημίνα Σακελλαρίου, διατύπωσαν την ακόλουθη ειδικότερη γνώμη: Το δικάσαν Τμήμα πλημμελώς εφάρμοσε την αρχή της αναλογικότητας, τούτο διότι ουδόλως στάθμισε την ιδιότητα του καταλογισθέντος ως Δημάρχου, τη βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, τον βαθμό απόκλισης από τους κανόνες δημοσιονομικής νομιμότητας, το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα, δοθέντος ότι κατά την ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση της πληττόμενης απόφασης, ο αναιρεσείων υπέγραψε πληθώρα χρηματικών ενταλμάτων τα οποία ακολούθως εξοφλήθηκαν από τον Ταμία, παρά το γεγονός ότι οι σχετικές δαπάνες ήταν μη νόμιμες, χωρίς δικαιολογητικά ή χωρίς απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Δήμου για τη διάθεση των χρημάτων για τον σκοπό που φαίνεται ότι διατέθηκαν, με τις πράξεις τους δε αυτές ο αναιρεσείων συνέβαλε αιτιωδώς στην πρόκληση του καταλογιζόμενου σε βάρος του αντίστοιχου των εν λόγω δαπανών ελλείμματος. Περαιτέρω, εσφαλμένως το Τμήμα συνεκτίμησε για τον περιορισμό του καταλογισθέντος σε βάρος του αναιρεσείοντος ποσού το γεγονός ότι δεν προέκυψε η τέλεση οποιουδήποτε ποινικού αδικήματος σε σχέση με τη διαχείριση του δημοτικού χρήματος κατά τη συγκεκριμένη οικονομική χρήση. Τούτο διότι κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου τούτου, η δημοσιολογιστική ευθύνη είναι διάφορη και ανεξάρτητη της ποινικής, *το* δε Δικαστήριο ουσίας, κατά *τα* ειδικότερα οριζόμενα στο *άρθρο* 5 παρ. 2 *του* Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, όπως ίσχυε τον κρίσιμο χρόνο έκδοσης *της* πληττόμενης απόφασης και εφαρμοζόταν αναλογικά (βλ. *άρθρο* 123 *του* π.δ. 1225/1981) δεσμεύεται από *τις* αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων, από τις αμετάκλητες αθωωτικές αποφάσεις, καθώς και από τα βουλεύματα που αποφαίνονται αμετάκλητα να μη γίνει κατηγορία, όχι, όμως, από την ανυπαρξία αυτών, η οποία ουδόλως δύναται να επηρεάσει την κρίση του Δικαστηρίου ουσίας ως προς τη μείωση του ποσού του καταλογισμού, καθώς δεν αποτελεί νόμιμο κριτήριο κατά την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Επιπρόσθετα, ο υπέρμετρος περιορισμός του καταλογισθέντος σε βάρος του αναιρεσείοντος ποσού στο 1/20 υπερβαίνει τα ακραία όρια της διακριτικής ευχέρειας του Δικαστηρίου, καθώς δεν επιτυγχάνεται μία δίκαιη στάθμιση όσον αφορά στα συμφέροντα του Δήμου και τον επιδιωκόμενο διά του καταλογισμού θεμιτό και νόμιμο σκοπό, που είναι η αποκατάσταση του ελλείμματος. Με βάση τα ανωτέρω, ο αναιρεσείων δεν δικαιούται περαιτέρω μείωσης στο ήδη μειωμένο κατά 19/20 σε βάρος του ποσό του καταλογισμού και συνεπώς, ο ως άνω λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 571/2025	34. Ο επικουρικώς προβαλλόμενος λόγος αναίρεσης, με τον οποίο η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι οι διατάξεις *της* παρ. 2 *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, στο μέτρο που καταργούν τις διατάξεις της παρ. 2 *του* ν. 3865/2010, αντίκεινται στις διατάξεις *των άρθρων* 17 *του Συντάγματος* σε συνδυασμό με *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, καθώς και *της* κατοχυρωμένης στο *άρθρο 25* παρ. 1 γ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, καθώς οδηγεί σε «απαλλοτρίωση

Συνταξιοδοτικού δικαιώματος σε θεμελιωμένο ύψος μηνιαίως συνταξιοδοτικών αποδοχών», είναι ομοίως απορριπτέος. Τούτο δε διότι, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 18, *το* ρυθμιστικό πεδίο *των* παραγράφων 1 και 2 *του άρθρου* 15 *του* ν. 3865/2010 δεν αφορά στον μισθό βάσει του οποίου υπολογίζεται η σύνταξη, ο οποίος για πρώτη φορά μεταβλήθηκε με *τις* διατάξεις *της* παρ. 2 α΄ *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, χωρίς με *τις τελευταίες* αυτές διατάξεις να τροποποιείται ή με άλλο *τρόπο* να μεταβάλλεται *το* κανονιστικό περιεχόμενο *του άρθρου* 15 παρ. 2 *του* ν. 3865/2010, δοθέντος ότι και μετά την έναρξη ισχύος *των* διατάξεων *της* παρ. 2 α΄ *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, για *τα* πρόσωπα που είχαν θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι την 31.12.2010, και μέχρι την κατάργησή τους, από 1.1.2013, με *τη* νεότερη διάταξη *του άρθρου* 1 παρ. 1 *του* ν. 4111/2013, εξακολουθεί να εφαρμόζεται ως προς τον τρόπο υπολογισμού και τα όρια ηλικίας το ισχύον κατά τη δημοσίευση του ν. 3865/2010, στις 21.7.2010, καθεστώς του Κανονισμού της Βουλής. Εξάλλου, η διατήρηση για ορισμένο χρονικό διάστημα ενός ευνοϊκού για συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων καθεστώτος δεν αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, πρόσκομμα για τη μεταβολή του (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1389/2021 σκ. 22, 1388/2018 σκ. 8.3, 1277/2018 σκ. 15, 1892/2009 σκ. 10, 3426/2009 σκ. IV, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1024/2019 σκ. 22.1, ΣτΕ 201/2020 σκ. 18, 2126/2019 σκ. 12). Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία *του* Ε.Δ.Δ.Α., με *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα σε σύνταξη ορισμένου ύψους και δεν αποκλείεται, κατ' αρχήν, η διαφοροποίηση του ύψους της συνταξιοδοτικής παροχής αναλόγως με τις επικρατούσες εκάστοτε συνθήκες, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση της μη διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των θιγομένων (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 25.10.2011, Valkov και λοιποί κατά Βουλγαρίας, σκ. 97, της 7.5.2013 επί του παραδεκτού των προσφυγών της Ι. Κουφάκη κατά Ελλάδας και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας, σκ. 44-46, της 24.6.2014 επί του παραδεκτού των προσφυγών των Laszlo Markovics και λοιπών κατά Ουγγαρίας, σκ. 42), και μόνο εφόσον τούτο προβλέπεται από τον νόμο για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού δημοσίου συμφέροντος, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, ώστε να εξασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας των θιγομένων προσώπων. Η ισορροπία δε αυτή αναιρείται όταν ο ενδιαφερόμενος επωμίζεται υπερβολικό ατομικό βάρος συνεπεία της επέμβασης στο δικαίωμά του. Εν προκειμένω, η μη άμεση εφαρμογή, κατ' *άρθρο* 1 παρ. 2 α΄ *του* ν. 4024/2011, του νέου μισθολογίου του ν. 4024/2011 κατά τον κανονισμό των συντάξεων όσων αποχωρούν από την υπηρεσία από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού και μετά, συνιστά μέτρο που κατά τον χρόνο θέσπισής του συνέβαλε στην επίτευξη της βιωσιμότητας του Συνταξιοδοτικού συστήματος. Υπό τα δεδομένα δε που συνέτρεχαν κατά τον χρόνο αυτόν, το εν λόγω μέτρο δεν παρίστατο απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, ούτε μπορεί να θεωρηθεί μη αναγκαίο για την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή της συνταξιοδοτικής δαπάνης, η οποία αντιπροσωπεύει υπέρμετρα υψηλό ποσοστό των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού και, συνακόλουθα, τον περιορισμό του ελλείμματος και την απελευθέρωση πόρων προς άλλες κατευθύνσεις, αλλά και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του παθογενούς Συνταξιοδοτικού συστήματος, λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι η ευρεία, σε κάθε περίπτωση, εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα μέτρα για την αντιμετώπιση της υπ' αυτού διαπιστωθείσας κρίσιμης δημοσιονομικής κατάστασης υπόκειται σε οριακό μόνο δικαστικό έλεγχο (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 29/2025 σκ. 4-5, 706/2024 σκ. 10-11, 1389/2021 σκ. 22- 25, 738/2020 σκ. 3, 1277/2018 σκ. 15, Πρακτικά της 10ης Γενικής Συνεδριάσεως της 3.6.2015 κ.ά.,

	ΣτΕ Ολ. 668/2012, σκ. 35). Τέλος, με την εν λόγω ρύθμιση δεν ανατρέπεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ των περιουσιακών – συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των συνταξιούχων και του σκοπού δημοσίου συμφέροντος τον οποίο εξυπηρετεί. Ειδικότερα, οι συνταξιούχοι, πρώην υπάλληλοι της Βουλής, που θεμελίωσαν συνταξιοδοτικό δικαίωμα πριν από την 31η.12.2010, εξακολουθούν ακόμα και μετά την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης να υπόκεινται στο ειδικώς προβλεπόμενο από τον Κανονισμό της Βουλής, ευνοϊκό σε σχέση με τους λοιπούς συνταξιούχους, συνταξιοδοτικό καθεστώς, και η εφαρμογή του εν λόγω μέτρου συνεπάγεται μόνο μείωση της δικαιούμενης συντάξεώς τους όχι όμως και στέρηση αυτής και δεν συνιστά, ως εκ τούτου, αφ' εαυτό, υπερβολικό βάρος αντιβαίνον στις προβλέψεις *του άρθρου* 1 *του* πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Λαμβανομένων δε, περαιτέρω, υπόψη και των κρατουσών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, δεν τίθεται ζήτημα απώλειας των στοιχειωδών μέσων βιοπορισμού και διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσής τους από την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 742, 1388/2018 137/2019, 2020/2020, 1389/2021, 1144, 1145, 1651/2023 κ.ά.). Εξάλλου, ο ίδιος ο Κανονισμός *της* Βουλής, στο *άρθρο* 94 (πρώην 88), *το* οποίο η αναιρεσείουσα επικαλέστηκε ως εφαρμοστέα διάταξη και το οποίο πράγματι διέπει την ένδικη υπόθεση, παραπέμπει, ρητώς για τους υπαλλήλους *της* Βουλής, στην εφαρμογή *της* διάταξης *του άρθρου* 1 παρ. 2 *του* ν. 4024/2011. Ενώ, σύμφωνα και με όσα έγιναν δεκτά στις σκέψεις 20 ως 23 της παρούσας, ορθώς με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έγινε δεκτό ότι και αυτοτελώς οι εν λόγω διατάξεις *του άρθρου* 1 παρ. 2 α΄ *του* ν. 4024/2011 δεν αντίκεινται σε *συνταγματικές* ή υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις. [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 791/2025	**Καταλογισμός Δημάρχου για έλλειμμα σε Δήμο - Αιτιώδης σύνδεσμος - Δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης - Αρχή της αναλογικότητας** 16. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 17. Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι και το δικαίωμα στην περιουσία. Ο καταλογισμός εις βάρος του υπολόγου για την αναπλήρωση του προκληθέντος στη δημόσια διαχείριση ελλείμματος, ως μέτρο που πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολ. 1824/2019, 1929/2018), αλλά για την επιβολή του εν λόγω μέτρου απαιτείται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (ΕλΣυν Ολ. 1302/2022 σκ. 69, 1015-1019/2022 σκ.

	65). Η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς τον προσδιορισμό του ύψους της μείωσης του καταλογιζόμενου ποσού δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο. Κατ' εξαίρεση, ο προσδιορισμός του ύψους της μείωσης ελέγχεται στην κατ' αναίρεση δίκη για τυχόν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, μόνο αν κριθεί ότι το δικαστήριο αυτό υπερέβη τα άκρα όρια της διαγραφόμενης από την εν λόγω αρχή εξουσίας του (ΕλΣυν Ολ. 1646/2023 σκ. 37, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 347/2021, 6/2019, ΑΠ Ολ. 9/2015, 10/2017, ΣτΕ 1481, 3329, 3793/2014, 15/2018). 18. Ενόψει όσων εκτέθηκαν στις δύο προηγούμενες σκέψεις, το δικάσαν Τμήμα που διέλαβε ειδική κρίση για το αν τηρείται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που επιδιώκεται με τον ένδικο καταλογισμό και των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου με κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους, όπως αυτές περιγράφονται στη σκέψη 7, κινήθηκε, κατά τη γνώμη που επικράτησε, εντός των άκρων ορίων της διαγραφόμενης από την αρχή της αναλογικότητας εξουσίας του. Εξάλλου, το Τμήμα, κατά τον καθορισμό του καταλογιστέου ποσού, συνεκτίμησε ότι δεν προέκυψε η τέλεση οποιουδήποτε ποινικού αδικήματος κατά τη συγκεκριμένη οικονομική χρήση και ως εκ τούτου ο, πάντως αορίστως προβαλλόμενος επιμέρους ισχυρισμός του αναιρεσείοντος ότι δεν ελήφθη υπόψη το εν λόγω κριτήριο είναι απορριπτέος ως ερειδόμενος επί εσφαλμένης προϋπόθεσης. Περαιτέρω, απορριπτέος τυγχάνει και ο ισχυρισμός του περί της έλλειψης αστικής ευθύνης του αναιρεσείοντος ως κριτήριο για την απαλλαγή του από τον καταλογισμό, καθόσον η ειδική δημοσιονομική του ευθύνη ως υπολόγου ΟΤΑ είναι αυτοτελής έναντι της γενικής αδικοπρακτικής του ευθύνης κατά το αστικό δίκαιο (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 177/2022 σκ. 43, 45). Επομένως, ο τρίτος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 559/2025	9. Τέλος, με το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναίρεσης και, κατ' εκτίμηση του περιεχομένου του, προβάλλεται ότι το δικάσαν Τμήμα, κατά παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας, δεν εξέτασε αυτεπαγγέλτως *τη* συμφωνία *των* εφαρμοσθεισών διατάξεων *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα με *το άρθρο 25* παρ. 1 *Συντάγματος* και *την* εκεί κατοχυρούμενη αρχή *της* αναλογικότητας, καθώς και με *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Αν δε προέβαινε σε τέτοια εξέταση, θα έπρεπε, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, να δεχθεί ότι η πλήρης στέρηση της σύνταξης, λόγω επιγενόμενης τέλεσης γάμου, συνιστά επαχθέστατο μέτρο σε βάρος του δικαιωθέντος σύνταξη κατά μεταβίβαση ενήλικου και ανίκανου προς εργασία τέκνου, το οποίο αντίκειται στις ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, καθόσον ανατρέπει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων του δικαιωθέντος σύνταξη και των απαιτήσεων του δημοσίου συμφέροντος, όπως συμβαίνει στην περίπτωσή του, ενόψει και των ειδικότερων περιστάσεων που σχετίζονται με την αναπηρία του, την προσωπική, οικογενειακή και οικονομική του κατάσταση. […] 19. Σε κάθε περίπτωση, η ως άνω απώλεια του Συνταξιοδοτικού δικαιώματος δεν διαταράσσει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των οικονομικών συμφερόντων του ατόμου και της εξυπηρέτησης των επιδιωκόμενων σκοπών δημόσιας ωφέλειας ούτε αντίκειται στην αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* - πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 351/2021, 1291/2020, 2248/2016, 6456/2015, 477, 2254, 1817/2014), συνεκτιμωμένων των εξής παραμέτρων: α) Η εν λόγω απώλεια συνδέεται με την όλως εξαιρετική περίπτωση θεμελίωσης

	Συνταξιοδοτικού δικαιώματος κατά μεταβίβαση εκ μέρους τέκνου πολιτικού υπαλλήλου ή συνταξιούχου, βασίζεται σε πάγια αρχή και αποτελεί προβλέψιμη ρύθμιση του ελληνικού Συνταξιοδοτικού δικαίου, το οποίο διαχρονικά αναγνωρίζει συνταξιοδοτικό δικαίωμα στα τέκνα θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου, υπό τη σωρευτικώς απαιτούμενη προϋπόθεση της αγαμίας. Εάν δε ο νομοθέτης με την προαναφερόμενη διάταξη ήθελε να διασπάσει την πάγια αυτή αρχή και να χορηγήσει για πρώτη φορά το δικαίωμα αυτό και στα έγγαμα άρρενα τέκνα θα το όριζε ρητά, αντιθέτως δε ρητά επιβεβαίωσε ήδη από το έτος 2005 την εν λόγω πάγια αρχή, η οποία είχε διατυπωθεί και νομολογιακώς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 890/2005, που παραπέμπει στις Ολ. 357/1997 και 410/1996), β) η συνέπεια αυτή επιβάλλεται εκ λόγων δημόσιου συμφέροντος, που συνίστανται στην τήρηση της αρχής της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης και στην εξορθολογισμένη χορήγηση συνταξιοδοτικών παροχών, ενόψει των πεπερασμένων δυνατοτήτων του κρατικού προϋπολογισμού και της ανάγκης διασφάλισης της βιωσιμότητας του Συνταξιοδοτικού συστήματος, γ) ο αποκλεισμός του Συνταξιοδοτικού δικαιώματος τελεί σε συνάφεια με το αντικείμενο της ρύθμισης, καθώς η σωρευτική προϋπόθεση της αγαμίας για τη θεμελίωση και διατήρηση Συνταξιοδοτικού δικαιώματος τέκνου θανόντος υπαλλήλου συνάπτεται με την προσωπική του κατάσταση, της οποίας η μεταβολή ανάγεται στη δική του σφαίρα δράσης και δεν διαταράσσει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετείται και των συμφερόντων του τέκνου. Τούτο προεχόντως διότι, αφ' ής στιγμής το τέκνο τελεί γάμο, εκλείπει ο δικαιολογητικός λόγος θεμελίωσης κατά μεταβίβαση Συνταξιοδοτικού δικαιώματος, ο οποίος, όπως προαναφέρθηκε, συνίσταται στην παροχή προστασίας σε εκείνα μόνο τα τέκνα που δεν έχουν αυτονομηθεί από την οικογένεια του θανόντος υπαλλήλου ή συνταξιούχου και τα οποία ο αποβιώσας συνταξιούχος πατέρας προστάτευε μέχρι τον θάνατό του, στο πλαίσιο της φυσικής και ηθικής υποχρέωσης που έχουν οι γονείς προς τα τέκνα, ενώ, αντίθετα, ο γάμος του τέκνου συνεπάγεται την αυτονόμησή του από την οικογένεια του γονέα του, δ) με την εκ των υστέρων τέλεση γάμου το τέκνο περιέρχεται σε ισοδύναμη θέση, ως προς τη μη πλήρωση όρου αναγκαίου για τη θεμελίωση Συνταξιοδοτικού δικαιώματος, με το εξαρχής έγγαμο τέκνο, που για τον λόγο αυτόν ουδέποτε θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα κατά μεταβίβαση, και ε) υφίσταται ευρύ περιθώριο εκτίμησης του νομοθέτη, στο πλαίσιο της οποίας δεν επεκτάθηκε η σχετική προστασία και στα τέκνα που τελούν γάμο, χωρίς η νομοθετική αυτή επιλογή να στερείται επαρκούς δικαιολογητικής βάσης, ούτε να παρίσταται μη πρόσφορη, κατάλληλη και αναγκαία για την εξυπηρέτηση των ως άνω σκοπών δημοσίου συμφέροντος. Σε κάθε δε περίπτωση, παρά την απώλεια του Συνταξιοδοτικού δικαιώματος, εξακολουθούν να ισχύουν οι γενικές προστατευτικές διατάξεις για τους αναπήρους πολίτες και να χορηγούνται οι σχετικές παροχές κοινωνικής πρόνοιας (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1572/2011). [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 570/2025	33. Ο λόγος αναίρεσης με τον οποίο η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι οι διατάξεις *της* παρ. 2 *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, στο μέτρο που καταργούν τις διατάξεις της παρ. 2 *του* ν. 3865/2010, αντίκεινται στις διατάξεις *των άρθρων* 17 *του Συντάγματος* σε συνδυασμό με *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, καθώς και *της* κατοχυρωμένης στο *άρθρο 25* παρ. 1 γ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, καθώς οδηγεί σε απαλλοτρίωση Συνταξιοδοτικού δικαιώματος σε θεμελιωμένο ύψος μηνιαίως συνταξιοδοτικών αποδοχών είναι ομοίως απορριπτέος, δοθέντος ότι σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη

17, *το* ρυθμιστικό πεδίο *των* παραγράφων 1 και 2 *του άρθρου* 15 *του* ν. 3865/2010 δεν αφορά στον μισθό βάσει του οποίου υπολογίζεται η σύνταξη, ο οποίος για πρώτη φορά μεταβλήθηκε με *τις* διατάξεις *της* παρ. 2α *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, χωρίς με *τις τελευταίες* αυτές διατάξεις να τροποποιείται ή με άλλο *τρόπο* να μεταβάλλεται *το* κανονιστικό περιεχόμενο *του άρθρου* 15 παρ. 2 *του* ν. 3865/2010, δοθέντος ότι και μετά την έναρξη ισχύος *των* διατάξεων *της* παρ. 2α *του άρθρου* 1 *του* ν. 4024/2011, για *τα* πρόσωπα που είχαν θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι την 31.12.2010, και μέχρι την κατάργησή *τους* με *τη* νεότερη διάταξη *του άρθρου* 1 παρ. 1 *του* ν. 4111/2013 από την 1η.1.2013, εξακολουθεί να εφαρμόζεται ως προς τον τρόπο υπολογισμού και τα όρια ηλικίας το ισχύον κατά τη δημοσίευση του ν. 3865/2010, την 21η.7.2010, καθεστώς του Κανονισμού της Βουλής. Σε κάθε περίπτωση, όπως ορθώς δέχτηκε το δικάσαν Τμήμα, με τις αιτιολογίες που διαλαμβάνονται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του, η εφαρμογή στην περίπτωση *της* ήδη αναιρεσείουσας *των* διατάξεων *του άρθρου* 1 παρ. 2α *του* ν. 4024/2011 δεν αντιβαίνει στις προστατευτικές για *την* περιουσία *της* ήδη αναιρεσείουσας διατάξεις *του άρθρου* 17 *του Συντάγματος* και *του άρθρου* 1 *του* πρώτου Προσθέτου πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ ή στις αρχές της αναλογικότητας και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης. Άλλωστε, σύμφωνα και με όσα έγιναν δεκτά στις σκέψεις 20 και 21 της παρούσας, ορθώς με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση έγινε δεκτό ότι και αυτοτελώς οι εν λόγω διατάξεις *του άρθρου* 1 παρ.2α *του* ν. 4024/2011 δεν αντίκεινται σε *συνταγματικές* ή υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις. Εξάλλου, η διατήρηση για ορισμένο χρονικό διάστημα ενός ευνοϊκού για συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων καθεστώτος δεν αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, πρόσκομμα για τη μεταβολή του (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1389/2021 σκ. 22, 1388/2018 σκ. 8.3, 1277/2018 σκ. 15, 1892/2009 σκ. 10, 3426/2009 σκ. IV, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1024/2019 σκ. 22.1, ΣτΕ 201/2020 σκ. 18, 2126/2019 σκ. 12). Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία *του* ΕΔΔΑ, με *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα σε σύνταξη ορισμένου ύψους, και δεν αποκλείεται, κατ' αρχήν, η διαφοροποίηση του ύψους της συνταξιοδοτικής παροχής αναλόγως με τις επικρατούσες εκάστοτε συνθήκες, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση της μη διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των θιγομένων (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 25.10.2011, Valkov και λοιποί κατά Βουλγαρίας, σκ. 97, της 7.5.2013 επί του παραδεκτού των προσφυγών της Ι. Κουφάκη κατά Ελλάδας και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας, σκ. 44-46, της 24.6.2014 επί του παραδεκτού των προσφυγών των Laszlo Markovics και λοιπών κατά Ουγγαρίας, σκ. 42), και μόνο εφόσον τούτο προβλέπεται από τον νόμο για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού δημοσίου συμφέροντος, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, ώστε να εξασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας των θιγομένων προσώπων. Η ισορροπία δε αυτή αναιρείται όταν ο ενδιαφερόμενος επωμίζεται υπερβολικό ατομικό βάρος συνεπεία της επέμβασης στο δικαίωμά του. Εν προκειμένω, η μη άμεση εφαρμογή, κατ' *άρθρο* 1 παρ. 2α *του* ν. 4024/2011, *του* νέου μισθολογίου του ν. 4024/2011 κατά τον κανονισμό των συντάξεων όσων αποχωρούν από την υπηρεσία από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού και μετά, συνιστά μέτρο που, κατά τα ανωτέρω, κατά τον χρόνο θέσπισής του συνέβαλε στην επίτευξη της βιωσιμότητας του Συνταξιοδοτικού συστήματος. Υπό τα δεδομένα δε που συνέτρεχαν κατά τον χρόνο θέσπισής του, το μέτρο αυτό δεν παρίστατο απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, ούτε μπορεί να θεωρηθεί μη αναγκαίο για την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή της συνταξιοδοτικής δαπάνης, η οποία αντιπροσωπεύει υπέρμετρα υψηλό ποσοστό των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού και, συνακόλουθα, τον περιορισμό του

	ελλείμματος και την απελευθέρωση πόρων προς άλλες κατευθύνσεις, αλλά και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του παθογενούς Συνταξιοδοτικού συστήματος, λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι η ευρεία, σε κάθε περίπτωση, εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα μέτρα για την αντιμετώπιση της υπ' αυτού διαπιστωθείσας κρίσιμης δημοσιονομικής κατάστασης υπόκειται σε οριακό μόνο δικαστικό έλεγχο ((πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 29/2025 σκ. 4-5, 706/2024 σκ. 10-11, 1389/2021 σκ. 22- 25, 738/2020 σκ. 3, 1277/2018 σκ. 15, Πρακτικά της 10ης Γενικής Συνεδριάσεως της 3.6.2015 κ.ά., ΣτΕ Ολ. 668/2012, σκ. 35). Τέλος, με την εν λόγω ρύθμιση δεν ανατρέπεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ των περιουσιακών – συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των συνταξιούχων και του σκοπού δημοσίου συμφέροντος τον οποίο εξυπηρετεί. Ειδικότερα, οι συνταξιούχοι, πρώην υπάλληλοι της Βουλής, που θεμελίωσαν συνταξιοδοτικό δικαίωμα πριν από την 31η.12.2010, εξακολουθούν ακόμα και μετά την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης να υπόκεινται στο ειδικώς προβλεπόμενο, ευνοϊκό σε σχέση με τους λοιπούς συνταξιούχους, από τον Κανονισμό της Βουλής συνταξιοδοτικό καθεστώς, και η εφαρμογή του εν λόγω μέτρου συνεπάγεται μόνο μείωση της δικαιούμενης συντάξεώς τους όχι όμως και στέρηση αυτής και δεν συνιστά, ως εκ τούτου, αφ' εαυτό, υπερβολικό βάρος αντιβαίνον στις προβλέψεις *του άρθρου* 1 *του* πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Λαμβανομένων δε, περαιτέρω, υπόψη και των κρατουσών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, δεν τίθεται ζήτημα απώλειας των στοιχειωδών μέσων βιοπορισμού και διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσής τους από την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 742, 1388/2018, 137/2019, 2020/2020, 1389/2021, 1144, 1145, 1651/2023 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 796/2025	**Καταλογισμός σε βάρος μέλους ΔΣ δημοτικής επιχείρησης για μη νόμιμες δαπάνες - Αρμοδιότητα έκδοσης καταλογιστικής πράξης - Νόμιμος καταλογισμός για δαπάνες εκτός του καταστατικού σκοπού - Παραγραφή - Διαχρονικό δίκαιο - Αρχή της αναλογικότητας** 17. Ενόψει της αρχής της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από *την* αρχή *του* κράτους δικαίου και ιδίως από *τα άρθρα* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδ. α΄ *του Συντάγματος*, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, καθώς και *της* αρχής *της* αναλογικότητας κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, με *τις* προεκτεθείσες διατάξεις *του άρθρου* 39 παρ. 1 *του* ν. 4509/2017 θεσπίζεται, από τη λήξη του οικονομικού έτους εντός του οποίου δημιουργήθηκε το διαχειριστικό έλλειμμα, γενική δεκαετής παραγραφή για την αξίωση του δικαιούχου να απαιτήσει αναπλήρωση του ελλείμματος με την έκδοση καταλογιστικής πράξης σε βάρος *του* υποχρέου (βλ. σχετικά *την* αιτιολογική έκθεση επί *του άρθρου* αυτού). Με τις διατάξεις αυτές, οι οποίες εντάχθηκαν μεν στο νόμο 4509/2017 που τροποποιεί τον Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, ρυθμίζουν δε την άσκηση της καταλογιστικής αρμοδιότητας τόσο των οργάνων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, όσο και των αρμοδίων οργάνων της διοίκησης (π.χ. οικονομικών επιθεωρητών), αντικαταστάθηκε η εικοσαετής παραγραφή *του* Αστικού Κώδικα (*άρθρο* 249) για *τις* αξιώσεις που γεννώνται από της ισχύος της και εφεξής, καθώς και για αυτές που ήδη υφίσταντο κατά τον χρόνο της έναρξης ισχύος τους, αρκεί η διαδικασία καταλογισμού να μην έχει ολοκληρωθεί με την έκδοση καταλογιστικής απόφασης κατά τον χρόνο αυτό [βλ. ΕλΣυν Ολ. 2000/2020 σκ. 4-12, Πρακτικά της 11ης Γεν. Συν. της 21.4.2021 Θέμα Β΄, καθώς και *την* ήδη ισχύουσα διάταξη *του άρθρου* 152 *του* ν. 4820/2021 (Α΄ 130/23.7.2021), με *την* οποία θεσπίζεται δεκαετής παραγραφή της αξίωσης προς αναπλήρωση διαχειριστικού

	ελλείμματος, καθώς και *τη* μεταβατική διάταξη *του άρθρου* 163 παρ. 1 *του* ίδιου νόμου για την εφαρμογή της σε σχετικές αξιώσεις από παρελθούσες χρήσεις, εφόσον δεν έχει εκδοθεί καταλογιστική πράξη μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού]. […] 36. Με τον λόγο αυτό, όπως συνάγεται από το περιεχόμενό του, προβάλλεται εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας (βλ. και τις αποφάσεις ΕλΣυν Ολ. 1385/2021, 175, 462, 463, 464 και 1296/2022, με τις οποίες έγινε δεκτό, στο πλαίσιο εκδίκασης αιτήσεων αναίρεσης που αφορούσαν σε ουσιωδώς όμοιες υποθέσεις καταλογισμού σε βάρος μελών δ.σ. της ΔΕΤΑΚ για έλλειμμα που προκλήθηκε στη διαχείρισή της κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα από μη νόμιμες δαπάνες, ότι ο λόγος αυτός αφορά στην επιμέτρηση του καταλογισθέντος ποσού και εντάσσεται στον λόγο αναίρεσης περί παράβασης της αρχής της αναλογικότητας). [Δέχεται την … αίτηση]
ΕλΣυν Ολ 455/2025	5. Εξάλλου, με *την* παράγραφο 5 *του* αυτού *άρθρου* 4 *του Συντάγματος* που ορίζει ότι «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, η διάταξη δε αυτή συνιστά παράλληλα και το συνταγματικό θεμέλιο της ευθύνης προς αποκατάσταση των δημοσίων πόρων, μεταξύ άλλων και από τα πρόσωπα εκείνα που επωφελήθηκαν από αυτούς. Επομένως, κατά το Σύνταγμα, επιβάλλεται στο νομοθέτη να θεσμοθετεί τον μηχανισμό και να ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αποκαθίσταται η απώλεια δημοσίων πόρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΣτΕ Ολ. 1501/2014, ΣτΕ 48/2016, 980/2002). Τούτο δε, κατά τρόπο που να μην θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ισότητας των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών ενόψει και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, αρχές που επιβάλλουν την κατ' αρχήν επίρριψη του βάρους αποκατάστασης των δημοσίων πόρων σε εκείνους που προκάλεσαν ή συνέπραξαν στην απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους ή έγιναν αποδέκτες αυτών χωρίς νόμιμη αιτία και να μην μετακυλύεται η ευθύνη της επανόρθωσής τους στους μη ευθυνόμενους για την απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους πολίτες, διά της επιβολής δημοσίων βαρών στο πλαίσιο του χρέους *τους* για εθνική αλληλεγγύη, κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*, ήτοι μέσω *της* επιβολής φορολογικών βαρών ή άλλων επιβαρύνσεων κατά τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΕλΣυν Ολ. 244/2017, Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015). […] 8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις

	θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 *του Συντάγματος*), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας, και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 79 *του Συντάγματος* (με *τις* οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά *τα* ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές *του άρθρου* 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες *του άρθρου* 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 “Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας», της 8.10.2013 “Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας», της 7.5.2013 “Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος», της 20.6.2012, “Panfile κατά Ρουμανίας», σκ. 16, της 13.12.2011 “Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας», σκ. 61 και της 15.9.2009, “Moskal κατά Πολωνίας»). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημόσιων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 3 έως 7 της παρούσας). [Δέχεται εν μέρει την κρινόμενη αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 267/2025	6. Με *την* παράγραφο 5 *του* αυτού *άρθρου* 4 *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, η διάταξη δε αυτή συνιστά παράλληλα και το συνταγματικό θεμέλιο της ευθύνης προς αποκατάσταση των δημοσίων πόρων, μεταξύ άλλων και από τα πρόσωπα εκείνα που επωφελήθηκαν από αυτούς. Επομένως, κατά το Σύνταγμα, επιβάλλεται στον νομοθέτη να θεσμοθετεί τον μηχανισμό και να ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αποκαθίσταται η απώλεια δημοσίων πόρων (πρβλ. κατ’ αναλογία ΣτΕ Ολ. 1501/2014, ΣτΕ 48/2016, 980/2002). Τούτο δε, κατά τρόπο που να μην θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ισότητας των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών ενόψει και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, αρχές που επιβάλλουν

την, κατ' αρχήν, επίρριψη του βάρους αποκατάστασης των δημοσίων πόρων σε εκείνους που προκάλεσαν ή συνέπραξαν στην απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους ή έγιναν αποδέκτες αυτών χωρίς νόμιμη αιτία και να μην μετακυλύεται η ευθύνη της επανόρθωσής τους στους μη ευθυνόμενους για την απώλεια ή την διακινδύνευσή τους πολίτες, διά της επιβολής δημοσίων βαρών στο πλαίσιο του χρέους *τους* για εθνική αλληλεγγύη, κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*, ήτοι μέσω *της* επιβολής φορολογικών βαρών ή άλλων επιβαρύνσεων κατά τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΕλΣυν Ολ. 244/2017, Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015).

[…]

9. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1, 79 παρ. 8 και 106 του *Συντάγματος*), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 Συντ.), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 Συντ.), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 Συντ.), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 79, 73 παρ. 2 και 75 *του Συντάγματος* εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημοσίων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 4 έως 8).

[…]

32. Συνακόλουθα, οι ανωτέρω περιορισμοί τόσο της υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα επί διπλάσιο διάστημα του εκάστοτε χρόνου φοίτησης, αλλά και για πέντε επιπλέον έτη για τους στρατιωτικούς ιατρούς που απέκτησαν ιατρική ειδικότητα, όσο και της συνακόλουθης υποχρέωσης καταβολής, αντίστοιχης με τους υπολειπόμενους μήνες, αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, δεν θίγουν *την* ανθρώπινη αξιοπρέπεια (*άρθρο* 2 παρ. 1 Συντ.), ούτε αντιβαίνουν στις *συνταγματικές* αρχές *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1 Συντ.), *της* ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, υπό την ειδικότερη έκφανση *της* ελεύθερης επιλογής, άσκησης και αλλαγής επαγγέλματος (*άρθρο* 5 παρ. 1 Συντ.), *της* απαγόρευσης άσκησης αναγκαστικής εργασίας (*άρθρο* 22 παρ. 4 Συντ.), καθώς και *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι *το* ίδιο *το Σύνταγμα* (*άρθρο* 56 παρ. 4) αναγνωρίζει

	εμμέσως *τη* δυνατότητα επιβολής τέτοιων περιορισμών. Για τους ίδιους λόγους, δεν αντίκεινται ούτε στις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ, 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, 6 του ΔΣΟΚΜΔ, καθώς και 2 της ΔΣΕ 29 περί απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας και περί προστασίας του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής και αλλαγής επαγγέλματος (πρβλ. ΕΔΔΑ, αποφ. της 26.5.2020, Πιερράκος κατά Ελλάδας, της 4.2.2016, Λαζαρίδης κατά Ελλάδας, της 4.6.2015, Χίτος κατά Ελλάδας, ΕλΣυν Ολ. 547, 546/2022, 2117, 352/2021, 1024/2019, 1768/2016, 1244/2014). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 23/2025	**Δημοσιονομική διόρθωση με ανάκτηση - Δημόσιο έργο - Μη επιλέξιμες δαπάνες - Ουσιώδης παρατυπία** 31. Με τον πέμπτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται, κατ' εκτίμηση του δικογράφου, ότι το Τμήμα εφάρμοσε πλημμελώς *την* αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία κατοχυρώνεται στο *άρθρο 25 του Συντάγματος* και αποτελεί αρχή η οποία πρέπει να τηρείται στο πλαίσιο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, αφενός μεν διότι δεν εκτιμήθηκε η φύση ή η σοβαρότητα των διαπιστωθεισών παρατυπιών, οι οποίες στη συνέχεια διορθώθηκαν, δοθέντος ότι δεν πιστοποιήθηκαν οριστικά δαπάνες μεγαλύτερες από τις πραγματοποιηθείσες, αφετέρου δε διότι δεν υπάρχει εύλογη σχέση (αναλογία) μεταξύ της σοβαρότητας της παρατυπίας και της κύρωσης που επιβλήθηκε. 32. Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση απέρριψε τον σχετικό λόγο (πέμπτο) έφεσης περί παράβασης της αρχής της αναλογικότητας ως αβάσιμο, με την αιτιολογία ότι η τότε εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα υπέσεπε σε σοβαρές παρατυπίες κατά την εκτέλεση του Υποέργου, οι οποίες δικαιολογούσαν την επίδικη δημοσιονομική διόρθωση, άλλωστε η ανάκτηση περιορίστηκε στα συγκεκριμένα και μόνο κονδύλια, στα οποία εντοπίστηκαν παρατυπίες, χωρίς να επεκταθεί και στη λοιπή χρηματοδότηση του έργου, η οποία εχώρησε κανονικά. 33. Ο προβαλλόμενος πέμπτος λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος, διότι το Τμήμα, το οποίο με την προσβαλλόμενη απόφασή του, απέρριψε, όπως προαναφέρθηκε (στην προηγούμενη σκέψη) τον σχετικό λόγο έφεσης λαμβάνοντας υπόψη την σοβαρότητα των παρατυπιών καθώς και το ύψος των κονδυλίων ως προς τα οποία διαπιστώθηκαν οι παρατυπίες σύμφωνα με την ανέλεγκτη αναιρετικά κρίση του για τα πραγματικά δεδομένα της υπόθεσης, δεν υπέπεσε σε πλημμελή εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, με την έννοια που κατ' εκτίμηση του δικογράφου προβάλλεται με τον σχετικό λόγο αναίρεσης, καθώς και σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά προηγουμένως (σκέψη 7 δ της παρούσας). Ειδικότερα, όπως σαφώς προκύπτει από το ως άνω σκεπτικό της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, κρίθηκε ότι οι παρατυπίες τις οποίες διέπραξε η εκκαλούσα είναι σοβαρές και επομένως ότι με βάση τον χαρακτηρισμό τους αυτό δικαιολογείται η επίμαχη δημοσιονομική διόρθωση, ενώ παράλληλα ελήφθη υπόψη από το Τμήμα η έκταση της οικονομικής απώλειας του ταμείου ως προς συγκεκριμένα και μόνο κονδύλια, στα οποία εντοπίστηκαν οι διαπιστωθείσες παρατυπίες συνεπώς ο υπό κρίση λόγος αναίρεσης είναι αβάσιμος και πρέπει να απορριφθεί. [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]

ΕλΣυν Ολ 104/2025	8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 *του Συντάγματος*), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας, και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 79 *του Συντάγματος* (με *τις* οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά *τα* ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές *του άρθρου* 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες *του άρθρου* 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 "Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας», της 8.10.2013 «Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας», της 7.5.2013 "Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος», της 20.6.2012, "Panfile κατά Ρουμανίας», σκ. 16, της 13.12.2011 "Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας», σκ. 61 και της 15.9.2009, "Moskal κατά Πολωνίας»). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά την λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημόσιων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 3 έως 7 της παρούσας). […]

	21. [...] Συνακόλουθα, οι διατάξεις *του άρθρου* 64 *του* ν.δ/*τος* 1400/1973, όπως ισχύουν, οι οποίες προβλέπουν αφενός υποχρέωση παραμονής των αξιωματικών ιατρών για χρόνο διπλάσιο εκείνου της εκπαίδευσής τους στο εξωτερικό και μη προσμέτρηση του ως άνω διανυθέντος χρόνου για τη συμπλήρωση της αναλαμβανόμενης υποχρέωσης παραμονής στο στράτευμα και αφετέρου υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης με βάση τον υπολειπόμενο χρόνο, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, δεν θίγουν *την* ανθρώπινη αξιοπρέπεια (*άρθρο* 2 παρ. 1 Συντ.), ούτε αντιβαίνουν στις *συνταγματικές* αρχές *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1 Συντ.), *της* ελεύθερης ανάπτυξης *της* προσωπικότητας (*άρθρο* 5 παρ. 1 Συντ.), *της* απαγόρευσης άσκησης αναγκαστικής εργασίας (*άρθρο* 22 παρ. 4 Συντ.) και *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), καθώς και προς *τις* υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ και 1 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη περί απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας και περί προστασίας του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής και αλλαγής επαγγέλματος (βλ. ΕΔΔΑ, Πιερράκος κατά Ελλάδος, απόφ. της 16.5.2020, ΕλΣυν Ολ. 1024/2019). (η) Περαιτέρω, οι αξιωματικοί, μετά *την τροποποίηση της* παρ. 17 *του άρθρου* 64 *του* ν.δ/*τος* 1400/1973 με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* ν. 3257/2004 και σε αντίθεση με *τα* διαλαμβανόμενα στις προϊσχύουσες ρυθμίσεις του οικείου ν.δ/τος, δύνανται να παραιτηθούν πριν από τη συμπλήρωση του χρόνου υποχρεωτικής παραμονής τους σ' αυτές (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1024/2019, 7408/2015). (θ) Στην περίπτωση αυτή, με εξαίρεση όσους εξέρχονται για λόγους υγείας, υποχρεούνται να καταβάλουν αποζημίωση υπέρ του Δημοσίου, η οποία, υπό το καθεστώς ισχύος του ν. 3883/2010, ήτοι από *τις* 24.9.2010 και εφεξής (βλ. *άρθρο* 91 αυτού), ισούται με *το* γινόμενο *του* συνόλου *των* εκκαθαρισμένων πραγματικών αποδοχών του βαθμού που κατέχουν επί τον αριθμό των υπολειπόμενων μηνών υποχρεωτικής παραμονής τους στο στράτευμα, καταλογίζονται δε για τον λόγο αυτό με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας ή του εξουσιοδοτηθέντος από αυτόν οργάνου, σύμφωνα με *τις* διατάξεις *των άρθρων* 92 παρ. 1 και 89 παρ. 2 του ν.δ/τος 721/1970. (ι) Η ως άνω διάταξη *του άρθρου* 33 *του* ν. 3883/2010, με *την* οποία θεσπίζεται ένα δυσμενέστερο, σε σχέση με το προϊσχύον, καθεστώς ως προς τον τρόπο υπολογισμού της οφειλόμενης από τους προώρως αποχωρούντες στρατιωτικούς αποζημίωσης, καθόσον διευρύνεται η βάση υπολογισμού της (κατά τις προϊσχύουσες διατάξεις *της* παραγρ. 16 εδάφ. α΄ *του άρθρου* 64 *του* ν.δ/*τος* 1400/1973 η αποζημίωση ήταν ίση με το γινόμενο του βασικού μισθού του βαθμού που κατείχαν κατά τον χρόνο εξόδου τους από την Υπηρεσία επί τον αριθμό των υπολειπόμενων μηνών της υποχρεωτικής παραμονής τους), ερμηνευόμενη σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας, έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις των στρατιωτικών που παραιτήθηκαν μετά την έναρξη ισχύος της (24.9.2010), ενόψει και της μη πρόβλεψης σχετικών μεταβατικών ρυθμίσεων (βλ. ΕλΣυν Ολ. 352/2021, 734/2020). (ια) Εξάλλου, η υποχρέωση καταβολής της αποζημίωσης δεν συνιστά ποινή ή εν γένει κύρωση επιβαλλόμενη σε βάρος του παραιτούμενου στρατιωτικού, καθόσον η θέσπιση της υποχρέωσης αυτής δεν έχει σκοπό τιμωρητικό ή αποτρεπτικό ή σκοπό παραδειγματισμού, αλλά ο χαρακτήρας της είναι σαφώς αποκαταστατικός της οικονομικής επιβάρυνσης που προκύπτει για το Δημόσιο από τη μη τήρηση της υποχρέωσης που είχε αναλάβει έναντι αυτού ο παραιτούμενος, να παραμείνει στο στράτευμα παρέχων τις υπηρεσίες του, ως οικονομικό αντιστάθμισμα της επένδυσης του Δημοσίου στο πρόσωπό του, προς παραγωγή εξειδικευμένου στρατιωτικού που, αν εκλείψει, η αντικατάστασή του είναι δυσχερής. Και ναι μεν η εν λόγω υποχρέωση μπορεί να λειτουργεί και ως

	αντικίνητρο, αποτρέποντας την πρόωρη αποχώρηση των στρατιωτικών από το στράτευμα, τούτο όμως αποτελεί απώτερη συνέπεια της θέσπισής της που δεν αλλοιώνει τον κατά τα ανωτέρω χαρακτήρα της (ΕλΣυν Ολ. 1425/2019, 1391/2018, 1139/2017). (ιβ) Περαιτέρω, η επιβολή υποχρέωσης αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης στρατιωτικού συνιστά μεν επέμβαση σε στοιχείο της περιουσίας του, η οποία όμως αποσκοπεί, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, στην εξυπηρέτηση θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ενώ με τη θέσπισή της δεν διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας του καταλογιζόμενου και του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετεί η σχετική διάταξη, αφού η πρόβλεψη μιας τέτοιας υποχρέωσης συνιστά πρόσφορο και αναγκαίο περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος, τελεί δε σε σχέση αναλογίας με τον επιδιωκόμενο σκοπό, εν όψει και του ότι στοχεύει σε επιστροφή των εξόδων, στα οποία υποβλήθηκε το Δημόσιο για να τον εκπαιδεύσει, ενώ συγχρόνως του χορηγούσε μισθό και προνόμια κοινωνικής ασφάλισης (ΕΔΔΑ Χίτος κατά Ελλάδας, απόφ. της 12.5.2015, σκ. 94). Συνεπώς, εν όψει του προεκτεθέντος αποκαταστατικού χαρακτήρα της αποζημίωσης, η επιβολή *της* δεν αντίκειται στις διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, που αποσκοπούν στην προστασία της περιουσίας του ατόμου ανεξάρτητα από διακρίσεις (ΕλΣυν Ολ. 7408/2015, 3655, 3301, 4687/2013). Συναφώς, με τις επίμαχες ρυθμίσεις δεν θίγεται η αξία του ανθρώπου, καθόσον ούτε οι δικαιολογημένοι περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας, ούτε η αποκατάσταση δαπανών θίγουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (ΕλΣυν Ολ. 2143/2017, 3655/2013). [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 794/2025	**Ευθύνη Δημάρχου για έλλειμμα στη διαχείριση του Δήμου λόγω μη απόδοσης κρατήσεων εντός του οικονομικού έτους - Υποχρέωση εποπτείας παρά τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων - Ανεπαρκής αιτιολογία ως προς τον ουσιαστικό χαρακτήρα του ελλείμματος** 41. Στην περίπτωση που η διαπίστωση του ελλείμματος δεν συνέχεται με την ύπαρξη πραγματικής ζημίας του νομικού προσώπου, όπως ιδίως συμβαίνει στις περιπτώσεις, που η αιτία του ελλείμματος συνίσταται αποκλειστικά στη μη τήρηση των αναγκαίων τύπων και διατυπώσεων κατά την καταβολή δαπανών, ο καταλογισμός των δημοσιολογιστικά ευθυνομένων προσώπων πρέπει να τελεί σε σχέση εύλογης αναλογίας με τη βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, και να μην υπερβαίνει τον επιδιωκόμενο, με τη θεσμοθέτηση της ειδικής δημοσιολογιστικής ευθύνης τους, σκοπό του νομοθέτη, που συνίσταται στη διασφάλιση της σύννομης διάθεσης του δημοσίου χρήματος για την κάλυψη των υφιστάμενων αναγκών των δημόσιων φορέων. Δεν πρέπει δηλαδή ο καταλογισμός να αντιβαίνει στη *συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*), ειδικότερη έκφραση *της* οποίας αποτελεί η αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του εξυπηρετούμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και της διά του καταλογισμού επιχειρούμενης επέμβασης στο πληττόμενο και προστατευόμενο από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, περιουσιακό δικαίωμα του καταλογιζόμενου. Άλλως, ο καταλογισμός θα στοιχειοθετούσε για τον δημόσιο φορέα υπέρ *του* οποίου επιβάλλεται αδικαιολόγητο πλουτισμό, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 904 ΑΚ, η συνδρομή *των* όρων *του* οποίου δεν εξετάζεται αυτοτελώς στις δίκες που αφορούν στη νομιμότητα του καταλογισμού των τυπικών ελλειμμάτων. Και τούτο διότι, καταρχήν, η επέλευση του πλουτισμού του Δημοσίου θεμελιώνεται στις ειδικές και κατισχύουσες ρυθμίσεις *του άρθρου* 56 *του* ν. 2362/1995 και η παραβίασή *τους* εξετάζεται, κατά τα ανωτέρω γενόμενα δεκτά, μόνο στο πλαίσιο του ελέγχου της τήρησης των αρχών της αναλογικότητας

	και της δίκαιης ισορροπίας. Ως εκ τούτου, πρέπει, στην περίπτωση αυτή, να ερευνάται από το Δικαστήριο ο βαθμός απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου για τη δημιουργία του ελλείμματος από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητας και η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, καθώς και η τήρηση της απαιτούμενης εύλογης σχέσης αναλογίας μεταξύ του επελθόντος δημοσιονομικού αποτελέσματος και της βαρύτητας της δημοσιονομικής παράβασης με το ποσό του καταλογισμού, που δεν πρέπει να άγει στον αδικαιολόγητο πλουτισμό του δημόσιου φορέα και, τέλος, η τήρηση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της επιβολής του τελευταίου και του δικαιώματος στην περιουσία του καταλογιζόμενου, που αναγκαίως πλήττεται στην περίπτωση, που το καταλογιζόμενο ποσό δεν αντιστοιχίζεται πλήρως με τη ζημία νομικού προσώπου (βλ. ad hoc ΕλΣυν Ολ. 2014/2020). [Δέχεται την αίτηση του πρώτου αναιρεσείοντος. … Αναπέμπει στην υπόθεση στο Δεύτερο Τμήμα του Δικαστηρίου για κρίση, υπό διαφορετική σύνθεση, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο σκεπτικό. Διατάσσει την απόδοση του κατατεθέντος παραβόλου αναίρεσης στον πρώτο αναιρεσείοντα. … Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης του δεύτερου αναιρεσείοντος].
ΕλΣυν Ολ 452/2025	6. Με *την* παράγραφο 5 *του* αυτού *άρθρου* 4 *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, η διάταξη δε αυτή συνιστά παράλληλα και το συνταγματικό θεμέλιο της ευθύνης προς αποκατάσταση των δημοσίων πόρων, μεταξύ άλλων και από τα πρόσωπα εκείνα που επωφελήθηκαν από αυτούς. Επομένως, κατά το Σύνταγμα, επιβάλλεται στον νομοθέτη να θεσμοθετεί τον μηχανισμό και να ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αποκαθίσταται η απώλεια δημοσίων πόρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΣτΕ Ολ. 1501/2014, ΣτΕ 48/2016, 980/2002). Τούτο δε, κατά τρόπο που να μην θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ισότητας των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών ενόψει και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, αρχές που επιβάλλουν την, κατ' αρχήν, επίρριψη του βάρους αποκατάστασης των δημοσίων πόρων σε εκείνους που προκάλεσαν ή συνέπραξαν στην απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους ή έγιναν αποδέκτες αυτών χωρίς νόμιμη αιτία και να μην μετακυλύεται η ευθύνη της επανόρθωσής τους στους μη ευθυνόμενους για την απώλεια ή την διακινδύνευσή τους πολίτες, διά της επιβολής δημοσίων βαρών στο πλαίσιο του χρέους *τους* για εθνική αλληλεγγύη, κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*, ήτοι μέσω *της* επιβολής φορολογικών βαρών ή άλλων επιβαρύνσεων κατά τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΕλΣυν Ολ. 244/2017, Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015). […] 9. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1, 79 παρ. 8 και 106 του *Συντάγματος*), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 Συντ.), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 Συντ.), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 Συντ.), αλλά και της διασφάλισης της

κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 79, 73 παρ. 2 και 75 *του Συντάγματος* εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημοσίων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 4 έως 8).

[…]

33. Συνακόλουθα, οι ανωτέρω περιορισμοί τόσο της υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα επί διπλάσιο διάστημα του εκάστοτε χρόνου φοίτησης, αλλά και για πέντε (5) επιπλέον έτη για τους στρατιωτικούς ιατρούς που απέκτησαν ιατρική ειδικότητα, όσο και της συνακόλουθης υποχρέωσης καταβολής, αντίστοιχης με τους υπολειπόμενους μήνες, αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, δεν θίγουν *την* ανθρώπινη αξιοπρέπεια (*άρθρο* 2 παρ. 1 Συντ.), ούτε αντιβαίνουν στις *συνταγματικές* αρχές *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1 Συντ.), *της* ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, υπό την ειδικότερη έκφανση *της* ελεύθερης επιλογής, άσκησης και αλλαγής επαγγέλματος (*άρθρο* 5 παρ. 1 Συντ.), *της* απαγόρευσης άσκησης αναγκαστικής εργασίας (*άρθρο* 22 παρ. 4 Συντ.), καθώς και *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι *το* ίδιο *το Σύνταγμα* (*άρθρο* 56 παρ. 4) αναγνωρίζει εμμέσως *τη* δυνατότητα επιβολής τέτοιων περιορισμών. Για τους ίδιους λόγους, δεν αντίκεινται ούτε στις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ, 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, 6 του ΔΣΟΚΜΔ, καθώς και 1 και 2 της ΔΣΕ 29 περί απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας και περί προστασίας του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής και αλλαγής επαγγέλματος (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 26.5.2020, Πιερράκος κατά Ελλάδας, της 4.2.2016, Λαζαρίδης κατά Ελλάδας, της 4.6.2015, Χίτος κατά Ελλάδας, ΕλΣυν Ολ. 547, 546/2022, 2117, 352/2021, 1024/2019, 1768/2016, 1244/2014).

[…]

35. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του, όπως αναλυτικά εκτίθεται σε αυτήν, το Τμήμα έκρινε ότι (α) τόσο η πρόβλεψη υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για εύλογο χρόνο, όσο και η καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης των αξιωματικών αποτελούν θεμιτό περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος και δεν συνιστούν μορφή αναγκαστικής εργασίας αντιβαίνουσα στα άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 4 *του Συντάγματος*, καθώς και στα *άρθρα* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ και 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, ούτε θίγουν την ανθρώπινη αξία, (β) ο προβλεπόμενος από τον νόμο τρόπος υπολογισμού *της* αποζημίωσης δεν αντίκειται στην κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε

	παραβιάζει *το* προστατευόμενο από *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ περιουσιακό δικαίωμα του προώρως αποχωρήσαντος και (γ) δεν παραβιάζει *την* κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* ισότητας, ούτε αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας η πρόβλεψη επιπλέον πέντε (5) ετών υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για τους αξιωματικούς του Υγειονομικού Σώματος, που έχουν αποκτήσει ιατρική ειδικότητα, σε σχέση με τους λοιπούς αξιωματικούς. [Απορρίπτει την αίτηση].
ΕλΣυν Ολ 268/2025	6. Με την παράγραφο 5 του αυτού άρθρου 4 του Συντάγματος, που ορίζει ότι «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, η διάταξη δε αυτή συνιστά παράλληλα και το συνταγματικό θεμέλιο της ευθύνης προς αποκατάσταση των δημοσίων πόρων, μεταξύ άλλων και από τα πρόσωπα εκείνα που επωφελήθηκαν από αυτούς. Επομένως, κατά το Σύνταγμα, επιβάλλεται στον νομοθέτη να θεσμοθετεί τον μηχανισμό και να ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αποκαθίσταται η απώλεια δημοσίων πόρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΣτΕ Ολ. 1501/2014, ΣτΕ 48/2016, 980/2002). Τούτο δε, κατά τρόπο που να μην θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ισότητας των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών ενόψει και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, αρχές που επιβάλλουν την, κατ' αρχήν, επίρριψη του βάρους αποκατάστασης των δημοσίων πόρων σε εκείνους που προκάλεσαν ή συνέπραξαν στην απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους ή έγιναν αποδέκτες αυτών χωρίς νόμιμη αιτία και να μην μετακυλύεται η ευθύνη της επανόρθωσής τους στους μη ευθυνόμενους για την απώλεια ή την διακινδύνευσή τους πολίτες, διά της επιβολής δημοσίων βαρών στο πλαίσιο του χρέους τους για εθνική αλληλεγγύη, κατ' άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος, ήτοι μέσω της επιβολής φορολογικών βαρών ή άλλων επιβαρύνσεων κατά τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΕλΣυν Ολ. 244/2017, Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015). […] 9. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1, 79 παρ. 8 και 106 του Συντάγματος), με γνώμονα την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' άρθρο 25 παρ. 1 α΄ του Συντάγματος, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της πολυεπίπεδης ισότητας (άρθρο 4 Συντ.), της εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 Συντ.), της δίκαιης αποταμίευσης (άρθρα 21, 25 παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 Συντ.), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από τις διατάξεις των άρθρων 79, 73 παρ. 2 και 75 του Συντάγματος εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημόσιων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της

εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημοσίων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 4 έως 8).

[…]

33. Συνακόλουθα, οι ανωτέρω περιορισμοί τόσο της υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα επί διπλάσιο διάστημα του εκάστοτε χρόνου φοίτησης, αλλά και για πέντε (5) επιπλέον έτη για τους στρατιωτικούς ιατρούς που απέκτησαν ιατρική ειδικότητα, όσο και της συνακόλουθης υποχρέωσης καταβολής, αντίστοιχης με τους υπολειπόμενους μήνες, αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, δεν θίγουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.), ούτε αντιβαίνουν στις συνταγματικές αρχές της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.), της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, υπό την ειδικότερη έκφανση της ελεύθερης επιλογής, άσκησης και αλλαγής επαγγέλματος (άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.), της απαγόρευσης άσκησης αναγκαστικής εργασίας (άρθρο 22 παρ. 4 Συντ.), καθώς και της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.), λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 56 παρ. 4) αναγνωρίζει εμμέσως τη δυνατότητα επιβολής τέτοιων περιορισμών. Για τους ίδιους λόγους, δεν αντίκεινται ούτε στις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, 6 του ΔΣΟΚΜΔ, καθώς και 1 και 2 της ΔΣΕ 29 περί απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας και περί προστασίας του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής και αλλαγής επαγγέλματος (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 26.5.2020, Πιερράκος κατά Ελλάδας, της 4.2.2016, Λαζαρίδης κατά Ελλάδας, της 4.6.2015, Χίτος κατά Ελλάδας, ΕλΣυν Ολ. 547, 546/2022, 2117, 352/2021, 1024/2019, 1768/2016, 1244/2014).

[…]

35. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του, όπως αναλυτικά εκτίθεται σε αυτήν, το Τμήμα έκρινε ότι (α) τόσο η πρόβλεψη υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για εύλογο χρόνο, όσο και η καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης των αξιωματικών αποτελούν θεμιτό περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος και δεν συνιστούν μορφή αναγκαστικής εργασίας αντιβαίνουσα στα άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, καθώς και στα άρθρα 4 παρ. 2 της ΕΣΔΑ και 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, ούτε θίγουν την ανθρώπινη αξία, (β) ο προβλεπόμενος από τον νόμο τρόπος υπολογισμού της αποζημίωσης δεν αντίκειται στην κατ' άρθρο 25 παρ. 1 δ΄ του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας, ούτε παραβιάζει το προστατευόμενο από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περιουσιακό δικαίωμα του προώρως αποχωρήσαντος, (γ) δεν παραβιάζει την κατ' άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της ισότητας, ούτε αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας η πρόβλεψη επιπλέον (5) πέντε ετών υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για τους αξιωματικούς του Υγειονομικού Σώματος, που έχουν αποκτήσει ιατρική ειδικότητα, σε σχέση με τους λοιπούς αξιωματικούς και (δ) στις εκκαθαρισμένες πραγματικές αποδοχές, που συνιστούν βάση υπολογισμού του εκάστοτε καταλογιστέου ποσού, εκτός από τον βασικό μισθό του κατεχόμενου βαθμού του αξιωματικού, νομίμως περιλαμβάνονται και τα καταβαλλόμενα σε αυτόν επιδόματα.

	[…] 39. Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης, και κατ' ορθή εκτίμηση αυτού, ο αναιρεσείων προβάλλει εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 33 του ν. 3883/2010, ερμηνευόμενου υπό το φως της κατ' άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της ισότητας και της κατ' άρθρο 25 παρ. 1 δ΄ του Συντάγματος αρχής της αναλογικότητας, στον βαθμό που έγινε δεκτό με την αναιρεσιβαλλομένη ότι νομίμως συμπεριελήφθησαν κατά τον υπολογισμό της καταλογισθείσας εις βάρος του αποζημίωσης επιδόματα που καταβάλλονται ή υπολογίζονται με βάση τις ιδιαίτερες προσωπικές του περιστάσεις, όπως το επίδομα χρόνου υπηρεσίας, η οικογενειακή παροχή και η προσαύξηση του επιδόματος εξομάλυνσης του άρθρου 51 του ν. 3205/2003. [Δέχεται εν μέρει την αίτηση].
ΕλΣυν Ολ 800/2025	**Καταλογισμός σε βάρος ΜΚΟ - Αχρεώστητη χρηματοδότηση - Αναίρεση λόγω παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας - Περιορισμός καταλογισμού στο κεφάλαιο χωρίς τόκους υπερημερίας** 19. Τέλος, προβάλλεται από το αναιρεσείον ότι κατ' εσφαλμένη εφαρμογή της αρχής της απαγόρευσης της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος απέρριψε το δικάσαν Τμήμα τον σχετικό λόγο έφεσης, καθώς η κατάχρηση δεν συνιστά παράβαση των κανόνων δικαίου αλλά χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι η υπερβολή, ενώ περαιτέρω η καταχρηστική συμπεριφορά ως αντισυνταγματική απαγορεύεται από *το άρθρο 25* παρ. 3 *του Συντάγματος*, είτε προέρχεται από φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων είτε από φορείς δημόσιας εξουσίας. 20. Το δικάσαν Τμήμα απέρριψε τον αντίστοιχο λόγο έφεσης ως απαράδεκτο κατά το μέρος που το ήδη αναιρεσείον επικαλέστηκε κατάχρηση του δικαιώματος της Διοίκησης να *το* καταλογίσει, με *την* αιτιολογία ότι η κατ' *άρθρο 25* παρ. 3 *του Συντάγματος* κατάχρηση δικαιώματος αφορά στην άσκηση ιδιωτικών δικαιωμάτων και δεν δύναται να θεμελιώσει λόγο έφεσης για την ακύρωση διοικητικής πράξης, που εκδίδεται βάσει νόμου παρέχοντος στη Διοίκηση τη σχετική αρμοδιότητα. Επικουρικώς, έκρινε ότι αν ήθελε εκτιμηθεί ότι με τον λόγο αυτό προβάλλεται ότι η έκδοση της προσβαλλόμενης εχώρησε κατά κατάχρηση εξουσίας, ο εν λόγω ισχυρισμός είναι απορριπτέος προεχόντως ως αόριστος, καθόσον δεν κατονομάζεται ο διάφορος σκοπός από εκείνον του δημοσίου συμφέροντος, τον οποίο επεδίωξε η Διοίκηση με την έκδοση της προσβαλλομένης. [Δέχεται την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 20/2025	**Μόνιμοι αξιωματικοί - Στρατιωτικοί ιατροί - Υποχρέωση παραμονής στο στράτευμα - Πρόωρη αποχώρηση - Υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης υπέρ του Δημοσίου - Υπολογισμός αποζημίωσης - Αρχή αναλογικότητας** 6. Με *την* παράγραφο 5 *του* αυτού *άρθρου* 4 *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», έχει αναχθεί σε συνταγματικό κανόνα η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, η διάταξη δε αυτή συνιστά παράλληλα και το συνταγματικό θεμέλιο της ευθύνης προς αποκατάσταση των δημοσίων πόρων, μεταξύ άλλων και από τα πρόσωπα εκείνα που επωφελήθηκαν από αυτούς. Επομένως, κατά το Σύνταγμα, επιβάλλεται στον νομοθέτη να θεσμοθετεί τον μηχανισμό και να ορίζει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες αποκαθίσταται η απώλεια δημοσίων πόρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΣτΕ Ολ. 1501/2014, ΣτΕ 48/2016, 980/2002). Τούτο δε, κατά τρόπο που να μην θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής

της ισότητας των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών ενόψει και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, αρχές που επιβάλλουν την, κατ' αρχήν, επίρριψη του βάρους αποκατάστασης των δημοσίων πόρων σε εκείνους που προκάλεσαν ή συνέπραξαν στην απώλεια ή τη διακινδύνευσή τους ή έγιναν αποδέκτες αυτών χωρίς νόμιμη αιτία και να μην μετακυλύεται η ευθύνη της επανόρθωσής τους στους μη ευθυνόμενους για την απώλεια ή την διακινδύνευσή τους πολίτες, διά της επιβολής δημοσίων βαρών στο πλαίσιο του χρέους *τους* για εθνική αλληλεγγύη, κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*, ήτοι μέσω *της* επιβολής φορολογικών βαρών ή άλλων επιβαρύνσεων κατά τη λήψη δημοσιονομικών μέτρων (πρβλ. κατ' αναλογία ΕλΣυν Ολ. 244/2017, Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015).

[…]

9. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1, 79 παρ. 8 και 106 του *Συντάγματος*), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 Συντ.), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 Συντ.), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α΄ και 4, 26 και 120 Συντ.), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 79, 73 παρ. 2 και 75 *του Συντάγματος* εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη μέτρων αποκατάστασης των δημοσίων πόρων, υπό τον όρο σεβασμού της αξίας, των δικαιωμάτων και των νομίμων προσδοκιών των ατόμων (βλ. ανωτέρω σκέψεις 4 έως 8).

[…]

33. Συνακόλουθα, οι ανωτέρω περιορισμοί τόσο της υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα επί διπλάσιο διάστημα του εκάστοτε χρόνου φοίτησης, αλλά και για πέντε (5) επιπλέον έτη για τους στρατιωτικούς ιατρούς που απέκτησαν ιατρική ειδικότητα, όσο και της συνακόλουθης υποχρέωσης καταβολής, αντίστοιχης με τους υπολειπόμενους μήνες, αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης, δεν θίγουν *την* ανθρώπινη αξιοπρέπεια (*άρθρο* 2 παρ. 1 Συντ.), ούτε αντιβαίνουν στις *συνταγματικές* αρχές *της* ισότητας (*άρθρο* 4 παρ. 1 Συντ.), *της* ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, υπό την ειδικότερη έκφανση *της* ελεύθερης επιλογής, άσκησης και αλλαγής επαγγέλματος (*άρθρο* 5 παρ. 1 Συντ.), *της* απαγόρευσης άσκησης αναγκαστικής εργασίας (*άρθρο* 22 παρ. 4 Συντ.), καθώς

και *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι *το* ίδιο *το Σύνταγμα* (*άρθρο* 56 παρ. 4) αναγνωρίζει εμμέσως *τη* δυνατότητα επιβολής τέτοιων περιορισμών. Για τους ίδιους λόγους, δεν αντίκεινται ούτε στις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ, 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, 6 του ΔΣΟΚΜΔ, καθώς και 1 και 2 της ΔΣΕ 29 περί απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας και περί προστασίας του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής και αλλαγής επαγγέλματος (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 26.5.2020, Πιερράκος κατά Ελλάδας, της 4.2.2016, Λαζαρίδης κατά Ελλάδας, της 4.6.2015, Χίτος κατά Ελλάδας, ΕλΣυν Ολ. 547, 546/2022, 2117, 352/2021, 1024/2019, 1768/2016, 1244/2014).

[…]

35. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του, όπως αναλυτικά εκτίθεται σε αυτήν, το Τμήμα έκρινε ότι (α) τόσο η πρόβλεψη υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για εύλογο χρόνο, όσο και η καταβολή αποζημίωσης, σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης των αξιωματικών, αποτελούν θεμιτό περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος και δεν συνιστούν μορφή αναγκαστικής εργασίας αντιβαίνουσα στα άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 4 *του Συντάγματος*, καθώς και στα *άρθρα* 4 παρ. 2 *της* ΕΣΔΑ και 1 παρ. 2 του ΕΚΧ, ούτε θίγουν την ανθρώπινη αξία, (β) ο προβλεπόμενος από τον νόμο τρόπος υπολογισμού *της* αποζημίωσης δεν αντίκειται στην κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε παραβιάζει *το* προστατευόμενο από *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ περιουσιακό δικαίωμα του προώρως αποχωρήσαντος, (γ) δεν παραβιάζει *την* κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* ισότητας, ούτε αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας η πρόβλεψη επιπλέον πέντε (5) ετών υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα για τους αξιωματικούς του Υγειονομικού Σώματος, που έχουν αποκτήσει ιατρική ειδικότητα, σε σχέση με τους λοιπούς αξιωματικούς και (δ) στις εκκαθαρισμένες πραγματικές αποδοχές, που συνιστούν βάση υπολογισμού του εκάστοτε καταλογιστέου ποσού, εκτός από τον βασικό μισθό του κατεχόμενου βαθμού του αξιωματικού, νομίμως περιλαμβάνονται και τα καταβαλλόμενα σε αυτόν επιδόματα.

[…]

39. Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης, και κατ' ορθή εκτίμηση αυτού, ο αναιρεσείων προβάλλει εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή *των* διατάξεων *του άρθρου* 33 *του* ν. 3883/2010, ερμηνευόμενου υπό *το* φως *της* κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχής *της* ισότητας και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, στον βαθμό που έγινε δεκτό με την αναιρεσιβαλλομένη ότι νομίμως συμπεριελήφθησαν κατά τον υπολογισμό της καταλογισθείσας εις βάρος του αποζημίωσης επιδόματα που καταβάλλονται ή υπολογίζονται με βάση τις ιδιαίτερες προσωπικές του περιστάσεις και δη την οικογενειακή του κατάσταση, όπως η οικογενειακή παροχή και η προσαύξηση *του* επιδόματος εξομάλυνσης *του άρθρου* 51 *του* ν. 3205/2003.

39.1. Ο λόγος αυτός, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 30, είναι βάσιμος, καθόσον τόσο η οικογενειακή παροχή, όσο και η προσαύξηση του επιδόματος εξομάλυνσης λόγω γάμου και *τέκνων* δεν *τελούν* σε συνάρτηση με *τις* ρυθμίσεις *του άρθρου* 64 *του* ν.δ/*τος* 1400/1973, όπως αυτές ίσχυαν κατά τον χρόνο έκδοσης της προσβαλλόμενης καταλογιστικής πράξης, αφού δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων του στρατιωτικού, αλλά ο μοναδικός σκοπός χορήγησής τους είναι η

	ενίσχυση της οικογένειας. Συνεπώς, έσφαλε η αναιρεσιβαλλομένη, κατά το μέρος που δέχθηκε ότι νομίμως περιελήφθησαν στις πραγματικές εκκαθαρισμένες αποδοχές του αναιρεσείοντος ως βάση υπολογισμού της αποζημίωσης επιδόματα ή προσαυξήσεις που έχουν ως βάση τους την οικογενειακή του κατάσταση. [Δέχεται εν μέρει την αίτηση]
ΕλΣυν Ολ 799/2025	**Καταλογισμός μη κερδοσκοπικού σωματείου λόγω παράβασης συμβατικών υποχρεώσεων χρηματοδότησης για την υλοποίηση αναπτυξιακού προγράμματος - Νόμιμη αιτιολογία καταλογιστικής πράξης - Μη παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας** 26. Το δικάσαν Τμήμα απέρριψε τον αντίστοιχο λόγο έφεσης με την αιτιολογία ότι «Ο λόγος αυτός, κατά το μέρος που επικαλείται κατάχρηση του δικαιώματος της Διοίκησης να καταλογίσει το εκκαλούν, είναι απορριπτέος ως απαράδεκτος, διότι η κατ' *άρθρο 25* παρ. 3 *του Συντάγματος* κατάχρηση δικαιώματος αφορά στην άσκηση ιδιωτικών δικαιωμάτων και δεν δύναται να θεμελιώσει λόγο έφεσης για την ακύρωση διοικητικής πράξης, που εκδίδεται βάσει νόμου παρέχοντος στη Διοίκηση τη σχετική αρμοδιότητα. Εξάλλου, αν ήθελε εκτιμηθεί ότι με το λόγο αυτό προβάλλεται ότι η έκδοση της προσβαλλόμενης εχώρησε κατά κατάχρηση εξουσίας στο πλαίσιο άσκησης της διακριτικής της ευχέρειας (δεδομένης *της* δυνητικής διατύπωσης *του άρθρου* 11 *της* σύμβασης, βάσει *του* οποίου έγινε η καταγγελία αυτής καθώς και της ευχέρειας εκτίμησης ως προς το ύψος του επιστρεπτέου ποσού που καταλείπεται στην Υ.Δ.Α.Σ.), ο εν λόγω ισχυρισμός είναι απορριπτέος προεχόντως ως αόριστος, καθόσον δεν κατονομάζεται από το εκκαλούν ποιον σκοπό, διάφορο από εκείνον του δημοσίου συμφέροντος, επεδίωξε η Διοίκηση με την έκδοση της προσβαλλομένης». 27. Με τις παραδοχές αυτές, ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος τόσο κατά το πρώτο σκέλος του, καθώς ορθώς αποφάνθηκε το δικάσαν Τμήμα ότι η κατάχρηση δικαιώματος αφορά στην άσκηση ιδιωτικών δικαιωμάτων και δεν δύναται να θεμελιώσει λόγο για την ακύρωση πράξης που εκδίδεται κατ' ενάσκηση δημόσιας εξουσίας, όπως εν προκειμένω. Περαιτέρω, απορριπτέος είναι και κατά το δεύτερο σκέλος του που αφορά τον ισχυρισμό περί κατάχρηση εξουσίας, καθώς με νόμιμη αιτιολογία απορρίφθηκε ο οικείος λόγος από το δικάσαν Τμήμα. [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 569/2025	12. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, που αποτελεί, όπως και η αρχή *της* ασφάλειας δικαίου, έκφανση *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25 του Συντάγματος*), αφορά στην προστασία *της* εύλογης και δικαιολογημένης, εν όψει των συνθηκών, πεποίθησης του πολίτη, ως μέσου συνετού ανθρώπου του οικείου κλάδου δραστηριότητας, ότι η δημιουργηθείσα από δημόσια εξουσία νομική κατάσταση, ως απόρροια πράξης του αρμοδίου οργάνου, είναι νόμιμη και μπορεί να επιφέρει όλα τα εκ του νόμου αναμενόμενα αποτελέσματα και ωφελήματα. Για τη συνδρομή δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του διοικουμένου πολίτη είναι απαραίτητη η με συγκεκριμένες θετικές ενέργειες προηγούμενη παροχή διαβεβαιώσεων εκ μέρους της Διοίκησης, μέσω των αρμοδίων οργάνων της, απαλλαγμένων από αιρέσεις και σύμφωνων με τους ισχύοντες κανόνες δικαίου, περί της νομιμότητας της κατάστασης που τα όργανά της καθιέρωσαν με τη συμπεριφορά τους (ΕλΣυν Ολ. 1651/2023 σκ. 37, 1669/2021 σκ. 17, 750 σκ. 16, 747/2017 σκ. 17).

	[…] 14. Περαιτέρω, σύμφωνα με *τη συνταγματικώς* κατοχυρωμένη αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*), οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη Διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή αν, κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται εάν η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (βλ. ΕλΣυν Ολ. 543/2023, 1820/2021, 503/2014, 481/2014, 4686-7/2013, 3655/2013, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014, 228/2014, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 801/2025	**Καταλογισμός αποδοχών εκπαιδευτικής άδειας - Παράβαση της υποχρέωσης παραμονής στην υπηρεσία για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα - Αρχή της ισότητας - Αρχές χρηστής διοίκησης και προστατευόμενης εμπιστοσύνης** 18. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, που αποτελεί, όπως και η αρχή *της* ασφάλειας δικαίου, έκφανση *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25 του Συντάγματος*), αποσκοπεί στην προστασία *της* εύλογης και δικαιολογημένης, εν όψει των συνθηκών, πεποίθησης του πολίτη, ως μέσου συνετού ανθρώπου του οικείου κλάδου δραστηριότητας, ότι η δημιουργηθείσα από δημόσια εξουσία νομική κατάσταση, ως απόρροια πράξης του αρμοδίου οργάνου, είναι νόμιμη και μπορεί να επιφέρει όλα τα εκ του νόμου αναμενόμενα αποτελέσματα και ωφελήματα. Για τη συνδρομή δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του διοικουμένου πολίτη είναι απαραίτητη η με συγκεκριμένες θετικές ενέργειες προηγούμενη παροχή διαβεβαιώσεων εκ μέρους της διοίκησης, μέσω των αρμοδίων οργάνων της, απαλλαγμένων από αιρέσεις και σύμφωνων με τους ισχύοντες κανόνες δικαίου, περί της νομιμότητας της κατάστασης που τα όργανά της καθιέρωσαν με τη συμπεριφορά τους (ΕλΣυν Ολ. 1651/2023 σκ. 37, 1669/2021 σκ. 17, 750 σκ. 16, 747/2017 σκ. 17). [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 21/2025	**Δημόσιοι υπάλληλοι - Ανάκληση διορισμού - Αρχή αναλογικότητας - Δεδικασμένο - Ελλιπής αιτιολογία** 7. Σε περίπτωση ανάκλησης της πράξης διορισμού δημοσίου υπαλλήλου, αίρεται αναδρομικά η ιδιότητά του ως κρατικού οργάνου ή οργάνου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου και συνακόλουθα ανατρέπεται η αιτία της νόμιμης καταβολής των αποδοχών του (ΕλΣυν Ολ. 771/2021 σκ. 18). Η κατά τα ανωτέρω ανάκληση της πράξης διορισμού αποτελεί το έρεισμα για την περαιτέρω έκδοση καταλογιστικής πράξης, που συνιστά μέτρο αποκαταστατικού χαρακτήρα της αρχής της δημοσιονομικής νομιμότητας, για την αναζήτηση ως αχρεωστήτως καταβληθεισών των αποδοχών που ο υπάλληλος εισέπραξε κατά τη διάρκεια *της* διαρρηχθείσας υπαλληλικής σχέσης *του*, σύμφωνα με *το άρθρο* 96 *του* ν. 4270/2014 «Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ)-δημόσιο

λογιστικό και άλλες διατάξεις» (Α΄ 143). 8. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* - όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων - ορίζονται τα εξής: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. (…) Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.». Στο εδάφιο α΄ *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* κατοχυρώνεται «η αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή, κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1820/2021 σκ. 20, 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. IIIΒ και VI, 4686-7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). 9. Με την καταλογιστική πράξη, διά της οποίας ως συνέπεια της ανάκλησης διορισμού δημόσιου υπαλλήλου αναζητείται το σύνολο των ληφθεισών από αυτόν αποδοχών από του διορισμού του, θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα, όπως η εργασία, διότι απαξιώνεται πλήρως η εργασία ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας που ο καταλογισθείς κατέβαλε, αλλά και η περιουσία αυτού, διότι με τον καταλογισμό παρεμβαίνει μονομερώς η κρατική εξουσία στην περιουσία του καταλογισθέντος αποσπώντας στοιχεία αυτής. Ο εν λόγω καταλογισμός, εφόσον κατά τα ανωτέρω στοιχειοθετεί μέτρο που επιδιώκει μεν θεμιτό σκοπό, αλλά που θίγει ή επεμβαίνει σε θεμελιώδες δικαίωμα, αποτελεί περιορισμό ή στέρηση δικαιώματος κατά *την* έννοια *του άρθρου 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* και συνεπώς υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Συνακόλουθα, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος

	που υπηρετείται με την ανάκληση και τον καταλογισμό και αφετέρου της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του δημοσίου υπαλλήλου (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, σκ. 22, 768/2021, σκ. 19). […] 31. Ο ως άνω λόγος αναίρεσης κατά το α΄ σκέλος του με τον οποίο προβάλλεται εσφαλμένη ερμηνεία της αρχής της αναλογικότητας είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Συνεπεία της ανάκλησης διορισμού δημόσιου υπαλλήλου εκδίδεται κατά δέσμια αρμοδιότητα του αρμοδίου διοικητικού οργάνου -όπως βάσιμα κατά τούτο ισχυρίζεται το αναιρεσείον- σχετική καταλογιστική πράξη με την οποία αναζητείται το σύνολο των ληφθεισών από αυτόν αποδοχών από του διορισμού του. Σύμφωνα, όμως, με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω (σκέψεις 9 και 10 της παρούσας), με την πράξη αυτή θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα, όπως η εργασία, διότι απαξιώνεται πλήρως η εργασία ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας που ο καταλογισθείς κατέβαλε, αλλά και η περιουσία αυτού, διότι με τον καταλογισμό παρεμβαίνει μονομερώς η κρατική εξουσία στην περιουσία του καταλογισθέντος αποσπώντας στοιχεία αυτής. Ο εν λόγω καταλογισμός, εφόσον κατά τα ανωτέρω στοιχειοθετεί μέτρο που επιδιώκει μεν θεμιτό σκοπό, αλλά που θίγει ή επεμβαίνει σε θεμελιώδες δικαίωμα, αποτελεί περιορισμό ή στέρηση δικαιώματος κατά *την* έννοια *του άρθρου 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* και συνεπώς υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας, την εφαρμογή της οποίας εξετάζει το Δικαστήριο (βλ. ΕλΣυν Ολ. 768/2021 σκέψη 25). Στην πληττόμενη Απόφαση, καίτοι κατά την ερμηνεία της ως άνω αρχής, όσον αφορά σε περιπτώσεις καταλογισμών όπως η ένδικη υπόθεση (βλ. σκέψη 18 της αναιρεσιβαλλόμενης) δεν υιοθετήθηκαν επακριβώς τα κριτήρια που τέθηκαν από την Ολομέλεια του Δικαστηρίου (βλ. αναλυτικά ανωτέρω σκέψεις 11 και 12), το Τμήμα ορθώς ερμήνευσε στην μείζονα πρόταση του δικανικού του συλλογισμού την ως άνω αρχή. Συνεπώς, αβασίμως το αναιρεσείον ισχυρίζεται ότι δεν καταλείπεται πεδίο εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας στην επίδικη περίπτωση. [Απορρίπτει ό,τι κρίθηκε απορριπτέο. Δέχεται την … αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 1340/2024	4. Το Σύνταγμα, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το από 6.4.2001 Ψήφισμα *της* Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής *των* Ελλήνων, ορίζει, στο *άρθρο* 2 παράγραφος 1, ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν *την* πρωταρχική υποχρέωση *της* Πολιτείας» στο *άρθρο* 4 παράγραφος 1, ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον *του* νόμου», στο *άρθρο* 21 παράγραφος 1, ότι «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος (…) τελούν υπό την προστασία του Κράτους (…), και στοάρθρο 25 παράγραφος 1, ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους (…). Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 5. Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις συνάγονται τα ακόλουθα: …. (δ) Σύμφωνα με *την* απορρέουσα από *την* έννοια *του* κράτους δικαίου (*άρθρα* 1 παρ. 3 και 4, *25*, 26, 87, 93, 94 και 95 *του Συντάγματος*) και προβλεπόμενη πλέον ρητώς στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, αρχή *της* αναλογικότητας, επιβάλλεται στον κοινό νομοθέτη κατά

	τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων για τη διασφάλιση σκοπών δημοσίου συμφέροντος να τηρείται δίκαιη ισορροπία μεταξύ της επίτευξης του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο και της προκαλούμενης βλάβης. Το Δικαστήριο, ασκώντας και στην περίπτωση αυτή έλεγχο ορίων συνταγματικότητας νόμων κρίνει αν η επίμαχη ρύθμιση υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό, ή αν κατά την στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαίτερα δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι ως εκ τούτου ανίσχυρη και μη εφαρμοστέα (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021). [Δέχεται την από 13 Φεβρουαρίου 2022 (ΑΒΔ .../2022) αίτηση]
ΕλΣυν Ολ 1007/2024	13. Ο θεσπισθείς με *τη* διάταξη *του άρθρου* 58 παρ. 1 και 7α *του* Κ.Π.Σ.Σ. περιορισμός, όσον αφορά την αναγνώριση ως συντάξιμου του χρόνου υπηρεσίας των προσώπων που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής *της*, δεν αντίκειται στην αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ.1 εδ δ΄ *του Συντάγματος*), εφόσον συνιστά μέτρο αφενός μεν κατάλληλο για την επίτευξη του ως άνω αποτελέσματος, αφετέρου δε απολύτως αναγκαίο, με την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού, αλλά λιγότερο επαχθούς μέτρου. Τούτο, διότι ο συνταξιούχος του Δημοσίου (από ίδιο δικαίωμα ή κατά μεταβίβαση) που υπηρετεί σε θέση του δημοσίου τομέα έχει ήδη εξασφαλίσει την υπαγωγή του σε καθεστώς σύνταξης, που καλύπτει και άλλες παροχές κοινωνικής ασφάλισης (υγειονομική περίθαλψη) και, ως εκ τούτου, δεν τίθεται ζήτημα απώλειας των στοιχειωδών μέσων βιοπορισμού του και διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσής του, ενώ απολαμβάνει καθ' όλη τη διάρκεια του κρίσιμου χρονικού διαστήματος τα ωφελήματα από τη σωρευτική καταβολή αποδοχών ενεργείας και σύνταξης. Απόκειται δε στη βούληση του ιδίου του συνταξιούχου να επιλέξει είτε την παράλληλη λήψη αποδοχών και σύνταξης είτε *την* αναστολή *της* καταβολής *της* σύνταξής *του* κατά *το άρθρο* 58 παρ. 2 *του* Κ.Π.Σ.Σ. είτε *την* επιστροφή *των* συντάξεων που έλαβε συγχρόνως με αποδοχές, κατά *το άρθρο* 96 *του* ίδιου Κώδικα, προκειμένου να αναγνωρισθεί ως συντάξιμος ο χρόνος υπηρεσίας του στο Δημόσιο. Κατόπιν των ανωτέρω, ο εν λόγω περιορισμός δεν παρίσταται δυσανάλογος σε σχέση με τον υπηρετούμενο σκοπό δημοσίου συμφέροντος ενόψει και του τρόπου επιστροφής των συντάξεων σε δόσεις που δεν μπορούν να υπερβαίνουν το ένα τέταρτο της καταβαλλόμενης σύνταξης (ΕλΣυν Ολ. 992/2015). Περαιτέρω, ο προβλεπόμενος στο *άρθρο* 96 *του* Κ.Π.Σ.Σ. *τρόπος* υπολογισμού *της* επιστρεφόμενης σύνταξης με τα μισθολογικά δεδομένα του χρόνου υποβολής της δήλωσης έχει ως σκοπό να αποφεύγεται η κατάχρηση του ασκούμενου δικαιώματος για την αναγνώριση του κρίσιμου χρόνου ως συντάξιμου, με την επιστροφή από τον αιτούντα των μικρών ποσών που είχαν ληφθεί κατά το παρελθόν, ενώ τα ωφελήματα που θα προκύψουν γι' αυτόν από την αναγνώριση του εν λόγω χρόνου θα είναι πολλαπλάσια. Και τούτο, διότι το χρηματικό ποσό των συντάξεων που πρέπει να επιστραφεί θα έχει στο μεταξύ απωλέσει την πραγματική του αξία, αφού αυτό θα καταβληθεί σε πολύ μεταγενέστερο χρόνο, ενώ ο αιτών θα ωφεληθεί από την αναγνώριση ως συντάξιμου του επίμαχου χρονικού διαστήματος και τον κανονισμό σε αυτόν μεγαλύτερης σύνταξης (ΕλΣυν Ολ. 1939/2009). Ενόψει, εξάλλου, *του* σκοπού που επιδιώκεται με *την* κατ' *άρθρο* 96 *του* Κ.Π.Σ.Σ.

επιστροφή *του* ποσού *της* εισπραχθείσας σύνταξης (σκέψη 12 της παρούσας), η οποία (επιστροφή) αποτελεί προϋπόθεση για την αναγνώριση του χρόνου παράλληλης λήψης σύνταξης και αποδοχών ενεργείας ως συντάξιμου, πραγματοποιείται δε ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου και αφού ο ίδιος σταθμίσει τις προσδοκώμενες επωφελείς γι' αυτόν συνέπειες από την ενέργειά του αυτή, η σχετικώς εκδιδόμενη καταλογιστική πράξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντίκειται στις αρχές της χρηστής και εύρυθμης διοίκησης (ΕλΣυν Ι Τμ. 2537/2016, 1626/2015, 2209/2012 κ.ά.).

[…]

23. Με τον τέταρτο λόγο αναίρεσης (και το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναίρεσης) η αιτούσα προβάλλει ότι *το Τμήμα* κατ' εσφαλμένη ερμηνεία *των* διατάξεων *των άρθρων* 58 (παρ. 1 και 7α) και 96 *του* Κ.Π.Σ.Σ. και με ελλιπή αιτιολογία δέχθηκε ότι οι διατάξεις αυτές δεν αντίκεινται στην αρχή της αναλογικότητας, δεδομένου ότι το καταλογισθέν ποσό, υπολογιζόμενο με τα μισθολογικά δεδομένα του χρόνου υποβολής της σχετικής δήλωσης επιστροφής του ποσού της ληφθείσας σύνταξης, παρίσταται υπέρμετρο και δυσανάλογο, λαμβανομένης υπόψη της τρέχουσας δημοσιονομικής κρίσης και της δικής της δύσκολης οικονομικής κατάστασης, και, κατά συνέπεια, έπρεπε να περιοριστεί σε 1.000,00 ευρώ. Περαιτέρω, το Τμήμα δεν συνεκτίμησε τις συγκεκριμένες περιστάσεις υπό τις οποίες η αναιρεσείουσα ελάμβανε συγχρόνως μισθό και σύνταξη και συγκεκριμένα το γεγονός ότι ενώ η Διοίκηση το γνώριζε, δεν ενημέρωσε την αναιρεσείουσα ως προς το μη συντάξιμο του χρόνου ενεργού υπηρεσίας κατά τον οποίο εισέπραττε παραλλήλως και σύνταξη. Ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος, καθόσον, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω (βλ. σκ.13 *της* παρούσας), η ρύθμιση *του άρθρου* 58 *του* Κ.Π.Σ.Σ. περί μη αναγνώρισης ως συντάξιμου του χρόνου υπηρεσίας των υπαλλήλων που λαμβάνουν συγχρόνως σύνταξη και αποδοχές από το Δημόσιο Ταμείο δεν παραβιάζει *την* αρχή *της* αναλογικότητας, που κατοχυρώνεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, καθόσον το μέτρο αυτό είναι αφενός μεν κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, δηλαδή τον περιορισμό της πολυθεσίας και της πολυαπασχόλησης στις θέσεις εντός *του* δημοσίου *τομέα του άρθρου* 1 παρ. 6 *του* ν.1256/1982 (βλ. σκέψη 12 της παρούσας), αλλά και την καταπολέμηση της ανεργίας, καθώς και τη διασφάλιση ενός δίκαιου και βιώσιμου συνταξιοδοτικού συστήματος, με την αποφυγή της υπέρμετρης επιβάρυνσης του Δημοσίου Ταμείου λόγω της σωρευτικής καταβολής συντάξεων και αποδοχών ενεργείας στα ίδια πρόσωπακαι την εξοικονόμηση κονδυλίων,ενόψει της αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας (ΕλΣυν Ολ. 992/2015), αφετέρου δε το απολύτως αναγκαίο, με την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού, αλλά λιγότερο επαχθούς μέτρου, Εξάλλου, *το άρθρο* 96 *του* Σ.Κ. παρέχει *τη* δυνατότητα στους ήδη συνταξιούχους να αναγνωρίσουν ως συντάξιμο τον ως άνω χρόνο υπηρεσίας τους, επιστρέφοντας - και μάλιστα σε δόσεις, που δεν μπορούν να υπερβαίνουν το ένα τέταρτο της καταβαλλόμενης σε αυτούς σύνταξης - τη σύνταξη που έλαβαν παράλληλα με αποδοχές κατά το διάστημα αυτό. Συνεπώς, με την ως άνω συνταξιοδοτική ρύθμιση δεν ανατρέπεται η δίκαιη σχέση ισορροπίας που απαιτείται να υφίσταται μεταξύ του επιδιωκόμενου με αυτή σκοπού και του θεσπιζόμενου περιορισμού του συνταξιοδοτικού δικαιώματος. Κατόπιν τούτων, το αίτημα της νυν αναιρεσείουσας για μείωση του καταλογισθέντος ποσού με νόμιμη αιτιολογία απερρίφθη από το Τμήμα, καθόσον, όπως προαναφέρθηκε, οι επικαλούμενες από την

αναιρεσείουσα παράμετροι και υποκειμενικές περιστάσεις αλυσιτελώς προβάλλονται, διότι δεν αποτελούν κριτήρια πρόσφορα να οδηγήσουν σε διαφορετική εκτίμηση και να ανατρέψουν τη στάθμιση, στην οποία κατέληξε αυτό εξετάζοντας την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Άλλωστε, όπως ήδη εκτέθηκε, ο τρόπος υπολογισμού της επιστρεφόμενης σύνταξης με τα μισθολογικά δεδομένα του χρόνου υποβολής *της* δήλωσης επιστροφής, σύμφωνα με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 96 παρ. 4 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα έχει ως σκοπό να αποφεύγεται η κατάχρηση του ασκούμενου δικαιώματος για την αναγνώριση του κρίσιμου χρόνου ως συνταξίμου, με την επιστροφή από τον αιτούντα μικρών ποσών που είχαν ληφθεί κατά το παρελθόν, ενώ τα ωφελήματα που θα προκύψουν γι' αυτόν από την αναγνώριση του εν λόγω χρόνου θα είναι πολλαπλάσια. Και τούτο, διότι το χρηματικό ποσό των συντάξεων που πρέπει να επιστραφεί θα έχει στο μεταξύ απωλέσει την πραγματική του αξία, στην περίπτωση που, όπως συμβαίνει συνήθως, αυτό θα καταβληθεί σε πολύ μεταγενέστερο χρόνο, ενώ ο αιτών θα ωφεληθεί από την αναγνώριση ως συνταξίμου του επίμαχου χρονικού διαστήματος και τον κανονισμό σε αυτόν μεγαλύτερης συντάξεως (ΕλΣυν Ολ. 25/2010).
24. Μειοψήφησαν οι Σύμβουλοι Δέσποινα Καββαδία-Κωνσταντάρα και Αγγελική Πανουτσακοπούλου, οι οποίες διατύπωσαν την εξής γνώμη: Το Τμήμα κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή των διεπουσών την επίδικη υπόθεση διατάξεων έκρινε ότι η αναιρεσείουσα φέρει, κατά το κρίσιμο διάστημα από 1.1.2009 έως 6.5.2016 αλλά και ισοβίως, την ιδιότητα του συνταξιούχου δημοσίου τομέα, στον οποίον υπαγόταν η ΕΥΔΑΠ κατά το έτος συνταξιοδότησής της (1990), με αποτέλεσμα να μη μπορεί να αναγνωριστεί συντάξιμος ο χρόνος υπηρεσίας της ως υπάλληλου ΟΤΑ, παρά μόνο μετά την επιστροφή των ληφθεισών συντάξεων, καίτοι προ πολλού η ΕΥΔΑΠ είχε εξέλθει από τον δημόσιο τομέα και οι συνταξιούχοι της υπάγονταν πλέον στο ΙΚΑ ΕΤΑΜ. Ειδικότερα, δοθέντος ότι η συνταξιοδοτική σχέση της αναιρεσείουσας παρέμενε ενεργός με περιοδικά καταβαλλόμενες συντάξιμες αποδοχές σε βάθος χρόνου και εξελισσόμενη σύμφωνα με τις οικείες νομοθετικές ρυθμίσεις, με αποτέλεσμα μετά την έξοδο της ΕΥΔΑΠ από τον δημόσιο τομέα να φέρει και αυτή την ιδιότητα του συνταξιούχου του ΙΚΑ ΕΤΑΜ, δεν προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ουσιαστική διαφοροποίηση της αναιρεσείουσας από τους λοιπούς υπαλλήλους που κατέστησαν συνταξιούχοι μετά το χρονικό αυτό σημείο, δεν αναδείχθηκαν δηλαδή κρίσιμες διαφορές ως προς τη συνταξιοδοτική κατάσταση των ανωτέρω κατηγοριών συνταξιούχων και ως προς την καταβολή των συντάξιμων αποδοχών τους, που να δικαιολογεί, αδιακρίτως των λοιπών περιστάσεων και στο διηνεκές, την ως άνω επελθούσα ιδιαίτερα σοβαρή έννομη συνέπεια σε βάρος της. Δεν προκύπτει, συνεπώς, η συνδρομή επαρκών διαφοροποιητικών λόγων για τη συνέχιση της αντιμετώπισης της αναιρεσείουσας ως συνταξιούχου του δημοσίου τομέα, κατ' απόκλιση της μεταχείρισης των υπαλλήλων της ΕΥΔΑΠ που καθίστανται συνταξιούχοι μετά το χρονικό σημείο εξόδου της από τον δημόσιο τομέα, που να μπορούν να δικαιολογήσουν τη δυσανάλογα άνιση μεταχείρισή της και την επίρριψη σε αυτή ισοβίως ενός τόσο μεγάλου βάρους, που δεν υποστηρίζεται πλέον από το νομικό πλαίσιο που διέπει τόσο την κατάσταση της ΕΥΔΑΠ όσο και της ίδιας ως συνταξιούχου. Ανεξαρτήτως αυτών και σε κάθε περίπτωση δεν δικαιολογείται ο άνευ άλλου αποκλεισμός της εφαρμογής της αρχής της χρηστής διοίκησης, η οποία, αποσκοπώντας στην ικανοποίηση του περί δικαίου αισθήματος, διέπει και τον επίδικο καταλογισμό ληφθεισών συντάξεων και, επομένως, έπρεπε να εξεταστεί η συνδρομή της αρχής αυτής και, μεταξύ άλλων, να ληφθούν υπόψη οι ως άνω ειδικές περιστάσεις που απορρέουν από τη νομοθετική επιλογή για την έξοδο της ΕΥΔΑΠ

	από τον δημόσιο τομέα, η οποία αυτή καθαυτή αποτελεί καθοριστικό παράγοντα δημιουργίας δικαιολογημένης πεποίθησης για το δικαίωμα της αναιρεσείουσας στην καταβολή των συντάξεών της, σε συνδυασμό με τη μη αμφισβητηθείσα καλοπιστία της επί ιδιαίτερα μακρό χρονικό διάστημα, ελλείψει και αντίθετης ενημέρωσής της από τη διοίκηση, παρά τις ως άνω νομοθετικές εξελίξεις, η οποία (διοίκηση), άλλωστε, ήταν ενήμερη για τη διττή ιδιότητά της ως υπαλλήλου και συνταξιούχου. Τέλος, τη διαμορφωθείσα δυσμενή κατάσταση για την αναιρεσείουσα δεν τη θεραπεύει άνευ άλλου η επίκληση της δυνατότητας επιστροφής των ληφθεισών συντάξιμων αποδοχών της, καθώς αυτή πρέπει να συναρτάται με τη διαπίστωση της έκτασης της σχετικής επιβάρυνσης και συναφώς του βαθμού δυνατότητας της ανάληψης της αντίστοιχης υποχρέωσης, κατά τρόπον ώστε να μην επιβάλλεται δυσανάλογο βάρος στην αναιρεσείουσα, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις που συντρέχουν στην περίπτωσή της και λαμβανομένης υπόψη και της οικονομικής της κατάστασης. [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης]
ΕλΣυν Ολ 369/2024	7. Από τον συνδυασμό των προαναφερόμενων διατάξεων προκύπτουν *τα* ακόλουθα: Με *τη* διάταξη *του άρθρου* 58 παρ. 1 *του* Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (εφεξής «Συνταξιοδοτικός Κώδικας») θεσπίζεται γενικός συνταξιοδοτικός κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο ο χρόνος υπηρεσίας (με οποιαδήποτε έννομη σχέση) των συνταξιούχων *του* Δημοσίουκαι *των* συνταξιούχων *του* δημόσιου *τομέα*, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 6 παρ. 1 *του* ν. 1256/1982, οι οποίοι υπηρετούν ή προσλαμβάνονται σε θέσεις του δημόσιου τομέακαι λαμβάνουν συγχρόνως σύνταξη (είτε εξ ιδίου δικαιώματος είτε εκ μεταβιβάσεως)και αποδοχές ενεργείας, δεν αναγνωρίζεται ως συντάξιμος,εκτός αν αυτοί, με αίτησή τους προς την αρμόδια υπηρεσία, ζητήσουν την αναστολή της καταβολής της σύνταξής τους και περιοριστούν στη λήψη μόνο αποδοχών (ΕλΣυν Ολ. 2482/2011).Ο χρόνος υπηρεσίας κατά τον οποίο καταβάλλονταν συγχρόνως σύνταξη και αποδοχές από φορείς του δημόσιου τομέα δύναται να αναγνωριστεί ως συντάξιμος, εφόσον ο ενδιαφερόμενος επιστρέψει τη σύνταξη που έλαβε, όπως το ποσό αυτής υπολογίζεται κατά τον νόμο,κατόπιν υποβολής σχετικής δήλωσης στο αρμόδιο συνταξιοδοτικό όργανο, σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στο *άρθρο* 96 *του* ως άνω Κώδικα (ΕλΣυν Ολ. 25/2010, 1939/2009). Απόκειται δε στη βούληση του ίδιου του συνταξιούχου να επιλέξει, στο πλαίσιο των παρεχόμενων από τον νομοθέτη ευχερειών,είτε την παράλληλη λήψη αποδοχών και σύνταξης, είτε *την* αναστολή *της* καταβολής *της* σύνταξης *του* κατά *το άρθρο* 58 παρ. 2 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα, είτε την επιστροφή *των* συντάξεων που έλαβε συγχρόνως με αποδοχές κατά *το άρθρο* 96 *του* ιδίου Κώδικα, προκειμένου να αναγνωρισθεί ως συντάξιμος ο αντίστοιχος χρόνος υπηρεσίας του στον δημόσιο τομέα. Όπως έχει κριθεί (ΕλΣυν Ολ. 824/2018, 992/2015), οθεσπιζόμενος με *τη* διάταξη *του άρθρου* 58 παρ. 1 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα περιορισμός όσον αφορά το συντάξιμο του χρόνου υπηρεσίας των προσώπων που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του συνιστά θεμιτή επέμβαση σε συνταξιοδοτική αξίωση που δεν παραβιάζει *την* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 25/2010, 1939/2009), ούτε αντίκειται στις προστατευτικές *της* περιουσίας διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ (βλ. σχετ. απόφαση ΕΔΔΑ της 20.3.2012 Panfile κατά Ρουμανίας). [Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.]

ΕλΣυν Ολ 705/2024	21. Με τον τρίτο λόγο της υπό κρίση αίτησης ο αναιρεσείων προβάλλει ότι το δικάσαν Τμήμα εσφαλμένα εφάρμοσε τον νόμο, δεχόμενο ότι η αναζήτηση με τον επίδικο καταλογισμό μέρος των δεδουλευμένων αποδοχών που έλαβε για εργασία την οποία παρείχε στο Δημόσιο με την ιδιότητα του Γενικού Γραμματέα Υπουργείου δεν αντίκειται στην αρχή *της* αναλογικότητας και στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ). 22. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζονται *τα* εξής: «*Τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 23. Από τη διατύπωση της ανωτέρω συνταγματικής διάταξης προκύπτει ότι η αρχή της αναλογικότητας εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί από το Σύνταγμα ή τον νόμο να επιβληθούν στα δικαιώματα στα οποία αναφέρεται η διάταξη αυτή. Τέτοια δε δικαιώματα είναι μεταξύ άλλων και τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε άλλες διατάξεις *του Συντάγματος* όπως *το* δικαίωμα στην εργασία (*άρθρο* 22 παρ. 1 Συντ.) και *το* συναφές προς αυτό περιουσιακό δικαίωμα λήψης αποδοχών για εργασία που παρασχέθηκε. Περαιτέρω, προκειμένου οποιαδήποτε επιβαλλόμενη από τον κοινό νομοθέτη επέμβαση σε θεσπιζόμενα από το Σύνταγμα περιουσιακά δικαιώματα να συνάδει με την ως άνω συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας πρέπει οι περιορισμοί που συνθέτουν την επέμβαση αυτή να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας των προσώπων προκειμένου αυτός στον οποίο αφορά η επέμβαση να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (ΕλΣυν Ολ. 768/2021 599/2021, 352/2021, ΕΔΔΑ αποφάσεις της 20.3.2012 Panfile κατά Ρουμανίας, της 7.5.2013 Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας, της 8.10.2013 Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας κ.ά.). [Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.]
ΕλΣυν Ολ 509/2024	36. Περαιτέρω, οι διατάξεις αυτές ενέχουν έντονη υπόδειξη προς τη Διοίκηση να ολοκληρώσει τη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου εντός ευλόγου χρόνου, αποφεύγοντας τυχόν καθυστερήσεις, οι προθεσμίες, όμως που προβλέπονται για την ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας δεν έχουν χαρακτήρα αποκλειστικό, η δε Διοίκηση δεν καθίσταται κατά χρόνο αναρμόδια ούτε για την έγκριση της έκθεσης ελέγχου αλλά ούτε και για την έκδοση σχετικής απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης. Οι αρχές όμως της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας, που ως εθνικές αρχές απορρέουσες από *την συνταγματική* αρχή *του* Κράτους Δικαίου (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*) αλλά και ως γενικές αρχές του Δικαίου της Ένωσης, επιβάλλουν η σχετική διαδικασία να ολοκληρώνεται εντός ευλόγου χρόνου. Το εύλογο δε της διάρκειας της ελεγκτικής διαδικασίας και έκδοσης της τελικής πράξης εκτιμάται σε κάθε περίπτωση σε σχέση

με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης και, ιδίως, ενόψει του γενικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η υπόθεση αυτή, των διαδικαστικών σταδίων που τη συναρθρώνουν, της περιπλοκότητάς της, καθώς και της σημασίας της για τα ενδιαφερόμενα μέρη (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 14.6.2016, C-566/14 P, Jean-CharlesMarchiani, σκ. 100, της 7.4.2011, C- 321/09, Ελλάδα κατά Επιτροπής, σκ. 35, της 9.6.2016, C-608/13,CompapvaEspapoladePetrσleos (CEPSA) SA, σκ. 61, Πρωτοδικείου της 30.6.2005,T-347/03, σκ.114, ΕλΣυν Ολ. 3312/2013). Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή, ότι δηλαδή οι εν λόγω προθεσμίες είναι αποκλειστικές, είναι ασύμβατη με την εγγενώς πολύπλοκη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος να ματαιώνεται η ανάκτηση κοινοτικών και εθνικών κονδυλίων εξαιτίας της αντικειμενικής αδυναμίας των εθνικών αρχών να ολοκληρώσουν εντός του τιθέμενου εξαιρετικά σύντομου χρονικού πλαισίου τις οικείες ελεγκτικές διαδικασίες. Τούτο δε, προσκρούει και στην αρχή της αποτελεσματικότητας του Δικαίου της Ένωσης, κατά την οποία, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν επιτρέπεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου (πρβλ. απόφαση ΔΕΚ της 9.11.1983 C-199/1982, Amministrazionedellefinanzedello Stato, σκ 14). Εξάλλου, στο πλαίσιο δημοσιονομικών διορθώσεων δεν ισχύει το αποκλειστικό των προθεσμιών έκδοσης δυσμενών ατομικών διοικητικών πράξεων, κατ' *άρθρο* 10 παρ. 5 εδ. β΄ *του* Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, κυρωθέντος με *το άρθρο* πρώτο *του* ν. 2690/1999 (Α΄ 45), χωρίς με την ως άνω ερμηνευτική εκδοχή να τίθεται ζήτημα παραβίασης της αρχής της ισότητας λόγω της όμοιας αντιμετώπισης ευμενών και δυσμενών ατομικών διοικητικών πράξεων, καθόσον οι αποφάσεις δημοσιονομικής διόρθωσης διέπονται από το ειδικό καθεστώς της ΚΥΑ 907/2003 και ως εκ της φύσης τους, ενόψει και της προεκτεθείσας αρχής του Δικαίου της Ένωσης, απαιτούν την τήρηση μιας διαδικασίας που δεν είναι δεκτική στενών χρονικών περιορισμών, καθώς η θέσπιση τέτοιων διαδικαστικών φραγμών σε εθνικό επίπεδο απειλεί τη διασφάλιση ανάκτησης κοινοτικών και εθνικών πόρων (βλ. ΕλΣυν Ολ. 3312/2013).

[…]

61. Σύμφωνα, όμως, με όσα έγιναν δεκτά στις σκέψεις 25 και 34 της παρούσας, το Τμήμα με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή *του* εσφαλμένως εφάρμοσε *την* απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία αποτελεί και γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, καθόσον όφειλε, στο πλαίσιο εξέτασης του σχετικού προβαλλομένου λόγου έφεσης, να ερευνήσει με βάση την αρχή αυτή, αν η επιβληθείσα σε βάρος της αναιρεσείουσας δημοσιονομική διόρθωση, που εντάσσεται στην κατηγορία *των* διοικητικών μέτρων, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 1 *του* Καν. 2988/1995 και έχει διορθωτικό και αποκαταστατικό χαρακτήρα, ήταν πρόσφορη για την υλοποίηση του επιδιωκομένου από τις οικείες διατάξεις σκοπού και δεν υπερέβαινε το αναγκαίο για την επίτευξη αυτού μέτρο, και είτε να διαλάβει ειδική κρίση περί τον σεβασμό της αρχής αυτής, κατά την επιβολή της, είτε, στην αντίθετη περίπτωση, να προβεί σε επιμέτρηση του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που θέτει το ενωσιακό δίκαιο ως προς τον καθορισμό του ύψους της διόρθωσης και ειδικότερα τη φύση και τη σοβαρότητα της παρατυπίας, τον περιορισμένο ή συστηματικό της χαρακτήρα, τον βαθμό επίδρασης της παρατυπίας στο εν γένει έργο και τους στόχους του, καθώς και τις απώλειες *των* διατεθέντων πόρων, ικανοποιώντας και *τις* απαιτήσεις *του άρθρου* 52 *του* Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων *της* Ένωσηςκαι 25 παρ. 1δ του *Συντάγματος*, κατά τρόπο ώστε τα ποσά της συνδρομής των οποίων ζητείται η επιστροφή να

	μην είναι δυσανάλογα υψηλά σε σχέση με τις διαπραχθείσες παρατυπίες. Επομένως, η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί για εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, κατ' αποδοχή του οικείου λόγου αναίρεσης. [Δέχεται την από …. αίτηση]
ΕλΣυν Ολ 937/2024	18. Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: .Η ιδιότητα του συνταξιούχου του Δημοσίου δεν αποτελεί κώλυμα διορισμού σε θέση του δημόσιου τομέα και λήψης αποδοχών από τη θέση αυτή, διότι άλλως θα παραβιαζόταν *το* δικαίωμα απασχόλησης, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο *άρθρο* 5 παράγραφος 1 *του Συντάγματος*. Η απασχόληση όμως των συνταξιούχων τελεί υπό περιορισμούς (ΕλΣυν Ολ. 2892/2020, 2262/2009) ως προς το ύψος του συνόλου των απολαβών που δικαιούνται (σύνταξη και αποδοχές ενεργείας) όταν προσλαμβάνονται σε θέσεις του δημόσιου *τομέα*, όπως αυτός οριοθετήθηκε με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 παρ. 6 *του* ν. 1256/1982, στον οποίο περιλαμβάνονταν και οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και νυν οι Περιφέρειες ως οργανισμοί *τοπικής* αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ - *άρθρα* 1 παρ. 1 *του* π.δ/*τος* 30/1996, Α΄ 21 και 3 του ν. 3852/2010, Α΄ 87). Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται για τους συνταξιούχους του Δημοσίου που δεν εμπίπτουν στις εξαιρέσεις *του άρθρου* 8 παράγραφος 14 *του* ν. *2592/1998*, όπως ίσχυε αρχικώς και όπως αντικαταστάθηκε από *το άρθρο* πρώτο παρ. Β.Β1.1β΄ *του* ν.4093/2012, ότι όταν αυτοί υπηρετούν ή προσλαμβάνονται σε θέσεις του δημόσιου τομέα, ανεξάρτητα από τη φύση της σχέσης που τους συνδέει με αυτόν και από τον τρόπο αμοιβής τους, λαμβάνουν δε σύνταξη και αποδοχές συγχρόνως, η σύνταξή τους κατά τον χρόνο απασχόλησής τους καταβάλλεται μειωμένη κατά 70%. Ο ανωτέρω περιορισμός συνιστά προσωρινό διοικητικό μέτρο επέμβασης σε περιουσιακό στοιχείο *του* συνταξιούχου, *το* οποίο εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, που κατοχυρώνει τον σεβασμό της περιουσίας του προσώπου, το οποίο δεν επιτρέπεται να την στερηθεί παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας. Έχει δε θεσμοθετηθεί στο πλαίσιο της ευρείας κατ' αρχήν ευχέρειας του νομοθέτη να αξιολογεί τους λόγους δημόσιας ωφέλειας, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογήσουν επέμβαση σε περιουσιακής φύσης αγαθό, κατόπιν στάθμισης παραμέτρων πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής φύσης και επιδιώκει την θεραπεία θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος που συνίσταται αφενός στη διασφάλιση τήρησης της αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, αφετέρου στην αποτροπή της πολυθεσίας και την καταπολέμηση της ανεργίας. Ο εν λόγω περιορισμός δεν προκαλεί δυσανάλογο βάρος στον συνταξιούχο, αφού αυτός λαμβάνει αποδοχές ενεργείας, ούτε διαταράσσει άνευ ετέρου τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να τηρείται μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού γενικού συμφέροντος και των περιουσιακών δικαιωμάτων του συνταξιούχου. Και τούτο, διότι η επιβολή περιορισμού στη σύνταξη του απασχολουμένου στον δημόσιο τομέα δεν αρκεί από μόνη της να ανατρέψει την ως άνω δίκαιη ισορροπία, αλλά προς τούτο απαιτείται να συνεκτιμώνται και οι ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περίπτωσης (ΕλΣυν Ολ. 2892/2020). Ακόμη και αν ήθελε γίνει δεκτό ότι η ως άνω διάταξη του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ εγγυάται σε όποιον έχει συνεισφέρει σε ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το δικαίωμα να αποκομίσει οφέλη από το σύστημα αυτό, δεν μπορεί ωστόσο να ερμηνευθεί ως παρέχουσα αξίωση για καταβολή σύνταξης ορισμένου ύψους, είτε στον ίδιο, είτε, κατά μείζονα λόγο, στην οικογένειά του (ΕλΣυν Ολ. 1483/2006), ή ως αποκλείουσα τη μεταβολή για το μέλλον του ύψους της ήδη κανονισθείσας σύνταξης όταν μάλιστα τούτο επιβάλλεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος. Έπεται συνεπώς, ότι η θέσπιση του ως

	άνω περιορισμού δεν θίγει *το* προστατευόμενο από *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ δικαίωμα (ΕλΣυν Ολ. 1375/2021, 2892/2020 όπου και περαιτέρω νομολογία). Για τους ίδιους λόγους, το μέτρο της μερικής αναστολής καταβολής της σύνταξης των συνταξιούχων του Δημοσίου, που υπηρετούν ή προσλαμβάνονται σε θέσεις του δημόσιου τομέα, τελεί σε αναλογία με τους προαναφερόμενους υπηρετούμενους με τη θέσπισή του σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, χωρίς, όπως γίνεται δεκτό από το Δικαστήριο τούτο (ΕλΣυν Ολ. 1378/2021, 1375/2021, 2892/2020, 1430/2019, 2457/2012, 2142/2010, 3125, 2263, 2262, 510/2009, 1266/2007), να έρχεται σε αντίθεση με συνταγματικές διατάξεις. Ειδικότερα, το μέτρο αυτό δεν αντίκειται στην συνταγματική αρχή της ισότητας, αφού δεν εισάγει άνιση (δυσμενή) μεταχείριση συγκεκριμένης κατηγορίας συνταξιούχων, δεν αντίκειται στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, που επιβάλλει *την* ύπαρξη αναλογίας μεταξύ των θεσπιζόμενων νομοθετικών περιορισμών στα ατομικά δικαιώματα και του επιδιωκόμενου με αυτούς σκοπού, καθόσον, εν όψει των ανωτέρω σκοπών δημοσίου συμφέροντος στους οποίους αποβλέπει, είναι εύλογο και δικαιολογημένο, δεν έρχεται σε αντίθεση με *τη* διάταξη *του άρθρου* 21 παρ. 1 *του Συντάγματος*, περί προστασίας *της* οικογένειας και του γήρατος, η οποία έχει κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, οι δε ειδικότερες μορφές και η έκταση της προστασίας αυτής καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη, και δεν αντιτίθεται στις διατάξεις *του άρθρου* 22 παρ. 1 *του Συντάγματος*, *το* οποίο δεν εμπεριέχει απαγόρευση περιορισμού ή αναστολής της σύνταξης που λαμβάνει ο συνταξιούχος όταν παράλληλα απασχολείται στο Δημόσιο ή στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. [Απορρίπτει την αίτηση.]
ΕλΣυν Ολ 567/2024	11. Με τις ως άνω διατάξεις *της* παραγράφου 1 *του άρθρου* 37 *του* ν. 3801/2009, οι οποίες πραγματώνουν *τη συνταγματικά* κατοχυρωμένη (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*) αρχή της αναλογικότητας, παρέχεται η ευχέρεια στους δικαστικούς σχηματισμούς του Ελεγκτικού Συνεδρίου, κατά την εκδίκαση διαφορών από καταλογιστικές πράξεις, που αναφέρονται στο χρονικό διάστημα μέχρι την 1.7.2005 και έχουν εκδοθεί σε βάρος αιρετών οργάνων πρωτοβάθμιων ΟΤΑ και υπαλλήλων της οικονομικής διαχείρισης τούτων, να μειώσουν το ποσό του καταλογισμού μέχρι το ένα δέκατο (1/10) της οφειλής, καθώς και να απαλλάξουν τον καταλογισθέντα από προσαυξήσεις ή τόκους, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αίτησης του βαρυνομένου. Η μείωση αυτή ή η απαλλαγή γίνεται ύστερα από συνεκτίμηση του βαθμού υπαιτιότητας του καταλογισθέντος, της βαρύτητας της δημοσιονομικής παράβασης, των συνθηκών υπό τις οποίες τελέστηκε και του επελθόντος αποτελέσματος, καθώς και της προσωπικής και οικογενειακής οικονομικής του κατάστασης (ΕλΣυν Ολ. 1789/2018, 2249/2016, 3381/2015, 1756/2015, 2236/2014, 1810/2014 όπου και μειοψ. κ.ά.). Η ευνοϊκή αυτή μεταχείριση επιφυλάσσεται όχι μόνο στους βαρυνομένους με ελαφρά αμέλεια, αλλά και στην περίπτωση που για τη δημιουργία του ελλείμματος υφίσταται βαριά αμέλεια του υπολόγου, κατά την αληθή έννοια των ανωτέρω διατάξεων, όπως αυτή συνάγεται, κατά διορθωτική ερμηνεία της διατύπωσης της θεσπιζόμενης ρύθμισης, προς αποκατάσταση της αληθούς βούλησης του νομοθέτη, καθόσον, διαφορετικά, αυτή θα καθίστατο κενή κανονιστικού περιεχομένου, αφού, σε περίπτωση ελαφράς αμέλειας του υπολόγου δεν επιβάλλονται προσαυξήσεις επί του καταλογισθέντος σ' αυτόν κεφαλαίου, ενώ, περαιτέρω, δεν θα είχε νόημα η επιβαλλόμενη από τις ίδιες διατάξεις, για την ως άνω μείωση του καταλογισμού, συνεκτίμηση «του βαθμού υπαιτιότητας του

	καταλογισθέντος», εφόσον η υπαιτιότητά του θα συνίστατο μόνο στον βαθμό της ελαφράς αμέλειας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1994/2016, 2925/2015, 1810/2014 κ.ά.). Παρέχεται, ακόμα, η ευχέρεια στο δικαστήριο να απαλλάξει τον καταλογισθέντα από το συνολικό ποσό του καταλογισμού, εάν κρίνει ότι στο πρόσωπό του συνέτρεχε συγγνωστή πλάνη κατά την πρόκληση του ελλείμματος (βλ. μεταξύ άλλων ΕλΣυν Ολ. 719, 2976/2012, 1397/2014, 1810/2014, 2291/2014, 1756/2015, 2927/2015, 3381/2015). Ως συγγνωστή δε πλάνη νοείται η περίπτωση κατά την οποία αυτός που προκάλεσε το έλλειμμα είτε δικαιολογημένα αγνοούσε κρίσιμα πραγματικά περιστατικά είτε, ενώ κατέβαλε την προσήκουσα επιμέλεια και προσοχή, δεν γνώριζε τον μη νόμιμο χαρακτήρα των διαχειριστικών του πράξεων. Επομένως, η παρά του προκαλέσαντος το έλλειμμα συγγνωστή άγνοια ή η εσφαλμένη αντίληψη για το παράτυπο της συμπεριφοράς του αποκλείει την προσωπική ευθύνη αυτού για το έλλειμμα. Αν, όμως, η πλάνη του δημοσιονομικώς υπευθύνου δεν είναι συγγνωστή, δηλαδή προκύπτει ότι αυτός μπορούσε, καταβάλλοντας κάθε δυνατή σε αυτόν προσπάθεια, με βάση τις προσωπικές ιδιότητες και ικανότητές του, να αντιληφθεί το μη νόμιμο χαρακτήρα της πράξης του και να αποφύγει έτσι την πλάνη του, τότε η πλάνη αυτή δεν τον απαλλάσσει από τον καταλογισμό (πβλ ΕλΣυν Ολ. 1780/2018). Τέλος, ηκρίση του δικαστηρίου της ουσίας, σχετικά με τονπροσδιορισμό από αυτό του ύψους της μείωσης υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο για παράβαση των ανωτέρω διατάξεων, μόνο αν κριθεί ότι το δικαστήριο αυτό υπερέβη τα άκρα όρια της διαγραφόμενης από τις εν λόγω διατάξεις εξουσίας του (ΕλΣυν Ολ. 2000/2020, όπου και παραπομπή σε Ολ. ΑΠ 9/2015, 10/2017, ΣτΕ 1481, 3329, 3793/2014, 15/2018). [Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν Ολ 1341/2024	11. Περαιτέρω, από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 26 *του* ν. 3614/2007 και 14 *της* ΥΠΑΣΥΔ συνάγεται ότι η αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών επιβάλλεται, αναλόγως των περιστάσεων εκάστης περιπτώσεως και δη της σοβαρότητας της παρατυπίας, να συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητος, η οποία, ως εθνική *συνταγματική* αρχή (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. γ΄ *του Συντάγματος*) αλλά και ως γενική αρχή του Δικαίου της Ενώσεως επιβάλλει στα όργανα του Κράτους τη λήψη των εκάστοτε προβλεπομένων διοικητικών μέτρων, όπως εκείνο της ανακτήσεως χρηματοδοτήσεως από δικαιούχο, στο πλαίσιο δημοσιονομικής διορθώσεως, στον βαθμό που το επιβαλλόμενο μέτρο παρίσταται πρόσφορο για την υλοποίηση του επιδιωκομένου από την οικεία διάταξη σκοπού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (πρβλ. απόφ. ΔΕΕ της 12.7.2012, C-59/11, «Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS», σκ. 38, της 13.12.2012, C-11/12,«Maatschap L.A. en D.A.B. Langestraat en P. Langestraat-Troost κατά Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie», σκ. 39). Εξάλλου, η επιβολή του αμιγώς αποκαταστατικού χαρακτήρα διοικητικού μέτρου της δημοσιονομικής διορθώσεως διά της ανακτήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων πόρων, απαιτείται να μην αντιβαίνει στην ωσαύτως απορρέουσα από την συνταγματική αρχή του Κράτους Δικαίου αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η οποία, ερμηνευόμενη υπό το φως της αντίστοιχης αρχής του Δικαίου της Ενώσεως, ενόψει της αρχής της πρακτικής αποτελεσματικότητος αυτού και της προστασίας των συμφερόντων της Κοινότητος (βλ. απόφ. ΔΕΕτης 13.3.2008, C-383/06 και C-385/06 «Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening», σκ. 54, 55 και 59, απόφ. ΔΕΚ της 12.5.1998, C-366/95 “Landbrugsministeriet — EF-Direktoratet και Steff-Houlberg Export I/S, Nowaco A/S και Nowaco Holding A/S, SMC af 31/12-1989 A/S”, σκ. 14 και 15), συντρέχει όταν έχουν δοθεί

	από τη Διοίκηση στον δικαιούχο συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συμπίπτουσες διαβεβαιώσεις προερχόμενες από αρμόδιες και αξιόπιστες πηγές, τέτοιες που να μπορούν να δημιουργήσουν σ' αυτόν θεμιτή προσδοκία, οι διαβεβαιώσεις δε αυτές πρέπει να είναι σύμφωνες προς τους ισχύοντες κανόνες, ενώ δεν είναι δυνατή η επίκληση της αρχής αυτής σε περίπτωση πρόδηλης παραβιάσεως της κοινοτικής και της με αυτήν συντρέχουσας εθνικής νομοθεσίας ως προς τους όρους καταβολής της χρηματοδοτήσεως και δη των όρων νομιμότητος, κανονικότητος και επιλεξιμότητος των δαπανών (πρβ. απόφ. ΔΕΕ της 25.3.2010, C- 414/08 "Sviluppo Italia Basilicata SpA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής", σκ. 107, απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 18.6.2010, Τ- 549/08 «Λουξεμβούργο κατά Επιτροπής», σκ. 71 και 73, ΕλΣυν 1440, 1009/2022, 2071/2020, 232/2019, 1791/2018 κ.ά). [Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.]
ΕλΣυν Ολ 932/2024	**Επενδυτικό πρόγραμμα - Ξενοδοχειακές μονάδες - Δημοσιονομική διόρθωση - Αρχές χρηστής διοίκησης και αναλογικότητας** 25. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, που αποτελεί εθνική *συνταγματική* αρχή (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. γ΄ *του Συντάγματος*), αλλά και γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, το διοικητικό μέτρο της ανάκτησης χρηματοδότησης στο πλαίσιο δημοσιονομικής διόρθωσης, πρέπει να είναι πρόσφορο για την υλοποίηση του επιδιωκόμενου από την οικεία διάταξη σκοπού και να μην υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 12ης Ιουλίου 2012, C- 59/11, «Association Kokopelli κατά Graines Baumaux SAS», σκ. 38, και της 13ης Δεκεμβρίου 2012, C-11/12,«Maatschap L.A. en D.A.B. Langestraat en P. Langestraat-Troost κατά Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie», σκ. 39). Ειδικότερα, όταν η Διοίκηση προβαίνει στη λήψη των μέτρων αυτών, διαθέτει, δυνάμει του οικείου κανονιστικού πλαισίου, μία εξουσία εκτίμησης ως προς την έκταση της επιβαλλόμενης δημοσιονομικής διόρθωσης, την οποία πρέπει να ασκεί εντός των ορίων της αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. απόφαση Δ.Ε.Ε. της 25ης Μαρτίου 2010, C-414/08 P-«Sviluppo Italia Basilicata κατά Επιτροπής», σκέψη 129, και Διάταξη του Δικαστηρίου της 10ης Οκτωβρίου 2012, C-497/11, «Ελληνική Δημοκρατία κατά Επιτροπής» σκ. 63 και 64). Επομένως, κατά *την* επιβολή *του* μέτρου ελέγχονται, όπως προβλέπεται στα *άρθρα* 39 *του* Καν. 1260/1999 και 2 *του* Καν. 448/2001, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με *το άρθρο* 2 *του* γενικού Κανονισμού 2988/1995, η φύση και η σοβαρότητα της παρατυπίας, ο περιορισμένος ή συστηματικός της χαρακτήρας, ο βαθμός επίδρασης της παρατυπίας στο εν γένει έργο και τους στόχους του, καθώς και οι απώλειες των διατεθέντων πόρων. Η τήρηση δε της αρχής της αναλογικότητας επιτάσσει την επιβολή διορθώσεων κατά τρόπο ώστε τα ποσά της συνδρομής, των οποίων ζητείται η επιστροφή, να μην είναι δυσαναλόγως υψηλά σε σχέση με τις διαπραχθείσες παρατυπίες. (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1440/2022, 18/2020, 1818/2014, απόφαση ΔΕΕ της 14.7.2016, Wrocław, C-406/2014, σκ. 48, ΕλΣυν Έβδ. 676/2023, 1662/2021, 741/2021, Τμ Ι 1336/2020). 26. Με τον τρίτο λόγο αναίρεσης προβάλλεται ότι το δικάσαν Τμήμα κατά πλημμελή εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας δεν έλαβε υπόψη του τη βαρύτητα των παραβιάσεων της αναιρεσείουσας σε σύγκριση με αυτές του τελικού δικαιούχου, δεχόμενο, κατά τούτο, ως νόμιμη την ολική δημοσιονομική διόρθωση. 27. Το Τμήμα απέρριψε τον προβληθέντα λόγο περί παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, με την αιτιολογία ότι δικαιολογείται η επιβολή δημοσιονομικής διόρθωσης για το σύνολο της ληφθείσας χρηματοδότησης, καθώς η απόφαση ένταξης της επένδυσης στον

	αναπτυξιακό νόμο, που είχε ως αποτέλεσμα την εκταμίευση εθνικών και κοινοτικών κονδυλίων, ένεκα των ανωτέρω παρατυπιών (σκέψεις 11 και 12), παρίσταται πλημμελώς αιτιολογημένη. Ειδικότερα έκρινε ότι η πληθώρα και η σοβαρότητα των παρατυπιών που κρίθηκαν βάσιμες, η πλειονότητα των οποίων βαρύνει και την ήδη αναιρεσείουσα (π.χ. υποβολή ελλιπούς φακέλου και εσφαλμένης, στα ουσιώδη στοιχεία της, τεχνοοικονομικής μελέτης, εν γνώσει της μη νόμιμη πιστοποίηση της έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας της μονάδας, μη νόμιμη μείωση του αριθμού των απασχολουμένων που καθορίστηκαν στην απόφαση υπαγωγής, απουσία τιμολογηθέντων ειδών από την επιχείρηση, διακοπή της παραγωγικής λειτουργίας της επιχείρησης ήδη από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της, μη απασχόληση προσωπικού στο σύνολο της πενταετίας, εκτός από διάστημα 3 μόνο μηνών κ.λπ.), δικαιολογούν απολύτως την επιβολή ολικής δημοσιονομικής διόρθωσης, εφόσον δεν επιτεύχθηκαν ούτε κατ' ελάχιστον οι στόχοι της ένταξης της επένδυσης στον αναπτυξιακό νόμο και το ΠΕΠ Ηπείρου, χωρίς να τίθεται ζήτημα υπέρβασης των ακραίων ορίων της διακριτικής ευχέρειας της Διοίκησης. 28. Το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τα ακόλουθα στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από την επισκόπηση της αναιρεσιβάλλομένης απόφασης, ήτοι ότι: α. εκδόθηκε απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Ηπείρου, με την οποία πιστοποιήθηκε η έναρξη της παραγωγικής λειτουργίας από 17.4.2008, β. ο αριθμός των θέσεων εργασίας και η παράταση για ολοκλήρωση της επένδυσης, τροποποιήθηκαν με αποφάσεις του αρμοδίου οργάνου, ήτοι του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, γ. όπως γίνεται δεκτό από το Τμήμα, υπήρξε πλημμελής αιτιολογία της απόφασης ένταξης του επενδυτικού προγράμματος, καταλήγει στο ότι ο τελικός δικαιούχος, ήτοι η Διεύθυνση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ηπείρου, συντέλεσε εξαρχής στην παρατυπία, η οποία οδήγησε σε ολική δημοσιονομική διόρθωση και για τον λόγο αυτόν, υπό τις περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης και εν όψει της διαπιστωθείσας παρατυπίας, με δεδομένο ότι από την αναιρεσιβαλλομένη προκύπτει ότι το έργο υλοποιήθηκε, ότι απασχολήθηκαν τρία άτομα και υπήρξαν κάποια έσοδα (παρ. 10.1 και 10.2 της παρούσας), το Δικαστήριο κρίνει ότι η ολοκληρωτική κατάργηση της ενωσιακής συνδρομής δεν συνιστά το ενδεδειγμένο και το μόνο κατάλληλο μέτρο, που μπορεί να εξασφαλίσει το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που είναι αναγκαίο για τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση και την αποτελεσματική προστασία των ενωσιακών και εθνικών κονδυλίων. Συνακόλουθα κρίνει ότι το επίδικο μέτρο υπερακοντίζει προδήλως τον επιδιωκόμενο σκοπό, αναδεικνυόμενο ως μη αναγκαίο ως εκ της προδήλου δυσαναλογίας του. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο κρίνει ότι η ανάκτηση του συνολικού ποσού της επιχορήγησης είναι μη νόμιμη ως αντικείμενη στην αρχή της αναλογικότητας. [Δέχεται την αίτηση αναίρεσης.]
ΕλΣυν 592/2025 (Τμ. 2ο)	25. Σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω και ιδίως στη σκέψη 16 της παρούσας, λαμβάνοντας υπόψιν ότι: α) το μη έγκυρο απολυτήριο Δημοτικού σχολείου που υπέβαλε ο εκκαλών κατά την πρόσληψή του στον ως άνω Δήμο, δεν συγκαταλεγόταν στα απαιτούμενα από *τη* διάταξη *του άρθρου* 13 *του* π.δ/*τος* 22/1990 δικαιολογητικά για *την* πρόσληψή του στην μόνιμη κενή οργανική θέση, β) αρκετά χρόνια πριν από την πρόσληψή του σε οργανική θέση παρείχε εργασία τόσο με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου όσο και αορίστου χρόνου στον ως άνω Δήμο, γ) έχει παρέλθει μακρότατο χρονικό διάστημα από τον διορισμό του μέχρι την ανάκληση αυτού του διορισμού και την έκδοση της προσβαλλόμενης καταλογιστικής πράξης, με αποτέλεσμα το καταλογισθέν ποσό να είναι ιδιαίτερα υψηλό,

	δ) υπό αυτές τις συνθήκες, ο εκκαλών αν και παρείχε την εργασία του κατά το επίδικο χρονικό διάστημα, δεν έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει με άλλον τρόπο τις μισθολογικές απολαβές αυτής της περιόδου, ε) καθ' όλο το ως άνω χρονικό διάστημα η Διοίκηση του Δήμου ουδέποτε προέβη σε οποιονδήποτε έλεγχο των δικαιολογητικών που προσκόμισε ο εκκαλών, στ) ο Δήμος επωφελήθηκε των υπηρεσιών του, τις οποίες παρείχε ο εκκαλών με συνέπεια και επάρκεια (βλ. σχετικά το από 15.11.2024 νομίμως κατατεθέν υπόμνημα του Δήμου ..., στο οποίο συνομολογείται το αληθές του ισχυρισμού του εκκαλούντος περί αδιάλειπτης και πραγματικής παροχής των υπηρεσιών του προς τον Δήμο καθ' όλο το χρονικό διάστημα στο οποίο αφορά ο επίδικος καταλογισμός), και, συνεπώς, έναντι των καταβληθεισών αποδοχών, ελήφθη ως ισάξια αντιπαροχή η αρμόζουσα στη θέση de facto απασχόληση του εκκαλούντα, ζ) το υπέρογκο ύψος του καταλογισθέντος ποσού (322.562,23 ευρώ), η) το γεγονός ότι με την απόφαση 922/2023 του Τρίτου Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίθηκε, ενόψει των αρχών της ισότητας, της αξιοκρατίας και του κράτους δικαίου που εμποδίζουν τη λήψη από αυτόν που συνέπραξε στον παράνομο διορισμό του σύνταξης όμοιας με αυτήν που θα λάμβανε και ο νομίμως διορισθείς υπάλληλος, ότι ο εκκαλών δικαιούται σε λήψη σύνταξης όχι με βάση τις αποδοχές της κατηγορίας ΔΕ (κλάδου ΔΕ29 Οδηγών Αυτοκινήτων), στην οποία είχε καταταγεί από τον διορισμό του και με τις οποίες μισθοδοτείτο αλλά με βάση τις αποδοχές της κατηγορίας ΥΕ του κλάδου ΥΕ 16 Προσωπικού Καθαριότητας, θ) σε εκτέλεση της ανωτέρω απόφασης με την …/2024 πράξη της Γ΄ Δ/νσης Απονομής Συντάξεων & Εφάπαξ Δημοσίου Τομέα του e- ΕΦΚΑ (βλ. το με αρ. πρωτ. …/2023 έγγραφο του ως άνω φορέα) κανονίστηκε η μηνιαία σύνταξη του εκκαλούντος στο ποσό των 620,61 ευρώ, και ι) από τις πράξεις διοικητικού προσδιορισμού φόρου των ετών 2021, 2022 και 2023 προκύπτει ότι τα συνολικά εισοδήματα του εκκαλούντος ανήλθαν σε 8.717,50 ευρώ, 6.850,83 και 6.850,83 ευρώ, αντίστοιχα, και της συζύγου του σε 6.317,50 ευρώ για κάθε έτος αντίστοιχα, όλα τεκμαρτώς προσδιορισμένα βάσει των αντικειμενικών δαπανών τους, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό τις ως άνω ειδικές περιστάσεις, ο σε βάρος του εκκαλούντος καταλογισμός, δεν επιτυγχάνει μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που υπηρετεί (αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας εξαιτίας της αναδρομικής ανατροπής της υπαλληλικής σχέσης), καθόσον αφενός μετατρέπει την ανάκληση του διορισμού σε κύρωση αφετέρου άγει σε πλουτισμό του Δήμου σε βάρος της περιουσίας του. Ως εκ *τούτου*, κατ' εφαρμογή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ.1 εδ΄ δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας πρέπει να μεταρρυθμιστούν οι προσβαλλόμενες πράξεις, και να περιοριστεί το σε βάρος του εκκαλούντος καταλογισθέν ποσό στις 3.000 ευρώ. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 294/2025 (Τμ. 2ο)	7. Από *τη* διάταξη *του άρθρου 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* προκύπτει ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου. Επομένως, όταν θεσπίζονται ή επιβάλλονται δυσμενή μέτρα ή κυρώσεις σε βάρος των διοικουμένων απαιτείται να λαμβάνονται υπόψη κριτήρια αντικειμενικά που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και αυτά να πληρούν τα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας, ήτοι να είναι αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, να τελούν σε άμεση συνάφεια όχι μόνο προς αυτόν αλλά και προς το αντικείμενο της ρύθμισης ή του επιβαλλόμενου μέτρου και να είναι αναλογικά, να τελούν δηλ. σε εσωτερική αλληλουχία με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε η

	αναμενόμενη ωφέλεια να μην υπολείπεται της προκαλούμενης από αυτά βλάβης. Δηλαδή, η επέμβαση στην περιουσία πρέπει να είναι πρόσφορη και αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογη σε σχέση προς αυτόν, εξασφαλιζομένης μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας των προσώπων, ώστε αυτός στον οποίο αφορά η επέμβαση να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση. […] 9. Εξάλλου, με την επιβολή του διοικητικού μέτρου του καταλογισμού με τις αποδοχές που εισέπραξε ο υπάλληλος φορέα του δημόσιου τομέα από τη θέση του σ' αυτόν, επειδή θεωρείται ως αυτοδικαίως παραιτηθείς από αυτήν λόγω της αποδοχής του διορισμού του σε άλλη (δεύτερη) θέση του δημόσιου τομέα, επιδιώκεται ένας θεμιτός δημόσιος σκοπός, ήτοι αφενός η αποκατάσταση της νομιμότητας και η ανόρθωση των προσβληθέντων οικονομικών συμφερόντων του φορέα, καθόσον ο υπάλληλος δεν είχε νόμιμο δικαίωμα για απόληψη μισθού, και αφετέρου η διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας διά του εξορθολογισμού των δημοσίων δαπανών. Όμως, το μέτρο αυτό, το οποίο συνιστά επέμβαση στην περιουσία του καταλογισθέντος, καθόσον η απασχόληση του υπαλλήλου στην πρώτη θέση για ορισμένο χρονικό διάστημα, έστω και κατά παράβαση των διατάξεων περί πολυθεσίας, επιβάλλει, υπό *το* φως και *της* κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος* προστασίας *της* ανθρώπινης αξιοπρέπειας και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α *του Συντάγματος* αρχής *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων κατ' *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ και ειδικότερα αμοιβής (αποδοχών) σε κάποιο ύψος για την παρασχεθείσα υπηρεσία του κατά τον χρόνο αυτό, για να είναι συμβατό με την αρχή της αναλογικότητας, πρέπει, όχι μόνο να επιδίωκε έναν θεμιτό σκοπό, αλλά και να μην έπληξε θεμελιώδη δικαιώματα του καταλογισθέντος σε βαθμό μη αναγκαίο. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει όλα τα κρίσιμα δεδομένα της υπόθεσης, προκειμένου να αποδοθεί σε αυτά η δέουσα βαρύτητα, από την οποία θα προκύψει αν με τον επίδικο καταλογισμό επιτεύχθηκε δίκαιη ισορροπία μεταξύ του υπηρετούμενου δημοσίου σκοπού και της συνταγματικώς επιβεβλημένης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των διακυβευόμενων ατομικών δικαιωμάτων του υπαλλήλου, που εθίγησαν από αυτόν (ΕλΣυν Ολ. 599, 768, 1820/2021). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 296/2025 (Τμ. 2ο)	7. Περαιτέρω, ο καταλογισμός του συνόλου των αποδοχών, ως συνέπεια της απώλειας της ιδιότητας του δημοσίου υπαλλήλου εξαιτίας της ανάκλησης του διορισμού του, επάγεται μεν τον πλουτισμό του Δημοσίου ή του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, όμως ο πλουτισμός αυτός έχει ως νόμιμη αιτία την μη νομίμως συσταθείσα με υπαιτιότητα του διορισθέντος υπαλλήλου υπηρεσιακή σχέση, η οποία ιδρύει κατά *το άρθρο* 96 παρ. 1 περ. β ν. 4270/2014 υποχρέωση του λαβόντος να αποκαταστήσει το έλλειμμα που προκλήθηκε στη δημόσια διαχείριση από την κατά τα ανωτέρω αχρεώστητη καταβολή των αποδοχών του (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 771/2021, σκ. 20, 1269/2019 σκ. 18). Τούτο δε, ενόψει και του ότι δεν είναι επιτρεπτό, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις της νομιμότητας, να παραμερίζονται τα κατάλληλα και αναγκαία μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν κατ' αυτών, με επίκληση ρυθμίσεων, όπως αυτών του αστικού δικαίου περί αδικαιολόγητου πλουτισμού, η εφαρμογή των οποίων οδηγεί σε αναίρεση ουσιαστικώς του σεβασμού των

	απαιτήσεων του κράτους δικαίου, στην έννοια του οποίου δεν περιλαμβάνεται η καταδίκη απλώς της αυθαιρεσίας, αλλά και η αποκατάσταση της νομιμότητας, όπου αυτή έχει τρωθεί από παράνομη, ήτοι αυθαίρετη, δραστηριότητα. Πάντως, καθώς ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος» (βλ. κατωτέρω στη σκέψη 18 *άρθρο 25* παρ. 1 Συντ.), επιβάλλεται όπως, κατά *τις* εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μιας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας που να οδηγεί σε αποτελέσματα μη συμβατά με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Στην ερμηνευτική αυτή εκδοχή οδηγεί και η αναγωγή *του* σεβασμού *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*) ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας (ΕλΣυν Ολ. 1206/2024, 599/2021). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 582/2025 (Τμ. 2ο)	9. Περαιτέρω, ενόψει της απορρέουσας από την έννοια του κράτους δικαίου *συνταγματικής* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*), που εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που επιβάλλονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και ακάμπτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος, υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που πλήττει αναπόφευκτα το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, πρέπει να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη επιβάρυνση. Συνεπώς, το Ελεγκτικό Συνέδριο, ως αρμόδιο Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο της εκδίκασης εφέσεως του υπολόγου ή του αχρεωστήτως λαβόντος κατά της σε βάρος του εκδοθείσας πράξης καταλογισμού, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ελέγχει εάν ο καταλογισμός τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως η βαρύτητα, οι συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος της απόκλισης της συμπεριφοράς του καταλογισθέντος από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του, η προσωπική και οικογενειακή οικονομική του κατάσταση και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας αυτού, στην δε περίπτωση μη τήρησης της αρχής αυτής, να προβαίνει στην προσαρμογή του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2121/2021, 2014/2020, 1824/2019, 477/2019, 1929/2018, 1808/2014, 4689/2013, Δευτ. Τμ. 796/2024, 419/2024 κ.ά.). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 432/2025 (Τμ. 3ο)	3. Από *τον* συνδυασμό *των* διατάξεων *των άρθρων* 1, 11 παρ. 1 και 2, και 14 παρ. 1 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (π.δ. 169/2007, Α΄ 210), στις οποίες παραπέμπουν οι διατάξεις *του άρθρου* 4 παρ. 1 β *του* ν. 4387/2016 (Α΄ 85) για τον καθορισμό των προϋποθέσεων θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος για τα πρόσωπα που υπάγονται στη συνταξιοδοτική νομοθεσία του Δημοσίου, συνάγεται ότι αναγκαίος όρος για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο Ταμείο αποτελεί η νομίμως κτηθείσα δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα. Εξάλλου, ο ισχύων κατά τον κρίσιμο χρόνο Κώδικας Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ. (Υπαλληλικός Κώδικας, ν. 3528/2007, Α΄26), όπως άλλωστε διαχρονικώς και οι προγενέστεροι αυτού (π.δ. 611/1977, Α΄ 198, ν. 2683/1999, Α΄ 19), προέβλεψε ότι παράνομες πράξεις διορισμού ανακαλούνται υποχρεωτικά από τη Διοίκηση,

ως διοικητικό μέτρο για την αποκατάσταση της νομιμότητας, χωρίς μάλιστα χρονικό περιορισμό στην περίπτωση που ο διορισθείς υπάλληλος προκάλεσε ή υποβοήθησε *την* παρανομία (*άρθρο* 20 παρ. 2). Ειδικότερα, όταν η παρανομία συνδέεται με παραποίηση των δικαιολογητικών διορισμού, η ανάκληση εξυπηρετεί πρωτίστως τις συνταγματικές αρχές της αξιοκρατίας και της ισότητας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, οι οποίες διασφαλίζονται με την τήρηση των διατάξεων που καθορίζουν αντικειμενικώς και διαφανώς τα τυπικά προσόντα διορισμού των υπαλλήλων. Εξάλλου, η ανάκληση της πράξης παράνομου διορισμού, κατά γενική αρχή του διοικητικού δικαίου, ενεργεί αναδρομικώς, αποκαθιστώντας τη νομική και πραγματική κατάσταση που ίσχυε πριν από την έκδοσή της και αίροντας όλες τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από αυτήν, μισθολογικές και συνταξιοδοτικές. Επομένως, η συνταξιοδοτική διοίκηση υποχρεούται καταρχήν να μην αναγνωρίσει ως συντάξιμο τον χρόνο υπηρεσίας του υπαλλήλου, ο παράνομος διορισμός του οποίου ανακλήθηκε.(ΕλΣυν Ολ. 1820/2021). 4. Με τις 1820/2021 και 543/2023 αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου τούτου, έγινε δεκτό ότι, παρόλο που οι υπάλληλοι των οποίων ο διορισμός ανακαλείται δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του συνταξιοδοτικού δικαίου, λόγω της αναδρομικής απώλειας της υπαλληλικής τους ιδιότητας, και συνακόλουθα δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, εντούτοις η πλήρης στέρηση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος ακόμη και στην περίπτωση που ο παρανόμως διορισθείς υπάλληλος προκάλεσε ή υποβοήθησε τον παράνομο διορισμό του, όπως στην περίπτωση χρήσης πλαστών δικαιολογητικών διορισμού, δύναται υπό προϋποθέσεις να έρχεται σε αντίθεση με την αξία του ανθρώπου, ως θεμελιώδη *συνταγματική* αρχή *του* δημοκρατικού πολιτεύματος (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (*άρθρου 25* παρ. 1, εδάφ. πρώτο *του Συντάγματος*) και *την* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1, εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*). Προϋπόθεση προς τούτο αποτελεί η ανάκληση του διορισμού να χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο ο μεν υπάλληλος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο και έχει συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, το δε τελευταίο έχει επωφεληθεί για μακρό χρόνο των υπηρεσιών του υπαλλήλου αυτού χωρίς ποτέ να ασκήσει την κατά νόμο ευχέρειά του να ελέγξει τη γνησιότητα των δικαιολογητικών (βλ. και ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 951, 922, 23/2023, 2030, 1285/2022). 5. Στην υπό κρίση υπόθεση, από το σύνολο των στοιχείων του φακέλου προκύπτουν τα ακόλουθα: Η εκκαλούσα, γεννηθείσα στις 22.12.1970, μετά από διαγωνισμό του ΑΣΕΠ για την πλήρωση θέσεων διαφόρων ειδικοτήτων και κλάδων του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Λάρισας, διορίστηκε με την .../19.12.2007 απόφαση του Διοικητή του ως άνω Νοσοκομείου (ΦΕΚ Γ΄ .../21.8.2008) σε κενή οργανική θέση κατηγορίας ΔΕ του κλάδου Διοικητικού – Λογιστικού με εισαγωγικό βαθμό Δ, αναλαμβάνοντας καθήκοντα στις 15.9.2008. Ακολούθως, με την Α .../7.7.2014 Απόφαση του Διοικητή του ιδίου Νοσοκομείου (ΦΕΚ Γ΄ .../30.7.2014), ήδη μετονομασθέντος σε Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας - Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας «ΚΟΥΤΛΙΜΠΑΝΕΙΟ ΚΑΙ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΕΙΟ», η ως άνω απόφαση ανακλήθηκε κατά το μέρος που αφορούσε στο διορισμό της εκκαλούσας, λόγω υποβολής εκ μέρους της παραποιημένου τίτλου σπουδών, ως προς το γενικό βαθμό αυτού. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από το .../17.10.2019 έγγραφο της Προϊσταμένης της Β΄ Διεύθυνσης Επιλογής Προσωπικού του Ανωτάτου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ), ο βαθμός του τίτλου σπουδών (απολυτήριο λυκείου) που λήφθηκε υπόψη για την πρόσληψή της, σύμφωνα με τους όρους της οικείας προκήρυξης

(5Κ/2006, ΦΕΚ ΑΣΕΠ 259/4.7.2006), παραποιήθηκε από το ορθό «17,2» στο εσφαλμένο «17,5». Μετά την απομάκρυνσή της από την υπηρεσία, η εκκαλούσα, αφού εργάστηκε στον ιδιωτικό τομέα υπαγόμενη στην ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ (βλ. και την .../24.7.2018 βεβαίωση του e-ΕΦΚΑ για τον συνολικό μέχρι τότε χρόνο ασφάλισής της στο ΙΚΑ, από ..., την από 11.5.2022 βεβαίωση ανεργίας του ΟΑΕΔ και την από 10.11.2023 βεβαίωση της ΔΥΠΑ), υπέβαλε στο Περιφερειακό Υποκατάστημα Μισθωτών Λάρισας του e-ΕΦΚΑ την .../11.5.2020 αίτησή της για χορήγηση σύνταξης γήρατος. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εξέτασης της αίτησης αυτής, ζητήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Συντάξεων Δημοσίου Τομέα του ίδιου φορέα να προσδιορίσει τον χρόνο που αναγνωρίζεται ως συντάξιμος βάσει της υπηρεσίας της στο Δημόσιο. Σε απάντηση προς το αίτημα αυτό, εκδόθηκε η ήδη προσβαλλόμενη πράξη, στην οποία αποτυπώνεται ότι, μετά την ανάκληση του διορισμού της εκκαλούσας, καταλύθηκε αναδρομικά ο υπαλληλικός δεσμός της, με αποτέλεσμα να θεωρείται ότι ουδέποτε απέκτησε την ιδιότητα του υπαλλήλου, ο δε χρόνος υπηρεσίας της στο Γενικό Νοσοκομείο Λαρίσης δεν θεωρείται χρόνος πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας και ως εκ τούτου, εφόσον δεν διαθέτει συντάξιμο χρόνο στο Δημόσιο, δεν είναι δυνατή η εφαρμογή των διατάξεων της διαδοχικής ασφάλισης. Ήδη η εκκαλούσα, με την υπό κρίση έφεση ζητεί την ακύρωση της πράξης αυτής και την αναγνώριση ως συντάξιμου του χρόνου υπηρεσίας της στο Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας από 1.9.2008 έως κατ' ορθή ερμηνεία του δικογράφου 7.7.2014.

6.α. Με τα δεδομένα αυτά και σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στις προηγούμενες σκέψεις, η ανάκληση του παράνομου διορισμού της εκκαλούσας νομίμως επιφέρει ως αντανακλαστική συνταξιοδοτική συνέπεια τη μη αναγνώριση του χρόνου υπηρεσίας της ως συντάξιμου. Η συνέπεια δε αυτή, η οποία προβλεπόταν διαχρονικώς τόσο από τον ισχύοντα όσο και τους προϊσχύσαντες Υπαλληλικούς Κώδικες, δεν αντίκειται στην αρχή της σαφήνειας και της προβλεψιμότητας, απορριπτομένου ως αβάσιμου του σχετικού ισχυρισμού. Περαιτέρω, ως εκ της ανάκλησης του διορισμού της και της αναδρομικής απώλειας της υπαλληλικής της ιδιότητας, η εκκαλούσα ουδέποτε υπήχθη νομίμως στο πεδίο εφαρμογής του συνταξιοδοτικού δικαίου και ως εκ τούτου ουδέποτε απέκτησε αντίστοιχο περιουσιακό δικαίωμα, προστατευόμενο από *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ.

β. Περαιτέρω, αβασίμως ισχυρίζεται η εκκαλούσα ότι η πλήρης στέρηση του συνταξιοδοτικού δικαιώματός *της* έρχεται σε αντίθεση με *την* αξία *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (*άρθρου 25* παρ. 1, εδάφ. πρώτο *του Συντάγματος*) και *την* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1, εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), ενόψει της ωφέλειας που αποκόμισε το Νοσοκομείο από την εργασία της και της δεινής οικονομικής κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει η ίδια και η οικογένειά της, λόγω των βαρύτατων προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζει αλλά και των δυσκολιών στην ανεύρεση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα. Και τούτο διότι, σύμφωνα με όσα έχουν γίνει δεκτά από τη νομολογία του Δικαστηρίου τούτου (σκέψη 4), για την αναγνώριση δικαιώματος συνταξιοδοτικής παροχής στους υπαλλήλους των οποίων ο διορισμός ανακλήθηκε διότι υποβοήθησαν τον παράνομο διορισμό τους με τη χρήση πλαστών δικαιολογητικών, απαιτείται η ανάκληση του διορισμού να χωρεί σε τέτοιο χρονικό σημείο, ώστε ο μεν υπάλληλος να έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο και να έχει συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, το δε τελευταίο να έχει επωφεληθεί για μακρό χρόνο των υπηρεσιών του υπαλλήλου αυτού χωρίς ποτέ να ασκήσει την κατά νόμο ευχέρειά του να ελέγξει τη γνησιότητα των δικαιολογητικών. Υπό αυτές τις εξαιρετικές προϋποθέσεις,

	όπου επέρχονται δυσανάλογες συνέπειες για τη ζωή και την αξιοπρέπεια του de facto υπαλλήλου συνεπεία και της επί μακρόν αδράνειας του Δημοσίου, αναγνωρίζεται σ' αυτόν δικαίωμα λήψης μίας συνταξιοδοτικής παροχής, η οποία – χωρίς να εξομοιώνεται πλήρως με τη χορηγούμενη στους νομίμως προσληφθέντες υπαλλήλους – τελεί σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα de facto υπηρεσία. Εντούτοις, στην προκειμένη περίπτωση, ο έλεγχος της γνησιότητας των δικαιολογητικών πρόσληψης και η συνακόλουθη ανάκληση του διορισμού της εκκαλούσας αφενός εχώρησε από την υπηρεσιακή διοίκηση σε εύλογο χρόνο μετά την πρόσληψή της και συγκεκριμένα σε διάστημα μικρότερο της εξαετίας, αφετέρου, κατά τον χρόνο αυτόν, η εκκαλούσα όχι μόνο δεν είχε συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης (βάσει της έστω de facto υπηρεσίας της) αλλά ούτε είχε εξαντλήσει τον εργασιακό της βίο, ούσα σαράντα τεσσάρων ετών. Ως εκ των ανωτέρω, οι προεκτεθείσες συνταξιοδοτικές συνέπειες δεν παρίστανται δυσανάλογες, διαταράσσοντας τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για την τήρηση των συνταγματικών αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας και των συνταγματικώς προστατευόμενων ατομικών δικαιωμάτων της πρώην υπαλλήλου. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 111/2025 (Τμ. 5ο)	5. Περαιτέρω, στο εδ. α΄ *της* παρ. 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* -όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων- κατοχυρώνεται «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας, ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή, κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (ΕλΣυν Ολ. 543/2023, σκ. 16 - 17, 1820/2021 σκ. 20, 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. IIIΒ και VI, 4686 - 7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). […]

16. Περαιτέρω, απαιτείται να διασφαλίζεται, στο πλαίσιο των περιστάσεων εκάστης περίπτωσης, ότι η επέμβαση στην υπηρεσιακή σχέση του στρατιωτικού και οι αντανακλαστικές της συνέπειες στη συνταξιοδοτική του σχέση δεν θίγουν, ενόψει και *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος*, *τον* πυρήνα ατομικών δικαιωμάτων, που απορρέουν από τη νομική αυτή κατάσταση και τη μακροχρόνια de facto απασχόλησή του. Συγκεκριμένα, απαιτείται από την επέμβαση αυτή να μη θίγεται η προστασία *της* ανθρώπινης αξίας, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία, θεωρούμενη στο πλαίσιο της λειτουργίας της υπαλληλικής και της συνδεόμενης με αυτήν συνταξιοδοτικής σχέσης, επιβάλλει ως ιδιαίτερη πτυχή της κοινωνικής υπόστασης του ανθρώπου και στοιχείο του πυρήνα της προσωπικότητάς του την αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων και δη μίας καταρχάς αμοιβής για την παρασχεθείσα εργασία και κατ' επέκταση μίας ανάλογης προς αυτήν συνταξιοδοτικής παροχής, στο βαθμό που εξαντλήθηκε η ενεργός υπηρεσία, από μόνο το πραγματικό γεγονός της μακροχρόνιας απασχόλησης *του* στρατιωτικού, υπό *το* φως και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος* αρχής *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (543/2023, σκ. 21, 1820/2021, σκ. 24).

[…]

19. Στη περίπτωση που η ανάκληση της πράξης διορισμού, ακόμη και επί υπαίτιας συμπεριφοράς του παρανόμως καταταγέντος στρατιωτικού, χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο έχει παρέλθει το μείζον μέρος του υπηρεσιακού του βίου και το Δημόσιο έχει επωφεληθεί των υπηρεσιών του, χωρίς να έχει ασκήσει τη νόμιμη ευχέρειά του να προβεί σε έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών κατάταξής του, η πλήρης στέρηση της σύνταξης από το Δημόσιο, που αντιστοιχεί στη de facto παρασχεθείσα από αυτόν υπηρεσία, υπερακοντίζει τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετούν τα σχετικά ως άνω μέτρα αποκατάστασης της *τρωθείσας* νομιμότητας και πλήττουν, κατά παραβίαση και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, τον πυρήνα των δικαιωμάτων, που απορρέουν από την ανατραπείσα υπηρεσιακή σχέση και τη μακροχρόνια de facto παροχή των υπηρεσιών του. Τούτο δε, διότι με την επιβολή των μέτρων αυτών διαρρηγνύεται, λόγω της δυσανάλογης θυσίας που υφίσταται ο ανωτέρω, η δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού που αυτά υπηρετούν, ήτοι της αποκατάστασης των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, αφετέρου *της* προστασίας *της* αξίας *του* ανθρώπου, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία σε συνδυασμό με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, επιβάλλει, ενόψει της μακροχρόνιας απασχόλησης του έστω παρανόμως και με δική του υπαιτιότητα καταταγέντος στα σώματα ασφαλείας, ως στοιχείο της κοινωνικής του υπόστασης και της συνταγματικά προστατευτέας προσωπικότητάς του, την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων, ειδικότερα δε μίας συνταξιοδοτικής παροχής σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα υπό την υπηρεσιακή του ιδιότητα de facto υπηρεσία. Τυχόν δε εκπλήρωση εκ μέρους του απωλέσαντος την υπηρεσιακή του ιδιότητα των όρων υπαγωγής σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας με προνοιακό χαρακτήρα, που δεν συναρτώνται με την παροχή εργασίας, δεν αρκούν για να ισοσκελίσουν, υπό όρους αναλογικής ισότητας, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος*, *την* απώλεια κάθε περιουσιακής ωφέλειας από την ανατραπείσα έννομη σχέση του στρατιωτικού με το κράτος (543/2023, σκ. 29, 1820/2021, σκ. 32).

[Δέχεται εν μέρει την έφεση.]

ΕλΣυν 64/2025 (Τμ. 10ο)	20. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι ο κανονιστικός νομοθέτης είχε θεσπίσει μια συγκεκριμένη διαδικασία με σκοπό τη δημοσιονομική διόρθωση των λογαριασμών και την ανάκτηση των αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθέντων ποσών κατά την υλοποίηση έργων που χρηματοδοτούνται από εθνικούς και ενωσιακούς πόρους. Οι ως άνω διατάξεις της υ.α. 14053/ΕΥΣ1749/27.3.2008, με τις οποίες ορίζεται προθεσμία εντός της οποίας η αρχή που διενεργεί τον έλεγχο πρέπει να απαντά στις αντιρρήσεις που υποβάλλει ο ελεγχόμενος φορέας μετά την κοινοποίηση σε αυτόν της έκθεσης επαλήθευσης, τελούν σε συμφωνία με τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας των ελέγχων, που ως εθνικές αρχές απορρέουσες από *την συνταγματική* αρχή *του* Κράτους Δικαίου (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*), αλλά και ως γενικές αρχές του Δικαίου της Ένωσης επιβάλλουν η σχετική διαδικασία να ολοκληρώνεται εντός εύλογου χρόνου. Ως εκ τούτου, οι εν λόγω διατάξεις ενέχουν έντονη υπόδειξη προς τη Διοίκηση να ολοκληρώσει τη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου, αποφεύγοντας τυχόν καθυστερήσεις, ώστε να αρθούν οι ανακύπτουσες εκκρεμότητες και να επιταχυνθεί η ανάκτηση των σχετικών χρηματικών ποσών. Ενόψει της πολυπλοκότητας των διαδικασιών χρηματοδότησης και ελέγχου και της πληθώρας των ελεγχομένων δράσεων, καθώς και της υποχρέωσης, κατά το ενωσιακό δίκαιο, των κρατών-μελών για ανάκτηση των αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθέντων οικονομικών πόρων, οι σχετικές προθεσμίες δεν μπορούν να θεωρηθούν αποκλειστικές, ώστε η Διοίκηση να καθίσταται κατά χρόνο αναρμόδια για την οριστική έγκριση της Έκθεσης ελέγχου και για την έκδοση σχετικής απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης μετά την παρέλευση αυτών. Το εύλογο δε της διάρκειας της ελεγκτικής διαδικασίας και έκδοσης της τελικής Πράξης εκτιμάται σε κάθε περίπτωση σε σχέση με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης και, ιδίως, ενόψει του γενικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η υπόθεση αυτή, των διαδικαστικών σταδίων που τη συναρθρώνουν, της περιπλοκότητάς της, καθώς και της σημασίας της για τα ενδιαφερόμενα μέρη (βλ. Αποφάσεις ΔΕΕ της 14ης.6.2016, C-566/14P, Jean-Charles Marchiani, EU:C:2016:437, σκ. 100, της 7ης.4.2011, C-321/09, Ελλάδα κατά Επιτροπής, EU:C:2011:218, σκ. 35, της 9ης.6.2016, C-608/13, C:2016:414, Compañía Española de Petróleos (CEPSA) SA, σκ. 61, ΕλΣυν Ολ. 3312/2013). Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή, ότι δηλαδή οι εν λόγω προθεσμίες είναι αποκλειστικές, είναι ασύμβατη με την εγγενώς πολύπλοκη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος να ματαιώνεται η ανάκτηση κοινοτικών και εθνικών κονδυλίων εξαιτίας της αντικειμενικής αδυναμίας των εθνικών αρχών να ολοκληρώσουν εντός του τιθέμενου εξαιρετικά σύντομου χρονικού πλαισίου τις οικείες ελεγκτικές διαδικασίες. Τούτο δε, προσκρούει και στην αρχή της αποτελεσματικότητας του Δικαίου της Ένωσης, κατά την οποία, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν επιτρέπεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου (πρβλ. Απόφαση ΔΕΕ της 9ης.11.1983 C-199/82, Amministrazione delle finanze dello Stato, EU:C:1983:318, σκ 14). Για τον ίδιο λόγο δεν είναι εφαρμοστέα κατά τη διαδικασία των δημοσιονομικών διορθώσεων η γενική ρήτρα *της* παραγράφου 5 *του άρθρου* 10 *του* Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (κυρωθέντος με *το* ν. 2690/1999, Α΄ 45), η οποία ορίζει ότι οι προθεσμίες που προβλέπονται στο νόμο για την έκδοση δυσμενών ατομικών διοικητικών πράξεων είναι αποκλειστικές (βλ. ΕλΣυν Αποφάσεις Ολ. 2013/2020, 3403/2014, 3311/2013). Σε κάθε περίπτωση η αρχή της ασφάλειας δικαίου που αφορά στο εύλογο συμφέρον των αποδεκτών των κονδυλίων που προέρχονται από τον προϋπολογισμό της Ένωσης για την επίκαιρη διεξαγωγή των σχετικών ελέγχων υπηρετείται από το θεσμό της παραγραφής, με τον οποίο ορίζεται ένα απώτατο χρονικό όριο για την έκδοση των πράξεων δημοσιονομικής

	διόρθωσης και ανάκτησης. Προκειμένου δε ο θιγόμενος από την απόφαση δημοσιονομικής διόρθωσης και ανάκτησης να έχει έννομο συμφέρον να προβάλει λόγο που αφορά τυπικές πλημμέλειες της διαδικασίας έκδοσης της προσβαλλόμενης πράξης θα πρέπει ταυτόχρονα να πλήττει και την ουσιαστική ορθότητα των διαπιστώσεων του ελέγχου ή να προβάλλει συγκεκριμένους ισχυρισμούς ότι η παρέλευση του χρόνου κατέστησε δυσχερέστερη την υπερασπιστική του θέση (βλ. ΕλΣυν Απόφαση Ι Τμ. 1864/2017, σκ. 4, πρβλ. ΔΕΕ Απόφαση της 25ης.3.2010, C-414/08P, EU:C:2010:165, σκ. 131. […] 35. Επίσης, *το άρθρο* 98 παρ. 2 *του* ως άνω Κανονισμού 1083/2006 ορίζει ότι "[τ]ο κράτος μέλος προβαίνει στις απαιτούμενες δημοσιονομικές διορθώσεις όσον αφορά τις μεμονωμένες ή συστημικές παρατυπίες που διαπιστώνονται σε πράξεις ή επιχειρησιακά προγράμματα. Οι διορθώσεις που διενεργούνται από το κράτος μέλος συνίστανται στην ακύρωση του συνόλου ή μέρους της δημόσιας συνεισφοράς του επιχειρησιακού προγράμματος. Το κράτος μέλος λαμβάνει υπόψη τη φύση και τη σοβαρότητα των παρατυπιών καθώς και την οικονομική απώλεια του Ταμείου». Συνεπώς, όταν η Διοίκηση προβαίνει στη λήψη του μέτρου της δημοσιονομικής διόρθωσης και ανάκτησης διαθέτει, δυνάμει του ανωτέρω κανονιστικού πλαισίου, μία κατ' αρχήν εξουσία εκτίμησης ως προς την έκταση του μέτρου αυτού, την οποία πρέπει να ασκεί εντός των ορίων *της* αρχής *της* αναλογικότητας, που κατοχυρώνεται και στο *άρθρο 25 του Συντάγματος* ως απορρέουσα από *την* αρχή *του* κράτους δικαίου και αποτελεί γενική αρχή και του δικαίου της Ένωσης (υπό την έννοια αυτή πρβλ. Απόφαση ΔΕΕ της 8ης.6.2023, ANAS, C-545/21, EU:C:2023:451, σκ. 42 και 43). Ειδικότερα, κατά την επιβολή του μέτρου πρέπει να ελέγχεται η φύση και η σοβαρότητα της παρατυπίας, ο περιορισμένος ή συστηματικός της χαρακτήρας, ο βαθμός επίδρασης της παρατυπίας στο εν γένει έργο και τους στόχους του προγράμματος, καθώς και οι δημοσιονομικές επιπτώσεις αυτής. Η τήρηση δε της αρχής της αναλογικότητας επιτάσσει την επιβολή διορθώσεων κατά τρόπο ώστε τα ποσά της συνδρομής των οποίων ζητείται η επιστροφή να μην είναι δυσανάλογα υψηλά σε σχέση με τη διαπιστωθείσα παρατυπία. Σε περίπτωση δε που η δημοσιονομική διόρθωση είναι καταφανώς δυσανάλογη, σύμφωνα με τα ανωτέρω κριτήρια, είναι δυνατή η εν όλω ή εν μέρει ακύρωσή της από το Δικαστήριο που κρίνει τη σχετική διαφορά (βλ. Αποφάσεις ΔΕΕ της 17ης.10.2024, C-701/22, SK AA SRL, EU:C:2024:891, σκ. 50-51, της 4ης.10.2024, C-175/23, Obshtina Svishtov, EU:C:2024:853, σκ. 29επ., ΕλΣυν Ολ. 509/2024 σκ. 38, 1008/2024 σκ. 30, 1009/2022 σκ. 34). Συνεπώς, είναι ικανές να επηρεάσουν το τελικό ποσό της εφαρμοστέας δημοσιονομικής διόρθωσης περιστάσεις όπως το γεγονός ότι η επίμαχη Πράξη του δικαιούχου ήταν συμβατή με τον οικείο εθνικό νόμο και το γεγονός ότι αποδείχθηκε μόνον ενδεχόμενος, και δη ισχνός, οικονομικός αντίκτυπος (πρβλ. Απόφαση ΔΕΕ της 14ης Ιουλίου 2016, C-406/14, Wrocław, EU:C:2016:562, σκ. 50). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 52/2025 (Τμ. 3ο)	12. Ωστόσο, στην περίπτωση που η ανάκληση της πράξης διορισμού, ακόμη και επί υπαίτιας συμπεριφοράς του παρανόμως διορισθέντος υπαλλήλου, χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο ο υπάλληλος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο, έχοντας συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, αυτό δε έχει επωφεληθεί των υπηρεσιών του, χωρίς να έχει ασκήσει τη νόμιμη ευχέρειά του να προβεί σε έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών διορισμού του, η πλήρης στέρηση της

	σύνταξης από το Δημόσιο, που αντιστοιχεί στην de facto παρασχεθείσα αυτή υπηρεσία, υπερακοντίζει τον κατ' αρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετούν τα σχετικά ως άνω μέτρα αποκατάστασης της *τρωθείσας* νομιμότητας και πλήττουν, κατά παραβίαση και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, τον πυρήνα των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ανατραπείσα δημοσιοϋπαλληλική σχέση και τη μακροχρόνια de facto απασχόληση του υπαλλήλου. Τούτο δε διότι με την επιβολή των μέτρων αυτών διαρρηγνύεται, λόγω της δυσανάλογης θυσίας που υφίσταται ο ανωτέρω, η δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού που αυτά υπηρετούν, ήτοι της αποκατάστασης των αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις και της εν γένει νομιμότητας, αφετέρου *της* προστασίας *της* αξίας *του* ανθρώπου, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία σε συνδυασμό με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, επιβάλλει, ενόψει της μακροχρόνιας απασχόλησης του έστω παρανόμως και με δική του υπαιτιότητα διορισθέντος υπαλλήλου στο Δημόσιο ή ν.π.δ.δ., ως στοιχείο της κοινωνικής του υπόστασης και της συνταγματικά προστατευτέας προσωπικότητάς του, την αναγνώριση σε αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων, ειδικότερα δε μιας συνταξιοδοτικής παροχής σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα υπό τη δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα de facto υπηρεσία (ΕλΣυν Ολ. 543/2023 σκ. 29, 1820/2021 σκ. 32). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 541/2025 (Τμ.1ο)	5. Περαιτέρω, ενόψει του ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, στην περίπτωση καταλογισμού αποδοχών δημοσίου υπαλλήλου ή υπαλλήλου ν.π.δ.δ. που λαμβάνει χώρα προς αποκατάσταση της νομιμότητας εξαιτίας της ανάκλησης του διορισμού ή της πράξης μετάταξής του, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας που οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας (βλ. ΕλΣυν Ολομ. 599/2021 σκ. 21). Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με *τη συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολομ. 771/2021, 1824/2019, 1929/2018). Δοθέντος δε ότι η έκδοση της καταλογιστικής πράξης έπεται της πράξης ανάκλησης του διορισμού και προκειμένου αυτές οι πράξεις να μην μετατρέπονται από διοικητικά μέτρα, αποκαταστατικά της νομιμότητας, σε κυρώσεις ή ποινές, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση (θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου, τήρηση των αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις) και τον καταλογισμό (αποκατάσταση της νομιμότητας και της ελλειμματικής διαχείρισης) και αφετέρου της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της εργασίας, ώστε να μην απαξιώνεται πλήρως ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας εκ μέρους του καταλογισθέντος υπαλλήλου, και του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων του, λόγω της μονομερούς δια του καταλογισμού παρέμβασης της κρατικής εξουσίας στην περιουσία αυτού (*του* καταλογισθέντος) αποσπώντας στοιχεία αυτής, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολομ. 771, 768, 599/2021). Προς *τούτο* και συμφώνως προς *τις* διατάξεις *του άρθρου* 150 παρ. 1 και 7 *του* ν. 4820/2021, που προβλέπουν τη δυνατότητα μείωσης του ποσού του καταλογισμού κατ' εφαρμογή της αρχής της δίκαιης

	ισορροπίας για *τους* «παρανόμως λαβόντες» (κατ' *άρθρο* 148 περ. α) *του* ίδιου νόμου) και πραγματώνουν έτσι νομοθετικά τη *συνταγματικώς* κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας υπό την οποία πρέπει να ερμηνεύονται, απαιτείται όπως το Δικαστήριο ερευνήσει αν με την επίδικη απόφαση καταλογισμού τηρήθηκαν οι απαιτήσεις αναλογικότητας και δίκαιης ισορροπίας σταθμίζοντας όλα τα κρίσιμα δεδομένα κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης και αποδίδοντας σε αυτά τη δέουσα βαρύτητα (βλ. ΕλΣυν Πρώτο Τμ. 1668, 337/2024, 1691/2022). Ειδικότερα, στο πλαίσιο της in concreto αυτής στάθμισης, πρέπει να συνεκτιμάται η ένταση της παραβίασης της αρχής της αξιοκρατίας, η φύση και η έκταση του πταίσματος του καταλογιζόμενου, ιδίως το χρονικό σημείο επιβολής του καταλογισμού σε σχέση με τον διανυθέντα συνολικό υπηρεσιακό βίο, η επάρκεια κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του υπαλλήλου και η φύση αυτών, το συντρέχον πταίσμα της διοίκησης, η οποία δεν ήλεγξε εγκαίρως τα προσκομισθέντα περί των τυπικών προσόντων δικαιολογητικά, το ύψος του καταλογισθέντος ποσού σε συνάρτηση με την προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαλλήλου, η παροχή εκ μέρους του υπαλλήλου ίσης αξίας υπηρεσιών ή εργασιών για τις οποίες ο ίδιος δεν έχει άλλο τρόπο να αποζημιωθεί, η ύπαρξη πραγματικής ζημίας στη δημοσιονομική διαχείριση, ο επερχόμενος πλουτισμός του υπέρ ου ο καταλογισμός φορέα σε βάρος της περιουσίας του υπαλλήλου, καθώς και η τυχόν υπάρχουσα ποινική καταδίκη του ή άλλες αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς υπάλληλος ως επακόλουθο της ίδιας συμπεριφοράς που οδήγησε στον καταλογισμό του (βλ. ΕλΣυν Ολομ. 771, 768, 599/2021, πρβλ. και Ολομ. 1269/2019). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1258/2025 (Τμ. 2ο)	7. Από τον συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων συνάγεται ότι τα ποσά καταλογισμών που έχουν επιβληθεί με καταλογιστικές πράξεις αντιστοιχούν κατ' αρχήν στο σύνολο των οικείων ελλειμμάτων. Ο καταλογισμός του συνόλου των αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών σε βάρος του υπαλλήλου δεν παραβιάζει κατ' αρχήν υπέρτερης τυπικής ισχύος κανόνες και αρχές, εκτός εάν, ενόψει των επιπτώσεων που επιφέρει στην προσωπική και οικονομική κατάστασή του, των ειδικότερων περιστάσεων τέλεσης της αποδιδόμενης σε αυτόν παράβασης και του βαθμού επίδρασης αυτής στην εν γένει υπηρεσιακή κατάσταση και απόδοσή του, καθώς και του χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε μεταξύ της ανάκλησης του διορισμού και του επίμαχου καταλογισμού, διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του αποκαταστατικού της νομιμότητας σκοπού του καταλογισμού και των συνταγματικά προστατευόμενων ατομικών δικαιωμάτων του καταλογισθέντος (βλ. Ελ.Συν. Δευτ. Τμ. 71/2024, 1678/2023, 1354/2023, 1187/2023, 906/2023, 635/2023, 381/2023, 1720/2022, 1726/2022, 1282/2021, 632/2021). Στην τελευταία αυτή περίπτωση το Δικαστήριο, σταθμίζοντας τα ανωτέρω κρίσιμα δεδομένα, δύναται με βάση τη *συνταγματικά* κατοχυρωμένη αρχή *της* αναλογικότητας (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*), όπως αυτή αποτυπώνεται πλέον και νομοθετικά στο προαναφερθέν *άρθρο* 150 *του* ν. 4820/2021, να μειώσει *το* ποσό του καταλογισμού ή ακόμα και να απαλλάξει πλήρως τον καταλογισθέντα, κατ' επιταγή και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου, από την οποία απορρέει η εν λόγω αρχή (βλ. Ελ.Συν. Ολ. 1206/2024, 771, 768, 599/2021, 1824/2019, 1929/2018, Πρώτ. Τμ. 1447, 660/2024, Δευτ. Τμήμα 483/2025, 1680/2021). Η μείωση ή η άρση του καταλογισμού, όσον αφορά τους αχρεωστήτως λαβόντες, δύναται να χωρήσει και με βάση τις αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της χρηστής διοίκησης (βλ. Ελ.Συν. Δευτ. Τμ. 580/2025, 1187/2023, 904/2023, 389/2023, 1727/2022 πρβλ. και Ελ.Συν. Ολ. 1454/2022, 599/2021). Περαιτέρω, από *την* ανωτέρω διάταξη *του άρθρου* 4 *του* ν. 4700/2020,

	σε συνδυασμό με *τις* διατάξεις *των άρθρων* 20 παρ. 1, 95 παρ. 1 και 98 του Συντάγματος, συνάγεται ότι το παρόν Δικαστήριο δύναται, όταν δικάζει υποθέσεις που άγονται ενώπιόν του, να εξετάζει παρεμπιπτόντως ζητήματα άλλης δικαιοδοσίας, μεταξύ των οποίων και το κύρος των εκτελεστών διοικητικών πράξεων, των στενώς διαπλεκομένων με την πράξη που υπάγεται στην δικαιοδοσία του, μόνον όταν δεν δύναται άλλως να απονεμηθεί στον προσφεύγοντα ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου διάδικο πλήρης δικαστική προστασία και υπό την προϋπόθεση, βεβαίως, ότι δεν έχει εκδοθεί περί του κύρους της διοικητικής πράξης απόφαση με δύναμη δεδικασμένου του κατά δικαιοδοσία αρμοδίου δικαστηρίου, η οποία και δεσμεύει το Ελεγκτικό Συνέδριο (βλ. Ολ. Ελ.Συν. 768/2021 σκ. 23, 599/2021 σκ. 29). […] 19. Τέλος, ο εκκαλών προβάλλει ότι η καταλογιστική πράξη παραβιάζει *την* απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας και της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του εξυπηρετούμενου δημόσιου σκοπού της αποκατάστασης της δημοσιονομικής νομιμότητας και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του (ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δικαίωμα προς εργασία και σεβασμός της περιουσίας του). Ειδικότερα, ισχυρίζεται ότι ήδη τιμωρήθηκε με την ανάκληση του διορισμού του (απώλεσε την εργασία του) και με τις εκδοθείσες ποινικές δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες δεν τον αθώωσαν αλλά έπαυσαν την σε βάρος του ποινική δίωξη λόγω των ευμενών νομοθετικών μεταβολών του Ποινικού Κώδικα, καθώς και ότι η απώλεια της εργασίας του και η ποινική καταδίκη του σε πρώτο βαθμό αρκούν για την αποκατάσταση της τρωθείσας νομιμότητας. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 648/2025 (Τμ. 3ο)	5. Εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδάφιο πρώτο *του Συντάγματος* (βλ. ΑΕΔ 14/2013, ΣτΕ Ολ. 2034/2011, ΣτΕ 640/2015, 4731/2014 κ.ά.) και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου (ΣτΕ Ολ. 2034/2011, ΣτΕ 640/2015, 4731/2014, 1508/2002 κ.ά.), καθώς και η αρχή της προβλεψιμότητας, επιβάλλουν τη διατήρηση ευνοϊκών για τον καλόπιστο διοικούμενο νομικών και πραγματικών καταστάσεων που δημιουργήθηκαν δυνάμει διοικητικής πράξης, η ανατροπή των οποίων δεν θα μπορούσε να προβλεφθεί από τον θιγόμενο, εκτός εάν η ανατροπή των καταστάσεων αυτών επιβάλλεται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή απαιτείται, ενόψει και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, η τήρηση μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των δικαιωμάτων ή των νόμιμων προσδοκιών των θιγομένων από τη μεταβολή του νομοθετικού καθεστώτος ή από την ανάκληση των πράξεων της διοίκησης. [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 77/2025 (Τμ. 6ο)	14. Με την 1389/2021 απόφαση της Ολομέλειας κρίθηκε ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους, καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού

	συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, κρίθηκε ότι η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. Συνεπώς, οι σχετικές αγωγικές αξιώσεις των εναγουσών πρέπει να απορριφθούν ως νόμω αβάσιμες. [Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης κατά τα οριζόμενα στο σκεπτικό]
ΕλΣυν 47/2025 (Τμ. 3ο)	20. Περαιτέρω, με τον δεύτερο λόγο έφεσης προβάλλεται ότι ο μη συνυπολογισμός ως συνταξίμου του επίμαχου διαστήματος «λόγω εκκρεμοδικίας», ως αναγράφεται στην προσβαλλόμενη, παραβιάζει την κατ' άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας καθώς και το κατ' άρθρα 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περιουσιακό δικαίωμα του εκκαλούντος, δοθέντος ότι αυτός λάμβανε κατά το διάστημα τούτο αποδοχές επί των οποίων διενεργούνταν οι προβλεπόμενες ασφαλιστικές εισφορές, δεν είχε δε καταδικασθεί εισέτι αμετακλήτως από ποινικό δικαστήριο ενώ είχε δικαιωθεί με την από ...2011 απόφαση του ΕΔΔΑ για την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς του. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 547/2025 (Τμ.1ο)	4. Σύμφωνα με την αρχή της χρηστής και εύρυθμης διοίκησης, η οποία καθορίζει τα όρια δράσης των οργάνων της Διοίκησης στο πλαίσιο άσκησης των αρμοδιοτήτων τους, όπως γίνεται παγίως δεκτό από το Δικαστήριο τούτο (βλ. Ελ.Συν. Ολ. 1246/2014, 1114/2007, 1453/2006, Ι Τμ. 74, 641/2018, 237, 1991/2017, 3465, 3458/2014, 905/2010, 2391/2008, 1214/2007), στις περιπτώσεις που έχουν καταβληθεί αχρεωστήτως αποδοχές, η αναζήτηση και επιστροφή αυτών αντίκειται στις αρχές της εύρυθμης και χρηστής διοίκησης, εφόσον: α) κρίνεται, κατόπιν εκτίμησης των συγκεκριμένων σε κάθε περίπτωση συνθηκών και της επί μακρόν χρόνο συμπεριφοράς των αρμοδίων κρατικών οργάνων, ότι δημιουργήθηκε στο λαβόντα σταθερή και δικαιολογημένη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος αυτών και, συνεπώς, τις εισέπραξε καλοπίστως (πρβλ. ΕΔΔΑ της 15.9.2009 «Moskal κατά Πολωνίας», σκ. 72, της 5.1.2000 «Beyeler κατά Ιταλίας», σκ. 119 έως 122) και β) προκύπτει, από την εκτίμηση των στοιχείων της προσωπικής, οικογενειακής και περιουσιακής του κατάστασης, ότι η αναζήτηση, μετά την πάροδο μακρού χρόνου, και η απόδοση των οφειλομένων θα δημιουργήσει στον ίδιο ή/και την οικογένειά του, σοβαρές και απρόβλεπτες οικονομικές δυσχέρειες με άμεση δυσμενή επίδραση στα μέσα διαβίωσης αυτού ή/ και της οικογένειάς του, η οποία παρίσταται δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο από τον καταλογισμό σκοπό (πρβλ. ΕΔΔΑ, ό.π. Moskal, σκ. 74, 76). Αμφότερες οι ανωτέρω προϋποθέσεις (καλοπιστία και οικονομική αδυναμία) απαιτείται να συντρέχουν σωρευτικά και δεν αρκεί η συνδρομή μίας εξ αυτών για την άρση του επιβαλλόμενου μέτρου επιστροφής (βλ. Ελ.Συν. αποφ. Ολομ. 458/2002, 1680/2009), καθόσον, πλην της καλόπιστης είσπραξης, πρέπει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να αποδεικνύεται η πραγματική διατάραξη της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του επιδιωκόμενου με την επιστροφή των αχρεωστήτως ληφθέντων σκοπού γενικού συμφέροντος και των περιουσιακών δικαιωμάτων του λαβόντος (βλ. Ελ.Συν. Ι Τμ. 957/2016, 6509, 4195, 938/2015, 3710/2014, 2508/2010, ΕΔΔΑ, ό.π., Moskal,

σκ. 74). 5. Σύμφωνα με *τον* γενικό κανόνα που διατυπώνεται στο *άρθρο* 904 εδ. α΄ *του* Α.Κ., ο οποίος *τυγχάνει* εφαρμογής και στο πλαίσιο εννόμων σχέσεων δημοσίου δικαίου (βλ. ΣτΕ 4558/2012, ΑΠ 82/2013, 786/1995), «όποιος έγινε πλουσιότερος χωρίς νόμιμη αιτία από την περιουσία ή με ζημία άλλου έχει υποχρέωση να αποδώσει την ωφέλεια». Οι προϋποθέσεις που περιέχονται στο πραγματικό της εν λόγω διάταξης, το βάρος επίκλησης και απόδειξης των οποίων φέρει ο εκκαλών για τη θεμελίωση και το ορισμένο της προβαλλόμενης από αυτόν ένστασης αδικαιολόγητου πλουτισμού, την οποία (ένσταση) το Ελεγκτικό Συνέδριο έχει κατ' αρχήν δικαιοδοσία να κρίνει (ΕλΣυν Ολομ. 543/2013), είναι: α) ο πλουτισμός του υπέρ ου ο καταλογισμός, β) η επέλευση του πλουτισμού εις βάρος του εκκαλούντος και, επομένως, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ πλουτισμού και επιβάρυνσης του εκκαλούντος και γ) η έλλειψη νόμιμης αιτίας, που καθιστά τη διατήρηση του πλουτισμού αδικαιολόγητη. Εν όψει τούτων, στην περίπτωση κατά την οποία δημόσιος υπάλληλος καταλογίζεται με τις εισπραχθείσες από αυτόν αποδοχές του χρονικού διαστήματος που μεσολαβεί από την αυτοδίκαιη απόλυσή του μέχρι το πέρας της εν τοις πράγμασι παροχής των υπηρεσιών του, ο καταλογισμός του ως νόμιμη αιτία έχει *την*, κατ' *άρθρο* 96 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 4270/2014, υποχρέωση του λαβόντος σε αποκατάσταση του ελλείμματος στη δημόσια διαχείριση από τη συνέχιση της καταβολής σε αυτόν αποδοχών, παρά την παύση οποιασδήποτε αξίωσής *του* για μισθό, με συνέπεια η ερειδόμενη στα *άρθρα* 904 επ. *του* Α.Κ. ένσταση *του* αυτοδικαίως απολυθέντος υπαλλήλου προς άρση του σε βάρος του καταλογισμού να είναι νόμω αβάσιμη και για το λόγο αυτό απορριπτέα (ΕλΣυν Ι Τμ. 3465/2014, 1122/2016, 1016/2017, 1885/2018, πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 1269/2019 σκ. 18). Ανεξαρτήτως *των* ανωτέρω, από *το* συνδυασμό *των* διατάξεων *των άρθρων* 904, 905 και 281 *του* Αστικού Κώδικα και *των* προαναφερόμενων *άρθρων του* Υπαλληλικού Κώδικα, συνάγεται, επίσης, ότι αποκλείεται η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, όταν η εργασία παρασχέθηκε χωρίς νόμιμο έρεισμα από καταδικασθέντα κατά τα ανωτέρω υπάλληλο, ο οποίος, παρά τη δημοσίευση της αμετάκλητης καταδικαστικής σε βάρος του απόφασης, που επισύρει την αυτοδίκαιη έκπτωσή του από την υπηρεσία, εξακολούθησε να παρέχει τις υπηρεσίες του στο Δημόσιο, παραλείποντας να ενημερώσει σχετικά την υπηρεσία του, καθόσον η αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών, αυτών δηλαδή που καταβλήθηκαν σε αυτοδικαίως εκπεσόντα υπάλληλο, ο οποίος συνέχισε να παρέχει τις υπηρεσίες του μετά την αμετάκλητη καταδίκη του, υπηρετεί θεμιτό σκοπό δημοσίου συμφέροντος, δηλαδή την αφαίρεση από τον υπάλληλο κάθε κινήτρου για την απόκρυψη από την υπηρεσία του της καταδίκης του και την εντεύθεν καταστρατήγηση των ανωτέρω απορρεουσών από την αρχή της αξιοκρατίας διατάξεων περί αυτοδίκαιης έκπτωσης (ΕλΣυν Ι Τμ. 239/2017). Σε κάθε περίπτωση, η υπηρεσία, που παρέχει ο δημόσιος υπάλληλος μετά την ως άνω αυτοδίκαιη λύση της εργασιακής σχέσης του και μέχρι την παύση της παροχής της εργασίας του, δεν δημιουργεί καμία αξίωση αμοιβής, αφού η εν λόγω υπηρεσία δεν παρέχεται σε καμιά περίπτωση με βάση υπάρχουσα έγκυρη υπαλληλική σχέση και ως εκ τούτου δεν δημιουργεί αξίωση από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, δεδομένου ότι τέτοιος πλουτισμός δεν προκύπτει για το Δημόσιο, στο μέτρο που αυτό (Δημόσιο) στη θέση του διατηρηθέντος, παρά την αυτοδίκαιη απόλυσή του, υπαλλήλου, δεν θα προσλάμβανε άλλον και δεν θα υποβαλλόταν έτσι αναγκαίως στις δαπάνες αμοιβής του (μισθούς κλπ.) με αντίστοιχη ωφέλεια (βλ. ΕλΣυν Ι Τμ. 1016/2017, πρβλ. ΑΠ 401/2015).
6. Κάμψη πάντως των ανωτέρω θα ήταν δυνατόν να υπάρξει σε περιπτώσεις, όπου οι προσωπικές και εργασιακές συνθήκες του

	υπαλλήλου και οι επιπτώσεις, που με τον καταλογισμό επέρχονται στην προσωπική και οικονομική κατάστασή του, θα καθιστούσαν *τον* καταλογισμό αντίθετο στην απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, υπό το φως *της* οποίας πρέπει να ερμηνεύεται *το άρθρο* 96 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 4270/2014 (1191/2024 Πρώτο Τμήμα). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 426/2025 (Τμ. 3ο)	18. Ωστόσο, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδάφιο πρώτο *του Συντάγματος* και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, καθώς και η αρχή της προβλεψιμότητας, επιβάλλουν τη διατήρηση ευνοϊκών για τον καλόπιστο διοικούμενο νομικών και πραγματικών καταστάσεων που δημιουργήθηκαν δυνάμει διοικητικής πρακτικής, η ανατροπή των οποίων δεν θα μπορούσε να προβλεφθεί από τον θιγόμενο, εκτός εάν η ανατροπή των καταστάσεων αυτών επιβάλλεται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Ακόμη και στην περίπτωση αυτή, όμως, ενόψει και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, απαιτείται η τήρηση μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των δικαιωμάτων ή των νομίμων προσδοκιών των θιγομένων από την ανατροπή της ευνοϊκής νομικής ή πραγματικής κατάστασης (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 1651/2023 σκ. 37, 746/2017 σκ. 17, 750/2017 σκ. 16, Τρίτο Τμήμα 804/2024, πρώην ΙΙ Τμήμα 1566/2017, 332/2017). 19. Στην προκειμένη υπόθεση, από το σύνολο των στοιχείων του φακέλου προκύπτει ότι η παρακράτηση από τις εν ενεργεία αποδοχές του εκκαλούντος αυξημένων εισφορών για σύνταξη, ήτοι βάσει των ανώτερων αποδοχών που ελάμβαναν οι ομοιόβαθμοί του υπάλληλοι του Ο.Γ.Α. και όχι βάσει των πράγματι καταβαλλομένων σε αυτόν αποδοχών ως υπαλλήλου του Υπουργείου Γεωργίας, οφείλεται αποκλειστικά στην ερμηνεία των οικείων διατάξεων από τη Διοίκηση και τη συνακόλουθη επί μακρό χρόνο εφαρμογή τους. Ο εκκαλών, ο οποίος ούτε επηρέασε καθ' οιονδήποτε τρόπο την επίμαχη παρακράτηση αυξημένων ασφαλιστικών εισφορών από τις αποδοχές ενεργείας του, ούτε μπορούσε να διαγνώσει τον εσφαλμένο χαρακτήρα της, κατέβαλλε καθ' όλη τη διάρκεια του υπηρεσιακού του βίου τις επιβαλλόμενες από τη Διοίκηση σε βάρος του αυξημένες ασφαλιστικές εισφορές με την εύλογη πεποίθηση ότι η ίδια ερμηνεία και εφαρμογή των επίμαχων διατάξεων διέπει και τον κανονισμό της σύνταξής του. Το πρώτον μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία και μετά από την υποβολή ερωτήματος προς το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, η Διοίκηση, η οποία εισέπραξε καθ' όλη τη διάρκεια του υπηρεσιακού βίου του εκκαλούντος τις αυξημένες εισφορές, διαπίστωσε ότι η σύνταξή του πρέπει να κανονιστεί βάσει των πράγματι καταβαλλόμενων σε αυτόν αποδοχών ως υπαλλήλου του Υπουργείου Γεωργίας, αποσυνδέοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις επιβληθείσες σε βάρος του καθ' όλη τη διάρκεια του υπηρεσιακού του βίου εισφορές από τον κανονισμό της σύνταξής του μετά την αποχώρησή του από την υπηρεσία. [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 763/2025 (Τμ. 1ο)	5. Με *τις* προεκτεθείσες διατάξεις *του άρθρου* 39 παρ. 1 *του* ν. 4509/2017 ερμηνευόμενες σύμφωνα με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από *την* αρχή *του* κράτους δικαίου και ιδίως από *τα άρθρα* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδ. α΄ *του Συντάγματος*, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, καθώς και *την* αρχή *της* αναλογικότητας

	κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, θεσπίζεται, από τη λήξη του οικονομικού έτους εντός του οποίου δημιουργήθηκε το διαχειριστικό έλλειμμα, γενική δεκαετής παραγραφή για την αξίωση του δικαιούχου να απαιτήσει αναπλήρωση του ελλείμματος με την έκδοση καταλογιστικής πράξης σε βάρος *του* υποχρέου (βλ. σχετικά *την* αιτιολογική έκθεση επί *του άρθρου* αυτού). Με τις διατάξεις αυτές, οι οποίες εντάχθηκαν μεν στον νόμο 4509/2017 που τροποποιεί τον Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, ρυθμίζουν όμως την άσκηση της καταλογιστικής αρμοδιότητας τόσο των οργάνων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, όσο και των αρμοδίων οργάνων της διοίκησης (π.χ. οικονομικών επιθεωρητών), αντικαταστάθηκε η εικοσαετής παραγραφή *του* Αστικού Κώδικα (*άρθρο* 249) για *τις* αξιώσεις που γεννώνται από της ισχύος της και εφεξής, καθώς και για αυτές που ήδη υφίσταντο κατά τον χρόνο της έναρξης ισχύος τους, αρκεί η διαδικασία καταλογισμού να μην έχει ολοκληρωθεί με την έκδοση καταλογιστικής απόφασης κατά τον χρόνο αυτό [βλ. ΕλΣυν Ολ. 2000/2020 σκ. 4-12, Πρακτικά της 11ης Γεν. Συν. της 21.4.2021 Θέμα Β΄, καθώς και *την* ήδη ισχύουσα διάταξη *του άρθρου* 152 *του* ν. 4820/2021 (Α΄ 130/23.7.2021), με *την* οποία θεσπίζεται δεκαετής παραγραφή της αξίωσης προς αναπλήρωση διαχειριστικού ελλείμματος, καθώς και *τη* μεταβατική διάταξη *του άρθρου* 163 παρ. 1 *του* ίδιου νόμου για την εφαρμογή της σε σχετικές αξιώσεις από παρελθούσες χρήσεις, εφόσον δεν έχει εκδοθεί καταλογιστική πράξη μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού]. Περαιτέρω, με *το* εδάφιο β΄ *της* παραγράφου 1α *του άρθρου* 39 *του* ν. 4509/2017, σε περίπτωση συρροής δημοσιονομικής και ποινικής ευθύνης του υποχρέου θεσπίζεται ως λόγος αναστολής της παραγραφής η άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος του μέχρι τη θέση σε ισχύ του ως άνω νόμου (22.12.2017), η οποία (αναστολή) παύει με την έκδοση αμετάκλητης απόφασης του ποινικού δικαστηρίου επί της ασκηθείσας δίωξης. Και ναι μεν δεν κωλύεται η επιδίωξη της αξίωσης του Δημοσίου προς αναπλήρωση του ελλείμματος που προκλήθηκε σε παρελθούσες χρήσεις ακόμα και μετά την πάροδο δεκαετίας από τη δημιουργία του ελλείμματος (πρβλ. ΕΔΔΑ απόφ. της 3.11.2022, Vegotex International S.A. κατά Βελγίου, σκ. 32-36) εφόσον μέχρι τη θέση σε ισχύ του ν. 4509/2017 έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος του υποχρέου, δεν τίθεται όμως ζήτημα εφαρμογής της διάταξης αυτής περί αναστολής της παραγραφής σε περίπτωση έκδοσης αμετάκλητης απόφασης του ποινικού δικαστηρίου επί της ασκηθείσας ποινικής δίωξης πριν από την ως άνω ημερομηνία. [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 490/2025 (Τμ. 2ο)	18. Τέλος, με την ένδικη έφεση, η εκκαλούσα προβάλλει ότι η προσβαλλόμενη καταλογιστική πράξη αντίκειται στην κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, ισχυρίζεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της δυσμενούς οικονομικής της κατάστασης, σε συνδυασμό και με την αδικαιολόγητη καθυστέρηση αναζήτησης από τη διοίκηση των καταβληθεισών σε αυτήν αποδοχών, το ποσό με το οποίο καταλογίστηκε, παρίσταται υπέρογκο, διαταράσσοντας τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ του υπηρετούμενου με την επιβολή του επίμαχου καταλογισμού σκοπού και της προστασίας της περιουσίας της. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι ο εις βάρος της καταλογισμός θα πρέπει να περιοριστεί, κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, στο 1/3 του συνόλου των αποδοχών που έλαβε κατά το ένδικο χρονικό διάστημα, διότι, μετά τη λήξη της εκπαιδευτικής της άδειας, παρέμεινε στην υπηρεσία έξι (6) έτη, έναντι της σύμφωνα με τον νόμο υποχρεωτικής παραμονής της για εννέα (9) έτη. [Απορρίπτει την έφεση]

ΕλΣυν 889/2025 (Τμ. 3ο)	20.2. Η κρίση του Ειδικού Δικαστηρίου διαφοροποιήθηκε αναφορικά με τις περικοπές που επιβλήθηκαν στις συντάξεις *των* δικαστικών λειτουργών με *τις* διατάξεις *του άρθρου* πρώτου παρ. Β υποπαρ. Β.3 του ν. 4093/2012. Ειδικότερα, κατά την κρίση του, ανεξαρτήτως του ότι η περικοπή αυτή συνυπολογιζόμενη με τις περικοπές που είχαν προηγηθεί, υπερβαίνει, λόγω του επελθόντος σωρευτικού αποτελέσματος και της έκτασής της, το όριο του αναγκαίου μέτρου κατά παράβαση *της συνταγματικής* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*), λαμβανομένου υπόψη και ότι επιβαρύνει για πολλοστή φορά, την ίδια ομάδα θιγόμενων προσώπων, κατά παράβαση της υποχρέωσης όλων των πολιτών για εκπλήρωση του χρέους *της* κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), επιπρόσθετα για *την* επιβολή της έγινε χρήση ένα αμιγώς ποσοτικού (αριθμητικού) κριτηρίου συναπτόμενου με την επίτευξη συγκεκριμένης μεσοσταθμικής μείωσης του εν γένει μισθολογικού κόστους του Δημοσίου, γεγονός που καθιστά το κριτήριο αυτό προδήλως απρόσφορο, καθόσον δεν ελήφθη υπόψη η ιδιαίτερη συνταξιοδοτική μεταχείριση των δικαστικών λειτουργών, *την* οποία κατοχυρώνει *το Σύνταγμα* στις διατάξεις *των άρθρων* 26, 87 παρ. 1 και 2, 88 παρ. 2, ως εγγύηση για την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας της δικαστικής λειτουργίας και της μέσω αυτής παροχής στους πολίτες αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Δεν ελήφθη δηλαδή πρόνοια για τη διατήρηση της απαιτούμενης από το Σύνταγμα σταθερής αναλογίας μεταξύ των συντάξεων και των σύμφωνα με το Σύνταγμα καθοριζομένων αποδοχών ενεργείας των δικαστικών λειτουργών. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1256/2025 (Τμ. 2ο)	22. Τέλος, η εκκαλούσα προβάλλει ότι η καταλογιστική πράξη παραβιάζει *την* απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας. Ειδικότερα, εκθέτει ότι ο καταλογισμός δεν τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τον σκοπό αποκατάστασης της χρηματικής διαχείρισης του Δήμου και ότι επιβάλλεται κατ' αυτής δυσανάλογο οικονομικό βάρος σε σχέση με τον βαθμό υπαιτιότητάς της, τον «τυπικό» χαρακτήρα του ελλείμματος και την έκταση απόκλισής της από τη δημοσιονομική νομιμότητα. Κατ' αρχάς, ο λόγος αυτός προβάλλεται αόριστα και αναπόδεικτα, καθόσον η εκκαλούσα αρκείται στην απλή παράθεση *των* κριτηρίων που απαριθμούνται στον νόμο (*άρθρο* 150 ν. 4820/2021), ενώ δεν προσκομίζει κανένα στοιχείο αναφορικά με την προσωπική και οικονομική κατάστασή της. 23. Εντούτοις, το Δικαστήριο, οφείλει να ελέγξει, και αυτεπαγγέλτως, κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, εάν επιτυγχάνεται μία δίκαιη ισορροπία, μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημοτικής διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση. Στην προκειμένη περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη α) το χαμηλό ύψος του καταλογιζόμενου ποσού (2.000 ευρώ), β) το ότι δεν προέκυψε, εάν πράγματι αποδόθηκαν τα αναλωθέντα ποσά της πάγιας προκαταβολής στην εκκαλούσα, γ) το ότι η τελευταία βαρύνεται με ελαφρά αμέλεια ως προς την πρόκληση του διαπιστωθέντος ελλείμματος, δ) το ότι η Δ.Ε. Αράχωβας δεν διέθετε αυτοτελή ταμειακή υπηρεσία και όλες οι καταχωρήσεις, συναλλαγές και τα λοιπά στοιχεία τηρούνταν στην ταμειακή υπηρεσία του Δήμου Διστόμου -Αράχωβας -Αντίκυρας αλλά και ε) το γεγονός ότι η εκκαλούσα διέθεσε ποσά καθ' υπέρβαση του αποδοθέντος σε αυτήν ποσού πάγιας προκαταβολής, σε συνδυασμό με το ότι στ) κάποιες από αυτές διενεργήθηκαν, δίχως να προβλέπεται η διάθεσή τους από την πάγια προκαταβολή, καθώς

	και ότι ζ) ελλείψει προσκόμισης οικονομικών στοιχείων εκ μέρους της εκκαλούσας δεν προκύπτει ότι η επιστροφή του καταλογισθέντος ποσού θα επιφέρει ιδιαιτέρως δυσμενείς συνέπειες σε βάρος της προσωπικής και περιουσιακής κατάστασή της, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο επίμαχος καταλογισμός πρέπει να περιοριστεί από το ποσό των δύο χιλιάδων (2.000,00) ευρώ στο ποσό των χιλίων (1.000,00) ευρώ και να μεταρρυθμιστεί, αναλόγως, η προσβαλλόμενη πράξη. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 989-90/2025 (Τμ. 4ο)	10. Περαιτέρω, ενόψει των αρχών της υπεροχής και της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, οι διαδικαστικές εγγυήσεις και τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται για την ικανοποίησή του δεν εξαντλούνται στην ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο αλλά περιλαμβάνουν και την υποχρέωση της Διοίκησης [Δημόσιο, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.)] να συμμορφώνεται, χωρίς καθυστέρηση, προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής (βλ., ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, ΙΙ Τμ. 577/2017, μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», σκ. 43 - 44, της 21.6.2007 «Γεωργούλης κλπ. κατά Ελλάδος», σκ. 23, της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», σκ. 24 κ.ά.). Η συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις συνιστά ουσιώδη απαίτηση σύμφυτη προς *τη συνταγματική* αρχή *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ α΄ *του Συντάγματος*) που διατρέχει ως θεμελιώδης αρχή και την ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυνΤέταρτο Τμ. 2223/2022, και ΕΔΔΑ αποφ. της 19.7.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», παρ. 40 - 41, της 22.12.2015 , Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας, αρ. 32259/02, παρ. 3Α, της 6.4.2017 , Βασιλειάδου κατά Ελλάδας, αρ. 32884/09, παρ. 33, Τρ. Συμβούλιο Συμμόρφωσης Ολ. ΣτΕ 72, 28/2020 κ.α.). Στο πλαίσιο αυτό και ενόψει του ότι η εκτέλεση μίας τελεσίδικης και υποχρεωτικής δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ίδιας της δίκης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), αποφ. ΕΔΔΑ της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33), με *την* ως άνω ρύθμιση *του άρθρου* 95 παρ. 5 *του Συντάγματος*, που θεσπίσθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ως κανόνας παραπληρωματικός *του* κατοχυρωμένου στο *άρθρο* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* δικαιώματος δικαστικής προστασίας, υπό *το* φως και *του άρθρου* 6 παρ. 1 *της* ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 19.3.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», της 14.12.1999 «Αντωνακόπουλος και Βορτσελά κατά Ελλάδος», της 25.3.1999 «Ιατρίδης κατά Ελλάδος», *της* 8.4.2004 «Assanidze κατά Γεωργίας») αλλά και *των άρθρων* 2 παρ. 3 και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, κατοχυρώθηκε και ρητώς η υποχρέωση της Διοικήσεως να συμμορφώνεται προς το περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων. Και τούτο, διότι το πολυεπίπεδα κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, θα ήταν πλασματικό εάν η έννομη τάξη ανεχόταν να παραμένει ανενεργή μία δικαστική απόφαση σε βάρος του δικαστικώς δικαιωθέντος διαδίκου (βλ. μεταξύ άλλων αποφ. ΕΔΔΑ της 28.5.2020 , Βασιλόπουλος κατά Ελλάδος, σκ. 42, της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33 και της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 2.12.2005 , Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Θήρας κατά Ελλάδας σκ. 34). Ειδικότερα, με τις διατάξεις αυτές επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων από το Κράτος για τη ρύθμιση, οργάνωση και λειτουργία ενός πλήρους συστήματος δικαστικής προστασίας με σκοπό την άμεση και πραγματική ικανοποίηση του δικαιωθέντος

διαδίκου έναντι του Δημοσίου, που περιλαμβάνει προεχόντως την υποχρέωση συμμορφώσεως της Διοικήσεως προς τις δικαστικές αποφάσεις, ήτοι την υποχρέωση αυτής να προβαίνει με θετικές ενέργειες ή παραλείψεις σε αναμόρφωση των νομικών και πραγματικών καταστάσεων για την πραγμάτωση των κριθέντων με αποφάσεις ή πράξεις της οργάνων της δικαστικής λειτουργίας, ως αναγκαία συνθήκη για την πραγματική προστασία των πολιτών και την αποκατάσταση της νομιμότητας (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σεως της 19.3.2003 (Θέμα Α), ΙΙ Τμ. 577/2017, Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, ΣτΕ 914/2013, 4775/2012, ΕΔΔΑ αποφ. της 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», της 18.2.2010 «Ματθαίου κατά Ελλάδος», της 21.6.2007 «Γεωργούλης κ.λπ. κατά Ελλάδος», της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», της 22.12.2005 «Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος», της 27.5.2004 «Μεταξάς κατά Ελλάδος» και της 11.12.2003 «Καραχάλιος κατά Ελλάδος»).

[…]

41. Εναπόκειται, κατ' αρχήν, στην ευχέρεια του νομοθέτη, ενόψει και των εκάστοτε δημοσιονομικών συνθηκών να μεταβάλλει για το μέλλον το συνταξιοδοτικό καθεστώς των βουλευτών, δοθέντος ότι δεν κατοχυρώνεται ούτε από την εθνική ούτε από τη διεθνή έννομη τάξη δικαίωμα σε συντάξεις συγκεκριμένου ύψους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 287/2008 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1286, 1283/2012 και Ε.Δ.Δ.Α. Skorkiewicz κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 1.6.1999 , Domalewski κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 15.6.1999 , Kjartan Asmundsson κατά Ισλανδίας, απόφαση της 30.3.2005 , Lakicevic και λοιποί κατά Μοντενέγκρο και Σερβίας, απόφαση της 13.3.2012 , σκ. 60 επ. ιδίως δε σκέψη 70, Stefanetti και άλλοι κατά Ιταλίας, απόφαση της 15.4.2014 , σκ. 60 επ.). Ειδικότερα, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια, στο βαθμό που δεν επηρεάζονται ήδη θεμελιωμένα δικαιώματα, να τροποποιεί τους όρους απονομής *της* βουλευτικής σύνταξης [βλ. ενδεικτικώς *άρθρο* 3 παρ. 1 ν. 3670/2008 με *τις* διατάξεις του οποίου αυξήθηκε ο ελάχιστος χρόνος βουλευτείας στα οκτώ έτη, καθώς και *άρθρο* 18 *του* ν. 2084/1992 με *τις* διατάξεις *του* οποίου τροποποιήθηκε το ηλικιακό όριο καταβολής της σύνταξης], όπως και στην περίπτωση του θεσμικά συγγενούς ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος του Δημοσίου. Παράλληλα, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* Πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021), δύναται, κατ' αντιστοιχία προς τα ισχύοντα στις συντάξεις των λοιπών δημοσίων λειτουργών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, 137/2019, 32/2018, 244/2017) να επιβάλλει βάρη και στις βουλευτικές συντάξεις, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές (περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά., πρβλ. προπαρατεθείσα. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 15.10.2020 , Τ - 389/19 κ.ά. κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σκ. 191). Και τούτο χωρίς να απαιτείται η έκδοση απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής για *την* επιβολή αυτών, αφού με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος*, ο *συνταγματικός* νομοθέτης ρητώς επιτάσσει μόνο τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. Ωστόσο, η αρχή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, απαιτεί *τα* βάρη αυτά που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ειδικής αυτής συνταξιοδοτικής σχέσης, να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της κατηγορίας αυτής, όσο και προς τον σκοπό που επιδιώκει η

νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της κατηγορίας αυτής, η σύνδεσή της με την εισαγόμενη ρύθμιση, η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014 και ΣτΕ Ολ. 2287 - 2290/2015).

[…]

66. Επειδή, άλλωστε α) η ως άνω απόφαση της Βουλής ελήφθη εντός *του συνταγματικού* πλαισίου αυτονομίας *της*, κατ' *άρθρο* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος*, να επιλέγει κυριαρχικά την ποσοτική βάση υπολογισμού της αποζημίωσης, αναλόγως των εκάστοτε κρατουσών συνθηκών, κατά τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται το ύψος της στην βασική συνταγματική της αποστολή και να μην θίγεται η πρακτική της αποτελεσματικότητα, β) η απόφαση αυτή είχε ως γνώμονα *την* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 γ *του Συντάγματος*, σε συνδυασμό με *τις* διατάξεις *των άρθρων* 26 παρ. 1 α και 73 έως 80 του Συντάγματος, έμπρακτη αναγνώριση της διαχρονικής θεσμικής ευθύνης του νομοθετικού σώματος και της ενεργού συμβολής του στο χρέος της εθνικής κοινωνικής αλληλεγγύης στο πλαίσιο αντιμετώπισης της συνεχιζόμενης δημοσιονομικής κρίσης, με συνέπεια να υφίσταται, σε αρμονία προς την αρχή *της* αναλογικής - διαφοροποιητικής ισότητας, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος* και *της* ισοτιμίας *των* λειτουργιών, κατ' *άρθρα* 1, 26 παρ. 1, 73 επ., 87 επ. του Συντάγματος, θεμιτός λόγος διαφοροποίησης του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης από το επίπεδο των αποδοχών του Προέδρου Ανωτάτου Δικαστηρίου, από τις οποίες γίνεται μόνο ποσοτική και όχι λειτουργική αποσύνδεση, αφού το ειδικό μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών, όπως μάλιστα αυτό είχε διαμορφωθεί πριν από την δημοσιονομική κρίση, εξακολουθεί να αποτελεί το κατ' αρχήν σύστημα αναφοράς με μία περαιτέρω εύλογη μείωση του βασικού μισθού και του χρονεπιδόματος κατά 10%, σε αρμονία προς *τις* απορρέουσες από *τα άρθρα* 26 παρ. 1 και 3 *του Συντάγματος* αρχές της διάκρισης και της ισοτιμίας της νομοθετικής και δικαστικής λειτουργίας, γ) δεν υφίσταται υπέρτερης τυπικής ισχύος διάταξη ή αρχή που να κωλύει την εφεξής μεταβολή του ύψους της βουλευτικής σύνταξης (βλ. και ΣτΕ Ολ. 2130 - 2134/2023), δ) η σύμμετρη αντανακλαστική μείωση της βουλευτικής σύνταξης με βάση *τις* σαφείς και προβλέψιμης εφαρμογής ρυθμίσεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *του* ν.δ/*τος* 99/1974 και 8 παρ. 1 εδ.α΄ του Ζ/1975 Ψηφίσματος, συνιστά απόρροια της φύσης της σύνταξης αυτής ως συνέχειας της βουλευτικής αποζημίωσης προς ενίσχυση των θεσμικών εγγυήσεων που περιβάλλουν τον βουλευτή, εναρμονίζεται δε με την αρχή της εύλογης αναλογίας της βουλευτικής σύνταξης με το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης, ενώ αντίθετη εκδοχή θα αναιρούσε το δικαιολογητικό θεμέλιο θέσπισης της βουλευτικής σύνταξης ως παραπληρωματικής της αποζημίωσης παροχής μετά την λήξη της θητείας των αιρετών οργάνων και ε) το επιβαλλόμενο στις βουλευτικές συντάξεις πρόσθετο βάρος δικαιολογείται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής συνταξιούχων που θεμελιώνουν το σχετικό δικαίωμά τους στην ιδιότητα του μέλους του νομοθετικού σώματος και μετέχοντος στην κοινοβουλευτική λειτουργία, στον πυρήνα της οποίας τοποθετείται η διασφάλιση της υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας που δύναται να δικαιολογήσει μία πρόσθετη θεσμική ευθύνη

συμμετοχής στα δημόσια βάρη όταν λαμβάνονται μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής (βλ. *άρθρα* 79 και 80 *του Συντάγματος*), πρέπει να γίνει δεκτό ότι, κατ' αρχήν, ενόψει αφενός των λειτουργικών ιδιαιτεροτήτων της βουλευτικής σύνταξης και αφετέρου του οριακού επί των σχετικών επεμβάσεων δικαστικού ελέγχου και με την επιφύλαξη όλως ιδιαίτερων προσωπικών περιστάσεων των δικαιούχων, τις οποίες οι ίδιοι οφείλουν να επικαλεσθούν και να αποδείξουν (πρβλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, ΙΙ Τμ. 930/2019, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1439/2020), η μείωση αυτή, συμποσούμενη και με τις προηγούμενες περικοπές, παρίσταται κατ' αρχήν συμβατή με τις αρχές της αξίας του ανθρώπου, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας και δεν προσβάλλει τον πυρήνα του συνταξιοδοτικού δικαιώματος και τις εξ αυτού απορρέουσες νόμιμες προσδοκίες των δικαιούχων κατά το Σύνταγμα ενώ, ως εκ του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης των εθνικών αρχών, δεν παραβιάζει ούτε και *τις* ελάσσονες επικουρικές εγγυήσεις *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ (βλ. και ΕλΣυνΤέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023).

[…]

77. Λαμβανομένων υπ' όψιν των αποφάσεων αυτών της Ολομέλειας και σύμφωνα με όσα αναλυτικώς εκτίθενται στις σκέψεις 6 έως και 10 της παρούσας, νομίμως κατ' αρχήν ασκείται αγωγή από συνταξιούχο βουλευτή με βάση *τις* διατάξεις *των άρθρων* 105 και 106 ΕισΝΑΚ σε συνδυασμό με εκείνες *των άρθρων* 914 και 932 ΑΚ, για *την* αποκατάσταση *της* υλικής και ηθικής ζημίας που υπέστη από την μη συμμόρφωση της Διοίκησης σε τελεσίδικη ή πολλώ μάλλον σε αμετάκλητη απόφαση του Ελεγκτικού Συνεδρίου με την οποία έγινε δεκτή έφεσή του κατά της άρνησης της συνταξιοδοτικής Διοίκησης να αναπροσαρμόσει *την* βουλευτική *του* σύνταξη σύμφωνα με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 57 *του* ν. 3691/2008 για *το* διάστημα από 1.1.2008 και εντεύθεν, δοθέντος ότι οι διατάξεις *του άρθρου* 23 παρ. 4 β *του* ν. 4387/2016 με τις οποίες εξουσιοδοτήθηκε η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση να προβεί στην ικανοποίηση των αξιώσεων των δικαστικώς δικαιωθέντων συνταξιούχων βουλευτών δεν ήραν την σχετική παρανομία, αφού δεν έχει εκδοθεί η σχετική υπουργική απόφαση. Στο πλαίσιο δε της δίκης επί της αγωγής, το Δικαστήριο, δεσμευόμενο από το δεδικασμένο που παράγει η τελεσίδικη απόφαση επί της έφεσης, εντός των υποκειμενικών και των αντικειμενικών ορίων αυτού, των τελευταίων εκτεινομένων από την έναρξη ισχύος του ως άνω νόμου (1.1.2008) μέχρι και την μεταβολή του νομικού καθεστώτος υπολογισμού των βουλευτικών συντάξεων, ήτοι μέχρι τις 31.12.2015 , καθόσον από 1.1.2016 εκκίνησε η ισχύς της 16345/2015 απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής, οφείλει, αφού διαπιστώσει την μη συμμόρφωση της Διοίκησης, να προσδιορίσει την έκταση *της* προς αποκατάσταση υλικής ζημίας, κατ' *άρθρο* 298 ΑΚ υπολογίζοντας *τις* διαφορές *των* συντάξεων που έλαβε ο ενάγων και εκείνων που θα ελάμβανε κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων εάν είχε χωρήσει η αναπροσαρμογή *της* σύνταξης βάσει *των* ως άνω διατάξεων *του άρθρου* 57 *του* ν. 3691/2009, στο ύψος που αυτή εκάστοτε ανερχόταν με βάση και τις επιγενόμενες νόμιμες αναπροσαρμογές, συνυπολογιζομένων και των κριθεισών ως συνταγματικών περικοπών των συντάξεων, όχι όμως και εκείνων που κρίθηκαν μη συνταγματικές. Και *τούτο*, διότι *το* Δικαστήριο, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α *του Συντάγματος* αρχής *του* κράτους δικαίου και *του* αποτυπούμενου στο *άρθρο* 93 παρ. 4 *του Συντάγματος* ειδικότερου κανόνα του, δεν δύναται να εφαρμόζει νόμο που αντιβαίνει στο Σύνταγμα, ζήτημα το οποίο εξετάζεται

	αυτεπαγγέλτως (βλ. ΕλΣυνΟλ1340/2024, 552/2023, 351/2006, πρβλ. ΣτΕ 1230/2006, 3195/2000). Τέλος, το Δικαστήριο δύναται εκτιμωμένων των περιστάσεων να επιδικάσει και εύλογη αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. [Δέχεται εν μέρει την αγωγή]
ΕλΣυν 944/2025 (Τμ. 4ο)	8. Ενόψει αυτών, ο θεσμός του δεδικασμένου, τον οποίον υπαγορεύουν οι αρχές της δίκαιης δίκης και της ασφάλειας δικαίου, ως μέσο διασφάλισης της συνοχής, της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων, καθώς και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλει να μη μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων, μετά την εξάντληση των προβλεπομένων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών (βλ ΕλΣυν Ολ. 1342/2024, 2477/2020, 1430/2010, 2324/2009, ΙΙ Τμ. 1565/2016, ΑΠ 313/2018, 1622/2017, ΣτΕ 1102 - 1104/2018, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 21.1.2020 , Samat κατά Τουρκίας, σκ. 53 και 54, της 28.10.1999 , Brumărescu κατά Ρουμανίας, σκ. 61, πρβλ. απόφ. ΔΕΕ Kapferer, C - 234/04, σκέψη 20, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, C - 526/08, σκέψη 26, και Thyssen Krupp Nirosta κατά Επιτροπής, C - 352/09 P, σκέψη 123). Δύναται δε να προβλέπεται η κάμψη του δεδικασμένου, με ρητές, σαφείς και προβλέψιμες διατάξεις μόνον σε περίπτωση ικανοποίησης υπέρτερων δικαιωμάτων των προσώπων ή συνδρομής επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος και στον βαθμό που δεν θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και των νόμιμων προσδοκιών των προσώπων, ενόψει *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι: «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. …» και με γνώμονα τη διασφάλιση της διατρέχουσας το σύστημα της ΕΣΔΑ αρχής της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων των προσώπων αφενός και αφετέρου της διασφάλισης της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος [βλ. συναφώς *τις* σε εκτέλεση *του άρθρου* 100 παρ. 4 *του Συντάγματος*, διατάξεις *του άρθρου* 51 παρ. 2 έως 5 *του* ν.δ/*τος* 345/1976 «Περί κυρώσεως *του* Κώδικος περί *του* κατά *το άρθρον* 100 *του Συντάγματος* Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου» (Α' 141) για την κάμψη του δεδικασμένου σε περίπτωση απόφασης του ΑΕΔ για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διάταξης *τυπικού* νόμου, καθώς και *τις* διατάξεις *των άρθρων* 109 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 165 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναίρεσης, *τις* ρυθμίσεις *των άρθρων* 105 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 179 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναθεώρησης, καθώς και *του άρθρου* 121Α *του* π.δ/*τος* 1225/1981, όπως είχε προστεθεί με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 75 *του* ν. 4055/2012 (Α΄ 51) και ήδη *των άρθρων* 215 επ. *του* ν. 4700/2020 για *την* αίτηση επανάληψης της διαδικασίας]. […] 11. Περαιτέρω, ενόψει των αρχών της υπεροχής και της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), οι διαδικαστικές εγγυήσεις και τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται για την ικανοποίησή του δεν εξαντλούνται στην ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο αλλά περιλαμβάνουν και την υποχρέωση της Διοίκησης [Δημόσιο, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.)] να συμμορφώνεται, χωρίς καθυστέρηση, προς τις δικαστικές

αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, ΙΙ Τμ. 577/2017, μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», σκ. 43 - 44, της 21.6.2007 «Γεωργούλης κλπ. κατά Ελλάδος», σκ. 23, της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», σκ. 24 κ.α.). Η συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις συνιστά ουσιώδη απαίτηση, σύμφυτη προς *τη συνταγματική* αρχή *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ α΄ *του Συντάγματος*) που διατρέχει ως θεμελιώδης αρχή και την ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυνΤέταρτο Τμ. 2223/2022, και ΕΔΔΑ αποφ. της 19.7.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», παρ. 40 - 41, της 22.12.2015 , Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας, αρ. 32259/02, παρ. 3Α, της 6.4.2017 , Βασιλειάδου κατά Ελλάδας, αρ. 32884/09, παρ. 33, Τρ. Συμβούλιο Συμμόρφωσης Ολ. ΣτΕ 72, 28/2020 κ.α.). Στο πλαίσιο αυτό και ενόψει του ότι η εκτέλεση μίας τελεσίδικης και υποχρεωτικής δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ίδιας της δίκης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), αποφ. ΕΔΔΑ της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33), με *την* ως άνω ρύθμιση *του άρθρου* 95 παρ. 5 *του Συντάγματος*, που θεσπίστηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ως κανόνας παραπληρωματικός *του* κατοχυρωμένου στο *άρθρο* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* δικαιώματος δικαστικής προστασίας, υπό *το* φως και *του άρθρου* 6 παρ. 1 *της* ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 19.3.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», της 14.12.1999 «Αντωνακόπουλος και Βορτσελά κατά Ελλάδος», της 25.3.1999 «Ιατρίδης κατά Ελλάδος», *της* 8.4.2004 «Assanidze κατά Γεωργίας») αλλά και *των άρθρων* 2 παρ. 3 και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), κατοχυρώθηκε και ρητώς η υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς το περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων. Και τούτο, διότι το πολυεπίπεδα κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, θα ήταν πλασματικό εάν η έννομη τάξη ανεχόταν να παραμένει ανενεργή μία δικαστική απόφαση σε βάρος του δικαστικώς δικαιωθέντος διαδίκου (βλ. μεταξύ άλλων αποφ. ΕΔΔΑ της 28.5.2020 , Βασιλόπουλος κατά Ελλάδος, σκ. 42, της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33 και της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 2.12.2005 , Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Θήρας κατά Ελλάδας σκ. 34). Ειδικότερα, με τις διατάξεις αυτές επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων από το Κράτος για τη ρύθμιση, οργάνωση και λειτουργία ενός πλήρους συστήματος δικαστικής προστασίας με σκοπό την άμεση και πραγματική ικανοποίηση του δικαιωθέντος διαδίκου έναντι του Δημοσίου, που περιλαμβάνει προεχόντως την υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, ήτοι την υποχρέωση αυτής να προβαίνει με θετικές ενέργειες ή παραλείψεις σε αναμόρφωση των νομικών και πραγματικών καταστάσεων για την πραγμάτωση των κριθέντων με αποφάσεις ή πράξεις της οργάνων της δικαστικής λειτουργίας, ως αναγκαία συνθήκη για την πραγματική προστασία των πολιτών και την αποκατάσταση της νομιμότητας (βλ. ΕλΣυν Ολ Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σεως της 19.3.2003 (Θέμα Α), ΙΙ Τμ. 577/2017, Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, ΣτΕ 914/2013, 4775/2012, ΕΔΔΑ αποφ. της 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», της 18.2.2010 «Ματθαίου κατά Ελλάδος», της 21.6.2007 «Γεωργούλης κ.λπ. κατά Ελλάδος», της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», της 22.12.2005 «Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος», της 27.5.2004 «Μεταξάς κατά Ελλάδος» και της 11.12.2003 «Καραχάλιος κατά Ελλάδος»).
[Απορρίπτει ως απαράδεκτη την αγωγή]

ΕλΣυν 954/2025 (Τμ. 4ο)	8. Ενόψει αυτών, ο θεσμός του δεδικασμένου, τον οποίον υπαγορεύουν οι αρχές της δίκαιης δίκης και της ασφάλειας δικαίου, ως μέσο διασφάλισης της συνοχής, της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων, καθώς και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλει να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων, μετά την εξάντληση των προβλεπομένων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών (βλ ΕλΣυν Ολ. 1342/2024, 2477/2020, 1430/2010, 2324/2009, ΙΙ Τμ. 1565/2016, ΑΠ 313/2018, 1622/2017, ΣτΕ 1102 - 1104/2018, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 21.1.2020 , Samat κατά Τουρκίας, σκ. 53 και 54, της 28.10.1999 , Brumărescu κατά Ρουμανίας, σκ. 61, πρβλ. απόφ. ΔΕΕ Kapferer, C - 234/04, σκέψη 20, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, C - 526/08, σκέψη 26, και Thyssen Krupp Nirosta κατά Επιτροπής, C - 352/09 P, σκέψη 123). Δύναται δε να προβλέπεται η κάμψη του δεδικασμένου, με ρητές, σαφείς και προβλέψιμες διατάξεις μόνον σε περίπτωση ικανοποίησης υπέρτερων δικαιωμάτων των προσώπων ή συνδρομής επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος και στον βαθμό που δεν θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και των νομίμων προσδοκιών των προσώπων, ενόψει *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. …» και με γνώμονα τη διασφάλιση της διατρέχουσας το σύστημα της ΕΣΔΑ αρχής της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων των προσώπων και αφετέρου της διασφάλισης της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος [βλ. συναφώς *τις* σε εκτέλεση *του άρθρου* 100 παρ. 4 *του Συντάγματος*, διατάξεις *του άρθρου* 51 παρ. 2 έως 5 *του* ν.δ/*τος* 345/1976 «Περί κυρώσεως *του* Κώδικος περί *του* κατά *το άρθρον* 100 *του Συντάγματος* Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου» (Α' 141) για την κάμψη του δεδικασμένου σε περίπτωση απόφασης του ΑΕΔ για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διάταξης *τυπικού* νόμου, καθώς και *τις* διατάξεις *των άρθρων* 109 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 165 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναίρεσης, *τις* ρυθμίσεις *των άρθρων* 105 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 179 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναθεώρησης, καθώς και *του άρθρου* 121Α *του* π.δ/*τος* 1225/1981, όπως είχε προστεθεί με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 75 *του* ν. 4055/2012 (Α΄ 51) και ήδη *των άρθρων* 215 επ. *του* ν. 4700/2020 για *την* αίτηση επανάληψης της διαδικασίας]. […] 11. Περαιτέρω, ενόψει των αρχών της υπεροχής και της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), οι διαδικαστικές εγγυήσεις και τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται για την ικανοποίησή του δεν εξαντλούνται στην ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο αλλά περιλαμβάνουν και την υποχρέωση της Διοίκησης [Δημόσιο, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.)] να συμμορφώνεται, χωρίς καθυστέρηση, προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, ΙΙ Τμ. 577/2017, μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», σκ. 43 - 44, της 21.6.2007 «Γεωργούλης κλπ. κατά Ελλάδος», σκ. 23, της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», σκ. 24 κ.ά.). Η συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις συνιστά

ουσιώδη απαίτηση σύμφυτη προς *τη συνταγματική* αρχή *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ α΄ *του Συντάγματος*) που διατρέχει ως θεμελιώδης αρχή και την ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, και ΕΔΔΑ αποφ. της 19.7.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», παρ. 40 - 41, της 22.12.2015 , Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας, αρ. 32259/02, παρ. 3Α, της 6.4.2017 , Βασιλειάδου κατά Ελλάδας, αρ. 32884/09, παρ. 33, Τρ. Συμβούλιο Συμμόρφωσης Ολ. ΣτΕ 72, 28/2020 κ.α.). Στο πλαίσιο αυτό και ενόψει του ότι η εκτέλεση μίας τελεσίδικης και υποχρεωτικής δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ίδιας της δίκης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), αποφ. ΕΔΔΑ της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33), με *την* ως άνω ρύθμιση *του άρθρου* 95 παρ. 5 *του Συντάγματος*, που θεσπίσθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ως κανόνας παραπληρωματικός *του* κατοχυρωμένου στο *άρθρο* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* δικαιώματος δικαστικής προστασίας, υπό *το* φως και *του άρθρου* 6 παρ. 1 *της* ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), Πρ. Κλ. Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 19.3.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», της 14.12.1999 «Αντωνακόπουλος και Βορτσελά κατά Ελλάδος», της 25.3.1999 «Ιατρίδης κατά Ελλάδος», *της* 8.4.2004 «Assanidze κατά Γεωργίας») αλλά και *των άρθρων* 2 παρ. 3 και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), κατοχυρώθηκε και ρητώς η υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς το περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων. Και τούτο, διότι το πολυεπίπεδα κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, θα ήταν πλασματικό εάν η έννομη τάξη ανεχόταν να παραμένει ανενεργή μία δικαστική απόφαση σε βάρος του δικαστικώς δικαιωθέντος διαδίκου (βλ., μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ της 28.5.2020 , Βασιλόπουλος κατά Ελλάδος, σκ. 42, της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33 και της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 2.12.2005 , Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Θήρας κατά Ελλάδας σκ. 34). Ειδικότερα, με τις διατάξεις αυτές επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων από το Κράτος για τη ρύθμιση, οργάνωση και λειτουργία ενός πλήρους συστήματος δικαστικής προστασίας με σκοπό την άμεση και πραγματική ικανοποίηση του δικαιωθέντος διαδίκου έναντι του Δημοσίου, που περιλαμβάνει προεχόντως την υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, ήτοι την υποχρέωση αυτής να προβαίνει με θετικές ενέργειες ή παραλείψεις σε αναμόρφωση των νομικών και πραγματικών καταστάσεων για την πραγμάτωση των κριθέντων με αποφάσεις ή πράξεις της οργάνων της δικαστικής λειτουργίας, ως αναγκαία συνθήκη για την πραγματική προστασία των πολιτών και την αποκατάσταση της νομιμότητας [βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σεως της 19.3.2003 (Θέμα Α), ΙΙ Τμ. 577/2017, Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, ΣτΕ 914/2013, 4775/2012, ΕΔΔΑ αποφ. της 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», της 18.2.2010 «Ματθαίου κατά Ελλάδος», της 21.6.2007 «Γεωργούλης κ.λπ. κατά Ελλάδος», της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», της 22.12.2005 «Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος», της 27.5.2004 «Μεταξάς κατά Ελλάδος» και της 11.12.2003 «Καραχάλιος κατά Ελλάδος»].

[…]

42. Εναπόκειται, κατ' αρχήν, στην ευχέρεια του νομοθέτη, ενόψει και των εκάστοτε δημοσιονομικών συνθηκών, να μεταβάλλει για το μέλλον το συνταξιοδοτικό καθεστώς των βουλευτών, δοθέντος ότι δεν κατοχυρώνεται ούτε από την εθνική ούτε από τη διεθνή έννομη τάξη δικαίωμα σε συντάξεις συγκεκριμένου ύψους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 287/2008 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1286,

	1283/2012 και Ε.Δ.Δ.Α. Skorkiewicz κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 1.6.1999 , Domalewski κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 15.6.1999 , Kjartan Asmundsson κατά Ισλανδίας, απόφαση της 30.3.2005 , Lakicevic και λοιποί κατά Μοντενέγκρο και Σερβίας, απόφαση της 13.3.2012 , σκ. 60 επ. ιδίως δε σκέψη 70, Stefanetti και άλλοι κατά Ιταλίας, απόφαση της 15.4.2014 , σκ. 60 επ.). Ειδικότερα, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια, στον βαθμό που δεν επηρεάζονται ήδη θεμελιωμένα δικαιώματα, να τροποποιεί τους όρους απονομής *της* βουλευτικής σύνταξης [βλ. ενδεικτικώς *άρθρο* 3 παρ. 1 ν. 3670/2008 με *τις* διατάξεις του οποίου αυξήθηκε ο ελάχιστος χρόνος βουλευτείας στα οκτώ έτη, καθώς και *άρθρο* 18 *του* ν. 2084/1992 με *τις* διατάξεις *του* οποίου τροποποιήθηκε το ηλικιακό όριο καταβολής της σύνταξης], όπως και στην περίπτωση του θεσμικά συγγενούς ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος του Δημοσίου. Παράλληλα, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* Πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021), δύναται, κατ' αντιστοιχία προς τα ισχύοντα στις συντάξεις των λοιπών δημοσίων λειτουργών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, 137/2019, 32/2018, 244/2017) να επιβάλλει βάρη και στις βουλευτικές συντάξεις, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές (περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά., πρβλ. προπαρατεθείσα. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 15.10.2020 , Τ - 389/19 κ.α. κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σκ. 191). Και τούτο, χωρίς να απαιτείται η έκδοση απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής για *την* επιβολή αυτών, αφού με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψεις 19 και 20 της παρούσας), ο συνταγματικός νομοθέτης ρητώς επιτάσσει μόνο τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. Ωστόσο, η αρχή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, απαιτεί *τα* σχετικά βάρη που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ειδικής αυτής συνταξιοδοτικής σχέσης να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της εν λόγω κατηγορίας, όσο και προς τον σκοπό που επιδιώκει η νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας, η σύνδεσή της με την εισαγόμενη ρύθμιση, η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014 και ΣτΕ Ολ. 2287 - 2290/2015). [Απορρίπτει ως απαράδεκτη την αγωγή]
ΕλΣυν 483/2025 (Τμ. 2ο)	6. Περαιτέρω, ενόψει του ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το "κράτος δικαίου" και ως "κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται στην περίπτωση καταλογισμού αποδοχών υπαλλήλου Ο.Τ.Α., που λαμβάνει χώρα προς αποκατάσταση της νομιμότητας εξαιτίας της Ανάκλησης του διορισμού ή της πράξης μετάταξής του, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας, που οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας (βλ. Πρώτο Τμ. 660/2024, σκ. 9 και 10, όπου και σχετική νομολογία). Στο πλαίσιο αυτό σύμφωνα με *τη συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), η

	οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολομ. 771/2021, 1824/2019, 1929/2018). Δοθέντος δε ότι η έκδοση της καταλογιστικής πράξης έπεται της πράξης Ανάκλησης του διορισμού ή της μετάταξης του υπαλλήλου και προκειμένου αυτές οι πράξεις να μην μετατρέπονται από διοικητικά μέτρα αποκαταστατικά της νομιμότητας, σε κυρώσεις ή ποινές, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την Ανάκληση (θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου, τήρηση των αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις) και τον καταλογισμό (αποκατάσταση της νομιμότητας και της ελλειμματικής διαχείρισης) και αφετέρου της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της εργασίας, ώστε να μην απαξιώνεται πλήρως η πραγματική προσφορά υπηρεσίας εκ μέρους του καταλογισθέντος υπαλλήλου και του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων του, λόγω της μονομερούς δια του καταλογισμού παρέμβασης της κρατικής εξουσίας στην περιουσία αυτού (*του* καταλογισθέντος) με *την* αφαίρεση στοιχείων αυτής, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. [Δέχεται εν μέρει την έφεση]
ΕλΣυν 1241/2025 (Τμ. 2ο)	5. Στο *άρθρο* 150 *του* ν. 4820/2021 (Α΄130), *το* οποίο σύμφωνα με *τη* μεταβατική διάταξη *του άρθρου* 164 παρ. 2 αυτού, εφαρμόζεται από το Ελεγκτικό Συνέδριο κατά την εκδίκαση του ένδικου μέσου της έφεσης ενώπιον των Τμημάτων του σε υποθέσεις από καταλογιστικές πράξεις, που εκδόθηκαν μέχρι τη δημοσίευση αυτού (23.07.2021) ορίζεται ότι: «1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα. 2. Το καταλογίζον όργανο, όταν αποφασίζει για τη μείωση του καταλογιζόμενου ποσού, συνεκτιμά υποχρεωτικά τα τυχόν οργανωτικά σφάλματα ή αδυναμίες της υπηρεσίας εντός της οποίας ενήργησε ο καταλογιζόμενος». Με την ως άνω διάταξη πραγματώνεται από τον κοινό νομοθέτη η απορρέουσα από την έννοια *του* κράτους δικαίου και προβλεπόμενη, πλέον, ρητώς στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ' *του Συντάγματος* αρχή της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του επιβληθέντος καταλογισμού που πλήττει *το* προστατευόμενο από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους. Το δε Δικαστήριο δύναται, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως η βαρύτητα, οι συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας αυτού, να μειώσει το ποσό του καταλογισμού, ή ακόμη και να απαλλάξει πλήρως τον καταλογισθέντα. Στο πλαίσιο, πάντως, του ανωτέρω ελέγχου τυγχάνει, σε κάθε περίπτωση, ερευνητέο το είδος του ελλείμματος, ήτοι εάν αυτό είναι ουσιαστικό και επάγεται ισόποση πραγματική ζημία του νομικού προσώπου, ή είναι τυπικό, οφειλόμενο σε τυπικές παραλείψεις κατά τη διενέργεια των

	δημοσίων δαπανών, που δεν αντιστοιχίζεται με ισόποση ζημία στη δημόσια διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Δευτ. Τμ. 1249/2024, 1349/2023 και την στις αποφάσεις αυτές παρατιθέμενη νομολογία). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 384/2025 (Τμ. 6ο)	35. Με την 1389/2021 απόφαση της Ολομέλειας κρίθηκε ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους, καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, κρίθηκε ότι η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. 36. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι επίδικες περικοπές στη σύνταξη *του* ενάγοντος δυνάμει *των* διατάξεων *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010 και *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 είναι νόμιμες και, συνεπώς, εν προκειμένω δεν συντρέχει παράνομη πράξη του Ελληνικού Δημοσίου που να δημιουργεί δικαίωμα αποζημίωσής του, καθισταμένου ούτως απορριπτέου του κεφαλαίου αυτού της αγωγής. [Δέχεται εν μέρει την αγωγή]
ΕλΣυν 1012/2025 (Τμ. 1ο)	11. Επίσης, προβάλλει, κατ' εκτίμηση του δικογράφου, ότι ο ένδικος καταλογισμός παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας διότι το ποσό της αποζημίωσης που οφείλει να καταβάλει ο εκκαλών και καταλογίστηκε σε βάρος του με την προσβαλλόμενη πράξη δεν τελεί σε εύλογη σχέση με τη ζημία που υπέστη το Δημόσιο από την πρόωρη αποχώρησή του από το Σώμα, αφού το εκτιμώμενο κόστος εκπαίδευσής του στη ΣΣΑΣ, -στο οποίο αιτείται να περιορισθεί το καταλογισθέν ποσό- ανέρχεται σε 31.195,89 ευρώ (σχ. ο «πίνακας εκτιμώμενων στοιχείων κόστους μη χρηματικών παροχών που δαπανήθηκαν από τη στρατιωτική υπηρεσία κατά τη διάρκεια φοίτησης ενός αξιωματικού (ΥΙ) στη ΣΣΑΣ», προσαρτημένος ως Παράρτημα Α στο ... .../11.11.2020 έγγραφο του Διευθυντή Οικονομικού/2γ του ΓΕΣ). 12. Ο ισχυρισμός αυτός προβάλλεται αβασίμως. Τούτο διότι, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 5 παρ. (η) της παρούσας, στην έννοια της καταβλητέας αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης αξιωματικού περιλαμβάνονται όχι μόνον οι δαπάνες, στις οποίες υποβλήθηκε το Δημόσιο για την εκπαίδευση, ενδιαίτηση και ένδυση του προώρως αποχωρήσαντος αξιωματικού, αλλά και οι δαπάνες, στις οποίες θα υποβληθεί, προκειμένου να αντικαταστήσει με άλλον επαγγελματία ανάλογης εκπαίδευσης και εμπειρίας τον προώρως αποχωρήσαντα σε βάρος του προγραμματισμού των Ε.Δ.. Προσέτι, ο εριστός εν προκειμένω καθορισμός του τρόπου υπολογισμού της αποζημίωσης ευθέως από τον νόμο χωρίς να καταλείπεται στη διοίκηση η ευχέρεια να λάβει υπόψη της το πραγματικό κόστος, καθ' έκαστον καταλογιζόμενο, δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας ή σε άλλη εν γένει υπερνομοθετικής ισχύος αρχή,

	δοθέντος ότι, όπως έγινε δεκτό στη σκέψη 5 παρ. (θ) της παρούσας, ο κοινός νομοθέτης, κατ' εφαρμογή της αρχής της ασφάλειας του δικαίου και προς αποφυγή αυθαιρεσιών ή υπερβολικών δικαστικών διενέξεων, δύναται, ύστερα από στάθμιση στο δικό του επίπεδο των θεμιτών συμφερόντων που πρέπει να τελούν σε δίκαιη ισορροπία, να θέσει προς ρύθμιση της βιοτικής σχέσεως, η οποία χρήζει της επεμβάσεώς του, γενικούς και αφηρημένους κανόνες άμεσης εφαρμογής, οι οποίοι δεν καταλείπουν έδαφος περαιτέρω σταθμίσεων εκ μέρους των οργάνων που καλούνται να τους εφαρμόσουν (ΕλΣυν Πρώτο Τμ. 1428/2023, 1904/2020). Άλλωστε δεν προκύπτει μια τόσο πρόδηλη ιδιαιτερότητα της επίδικης περίπτωσης, που να την περιάγει εκτός του πλαισίου του ευλόγου χαρακτήρα των σταθμίσεων στις οποίες προέβη ο νομοθέτης κατά τη θέσπιση της εφαρμοσθείσας διάταξης (πρβλ. ΕλΣυν Ολ 1290/2020). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 949, 951/2025 (Τμ. 4ο)	8. Ενόψει αυτών, ο θεσμός του δεδικασμένου, τον οποίον υπαγορεύουν οι αρχές της δίκαιης δίκης και της ασφάλειας δικαίου, ως μέσο διασφάλισης της συνοχής, της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων, καθώς και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλει να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων, μετά την εξάντληση των προβλεπομένων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση αυτών (βλ ΕλΣυν Ολ. 1342/2024, 2477/2020, 1430/2010, 2324/2009, ΙΙ Τμ. 1565/2016, ΑΠ 313/2018, 1622/2017, ΣτΕ 1102 - 1104/2018, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 21.1.2020 , Samat κατά Τουρκίας, σκ. 53 και 54, της 28.10.1999 , Brumărescu κατά Ρουμανίας, σκ. 61, πρβλ. απόφ. ΔΕΕ Kapferer, C - 234/04, σκέψη 20, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, C - 526/08, σκέψη 26, και Thyssen Krupp Nirosta κατά Επιτροπής, C - 352/09 P, σκέψη 123). Δύναται δε να προβλέπεται η κάμψη του δεδικασμένου, με ρητές, σαφείς και προβλέψιμες διατάξεις μόνον σε περίπτωση ικανοποίησης υπέρτερων δικαιωμάτων των προσώπων ή συνδρομής επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος και στον βαθμό που δεν θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και των νομίμων προσδοκιών των προσώπων, ενόψει *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. …» και με γνώμονα τη διασφάλιση της διατρέχουσας το σύστημα της ΕΣΔΑ αρχής της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων των προσώπων και αφετέρου της διασφάλισης της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος [βλ. συναφώς *τις* σε εκτέλεση *του άρθρου* 100 παρ. 4 *του Συντάγματος*, διατάξεις *του άρθρου* 51 παρ. 2 έως 5 *του* ν.δ/*τος* 345/1976 «Περί κυρώσεως *του* Κώδικος περί *του* κατά *το άρθρον* 100 *του Συντάγματος* Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου» (Α' 141) για την κάμψη του δεδικασμένου σε περίπτωση απόφασης του ΑΕΔ για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διάταξης *τυπικού* νόμου, καθώς και *τις* διατάξεις *των άρθρων* 109 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 165 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναίρεσης, *τις* ρυθμίσεις *των άρθρων* 105 επ. *του* π.δ/*τος* 1225/1981 και ήδη *των άρθρων* 179 επ. *του* ν. 4700/2020 για *το* έκτακτο ένδικο μέσο *της* αίτησης αναθεώρησης, καθώς και *του άρθρου* 121Α *του* π.δ/*τος* 1225/1981, όπως είχε προστεθεί με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 75 *του* ν. 4055/2012 (Α΄ 51) και ήδη *των άρθρων* 215 επ. *του* ν. 4700/2020 για *την* αίτηση επανάληψης της διαδικασίας].

[…]
11. Περαιτέρω, ενόψει των αρχών της υπεροχής και της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), οι διαδικαστικές εγγυήσεις και τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται για την ικανοποίησή του δεν εξαντλούνται στην ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο αλλά περιλαμβάνουν και την υποχρέωση της Διοίκησης [Δημόσιο, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.)] να συμμορφώνεται, χωρίς καθυστέρηση, προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, ΙΙ Τμ. 577/2017, μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», σκ. 43 - 44, της 21.6.2007 «Γεωργούλης κλπ. κατά Ελλάδος», σκ. 23, της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», σκ. 24 κ.ά.). Η συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις συνιστά ουσιώδη απαίτηση σύμφυτη προς *τη συνταγματική* αρχή *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ α΄ *του Συντάγματος*) που διατρέχει ως θεμελιώδης αρχή και την ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 2223/2022, και ΕΔΔΑ αποφ. της 19.7.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», παρ. 40 - 41, της 22.12.2015 , Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας, αρ. 32259/02, παρ. 3Α, της 6.4.2017 , Βασιλειάδου κατά Ελλάδας, αρ. 32884/09, παρ. 33, Τρ. Συμβούλιο Συμμόρφωσης Ολ. ΣτΕ 72, 28/2020 κ.α.). Στο πλαίσιο αυτό και ενόψει του ότι η εκτέλεση μίας τελεσίδικης και υποχρεωτικής δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ίδιας της δίκης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), αποφ. ΕΔΔΑ της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33), με *την* ως άνω ρύθμιση *του άρθρου* 95 παρ. 5 *του Συντάγματος*, που θεσπίσθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ως κανόνας παραπληρωματικός *του* κατοχυρωμένου στο *άρθρο* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* δικαιώματος δικαστικής προστασίας, υπό *το* φως και *του άρθρου* 6 παρ. 1 *της* ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σης της 19.3.2003 (Θέμα Α΄), Πρ. Κλ. Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 19.3.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», της 14.12.1999 «Αντωνακόπουλος και Βορτσελά κατά Ελλάδος», της 25.3.1999 «Ιατρίδης κατά Ελλάδος», *της* 8.4.2004 «Assanidze κατά Γεωργίας») αλλά και *των άρθρων* 2 παρ. 3 και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (βλ. σκέψη 7 της παρούσας), κατοχυρώθηκε και ρητώς η υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς το περιεχόμενο των δικαστικών αποφάσεων. Και τούτο, διότι το πολυεπίπεδα κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας, θα ήταν πλασματικό εάν η έννομη τάξη ανεχόταν να παραμένει ανενεργή μία δικαστική απόφαση σε βάρος του δικαστικώς δικαιωθέντος διαδίκου (βλ., μεταξύ άλλων, αποφ. ΕΔΔΑ της 28.5.2020 , Βασιλόπουλος κατά Ελλάδος, σκ. 42, της 3.12.2015 , Κανταρέλης κατά Ελλάδος, σκ. 33 και της 3.7.2012 , Buyan και λοιποί κατά Ελλάδος, σκ. 33, της 2.12.2005 , Ιερά Μονή Προφήτη Ηλία Θήρας κατά Ελλάδας σκ. 34). Ειδικότερα, με τις διατάξεις αυτές επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων από το Κράτος για τη ρύθμιση, οργάνωση και λειτουργία ενός πλήρους συστήματος δικαστικής προστασίας με σκοπό την άμεση και πραγματική ικανοποίηση του δικαιωθέντος διαδίκου έναντι του Δημοσίου, που περιλαμβάνει προεχόντως την υποχρέωση συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, ήτοι την υποχρέωση αυτής να προβαίνει με θετικές ενέργειες ή παραλείψεις σε αναμόρφωση των νομικών και πραγματικών καταστάσεων για την πραγμάτωση των κριθέντων με αποφάσεις ή πράξεις της οργάνων της δικαστικής λειτουργίας, ως αναγκαία συνθήκη για την πραγματική προστασία των πολιτών και την αποκατάσταση της νομιμότητας

[βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 7ης Γεν. Συν/σεως της 19.3.2003 (Θέμα Α), ΙΙ Τμ. 577/2017, Πρ. Κλ.Προλ. Ελ. Δαπ. Ι Τμ. 191, 185/2013, ΑΠ 631/2021, ΣτΕ 914/2013, 4775/2012, ΕΔΔΑ αποφ. της 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», της 18.2.2010 «Ματθαίου κατά Ελλάδος», της 21.6.2007 «Γεωργούλης κ.λπ. κατά Ελλάδος», της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», της 22.12.2005 «Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδος», της 27.5.2004 «Μεταξάς κατά Ελλάδος» και της 11.12.2003 «Καραχάλιος κατά Ελλάδος»].

[…]

42. Εναπόκειται, κατ' αρχήν, στην ευχέρεια του νομοθέτη, ενόψει και των εκάστοτε δημοσιονομικών συνθηκών, να μεταβάλλει για το μέλλον το συνταξιοδοτικό καθεστώς των βουλευτών, δοθέντος ότι δεν κατοχυρώνεται ούτε από την εθνική ούτε από τη διεθνή έννομη τάξη δικαίωμα σε συντάξεις συγκεκριμένου ύψους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 287/2008 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1286, 1283/2012 και Ε.Δ.Δ.Α. Skorkiewicz κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 1.6.1999 , Domalewski κατά Πολωνίας, απόφαση επί του παραδεκτού της 15.6.1999 , Kjartan Asmundsson κατά Ισλανδίας, απόφαση της 30.3.2005 , Lakicevic και λοιποί κατά Μοντενέγκρο και Σερβίας, απόφαση της 13.3.2012 , σκ. 60 επ. ιδίως δε σκέψη 70, Stefanetti και άλλοι κατά Ιταλίας, απόφαση της 15.4.2014 , σκ. 60 επ.). Ειδικότερα, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια, στον βαθμό που δεν επηρεάζονται ήδη θεμελιωμένα δικαιώματα, να τροποποιεί τους όρους απονομής *της* βουλευτικής σύνταξης [βλ. ενδεικτικώς *άρθρο* 3 παρ. 1 ν. 3670/2008 με *τις* διατάξεις του οποίου αυξήθηκε ο ελάχιστος χρόνος βουλευτείας στα οκτώ έτη, καθώς και *άρθρο* 18 *του* ν. 2084/1992 με *τις* διατάξεις *του* οποίου τροποποιήθηκε το ηλικιακό όριο καταβολής της σύνταξης], όπως και στην περίπτωση του θεσμικά συγγενούς ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος του Δημοσίου. Παράλληλα, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* Πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021), δύναται, κατ' αντιστοιχία προς τα ισχύοντα στις συντάξεις των λοιπών δημοσίων λειτουργών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, 137/2019, 32/2018, 244/2017) να επιβάλλει βάρη και στις βουλευτικές συντάξεις, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές (περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά., πρβλ. προπαρατεθείσα. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 15.10.2020 , Τ - 389/19 κ.α. κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σκ. 191). Και τούτο, χωρίς να απαιτείται η έκδοση απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής για *την* επιβολή αυτών, αφού με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψεις 19 και 20 της παρούσας), ο συνταγματικός νομοθέτης ρητώς επιτάσσει μόνο τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. Ωστόσο, η αρχή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, απαιτεί *τα* σχετικά βάρη που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ειδικής αυτής συνταξιοδοτικής σχέσης να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της εν λόγω κατηγορίας, όσο και προς τον σκοπό που επιδιώκει η νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας, η σύνδεσή της με την εισαγόμενη ρύθμιση, η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του

υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014 και ΣτΕ Ολ. 2287 - 2290/2015).
[…]
67. Επειδή, άλλωστε α) η ως άνω 16345/2015 απόφαση της Βουλής ελήφθη εντός *του συνταγματικού* πλαισίου αυτονομίας *της*, κατ' *άρθρο* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος*, να επιλέγει κυριαρχικά την ποσοτική βάση υπολογισμού της αποζημίωσης, αναλόγως των εκάστοτε κρατουσών συνθηκών, κατά τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται το ύψος της στη βασική συνταγματική αποστολή της και να μην θίγεται η πρακτική της αποτελεσματικότητα (βλ. σκέψεις 19 έως 21 της παρούσας), β) η απόφαση αυτή είχε ως γνώμονα *την* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 γ *του Συντάγματος*, σε συνδυασμό με *τις* διατάξεις *των άρθρων* 26 παρ. 1 α και 73 έως 80 του Συντάγματος, έμπρακτη αναγνώριση της διαχρονικής θεσμικής ευθύνης του νομοθετικού σώματος και της ενεργού συμβολής του στο χρέος της εθνικής κοινωνικής αλληλεγγύης στο πλαίσιο αντιμετώπισης της συνεχιζόμενης δημοσιονομικής κρίσης (βλ. σκέψεις 27, 28 και 31 της παρούσας), με συνέπεια να υφίσταται, σε αρμονία προς την αρχή *της* αναλογικής - διαφοροποιητικής ισότητας, κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος* και *της* ισοτιμίας *των* λειτουργιών, κατ' *άρθρα* 1, 26 παρ. 1, 73 επ., 87 επ. του Συντάγματος, θεμιτός λόγος διαφοροποίησης του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης από το επίπεδο των αποδοχών του Προέδρου Ανωτάτου Δικαστηρίου, από τις οποίες γίνεται μόνο ποσοτική και όχι λειτουργική αποσύνδεση, αφού το ειδικό μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών, όπως μάλιστα αυτό είχε διαμορφωθεί πριν από τη δημοσιονομική κρίση, εξακολουθεί να αποτελεί το κατ' αρχήν σύστημα αναφοράς με μία περαιτέρω εύλογη μείωση του βασικού μισθού και του χρονεπιδόματος κατά 10%, σε αρμονία προς *τις* απορρέουσες από *τα άρθρα* 26 παρ. 1 και 3 *του Συντάγματος* αρχές της διάκρισης και της ισοτιμίας της νομοθετικής και δικαστικής λειτουργίας, γ) δεν υφίσταται υπέρτερης τυπικής ισχύος διάταξη ή αρχή που να κωλύει την εφεξής μεταβολή του ύψους της βουλευτικής σύνταξης (βλ. σκέψεις 42 και 43 της παρούσας και στο πνεύμα αυτό ΣτΕ Ολ. 2130 - 2134/2023), δ) η σύμμετρη αντανακλαστική μείωση της βουλευτικής σύνταξης με βάση *τις* σαφείς και προβλέψιμης εφαρμογής ρυθμίσεις *των άρθρων* 4 παρ. 2 *του* ν.δ/*τος* 99/1974 και 8 παρ. 1 εδ. α΄ του Ζ/1975 Ψηφίσματος, συνιστά απόρροια της φύσης της σύνταξης αυτής ως συνέχειας της βουλευτικής αποζημίωσης προς ενίσχυση των θεσμικών εγγυήσεων που περιβάλλουν τον βουλευτή και εναρμονίζεται με την αρχή της εύλογης αναλογίας της βουλευτικής σύνταξης με το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης, ενώ αντίθετη εκδοχή θα αναιρούσε το δικαιολογητικό θεμέλιο θέσπισης της βουλευτικής σύνταξης ως παραπληρωματικής της αποζημίωσης παροχής μετά τη λήξη της θητείας των αιρετών οργάνων (βλ. σκέψεις 37 και 39 της παρούσας) και ε) το επιβαλλόμενο στις βουλευτικές συντάξεις πρόσθετο βάρος δικαιολογείται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής συνταξιούχων που θεμελιώνουν το σχετικό δικαίωμά τους στην ιδιότητα του μέλους του νομοθετικού σώματος και μετέχοντος στην κοινοβουλευτική λειτουργία, στον πυρήνα της οποίας τοποθετείται η διασφάλιση της υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας που δύναται να δικαιολογήσει μία πρόσθετη θεσμική ευθύνη συμμετοχής στα δημόσια βάρη, όταν λαμβάνονται μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής (βλ. *άρθρα* 79 και 80 *του Συντάγματος*, σκέψεις 18 έως 20, 32, 39 και 43 της παρούσας), πρέπει να γίνει δεκτό ότι, κατ' αρχήν, ενόψει αφενός των λειτουργικών ιδιαιτεροτήτων της βουλευτικής σύνταξης και αφετέρου του οριακού επί των σχετικών

επεμβάσεων δικαστικού ελέγχου (βλ. σκέψεις 21, 28, 40 και 43 της παρούσας) και με την επιφύλαξη όλως ιδιαίτερων προσωπικών περιστάσεων των δικαιούχων, τις οποίες οι ίδιοι οφείλουν να επικαλεσθούν και να αποδείξουν (πρβλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, ΙΙ Τμ. 930/2019, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1439/2020), η επελθούσα μείωση, συμποσούμενη και με τις προηγούμενες περικοπές (βλ. σκέψεις 47 έως 64 της παρούσας), παρίσταται κατ' αρχήν συμβατή με τις αρχές της αξίας του ανθρώπου, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας και δεν προσβάλλει τον πυρήνα του συνταξιοδοτικού δικαιώματος και τις εξ αυτού απορρέουσες νόμιμες προσδοκίες των δικαιούχων κατά το Σύνταγμα (βλ. σκέψεις 41 έως 43 της παρούσας) ενώ, ως εκ του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης των εθνικών αρχών, δεν παραβιάζει ούτε και *τις* ελάσσονες επικουρικές εγγυήσεις *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ (βλ. σκέψη 44 της παρούσας και ΕλΣυνΤέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023).

[…]

78. Λαμβανομένων υπ' όψιν των ως άνω αποφάσεων αυτών της Ολομέλειας και σύμφωνα με όσα αναλυτικώς εκτίθενται στις σκέψεις 6 έως και 10 της παρούσας, νομίμως κατ' αρχήν ασκείται αγωγή από συνταξιούχο βουλευτή με βάση *τις* διατάξεις *των άρθρων* 105 και 106 ΕισΝΑΚ σε συνδυασμό με εκείνες *των άρθρων* 914 και 932 ΑΚ, για *την* αποκατάσταση *της* υλικής και ηθικής ζημίας που υπέστη από τη μη συμμόρφωση της Διοίκησης σε τελεσίδικη ή πολλώ μάλλον σε αμετάκλητη απόφαση του Ελεγκτικού Συνεδρίου, με την οποία έγινε δεκτή έφεσή του κατά της άρνησης της συνταξιοδοτικής Διοίκησης να αναπροσαρμόσει *τη* βουλευτική *του* σύνταξη σύμφωνα με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 57 *του* ν. 3691/2008 για *το* διάστημα από 1.1.2008 και εντεύθεν, δοθέντος ότι οι διατάξεις *του άρθρου* 23 παρ. 4 β *του* ν. 4387/2016, με τις οποίες εξουσιοδοτήθηκε η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση να προβεί στην ικανοποίηση των αξιώσεων των δικαστικώς δικαιωθέντων συνταξιούχων βουλευτών δεν ήραν τη σχετική παρανομία, αφού δεν έχει εκδοθεί η σχετική υπουργική απόφαση (βλ. αναλυτικώς σκέψη 46 της παρούσας). Στο πλαίσιο δε της δίκης επί της αγωγής, το Δικαστήριο, δεσμευόμενο από το δεδικασμένο που παράγει η τελεσίδικη απόφαση επί της έφεσης, εντός των υποκειμενικών και των αντικειμενικών ορίων αυτού (βλ. σκέψη 8 της παρούσας), των τελευταίων εκτεινομένων από την έναρξη ισχύος του ως άνω νόμου (1.1.2008) μέχρι και τη μεταβολή του νομικού καθεστώτος υπολογισμού των βουλευτικών συντάξεων, ήτοι μέχρι τις 31.12.2015 , καθόσον από 1.1.2016 εκκίνησε η ισχύς της 16345/2015 απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής (βλ. αναλυτικά σκέψεις 66 έως 68 της παρούσας), οφείλει, αφού διαπιστώσει την μη συμμόρφωση της Διοίκησης, να προσδιορίσει την έκταση *της* προς αποκατάσταση υλικής ζημίας, κατ' *άρθρο* 298 ΑΚ υπολογίζοντας *τις* διαφορές *των* συντάξεων που έλαβε ο ενάγων και εκείνων που θα ελάμβανε κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, εάν είχε χωρήσει η αναπροσαρμογή *της* σύνταξής *του* βάσει *των* ως άνω διατάξεων *του άρθρου* 57 *του* ν. 3691/2009, στο ύψος που αυτή εκάστοτε ανερχόταν με βάση και τις επιγενόμενες νόμιμες αναπροσαρμογές, συνυπολογιζομένων και των κριθεισών ως συνταγματικών περικοπών των συντάξεων, όχι όμως και εκείνων που κρίθηκαν μη συνταγματικές (βλ. σκέψεις 47 έως 65 της παρούσας). Και *τούτο*, διότι *το* Δικαστήριο, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α *του Συντάγματος* αρχής *του* κράτους δικαίου και *του* αποτυπούμενου στο *άρθρο* 93 παρ. 4 *του Συντάγματος* ειδικότερου κανόνα του, δεν δύναται να εφαρμόζει νόμο που αντιβαίνει στο Σύνταγμα, ζήτημα το

	οποίο εξετάζεται αυτεπαγγέλτως (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1340/2024, 552/2023, 351/2006, πρβλ. ΣτΕ 1230/2006, 3195/2000). Τέλος, το Δικαστήριο δύναται εκτιμωμένων των περιστάσεων να επιδικάσει και εύλογη αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης (βλ. σκέψη 13 της παρούσας). [Δέχεται εν μέρει την αγωγή]
ΕλΣυν 1161/2025 (Τμ. 1ο)	4.2. Με *τις* προεκτεθείσες διατάξεις *του άρθρου* 39 παρ. 1 *του* ν. 4509/2017 ερμηνευόμενες σύμφωνα με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από *την* αρχή *του* κράτους δικαίου και ιδίως από *τα άρθρα* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδ. α΄ *του Συντάγματος*, και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, καθώς και *την* αρχή *της* αναλογικότητας κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, θεσπίζεται, από τη λήξη του οικονομικού έτους εντός του οποίου δημιουργήθηκε το διαχειριστικό έλλειμμα, γενική δεκαετής παραγραφή για την αξίωση του δικαιούχου να απαιτήσει αναπλήρωση του ελλείμματος με την έκδοση καταλογιστικής πράξης σε βάρος *του* υποχρέου (βλ. σχετικά *την* αιτιολογική έκθεση επί *του άρθρου* αυτού). Με τις διατάξεις αυτές, οι οποίες εντάχθηκαν μεν στον νόμο 4509/2017 που τροποποιεί τον Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, ρυθμίζουν όμως την άσκηση της καταλογιστικής αρμοδιότητας τόσο των οργάνων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, όσο και των αρμοδίων οργάνων της διοίκησης (π.χ. οικονομικών επιθεωρητών), αντικαταστάθηκε η εικοσαετής παραγραφή *του* Αστικού Κώδικα (*άρθρο* 249) για *τις* αξιώσεις που γεννώνται από της ισχύος της και εφεξής, καθώς και για αυτές που ήδη υφίσταντο κατά τον χρόνο της έναρξης ισχύος τους, αρκεί η διαδικασία καταλογισμού να μην έχει ολοκληρωθεί με την έκδοση καταλογιστικής απόφασης κατά τον χρόνο αυτό [βλ. ΕλΣυν Ολ. 2000/2020 σκ. 4 - 12, Πρακτικά της 11ης Γεν. Συν. της 21.4.2021 Θέμα Β΄, καθώς και *την* ήδη ισχύουσα διάταξη *του άρθρου* 152 *του* ν. 4820/23.7.2021 (Α΄ 130), με *την* οποία θεσπίζεται δεκαετής παραγραφή της αξίωσης προς αναπλήρωση διαχειριστικού ελλείμματος, καθώς και *τη* μεταβατική διάταξη *του άρθρου* 163 παρ. 1 *του* ίδιου νόμου για την εφαρμογή της σε σχετικές αξιώσεις από παρελθούσες χρήσεις, εφόσον δεν έχει εκδοθεί καταλογιστική πράξη μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού]. [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 548/2025 (Τμ.1ο)	7. Κάμψη πάντως των ανωτέρω θα ήταν δυνατόν να υπάρξει σε περιπτώσεις, όπου οι προσωπικές και εργασιακές συνθήκες του υπαλλήλου και οι επιπτώσεις, που με τον καταλογισμό επέρχονται στην προσωπική και οικονομική κατάστασή του, θα καθιστούσαν *τον* καταλογισμό αντίθετο στην απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, υπό το φως *της* οποίας πρέπει να ερμηνεύεται *το άρθρο* 96 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 4270/2014 (1191/2024 Πρώτο Τμήμα). 8. Συναφώς, κατ' εφαρμογή της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας (βλ. απόφ. Ολομ. ΕΣ 1206/2024), θεσπίστηκαν οι διατάξεις *των άρθρων* 150 και 164 *του* ν. 4820/2021 «Οργανικός Νόμος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και άλλες ρυθμίσεις» (Α΄ 130). Ειδικότερα, στον νόμο αυτόν ορίζεται ότι: «1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα. (…) 7. Μείωση του ποσού μπορεί να γίνει και στις περιπτώσεις *του άρθρου* 148 με ανάλογη εφαρμογή *των* κριτηρίων *της* παρ. 1 για *τους* παρανόμως λαβόντες (…)» (*άρθρο* 150) και «*Τα άρθρα* (…) 150 εφαρμόζονται από *το* Ελεγκτικό Συνέδριο, κατά την εκδίκαση του

	ένδικου μέσου της έφεσης ενώπιον των Τμημάτων του σε υποθέσεις από καταλογιστικές πράξεις, που εκδόθηκαν μέχρι *τη* δημοσίευση *του* παρόντος», ήτοι μέχρι 23.7.2021 (*άρθρο* 164 παρ. 2). Επίσης, στο *άρθρο* 148 *του* ίδιου νόμου ορίζεται ότι: «Μη νόμιμες δαπάνες που πληρώθηκαν με οποιονδήποτε τίτλο πληρωμής καταλογίζονται στον λαβόντα: (α) εφόσον έχει συντελέσει υπαίτια στη μη νόμιμη πληρωμή, και (β) ανεξάρτητα από υπαιτιότητα αυτού σε κάθε περίπτωση αχρεώστητης πληρωμής». Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι ο καταλογισμός αποδοχών, ως συνέπεια αυτοδίκαιης έκπτωσης υπαλλήλου από την υπηρεσία, δεν συνδέεται αναγκαία και άρρηκτα με το συνολικό ύψος του αχρεωστήτως εισπραχθέντος από μέρους του ποσού (πρβλ. ΕλΣ Ολ. 1824/2019, 1929/2018). Προκειμένου δε η έκδοση της καταλογιστικής πράξης, που έπεται της διαπιστωτικής πράξης λύσης της υπαλληλικής του σχέσης, να μην μετατρέπεται σε κύρωση, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός των σκοπών δημοσίου συμφέροντος που υπηρετούνται με την αυτοδίκαιη έκπτωση και τον καταλογισμό, της τήρησης, δηλαδή, των αρχών της νομιμότητας και της αξιοκρατίας κατά την κατοχή δημόσιας θέσης και της αποκατάστασης της δημοσιονομικής νομιμότητας, και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του εργαζομένου (πρβλ. ΕλΣ Ολ. 771/2021). Για τη στάθμιση δε προκειμένου να προσδιορισθεί η απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία, η οποία γίνεται κάθε φορά «in concreto», λαμβανομένων δηλαδή υπ' όψιν των ιδιαιτέρων συνθηκών και των περιστατικών που σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση συντρέχουν, απαιτείται να συνεκτιμώνται, ιδίως, ο χρόνος που διανύθηκε μετά την αυτοδίκαιη έκπτωση στην υπηρεσία, το ύψος του καταλογισθέντος ποσού, η παροχή υπηρεσιών ή εργασιών για τις οποίες δεν υπάρχει τρόπος ο εργαζόμενος να αποζημιωθεί, η ύπαρξη πραγματικής ζημίας στη δημοσιονομική διαχείριση ή ο τυχόν επελθών πλουτισμός του Δημοσίου σε βάρος της περιουσίας του υπαλλήλου (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 771/2021, σκ. 19, 768/2021 σκ. 21 και 25), άλλες αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς ως επακόλουθο της ίδιας συμπεριφοράς που οδήγησε στον καταλογισμό του (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 599/2021), καθώς και οι συνέπειες που θα έχει ο καταλογισμός στην προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαλλήλου. Συνεπώς, συνεκτιμωμένων των ανωτέρω, είναι δυνατή η μείωση ή η πλήρης ακύρωση του καταλογισμού κατ' εφαρμογή των προαναφερόμενων διατάξεων. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 492/2025 (Τμ. 2ο)	8. Ενόψει της απορρέουσας από την έννοια του κράτους δικαίου *συνταγματικής* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*), που εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που επιβάλλονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και ακάμπτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος, υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που πλήττει αναπόφευκτα το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, πρέπει να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης, και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη επιβάρυνση. Συνεπώς, το Ελεγκτικό Συνέδριο, ως αρμόδιο Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο της εκδίκασης έφεσης του υπολόγου ή του αχρεωστήτως λαβόντος κατά της σε βάρος του εκδοθείσας πράξης καταλογισμού, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ελέγχει εάν ο καταλογισμός τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως η βαρύτητα, οι

συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος της απόκλισης της συμπεριφοράς του καταλογισθέντος από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του, η προσωπική και οικογενειακή οικονομική κατάστασή του και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας αυτού, και στην περίπτωση μη τήρησης της αρχής αυτής, να προβαίνει στην προσαρμογή του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο (Ελ.Συν. αποφ. Ολομ. 2121/2021, 2014/2020, 1824/2019, 477/2019, 1929/2018, 1808/2014, 4689/2013, Δευτ. Τμ. 796/2024, 419/2024, 1208/2023, 475, 473/2023, .../2023, 999/2022, 1978/2022, 4/2022, 241/2021, 2462/2020, VII Τμ. 653, 489, 36/2020, 1456/2019).

9. Συναφώς, στον ν. 4820/2021 «Οργανικός Νόμος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και άλλες ρυθμίσεις» (Α΄ 130), ορίζονται, πλην άλλων, τα εξής: Στο άρθρο 150 ότι: «1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα. (...) 7. Μείωση του ποσού μπορεί να γίνει και στις περιπτώσεις *του άρθρου* 148 με ανάλογη εφαρμογή *των* κριτηρίων *της* παρ. 1 για τους παρανόμως λαβόντες και με βάση την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και την αρχή της χρηστής διοίκησης για *τους* αχρεωστήτως λαβόντες», στο *άρθρο* 164 παρ. 2 ότι: «*Τα άρθρα* (…) 150 εφαρμόζονται από *το* Ελεγκτικό Συνέδριο, κατά την εκδίκαση του ένδικου μέσου της έφεσης ενώπιον των Τμημάτων του σε υποθέσεις από καταλογιστικές πράξεις, που εκδόθηκαν μέχρι *τη* δημοσίευση *του* παρόντος» και στο *άρθρο* 167 ότι: «Η ισχύς *του* οργανικού νόμου αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (…)». Από το συνδυασμό των εν λόγω διατάξεων συνάγεται ότι τα ποσά καταλογισμών που έχουν επιβληθεί με καταλογιστικές πράξεις που έχουν εκδοθεί μέχρι τις 23.07.2021, ημερομηνία δημοσίευσης του ν. 4820/2021 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αντιστοιχούν, κατ' αρχήν, στο σύνολο των οικείων ελλειμμάτων, δύνανται, όμως, να μειωθούν από *το* Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή *του άρθρου* 150 *του* νόμου αυτού, (*το* οποίο εφαρμόζεται και στις εκκρεμείς δίκες κατά *το άρθρο* 164 παρ. 2 αυτού), συνεκτιμωμένων *των* ανωτέρω κατά νόμο ενδεικτικά προβλεπόμενων κριτηρίων, η μείωση δε αυτή, μπορεί να οδηγήσει και μέχρι την πλήρη άρση του καταλογισμού (Ελ.Συν αποφ. Δευτ. Τμ. 282/2024, 1187/2023, 904/2023, 389/2023, 1727, 670/2022, πρβλ. και Ελ.Συν. Ολ. 1454/2022, 599/2021). Με την ως άνω διάταξη πραγματώνεται και νομοθετικά η προβλεπόμενη στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχή της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του καταλογισμού που επιβάλλεται και πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση με τον σκοπό που επιδιώκεται με την επιβολή του, δηλαδή θα πρέπει να είναι πρόσφορος, απολύτως αναγκαίος μεταξύ περισσοτέρων πρόσφορων μέσων και ανάλογος προς επίτευξη του σκοπού, ο οποίος αφορά στην αποκατάσταση του οικείου διαχειριστικού ελλείμματος (Ελ.Συν. Δευτ. Τμ. 1350/2023, 901/2023, 642/2023, 634/2023, 1285/2021, πρβλ και VII Τμ. 2462/2020, 1632/2019), ενώ, όσον αφορά, ειδικώς, στους αχρεωστήτως λαβόντες, για τη μείωση του καταλογισθέντος ποσού λαμβάνονται υπόψη και οι συνταγματικές αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της χρηστής διοίκησης του διοικούμενου.

[Δέχεται εν μέρει την έφεση.]

ΕλΣυν 583/2025 (Τμ. 2ο)	9. Περαιτέρω, ενόψει του ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το "κράτος δικαίου" και ως "κοινωνικό κράτος", επιβάλλεται στην περίπτωση καταλογισμού αποδοχών υπαλλήλου Ο.Τ.Α., που λαμβάνει χώρα προς αποκατάσταση της νομιμότητας εξαιτίας της ανάκλησης του διορισμού ή της πράξης μετάταξής του, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας, που οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας (βλ. Πρώτο Τμ. 660/2024, σκ. 9 και 10, όπου και σχετική νομολογία). Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με *τη συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολομ. 771/2021, 1824/2019, 1929/2018). Δοθέντος δε ότι η έκδοση της καταλογιστικής πράξης έπεται της πράξης ανάκλησης του διορισμού ή της μετάταξης του υπαλλήλου και προκειμένου αυτές οι πράξεις να μην μετατρέπονται από διοικητικά μέτρα αποκαταστατικά της νομιμότητας, σε κυρώσεις ή ποινές, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση (θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου, τήρηση των αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις) και τον καταλογισμό (αποκατάσταση της νομιμότητας και της ελλειμματικής διαχείρισης) και αφετέρου της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της εργασίας, ώστε να μην απαξιώνεται πλήρως η πραγματική προσφορά υπηρεσίας εκ μέρους του καταλογισθέντος υπαλλήλου και του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων του, λόγω της μονομερούς δια του καταλογισμού παρέμβασης της κρατικής εξουσίας στην περιουσία αυτού (*του* καταλογισθέντος) με *την* αφαίρεση στοιχείων αυτής, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. [Δέχεται εν μέρει την έφεση]
ΕλΣυν 669/2025 (Τμ. 3ο)	6. Με τον καταλογισμό των αχρεωστήτως ληφθεισών παροχών επιδιώκεται θεμιτώς αφενός η αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας που υπέστη το Ελληνικό Δημόσιο, αφετέρου η αποκατάσταση της νομιμότητας, η διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και η ισότητα μεταξύ των συνταξιούχων. Ωστόσο και στην περίπτωση που ο συνταξιούχος δεν αποδεικνύεται καλόπιστος, οπότε δεν έλκεται σε εφαρμογή η αρχή της χρηστής διοίκησης, το ποσό του καταλογισμού δύναται, στο πλαίσιο *της* αρχής *της* αναλογικότητας που διατυπώνεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* και υπό *το* φως της θεμελιώδους για *το* δημοκρατικό μας πολίτευμα κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος* αξίας *του* ανθρώπου, η οποία επιβάλλει σε όλα τα όργανα της Πολιτείας να τη σέβονται και να την προστατεύουν, να μειωθεί λελογισμένα και από λόγους επιείκειας όταν η συνολική επιβολή του θα συνεπαγόταν προσβολή του πυρήνα της προσωπικότητας του υπαιτίως λαβόντος και των οικείων του, δηλαδή προσβολή της ίδιας της φυσικής και κοινωνικής υπόστασής τους κατά προφανή παραβίαση της ως άνω θεμελιώδους αρχής, συνέπεια η οποία δεν μπορεί να γίνει ανεκτή σε μία δημοκρατική κοινωνία. Και τούτο διότι στην περίπτωση αυτή η αναζήτηση του συνολικού ποσού που το Ελληνικό Δημόσιο απώλεσε είναι μεν πρόσφορη και αναγκαία για την επίτευξη των ανωτέρω θεμιτών σκοπών δημοσίου συμφέροντος, είναι ωστόσο δυσανάλογη υπό την έννοια ότι οι συνέπειες που υφίσταται ο καταλογιζόμενος και οι οικείοι του είναι μεγαλύτερες σε σχέση με το όφελος που συνεπάγεται ο ως άνω καταλογισμός για το Δημόσιο (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 541/2023, 771/2021, 1824/2019, 1929/2018, καθώς και *τις* διατάξεις *των άρθρων* 148 και

	150 *του* ν. 4820/23.7.2021, Α΄ 130 «Οργανικός Νόμος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και άλλες ρυθμίσεις", οι οποίες πραγματώνουν την αρχή της αναλογικότητας και ισχύουν και δεσμεύουν τα καταλογίζοντα όργανα του Ελεγκτικού Συνεδρίου κατά την έκδοση των καταλογιστικών πράξεων τους στο πλαίσιο των διενεργούμενων από αυτά ελέγχων, η ορθή δε ερμηνεία και εφαρμογή τους ελέγχεται από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της εξέτασης έφεσης που τυχόν ασκείται κατά των ως άνω πράξεων). Τα πραγματικά στοιχεία που συγκροτούν την ως άνω περιγραφόμενη προσβολή πρέπει να προβάλλονται και να αποδεικνύονται από τον συνταξιούχο. Για την απόδειξη αυτών απαιτείται να προσκομίζονται στοιχεία από τα οποία να προκύπτει η προσωπική και οικογενειακή του κατάσταση και οπωσδήποτε δήλωση παγκόσμιου εισοδήματος από κάθε πηγή και περιουσιακής κατάστασης οπουδήποτε στην Ελλάδα και στην αλλοδαπή του καταλογισθέντος και της/του συζύγου ή των ανήλικων τέκνων του (πρβλ. και *τις* διατάξεις *της* παραγράφου 3 *του άρθρου* 97 *της* Δικονομίας *του* Ελεγκτικού Συνεδρίου ως προς τα στοιχεία που απαιτείται να προσκομίζονται για την απόδειξη της συνδρομής των προϋποθέσεων χορήγησης προσωρινής δικαστικής προστασίας στο πλαίσιο αναστολής εκτέλεσης της προσβαλλόμενης με έφεση καταλογιστικής πράξης, δικονομική απαίτηση που κατά μείζονα λόγο πρέπει να τηρείται κατά την οριστική κρίση περί της έκτασης της υποχρέωσης του καταλογισθέντος να επιστρέψει τα ποσά που έλαβε υπαιτίως). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 580/2025 (Τμ. 2ο)	Β. Με *τις* διατάξεις αυτές, πραγματώνεται και νομοθετικά η προβλεπόμενη στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχή της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του καταλογισμού δεν συνδέεται αναγκαίως και ακάμπτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος, υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που πλήττει αναπόφευκτα το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, πρέπει να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης, και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε ο τελευταίος να μην υφίσταται δυσανάλογη επιβάρυνση (πρβλ Ελ.Συν. Ολ. 507/2024, 1327/2023, 177/2022, 347/2021, 1780/2018, Δεύτερο Τμ. 479/2023, 1151, 241, 240/2021, VII Τμ. 723, 490, 489/2020, 1628/2019). Προς τούτο, με την προαναφερθείσα νομοθετική διάταξη καθορίζονται κριτήρια εφαρμογής, τα οποία άγουν στη μείωση του καταλογισθέντος ποσού, μέχρι του ορίου των 20.000,00 ευρώ. Όπως γίνεται δε, παγίως δεκτό, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη κατά την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, οι ανωτέρω διατάξεις *του άρθρου* 44 *του* ν. 4873/2021 δεν απαγορεύουν *τη* μείωση του καταλογισθέντος ποσού και κάτω του προβλεπόμενου από αυτές ορίου των 20.000,00 ευρώ, εφόσον το ύψος του καταλογισμού, ακόμη και μετά τη μείωση αυτή, εξακολουθεί να τελεί σε προφανή δυσαναλογία με το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα (Ελ.Συν. Δεύτερο Τμ. 1679, 241/2021, VII Τμ. 653, 36/2020, 1631, 1456/2019). Γ. Με τις προαναφερθείσες αρχές, ερμηνευόμενες υπό το φως *της συνταγματικά* κατοχυρωμένης αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ.1 δ *του Συντάγματος*) και *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ε.Σ.Δ.Α., τίθενται μεν περιορισμοί στην επέμβαση της Διοίκησης στην περιουσιακή σφαίρα των καταλογιζόμενων υπαλλήλων (πρβλ. Σ.τ.Ε. 3415/2013, 1618/2011, 2911/2007, 827/2005 και Ε.Δ.Δ.Α., αποφ "Menshakova κατά Ουκρανίας", "Vilho Eskelinen κλπ. κατά Φιλανδίας"), πλην, δεν αποκλείεται

	με αυτές αλλά επιβάλλεται η επανορθωτική επέμβαση των κρατικών οργάνων για την άρση των σφαλμάτων τους ως προς την πληρωμή αμοιβών ή άλλων παροχών, με σκοπό την αποτροπή του αδικαιολογήτου πλουτισμού και την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης μεταξύ των υπαλλήλων (πρβλ Ε.Δ.Δ.Α. αποφ. της 15ης.09.2009, "Moskal", σκ. 73, της 20ης.10.2011, "Rysovskyy κατά Ουκρανίας" σκ. 71, της 2ας.12.2014, "Romannkevič κατά Λιθουανίας", σκ. 36-38). Ο σκοπός αυτός υπηρετείται κατά τα ανωτέρω από τις διατάξεις περί υποχρεωτικής επιστροφής των χωρίς νόμιμη αιτία καταβληθεισών αποδοχών. Η επέμβαση, όμως, της Διοίκησης, ειδικά όταν αυτή επιχειρείται σε αποδοχές ή παροχές, που έχουν καταβληθεί στο πλαίσιο εργασιακής σχέσης και αποτελούν περιουσιακό δικαίωμα που εμπίπτει στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ε.Σ.Δ.Α. (βλ. Ε.Δ.Δ.Α. αποφ. της 19ης.04.2007 "Eskelinen κατά Φινλανδίας", σκ. 40 επ.), πρέπει να είναι έγκαιρη, προσήκουσα και συνεπής (πρβλ. Ε.Δ.Δ.Α. προαναφερθείσα αποφ. "Moscal κατά Πολωνίας", σκ. 72), ώστε να μην επιβάλλει στα πρόσωπα αυτά δυσανάλογο βάρος. Τούτο, συμβαίνει, ιδίως, όταν μετά την πάροδο μακρού χρόνου, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών κάθε περίπτωσης, οι αχρεωστήτως λαβόντες καλούνται να επιστρέψουν τα καλοπίστως ληφθέντα ποσά, (πρβλ. Ε.Δ.Δ.Α., αποφ. της 19ης.06.2008 "Ιχτιγιάρογλου κατά Ελλάδας", σκ. 57). Στις περιπτώσεις αυτές, η ίδια η Διοίκηση οφείλει να αναλαμβάνει τον κίνδυνο των σφαλμάτων των οργάνων της (αρχή του estoppel, βλ. και Ε.Δ.Δ.Α. αποφ. της 5ης.01.2000 "Beyeler κατά Ιταλίας", σκ. 120), τυχόν δε επίρριψη του βάρους στον καλόπιστο λαβόντα, ο οποίος σχημάτισε για μεγάλο χρονικό διάστημα την εύλογη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος των παροχών αυτών, διαταράσσει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και της προστασίας του προσώπου αυτού, ιδίως μάλιστα, όταν δεν διακυβεύονται συμφέροντα τρίτων (πρβλ. Ε.Δ.Δ.Α. αποφ. της 26ης.11.2013 "Bogdel κατά Λιθουανίας", σκ. 65-66, της 12ης.11.2013 "Pyrantiene κατά Λιθουανίας", σκ. 55, της 20ης.05.2010 "Lelas κατά Κροατίας", σκ. 73, της 11ης.06.2009 "Trgo κατά Κροατίας", σκ. 67, της 13ης.12.2007, "Gashi κατά Κροατίας", σκ. 40, της 5ης.11.2002 "PINCOVA και PINC κατά Τσεχίας", σκ. 58). Εξάλλου, για την εξέταση της τυχόν διατάραξης της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ, αφενός του επανορθωτικού σκοπού της επέμβασης, ήτοι της ανάκτησης των άνευ νόμιμης αιτίας χορηγηθεισών παροχών προς αποκατάσταση του ελλείμματος στην οικεία διαχείριση του νομικού προσώπου, και αφετέρου της προστασίας της περιουσίας του λαβόντος, πρέπει αυτός που εισέπραξε αχρεώστητα, πλην καλόπιστα, τις εν λόγω παροχές να επικαλεστεί και να αποδείξει ότι η επιστροφή τους θα είχε ως συνέπεια τον σοβαρό κλονισμό της οικονομικής του κατάστασης (πρβλ Ε.Δ.Δ.Α. αποφ. της 26ης.04.2018 "Čakarević κατά Κροατίας", σκ. 85 επ. και Ελ.Συν. Ολ. 1269/2019 σκ. 11, Πρώτο Τμ. 241/2021, 3710/2014, πρβλ και Σ.τ.Ε. 3415/2013, 1618, 478, 6/2011, 2911/2007, 827/2005). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 776-7/2025 (Τμ. 2ο)	5. Από τα αναφερόμενα στις σκέψεις 3 και 4 που προηγήθηκαν, συνάγεται ότι ο *ταμίας* (με *την* επιφύλαξη *της* παραγράφου 3 *του άρθρου* 175 *του* Κ.Δ.Κ.) ευθύνεται για *τις* πράξεις ή παραλείψεις που ανάγονται στη σφαίρα ευθύνης του, εφόσον προκάλεσαν το διαπιστούμενο έλλειμμα από δόλο, βαρεία ή ελαφρά αμέλεια (ΕλΣυν Δεύτερο Τμήμα 1350/2023 σκ.5, 905/2023 σκ.6, 901/2023 σκ.5). Βαρεία αμέλεια υπάρχει, όταν κατά τη διενέργεια των διαχειριστικών πράξεων ή παραλείψεων εκ των οποίων προέκυψε το έλλειμμα στη δημόσια διαχείριση, δεν καταβάλλεται όχι μόνο η απαιτούμενη στις συναλλαγές (αντικειμενικά και αφηρημένα) επιμέλεια *του* μέσου

	συνετού και ευσυνείδητου υπολόγου (*άρθρο* 330 ΑΚ), αλλά ούτε η στοιχειώδης επιμέλεια του κοινού και συνηθισμένου ανθρώπου, με αποτέλεσμα η απόκλιση της συμπεριφοράς του υπολόγου κατά τη διεξαγωγή των διαχειριστικών του πράξεων από το μέτρο της επιμέλειας που αναμένεται από τον μέσο συνετό και επιμελή υπόλογο του επαγγελματικού κύκλου στον οποίο αυτός ανήκει να είναι πρόδηλη, ιδιαιτέρως σοβαρή και αδικαιολόγητη. Περαιτέρω, ελαφρά αμέλεια υπάρχει, όταν δεν καταβάλλεται η απαιτούμενη, από τον νόμο ή τους σχετικούς κανονισμούς ή η αποκτώμενη από τη συνήθη εκτέλεση των υπηρεσιακών καθηκόντων, στοιχειώδης επιμέλεια του μέσου συνετού και ευσυνείδητου ικανού προς δικαιοπραξία φυσικού προσώπου, κινουμένου μέσα στον συγκεκριμένο κύκλο της επαγγελματικής και κοινωνικής δραστηριότητας (ΕλΣυν Ολ. 744/2020). Ως καταλογιστέο δε έλλειμμα, μεταξύ άλλων, λόγω παράτυπης πληρωμής χρημάτων, νοείται τόσο το ουσιαστικό, ήτοι το πραγματικό έλλειμμα, το οποίο επάγεται ισόποση ζημία στη δημόσια διαχείριση όσο και το τυπικό, ήτοι εκείνο που δεν αντικατοπτρίζει πραγματική ζημία και, ως εκ τούτου, δεν επιφέρει ζημιογόνο δημοσιονομικό αποτέλεσμα στην οικεία διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 2014/2020 σκ.27, Δευτ. Τμήμα 1208/2023 σκ.10, 1980/2022 σκ.3, 1000/2022 σκ.2, 4/2022 σκ.3, 240/2021 σκ.5), γεγονός που, μεταξύ άλλων, συνεκτιμάται, σύμφωνα με *το άρθρο* 150 *του* ίδιου νόμου, στο πλαίσιο *των* επιβαλλόμενων από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας σταθμίσεων, για την ενδεχόμενη μείωση του ποσού του καταλογισμού (ΕλΣυν Δευτ. Τμήμα 30/2023 σκ.2). Με την τελευταία αυτή διάταξη πραγματώνεται από τον κοινό νομοθέτη η απορρέουσα από την έννοια *του* κράτους δικαίου και προβλεπόμενη, πλέον, ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 εδ. *δ΄του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του επιβληθέντος καταλογισμού που πλήττει *το* προστατευόμενο από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους. Το Δικαστήριο, δε, δύναται, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως η βαρύτητα, οι συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη στην περιουσία αυτού (ΕλΣυν Ολ. 2121/2021 σκ.43-44, 2116/2021 σκ.42-43, Δευτ. Τμήμα 1350/2023 σκ.9-10, 642, 641/2023 σκ.9) να μειώσει το ποσό του καταλογισμού, ή ακόμη και να απαλλάξει πλήρως τον καταλογισθέντα. Στο πλαίσιο, πάντως, του ανωτέρω ελέγχου τυγχάνει, σε κάθε περίπτωση, ερευνητέο το είδος του ελλείμματος, ήτοι εάν αυτό είναι ουσιαστικό και επάγεται ισόποση πραγματική ζημία του νομικού προσώπου ή είναι τυπικό, οφειλόμενο σε τυπικές παραλείψεις κατά τη διενέργεια των δημοσίων δαπανών, που δεν αντιστοιχίζεται με ισόποση ζημία στη δημόσια διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 2014/2020,477/2019, Δευτ. Τμήμα 999/2022 σκ.7, 241/2021 σκ.18.Γ, 2462/2020 σκ.V). [Δέχεται εν μέρει την έφεση]
ΕλΣυν 291/2025 (Τμ. 10ο)	6. Από τις προεκτεθείσες διατάξεις συνάγονται τα ακόλουθα: Με τις ρυθμίσεις της ως άνω ΥΠΑΣΥΔ (ΥΑ 14053/2008), ολοκληρώθηκε η οργάνωση του εθνικού συστήματος ελέγχου των συγχρηματοδοτούμενων Πράξεων, με την πρόβλεψη ειδικής διοικητικής διαδικασίας τόσο ως προς τον έλεγχο της νομιμότητας, κανονικότητας και επιλεξιμότητας των δαπανών αυτών όσο και ως προς τους ειδικούς όρους λήψης των κατά περίπτωση διοικητικών μέτρων αποκατάστασης, ήτοι της έκδοσης των αποφάσεων δημοσιονομικής διόρθωσης και της

	εξ αιτίας αυτών ανάκτησης των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών. Με τις ρυθμίσεις της εν λόγω ΥΑ θεσπίζεται μία σύνθετη διοικητική διαδικασία επιβολής δημοσιονομικών διορθώσεων κατά την άσκηση δημοσιονομικών ελέγχων σε έργα υλοποιούμενα από εθνικούς και ενωσιακούς πόρους, που κατατείνουν στην έκδοση Πράξεων με τις οποίες αναζητούνται από τους φορείς υλοποίησης των έργων αυτών αχρεωστήτως καταβληθέντα σ' αυτούς ποσά και ορίζεται ένα πλαίσιο δράσης της Διοίκησης, με σκοπό αφενός τη συντομότερη κατά το δυνατόν άρση των εκκρεμοτήτων και την επιτάχυνση της ανάκτησης των σχετικών χρηματικών ποσών και αφετέρου τη λυσιτελή άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας του λήπτη της χρηματοδότησης. Περαιτέρω, οι ως άνω διατάξεις ενέχουν έντονη υπόδειξη προς τη Διοίκηση να ολοκληρώσει τη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου εντός ευλόγου χρόνου και να αποφύγει τυχόν καθυστερήσεις. Οι προθεσμίες, εξάλλου που προβλέπονται για την ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας δεν έχουν χαρακτήρα αποκλειστικό, η δε Διοίκηση δεν καθίσταται κατά χρόνο αναρμόδια ούτε για την έγκριση της έκθεσης επαλήθευσης αλλά ούτε και για την έκδοση σχετικής απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης. Περαιτέρω, όμως, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας, οι οποίες απορρέουν από *την συνταγματική* αρχή *του* Κράτους Δικαίου (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*) και συνιστούν παράλληλα και γενικές αρχές του Δικαίου της Ένωσης, επιβάλλουν όπως η σχετική διαδικασία ολοκληρώνεται εντός ευλόγου χρόνου. Το εύλογο της διάρκειας της ελεγκτικής διαδικασίας και έκδοσης της τελικής πράξης σταθμίζεται σε σχέση με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υπόθεσης και, ιδίως, ενόψει του γενικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η υπόθεση αυτή, των διαδικαστικών σταδίων που τη συναρθρώνουν, της πολυπλοκότητάς της, καθώς και της σημασίας της για τα ενδιαφερόμενα μέρη. Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή, για τον αποκλειστικό χαρακτήρα των προθεσμιών είναι ασύμβατη με την εγγενώς πολύπλοκη διαδικασία δημοσιονομικού ελέγχου, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος ματαίωσης της ανάκτησης κοινοτικών και εθνικών κονδυλίων εξαιτίας της αντικειμενικής αδυναμίας των εθνικών αρχών να ολοκληρώσουν εντός του τιθέμενου εξαιρετικά σύντομου χρονικού πλαισίου τις οικείες ελεγκτικές διαδικασίες. Τούτο, άλλωστε, προσκρούει και στην αρχή της αποτελεσματικότητας του Δικαίου της Ένωσης, κατά την οποία, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν επιτρέπεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Περαιτέρω, στο πλαίσιο δημοσιονομικών διορθώσεων δεν δύναται να ισχύσει ο αποκλειστικός χαρακτήρας των προθεσμιών έκδοσης δυσμενών ατομικών διοικητικών Πράξεων, κατ' *άρθρο* 10 παρ. 5 εδ. β΄ *του* Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, κυρωθέντος με *το άρθρο* πρώτο *του* ν. 2690/1999 (Α΄, 45), δοθέντος ότι οι αποφάσεις δημοσιονομικής διόρθωσης διέπονται από το ως άνω ειδικό καθεστώς της ΥΠΑΣΥΔ, ως εκ τούτου, λόγω της φύσης τους και υπό το φως της αρχής της αποτελεσματικότητας του Δικαίου της Ένωσης, απαιτείται η τήρηση μιας διαδικασίας η οποία δεν είναι δεκτική στενών χρονικών περιορισμών και αυτό διότι, η θέσπιση τέτοιων διαδικαστικών περιορισμών σε εθνικό επίπεδο απειλεί τη διασφάλιση ανάκτησης κοινοτικών και εθνικών πόρων που έχουν καταβληθεί παρανόμως (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 509/2024). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 6/2025 (Τμ. 5ο)	5. Το Σύνταγμα, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής *των* Ελλήνων (Α΄ 120), ορίζει στο *άρθρο 25* παρ. 1 ότι «*Τα* δικαιώματα *του* ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του

κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. (…). Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

6. *Το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), *το* οποίο κυρώθηκε (μαζί με *τη* Σύμβαση) με *το άρθρο* πρώτο *του* ν.δ. 53/1974 (Α΄ *256*) και έχει, σύμφωνα με *το άρθρο* 28 παρ. 1 *του Συντάγματος*, υπέρτερη έναντι των κοινών νόμων τυπική ισχύ, ορίζει ότι «Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού, ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους. Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύι νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίους προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων». Με τις προεκτεθείσες διατάξεις κατοχυρώνεται ο σεβασμός της περιουσίας του προσώπου, το οποίο επιτρέπεται να την στερηθεί μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας. Στην έννοια δε της περιουσίας, η οποία έχει αυτόνομο περιεχόμενο, ανεξάρτητο από την τυπική κατάταξη των επιμέρους περιουσιακών δικαιωμάτων στο εσωτερικό δίκαιο [βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 25.3.1999, Ιατρίδης κατά Ελλάδας (31107/96), σκ. 54, της 19.6.2008, Ιχτιγιάρογλου κατά Ελλάδας (12045/06), σκ. 49, της 24.4.2008, Kemp και λοιποί κατά Λουξεμβούργου (17140/05), σκ. 72), περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα «περιουσιακής φύσης», καθώς και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα», τα οποία εμπίπτουν στη προστασία του ΠΠΠ, τουλάχιστον έως την ανάκτησή τους (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 5.3.2020, Grobelny κατά Πολωνίας (60477/12), σκ. 68, της 15.9.2009 (10373/05), Moskal κατά Πολωνίας, σκ. 40). Καλύπτονται, επομένως, με τις διατάξεις αυτές και τα ενοχικά δικαιώματα και, ειδικότερα, απαιτήσεις, είτε έχουν αναγνωριστεί με δικαστική ή διαιτητική Απόφαση είτε έχουν απλώς γεννηθεί κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, ήτοι όταν πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις που θέτει η εσωτερική νομοθεσία για τη γένεση της σχετικής αξίωσης (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 18.4.2002, Ουζούνης κατά Ελλάδας (49144/99), σκ. 24-25, της 28.9.2004, Kopecky κατά Σλοβακίας (44912/98), σκ. 35, Ιχτιγιάρογλου κατά Ελλάδας, ο.π., σκ. 51, της 3.2.2010, Sierpinski κατά Πολωνίας (38016/07), σκ. 65-66). Περιουσία, κατά *την* έννοια *του* εν λόγω *άρθρου*, αποτελούν περαιτέρω και οι έναντι *των* οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης αξιώσεις για τη χορήγηση κοινωνικοασφαλιστικών εν γένει παροχών (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 14.12.1999, Αντωνακόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδας (37098/97), της 28.3.2000, Γεωργιάδης κατά Ελλάδας (41209/98), της 20.6.2002, Αζίνας κατά Κύπρου (56679/00). Περαιτέρω, κάθε επέμβαση σε προστατευόμενο κατά ως άνω Πρωτόκολλο περιουσιακό δικαίωμα πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να εξυπηρετείται με αυτή ένας θεμιτός σκοπός, τηρουμένης, όμως, της αναλογικότητας, ώστε να εξασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της απαίτησης σεβασμού της περιουσίας των προσώπων (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ, Grobelny, ο.π., σκ. 59, 60, της 26.4.2018 Čakarević κατά Κροατίας (48921/13), σκ. 72 επ., Αποστολάκης κατά Ελλάδας (39574/07), σκ. 37, Broniowski κατά Πολωνίας (41443/96) σκ. 147-151]. Τέτοιο θεμιτό σκοπό συνιστά το δικαίωμα της συνταξιοδοτικής

διοίκησης να άρει τα σφάλματά της όταν διαπιστώνει ότι ελλείπουν οι νόμιμες προϋποθέσεις ήδη κανονισθείσας σύνταξης, διακόπτοντας την καταβολή της, μεταρρυθμίζοντας ή ανακαλώντας την σχετική συνταξιοδοτική πράξη. Αντίθετη εκδοχή θα οδηγούσε σε αδικαιολόγητο πλουτισμό του εν λόγω συνταξιούχου, το οποίο θα ήταν αφενός άδικο για τους λοιπούς ασφαλισμένους που καταβάλουν εισφορές προς ενίσχυση του ασφαλιστικού συστήματος, ιδίως για όσους δεν τους κανονίστηκε αντίστοιχα σύνταξη επειδή δεν είχαν τις νόμιμες προϋποθέσεις, αφετέρου ενάντια στο δημόσιο συμφέρον που επιβάλλει την προστασία των πεπερασμένων δημόσιων πόρων (αποφ. ΕΔΔΑ, Čakarević, ο.π., σκ. 79, Moskal, ο.π., σκ. 73). Εξάλλου, κατά τη στάθμιση αυτή, ιδιαίτερα βαρύνουσα σημασία έχει η συμπεριφορά του θιγόμενου, ήτοι εάν αυτός ήταν καλόπιστος και δεν συνετέλεσε με δικές του ενέργειες καθ' οιονδήποτε τρόπο στην έκδοση ευνοϊκής γι' αυτόν πράξης (αποφ. ΕΔΔΑ Čakarević. ο.π., σκ. 82), καθώς και η αρχή της καλής διακυβέρνησης, σύμφωνα με την οποία η διοίκηση οφείλει να ενεργεί σε εύλογο χρόνο, με τον ενδεδειγμένο τρόπο και με συνέπεια (αποφ. ΕΔΔΑ Čakarević. ο.π., σκ. 84, Moskal, ο.π., σκ. 72).

[…]

9. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου (190/2016 απόφαση της Ολομέλειας, εκδοθείσα σύμφωνα με *τη* διαδικασία *της* παρ. 5 *του άρθρου* 100 *του Συντάγματος*), η διάταξη *του άρθρου* 66 παρ. 4 *του* Σ.Κ. περί *της* δυνατότητας ανάκλησης της συνταξιοδοτικής πράξης από το εκδόν αυτή όργανο, εντασσόμενη στο πλαίσιο των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου περί ανακλήσεως των ευμενών πλην παράνομων διοικητικών πράξεων, δεν αντίκειται καταρχήν στο Σύνταγμα και ειδικότερα στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου. Στη διάταξη αυτή δεν τίθεται κάποιο απώτατο και περιοριστικό χρονικό όριο για την ανάκληση της τυχόν παράνομης πράξης κανονισμού. Όμως, στο πλαίσιο του κράτους δικαίου και της προστασίας του καλόπιστου διοικουμένου, δεν είναι ανεκτή η απρόθεσμη και χωρίς χρονικούς περιορισμούς ανάκληση από τη διοίκηση των ευμενών διοικητικών πράξεων. Συνακόλουθα, η παράλειψη του νομοθέτη να θέσει χρονικά όρια ως προς την ανάκληση των τυχόν παράνομων πράξεων κανονισμού σύνταξης θεραπεύεται με *την* εφαρμογή *των* διατάξεων *του άρθρου* μόνου *του* α.ν. 261/1968. Επομένως, το εκδόν την πράξη όργανο δύναται να ανακαλεί την παράνομη πράξη κανονισμού σύνταξης εντός πενταετίας από την έκδοσή της, ενώ για το πέραν της πενταετίας χρονικό διάστημα πρέπει να σταθμίζονται οι συντρέχουσες κάθε φορά περιστάσεις που στοιχειοθετούν το εύλογο της ανάκλησης της ευμενούς για τον καλόπιστο διοικούμενο πράξης. Ειδικότερα, πρέπει να εκτιμάται προεχόντως, όσον αφορά μεν στο μέλλον, η αρχή της νομιμότητας και το ότι η σύνταξη αποτελεί ισόβια περιοδική χρηματική παροχή, όσον αφορά δε στον χρόνο έναρξης των αποτελεσμάτων της ανάκλησης, η ίδια η φύση της σύνταξης που αποτελεί, κατ' αρχάς, συνέχεια του μισθού και χορηγείται για την αξιοπρεπή διαβίωση του συνταξιούχου. Περαιτέρω, κατά τη σχετική στάθμιση πρέπει, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ να διασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση παράνομης συνταξιοδοτικής πράξης και της προστασίας των δικαιωμάτων του θιγόμενου συνταξιούχου, έτσι ώστε η βλάβη που επέρχεται σ' αυτόν να μην είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη από το

	όφελος για το δημόσιο συμφέρον (βλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 26.4.2018, Čakarević, ο.π., σκ. 82, Moskal, ο.π., σκ. 51-52, 70, 72 επ., βλ. ΕλΣυν. ΙΙΙ Τμ. 789/2019, ΙΙ Τμ. 780/2021, πρβλ. ΙΙ Τμ. 1176/2018, 332/2017). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1348/2025 (Τμ. 2ο)	5. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι η Κ.Ε.Α.ΔΗ.Μ., εν όψει της προέλευσης της περιουσίας της από τους ιδρύσαντες αυτήν Δήμους, του δημόσιου σκοπού που κατά νόμο επιτελεί αλλά και του νομικού καθεστώτος, υπό το οποίο λειτουργεί, ιδίως δε του πλήρους διοικητικού ελέγχου που ασκεί επ' αυτής το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Μεσσήνης, συνιστά υπηρεσία του Δήμου με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, και συνεπώς, τα χρήματα που διαχειρίζεται προς εκπλήρωση δημόσιου σκοπού δεν καθίστανται ιδιωτική περιουσία αυτής, αλλά διατηρούν τον χαρακτήρα τους ως δημόσιο χρήμα και περιουσία δημόσιου φορέα. Συνεπώς, ο ταμίας ή ο διαχειριστής της επιχείρησης φέρει την ιδιότητα του υπολόγου, κατά την έννοια που ήδη αναφέρθηκε στη σκέψη 2, και υποχρεούται να αποκαταστήσει τυχόν διαπιστούμενο έλλειμμα στη διαχείριση της επιχείρησης οφειλόμενο σε ενέργειές του - κατά το μέτρο της ευθύνης του και τον βαθμό της υπαιτιότητάς του (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1385/2021, βλ. Δεύτερο Τμ. 279/2024, 999/2022). Για το σκοπό αυτό και εφόσον συντρέχουν οι ως άνω προϋποθέσεις ευθύνης του ταμία ή του διαχειριστή της επιχείρησης, εκδίδεται καταλογιστική πράξη από τα αρμόδια όργανα, στην οποία πρέπει να αναφέρεται η ακριβής αιτία της οφειλής, ώστε, σε περίπτωση αμφισβητήσεως, να είναι δυνατός ο δικαστικός έλεγχος. Ειδικότερα, από το σώμα της απόφασης καταλογισμού, καθώς και από τα στοιχεία του φακέλου πρέπει να προκύπτει τόσο η νομική όσο και η πραγματική βάση του καταλογισμού καθώς επίσης και ο τρόπος υπολογισμού του καταλογισθέντος ποσού κατά τρόπο επαληθεύσιμο από το δικαστήριο. Τούτο δε, διότι μέσω της πλήρους αιτιολόγησης της καταλογιστικής απόφασης επιτυγχάνεται ο έλεγχος της νομιμότητάς της και κατ' επέκταση η πραγμάτωση *της συνταγματικά* κατοχυρωμένης αρχής *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 και 2 *του Συντάγματος*), καθόσον αφενός μεν διασφαλίζονται τα δικαιώματα άμυνας του δημοσιονομικώς υπευθύνου, ο οποίος διά του καταλογισμού του βρίσκεται ενώπιον νόμιμου τίτλου, βάσει του οποίου επιτρέπεται η επίσπευση σε βάρος του αναγκαστικής εκτέλεσης, και αφετέρου επιτυγχάνεται ο δικαστικός έλεγχος αυτής. Κατ' αυτή δε την έννοια η έλλειψη αιτιολογίας της απόφασης καταλογισμού που δεν επιτρέπει το δικαστικό έλεγχο αυτής, καθιστά αυτήν πλημμελή κατά τη νόμιμη βάση της και συνεπάγεται αναγκαίως την ακύρωσή της (πρβλ. απόφ. ΑΠ 5/2019, ΕΣ Ι Τμ. 246/2019). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 7/2025 (Τμ. 5ο)	8. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου (190/2016 απόφαση της Ολομέλειας, εκδοθείσα σύμφωνα με *τη* διαδικασία *της* παρ. 5 *του άρθρου* 100 *του Συντάγματος*), η διάταξη *του άρθρου* 66 παρ. 4 *του* Σ.Κ. περί *της* δυνατότητας ανάκλησης της συνταξιοδοτικής πράξης από το εκδόν αυτή όργανο, εντασσόμενη στο πλαίσιο των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου περί ανακλήσεως των ευμενών πλην παράνομων διοικητικών Πράξεων, δεν αντίκειται καταρχήν στο Σύνταγμα και ειδικότερα στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου. Στη διάταξη αυτή δεν τίθεται κάποιο απώτατο και περιοριστικό χρονικό όριο για την ανάκληση της τυχόν παράνομης πράξης κανονισμού. Όμως, στο πλαίσιο του κράτους δικαίου και της προστασίας του καλόπιστου διοικουμένου, δεν είναι ανεκτή η απρόθεσμη και χωρίς χρονικούς περιορισμούς ανάκληση από τη διοίκηση των ευμενών διοικητικών

	πράξεων. Συνακόλουθα, η παράλειψη του νομοθέτη να θέσει χρονικά όρια ως προς την ανάκληση των τυχόν παράνομων πράξεων κανονισμού σύνταξης θεραπεύεται με *την* εφαρμογή *των* διατάξεων *του άρθρου* μόνου *του* α.ν. 261/1968. Επομένως, το εκδόν την πράξη όργανο δύναται να ανακαλεί την παράνομη πράξη κανονισμού σύνταξης εντός πενταετίας από την έκδοσή της, ενώ για το πέραν της πενταετίας χρονικό διάστημα πρέπει να σταθμίζονται οι συντρέχουσες κάθε φορά περιστάσεις που στοιχειοθετούν το εύλογο της ανάκλησης της ευμενούς για τον καλόπιστο διοικούμενο πράξης. Ειδικότερα, πρέπει να εκτιμάται προεχόντως, όσον αφορά μεν στο μέλλον, η αρχή της νομιμότητας και το ότι η σύνταξη αποτελεί ισόβια περιοδική χρηματική παροχή, όσον αφορά δε στον χρόνο έναρξης των αποτελεσμάτων της ανάκλησης, η ίδια η φύση της σύνταξης που αποτελεί, κατ' αρχάς, συνέχεια του μισθού και χορηγείται για την αξιοπρεπή διαβίωση του συνταξιούχου. Περαιτέρω, κατά τη σχετική στάθμιση πρέπει, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ να διασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση παράνομης συνταξιοδοτικής πράξης και της προστασίας των δικαιωμάτων του θιγόμενου συνταξιούχου, έτσι ώστε η βλάβη που επέρχεται σ' αυτόν να μην είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη από το όφελος για το δημόσιο συμφέρον (βλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 26.4.2018, Čakarević, ο.π., σκ. 82, Moskal, ο.π., σκ. 51-52, 70, 72 επ., βλ. ΕλΣυν. III Τμ. 789/2019, II Τμ. 780/2021, πρβλ. II Τμ. 1176/2018, 332/2017). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 814/2025 (Τμ. 3ο)	8. Με τις ανωτέρω διατάξεις επιδιώκεται ο περιορισμός της πολυθεσίας και της πολυαπασχόλησης στο πλαίσιο του δημόσιου τομέα και η διασφάλιση ενός δίκαιου και βιώσιμου συνταξιοδοτικού συστήματος, με την αποφυγή της υπέρμετρης επιβάρυνσης του κρατικού προϋπολογισμού και των προϋπολογισμών των ασφαλιστικών ταμείων λόγω της σωρευτικής καταβολής συντάξεων και αποδοχών ενεργείας στα ίδια πρόσωπα, ενόψει της αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας (ΕλΣυν Ολ. 1007/2024, 424/2018, 3431/2009, Τρίτο Τμ. 394, 194/2023, 511/2022, πρώην II Τμ. 94/2021, πρβλ. Ολ. 1939/2009). Ενόψει του προεκτεθέντος σκοπού, ο θεσπιζόμενος με τις διατάξεις αυτές περιορισμός στην αναγνώριση ως συντάξιμου του χρόνου υπηρεσίας των υπαγομένων στο πεδίο εφαρμογής τους προσώπων δεν αντίκειται στην αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*), εφόσον συνιστά μέτρο αφενός μεν κατάλληλο για την επίτευξη του ως άνω αποτελέσματος, αφετέρου δε απολύτως αναγκαίο, με την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημόσιου σκοπού δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού αλλά λιγότερο επαχθούς μέτρου. Τούτο, διότι ο συνταξιούχος του Δημοσίου, ο οποίος υπηρετεί σε θέση του δημόσιου τομέα, έχει ήδη εξασφαλίσει την υπαγωγή του σε καθεστώς σύνταξης που καλύπτει και άλλες παροχές κοινωνικής ασφάλισης (υγειονομική περίθαλψη) και, ως εκ τούτου, δεν τίθεται ζήτημα απώλειας των στοιχειωδών μέσων βιοπορισμού του και διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσής του, ενώ απολαμβάνει καθ' όλη τη διάρκεια του κρίσιμου χρονικού διαστήματος τα ωφελήματα από τη σωρευτική καταβολή αποδοχών ενεργείας και σύνταξης. Απόκειται δε στη βούληση του ίδιου του συνταξιούχου να επιλέξει είτε την παράλληλη λήψη αποδοχών και σύνταξης είτε την αναστολή *της* καταβολής *της* σύνταξής *του* κατ' *άρθρο* 58 παρ. 2 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα, είτε την επιστροφή των συντάξεων που έλαβε συγχρόνως με αποδοχές κατ' *άρθρο* 96 παρ. 2 και 4 *του* ίδιου Κώδικα, προκειμένου να αναγνωρισθεί ως συντάξιμος ο χρόνος

	υπηρεσίας του στο Δημόσιο ή στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Κατόπιν των ανωτέρω, ο εν λόγω περιορισμός δεν παρίσταται δυσανάλογος σε σχέση με τον υπηρετούμενο σκοπό δημοσίου συμφέροντος, ενόψει και του τρόπου επιστροφής των συντάξεων σε δόσεις που δεν μπορούν να υπερβαίνουν το ένα τέταρτο (1/4) της καταβαλλόμενης σύνταξης (ΕλΣυν Ολ. 1007, 369/2024, 992/2015, 25/2010, 1939/2009, Τρίτο Τμ. 511/2022). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 550/2025 (Τμ. 1ο)	6.4. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με *την συνταγματική* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1 εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (Ελ.Συν. Ολομ. 771/2021, 1824/2019, 1929/2018). Δοθέντος δε ότι η έκδοση της καταλογιστικής πράξης είναι άμεση απόρροια (αντανακλαστικό μέτρο) της πράξης ανάκλησης του διορισμού του υπαλλήλου και προκειμένου οι πράξεις αυτές να μην μετατρέπονται από διοικητικά μέτρα αποκαταστατικά της νομιμότητας, σε κυρώσεις ή ποινές, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση (θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου, τήρηση των αρχών της ισότητας και της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις) και τον καταλογισμό (αποκατάσταση της νομιμότητας και της ελλειμματικής διαχείρισης) και αφετέρου της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της εργασίας, ώστε να μην απαξιώνεται πλήρως ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας εκ μέρους του καταλογισθέντος υπαλλήλου και του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων του, λόγω της μονομερούς δια του καταλογισμού παρέμβασης της κρατικής εξουσίας στην περιουσία αυτού (*του* καταλογισθέντος) αποσπώντας στοιχεία αυτής, κατά *την* έννοια *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ (βλ. Ελ.Συν. Ολομ. 771, 768, 599/2021). Προς τούτο και ελλείψει σχετικής νομοθετικής ρύθμισης, απαιτείται όπως το Δικαστήριο ερευνήσει αν με την επίδικη απόφαση καταλογισμού τηρήθηκαν οι απαιτήσεις αναλογικότητας και δίκαιης ισορροπίας σταθμίζοντας όλα τα κρίσιμα δεδομένα κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης και αποδίδοντας σε αυτά τη δέουσα βαρύτητα (βλ. Ελ.Συν. Ολομ. 771, 768, 599/2021). 6.5. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της in concreto αυτής στάθμισης θα πρέπει να συνεκτιμάται η ένταση της παραβίασης της αρχής αξιοκρατίας, η φύση και η έκταση του πταίσματος του καταλογιζομένου, ιδίως όταν ο δημόσιος υπάλληλος κέκτηται του νομίμου τίτλου σπουδών που απαιτείται για την κατάληψη της θέσης, το χρονικό σημείο επιβολής του καταλογισμού σε σχέση με τον διανυθέντα συνολικό υπηρεσιακό βίο, η επάρκεια κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του υπαλλήλου και η φύση αυτών, το συντρέχον πταίσμα της διοίκησης, η οποία δεν ήλεγξε εγκαίρως τα προσκομισθέντα περί των τυπικών προσόντων δικαιολογητικά, το ύψος του καταλογισθέντος ποσού σε συνάρτηση με την προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαλλήλου, η παροχή εκ μέρους του υπαλλήλου ίσης αξίας υπηρεσιών ή εργασιών για τις οποίες ο ίδιος δεν έχει άλλο τρόπο να αποζημιωθεί, η ύπαρξη πραγματικής ζημίας στη δημοσιονομική διαχείριση, ο επερχόμενος πλουτισμός του υπέρ ου ο καταλογισμός φορέα σε βάρος της περιουσίας του υπαλλήλου, καθώς και η τυχόν υπάρχουσα ποινική καταδίκη του ή άλλες αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς υπάλληλος ως επακόλουθο της ίδιας συμπεριφοράς που οδήγησε στον καταλογισμό του (βλ. Ελ.Συν. Ολομ. 771, 768, 599/2021, πρβλ. και Ελ.Συν. Ολομ. 1269/2019).

	7. Εξάλλου, ο διοικητικός καταλογισμός αποδοχών, οι οποίες καταβλήθηκαν αχρεώστητα, αντίκειται στις αρχές της χρηστής και εύρυθμης διοίκησης, όταν συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις: α) κρίνεται, μετά από εκτίμηση των συγκεκριμένων σε κάθε περίπτωση συνθηκών και της συμπεριφοράς των αρμόδιων κρατικών αρχών ότι δημιουργήθηκε σ' εκείνον που εισέπραξε τα παραπάνω ποσά σταθερή και δικαιολογημένη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος αυτών και συνεπώς καλόπιστα τα εισέπραξε και β) προκύπτει από την εκτίμηση των στοιχείων της προσωπικής, οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης του ανωτέρω ότι η αναζήτηση μετά παρέλευση ικανού χρονικού διαστήματος και η επιστροφή τους θα δημιουργήσει σ' αυτόν σοβαρές και απρόβλεπτες οικονομικές δυσχέρειες με άμεση δυσμενή επίδραση στα μέσα διαβίωσης του ιδίου και της οικογένειάς του, η οποία παρίσταται δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό (πρβ. απόφ. ΕΔΔΑ, ό.π. Moskal, σκ. 74, 76, βλ. Ι Τμ. ΕλΣυν 2560, 1845/2016 κ.ά.). Επομένως, όταν συντρέχουν σωρευτικά οι προϋποθέσεις αυτές (καλοπιστία και οικονομική αδυναμία), τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά δεν αναζητούνται από τον λαβόντα ή αναζητούνται εν μέρει, εφόσον η οικονομική του κατάσταση επιτρέπει την επιστροφή μέρους των χρημάτων που έλαβε (βλ. ενδεικτικά Ολομ. 750, 287/2017, 1246/2014, 4324, 1980/2013, Ι Τμ. 641/2018, 735, 499/2017, 2560, 1979, 1489/2016, 938/2015). Περαιτέρω, για τη συνδρομή δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του διοικουμένου είναι απαραίτητη η με συγκεκριμένες θετικές ενέργειες προηγούμενη παροχή διαβεβαιώσεων εκ μέρους της διοίκησης μέσω των αρμοδίων οργάνων της, απαλλαγμένων από αιρέσεις και σύμφωνων με τους ισχύοντες κανόνες δικαίου, ότι η κατάσταση που τα όργανά της καθιέρωσαν με τη συμπεριφορά τους θα συνεχιστεί (Ελ. Συν. Ολ. 746-50, 287/2017). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 218/2025 (Τμ.1ο)	12. Ο ν. 4820/2021 «Οργανικός Νόμος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και άλλες ρυθμίσεις» (Α΄ 130) ορίζει στο άρθρο 148 ότι «Μη νόμιμες δαπάνες που πληρώθηκαν με οποιονδήποτε τίτλο πληρωμής καταλογίζονται στον λαβόντα (…) ανεξάρτητα από υπαιτιότητα αυτού σε κάθε περίπτωση αχρεώστητης πληρωμής», στο άρθρο 150 ότι «1. (…) 7. Μείωση του ποσού μπορεί να γίνει και στις περιπτώσεις *του άρθρου* 148 (…) με βάση *την* αρχή *της* προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και την αρχή της χρηστής διοίκησης για *τους* αχρεωστήτως λαβόντες», στο *άρθρο* 164 ότι «1. (…) 2. *Τα άρθρα* (…) 150 εφαρμόζονται από *το* Ελεγκτικό Συνέδριο, κατά την εκδίκαση του ένδικου μέσου της έφεσης ενώπιον των Τμημάτων του σε υποθέσεις από καταλογιστικές πράξεις, που εκδόθηκαν μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος». Σύμφωνα με τα ανωτέρω, σε περίπτωση καταλογισμού σε βάρος αχρεωστήτως λαβόντος το ποσό του καταλογισμού αντιστοιχεί καταρχήν στο σύνολο του αχρεωστήτως καταβληθέντος ποσού, δύναται όμως να μειωθεί με βάση τις αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της χρηστής διοίκησης. Σύμφωνα με την τελευταία αρχή, στις περιπτώσεις που έχουν καταβληθεί αχρεωστήτως ποσά Αποδοχών δεν επιτρέπεται η αναζήτηση αυτών, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) έχει παρέλθει ικανός χρόνος από την είσπραξη αυτών, β) έχουν ληφθεί καλόπιστα και γ) από την εκτίμηση των στοιχείων της προσωπικής, οικογενειακής και οικονομικής κατάστασης εκείνου που εισέπραξε τα ποσά αυτά προκύπτει ότι η αναζήτηση και η απόδοση των οφειλομένων θα δημιουργήσει στον ίδιο ή την οικογένεια του, σοβαρές και απρόβλεπτες οικονομικές δυσχέρειες, οι οποίες θα έχουν άμεση δυσμενή επίδραση στα μέσα διαβίωσής του, η οποία παρίσταται δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο από την

επιστροφή των αχρεωστήτως εισπραχθέντων σκοπό (βλ. ΕΣυνΟλ. 1246/2014, 4324/2013 κ.ά.). Κατά δε πάγια νομολογία, ο καταλογισμός των αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών σε βάρος του αχρεωστήτως λαβόντος καταρχήν δεν παραβιάζει υπέρτερης τυπικής ισχύος κανόνες και αρχές, εκτός αν, ενόψει των επιπτώσεων που επιφέρει στην προσωπική και οικονομική κατάστασή του, των ειδικότερων περιστάσεων τέλεσης της αποδιδόμενης σε αυτόν παράβασης και του βαθμού επίδρασης αυτής στην εν γένει υπηρεσιακή κατάσταση και απόδοσή του και του χρονικού διαστήματος της μη νόμιμης λήψης διαταράσσεται η δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υπάρχει μεταξύ του αποκαταστατικού της νομιμότητας σκοπού του καταλογισμού και των συνταγματικά προστατευόμενων ατομικών δικαιωμάτων του καταλογισθέντος. Στην τελευταία περίπτωση το Δικαστήριο δύναται με βάση τη *συνταγματικά* κατοχυρωμένη αρχή *της* αναλογικότητας (βλ. *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*) να μειώσει το ποσό του καταλογισμού ή ακόμα και να απαλλάξει πλήρως τον καταλογισθέντα (βλ. ΕλΣυν Δευτ. Τμ. 632, 1282/2021, 2093/2020). Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με *τη* διάταξη *του άρθρου* 150 παρ. 1 και 7 *του* ν. 4820/2021, η οποία αποτελεί νομοθετική πραγμάτωση της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας εξειδικεύοντας τις απαιτούμενες σταθμίσεις στο πλαίσιο εξέτασης της επίτευξης μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του ύψους του καταλογισθέντος ποσού και του σκοπού του καταλογισμού, καταλαμβάνει δε τις εκκρεμείς δίκες και λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το Τμήμα ως αναγόμενη στο νόμω βάσιμο του καταλογισμού, το δικάζον την έφεση Τμήμα δύναται να μειώσει τον καταλογισμό προβαίνοντας σε σταθμίσεις κατ' εφαρμογή της αρχής της δίκαιης ισορροπίας, εκτιμώντας ιδίως την βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, το βαθμό υπαιτιότητας του καταλογιζόμενου, τη σαφήνεια του νομικού πλαισίου, το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα (βλ. ΕλΣυν Πρώτο Τμήμα 2061, 1691/2022, Δεύτερο Τμ. 1981, 1160/2022, 1680/2021, πρβλ. και ΕλΣυν Ολομ. 599/2021), καθώς και την προσωπική και οικονομική κατάσταση του εκκαλούντος σε συνάρτηση, ειδικότερα, με το ενδεχόμενο στέρησης ή ουσιώδους περιορισμού των μέσων διαβίωσης αυτού ή της οικογένειάς του ενόψει του ύψους του καταλογισμού (πρβλ. ΕλΣυν VII Τμ. 754/2019). Για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας αρκεί και η στάθμιση ορισμένων από τα ανωτέρω κριτήρια.

[…]

15. Με τα δεδομένα αυτά και σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη μείζονα σκέψη της παρούσας (σκ. 4, 10-12), το Δικαστήριο κρίνει καταρχάς ότι ο εκκαλών, κατά το χρονικό διάστημα από 1.4.2015 έως και 26.5.2015 κατά το οποίο τελούσε σε καθεστώς αυτοδίκαιης αργίας, δικαιούτο αποδοχές αργίας, σύμφωνα με *το άρθρο* 105 *του* Υ.Κ (βλ. ανωτέρω σκέψη 10.4), υπολογιζόμενες, κατά τον χρόνο αυτό, σε ποσοστό 75% επί *των* νομίμων Αποδοχών *του* (βλ. *άρθρο* πρώτο, Υποπαρ. Ζ3, περίπτωση 9 *του* ν. 4093/2012). Ωστόσο, στον από 11.7.2022 προσκομισθέντα Πίνακα Αποδοχών (Παράρτημα Α) της Διεύθυνσης Οικονομικού της 88ης Στρατιωτικής Διοίκησης «ΛΗΜΝΟΣ», που προσδιορίζει τις κατά μήνα καταλογιστέες (ακαθάριστες αποδοχές αφαιρουμένων των κρατήσεων), για τον μήνα Απρίλιο 2015, για τον οποίο το καταλογιζόμενο ποσό αντιστοιχεί σε 156,96 ευρώ, δεν αναφέρεται το είδος των καταλογιστέων Αποδοχών, δηλαδή δεν προσδιορίζεται ειδικώς αν αφορά σε καταβληθείσες αποδοχές αργίας, τις οποίες και θα δικαιούτο, κατά τα ως άνω, ή στο ποσό που καταβλήθηκε καθ' υπέρβαση των δικαιούμενων Αποδοχών αργίας (25%) και το οποίο νομίμως καταρχήν θα αναζητείτο από αυτόν, κατά τα γενόμενα δεκτά στη σκέψη 10.5 της παρούσας (πρβλ. ΕλΣυν Πρώτο Τμ. 568/2022). Συνεπώς, η πληττόμενη απόφαση κατά το μέρος

	που αφορά στον καταλογισμό του για τον μήνα αυτό παρίσταται αναιτιολόγητη. Ομοίως, ως προς τον Μάιο του έτους 2015, κατά τον οποίο ο εκκαλών δικαιούτο αποδοχές αργίας από 1 έως 26 Μαΐου και αποδοχές ενεργείας από 27 έως 31 αυτού, στον ως άνω Πίνακα τα χρονικά αυτά διαστήματα δεν διακρίνονται μεταξύ τους ούτε άλλωστε επιμερίζονται αντίστοιχα οι καταλογιστέες αποδοχές με σαφή αναφορά του είδους τους και του τρόπου υπολογισμού τους, ως απαιτείται για τη νομική βασιμότητα του καταλογισμού, ενώ ειδικώς για το διάστημα από 1 ως 26.5.2015, ως προς το οποίο πράγματι ο εκκαλών δικαιούτο Αποδοχών αργίας κατά τα ως άνω, δεν προκύπτει αν ο καταλογισμός του αφορά πράγματι στις αποδοχές αυτές ή στο τυχόν καθ' υπέρβαση αυτών καταβληθέν ποσό. Πέραν τούτων, όσον αφορά ειδικότερα στο χρονικό διάστημα της αυτοδίκαιης αργίας του εκκαλούντος (από 1.4.2015 έως και 26.5.2015), το Τμήμα κρίνει ότι ακόμη κι αν ο καταλογισμός αφορά πράγματι στις καταβληθείσες σε αυτόν αποδοχές αργίας (λόγω του συγκριτικά χαμηλότερου ύψους των καταλογιστέων Αποδοχών για τους δύο αυτούς μήνες σε σχέση με αυτές των επόμενων μηνών), αυτός παρίσταται μη νόμιμος και ακυρωτέος για τον πρόσθετο - αυτεπαγγέλτως εξεταζόμενο - λόγο ότι υπό *το* καθεστώς ισχύος *του άρθρου* 105 *του* ΥΚ, όπως είχε μετά *την* αντικατάστασή *του* με *το άρθρο* Πρώτο υποπαραγράφος Ζ3 *του* ν. 4093/2012 και μέχρι να τεθεί σε ισχύ ο ν. 4354/2015 (από 1.1.2016), οι αποδοχές αυτοδίκαιης αργίας που καταβάλλονται σε υπάλληλο, ο οποίος είχε παραπεμφθεί ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου για πειθαρχικό παράπτωμα που επέσυρε την ποινή της οριστικής παύσης (έκπτωσης), δεν αναζητούνται (βλ. ανωτέρω σκέψη 10.7). Εξάλλου, στην περίπτωση *του* εκκαλούντος δεν έλκεται σε εφαρμογή *το άρθρο 25* παρ. 4 εδάφιο δ΄ *του* ν. 4354/2015 (έναρξη ισχύος από 1.1.2016), που θεσπίζει το πρώτον την υποχρέωση επιστροφής των καταβληθεισών Αποδοχών αργίας σε περίπτωση απόλυσης του υπαλλήλου, δοθέντος ότι η αυτοδίκαιη αργία του έληξε σε χρόνο προγενέστερο της έναρξης ισχύος του νόμου αυτού (πρβλ ΝΣΚ 246/2017) και κατά τούτο δεν τόν καταλαμβάνει. Για όλους τους προαναφερθέντες λόγους, το Δικαστήριο άγεται στην κρίση ότι ο καταλογισμός του εκκαλούντος για το διάστημα από 1.4 έως 26.5.2015 παρίσταται μη νόμιμος, προεχόντως ως πλημμελώς αιτιολογημένος, και κατά τούτο ακυρωτέος. Κατά τα λοιπά, η πληττόμενη απόφαση παρίσταται επαρκώς αιτιολογημένη, αφού η έστω και συνοπτική αιτιολογία που εμπεριέχεται στο σώμα της, ήτοι ότι ο καταλογισμός αφορά σε αποδοχές που έλαβε αχρεωστήτως ο εκκαλών συνεπεία της από 26.2.2015 αποστρατείας του, νομίμως συμπληρώνεται από τα λοιπά στοιχεία του φακέλου και, συγκεκριμένα, από τον από 11.7.2022 Πίνακα Αποδοχών, στον οποίο παρατίθεται η μέθοδος εξαγωγής του οφειλόμενου ποσού ανά μήνα, απορριπτομένου ως αβασίμου του σχετικώς προβαλλόμενου, κατ' εκτίμηση του δικογράφου, ισχυρισμού. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 778/2025 (Τμ. 2ο)	5. Από τα αναφερόμενα στις σκέψεις 3 και 4 που προηγήθηκαν, συνάγεται ότι ο *ταμίας* (με *την* επιφύλαξη *της* παραγράφου 3 *του άρθρου* 175 *του* Κ.Δ.Κ.) ευθύνεται για *τις* πράξεις ή παραλείψεις που ανάγονται στη σφαίρα ευθύνης του, εφόσον προκάλεσαν το διαπιστούμενο έλλειμμα από δόλο, βαρεία ή ελαφρά αμέλεια (ΕλΣυν Δεύτερο Τμήμα 1350/2023 σκ. 5, 905/2023 σκ.6, 901/2023 σκ.5). Βαρεία αμέλεια υπάρχει, όταν κατά τη διενέργεια των διαχειριστικών πράξεων ή παραλείψεων εκ των οποίων προέκυψε το έλλειμμα στη δημόσια διαχείριση, δεν καταβάλλεται όχι μόνο η απαιτούμενη στις συναλλαγές (αντικειμενικά και αφηρημένα) επιμέλεια *του* μέσου συνετού και ευσυνείδητου υπολόγου (*άρθρο* 330 ΑΚ), αλλά ούτε η στοιχειώδης επιμέλεια του κοινού και συνηθισμένου ανθρώπου, με

	αποτέλεσμα η απόκλιση της συμπεριφοράς του υπολόγου κατά τη διεξαγωγή των διαχειριστικών του πράξεων από το μέτρο της επιμέλειας που αναμένεται από τον μέσο συνετό και επιμελή υπόλογο του επαγγελματικού κύκλου στον οποίο αυτός ανήκει να είναι πρόδηλη, ιδιαιτέρως σοβαρή και αδικαιολόγητη. Περαιτέρω, ελαφρά αμέλεια υπάρχει, όταν δεν καταβάλλεται η απαιτούμενη, από τον νόμο ή τους σχετικούς κανονισμούς ή η αποκτώμενη από τη συνήθη εκτέλεση των υπηρεσιακών καθηκόντων, στοιχειώδης επιμέλεια του μέσου συνετού και ευσυνείδητου ικανού προς δικαιοπραξία φυσικού προσώπου, κινουμένου μέσα στον συγκεκριμένο κύκλο της επαγγελματικής και κοινωνικής δραστηριότητας (ΕλΣυν Ολ. 744/2020). Ως καταλογιστέο δε έλλειμμα, μεταξύ άλλων, λόγω παράτυπης πληρωμής χρημάτων, νοείται τόσο το ουσιαστικό, ήτοι το πραγματικό έλλειμμα, το οποίο επάγεται ισόποση ζημία στη δημόσια διαχείριση όσο και το τυπικό, ήτοι εκείνο που δεν αντικατοπτρίζει πραγματική ζημία και, ως εκ τούτου, δεν επιφέρει ζημιογόνο δημοσιονομικό αποτέλεσμα στην οικεία διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 2014/2020 σκ.27, Δευτ. Τμήμα 1208/2023 σκ.10, 1980/2022 σκ.3, 1000/2022 σκ.2, 4/2022 σκ.3, 240/2021 σκ.5), γεγονός που, μεταξύ άλλων, συνεκτιμάται, σύμφωνα με *το άρθρο* 150 *του* ίδιου νόμου, στο πλαίσιο *των* επιβαλλόμενων από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας σταθμίσεων, για την ενδεχόμενη μείωση του ποσού του καταλογισμού (ΕλΣυν Δευτ. Τμήμα 30/2023 σκ.2). Με την τελευταία αυτή διάταξη πραγματώνεται από τον κοινό νομοθέτη η απορρέουσα από την έννοια *του* κράτους δικαίου και προβλεπόμενη, πλέον, ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 εδ. δ΄*του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του επιβληθέντος καταλογισμού που πλήττει *το* προστατευόμενο από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους. Το Δικαστήριο, δε, δύναται, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως η βαρύτητα, οι συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης και οι συνέπειές της, το εύρος απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ο βαθμός υπαιτιότητάς του και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας αυτού (ΕλΣυν Ολ. 2121/2021 σκ.43-44, 2116/2021 σκ.42-43, Δευτ. Τμήμα 1350/2023 σκ.9-10, 642, 641/2023 σκ.9) να μειώσει το ποσό του καταλογισμού, ή ακόμη και να απαλλάξει πλήρως τον καταλογισθέντα. Στο πλαίσιο, πάντως, του ανωτέρω ελέγχου τυγχάνει, σε κάθε περίπτωση, ερευνητέο το είδος του ελλείμματος, ήτοι εάν αυτό είναι ουσιαστικό και επάγεται ισόποση πραγματική ζημία του νομικού προσώπου ή είναι τυπικό, οφειλόμενο σε τυπικές παραλείψεις κατά τη διενέργεια των δημοσίων δαπανών, που δεν αντιστοιχίζεται με ισόποση ζημία στη δημόσια διαχείριση (ΕλΣυν Ολ. 2014/2020,477/2019, Δευτ. Τμήμα 999/2022 σκ.7, 241/2021 σκ.18.Γ, 2462/2020 σκ.V). [Δέχεται εν μέρει την έφεση].
ΕλΣυν 389/2024 (Τμ. 5ο)	5. Στο εδάφιο α΄ *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* - όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων - κατοχυρώνεται «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως

ο σεβασμός *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021 σκ. 20, 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. IIIB και VI, 4686-7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.).

[…]

15. Κατά τα κριθέντα από την Ολομέλεια του Δικαστηρίου (απόφ. 1820/2021 που αφορούσε υπόθεση πολιτικού δημοσίου υπαλλήλου, του οποίου ο διορισμός ανακλήθηκε λόγω κατοχής πλαστού τίτλου σπουδών), οι προϋποθέσεις για την απονομή και την απώλεια του συνταξιοδοτικού δικαιώματος των δημοσίων υπαλλήλων προβλέπονται στον νόμο, οι όποιες δε επεμβάσεις στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των πολιτικών υπαλλήλων και στρατιωτικών πρέπει να είναι συναφείς προς τον υπηρετούμενο με αυτές δημόσιο σκοπό και εντός των ορίων που διαγράφονται από τις αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου και της αναλογικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, όταν λαμβάνονται μέτρα ή κυρώσεις που οδηγούν στη μετά πάροδο μακρού χρόνου ανατροπή του ειδικού υπηρεσιακού τους status, προς αποκατάσταση των θεμελιωδών συνταγματικών αρχών που διέπουν την πρόσβασή τους στις θέσεις αυτές και δη των αρχών της αξιοκρατίας, της ίσης μεταχείρισης και της διαφάνειας, με συνέπεια την ανατροπή και των ωφελειών που αντλούν από τον δημοσίου δικαίου δεσμό που τους συνδέει με το Δημόσιο, όπως την καταβολή κύριας σύνταξης κατά το στάδιο εξόδου τους από την υπηρεσία, απαιτείται να διασφαλίζεται ότι τα μέτρα αυτά ή οι κυρώσεις, μεταξύ των οποίων και η τυχόν διάρρηξη της συνταξιοδοτικής σχέσης, συνάδουν προς τις συνταγματικές ρυθμίσεις που διέπουν το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (1820/2021 σκ. 23). 16. Περαιτέρω, απαιτείται να διασφαλίζεται, στο πλαίσιο των περιστάσεων εκάστης περίπτωσης, ότι η επέμβαση στην υπηρεσιακή σχέση του στρατιωτικού και οι αντανακλαστικές της συνέπειες στη συνταξιοδοτική του σχέση δεν θίγουν, ενόψει και *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος*, *τον* πυρήνα ατομικών δικαιωμάτων, που απορρέουν από τη νομική αυτή κατάσταση και τη μακροχρόνια de facto απασχόλησή του. Συγκεκριμένα, απαιτείται από την επέμβαση αυτή να μη

θίγεται η προστασία *της* ανθρώπινης αξίας, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία θεωρούμενη στο πλαίσιο της λειτουργίας της υπαλληλικής και της συνδεόμενης με αυτήν συνταξιοδοτικής σχέσης, επιβάλλει ως ιδιαίτερη πτυχή της κοινωνικής υπόστασης του ανθρώπου και στοιχείο του πυρήνα της προσωπικότητάς του την αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων και δη μίας καταρχάς αμοιβής για την παρασχεθείσα εργασία και κατ' επέκταση μίας ανάλογης προς αυτήν συνταξιοδοτικής παροχής, στο βαθμό που εξαντλήθηκε η ενεργός υπηρεσία, από μόνο το πραγματικό γεγονός της μακροχρόνιας απασχόλησης *του* στρατιωτικού, υπό *το* φως και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος* αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου (1820/2021, σκ. 24).

[…]

19. Στη περίπτωση που η ανάκληση της πράξης διορισμού, ακόμη και επί υπαίτιας συμπεριφοράς του παρανόμως καταταγέντος στρατιωτικού, χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο έχει παρέλθει το μείζον μέρος του υπηρεσιακού του βίου και το Δημόσιο έχει επωφεληθεί των υπηρεσιών του, χωρίς να έχει ασκήσει τη νόμιμη ευχέρειά του να προβεί σε έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών κατάταξής του, η πλήρης στέρηση της σύνταξης από το Δημόσιο, που αντιστοιχεί στη de facto παρασχεθείσα από αυτόν υπηρεσία, υπερακοντίζει τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετούν τα σχετικά ως άνω μέτρα αποκατάστασης της τρωθείσας νομιμότητας και πλήττουν, κατά παραβίαση και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας, τον πυρήνα των δικαιωμάτων, που απορρέουν από την ανατραπείσα υπηρεσιακή σχέση και τη μακροχρόνια de facto παροχή των υπηρεσιών του. Τούτο δε, διότι με την επιβολή των μέτρων αυτών διαρρηγνύεται, λόγω της δυσανάλογης θυσίας που υφίσταται ο ανωτέρω, η δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού που αυτά υπηρετούν, ήτοι της αποκατάστασης των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, αφετέρου της προστασίας *της* αξίας *του* ανθρώπου, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία σε συνδυασμό με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, επιβάλλει ενόψει της μακροχρόνιας απασχόλησης του έστω παρανόμως και με δική του υπαιτιότητα καταταγέντος στα σώματα ασφαλείας, ως στοιχείο της κοινωνικής του υπόστασης και της συνταγματικά προστατευτέας προσωπικότητάς του, την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων, ειδικότερα δε μίας συνταξιοδοτικής παροχής σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα υπό την υπηρεσιακή του ιδιότητα de facto υπηρεσία. Τυχόν δε εκπλήρωση εκ μέρους του απωλέσαντος την υπηρεσιακή του ιδιότητα των όρων υπαγωγής σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας με προνοιακό χαρακτήρα, που δεν συναρτώνται με την παροχή εργασίας, δεν αρκούν για να ισοσκελίσουν, υπό όρους αναλογικής ισότητας κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος*, *την* απώλεια κάθε περιουσιακής ωφέλειας από την ανατραπείσα έννομη σχέση του στρατιωτικού με το Κράτος (1820/2021, σκέψη 32).

20. Η μη αναγνώριση ως συντάξιμης της διανυθείσας υπηρεσίας στο Δημόσιο λόγω ανάκλησης της πράξης κατάταξης μετά πάροδο μακρότατου χρόνου από αυτήν και η εξ αυτού του λόγου μη θεμελίωση δικαιώματος σε σύνταξη αντιβαίνει και στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, καθώς η για μακρότατο χρόνο de facto απασχόληση του έστω κακόπιστου στρατιωτικού, χωρίς το Δημόσιο ως εργοδότης να ασκεί την προβλεπόμενη στο νόμο ευχέρειά του για έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών, αρμοδιότητα που εντασσόταν στη σφαίρα ευθύνης του προς διασφάλιση των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας στην πρόσβαση σε δημόσια

	θέση, γεννά κατά το εθνικό δίκαιο αξίωση του υπαλλήλου για καταβολή αμοιβής κάποιου ύψους και για καταβολή ανάλογης προς αυτήν σύνταξης, ενόψει όσων έγιναν δεκτά σε προηγούμενες σκέψεις. Η αξίωση δε αυτή εφόσον αναγνωρίζεται ως άνω κατά το εθνικό δίκαιο, εμπίπτει συνακόλουθα και στο προστατευτικό πεδίο της οικείας διάταξης της ΕΣΔΑ (1820/2021. σκ. 34). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1092/2024 (Τμ. 5ο)	5. Στο εδάφιο α' *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* - όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων - κατοχυρώνεται «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός *της* αξίας *του* ανθρώπου (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ' *του Συντάγματος*, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν το επιβαλλόμενο μέτρο είναι τέτοιας έντασης και διάρκειας που υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει ή η διοικητική πράξη που το επιβάλλει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021 σκ. 20, 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. IIIB και VI, 4686-7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολ. 5/2013 κ.ά.). […] 16. Περαιτέρω, απαιτείται να διασφαλίζεται, στο πλαίσιο των περιστάσεων εκάστης περίπτωσης, ότι η επέμβαση στην υπηρεσιακή σχέση του στρατιωτικού και οι αντανακλαστικές της συνέπειες στη συνταξιοδοτική του σχέση δεν θίγουν, ενόψει και *της* αρχής *της* αναλογικότητας, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ' *του Συντάγματος*, *τον* πυρήνα ατομικών δικαιωμάτων, που απορρέουν από τη νομική αυτή κατάσταση και τη μακροχρόνια de facto απασχόλησή του. Συγκεκριμένα, απαιτείται από την επέμβαση αυτή να μη θίγεται η προστασία *της* ανθρώπινης αξίας, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία θεωρούμενη στο πλαίσιο της λειτουργίας της υπηρεσιακής και της συνδεόμενης με αυτήν συνταξιοδοτικής σχέσης, επιβάλλει ως ιδιαίτερη πτυχή της κοινωνικής υπόστασης του

	ανθρώπου και στοιχείο του πυρήνα της προσωπικότητάς του την αναγνώριση περιουσιακών δικαιωμάτων και δη μίας καταρχάς αμοιβής για την παρασχεθείσα εργασία και κατ' επέκταση μίας ανάλογης προς αυτήν συνταξιοδοτικής παροχής, στον βαθμό που εξαντλήθηκε η ενεργός υπηρεσία, από μόνο το πραγματικό γεγονός της μακροχρόνιας απασχόλησης *του* στρατιωτικού, υπό *το* φως και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α' *του Συντάγματος* αρχής *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (1820/2021, σκ. 24). […] 19. Στη περίπτωση που η ανάκληση της πράξης διορισμού, ακόμη και επί υπαίτιας συμπεριφοράς του παρανόμως καταταγέντος στρατιωτικού, χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο έχει παρέλθει το μείζον μέρος του υπηρεσιακού του βίου και το Δημόσιο έχει επωφεληθεί των υπηρεσιών του, χωρίς να έχει ασκήσει τη νόμιμη ευχέρειά του να προβεί σε έλεγχο της γνησιότητας των δικαιολογητικών κατάταξής του, η πλήρης στέρηση της σύνταξης από το Δημόσιο, που αντιστοιχεί στη de facto παρασχεθείσα από αυτόν υπηρεσία, υπερακοντίζει τον καταρχήν θεμιτό σκοπό που υπηρετούν τα σχετικά ως άνω μέτρα αποκατάστασης της *τρωθείσας* νομιμότητας και πλήττουν, κατά παραβίαση και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 δ' *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, τον πυρήνα των δικαιωμάτων, που απορρέουν από την ανατραπείσα υπηρεσιακή σχέση και τη μακροχρόνια de facto παροχή των υπηρεσιών του. Τούτο δε, διότι με την επιβολή των μέτρων αυτών διαρρηγνύεται, λόγω της δυσανάλογης θυσίας που υφίσταται ο ανωτέρω, η δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού που αυτά υπηρετούν, ήτοι της αποκατάστασης των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, αφετέρου *της* προστασίας *της* αξίας *του* ανθρώπου, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, η οποία σε συνδυασμό με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α' *του Συντάγματος*, επιβάλλει ενόψει της μακροχρόνιας απασχόλησης του έστω παρανόμως και με δική του υπαιτιότητα καταταγέντος στα σώματα ασφαλείας, ως στοιχείο της κοινωνικής του υπόστασης και της συνταγματικά προστατευτέας προσωπικότητάς του, την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων, ειδικότερα δε μίας συνταξιοδοτικής παροχής σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα υπό την υπηρεσιακή του ιδιότητα de facto υπηρεσία. Τυχόν δε εκπλήρωση εκ μέρους του απωλέσαντος την υπηρεσιακή του ιδιότητα των όρων υπαγωγής σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας με προνοιακό χαρακτήρα, που δεν συναρτώνται με την παροχή εργασίας, δεν αρκούν για να ισοσκελίσουν, υπό όρους αναλογικής ισότητας κατ' *άρθρο* 4 παρ. 1 *του Συντάγματος*, *την* απώλεια κάθε περιουσιακής ωφέλειας από την ανατραπείσα έννομη σχέση του στρατιωτικού με το Κράτος (1820/2021, σκέψη 32). 20. Η μη αναγνώριση ως συντάξιμης της διανυθείσας υπηρεσίας στο Δημόσιο λόγω ανάκλησης της πράξης κατάταξης μετά πάροδο μακρότατου χρόνου από αυτήν και η εξ αυτού του λόγου μη θεμελίωση δικαιώματος σε σύνταξη αντιβαίνει και στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, καθώς η για μακρότατο χρόνο de facto απασχόληση του έστω κακόπιστου στρατιωτικού, χωρίς το Δημόσιο ως εργοδότης να ασκεί την προβλεπόμενη στο νόμο ευχέρειά του για έλεγχο τι1ζ γνησιότητας των δικαιολογητικών, αρμοδιότητα που εντασσόταν στη σφαίρα ευθύνης του προς διασφάλιση των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας στην πρόσβαση σε δημόσια θέση, γεννά κατά το εθνικό δίκαιο αξίωση του στρατιωτικού για καταβολή αμοιβής κάποιου ύψους και για καταβολή ανάλογης προς αυτήν

	σύνταξης, ενόψει όσων έγιναν δεκτά σε προηγούμενες σκέψεις. Η αξίωση δε αυτή εφόσον αναγνωρίζεται ως άνω κατά το εθνικό δίκαιο, εμπίπτει συνακόλουθα και στο προστατευτικό πεδίο της οικείας διάταξης της ΕΣΔΑ (1820/2021. σκ. 34). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1413/2024 (Τμ. 3ο)	4. Εντούτοις, η πλήρης στέρηση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος ακόμη και στην περίπτωση που ο παρανόμως διορισθείς υπάλληλος προκάλεσε ή υποβοήθησε τον παράνομο διορισμό του, όπως στην περίπτωση χρήσης πλαστών δικαιολογητικών διορισμού, έρχεται σε αντίθεση με την αξία του ανθρώπου, ως θεμελιώδη *συνταγματική* αρχή *του* δημοκρατικού πολιτεύματος (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (*άρθρου 25* παρ. 1, εδάφ. πρώτο *του Συντάγματος*) και *την* αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1, εδαφ. δ΄ *του Συντάγματος*), όταν η ανάκληση του διορισμού χωρεί σε χρονικό σημείο κατά το οποίο ο μεν υπάλληλος έχει εξαντλήσει τον υπηρεσιακό του βίο και έχει συμπληρώσει τις χρονικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από το Δημόσιο, το δε τελευταίο έχει επωφεληθεί για μακρό χρόνο των υπηρεσιών του υπαλλήλου αυτού χωρίς ποτέ να ασκήσει την κατά νόμο ευχέρειά του να ελέγξει τη γνησιότητα των δικαιολογητικών. Και τούτο διότι η μακροχρόνια απασχόληση του έστω παρανόμως και με δική του υπαιτιότητα διορισθέντος υπαλλήλου στο Δημόσιο, ως στοιχείο της κοινωνικής του υπόστασης και της συνταγματικά προστατευτέας προσωπικότητάς του, επιβάλλει την αναγνώριση σ' αυτόν περιουσιακών δικαιωμάτων, ειδικότερα δε μίας συνταξιοδοτικής παροχής σε συνάρτηση προς την παρασχεθείσα υπό τη δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα de facto υπηρεσία. Η αξίωση δε αυτή προς απόληψη κάποιας (αν και όχι απολύτως προσδιορισμένης, δοθέντος ότι ο παρανόμως διορισθείς υπάλληλος δεν πρέπει να εξομοιώνεται με τον νομίμως διορισθέντα) συνταξιοδοτικής παροχής εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο *του άρθρου* 1 *του* πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ με συνέπεια η πλήρης στέρηση της αξίωσης αυτής να διαταράσσει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ αυτής και του θεμιτού σκοπού της αποκατάστασης της νομιμότητας (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021). [Δέχεται τις συνεκδικαζόμενες εφέσεις.]
ΕλΣυν 797/2024 (Τμ. 2ο)	9. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του* ισχύοντος *Συντάγματος*, ορίζεται ότι «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Με την νέα αυτή διάταξη ο αναθεωρητικός νομοθέτης επέλεξε να κατοχυρώσει ρητά, από το όλο σύστημα των εγγυήσεων για τα επιτρεπτά όρια των περιορισμών που επιβάλλονται στα δικαιώματα του ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, συνεπώς σε αυτά που το ίδιο το *Σύνταγμα* αποκαλεί «ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», όπως *το* δικαίωμα στην εργασία που κατοχυρώνεται στο *άρθρο* 22 παρ. 1. Περαιτέρω, με *την* ως άνω διάταξη κατοχυρώνεται και «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», στο κανονιστικό περιεχόμενο της οποίας βρίσκεται η εγγύηση, που όλες οι κρατικές λειτουργίες οφείλουν να παρέχουν, κατά της αυθαιρεσίας. Μέσο δε κατά της αυθαιρεσίας είναι πρωτίστως και ο σεβασμός της αρχής της αναλογικότητας, υπό την έννοια ότι η αρχή αυτή, λειτουργούσα εγγενώς ως στοιχείο της ιδέας του κράτους δικαίου, επιβάλλει σε κάθε εκδήλωση κρατικής εξουσίας όπως αυτή ασκείται στο αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού.

10. Με την καταλογιστική πράξη, δια της οποίας, ως συνέπεια της ανάκλησης πρόσληψης υπαλλήλου, αναζητείται το σύνολο των ληφθεισών από αυτόν αποδοχών από την πρόσληψή του, θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα ως η εργασία, διότι απαξιώνεται πλήρως η εργασία ως πραγματική προσφορά υπηρεσίας που ο καταλογισθείς κατέβαλε, αλλά και η περιουσία αυτού, διότι με τον καταλογισμό παρεμβαίνει μονομερώς η κρατική εξουσία στην περιουσία του καταλογισθέντος αποσπώντας στοιχεία αυτής. Ο εν λόγω καταλογισμός, εφόσον κατά τα ανωτέρω στοιχειοθετεί μέτρο που επιδιώκει μεν θεμιτό σκοπό, αλλά που θίγει ή επεμβαίνει σε θεμελιώδες δικαίωμα, αποτελεί περιορισμό ή στέρηση δικαιώματος κατά *την* έννοια *του άρθρου 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* και *του άρθρου* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ και, συνεπώς, υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Συνακόλουθα, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση και τον καταλογισμό και αφετέρου της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του υπαλλήλου.
11. Συνεπώς, όταν ύστερα από διαπίστωση της διοίκησης ότι υπάλληλος αυτής επελέγη με βάση παραποιημένα δικαιολογητικά, ανακαλείται η πρόσληψη αυτού, επιπλέον δε ως συνέπεια της ανάκλησης ο εν λόγω υπάλληλος καταλογίζεται και με το σύνολο των αποδοχών που εισέπραξε από την πρόσληψή του, ναι μεν η ανάκληση συντελείται προς θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου που επιβάλλει την αποκατάσταση της τρωθείσας δημοσιονομικής νομιμότητας, όμως αυτό δεν αρκεί για τη νομιμότητα του καταλογισμού, ο οποίος επιπλέον οφείλει να μην προσβάλλει δικαιώματα του καταλογισθέντος ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου.
12. Ωστόσο, ελλείψει σχετικής νομοθετικής ρύθμισης στο υπό κρίση ζήτημα, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ερευνάται ad hoc αν με την επίδικη πράξη καταλογισμού τηρήθηκαν οι απαιτήσεις αναλογικότητας και δίκαιης ισορροπίας, καθώς και αυτές που απορρέουν από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει όλα τα κρίσιμα δεδομένα της υπόθεσης, προκειμένου να αποδοθεί σε αυτά η δέουσα βαρύτητα, από την οποία θα προκύψει αν με τον επίδικο καταλογισμό επιτεύχθηκε δίκαιη ισορροπία μεταξύ του επιδιωχθέντος με αυτόν θεμιτού σκοπού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καταλογισθέντος που εθίγησαν από αυτόν. Ενόψει αυτών θα πρέπει να σταθμίζονται, ως κρίσιμα, τα εκάστοτε δεδομένα, ήτοι η ένταση της παραβίασης της αρχής της αξιοκρατίας σε συνάρτηση με την ένταση του πλήγματος που είναι επιτρεπτό να υποστούν τα δικαιώματα του καταλογισθέντος, το ύψος του καταλογιζόμενου ποσού ως αχρεωστήτως καταβληθέντος, το οποίο συνεπάγεται αντίστοιχη μείωση της περιουσίας του καταλογισθέντος, σε συνάρτηση με την υπηρεσία που αυτός προσέφερε χρονικά και ποιοτικά, και την ωφέλεια που αποκόμισε ο υπέρ ου ο καταλογισμός φορέας, η φύση και η έκταση του πταίσματος του καταλογισθέντος ως προσκομίσαντος παραποιημένα δικαιολογητικά, σε συνάρτηση όμως με το συντρέχον πταίσμα και της διοίκησης που δεν έλεγξε έγκαιρα τα δικαιολογητικά αυτά καθώς και τις λοιπές αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς ως επακόλουθο της ίδιας συμπεριφοράς που οδήγησε στον καταλογισμό του (ΕλΣυν Αποφ. Ολ. 599, 768/2021, Δευτ. Τμ. 1680/2021).
13. Κατά πάγια νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου (Ελ.Συν. Ολομ. 1430/ 2019, 750/2017, 1246/2014, 1980/2013, 2457/2012, 1680/2009, 1114/2007, 1428/2005, 458/2002, 1301/2001, 144/1996, 1296/1990 κ.ά.), στις περιπτώσεις που έχουν καταβληθεί αχρεωστήτως χρηματικά ποσά από αποδοχές ή συντάξεις, η αναζήτηση και η επιστροφή αυτών αντίκειται στις αρχές της χρηστής και

εύρυθμης διοίκησης, εφόσον: (α) κρίνεται, λαμβανομένων υπ' όψιν των συγκεκριμένων σε κάθε περίπτωση συνθηκών και της συμπεριφοράς των αρμοδίων κρατικών οργάνων, ότι δημιουργήθηκε στον λαβόντα σταθερή και δικαιολογημένη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος των παροχών αυτών και συνεπώς τις εισέπραξε καλοπίστως και (β) από την εκτίμηση των στοιχείων της προσωπικής, οικογενειακής και οικονομικής του κατάστασης κρίνεται ότι η επιστροφή τους, μετά την πάροδο μακρού χρόνου από την αχρεώστητη λήψη τους, δημιουργεί στον υπόχρεο απρόβλεπτες και ανυπέρβλητες οικονομικές δυσχέρειες με άμεση δυσμενή επιρροή στα μέσα διαβίωσης του ιδίου και της οικογένειάς του. Κατά συνέπεια, όταν συντρέχουν σωρευτικά οι ανωτέρω προϋποθέσεις, τα ποσά που καταβλήθηκαν στον υπάλληλο αχρεωστήτως, δεν αναζητούνται ή αναζητούνται εν μέρει, εφόσον η οικονομική του κατάσταση επιτρέπει την επιστροφή μέρους αυτών.

[...]

18. Όπως ήδη και ανωτέρω ελέχθη (βλ. σκ. 11 και 12), για τη νομιμότητα του καταλογισμού που επιβάλλεται στις περιπτώσεις ανάκλησης παράνομου διορισμού ναι μεν η ανάκληση συντελείται προς θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου που επιβάλλει την αποκατάσταση της τρωθείσας δημοσιονομικής νομιμότητας, όμως αυτό δεν αρκεί για τη νομιμότητά του καταλογισμού, αλλά θα πρέπει αυτός, επιπλέον, να μην προσβάλλει δικαιώματα του καταλογισθέντος ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου. Συνακόλουθα, το Δικαστήριο οφείλει κατά τον έλεγχο της καταλογιστικής πράξης να ελέγξει αν ο επίδικος καταλογισμός, ως απόρροια της ανακλητικής πράξης, είναι συμβατός με τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας, της δίκαιης ισορροπίας και του κοινωνικού κράτους δικαίου, απαιτείται δε να σταθμισθούν τα ειδικότερα δεδομένα της υπόθεσης, μεταξύ των οποίων και οι συνολικές επιπτώσεις που επάγεται ο καταλογισμός για την προσωπική και οικονομική κατάσταση του απολυθέντος υπαλλήλου. Στην προκειμένη περίπτωση, από τα προσκομισθέντα στοιχεία του φακέλου (βεβαιώσεις οικογενειακής κατάστασης, πράξεις διοικητικού προσδιορισμού φόρου, συμβόλαια αγοραπωλησίας, αντίγραφο της …../2016 ποινικής απόφασης, ένορκη βεβαίωση κ.α.) και συνεκτιμώντας ότι: α) η ενάγουσα από πρόθεση κατέθεσε πλαστό πτυχίο αγγλικής γλώσσας, το οποίο αποτελούσε προσόν διορισμού στη θέση ΠΕ 23 Δημοτικής Αστυνομίας, β) η γνώση της αγγλικής γλώσσας, δεν συνδέεται με τα κύρια καθήκοντα της ενάγουσας ως Δημοτικής Αστυνομικού και ως εκ τούτου, η επελθούσα τρώση της αρχής της αξιοκρατίας δεν αξιολογείται, εν προκειμένω, ως ιδιαίτερα σοβαρή (βλ. Ελ.Συν. Αποφ. Δευτ. Τμ. 670/2022), γ) έχει παρέλθει μακρύ χρονικό διάστημα από τον διορισμό της ενάγουσας μέχρι την έκδοση της καταλογιστικής πράξης με αποτέλεσμα το ποσό να είναι υψηλό και ενώ αυτή παρείχε την εργασία της κατά το διάστημα αυτό και δεν έχει άλλο τρόπο να διεκδικήσεις τις μισθολογικές απολαβές της περιόδου που εργάστηκε, δ) ο Δήμος Αθηναίων παρέλειψε να προβεί στον έλεγχο των στοιχείων του φακέλου της ενάγουσα ώστε να διαπιστώσει την πλαστότητα του ως άνω πτυχίου, ενώ καθόλο το χρονικό διάστημα που η ενάγουσα εργαζόταν ο Δήμος επωφελήθηκε των υπηρεσιών της, τις οποίες αυτή παρείχε με επάρκεια και συνέπεια και, συνεπώς έναντι των καταβληθεισών αποδοχών, ελήφθη ως ισάξια αντιπαροχή η αρμόζουσα στη θέση de facto απασχόληση της ενάγουσας, ε) για την κατάθεση του πλαστού πτυχίου η ενάγουσα έχει καταδικαστεί και με ποινή φυλάκισης έξι (6) μηνών και στ) για την καταβολή του σχετικού ποσού η ενάγουσα αναγκάστηκε να προβεί σε δανεισμό και πώληση της οικογενειακής της στέγης, σε συνδυασμό και με την εν γένει οικονομική της κατάσταση, όπως αυτή

	αποτυπώνεται στις προσκομιζόμενες πράξεις διοικητικού προσδιορισμού φόρου των ετών 2013 έως 2020, το Δικαστήριο κρίνει ότι υπό τις ως άνω ειδικές περιστάσεις, ο επιβληθείς καταλογισμός σε βάρος της ήδη ενάγουσας δεν επέτυχε μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που υπηρετεί (αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας εξαιτίας της αναδρομικής ανατροπής της υπαλληλικής σχέσης), καθόσον αφενός μετέτρεψε την ανάκληση του διορισμού της σε κύρωση αφετέρου οδήγησε σε ωφέλεια του Δήμου Αθηναίων σε βάρος της ενάγουσας. Ως εκ τούτου, ο επιβληθείς καταλογισμός με την 1/2017 Πράξη της Επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου στον Δήμο Αθηναίων για ποσό άνω *των* 10.000 ευρώ προσκρούει στην κατ' *άρθρο 25* παρ.1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας πρέπει, για το λόγο αυτό, να γίνει εν μέρει δεκτή η αγωγή της ενάγουσας και να αναγνωριστεί η υποχρέωση του Δήμου να της επιστρέψει το ποσό των 45.903,56 νομιμοτόκως από την επίδοση της παρούσας αγωγής. [Δέχεται εν μέρει την αγωγή.]
ΕλΣυν 731-33/2024 (Τμ. 4ο)	11. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, περί του προγραμματισμού και συντονισμού της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της υπόστασης, της ασφάλειας, της κοινωνικής ευημερίας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη χάραξη της δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 106 *του Συντάγματος* αρμοδιότητας *του* Κράτους επί *του* συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη *της* κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου *της* θεσπιζόμενης στο *άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχής *της* διάκρισης *των* λειτουργιών. [...] 24. Περαιτέρω, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια, στον βαθμό που δεν επηρεάζονται ήδη θεμελιωμένα δικαιώματα, να τροποποιεί τους όρους απονομής της βουλευτικής σύνταξης [αύξηση του ελάχιστου χρόνου βουλευτείας και *του* ορίου ηλικίας, ενδ. βλ. *άρθρο* 3 παρ. 1 ν. 3670/2008 (Α΄ 117), με τις διατάξεις του οποίου αυξήθηκε ο ελάχιστος χρόνος βουλευτείας στα οκτώ έτη, καθώς και *άρθρο* 18 ν. 2084/1992 (Α΄ 107), με *τις* διατάξεις του οποίου τροποποιήθηκε το ηλικιακό όριο]. Παράλληλα, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής

και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές, μπορεί να επιβάλλει βάρη και στις βουλευτικές συντάξεις, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές (περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά., πρβλ. προπαρατεθείσα απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 15.10.2020, Τ-389/19 κ.α. κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σκ. 191). Και τούτο χωρίς να απαιτείται η έκδοση απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής για *την* επιβολή αυτών, αφού με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος* ο *συνταγματικός* νομοθέτης ρητώς επιτάσσει μόνο τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. Ωστόσο, στο πλαίσιο αυτό, η αρχή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψη 10 της παρούσας), απαιτεί τα βάρη αυτά που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ειδικής αυτής συνταξιοδοτικής σχέσης, να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της κατηγορίας αυτής, όσο και προς τον σκοπό που επιδιώκει η νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της κατηγορίας αυτής, η σύνδεσή της με την εισαγόμενη ρύθμιση και η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, καθώς και να προκύπτει η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων (πρβλ. αποφ. Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014, Τέταρτο Τμ. 1102/2023 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015).

[…]

28. Εξάλλου, απορριπτέος είναι και ο έτερος λόγος της αγωγής με τον οποίο προβάλλεται ότι με τον προσδιορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης σε ποσό που υπολείπεται των εκάστοτε συνολικών αποδοχών Ανώτατου Δικαστικού Λειτουργού εισάγεται δυσμενής διάκριση σε βάρος των οργάνων της νομοθετικής λειτουργίας και ως εκ τούτου η επίμαχη απόφαση *της* Βουλής προσκρούει, κατά *το* μέρος αυτό, στα *άρθρα* 4 παρ. 1 και 5, καθώς και 26 παρ. 1 του Συντάγματος και τις απορρέουσες από τις διατάξεις αυτές αρχές της ισότητας και της διάκρισης των εξουσιών. Ειδικότερα, ο καθορισμός του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης συνιστά *συνταγματικό* προνόμιο *του* νομοθετικού σώματος, όπως ρητά ορίζεται στο *άρθρο* 63 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψη 16 *της* παρούσας). Στο πλαίσιο αυτό, με τη 16345/2015 ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, η οποία, όπως προεκτέθηκε στη σκέψη 25 της παρούσας, υπόκειται σε όλως οριακό δικαστικό έλεγχο, το νομοθετικό σώμα, αναγνωρίζοντας το θεσμικό του βάρος, επέλεξε ως μέτρο συμβολής για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας τη μείωση της βουλευτικής αποζημίωσης. Συνεπάγεται δε η μείωση της βουλευτικής αποζημίωσης τη μειωτική αναπροσαρμογή των βουλευτικών συντάξεων, χωρίς, όμως, η επιβολή αυτής της μείωσης να αντιβαίνει στις απορρέουσες από *τις* διατάξεις *των* παραγράφων 1 και 5 *του άρθρου* 4 *του Συντάγματος* αρχές *της* ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη. Και τούτο καθόσον, ενόψει του ιδιότυπου συνταξιοδοτικού status των βουλευτών και δη των ειδικών όρων απονομής και υπολογισμού της βουλευτικής σύνταξης, η

συγκεκριμένη κατηγορία συνταξιούχων διαφοροποιείται κατά τούτο από τις λοιπές κατηγορίες συνταξιούχων, οι οποίες προφανώς δεν υπέστησαν την αντίστοιχη μείωση (βλ. και σκέψη 21 της παρούσας). Αντίστοιχα, ενόψει και της ευχέρειας του νομοθέτη να επιβάλλει στις βουλευτικές συντάξεις βάρη με ποικίλες μορφές, κατ' επιταγή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές, η διασύνδεση της βουλευτικής αποζημίωσης με τη βουλευτική σύνταξη συνιστά επαρκή δικαιολογητικό λόγο για την επιλογή της κατηγορίας αυτής ως αποκλειστικά βαρυνόμενης, χωρίς τούτο να αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (βλ. και σκέψη 24 της παρούσας). Πέραν των ανωτέρω, με την προμνησθείσα απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής δεν επήλθε λειτουργική αποσύνδεση του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης από τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, αλλά προσδιορίστηκε το ύψος αυτής με παραπομπή στα αριθμητικά μεγέθη του ν.3205/2003, ως αρχικώς ίσχυαν, μειωμένου περαιτέρω του ύψους του βασικού μισθού και του χρονοεπιδόματος σε ποσοστό 10%, χωρίς τούτο προφανώς να προσκρούει, παρά *τα* αντιθέτου προβαλλόμενα από *τον* ενάγοντα, στα *άρθρα* 4 παρ. 1 και 5 και 26 παρ. 1 του Συντάγματος και τις απορρέουσες από τις διατάξεις αυτές αρχές της ισότητας και της διάκρισης των εξουσιών. Υπό το πρίσμα αυτό, εξεταστέα παρίσταται μόνο η επενέργεια της απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής επί θεμελιωμένων συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, και δη πρέπει να εξεταστεί εάν η μειωτική αναπροσαρμογή της βουλευτικής σύνταξης, κατ' εφαρμογή της 16345/2015 απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής, αντίκειται, όπως προβάλλει ο ενάγων, στις συνταγματικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας, *της* δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και *της* αναλογικότητας, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ.

[…]

47. Όσον αφορά τις περικοπές *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 (κατάργηση δώρων εορτών και επιδόματος αδείας), με τη 1389/2021 απόφαση η Ολομέλεια του Δικαστηρίου αποφάνθηκε, επί υποβληθέντος προδικαστικού ερωτήματος, ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους (ετήσια εξοικονόμηση δαπάνης ποσού 242.000.000 ευρώ, βλ. έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου, και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. Ειδικότερα, με την προαναφερόμενη απόφαση κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το μέτρο της κατάργησης των

επιδομάτων εορτών και αδείας, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με τις κύριες συντάξεις, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται γενικά σε όλους τους συνταξιούχους του δημοσίου, καθώς και στους εν ενεργεία δημοσίους υπαλλήλους, λειτουργούς και στρατιωτικούς, γίνεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Περαιτέρω, με την επίμαχη πλήρη κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας δεν διαρρηγνύεται η εύλογη αναλογία αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Και τούτο, διότι το εν λόγω μέτρο δεν επιβλήθηκε μονομερώς στους συνταξιούχους του Δημοσίου αλλά και στους ενεργεία δημόσιους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, η κατάργηση δε των εν λόγω επιδομάτων για τους τελευταίους δικαιολογείται από τους ίδιους σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εξάλλου, λόγω του ύψους στο οποίο είχαν διαμορφωθεί τα εν λόγω επιδόματα μετά *τη* μείωσή *τους* με *το άρθρο* μόνο *του* ν. 3847/2010 (400 ευρώ *το* επίδομα Χριστουγέννων και από 200 ευρώ τα επιδόματα Πάσχα και αδείας), κρίθηκε ότι δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων. Για τον λόγο αυτόν δεν απαιτείται και ειδικότερη αξιολόγηση του μέτρου καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και των οικονομιών σε δημόσια δαπάνη που το μέτρο θα επιφέρει. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας από την εφαρμογή του μέτρου λόγω του οριζόντιου αυτού χαρακτήρα, δοθέντος ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνονται από το εν λόγω μέτρο, είχαν υποστεί πολύ μικρότερες μειώσεις με τους νόμους 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011 και 4051/2011, σε σχέση με τις υψηλότερες συντάξεις, ενώ και οι επιβληθείσες με *την* παράγραφο Β3 *του άρθρου* πρώτου *του* ν.4093/2012 μειώσεις *των* κύριων συντάξεων *του* δημοσίου αφορούν συντάξεις άνω των 1.000 ευρώ. Τέλος, δοθέντος ότι, κατά την κρίση της Ολομέλειας, οι σχετικές μειώσεις είναι μικρής έκτασης (κυμαίνονται από 2,67% έως 15,46% της ετήσιας σύνταξης), και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνθηκαν από το μέτρο αυτό σε μεγαλύτερο ποσοστό, δεν είχαν υποστεί μειώσεις με τα διαδοχικά νομοθετήματα (ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011), που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, κρίθηκε ότι με *την* επίδικη κατάργηση δεν παραβιάστηκε *το άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ.

[…]

48. Στην υπό κρίση υπόθεση, ο αρχικώς ενάγων με την ένδικη αγωγή, προβάλλοντας ότι ως άνω διατάξεις της υποπαραγράφου Β 4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2011 αντίκεινται στα *άρθρα* στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος και τις απορρέουσες από αυτά *συνταγματικές* αρχές, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, ζητεί την επιδίκαση του ποσού των 4.800 ευρώ, που αντιστοιχεί στα δώρα εορτών και στο επίδομα αδείας που δεν έλαβε με τη βουλευτική του σύνταξη κατά το διάστημα από 1.12.2014 έως 31.12.2019. Το Τμήμα λαμβάνοντας υπόψη τους προβαλλόμενους με την αγωγή λόγους και συνεκτιμώντας προεχόντως ότι, πέραν των ειδικών όρων θεμελίωσης και υπολογισμού των

	βουλευτικών συντάξεων, υφίστανται ουσιώδεις αναλογίες των αρχών που αφορούν στις βουλευτικές συντάξεις με εκείνες του συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, κρίνει ότι επιβάλλεται, ενόψει και των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της ορθής και ισόνομης απονομής της δικαιοσύνης, να υιοθετηθούν οι κρίσεις της 1389/2021 απόφασης της Ολομέλειας του Δικαστηρίου και στην περίπτωση των βουλευτών. Ειδικότερα, οι επίμαχες ρυθμίσεις δεν παραβιάζουν τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων βουλευτών, και, συνεπώς, δεν αντίκεινται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, δεν αντίκεινται ούτε στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, αφού, όπως άλλωστε κρίθηκε με την ανωτέρω απόφαση της Ολομέλειας, το μέτρο της μη χορήγησης/κατάργησης των επιδομάτων αυτών, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με τη βουλευτική σύνταξη, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, καταβάλλεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Εξάλλου, λόγω των χαρακτηριστικών των επίμαχων ρυθμίσεων το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των βουλευτών δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου. Στο πλαίσιο αυτό δεν απαιτείται και ειδικότερη αιτιολόγηση του μέτρου, καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και τις λοιπές προεκτεθείσες περιστάσεις. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας, καθώς και της αρχής της ισότητας στα δημόσια βάρη, σύμφωνα με τα κριθέντα με την ως άνω απόφαση της Ολομέλειας. Κατόπιν αυτών, οι επίμαχες ρυθμίσεις δεν αντίκεινται σε υπερνομοθετικής ισχύος κανόνες και αρχές και, επομένως, είναι απορριπτέοι οι περί του αντιθέτου προβαλλόμενοι λόγοι με την υπό κρίση αγωγή. [Απορρίπτει την αγωγή κατά το σκέλος που αφορά αξιώσεις *του* αρχικώς ενάγοντος ερειδόμενες στις διατάξεις *του άρθρου* 1 *του* ν. 4051/2012, *της* υποπαραγράφου Β4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, καθώς και *της* 16345/2015 απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής. Αναστέλλει την εκδίκαση της αγωγής κατά το μέρος που αφορά στις περικοπές των συντάξεων του αρχικώς ενάγοντος, κατ' εφαρμογή των διατάξεων της περ. θ της υποπαραγράφου Β1 και *της* υποπαραγράφου Β3 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, σύμφωνα με *τα* ειδικότερα διαλαμβανόμενα στο σκεπτικό.]
ΕλΣυν 1408/2024 (Τμ. 3ο)	5. Περαιτέρω, από *την* ανωτέρω διάταξη *του άρθρου* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί σεβασμού *της* αξίας *του* ανθρώπου, *το άρθρο* 5 παρ. 1 *του Συντάγματος*, που προβλέπει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει *το Σύνταγμα* ή *τα* χρηστά ήθη», καθώς και *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, που ορίζει ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους.

(…) Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», απορρέουν, μεταξύ άλλων, οι αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της προστατευόμενης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας. Οι αρχές αυτές που κατατείνουν στην διασφάλιση της προσωπικής ευημερίας, κατ' αρχήν, δεν επιτρέπουν την αιφνίδια μεταβολή ουσιωδών στοιχείων της σταθερά διαμορφωμένης νομικής και πραγματικής κατάστασης των προσώπων, στη διατήρηση των οποίων είχαν δικαιολογημένα αποβλέψει κατά τη διαμόρφωση του σχεδίου ζωής τους, μεταξύ άλλων, και κατά τον καθορισμό των συνθηκών και του επιπέδου διαβίωσής τους, παρά μόνο στο μέτρο που η μεταβολή αυτή δικαιολογείται από άλλες συρρέουσες και βαρύνουσες στο συγκεκριμένο πεδίο νομοθετικής παρέμβασης συνταγματικές αρχές και στον βαθμό που, ενόψει της αρχής της αναλογικότητας, τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ των αρχών αυτών και των δικαιωμάτων ή των νομίμων προσδοκιών των θιγομένων από τη μεταβολή του νομοθετικού καθεστώτος (βλ. ΕλΣυν Ολ. 599/2021, 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. της 4ης Ειδ.Συν/σης της 31.10.2012, ΣτΕ Ολ. 602/2003, ΣτΕ 1508/2002, αποφ. ΕΔΔΑ της 2.4.2015 Dimech κατά Μάλτας, σκ. 64, της 7.2.2013, Fabris κατά Γαλλίας, σκ. 66). Στο πλαίσιο αυτό κάθε επέμβαση πρέπει να είναι α) πρόσφορη και κατάλληλη για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού, β) αναγκαία, υπό την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού, αλλά λιγότερου επαχθούς, μέτρου και γ) αναλογική, να τελεί, δηλαδή, σε εσωτερική αλληλουχία με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε η προσδοκώμενη ωφέλεια να μην υπολείπεται της προκαλούμενης από αυτήν βλάβης (ΕλΣυν Ολ 32/2018, 244/2017, πρβλ. 599/2021, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολ. 229, 228/2014, ΑΠ Ολ. 5/2013). […]

8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 *του Συντάγματος*), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου *του* Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 79 *του Συντάγματος* (με *τις* οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά *τα* ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές *του άρθρου* 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική

προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες *του άρθρου* 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 "Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας", της 8.10.2013 "Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας", της 7.5.2013 "Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος", της 20.6.2012, "Panfile κατά Ρουμανίας", σκ. 16, της 13.12.2011 "Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας", σκ. 61 και της 15.9.2009, "Moskal κατά Πολωνίας"). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη διαρθρωτικών θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 106 *του Συντάγματος* αρμοδιότητας *του* Κράτους επί *του* συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη *της* κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου *της* θεσπιζόμενης στο *άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχής *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).

9. Τα νομοθετικά μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής που λαμβάνονται, στο πλαίσιο διασφάλισης της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, είτε αυτά προσλαμβάνουν ευρύτερο θεσμικό – διαρθρωτικό χαρακτήρα είτε είναι περιορισμένης εμβέλειας, ακόμα και όταν λαμβάνονται σε συνθήκες δημοσιονομικής κρίσης, απαιτείται να αιτιολογούνται και να εντάσσονται κατά τρόπο διαφανή, συνεκτικό, συστηματικό και αποτελεσματικό στον συνολικό οικονομικό σχεδιασμό του Κράτους και στο ειδικότερο πεδίο κοινωνικοοικονομικής δράσης με το οποίο σχετίζονται, ώστε να παρίσταται, κατ' αρχήν, θεμιτή η επιβολή τους από την άποψη του υπηρετούμενου με αυτά σκοπού (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 1277, 32/2018, 244/2017 πρβλ. ΣτΕ Ολ. 668/2012, 3578/2010, ΔΕΕ της 19.5.2009, C-171/07 και C-172/07 «Apothekerkammer des Saarlandes», σκ. 42, της 9.7.1981, C-169/80 «Administration des douanes κατά Société anonyme Gondrand Frères και Société anonyme Garancini», σκ. 17 και ΕΔΔΑ της 28.3.2000 "Baranowski κατά Πολωνίας", σκ. 52). Δύναται δε ο νομοθέτης να αξιώνει από όλους τους πολίτες να εκπληρώνουν το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης κατά *τα* προβλεπόμενα στην παράγραφο 4 *του άρθρου 25 του Συντάγματος*, ενώ ειδικά σε περιόδους παρατεταμένης οικονομικής κρίσης μπορεί να θεσπίζει μέτρα περιστολής των δημοσίων δαπανών που συνεπάγονται σοβαρή οικονομική επιβάρυνση μεγάλων κοινωνικοοικονομικών ομάδων, λόγω της άμεσης εφαρμογής και αποτελεσματικότητας των επιβαλλόμενων σε βάρος τους μέτρων για τον περιορισμό του δημοσίου ελλείμματος. Η

	δυνατότητα, όμως, αυτή δεν είναι απεριόριστη, αλλά έχει ως όριο τις προεκτεθείσες συνταγματικές αρχές του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της αναλογικότητας, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου και της ισότητας στην κατανομή των δημοσίων βαρών, οι οποίες επιτάσσουν το βάρος της δημοσιονομικής και διαρθρωτικής προσαρμογής να κατανέμεται μεταξύ όλων των κοινωνικοοικονομικών ομάδων, αναλόγως των δυνάμεων αυτών. Συνεπώς, η όποια νομοθετική επέμβαση στα δικαιώματα και τις νόμιμες προσδοκίες των βαρυνόμενων με τα μέτρα κατηγοριών, που συνεπάγεται την επιβολή δημοσίων βαρών και συντελείται στο πλαίσιο δημοσιονομικής προσαρμογής για την αντιμετώπιση οικονομικής κρίσης με στόχο τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, απαιτείται από το Σύνταγμα να μην παραβιάζει τις ανωτέρω αρχές. Ενόψει δε και της αρχής της αναλογικότητας, επιβάλλεται να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων και των προσδοκιών των πολιτών και αφετέρου των αρχών που υπηρετούνται με την επιβολή των μέτρων, ενώ η οξύτητα της κρίσης και η ανάγκη άμεσης αντιμετώπισής της προς διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας αποτελεί κριτήριο το οποίο συνεκτιμάται κατά τον έλεγχο συμβατότητας των θεσπιζόμενων μέτρων προς τις ανωτέρω αρχές (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Τέταρτο Τμ. 957/2021). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 546/2024 (Τμ. 5ο)	8. Στο εδάφιο α΄ *της* παραγράφου 1 *του άρθρου 25 του Συντάγματος* - όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων - κατοχυρώνεται «η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου», η οποία τελεί, κατά την εν λόγω διάταξη, «υπό την εγγύηση του Κράτους». Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας ρύθμισης που απαιτεί υπέρμετρη θυσία στο άτομο που αφορά, ώστε να μην είναι συμβατή με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή *της* αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται πλέον και ρητά στο *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος*, κατά *τη* θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων που επιδρούν στην περιουσιακή σφαίρα ή συνιστούν επέμβαση στην προστατευόμενη από *το άρθρο* 17 *του Συντάγματος* περιουσία ή στις νόμιμες προσδοκίες των ατόμων για τη διασφάλιση σκοπών γενικού συμφέροντος επιβάλλεται να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ της επίτευξης του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο και της προκαλούμενης βλάβης. Το Δικαστήριο, ασκώντας έλεγχο συνταγματικότητας του εφαρμοσθέντος νόμου, κρίνει αν η επίμαχη ρύθμιση υπερακοντίζει καταδήλως τον επιδιωκόμενο δημόσιο σκοπό ή αν κατά τη στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, η θυσία που απαιτείται από τον πολίτη είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημοσίου αυτού σκοπού, οπότε και αποφαίνεται ότι η σχετική διάταξη που το προβλέπει αντίκειται στην ως άνω συνταγματική αρχή και είναι, ως εκ τούτου, ανίσχυρη (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 503/2014 σκ. 5 και 13, 481/2014 σκ. ΙΙΙΒ και VI, 4686-7/2013 σκ. 5 και 13, 3655/2013 σκ. 5 και 13, 1196/2009, 2712/2008, 2437/2007, 2287/2005, 1492/2002, ΣτΕ Ολομ. 229/2014 σκ. 7 και 11, 228/2014 σκ. 6 και 10, ΑΠ Ολομ. 5/2013 κ.ά.).

[…]
18. Περαιτέρω, η επίμαχη διάταξη *του άρθρου* 12 παρ. 4 υποπαρ. Α΄ περ. γ΄ του ν. 4387/2016 παραβιάζει και τις προστατευτικές για *τα* άτομα με αναπηρία διατάξεις *του άρθρου* 21 παρ. 2, 3 και 6 *του Συντάγματος*, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση *της* αρχής *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*). Ειδικότερα, ο νομοθέτης σταθμίζοντας τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς τη μορφή και την έκταση της παρεχόμενης προς τα άτομα με αναπηρία προστασίας (πρβλ. ΑΕΔ 8/2019), δεν μπορεί όμως, κατά την άσκηση της ευχέρειας αυτής, να παραβιάζει τον στοιχειώδη απαγορευτικό, δεσμευτικό γι' αυτόν, *συνταγματικό* κανόνα που απορρέει από *τις* διατάξεις *των* παρ. 2, 3 και 6 *του άρθρου* 21, σύμφωνα με *τον* οποίο δεν είναι *συνταγματικώς* ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στα άτομα με αναπηρία ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο. Η πρόβλεψη με την επίμαχη ρύθμιση ποσοστού κατά μεταβίβαση σύνταξης 25% στα ανίκανα ορφανά από ένα γονέα τέκνα καταλήγει σε υποβάθμιση της παρεχόμενης ειδικής φροντίδας την οποία το Σύνταγμα επιφυλάσσει υπέρ των προσώπων με αναπηρία, καθώς επιφέρει υπέρμετρη μείωση του ποσοστού σύνταξης όπως αυτή ίσχυε τόσο υπό το προγενέστερο καθεστώς όσο και υπό τις διαχρονικώς ισχύουσες ευνοϊκές για αυτά διατάξεις (σκέψη 13 της παρούσας), ήτοι μειωμένο σχεδόν κατά τα 2/3, χωρίς τη συνδρομή αποχρώντος προς τούτο λόγου. Τούτο δε σε συνδυασμό και με την προβλεπόμενη στην παρ. 4Γ εδ. β΄ *του* ως άνω *άρθρου* απαγόρευση προσαύξησης *των* ποσοστών, όταν δεν υφίσταται άλλο συνδικαιούχο πρόσωπο που συμμετέχει στη μεταβιβασθείσα σύνταξη ή όταν παύει να υφίσταται το δικαίωμα ορισμένων εκ των συνδικαιούχων της ανωτέρω σύνταξης (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν. της 20.4.2016). Επισημαίνεται άλλωστε ότι με *τις* μεταγενεστέρως θεσπισθείσες διατάξεις *του άρθρου* 119 *του* ν. 5078/2023, ο νομοθέτης λαμβάνει ειδικότερη μέριμνα μόνο για το ανάπηρο ορφανό από δύο γονείς τέκνο θεσπίζοντας μία νέα υποκατηγορία δικαιούχων κατά μεταβίβαση συνταξιούχων και αναγνωρίζοντας ορθώς ότι αυτά χρήζουν μεγαλύτερης προστασίας από το Κράτος, σε σχέση με τα αμφοτεροπλεύρως ορφανά και υγιή τέκνα. Αντιθέτως, *το* οριζόμενο στο *άρθρο* 12 παρ. 4Α περ. γ΄ *του* ν. 4387/2016 ποσοστό σύνταξης (25%) των προστατευόμενων δικαιοδόχων τέκνων με αναπηρία μετά τον θάνατο του γονέα τους ουδόλως συνάδει προς *την* προβλεπόμενη *συνταγματικά* (*άρθρο* 2 παρ. 1) διασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης όχι απλώς ως προνοιακή εγγύηση ενός ελάχιστου επιπέδου προστασίας από τον κίνδυνο του θανάτου του μέλους της οικογένειας και συνακόλουθα της απώλειας του εισοδήματος που αυτός εισέφερε στην οικογένεια, αλλά ως μέριμνα μη ουσιώδους ανατροπής του επιπέδου της ζωής του ανάπηρου τέκνου μετά τον θάνατο του γονέα του, ιδίως δε σε περιπτώσεις όπου το ποσοστό (25%) της κατά μεταβίβασης σύνταξης ενδέχεται να υπολείπεται ακόμη και της εθνικής σύνταξης, οπότε η σύνταξη λόγω θανάτου κανονίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις περί κατωτάτου ορίου *της* παραγράφου 2 *του άρθρου* 1 *του* ν. 4499/2017 (Α΄ 176). Και ναι μεν με τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος με τον ν. 4387/2016 θεσπίστηκε ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, μεταξύ των οποίων, η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος υπό την έννοια της διατήρησης της ικανότητας του συστήματος να χορηγεί συντάξεις στους τωρινούς και μελλοντικούς συνταξιούχους, η διασφάλιση της διαγενεακής ισότητας και η ίση κατανομή των θυσιών, πλην όμως, η επίμαχη ρύθμιση, κατά παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, υπερακοντίζει τον επιδιωκόμενο

	αυτό δημόσιο σκοπό, καθώς η θυσία που απαιτείται από τη συγκεκριμένη κατηγορία κατά μεταβίβαση δικαιούχων σύνταξης, η οποία χρήζει ειδικότερης μέριμνας, είναι ιδιαιτέρως δυσανάλογη σε σχέση με την εξυπηρέτηση του δημόσιου αυτού σκοπού. 19. Με βάση τα ανωτέρω, η διάταξη της περ. γ΄ της υποπαρ. Α΄ *της* παρ. 4 *του άρθρου* 12 *του* ν. 4387/2016, κατά *το* μέρος που προβλέπει για τα ανίκανα προς οποιαδήποτε βιοποριστική εργασία τέκνα ποσοστό 25% επί της σύνταξης του θανόντος γονέα *τους* αντίκειται στις διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος - ερμηνευόμενες υπό το φως της κυρωθείσας με τον ν. 4074/2012 Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες - και τις από αυτές απορρέουσες αρχές της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της ισότητας ενώπιον του νόμου, της αναλογικότητας και του κοινωνικού κράτους και δη της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες. 20. Σε συνέχεια της διαπιστούμενης αντισυνταγματικότητας και μέχρι τη θέσπιση νέας νομοθετικής ρύθμισης, το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της παροχής δικαστικής προστασίας και εφαρμογής των ανωτέρω γενικών αρχών δύναται σε μία σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία να προβεί σε πρωτογενή καθορισμό του ποσοστού του κατά μεταβίβαση ανίκανου προς εργασία τέκνου επί της σύνταξης του θανόντος γονέα του, χωρίς η διαπλαστική του αυτή εξουσία, ευθέως απορρέουσα από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 δ΄ του *Συντάγματος*, να αντιβαίνει στην αρχή *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (*άρθρο* 26 παρ. 1 και 3 *του Συντάγματος*) και να υποκαθιστά το δικαστικώς ανέλεγκτο περιθώριο ουσιαστικής εκτίμησης του νομοθέτη, στον βαθμό που η ίδια η δικαστική κρίση απαιτείται να είναι σύμφωνη προς τις ανωτέρω συνταγματικές αρχές. [Παραπέμπει στην Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου το ζήτημα της αντίθεσης της διάταξης της περ. γ΄ της υποπαρ. Α΄ *της* παρ. 4 *του άρθρου* 12 *του* ν. 4387/2016, που προβλέπει ότι τα ανίκανα για κάθε βιοποριστική εργασία τέκνα αποβιώσαντος στρατιωτικού συνταξιούχου, λαμβάνουν κατά μεταβίβαση σύνταξη σε ποσοστό 25% επί της σύνταξης *του* δικαιοπαρόχου *τους*, στις διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 21 παρ. 2, 3 και 6 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και τις από αυτές απορρέουσες αρχές της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της ισότητας ενώπιον του νόμου της προστασίας των ατόμων με αναπηρίες και της αναλογικότητας.
ΕλΣυν 1075/2024 (Τμ. 1ο)	6. Από τον συνδυασμό των προαναφερόμενων διατάξεων συνάγονται τα εξής: Οι σπουδαστές των ανωτάτων στρατιωτικών σχολών, στις οποίες συγκαταλέγεται και η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, που αποβάλλουν την ιδιότητά τους αυτή μετά το πέρας του πρώτου έτους σπουδών, υποχρεούνται, κατ' αρχήν, σε αποζημίωση του Δημοσίου για τις δαπάνες εκπαίδευσης, διατροφής, ένδυσης και διαβίωσης στις οποίες υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους, εκτός εάν η απώλεια της σπουδαστικής ιδιότητας οφείλεται σε λόγους υγείας ή πτητικής ανεπάρκειας ή εάν εχώρησε προκειμένου ο σπουδαστής να εγγραφεί σε άλλη στρατιωτική ή παραγωγική σχολή των Σωμάτων Ασφαλείας, στα οποία συγκαταλέγεται και το Πυροσβεστικό Σώμα. Ο χαρακτήρας της αποζημίωσης αυτής είναι αποκαταστατικός της οικονομικής επιβάρυνσης που προκύπτει για το Δημόσιο από τη μη τήρηση της υποχρέωσης που έχει αναλάβει έναντι αυτού ο παραιτούμενος να παραμείνει στο στράτευμα παρέχων τις υπηρεσίες του, ως οικονομικό αντιστάθμισμα της επένδυσης του Δημοσίου στο πρόσωπό του, προς παραγωγή εξειδικευμένου στρατιωτικού προς κάλυψη των αναγκών του. Περαιτέρω, από τις προπαρατεθείσες διατάξεις του ν. 1911/1990, όπως ισχύουν, ερμηνευόμενες υπό *το* φως *της* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ.

	1δ *του Συντάγματος*), συνάγεται ότι, κατά *την* έννοια *της* παραγράφου 6 *του άρθρου* 8 *του* νόμου αυτού, ο σπουδαστής που αποχωρεί από μια στρατιωτική σχολή και εγγράφεται, εντός ευλόγου χρόνου από την αποχώρησή του, σε άλλη στρατιωτική σχολή ή σε παραγωγική σχολή των σωμάτων ασφαλείας, από την οποία αποφοιτά, σταδιοδρομώντας ακολούθως στις ένοπλες δυνάμεις ή στα σώματα ασφαλείας, αντίστοιχα, δεν έχει υποχρέωση καταβολής *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του* ίδιου *άρθρου* αποζημίωσης, καθόσον στην περίπτωση αυτή δεν επέρχεται οριστική απώλεια της σπουδαστικής του ιδιότητας, ενώ με τη συνέχιση των σπουδών του σε άλλη παραγωγική σχολή δεν αναιρείται ο σκοπός της στελέχωσης των ενόπλων δυνάμεων ή των σωμάτων ασφαλείας με υψηλού επιπέδου εκπαιδευμένα στελέχη (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 162/2006). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 328/2024 (Τμ. 3ο)	6. Με την κρινόμενη έφεση, όπως οι λόγοι της αναπτύσσονται στο από 25.10.2023 παραδεκτώς υποβληθέν υπόμνημα, η εκκαλούσα υποστηρίζει ότι δικαιούται να συνυπολογιστεί στις συντάξιμες αποδοχές της το επίδομα θέσης ευθύνης, πρωτίστως διότι κατ' ορθή ερμηνεία του νόμου, την προσαύξηση αυτή δικαιούνται όλοι όσοι άσκησαν καθήκοντα προϊσταμένου (ουσιαστικό κριτήριο), έστω και αν τοποθετήθηκαν στη θέση αυτή ως αναπληρωτές. Τούτο υποστηρίζει ότι είναι επιτακτικό στην περίπτωση των ΚΕΔΔΥ, όπου ουδέποτε τοποθετήθηκαν Προϊστάμενοι με την τακτική διαδικασία επιλογής αλλά οι αναπληρωτές Προϊστάμενοι ασκούσαν αποκλειστικά τα καθήκοντα της θέσης ευθύνης. Εντούτοις, ο λόγος αυτός είναι αβάσιμος αφού, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω, την εν λόγω προσαύξηση δικαιούνται μόνο όσοι άσκησαν καθήκοντα Προϊσταμένου ύστερα από επιλογή τους κατά την προβλεπόμενη (τακτική) διαδικασία, προϋπόθεση που δεν συντρέχει στην περίπτωση της εκκαλούσας, η οποία, όπως άλλωστε και η ίδια συνομολογεί, τοποθετήθηκε στη θέση αυτή ως αναπληρώτρια. Επιπλέον, προβάλλεται ότι ο συνυπολογισμός στις συντάξιμες αποδοχές του επιδόματος θέσης ευθύνης μόνο για τους υπαλλήλους στους οποίους ανατέθηκαν καθήκοντα Προϊσταμένου κατόπιν επιλογής τους με την τακτική διαδικασία, κατ' αποκλεισμό των συνταξιούχων που άσκησαν – ως αναπληρωτές – τα ίδια καθήκοντα με ανάθεση, αντίκειται στην αρχή *της* ισότητας (*άρθρο* 4 *Συντάγματος*). Ο ισχυρισμός αυτός όμως είναι αβάσιμος διότι, ενόψει *της* απορρέουσας από *τα άρθρα* 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αξιοκρατίας, η διαφορετική κατά τα ανωτέρω διαδικασία ανάθεσης των συγκεκριμένων καθηκόντων (ήτοι η επιλογή κατόπιν της διαγραφόμενης στο νόμο αξιολογικής διαδικασίας, σε αντιδιαστολή προς την ανάθεση καθηκόντων για την προσωρινή εξυπηρέτηση της ομαλής συνέχισης της λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας), συνιστά ουσιώδη διαφοροποίηση της υπηρεσιακής θέσης των δύο αυτών κατηγοριών υπαλλήλων, που δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείρισή τους από τον συνταξιοδοτικό νομοθέτη (βλ. Ελ. Συν. πρώην ΙΙ Τμ. 2371/2020, 192/2018, 2617/2016, Τρίτο Τμ. 1293/2022, 1796, 1053/2021). Περαιτέρω, και ο προβαλλόμενος από την εκκαλούσα λόγος ότι στην περίπτωσή της παραβιάστηκαν τα περιουσιακά *της* δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο *Σύνταγμα* (*άρθρο* 17) και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Και τούτο, διότι οι τελευταίες αυτές διατάξεις δεν καλύπτουν δικαιώματα που δεν γεννήθηκαν ποτέ, λόγω μη πλήρωσης των νομίμων προϋποθέσεων, όπως είναι το δικαίωμα που επικαλείται η εκκαλούσα για αυξημένες συντάξιμες αποδοχές, με την προσμέτρηση του

	επιδόματος θέσης ευθύνης Προϊσταμένου ΚΕΔΔΥ, δεδομένου ότι η ίδια δεν πληροί, κατά *τα* προεκτεθέντα, *τις* προϋποθέσεις *των άρθρων* 4 παρ. 4 *του* ν. 3620/2007 και 3 παρ. 3 του ν. 4151/2013 (βλ. ΕλΣυν Ολομ. 992/2015, 3431/2009, 1351/2008, 963/2003, 136/2002, πρώην ΙΙ Τμ. 2371/2020, 1360/2014, 2450/2013, 975/2012, Τρ. Τμ. 1293/2022) Ομοίως, απορριπτέος είναι και ο λόγος περί παραβίασης της αρχής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, δοθέντος ότι εφόσον η εκκαλούσα δεν πληροί τις συνταξιοδοτικές προϋποθέσεις για την καταβολή της εν λόγω προσαύξησης, η σχετική προσδοκία της δεν εμφανίζεται δικαιολογημένη και ως εκ τούτου προστατευταία (βλ. Ελ. Συν. πρώην ΙΙ Τμ. 2370, 2371/2020 Τρ. Τμ. 1293/2022). Αορίστως δε προβάλλεται ότι η κρίσιμη ρύθμιση αντίκειται στην αρχή *της* αναλογικότητας, όπως κατοχυρώνεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, διότι δεν προσδιορίζονται τα δικαιώματα της εκκαλούσας που φέρεται να υφίστανται δυσανάλογο περιορισμό ούτε ο λόγος για τον οποίο ο περιορισμός αυτός τυχόν υπερβαίνει το μέτρο που επιτάσσει η αρχή της αναλογικότητας. Τέλος, ο ισχυρισμός της ότι η τακτική του κράτους να παραλείπει, από ολιγωρία ή και εσκεμμένα προς αποφυγή απόδοσης των προβλεπόμενων συνταξιοδοτικών παροχών, να ορίσει τακτικούς προϊσταμένους για μεγάλο χρονικό διάστημα παραβιάζει την αρχή της χρηστής διοίκησης και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, προβάλλεται σε κάθε περίπτωση απαραδέκτως, καθόσον η εξέταση της νομιμότητας των πράξεων και παραλείψεων, που συνέχονται με τον καθορισμό του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας των υπηρεσιών του Δημοσίου εκφεύγει προδήλως της εξουσίας του Δικαστηρίου τούτου (ΕλΣυν. πρώην ΙΙ Τμ. 119/2021, 1477/2017, 510/2016). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 916/2024 (Τμ. 6ο)	8. Με την 1389/2021 απόφαση της Ολομέλειας κρίθηκε ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαρ. Β.4 *της* παρ. Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους, καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν.3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, κρίθηκε ότι η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. Συνεπώς, οι σχετικές αγωγικές αξιώσεις του ενάγοντος από την κατάργηση, κατ΄ εφαρμογή των διατάξεων *της* υποπαρ. Β.4 *της* παρ. Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, *των* επιδομάτων εορτών και αδείας, πρέπει να απορριφθούν ως νόμω αβάσιμες. [Δέχεται εν μέρει την αγωγή.]
ΕλΣυν 1634/2024 (Τμ. 6ο)	. Όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Δικαστηρίου (1388/2018) οι προεκτεθείσες διατάξεις *της* παρ. 1 *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, κατ' εφαρμογή *των* οποίων διεκόπη από 1.6.2010 και εφεξής, η καταβολή στους στρατιωτικούς συνταξιούχους των επιδομάτων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα καθώς και του επιδόματος αδείας, υπό *τις* προβλεπόμενες σε αυτές προϋποθέσεις, δεν

	αντίκεινται στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 17, 22, 25 παρ. 1 και 3, 28 παρ. 1 και 2 και 36 παρ. 2 *του Συντάγματος* ούτε στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στην αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε δε στα *άρθρα* 15 παρ. 1, 17 και 31 παρ. 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περαιτέρω δε κρίθηκε από την Ολομέλεια (1389/2021) ότι και οι ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία καταργήθηκαν *τα* επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για όσους εκ των συνταξιούχων του Δημοσίου εξακολουθούσαν να καταβάλλονται - με εξαίρεση τα πρόσωπα της περίπτωσης δ΄ της υποπαραγράφου Β.3. του ίδιου νόμου (4093/2012) - δεν παραβιάζει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου και συνεπώς δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού και στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό Συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. [Απορρίπτει ό,τι κρίθηκε απορριπτέο. Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.]
ΕλΣυν 743/2024 (Τμ. 4ο), 114/2024, 745/2024, 1011/2024, 116/2024, 1012/2024, 744/2024, 1010/2024, 1013/2024, 1009/2024	15. Περαιτέρω, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια, στο βαθμό που δεν επηρεάζονται ήδη θεμελιωμένα δικαιώματα, να τροποποιεί τους όρους απονομής της βουλευτικής σύνταξης [αύξηση του ελάχιστου χρόνου βουλευτείας και *του* ορίου ηλικίας, ενδ. βλ. *άρθρο* 3 παρ. 1 ν. 3670/2008 (Α΄ 117), με τις διατάξεις του οποίου αυξήθηκε ο ελάχιστος χρόνος βουλευτείας στα οκτώ έτη καθώς και *άρθρο* 18 ν. 2084/1992 (Α΄ 107) με *τις* διατάξεις του οποίου τροποποιήθηκε το ηλικιακό όριο]. Παράλληλα, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές, να επιβάλλει βάρη και στις βουλευτικές συντάξεις, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές (περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά., πρβλ. προπαρατεθείσα. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 15.10.2020, Τ-389/19 κ.α. κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σκ. 191). Και τούτο χωρίς να απαιτείται η έκδοση απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής για *την* επιβολή αυτών, αφού με *τις* διατάξεις *του άρθρου* 63 παρ. 1 *του Συντάγματος* ο *συνταγματικός* νομοθέτης ρητώς επιτάσσει μόνο τον καθορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. Ωστόσο, στο πλαίσιο αυτό, η αρχή *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψη 13 παρούσας), απαιτεί τα βάρη αυτά που επιβάλλονται στο πλαίσιο της ειδικής αυτής συνταξιοδοτικής σχέσης, να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της κατηγορίας αυτής, όσο και προς τον σκοπό που επιδιώκει η νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της κατηγορίας αυτής, η σύνδεσή

της με την εισαγόμενη ρύθμιση, η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων (πρβλ. αποφ. Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015).

[…]

19. Εξάλλου, απορριπτέος είναι και ο έτερος λόγος της αγωγής με τον οποίο προβάλλεται ότι με τον προσδιορισμό του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης σε ποσό που υπολείπεται των εκάστοτε συνολικών αποδοχών Ανώτατου Δικαστικού Λειτουργού εισάγεται δυσμενής διάκριση σε βάρος των οργάνων της νομοθετικής λειτουργίας και ως εκ τούτου η επίμαχη απόφαση *της* Βουλής προσκρούει, κατά *το* μέρος αυτό, στα *άρθρα* 4 παρ. 1 και 5, καθώς και 26 παρ. 1 του Συντάγματος και τις απορρέουσες από τις διατάξεις αυτές αρχές της ισότητας και της διάκρισης των εξουσιών. Ειδικότερα, ο καθορισμός του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης συνιστά *συνταγματικό* προνόμιο *του* νομοθετικού σώματος, όπως ρητά ορίζεται στο *άρθρο* 63 *του Συντάγματος* (σκέψη 7 *της* παρούσας). Στο πλαίσιο αυτό, με την 16345/2015 ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, η οποία σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 16 της παρούσας υπόκειται σε όλως οριακό δικαστικό έλεγχο, το νομοθετικό σώμα, αναγνωρίζοντας το θεσμικό του βάρος, επέλεξε ως μέτρο συμβολής για την αντιμετώπιση οικονομικής κρίσης και τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας τη μείωση της βουλευτικής αποζημίωσης. Συνεπάγεται δε η μείωση της βουλευτικής αποζημίωσης τη μειωτική αναπροσαρμογή των βουλευτικών συντάξεων, χωρίς, όμως, η επιβολή αυτής της μείωσης να αντιβαίνει στις απορρέουσες από *τις* διατάξεις *των* παρ. 1 και 5 *του άρθρου* 4 *του Συντάγματος* αρχές *της* ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη. Και τούτο καθόσον, ενόψει του ιδιότυπου συνταξιοδοτικού status των βουλευτών και δη των ειδικών όρων απονομής και υπολογισμού της βουλευτικής σύνταξης, η συγκεκριμένη κατηγορία συνταξιούχων διαφοροποιείται κατά τούτο από τις λοιπές κατηγορίες συνταξιούχων, οι οποίες προφανώς δεν υπέστησαν την αντίστοιχη μείωση (σκέψη 12 της παρούσας). Αντίστοιχα, ενόψει και της ευχέρειας του νομοθέτη να επιβάλλει στις βουλευτικές συντάξεις βάρη με ποικίλες μορφές, κατ' επιταγή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές, η διασύνδεση της βουλευτικής αποζημίωσης με την βουλευτική σύνταξη συνιστά επαρκή δικαιολογητικό λόγο για την επιλογή της κατηγορίας αυτής ως αποκλειστικά βαρυνόμενης, χωρίς τούτο να αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (σκέψη 15 της παρούσας). Πέραν των ανωτέρω, με την προαναφερόμενη απόφαση Ολομέλειας της Βουλής δεν επήλθε λειτουργική αποσύνδεση του ύψους της βουλευτικής αποζημίωσης από τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, αλλά προσδιορίστηκε το ύψος αυτής με παραπομπή στα αριθμητικά μεγέθη του ν.3205/2003, ως αρχικώς ίσχυαν, μειωμένου περαιτέρω του ύψους του βασικού μισθού και του χρονοεπιδόματος σε ποσοστό 10%, χωρίς τούτο προφανώς να προσκρούει, παρά *τα* αντιθέτου προβαλλόμενα από *τον* ενάγοντα, στα *άρθρα* 4 παρ. 1 και 5 και 26 παρ. 1 του Συντάγματος και τις απορρέουσες από τις διατάξεις αυτές αρχές της ισότητας και της διάκρισης των εξουσιών. Υπό το πρίσμα αυτό εξεταστέα παρίσταται μόνο η επενέργεια της

απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής επί θεμελιωμένων συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, και δη πρέπει να εξεταστεί εάν η μειωτική αναπροσαρμογή της βουλευτικής σύνταξης, κατ' εφαρμογή της 16345/2015 απόφασης της Ολομέλειας της Βουλής, αντίκειται, όπως προβάλλει ο ενάγων, στις συνταγματικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας, *της* δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και *της* αναλογικότητας, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ.
[…]
35. Όσον αφορά τις περικοπές *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 (περικοπές δώρων εορτών και επιδόματος αδείας), με την 1389/2021 απόφαση η Ολομέλεια του Δικαστηρίου αποφάνθηκε, επί υποβληθέντος προδικαστικού ερωτήματος, ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους (ετήσια εξοικονόμηση δαπάνης ποσού 242.000.000 ευρώ, βλ. έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου, και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. Ειδικότερα, με την προαναφερόμενη απόφαση κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το μέτρο της κατάργησης των επιδομάτων εορτών και αδείας, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με τις κύριες συντάξεις, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται γενικά σε όλους τους συνταξιούχους του δημοσίου, καθώς και στους εν ενεργεία δημοσίους υπαλλήλους, λειτουργούς και στρατιωτικούς, γίνεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Περαιτέρω, με την επίμαχη πλήρη κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας δεν διαρρηγνύεται η εύλογη αναλογία αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Και τούτο, διότι το εν λόγω μέτρο δεν επιβλήθηκε μονομερώς στους συνταξιούχους του Δημοσίου αλλά και στους ενεργεία δημόσιους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, η κατάργηση δε των εν λόγω επιδομάτων για τους τελευταίους δικαιολογείται από τους ίδιους σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εξ άλλου, λόγω του ύψους στο οποίο είχαν διαμορφωθεί τα εν λόγω επιδόματα μετά *τη* μείωσή *τους* με *το άρθρο* μόνο *του* ν. 3847/2010 (400 ευρώ *το* επίδομα Χριστουγέννων και από 200 ευρώ τα επιδόματα Πάσχα και αδείας), κρίθηκε ότι δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων. Για τον λόγο αυτόν δεν απαιτείται και ειδικότερη αξιολόγηση του

μέτρου καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και των οικονομιών σε δημόσια δαπάνη που το μέτρο θα επιφέρει. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας από την εφαρμογή του μέτρου λόγω του οριζόντιου αυτού χαρακτήρα, δοθέντος ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνονται από το εν λόγω μέτρο, είχαν υποστεί πολύ μικρότερες μειώσεις με τους νόμους 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, ν. 4024/2011 και 4051/2011, σε σχέση με τις υψηλότερες συντάξεις, ενώ και οι επιβληθείσες με *την* παράγραφο Β3 *του άρθρου* πρώτου *του* ν.4093/2012 μειώσεις *των* κύριων συντάξεων *του* δημοσίου αφορούν συντάξεις άνω 1.000 ευρώ. Τέλος, δοθέντος ότι, κατά την κρίση της Ολομέλειας, οι σχετικές μειώσεις είναι μικρής έκτασης (κυμαίνονται από 2,67% έως 15,46% της ετήσιας σύνταξης), και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνθηκαν από το μέτρο αυτό σε μεγαλύτερο ποσοστό, δεν είχαν υποστεί μειώσεις με τα διαδοχικά νομοθετήματα (ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011), που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, κρίθηκε ότι με *την* επίδικη κατάργηση δεν παραβιάσθηκε *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Σύμβασης της Ρώμης.

[…]

36. Στην υπό κρίση υπόθεση, ο ενάγων με την ένδικη αγωγή, προβάλλοντας ότι ως άνω διατάξεις της Υποπαραγράφου Β 4 *της* Παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 αντίκεινται στα *άρθρα* στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, και τις απορρέουσες από αυτά *συνταγματικές* αρχές, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου, ζητεί *την* επιδίκαση του ποσού των 3.200 ευρώ, ήτοι των δώρων εορτών και του επιδόματος αδείας που δεν έλαβε κατά τα έτη 2015 -2018. Επί του σκέλους αυτού της αγωγής λαμβάνοντας υπόψη τους προβαλλόμενους με την αγωγή λόγους και συνεκτιμώντας ότι, πέραν των ειδικών όρων θεμελίωσης και υπολογισμού των βουλευτικών συντάξεων, υφίστανται ουσιώδεις αναλογίες των αρχών που αφορούν στις βουλευτικές συντάξεις με εκείνες του συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, επιβάλλεται, ενόψει και των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της ορθής και ισόνομης απονομής της δικαιοσύνης, να υιοθετηθούν οι κρίσεις της 1389/2021 απόφασης Ολομέλειας και στην περίπτωση των βουλευτών και να απορριφθεί ως αβάσιμη η αγωγή, κατά το κεφάλαιο αυτό. Και τούτο ειδικότερα διότι η ολοσχερής κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας για τους συνταξιούχους εκείνους βουλευτές, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων βουλευτών, και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, αφού, όπως άλλωστε κρίθηκε με την προμνησθείσα απόφαση της Ολομέλειας το μέτρο της κατάργησης των επιδομάτων αυτών, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με την βουλευτική σύνταξη, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται γενικά σε όλους τους συνταξιούχους του δημοσίου, καθώς και στους εν ενεργεία δημοσίους υπαλλήλους, λειτουργούς και στρατιωτικούς,

	γίνεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Εξ άλλου, λόγω του ύψους στο οποίο είχαν διαμορφωθεί τα εν λόγω επιδόματα μετά *τη* μείωσή *τους* με *το άρθρο* μόνο *του* ν. 3847/2010 δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των βουλευτών. Για τον λόγο αυτόν δεν απαιτείται και ειδικότερη αξιολόγηση του μέτρου καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και των οικονομιών σε δημόσια δαπάνη που το μέτρο θα επιφέρει. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας από την εφαρμογή του μέτρου λόγω του οριζόντιου αυτού χαρακτήρα. Τέλος, δοθέντος ότι, κατά την κρίση της Ολομέλειας, οι σχετικές μειώσεις είναι μικρής έκτασης (κυμαίνονται από 2,67% έως 15,46% της ετήσιας σύνταξης), και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνθηκαν από το μέτρο αυτό σε μεγαλύτερο ποσοστό, δεν είχαν υποστεί μειώσεις με τα διαδοχικά νομοθετήματα (ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011), που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, με *την* επίδικη κατάργηση δεν παραβιάσθηκε *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Σύμβασης της Ρώμης. [Δέχεται εν μέρει την αγωγή κατά το μέρος που αφορά αξιώσεις του ενάγοντος σχετικά με την επιβολή στη σύνταξή του της Εισφοράς Αλληλεγγύης Συνταξιούχων]
ΕλΣυν 1635/2024 (Τμ. 6ο)	7. Όπως έχει κριθεί από την Ολομέλεια του Δικαστηρίου (1388/2018) οι προεκτεθείσες διατάξεις *της* παρ. 1 *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, κατ' εφαρμογή *των* οποίων διεκόπη από 1.6.2010 και εφεξής, η καταβολή στους στρατιωτικούς συνταξιούχους των επιδομάτων εορτών Χριστουγέννων και Πάσχα καθώς και του επιδόματος αδείας, υπό *τις* προβλεπόμενες σε αυτές προϋποθέσεις, δεν αντίκεινται στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 17, 22, 25 παρ. 1 και 3, 28 παρ. 1 και 2 και 36 παρ. 2 *του Συντάγματος* ούτε στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στην αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε δε στα *άρθρα* 15 παρ. 1, 17 και 31 παρ. 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περαιτέρω δε κρίθηκε από την Ολομέλεια (1389/2021) ότι και οι ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία καταργήθηκαν *τα* επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για όσους εκ των συνταξιούχων του Δημοσίου εξακολουθούσαν να καταβάλλονται - με εξαίρεση τα πρόσωπα της περίπτωσης δ΄ της υποπαραγράφου Β.3. του ίδιου νόμου (4093/2012) - δεν παραβιάζει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου και συνεπώς δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού και στις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό Συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. [Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.]

ΕλΣυν 1337/2024 (Τμ. 1ο)	9. Ειδικότερα, με τον πρώτο λόγο της κρινόμενης έφεσης ο εκκαλών προβάλλει ότι ο επίδικος καταλογισμός και η συνεπεία αυτού αναζήτηση των καταβληθεισών αποδοχών αργίας, κατ' εφαρμογή *της* διάταξης *του άρθρου 25* παρ. 4 *του* ν. 4354/2015, προτού να αποφανθεί επί της οικείας υπόθεσης *το* αρμόδιο ποινικό δικαστήριο, αντίκειται στο *άρθρο* 6 παρ. 2 *της* Ε.Σ.Δ.Α και στο *άρθρο* 1ο *του* πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Σύμβασης καθώς και στις *συνταγματικώς* κατοχυρωμένες αρχές της ανθρώπινης αξίας, της ισότητας και της αναλογικότητας. Ο ισχυρισμός αυτός πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος προεχόντως διότι αφενός ο καταλογισμός δεν προβλέπεται ως ποινή από τον νόμο αφετέρου δεν συνιστά κύρωση αλλά έχει αποκαταστατικό χαρακτήρα της ζημίας που επήλθε στην περιουσία του Δημοσίου από την αχρεώστητη καταβολή των αποδοχών στον εκκαλούντα, ανεξαρτήτως της συνδρομής ή μη και των λοιπών απαιτούμενων για την ενεργοποίηση της εν λόγω αρχής προϋποθέσεων. Εξάλλου, με την προσβαλλόμενη πράξη ο εκκαλών καταλογίστηκε λόγω της δημοσιολογιστικής του ευθύνης προς αποκατάσταση του ελλείμματος που δημιουργήθηκε από την είσπραξη αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών, η ευθύνη δε αυτή, έχουσα αποκαταστατικό και όχι κυρωτικό χαρακτήρα, είναι αυτοτελής και ανεξάρτητη από την τυχόν συντρέχουσα ποινική του ευθύνη, αφού στηρίζεται σε διαφορετικές προϋποθέσεις απ' αυτές που θεμελιώνουν την τελευταία (βλ. ΕλΣυν Ι Τμ. 906/2021, πρβ. Ολ. 740/2018, 390/2017, 1034/2011, Ι Τμ. 1430/2018, 660/2016, 900/2012, 139/2010, VII Τμ. 2186/2016, 1677/2012). Σε κάθε περίπτωση, ο επίδικος καταλογισμός ερείδεται επί της ... /... ... /... /9.5.2007 διαπιστωτικής πράξης του Υπουργού Οικονομικών περί αυτοδίκαιης απόλυσής του, σε εκτέλεση της 1649/2016 απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την οποία κρίθηκε με δύναμη δεδικασμένου η νομιμότητα της ποινής της οριστικής παύσης που επιβλήθηκε σε βάρος του από το αρμόδιο πειθαρχικό συμβούλιο για το παράπτωμα της χαρακτηριστικώς ανάξιας για υπάλληλο διαγωγής εντός της υπηρεσίας και η οποία (πειθαρχική ποινή) είναι ανεξάρτητη, σύμφωνα με *τη* διάταξη *του άρθρου* 114 *του* Υ.Κ., από *την* άσκηση σε βάρος *του* ποινικής δίωξης ή την ποινική καταδίκη του για τα πραγματικά περιστατικά που υπάγονται στην έννοια του πειθαρχικού παραπτώματος (βλ. ΣτΕ 1900/2014 Ολ., 1869/2022, 745/2021, 2503/2015). Περαιτέρω, αβασίμως προβάλλεται ότι ο επίδικος καταλογισμός των αποδοχών αργίας, κατά *το* χρονικό διάστημα από 1.1.2016 έως και *25.7.2016*, κατ' εφαρμογή *της* διάταξης *του άρθρου 25* παρ. 4 *του* ν. 4354/2015, παραβιάζει *την* κατοχυρωμένη στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας. Τούτο δε, διότι η ως άνω νομοθετική ρύθμιση συναρτώμενη με την οριστική απόλυση του υπαλλήλου από την υπηρεσία α) τείνει στην εξυπηρέτηση θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, ήτοι στην ενίσχυση και διαφύλαξη του κύρους της δημόσιας διοίκησης και δικαιολογείται από τη σοβαρότητα και τη φύση ορισμένων πειθαρχικών παραπτωμάτων (μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η χαρακτηριστικώς ανάξια για υπάλληλο διαγωγή εντός της υπηρεσίας), τα οποία ενέχουν ιδιαίτερη σημασία για το συμφέρον της υπηρεσίας, το οποίο στάθμισε ο ίδιος ο νομοθέτης που προέβη στην ως άνω ρύθμιση για την εξυπηρέτηση του θεμιτού αυτού σκοπού και β) δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι καταφανώς απρόσφορη ή ότι υπερβαίνει προδήλως το αναγκαίο για την επίτευξη του ανωτέρω δημοσίου συμφέροντος σκοπού μέτρο, λαμβανομένου, άλλωστε, υπόψη ότι η εκτίμηση του νομοθέτη ως προς τα ληπτέα μέτρα για την επίτευξη σκοπού δημοσίου συμφέροντος υπόκειται σε οριακό δικαστικό έλεγχο. Ομοίως, ο επίδικος καταλογισμός και η συνεπεία αυτού αναζήτηση των επίμαχων αποδοχών αργίας δεν παραβιάζει

	την *συνταγματική* αρχή *του* σεβασμού *της* ανθρώπινης αξιοπρέπειας (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), η οποία στο πλαίσιο της ειδικής σχέσης του υπαλλήλου με το Κράτος επιβάλλει την αναγνώριση μίας καταρχήν αμοιβής για παρασχεθείσα εργασία, ούτε κεκτημένα περιουσιακά δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο *άρθρο* 1ο *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Ε.Σ.Δ.Α., προεχόντως διότι ο εκκαλών κατά το χρονικό διάστημα της αργίας απείχε από την άσκηση των κύριων και παρεπόμενων καθηκόντων του και δεν προσέφερε εργασία στο Δημόσιο, σε κάθε δε περίπτωση, κατά τα προεκτεθέντα, η ως άνω νομοθετική ρύθμιση τείνει στην εξυπηρέτηση θεμιτού σκοπού δημοσίου συμφέροντος, και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι καταφανώς απρόσφορη ή ότι υπερβαίνει προδήλως το αναγκαίο για την επίτευξη του ανωτέρω δημοσίου συμφέροντος σκοπού μέτρο (πρβ. Πρώτο Τμ. 906, 1464/2021). Τέλος, ο ισχυρισμός περί αντίθεσης του επίδικου καταλογισμού στην αρχή της ισότητας χωρίς ειδικότερες αιτιάσεις τυγχάνει απορριπτέος ως αόριστος. [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 804/2024 (Τμ. 3ο)	7. Εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από *τις* διατάξεις *των άρθρων* 2 παρ. 1 και *25* παρ. 1 εδάφιο πρώτο *του Συντάγματος* (πρβλ. ΑΕΔ 14/2013, ΣτΕ Ολ. 2034/2011, ΣτΕ 640/2015, 4731/2014 κ.ά.) και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου (ΣτΕ Ολ. 2034/2011, ΣτΕ 640/2015, 4731/2014, 1508/2002 κ.ά.), καθώς και η αρχή της προβλεψιμότητας, επιβάλλουν τη διατήρηση ευνοϊκών για τον καλόπιστο διοικούμενο νομικών και πραγματικών καταστάσεων που δημιουργήθηκαν δυνάμει διοικητικής πράξης, η ανατροπή των οποίων δεν θα μπορούσε να προβλεφθεί από τον θιγόμενο, εκτός εάν η ανατροπή των καταστάσεων αυτών επιβάλλεται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Και στην περίπτωση αυτή, όμως, ενόψει και *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, απαιτείται η τήρηση μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των δικαιωμάτων ή των νομίμων προσδοκιών των θιγομένων από τη μεταβολή του νομοθετικού καθεστώτος ή από την ανάκληση των πράξεων της διοίκησης. [Δέχεται την έφεση]
ΕλΣυν 115/2024 (Τμ. 4ο)	19. Όσον αφορά τις περικοπές *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 (περικοπές δώρων εορτών και επιδόματος αδείας), με την 1389/2021 απόφαση η Ολομέλεια του Δικαστηρίου αποφάνθηκε, επί υποβληθέντος προδικαστικού ερωτήματος, ότι με τις ρυθμίσεις *της* υποπαραγράφου Β.4 *της* παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, με *την* οποία, κατ' εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους (ετήσια εξοικονόμηση δαπάνης ποσού 242.000.000 ευρώ, βλ. έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), καταργήθηκαν τα επιδόματα εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα) και το επίδομα αδείας για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, οι οποίοι εξακολουθούσαν να *τα* λαμβάνουν μετά *τη* διάταξη *του άρθρου* μόνου *του* ν. 3847/2010, δεν παραβιάζει *τη* δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων του δημοσίου, και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, ούτε στις συνταγματικές διατάξεις για

	το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και την απορρέουσα από αυτές αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία. Ειδικότερα, με την προαναφερόμενη απόφαση κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το μέτρο της κατάργησης των επιδομάτων εορτών και αδείας, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με τις κύριες συντάξεις, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται γενικά σε όλους τους συνταξιούχους του δημοσίου, καθώς και στους εν ενεργεία δημοσίους υπαλλήλους, λειτουργούς και στρατιωτικούς, γίνεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Περαιτέρω, με την επίμαχη πλήρη κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας δεν διαρρηγνύεται η εύλογη αναλογία αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Και τούτο, διότι το εν λόγω μέτρο δεν επιβλήθηκε μονομερώς στους συνταξιούχους του Δημοσίου αλλά και στους ενεργεία δημόσιους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, η κατάργηση δε των εν λόγω επιδομάτων για τους τελευταίους δικαιολογείται από τους ίδιους σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εξ άλλου, λόγω του ύψους στο οποίο είχαν διαμορφωθεί τα εν λόγω επιδόματα μετά *τη* μείωσή *τους* με *το άρθρο* μόνο *του* ν. 3847/2010 (400 ευρώ *το* επίδομα Χριστουγέννων και από 200 ευρώ τα επιδόματα Πάσχα και αδείας), κρίθηκε ότι δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων. Για τον λόγο αυτόν δεν απαιτείται και ειδικότερη αξιολόγηση του μέτρου καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και των οικονομιών σε δημόσια δαπάνη που το μέτρο θα επιφέρει. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας από την εφαρμογή του μέτρου λόγω του οριζόντιου αυτού χαρακτήρα, δοθέντος ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνονται από το εν λόγω μέτρο, είχαν υποστεί πολύ μικρότερες μειώσεις με τους νόμους 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, ν. 4024/2011 και 4051/2011, σε σχέση με τις υψηλότερες συντάξεις, ενώ και οι επιβληθείσες με *την* παράγραφο Β3 *του άρθρου* πρώτου *του* ν.4093/2012 μειώσεις *των* κύριων συντάξεων *του* δημοσίου αφορούν συντάξεις άνω 1.000 ευρώ. Τέλος, δοθέντος ότι, κατά την κρίση της Ολομέλειας, οι σχετικές μειώσεις είναι μικρής έκτασης (κυμαίνονται από 2,67% έως 15,46% της ετήσιας σύνταξης), και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνθηκαν από το μέτρο αυτό σε μεγαλύτερο ποσοστό, δεν είχαν υποστεί μειώσεις με τα διαδοχικά νομοθετήματα (ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011), που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, κρίθηκε ότι με *την* επίδικη κατάργηση δεν παραβιάσθηκε *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Σύμβασης της Ρώμης. 20. Στην υπό κρίση υπόθεση, οι ενάγουσες με την ένδικη αγωγή, προβάλλουν ότι οι ως άνω διατάξεις της Υποπαραγράφου Β 4 *της* Παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012 αντίκεινται στα *άρθρα* στα *άρθρα* 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, και τις απορρέουσες από αυτά *συνταγματικές* αρχές, καθώς και στο *άρθρο* 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου και ζητούν κατ' εκτίμηση του δικογράφου την επιδίκαση του ποσού των 6.400 ευρώ, το οποίο όπως υποστηρίζουν

	αντιστοιχεί σε δώρα εορτών και επιδόματα; αδείας που δεν έλαβε η δικαιοπάροχός τους εξαιτίας της θέσπισης και εφαρμογής των ως άνω διατάξεων του ν. 4093/2012. 21. Επί του σκέλους αυτού της αγωγής λαμβάνοντας υπόψη τους προβαλλόμενους με την αγωγή λόγους και συνεκτιμώντας προεχόντως ότι, πέραν των ειδικών όρων θεμελίωσης και υπολογισμού των βουλευτικών συντάξεων, υφίστανται ουσιώδεις αναλογίες των αρχών που αφορούν στις βουλευτικές συντάξεις με εκείνες του συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, επιβάλλεται, ενόψει και των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της ορθής και ισόνομης απονομής της δικαιοσύνης, να υιοθετηθούν οι κρίσεις της 1389/2021 απόφασης Ολομέλειας και στην περίπτωση των βουλευτών. Και τούτο ειδικότερα διότι η ολοσχερής κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας για τους συνταξιούχους βουλευτές δεν παραβιάζει τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων των συνταξιούχων βουλευτών, και, συνεπώς, αυτή δεν αντίκειται στην κατοχυρωμένη από *το άρθρο 25* παρ. 1δ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, ούτε στο *άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ. Επίσης, η διάταξη αυτή δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος και 25 παρ. 4 αυτού, αφού, όπως άλλωστε κρίθηκε με την προμνησθείσα απόφαση της Ολομέλειας το μέτρο της κατάργησης των επιδομάτων αυτών, τα οποία είναι πρόσθετες παροχές που συγκαταβάλλονται με την βουλευτική σύνταξη, βαρύνουν δε τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν παρίσταται απρόσφορο, και μάλιστα προδήλως, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι την περιστολή των δημόσιων δαπανών. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν ήταν αναγκαίο, καθόσον με το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται γενικά σε όλους τους συνταξιούχους του δημοσίου, καθώς και στους εν ενεργεία δημοσίους υπαλλήλους, λειτουργούς και στρατιωτικούς, γίνεται προσπάθεια εξοικονόμησης και περιορισμού των διογκωμένων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης που προκαλούν έλλειμμα. Εξ άλλου, λόγω του ύψους στο οποίο είχαν διαμορφωθεί τα εν λόγω επιδόματα μετά *τη* μείωσή *τους* με *το άρθρο* μόνο *του* ν. 3847/2010 δεν πλήττεται στον πυρήνα του από τη θέσπιση του επίδικου μέτρου το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των βουλευτών. Για τον λόγο αυτόν δεν απαιτείται και ειδικότερη αξιολόγηση του μέτρου καθώς τόσο η ανάγκη λήψης του όσο και η προσφορότητα αυτού προκύπτουν από την ένταση της δημοσιονομικής κρίσης και των οικονομιών σε δημόσια δαπάνη που το μέτρο θα επιφέρει. Περαιτέρω, δεν εγείρεται ζήτημα σεβασμού της αρχής της ισότητας από την εφαρμογή του μέτρου λόγω του οριζόντιου αυτού χαρακτήρα. Τέλος, δοθέντος ότι, κατά την κρίση της Ολομέλειας, οι σχετικές μειώσεις είναι μικρής έκτασης (κυμαίνονται από 2,67% έως 15,46% της ετήσιας σύνταξης), και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι οι χαμηλότερες συντάξεις, οι οποίες επιβαρύνθηκαν από το μέτρο αυτό σε μεγαλύτερο ποσοστό, δεν είχαν υποστεί μειώσεις με τα διαδοχικά νομοθετήματα (ν. 3845/2010, 3863/2010, 3986/2011, 4024/2011), που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, με *την* επίδικη κατάργηση δεν παραβιάσθηκε *το άρθρο* 1 *του* (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* Σύμβασης της Ρώμης. [Αναστέλλει την εκδίκαση της αγωγής κατά το μέρος που αφορά στις περικοπές σύνταξης *της* Υποπαραγράφου Β3 *της* Παραγράφου Β *του άρθρου* πρώτου *του* ν. 4093/2012, σύμφωνα με *τα* αναφερόμενα ειδικότερα στο σκεπτικό.]

ΕλΣυν 1070-1/2024 (Τμ. 1ο)	6. Στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* ορίζεται ότι «*τα* δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από τον νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.». Από τη διάταξη που προπαρατέθηκε προκύπτει ότι η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου και εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι και το δικαίωμα στην περιουσία. Επομένως, ο καταλογισμός σε βάρος των δημοσιονομικώς υπευθύνων για την αναπλήρωση του προκληθέντος στη δημόσια διαχείριση ελλείμματος, συμπεριλαμβανομένου και του ποσού των οικείων προσαυξήσεων, ως μέτρο που πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (αποφ. ΕλΣ Ολ. 2121/2021, 1824/2019, 1929/2018) και τον διαδραμόντα μέχρι τον καταλογισμό του χρόνο, αλλά υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας ώστε για την επιβολή του απαιτείται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση (απόφ. ΕλΣ Ολ. 891/2023, 2125, 2121/2021). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
	5. Εξ άλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 *του Συντάγματος*), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας, και της βιωσιμότητας του ίδιου *του* Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 79 *του Συντάγματος* (με *τις* οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά *τα* ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές *του άρθρου* 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες

δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες *του άρθρου* 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 "Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας", της 8.10.2013 "Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας", της 7.5.2013 "Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος", της 20.6.2012, "Panfile κατά Ρουμανίας", σκ. 16, της 13.12.2011 "Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας", σκ. 61 και της 15.9.2009, "Moskal κατά Πολωνίας").Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά την λήψη διαρθρωτικών θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 106 *του Συντάγματος* αρμοδιότητας *του* Κράτους επί *του* συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη *της* κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου *της* θεσπιζόμενης στο *άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχής *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).
6. Σε εκτέλεση της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό λειτουργικό, μισθολογικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών [βλ. *τις* διατάξεις *των άρθρων* 87 και επ. και 101 Α *του Συντάγματος* για την ιδιαίτερη θέση των δικαστικών λειτουργών και *του* κύριου προσωπικού *του* Νομικού Συμβουλίου *του* Κράτους, *των άρθρων* 45, 23 παρ. 2 και 29 παρ. 3 *του Συντάγματος* για *τα* στελέχη *των* ενόπλων
δυνάμεων, *του άρθρου* 16 *του Συντάγματος* για *τους* πανεπιστημιακούς, *του άρθρου* 21 *του Συντάγματος* για *τους* ιατρούς *της* δημόσιας υγείας, *των άρθρων* 103 και 104 *του Συντάγματος* για *τους* δημοσίους υπαλλήλους, καθώς και *τις* ειδικές διαδικαστικές ρυθμίσεις *των άρθρων* 73 παρ. 2 και 3 *του Συντάγματος* για *την* προπαρασκευή και *την* νομοπαραγωγική διαδικασία επί *των* συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων, *του άρθρου* 80 *του Συντάγματος* για *τους* όρους απονομής *των* συντάξεων και *του άρθρου* 98 παρ. 1 περ. στ΄ *του Συντάγματος* για την ειδική δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των διαφορών από την απονομή συντάξεως στους εμπίπτοντες στο ειδικό αυτό καθεστώς και ΕλΣυν Ολ 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017], ο νομοθέτης έχει διαχρονικώς οργανώσει το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα [βλ. μεταξύ άλλων τις διατάξεις του α.ν. 1854/1951 της 23/23 Ιουνίου 1951 «Περί απονομής των Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων» (Α΄ 182), του ν. 3163/1955 «περί συνταξιοδοτήσεως του προσωπικού

	του Ι.Κ.Α.» Α΄ 153 και *τον* Συνταξιοδοτικό Κώδικα, κωδικοποιηθέντα διαδοχικώς με *το άρθρο* μόνο *του* π.δ/*τος* 1041/1979 (Α΄ 292), *του* π.δ/*τος* 166/2000 (Α΄ 153) και *το άρθρο* μόνο *το* ήδη ισχύοντος π.δ/*τος* 169/2007 (Α΄ 210)]. […] 12. Στο ίδιο πλαίσιο του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, ο νομοθέτης έχει, επίσης, κατ' αρχήν *την* ευχέρεια, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* Πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας καθώς και της δίκαιης αποταμίευσης, να καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση, την απονομή και το ύψος των συντάξεων, δοθέντος ότι το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει δικαίωμα ή συντάξεις συγκεκριμένου ύψους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 287/2008 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1286, 1283/2012). Οι όροι όμως αυτοί επιβάλλεται να είναι συναφείς προς τον υπηρετούμενο με αυτές δημόσιο σκοπό, σύμφωνοι με τις συνταγματικές εγγυήσεις του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (βλ. σκέψεις 3 έως και 9 της παρούσας) και εντός των ορίων που διαγράφονται από τις αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου και της αναλογικότητας (βλ. σκέψη 3 της παρούσας), ώστε να μην θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος και οι συναπτόμενες με αυτό νόμιμες προσδοκίες (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, πρβλ. αποφ. Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014, Τέταρτο Τμ. 957/2021 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015). [Δέχεται την έφεση.]
ΕλΣυν 1191/2024 (Τμ. 1ο)	8. Κάμψη πάντως των ανωτέρω θα ήταν δυνατόν να υπάρξει σε περιπτώσεις, όπου οι προσωπικές και εργασιακές συνθήκες του υπαλλήλου και οι επιπτώσεις, που με τον καταλογισμό επέρχονται στην προσωπική και οικονομική κατάστασή του, θα καθιστούσαν *τον* καταλογισμό αντίθετο στην απορρέουσα από *το άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, υπό το φως *της* οποίας πρέπει να ερμηνεύεται *το άρθρο* 96 παρ. 1 περ. β΄ *του* ν. 4270/2014 (όπως και *το άρθρο* 33 παρ. 1 β΄*του* ν. 2362/1995). Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπ' όψιν για την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος (ΕλΣυν Ολομ. 1929/2018, 1824/2019). Προκειμένου δε η απόφαση, με την οποία καταλογίσθηκε υπάλληλος με τις αποδοχές, που έλαβε αχρεωστήτως κατά το χρονικό διάστημα από τη λύση της υπαλληλικής σχέσης του μέχρι τότε που εξακολούθησε εν τοις πράγμασι να παρέχει τις υπηρεσίες του, να μην μετατρέπεται από διοικητικό μέτρο, σε κύρωση ή ποινή, επιβάλλεται να τηρείται μια δίκαιη ισορροπία, μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος, που υπηρετείται με την αναζήτηση μέσω της καταλογιστικής απόφασης των αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών, και αφετέρου της προστασίας της τιμής, της εργασίας και του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων του υπαλλήλου. Για τη στάθμιση δε προκειμένου να προσδιορισθεί η απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία, η οποία γίνεται κάθε φορά «in concreto», λαμβανομένων δηλαδή υπ' όψιν των ιδιαιτέρων συνθηκών και των περιστατικών που σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση συντρέχουν, απαιτείται να συνεκτιμώνται ιδίως το ύψος του καταλογισθέντος ποσού, η παροχή εκ μέρους του υπαλλήλου ίσης αξίας υπηρεσιών ή εργασιών για τις οποίες ο ίδιος δεν έχει άλλο τρόπο να αποζημιωθεί, η ύπαρξη πραγματικής ζημίας στη

	δημοσιονομική διαχείριση ή ο επερχόμενος πλουτισμός του Δημοσίου σε βάρος της περιουσίας του υπαλλήλου, η συνδρομή δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του λαβόντος και η τυχόν καλόπιστη είσπραξη των επίδικων ποσών (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 1269/2019), καθώς και οι συνέπειες που θα έχει ο καταλογισμός στην προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαλλήλου. Συνεπώς, συνεκτιμωμένων των ανωτέρω, είναι δυνατή η μείωση ή η πλήρης ακύρωση του καταλογισμού κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 302/2024 (Τμ. 4ο)	9. Εξ άλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, περί του προγραμματισμού και συντονισμού της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη χάραξη της δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 106 *του Συντάγματος* αρμοδιότητας *του* Κράτους επί του συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη της κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου *της* θεσπιζόμενης στο *άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχής *της* διάκρισης των λειτουργιών. […] 20. Ειδικότερα, από τις συνταγματικές διατάξεις για το ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και των θεσμικών εγγυήσεων που το περιβάλλουν, καθεστώς το οποίο οι ίδιοι επιλέγουν στο πλαίσιο *της* επαγγελματικής *τους* ελευθερίας (*άρθρο* 5 παρ. 1 *του Συντάγματος*), *την* απορρέουσα από *τα άρθρα* 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αξιοκρατίας που διέπει το σύνολο της υπηρεσιακής τους κατάστασης, δηλαδή τον διορισμό, την πρόσληψη αλλά και τη σταδιοδρομία σε δημόσια θέση, σε συνδυασμό και προς τις *συνταγματικές* αρχές *του* σεβασμού *της* ανθρώπινης αξιοπρέπειας (*άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*), *του* κοινωνικού κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1α *του Συντάγματος*), *των συνταγματικών* αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και *της* αναλογικότητας (*άρθρα* 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 *του Συντάγματος*), καθώς και *του* ατομικού δικαιώματος στην περιουσία (*άρθρο* 17 παρ. 1 *του Συντάγματος*), συνάγεται ότι οι

καταβαλλόμενες μετά τον τερματισμό του εργασιακού βίου συντάξεις πρέπει να τελούν σε εύλογη αναλογία, δηλαδή σε εύλογη ποσοτική σχέση, με τις αποδοχές από την ενεργό υπηρεσία. Και τούτο, ως αναγκαίο αντιστάθμισμα των ιδιαίτερων δεσμεύσεων που συνεπάγεται για την προσωπική τους κατάσταση η ειδική λειτουργική τους σχέση με το Κράτος και η εκτέλεση των καθηκόντων τους, ώστε να διατηρείται ένα επαρκές ποσοστό αναπλήρωσης του εισοδήματος ενεργείας στους αποχωρούντες από την υπηρεσία δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, να μη διαταράσσεται σε δυσανάλογο βαθμό το βιοτικό επίπεδο των συνδεομένων με ειδική υπαλληλική ή λειτουργική με το Κράτος σχέση, σε σύγκριση με αυτό που είχαν εξασφαλίσει κατά τον ενεργό υπηρεσιακό τους βίο και να μην μειώνεται κατά τρόπο δραστικό και αιφνίδιο το εισόδημά τους, με την ανατροπή καταστάσεων στις οποίες δικαιολογημένα είχαν αποβλέψει [βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017 σκ. VI. Α.3. και Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, που εκδόθηκαν στο πλαίσιο γνωμοδότησης της Διοικητικής Ολομέλειας επί του σχεδίου νόμου «Ενιαίο σύστημα κοινωνικής ασφάλειας - Εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης», στα οποία περιέχεται παρατήρηση, επί *του άρθρου* 14 αυτού, ότι «η αποσύνδεση της σύνταξης από τον μισθό ενεργείας, στο μέτρο που θίγει τη δίκαιη αναλογία μεταξύ αποδοχών και σύνταξης δύναται να εγείρει ζητήματα αντισυνταγματικότητας», πρβλ. ΣτΕ Ολομ. αποφ. 2287-2290/2015 σχετικά με την ηπιότερης έντασης αρχή της αναλογίας σύνταξης και μισθού ενεργείας στο σύστημα *της* κοινωνικής ασφάλισης κατ' *άρθρο* 22 παρ. 5 *του Συντάγματος*, και συγκριτικά βλ. τις συγγενείς αρχές που ισχύουν στη Γαλλία και *τη* Γερμανία και, ειδικότερα, *το άρθρο* 1 *του* Γαλλικού Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων που προβλέπει ότι: «Το ύψος της σύνταξης προσδιορίζεται βάσει του επιπέδου, της διάρκειας και της φύσης της ενεργού υπηρεσίας, ώστε να εγγυάται στο δικαιούχο υλικές συνθήκες διαβίωσης σύμφωνες με το status της υπηρεσίας του» και τη σχετική απόφαση Γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας της 29.12.2014, No 377293, καθώς και *την* απορρέουσα από *το άρθρο* 33 παρ. 5 *του* Γερμανικού *Συντάγματος* [Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης (Grundgesetz)] αρχή της ανάλογης με το λειτούργημα διατροφής των κρατικών υπαλλήλων και λειτουργών (Alimentationsprinzip), σύμφωνα με την οποία το Κράτος υποχρεούται να διασφαλίζει στους δημοσίους υπαλλήλους και λειτουργούς εφ' όρου ζωής, δηλαδή και μετά τον τερματισμό του εργασιακού τους βίου, συνθήκες διαβίωσης ανάλογες με τη θέση τους στην ιεραρχία, την ευθύνη που συνεπάγεται το λειτούργημά τους και τη σημασία του για το κοινωνικό σύνολο, σε αντιστοιχία με την εξέλιξη των οικονομικών συνθηκών και του γενικού επιπέδου διαβίωσης, σχετ. και οι αποφάσεις του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας της 27.9.2005 - 2BvR 1387/02 και της 5.5.2015 -2BvL 17/09 και ΕλΣ Ολ. 1277/2018].

21. Η αρχή δε της εύλογης αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας επιβάλλει: (α) την τήρηση μιας εύλογης κατ' αρχήν θετικής αναλογίας μεταξύ αποδοχών ενεργείας και συντάξεων, η πρακτική αποτελεσματικότητα της οποίας επιτάσσει τη διαμόρφωση του ύψους των συντάξεων κατά το δυνατόν εγγύτερα προς τις αποδοχές εξόδου από *την* υπηρεσία (βλ. π.χ. *άρθρα* 9 και 34 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα), (β) *τη* μη διατάραξη της εύλογης αυτής σχέσης με τη λήψη μονομερών μέτρων επί των συντάξεων (όπως π.χ. με την επιβολή βαρών δυσανάλογα μεγαλύτερων σε σχέση με τα επιβαλλόμενα στις αποδοχές ενεργείας), (γ) την επιβολή βαρών κατά τρόπο συμβατό με τη λειτουργία της σύνταξης, λαμβάνοντας υπ' όψη την κλιμάκωση των συντάξεων ανάλογα με το καθεστώς κάθε κατηγορίας, δηλαδή

τη σημασία του λειτουργήματος ή της υπηρεσίας, την ευθύνη που συνεπάγεται, τις υπηρεσιακές συνθήκες, τη θέση των δικαιούχων στην ιεραρχία, ενόψει και της αρχής της αξιοκρατίας, καθώς και με τη διάρκεια της απασχόλησης, κατά τρόπο ώστε να μη θίγεται η αρχή της εύλογης αναλογίας υπό τη θετική της όψη (ανωτέρω στοιχ. α), (δ) τη λήψη υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους της σύνταξης, σε περίπτωση περικοπής της λόγω δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, των αποδοχών ενεργείας και όχι του κατώτατου ορίου προστασίας του ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης, κατ' *άρθρο* 2 παρ. 1 *του Συντάγματος*, ώστε *το* βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων να μην αφίσταται ουσιωδώς από εκείνο που είχαν εξασφαλίσει κατά το τέλος του ενεργού υπηρεσιακού τους βίου και της καταληκτικής υπηρεσιακής και μισθολογικής τους εξέλιξης, (ε) την ειδική αιτιολόγηση και τεκμηρίωση του καθορισμού του ύψους των συντάξεων των εξελθόντων της υπηρεσίας σε σχέση με τους τρέχοντες μισθούς των αντίστοιχων εν ενεργεία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, υπό *το* φως *της* κατ' *άρθρο* 4 παρ.1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικής μισθολογικής ισότητας λόγω της κατ' αρχήν ομοιότητας των υπηρεσιακών συνθηκών εν ενεργεία και συνταξιούχων και (στ) την ειδική αιτιολόγηση και τεκμηρίωση του ύψους των μισθών και των συντάξεων σε σχέση με τρέχοντα δημοσιονομικά και οικονομικά δεδομένα, ενόψει κυρίως των δεικτών του εν γένει επιπέδου διαβίωσης, την ειδική αιτιολόγηση της επιβολής βαρών επί των συντάξεων σε σχέση με τις αποδοχές ενεργείας, καθώς και του συστήματος των συντελεστών και των κλιμακώσεων αυτών, προκειμένου να καθίσταται εφικτός ο έλεγχος των ως άνω στοιχείων [βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, 1277/2018, ειδικώς δε για τους δικαστικούς λειτουργούς και τα μέλη του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και την διέπουσα τις συντάξεις τους αρχή της σταθερής αναλογίας, βλ. αποφ. Ειδ. Δικ. αρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, 171/2016, 6/2015, 203/2014, 73/2012, ΕλΣυνΟλ 1330-1332/2023, 4327/2014, 1316/2001, ΣτΕ 3540, 3541/2003, *το άρθρο* 6 παρ. 6.4 *του* Ευρωπαϊκού Χάρτη για το καθεστώς των δικαστών, ο οποίος εγκρίθηκε στις 8-10 Ιουλίου 2010 στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και δεν έχει δεσμευτική ισχύ, αποφ. ΔΕΕ της 7.2.2019, C- 49/18 Carlos Escribano Vindel κατά Ministerio de Justicia, σκ. 66, της 27.2.2018, C- 64/16, Associação Sindical dos Juízes Portugueses κατά Tribunal de Contas, σκ. 44 και 45, αποφ. ΕΔΔΑ της 23.6.2016, Baka κατά Ουγγαρίας, της 26.4.2006, Zubko και λοιποί κατά Ουκρανίας]. Δοθέντος δε, ότι η εξειδίκευση των κριτηρίων της εύλογης αναλογίας εξαρτάται από πολύπλοκες θεωρήσεις, επαφίεται στον κοινό νομοθέτη να δώσει συγκεκριμένη αριθμητική αποτύπωση στις συνταγματικές απαιτήσεις της εύλογης αναλογίας μεταξύ αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως και να διαρρυθμίσει περαιτέρω τις βάσεις υπολογισμού σύμφωνα με τα ανωτέρω κριτήρια, εξισορροπώντας επί τη βάσει οικονομικών μελετών, τις νόμιμες προσδοκίες των δικαιούχων και τις απαιτήσεις της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, οι δε επιλογές του υπόκεινται σε οριακό δικαστικό έλεγχο (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019).

[…]

23. Στο ίδιο πλαίσιο, ο νομοθέτης έχει, επίσης, κατ' αρχήν *την* ευχέρεια, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της δίκαιης αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές, να επιβάλλει βάρη στις συντάξεις *των* λειτουργών και υπαλλήλων *του* δημοσίου, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 5 *του Συντάγματος*, με ποικίλες μορφές

	(περικοπή του ύψους της σύνταξης, επιβάρυνση αυτής με εισφορές κ.ά.). Οι αρχές, όμως, της ισότητας ενώπιον του νόμου και *της* ισότητας στα δημόσια βάρη, υπό *την* έννοια *του άρθρου* 4 παρ. 1 και 5 *του Συντάγματος* (βλ. σκέψεις 7 και 8 της παρούσας), απαιτούν τα βάρη αυτά που επιβάλλονται στο πλαίσιο της συνταξιοδοτικής σχέσης, να τελούν σε συνάφεια τόσο προς το ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς της κατηγορίας αυτής, όσο και προς το σκοπό που επιδιώκει η νομοθετική παρέμβαση, ενόψει και του γενικότερου κανονιστικού πλαισίου. Απαιτείται, τέλος, αναλόγως της φύσης του επιβαλλόμενου βάρους, της διάρκειάς του, του διαρθρωτικού ή μη χαρακτήρα του, της έκτασης και της έντασης αυτού, να αιτιολογείται ειδικά η επιλογή της κατηγορίας αυτής, η σύνδεσή της με την εισαγόμενη ρύθμιση, η ιδιαίτερη ικανότητα συνεισφοράς της, ενόψει και των λοιπών βαρών που της έχουν επιβληθεί, η τήρηση μίας, κατ' αρχήν δίκαιης, ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού και των παρεμβάσεων στο ύψος της σύνταξης, με την εξέταση τυχόν εναλλακτικών λύσεων, καθώς και η διασφάλιση της αρχής της (εύλογης ή σταθερής κατά περίπτωση) αναλογίας σύνταξης και μισθού ενεργείας υπό την προεκτεθείσα έννοια, όπως ισχύει για κάθε κατηγορία (βλ. αποφ. Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015). [Αναστέλλει την εκδίκαση της αγωγής. Παραπέμπει στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου]
ΕλΣυν 1406/2024 (Τμ. 3ο)	11. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. *άρθρα* 82 παρ. 1 *του Συντάγματος* περί *της* χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 α΄ *του Συντάγματος*, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις *συνταγματικές* αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, *της* πολυεπίπεδης ισότητας (*άρθρο* 4 *του Συντάγματος*), *της* εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος*), *της* δίκαιης αποταμίευσης (*άρθρα* 21, *25* παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας, και της βιωσιμότητας του ίδιου *του* Κράτους. Παράλληλα, από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 79 *του Συντάγματος* (με *τις* οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά *τα* ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές *του άρθρου* 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες *του άρθρου* 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή και χρηστή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021,

της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις δε αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 " Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας", της 8.10.2013 "Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας", της 7.5.2013 "Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος", της 20.6.2012, "Panfile κατά Ρουμανίας", σκ. 16, της 13.12.2011 "Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας", σκ. 61 και της 15.9.2009, "Moskal κατά Πολωνίας"). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη διαρθρωτικών θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός *της* προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 *του άρθρου* 106 *του Συντάγματος* αρμοδιότητας *του* Κράτους επί *του* συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη *της* κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου *της* θεσπιζόμενης στο *άρθρο* 26 *του Συντάγματος* αρχής *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).

[…]

18. Στο ίδιο πλαίσιο, ο νομοθέτης έχει, επίσης, κατ' αρχήν *την* ευχέρεια, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 4 *του Συντάγματος* αξίωσης *της* Πολιτείας για εκπλήρωση του χρέους εθνικής, κοινωνικής ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης και προς διασφάλιση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας καθώς και της δίκαιης αποταμίευσης, να καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση, την απονομή και το ύψος των συντάξεων, δοθέντος ότι το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει δικαίωμα ή συντάξεις συγκεκριμένου ύψους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 287/2008 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 1286, 1283/2012). Οι όροι όμως αυτοί επιβάλλεται να είναι συναφείς προς τον υπηρετούμενο με αυτές δημόσιο σκοπό, σύμφωνοι με τις συνταγματικές εγγυήσεις του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (βλ. σκέψεις 12 έως και 17 της παρούσας) και εντός των ορίων που διαγράφονται από τις αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου και της αναλογικότητας (βλ. σκέψη 9 της παρούσας), ώστε να μην θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος και οι συναπτόμενες με αυτό νόμιμες προσδοκίες (βλ. σκέψεις 9 και 16 της παρούσας, ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, πρβλ. αποφ. Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ. 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, 4327/2014, Τέταρτο Τμ. 957/2021 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015).

19. Η λειτουργία της σύνταξης, υπό την προεκτεθείσα συνταγματική έννοια, ως στοιχείου της ειδικής νομικής σχέσης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών με το Κράτος και ως συνέχειας των αποδοχών ενεργείας τους, που συνιστά τον πυρήνα της οργάνωσης και λειτουργίας του ειδικού συνταξιοδοτικού τους συστήματος (βλ. σκέψεις 14 και 15 της παρούσας), σαφώς διακρίνεται από τις παροχές που καταβάλλονται στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλισης, θεσμού κατοχυρωθέντος ρητά στο *Σύνταγμα* μόλις

με *την* αναθεώρηση *του* 1975, που όριζε στο *άρθρο* 22 παρ. 4 αυτού ότι «*Το* Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση *των* εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» (ήδη *άρθρο* 22 παρ. 5 *του Συντάγματος*, μετά *την* δημοσίευση του από 6.4.2001 Ψηφίσματος της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής), η οποία συνίσταται, στην έναντι καταβολής εισφοράς, προστασία του ασφαλισμένου από την επέλευση κινδύνων (γήρας, ασθένεια, αναπηρία κλπ.) που μειώνουν ή εξαλείφουν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι) και, συνακόλουθα, τείνουν να υποβαθμίσουν τις συνθήκες διαβίωσής του [βλ. ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, βλ. συναφώς *το άρθρο* 9 *του* Διεθνούς Συμφώνου για *τα* Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, το οποίο έχει υπογραφεί στη Νέα Υόρκη στις 19.12.1966 με *τη* φροντίδα *των* Ηνωμένων Εθνών και κυρώθηκε με *το άρθρο* πρώτο *του* ν. 1532/1985, Α΄ 45, *τη* ΔΣΕ 102/1952, κυρωθείσα με τον ν. 3251 της 1/2-6-55, Α΄ 140, τη Διεθνή Σύμβαση «περί του Ευρωπαϊκού Κώδικος Κοινωνικής Ασφαλείας», που είχε υπογραφεί στο Στρασβούργο στις 16.4.1964 και κυρώθηκε με *το άρθρο* πρώτο *του* ν. 1136/1981 (Α΄ 61), *το άρθρο* 12 *του* Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, κυρωθέντος με *το άρθρο* πρώτο *του* ν. 1426/1984, Α΄ 34, καθώς και *το άρθρο* 34 παρ.1 και 2 *του ΤΙΤΛΟΥ* IV 34 του ΤΙΤΛΟΥ IV «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007/C 303/01, 2010/C 83/02)]. Τούτο δε, ακόμη και όταν από τις παροχές αυτές δύνανται να επωφελούνται και οι δημόσιοι λειτουργοί, υπάλληλοι ή στρατιωτικοί καθώς και μέλη των οικογενειών τους (βλ. ΑΕΔ 28/2004, Ειδ. Δικ. αρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 143, 142/2009, 10/2006, ΕλΣυν Ολ. 32, 244/2017, ΣτΕ 226/2012), ή όταν πρόκειται για κοινωνικοασφαλιστικές παροχές που χαρακτηρίζονται σε επίπεδο νόμου ως «συντάξεις», υπό την έννοια της περιοδικώς καταβαλλόμενης ασφαλιστικής παροχής, καθόσον αυτές δεν έχουν χαρακτήρα αμοιβής, αλλά συνιστούν κοινωνικοασφαλιστικές παροχές μετά την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου (βλ. ΑΕΔ 2/2004). Ενόψει αυτών, ο φορέας παροχής της σύνταξης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και ειδικότερα το Δημόσιο ή άλλος φορέας, που αναλαμβάνει κατά τον νόμο την παροχή σύνταξης στους αποχωρούντες από την υπηρεσία, δεν ενεργεί ως οργανισμός ή φορέας κοινωνικής ασφάλισης (βλ. ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, 992/2015, 918/2012, 3299/2013, ΣτΕ 2166/2022, 1296/2015, 2087/2012, 3037/2007, 1970/2002 κ.ά., ΕλΣυν Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σης 20.4.2016).

20. Η θεσμική αυτή εγγύηση της ειδικής συνταξιοδοτικής προστασίας της κατηγορίας αυτής σε ό, τι αφορά την καταβολή κύριας σύνταξης, ήτοι της ισόβιας περιοδικής παροχής που συνδέεται με την έξοδό τους από την ενεργό υπηρεσία, η οποία, για την κατηγορία αυτή συνταξιούχων, συνιστά, κατά τα προεκτεθέντα, όχι κάλυψη ασφαλιστικού κινδύνου, αλλά συνέχεια του μισθού που ελάμβαναν κατά τον ενεργό υπηρεσιακό τους βίο, καλύπτει τις θεσμικές εγγυήσεις *του* κοινωνικού δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση κατ' *άρθρο* 22 παρ. 5 *του Συντάγματος* και *των* κυρίων συνταξιοδοτικών παροχών που καταβάλλονται στο πλαίσιο του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος για την κάλυψη κινδύνων (γήρας, αναπηρία, θάνατος). Για τον λόγο δε αυτόν, το συνταξιοδοτικό δικαίωμα των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών συνιστά το «λειτουργικό αντίστοιχο/ισοδύναμο» του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση και, ως εκ τούτου, με τη διακριτή του κατοχύρωση και ρύθμιση δεν θίγεται η κατοχυρωμένη στο 22 παρ. 5 του Συντάγματος αρχή της υποχρεωτικότητας και καθολικότητας της κοινωνικής ασφάλισης (κύριας και επικουρικής) που παρέχεται από το Κράτος ή από νομικά πρόσωπα με δημόσιο κατά τούτο χαρακτήρα, τη βιωσιμότητα της οποίας εγγυάται το Κράτος (βλ. επί των αρχών αυτών ΑΕΔ 5/2002,

87/1997, ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, 2200/2010, 2180/2004). Αντιθέτως, για τις λοιπές κατηγορίες εργαζομένων και εν γένει απασχολούμενων, η δράση των οποίων εντάσσεται στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου, όπου κυρίαρχο είναι το συμβατικό στοιχείο των εννόμων σχέσεων και η κατ' αρχήν ελεύθερη ατομική και συλλογική διαπραγμάτευση των οικονομικών όρων αυτών, ως αντάλλαγμα για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, ενόψει της αρχών *της* ιδιωτικής και συλλογικής αυτονομίας, κατ' *άρθρα* 5 παρ. 1 και 22 *του Συντάγματος*, χωρίς τις δεσμεύσεις που συνεπάγεται η ειδική λειτουργική σχέση με το Κράτος, επιβάλλεται η ένταξη στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης προκειμένου να μην θίγεται ο πυρήνας *του* κοινωνικού δικαιώματος, που κατοχυρώνεται στο *άρθρο* 22 παρ. 5 *του Συντάγματος* (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020, 32/2018, 244/2017 και για την κοινωνική ασφάλιση ως θεσμική εγγύηση αλλά και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται για το Κράτος βλ. ΑΕΔ 87/1997, ΕλΣυν Ολ. 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, 2202/2010, 3487/2008, 3096, 3101/2001, 5024/1987). Τούτο δε, ανεξαρτήτως εάν προβλέπεται και επάλληλο σύστημα πρόσθετων κοινωνικοασφαλιστικών παροχών και για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς.

[…]

45. Στο πλαίσιο αυτό, με *τις* ανωτέρω διατάξεις *του άρθρου* 12 παρ. 2 περ. γ΄ *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα (βλ. σκέψη 32 της παρούσας), θεσπίζεται ευνοϊκή για τους δικαιούχους απόκλιση από τον εγγενή στο καθεστώς επαγγελματικής ασφάλισης του Δημοσίου γενικό κανόνα ότι η συντάξιμη υπηρεσία είναι κατ' αρχήν η διανυθείσα στον δημόσιο φορέα – εργοδότη (βλ. *άρθρο* 11 παρ. 1 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα) και προβλέπεται η προσμέτρηση και της υπηρεσίας εκείνης που διανύθηκε για την απόκτηση του προσόντος διορισμού στην θέση από την οποία θεμελιώνεται το συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ως πραγμάτωση της λειτουργικής συνέχειας υπηρεσιακής και συνταξιοδοτικής σχέσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με πάγια νομολογία *του* Δικαστηρίου, από *τις* ανωτέρω διατάξεις *του άρθρου* 12 *του* Συνταξιοδοτικού Κώδικα συνάγεται ότι θεωρείται συντάξιμη και προσμετράται στη λοιπή συντάξιμη υπηρεσία του λειτουργού ή υπαλλήλου κάθε προϋπηρεσία αυτού εφόσον: α) προβλέπεται ρητώς ως προσόν διορισμού ή υπηρεσιακής ένταξης από τις οικείες κατά περίπτωση διατάξεις, που ίσχυαν κατά τον χρόνο διορισμού ή υπηρεσιακής μεταβολής του λειτουργού ή υπαλλήλου, ειδικώς δε σε ό, τι αφορά τον χρόνο εμπειρίας αναγνωρίζεται ως προσμετρητέα υπηρεσία εφόσον αποτέλεσε, κατά ρητή νομοθετική πρόβλεψη, ειδικό και ανεξάρτητο προσόν κατά τη διαδικασία διορισμού (βλ. ΕλΣυν Ολ. 688/2004, ΙΙ Τμ. 3353/2014, 4718/2013) και εφόσον από τις οικείες διατάξεις προσδιορίζεται σαφώς ο απαιτούμενος ως προσόν διορισμού ή εξέλιξης χρόνος εμπειρίας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 589/1996, 1421/1995, ΙΙ Τμ. 1336/2007, 448/2005, 1792/1999, 332/1995), β) η παροχή της πιστοποιείται πλήρως, τόσο ως προς τη χρονική της διάρκεια όσο και ως προς την ιδιότητα με την οποία προσφέρθηκε, με σχετική βεβαίωση του εργοδότη ή του αρμόδιου φορέα ασφάλισης, γ) ελήφθη πράγματι υπ' όψιν ως προσόν για την πρόσληψη αυτού στη συγκεκριμένη θέση ή/και την περαιτέρω υπηρεσιακή του εξέλιξη (βλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 152/2019, 931/2011, 3701/2009, 712/2005, 107/2004, 1274/2001) και δ) ο υπάλληλος αποχωρεί τελικά από τη θέση αυτή (βλ. ΕλΣυν Ολ. 631/2005, 563/2000, ΙΙ Τμ. 1881/2012, 1336/2007). Περαιτέρω, η κρίση σχετικά με το εάν η εν λόγω προϋπηρεσία πράγματι ελήφθη υπ' όψιν ως προσόν για τον διορισμό ή την πρόσληψη του υπαλλήλου στη θέση από την οποία αυτός συνταξιοδοτείται εμπίπτει κατ' αρχήν στην αρμοδιότητα του διορίσαντος οργάνου και περιλαμβάνεται στην πράξη

	διορισμού, με την οποία ιδρύεται η υπηρεσιακή σχέση (βλ. συναφώς ΕλΣυν Ολ. 631/2005, 563/2000). Στον βαθμό δε, που προκύπτει ότι ο διορισμός ή η υπηρεσιακή εξέλιξη έχει χωρήσει αφού πράγματι ελήφθη υπ' όψιν το προσόν διορισμού, δεν μπορεί να ελεγχθεί παρεμπιπτόντως από το συνταξιοδοτικό όργανο η νομιμότητά ή μη της πράξης διορισμού ή υπηρεσιακής εξέλιξης καθ' εαυτήν, η οποία ενόψει *της* αρχής *του* κράτους δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 α *του Συντάγματος*) και *της* από αυτήν απορρέουσας αρχής της ασφάλειας δικαίου, περιβάλλεται πλήρως με τις εγγυήσεις του τεκμηρίου νομιμότητας, δυνάμενη να αμφισβητηθεί μόνον με την ειδικώς προβλεπόμενη διαδικασία. Και τούτο, διότι το οικείο συνταξιοδοτικό όργανο, στον βαθμό που δεν υφίσταται ρητή περί του αντιθέτου ρύθμιση, δεν δύναται να εξετάζει παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα της οικείας συστατικής διοικητικής πράξης της υπηρεσιακής διοίκησης που συνιστά νόμιμο έρεισμα ή νόμιμη προϋπόθεση για την έκδοση της συστατικής διοικητικής πράξης της συνταξιοδοτικής διοίκησης, με την οποία κανονίζεται η σύνταξη, ήτοι ιδρύεται και διαπλάσσεται η συνταξιοδοτική σχέση, αφού ένας τέτοιος έλεγχος, εάν κατέληγε σε αρνητική επί της νομιμότητας του ίδιου του διορισμού κρίση, θα οδηγούσε εν τοις πράγμασι σε αδρανοποίηση της σχετικής συστατικής διοικητικής πράξης της υπηρεσιακής διοίκησης στο συνταξιοδοτικό της σκέλος, θίγοντας τις νόμιμες περιουσιακές προσδοκίες του δικαιούχου για την ίδια την ίδρυση υπηρεσιακής του σχέσης ως όρου για την σύσταση και της παρεπόμενης συνταξιοδοτικής του σχέσης και την προσμέτρηση της σχετικής με το προσόν διορισμού προϋπηρεσίας, κατά παράβαση των αρχών του κράτους δικαίου, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας (βλ. αναλυτικά σκέψη 9 της παρούσας και ΕλΣυν Ολ. 1898/2009, 631/2005, 2564/2004, 1410/2003, 227/2002, 111/2001, 563/2000, 373/1996, ΙΙ Τμ. 1176/2018, 7622/2015, 1881/2012, 1336/2007, 2564/2006, πρβλ. ΙΙ Τμ. 650/2017, 2258/2016). Οι ίδιες, άλλωστε, αρχές οριοθετούν και τη δικαιοδοτική κρίση επί της νομιμότητας του διορισμού και του συνυπολογισμού του σχετικού προσόντος, εφ' όσον μία τέτοια διαφορά αχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 1176/2018). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 278/2024 (Τμ. 2ο)	8. Ενόψει της απορρέουσας από την έννοια του κράτους δικαίου και *της* προ-βλεπομένης πλέον ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικό-*τητας*, η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη κατά την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο δημοσιονομικός κατα-λογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως και ακάμπτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελ-λείμματος, υπό την έννοια ότι, στο μέτρο που αναπόφευκτα πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, πρέπει να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μετα-ξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας δια-χείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλο-γιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη επιβάρυνση. Συνεπώς, το Ελεγκτικό Συνέδριο, ως αρμόδιο Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο της εκδίκασης έφεσης ασκηθεί-σας από υπόλογο ή συνευθυνόμενο κατά της σε βάρος του εκδοθείσας πράξης κατα-λογισμού, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ελέγχει αν ο καταλογισμός τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους και στην περίπτωση μη τήρησης της αρχής της αναλογικότητας να προβαίνει στην προσαρμογή του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως είναι ιδίως

	η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, το επελθόν δημοσιονομικό αποτέ-λεσμα, ο βαθμός υπαιτιότητας και η επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας του καταλογιζομένου (βλ.Ελ.Συν.Ολ.4314/2013, 2219, 4328/2014, 1929, 2020/2018 και 477, 1824/2019). [Δέχεται εν μέρει την έφεση]
ΕλΣυν 93/2024 (Τμ. 6ο)	5. Αποστολή του αναφερόμενου στην προηγούμενη σκέψη ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, το περιεχόμενο του οποίου διαμορφώνεται σε συνάρτηση και με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*), εκδήλωση *της* οποίας είναι η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει, μεταξύ άλλων, *την* οικογένεια (*άρθρο* 21 παρ. 1 *του Συντάγματος*), δεν είναι μόνο η προστασία του εργαζόμενου και συνακόλουθα συνταξιούχου δημόσιου υπαλλήλου και στρατιωτικού αλλά και της οικογένειας του, όπως της χήρας αυτού. Η προστασία αυτή αποτυπώνεται διαχρονικά στη νομοθεσία περί απονομής *των* πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων (βλ. *άρθρα* 10 και 11 *του* ν. ΧΝΒ΄/3.8.1861, Α΄ 31, *άρθρα* 5 και 22 παρ. 1 *του* β./δτος 31ης Οκτωβρίου 1935, Α΄ 505, άρθρα 26 και 31 και 5 και 18 παρ. 1 του α.ν. 1854/1951, Α΄ 182, η παράγραφος 1 *του* οποίου *τροποποιήθηκε* με *το άρθρο* 9 παρ. 1 *του* ν.δ/*τος* 3768/1957, Α΄ 202, *άρθρα* 5 και 18 και *άρθρα 25* και 31 *του* π.δ/*τος* 1041/1979, Α΄ 292, η παράγραφος 1 *του* οποίου *τροποποιήθηκε* με *το άρθρο* 1 παρ. 11 *του* ν. *2592/1998*, *άρθρα* 5 και 18 *του* π.δ/*τος* 166/2000, Α΄ 153, καθώς και του π.δ/τος 169/2007, Α΄ 210). 6. Η κατά τα ανωτέρω συνταγματική βάση του δικαιώματος της χήρας εν ενεργεία στρατιωτικού ή συνταξιούχου του Δημοσίου να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου αυτού, δεν συνεπάγεται αξίωσή της για συγκεκριμένης έκτασης προστασία, αλλά ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης διαθέτει την ευχέρεια να προσδιορίσει το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού. (πρβλ. ΕλΣυν Ολ 1483/2006, ΕλΣυν ΙΙ Τμ.2852/2014). Ωστόσο, η ως άνω συνταγματική βάση οριοθετεί την ευχέρεια του νομοθέτη, ο οποίος, εκ του λόγου αυτού, οφείλει, κατά τη ρύθμιση του δικαιώματος συνταξιοδότησης της χήρας, να εξασφαλίσει σε αυτήν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης μεριμνώντας για την μη ουσιώδη ανατροπή του επιπέδου ζωής της μετά τον θάνατο του συζύγου της, και όχι απλώς παρέχοντας, ως προνοιακή εγγύηση, ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας από τον κίνδυνο απώλειας του εισοδήματος που προσέφερε ο αποβιώσας σύζυγος (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 891/2022, 2076/2018). Αυτονοήτως, όρια στον συνταξιοδοτικό νομοθέτη θέτουν και οι λοιπές *συνταγματικές* διατάξεις, ιδίως η αρχή *της* ισότητας και *της* ισότητας στα δημόσια βάρη (*άρθρο* 4 παρ. 1 και 5), η αρχή *του* κοινωνικού κράτους και η από αυτό συναγόμενη αρχή *της* προβλεψιμότητας, καθώς και η αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1), και η αρχή *της* κοινωνικής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4). Ο δικαστής, κατά *τον* έλεγχο *των* ρυθμίσεων *του* συνταξιοδοτικού νομοθέτη, περιορίζεται εκ *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (*άρθρο* 26 *του Συντάγματος*) σε έλεγχο πρόδηλων παραβιάσεων *των συνταγματικών* κανόνων και των εξ αυτών συναγόμενων αρχών, στις οποίες ο νομοθέτης υπόκειται, και όχι σε έλεγχο ορθότητας των σταθμίσεων ποικίλης φύσης (πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής), που έγιναν από τον νομοθέτη κατά την υπ' αυτού ανάληψη της πολιτικής του ευθύνης ως εκφραστή της βούλησης του λαού, με σκοπό την ομαλή λειτουργία απονομής των συντάξεων από τους αρμόδιους προς τούτο φορείς όχι μόνο στους τωρινούς αλλά και στους μελλοντικούς συνταξιούχους.

[…]
15. Στο *άρθρο* 14 *του* ν. 4387/2016 προβλέφθηκε η αναπροσαρμογή *των* ήδη καταβαλλόμενων συντάξεων κατά *τα* ειδικότερα οριζόμενα στο *άρθρο* αυτό, σε συνδυασμό με *τα άρθρα* 7, 8 και 13 *του* ν. 4387/2016. Ωστόσο, ορίστηκε ρητώς στην παράγραφο 2 περίπτωση α΄ *του άρθρου* αυτού, ότι μέχρι 31.12.2018, οι συντάξεις συνεχίζουν να καταβάλλονται στο ύψος που είχαν διαμορφωθεί στις 31.12.2014. Σύμφωνα δε με την περίπτωση β΄ *της* παραγράφου 2 *του* ίδιου *άρθρου*, όπως ίσχυε κατά *τον* χρόνο θέσπισής *της*, πριν από *την* αντικατάστασή *της* με *το άρθρο* 1 παρ. 2 *του* ν. 4472/2017 (Α΄ 74), και ισχύει ήδη μετά *την* εκ νέου αντικατάστασή *της* με *το άρθρο 25 του* ν. 4670/2020, από *την* 1η Ιανουαρίου 2019, αν το καταβαλλόμενο ποσό των συντάξεων αυτών είναι μεγαλύτερο εκείνου που προκύπτει από *την* αναπροσαρμογή *της* παραγράφου 1 *του άρθρου* 14, *το* επιπλέον εξακολουθεί να καταβάλλεται στον δικαιούχο, συμψηφιζόμενο κατ' έτος και μέχρι την πλήρη εξάλειψή του με την εκάστοτε αναπροσαρμογή των συντάξεων, όπως αυτή προσδιορίζεται στην παράγραφο 3 *του άρθρου* 14 (ήδη, μετά *τον* ως άνω ν. 4670/2020, παράγραφο 4).
16. Από τις εκτεθείσες στις σκέψεις 12, 13 και 15 διατάξεις συνάγεται ότι το ποσοστό της χήρας στη σύνταξη του αποβιώσαντος συζύγου της προσδιορίστηκε κατά το από 12.5.2016 (έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016) έως 17.5.2019 (έναρξη ισχύος του ν. 4611/2019) χρονικό διάστημα σε 50%. Το ποσοστό αυτό υπολογίζεται, σύμφωνα με *τη* ρητή διατύπωση *του άρθρου* 12 παρ. 4 υποπαρ. Α, επί *του* ποσού της σύνταξης που δικαιούται ή έχει δικαιωθεί ο θανών σύζυγος και, επομένως, στην περίπτωση που ο σύζυγος κατά τον χρόνο θανάτου του ήταν ήδη συνταξιούχος, το ανωτέρω ποσοστό υπολογίζεται επί της σύνταξης που αυτός είχε δικαιωθεί κατά τον ανωτέρω χρόνο. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που ο θανών σύζυγος ήταν συνταξιούχος ήδη πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016, ο δε θάνατός του επήλθε μετά την έναρξη αυτή. Στην περίπτωση αυτή, ούτε από *τις* διατάξεις *του άρθρου* 12 ούτε από αυτές *του άρθρου* 14 *του* ν. 4387/2016 μπορεί να συναχθεί ότι, αν και ο θανών σύζυγος λάμβανε, βάσει *των* ρυθμίσεων *του άρθρου* 14 παρ. 2 *του* ως άνω νόμου (βλ. σκέψη 15), κανονικά τη σύνταξη που είχε δικαιωθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, μετά τον θάνατό του, με αφορμή τον κανονισμό σύνταξης στη χήρα σύζυγό του, πρέπει να αναπροσαρμοστεί μειωτικά *το* πρώτον η σύνταξή *του* με βάση *τα άρθρα* 7, 8, 13 και 14 *του* ν. 4387/2016 και ακολούθως το ποσοστό 50% της χήρας να υπολογιστεί στη νέα μειωμένη σύνταξη, την οποία ο θανών δεν λάμβανε κατά τον χρόνο του θανάτου του και δεν ήταν το ποσό με το οποίο αυτός και η σύζυγός του είχαν διαμορφώσει το επίπεδο της διαβίωσής τους. Τέτοια ερμηνεία δεν συνάγεται ούτε από τη γραμματική διατύπωση *των* ανωτέρω διατάξεων ούτε και από *τον* σκοπό *του άρθρου* 14 *του* ν. 4387/2016, με *το* οποίο ο νομοθέτης θέλησε μεν να επιτύχει την ουσιαστική ενοποίηση και τη διαγενεακή ισότητα (βλ. την οικεία αιτιολογική έκθεση), προστάτεψε όμως με *τις* ρυθμίσεις *της* παραγράφου 2 *του* ανωτέρω *άρθρου τις* ήδη καταβαλλόμενες κατά *την* έναρξη *της* ισχύος του συντάξεις (βλ. και την οικεία αιτιολογική έκθεση στη σελ. 3 αυτής). Σε κάθε περίπτωση, η ερμηνεία αυτή θα οδηγούσε σε πρόδηλη παραβίαση των ακραίων ορίων της ευχέρειας του νομοθέτη να διαμορφώνει το δικαίωμα της χήρας να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου του συζύγου της, τα οποία προσδιορίζονται από το Σύνταγμα (σκέψη 6) και, συγκεκριμένα, θα οδηγούσε σε ουσιώδη ανατροπή του επιπέδου της ζωής της μετά τον θάνατο του συζύγου της, καθώς το ποσό της σύνταξής της θα ήταν σημαντικά κατώτερο ακόμη και του μισού της σύνταξης που λάμβανε ο σύζυγός της κατά τον χρόνο του θανάτου

	του, λαμβάνοντας υπόψη ότι το ποσοστό της χήρας με τον ν. 4387/2016 μειώθηκε σε 50% της σύνταξης που είχε δικαιωθεί ο θανών σύζυγος της αντί του 70%, που ίσχυε μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού (σκέψη 10). *Τέλος*, θα έθετε ζήτημα παραβίασης *του άρθρου* 1 *του* Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου *της* ΕΣΔΑ, καθώς μια τόσο σημαντική μείωση ως η ανωτέρω θα διατάρασσε τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού κοινωνικού συμφέροντος (σκέψεις 7-9) και της προστασίας του συνταξιοδοτικού δικαιώματος της χήρας, στο θεμιτώς προσδοκώμενο ύψος σε σύγκριση και με τους παλαιούς εκ μεταβιβάσεως συνταξιούχους, που δικαιώθηκαν σύνταξη πριν από τον ν. 4387/2016, *των* οποίων οι συντάξεις προστατεύονται με *άρθρα* 12 παρ. 7 και 14 παρ. 2 αυτού (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 891, 1629,1635,1636/2022, 182/2023 κα). [Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.]
ΕλΣυν 94/2024 (Τμ. 6ο)	5. Αποστολή του αναφερόμενου στην προηγούμενη σκέψη ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, το περιεχόμενο του οποίου διαμορφώνεται σε συνάρτηση και με *την* αρχή *του* κοινωνικού κράτους (*άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*), εκδήλωση *της* οποίας είναι η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει, μεταξύ άλλων, *την* οικογένεια (*άρθρο* 21 παρ. 1 *του Συντάγματος*), δεν είναι μόνο η προστασία του εργαζόμενου και συνακόλουθα συνταξιούχου δημόσιου υπαλλήλου και στρατιωτικού αλλά και της οικογένειας του, όπως της χήρας αυτού. Η προστασία αυτή αποτυπώνεται διαχρονικά στη νομοθεσία περί απονομής *των* πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων (βλ. *άρθρα* 10 και 11 *του* ν. ΧΝΒ΄/3.8.1861, Α΄ 31, *άρθρα* 5 και 22 παρ. 1 *του* β./δτος 31ης Οκτωβρίου 1935, Α΄ 505, άρθρα 26 και 31 και 5 και 18 παρ. 1 του α.ν. 1854/1951, Α΄ 182, η παράγραφος 1 *του* οποίου *τροποποιήθηκε* με *το άρθρο* 9 παρ. 1 *του* ν.δ/*τος* 3768/1957, Α΄ 202, *άρθρα* 5 και 18 και *άρθρα 25* και 31 *του* π.δ/*τος* 1041/1979, Α΄ 292, η παράγραφος 1 *του* οποίου *τροποποιήθηκε* με *το άρθρο* 1 παρ. 11 *του* ν. *2592/1998*, *άρθρα* 5 και 18 *του* π.δ/*τος* 166/2000, Α΄ 153, καθώς και του π.δ/τος 169/2007, Α΄ 210). 6. Η κατά τα ανωτέρω συνταγματική βάση του δικαιώματος της χήρας εν ενεργεία στρατιωτικού ή συνταξιούχου του Δημοσίου να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου αυτού, δεν συνεπάγεται αξίωσή της για συγκεκριμένης έκτασης προστασία, αλλά ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης διαθέτει την ευχέρεια να προσδιορίσει το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού. (πρβλ. ΕλΣυν Ολ 1483/2006, ΕλΣυν ΙΙ Τμ.2852/2014). Ωστόσο, η ως άνω συνταγματική βάση οριοθετεί την ευχέρεια του νομοθέτη, ο οποίος, εκ του λόγου αυτού, οφείλει, κατά τη ρύθμιση του δικαιώματος συνταξιοδότησης της χήρας, να εξασφαλίσει σε αυτήν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης μεριμνώντας για την μη ουσιώδη ανατροπή του επιπέδου ζωής της μετά τον θάνατο του συζύγου της, και όχι απλώς παρέχοντας, ως προνοιακή εγγύηση, ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας από τον κίνδυνο απώλειας του εισοδήματος που προσέφερε ο αποβιώσας σύζυγος (πρβλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 891/2022, 2076/2018). Αυτονοήτως, όρια στον συνταξιοδοτικό νομοθέτη θέτουν και οι λοιπές συνταγματικές διατάξεις, ιδίως η αρχή της ισότητας ενώπιον *του* νόμου και *της* ισότητας στα δημόσια βάρη (*άρθρο* 4 παρ. 1 και 5), η αρχή *του* κοινωνικού κράτους και η από αυτό συναγόμενη αρχή *της* προβλεψιμότητας, καθώς και η αρχή *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ. 1), καθώς και η αρχή *της* κοινωνικής αλληλεγγύης (*άρθρο 25* παρ. 4). Ο δικαστής, κατά *τον* έλεγχο *των* ρυθμίσεων *του* συνταξιοδοτικού νομοθέτη, περιορίζεται εκ *της* διάκρισης *των* λειτουργιών (*άρθρο* 26 *του Συντάγματος*) σε έλεγχο πρόδηλων παραβιάσεων *των συνταγματικών* κανόνων και των εξ αυτών συναγόμενων αρχών, στις

	οποίες ο νομοθέτης υπόκειται, και όχι σε έλεγχο ορθότητας των σταθμίσεων ποικίλης φύσης (πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής), που έγιναν από τον νομοθέτη κατά την υπ' αυτού ανάληψη της πολιτικής του ευθύνης ως εκφραστή της βούλησης του λαού, με σκοπό την ομαλή λειτουργία απονομής των συντάξεων από τους αρμόδιους προς τούτο φορείς όχι μόνο στους τωρινούς αλλά και στους μελλοντικούς συνταξιούχους. […] 15. Στο *άρθρο* 14 *του* ν. 4387/2016 προβλέφθηκε η αναπροσαρμογή *των* ήδη καταβαλλόμενων συντάξεων κατά *τα* ειδικότερα οριζόμενα στο *άρθρο* αυτό, σε συνδυασμό με *τα άρθρα* 7, 8 και 13 *του* ν. 4387/2016. Ωστόσο, ορίστηκε ρητώς στην παράγραφο 2 περίπτωση α΄ *του άρθρου* αυτού, ότι μέχρι 31.12.2018, οι συντάξεις συνεχίζουν να καταβάλλονται στο ύψος που είχαν διαμορφωθεί στις 31.12.2014. Σύμφωνα δε με την περίπτωση β΄ *της* παραγράφου 2 *του* ίδιου *άρθρου*, όπως ίσχυε κατά *τον* χρόνο θέσπισής *της*, πριν από *την* αντικατάστασή *της* με *το άρθρο* 1 παρ. 2 *του* ν. 4472/2017 (Α΄ 74), και ισχύει ήδη μετά *την* εκ νέου αντικατάστασή *της* με *το άρθρο 25 του* ν. 4670/2020, από *την* 1η Ιανουαρίου 2019, αν το καταβαλλόμενο ποσό των συντάξεων αυτών είναι μεγαλύτερο εκείνου που προκύπτει από *την* αναπροσαρμογή *της* παραγράφου 1 *του άρθρου* 14, *το* επιπλέον εξακολουθεί να καταβάλλεται στον δικαιούχο, συμψηφιζόμενο κατ' έτος και μέχρι την πλήρη εξάλειψή του με την εκάστοτε αναπροσαρμογή των συντάξεων, όπως αυτή προσδιορίζεται στην παράγραφο 3 *του άρθρου* 14 (ήδη, μετά *τον* ως άνω ν. 4670/2020, παράγραφο 4). [Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.]
ΕλΣυν 1049/2024 (Τμ. 3ο)	7. Περαιτέρω, σε συμφωνία με την υπηρεσιακή μεταχείριση του ενεργού υπηρεσιακού βίου, κατά τον Συνταξιοδοτικό Κώδικα, δεν θεωρείται συντάξιμος και δεν προσμετράται στη συνολική υπηρεσία του υπαλλήλου ούτε και ο χρόνος της προσωρινής κράτησης (προφυλάκισης) που εκτίθηκε στο πλαίσιο της ποινικής προδικασίας προς διασφάλιση της ομαλής διενέργειας της ανάκρισης, όπως επίσης δεν συνυπολογίζεται και ο χρόνος της υπό όρους προσωρινής απόλυσης του υπαλλήλου, έστω και αν η απόλυση αυτή έλαβε χώρα κατόπιν καταβολής σχετικής χρηματικής εγγύησης ή συνοδεύεται από άλλους περιοριστικούς όρους (πρβλ ΕλΣυν Ι Τμ Κλιμ ΠρΕλεγχου 281/2015), μεταξύ των οποίων η υποχρέωση περιοδικής εμφάνισης στο οικείο αστυνομικό τμήμα ή διαμονής σε συγκεκριμένη διεύθυνση. Τούτο διότι ο χρόνος αυτός μη εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα διανύεται στο πλαίσιο της ποινικής αντιμετώπισης του διαπραχθέντος από τον υπάλληλο αδικήματος, εναλλακτικά προς την καταγνωσθείσα κράτηση ή φυλάκιση και σε αντικατάσταση αυτής (Πλημ Ξάνθης 151/2022) και δεν επιφέρει την απαλλαγή του υπαλλήλου από την ποινική δίωξη (πρβλ ΑΠ 1154/2021). Συνιστά απλώς διαφορετικό τρόπο έκτισης των επιβληθέντων σε βάρος του περιοριστικών της ελευθερίας μέτρων, χωρίς οι προϋποθέσεις που εξετάζονται για την επιβολή της προσωρινής απόλυσης να συνδέονται με τη διακρίβωση της αλήθειας των πραγματικών περιστατικών που συνιστούν το διαπιστούμενο αδίκημα. Κατ' εξαίρεση και μόνο στην περίπτωση που επακολούθησε αθώωση του υπαλλήλου από το ποινικό κατηγορητήριο, δηλαδή πανηγυρική κρίση περί μη συνδρομής των κρίσιμων περιστατικών του αδικήματος, προβλέπεται κατά πλάσμα δικαίου ότι ο χρόνος αυτός λογίζεται ως χρόνος πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1141/2023, 351/2021 σκέψη 12, 2500/2016, 479/2014, 1401/2012, 2797/2011, 44/2009), ενώ σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα της παράλληλης διοικητικής

	διαδικασίας θέσης του υπαλλήλου σε αργία (δυνητικής ή αυτοδίκαιης) δεν επιδρά στο χαρακτηρισμό του αντίστοιχου διαστήματος ως συντάξιμου, δεδομένου ότι από μόνη της η ποινική κατάγνωση της ενοχής του υπαλλήλου είναι, σύμφωνα με τις συνταξιοδοτικές διατάξεις, καταλυτική για την εξαίρεση του αντίστοιχου χρόνου από τον πραγματικά συντάξιμο. Η μη αναγνώριση δε ως συντάξιμων των ως άνω χρονικών διαστημάτων θέσης του υπαλλήλου σε αργία, της προσωρινής κράτησης και της προσωρινής απόλυσης, υπό την προϋπόθεση ότι δεν επακολούθησε αθώωση από το αδίκημα για το οποίο ασκήθηκε ποινική δίωξη, δεν παραβιάζει *την* αρχή *της* αναλογικότητας, που προβλέπεται στο *άρθρο 25* παρ. 1 *του Συντάγματος*, καθόσον *το* μέτρο αυτό αφενός μεν είναι κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, την αποτροπή δηλαδή των υπαλλήλων από τη διάπραξη ποινικών αδικημάτων που μπορούν να επισύρουν την έκπτωση από την υπηρεσία ή πειθαρχικών παραπτωμάτων, που μπορούν να επιφέρουν την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης (απόλυσης), αφετέρου δε είναι απολύτως αναγκαίο, με την έννοια ότι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου δημόσιου σκοπού της εύρυθμης λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών και της εμπέδωσης της εμπιστοσύνης του πολίτη στην αξιοπιστία και ακεραιότητά τους, η οποία πλήττεται με τη διάπραξη από μέρους των υπαλλήλων τέτοιου βαθμού και έντασης βαρέων ποινικών αδικημάτων ή πειθαρχικών παραπτωμάτων, δεν είναι δυνατή η επιλογή άλλου εξίσου αποτελεσματικού, αλλά λιγότερο επαχθούς μέτρου. Τέλος, με την ως άνω συνταξιοδοτική ρύθμιση δεν ανατρέπεται η δίκαιη σχέση ισορροπίας που απαιτείται να υφίσταται μεταξύ του επιδιωκόμενου με αυτή σκοπού και του θεσπιζόμενου περιορισμού του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (πρβλ. ΕλΣυν Ολ 44/2009, 1401/2012, πρώην ΙΙ Τμ. 1376/2002, 1088/2004, 87/2007, 1311/2007, 827/2010, 2399/2011, 607/2013, 3754/2014). [Απορρίπτει την έφεση.]
ΕλΣυν 232/2024 (Τμ. 5ο)	8. Η ανάκληση παράνομης διοικητικής πράξης υπαγορεύεται από την αρχή της νομιμότητας και σκοπεί στην κατ' αρχήν αναδρομική εξαφάνιση αυτής από τότε που εκδόθηκε και στην αποκατάσταση της νομικής κατάστασης που ίσχυε πριν από την έκδοσή της (ΣτΕ 3667/1992, 1931/2015). Σύμφωνα με τις γενικές αρχές ανάκλησης των διοικητικών πράξεων, οι ευμενείς διοικητικές πράξεις ανακαλούνται, εφόσον είναι παράνομες, μέσα σε εύλογο χρόνο από την έκδοσή τους. Ειδικότερα, κατά *το άρθρο* μόνο *του* α.ν. 261/1968, όταν η ανάκληση χωρεί εντός πέντε ετών από την έκδοση της ανακαλούμενης πράξης συντελείται κατ' αρχήν εντός ευλόγου χρόνου, χωρίς πάντως να ορίζεται από τη διάταξη αυτή ότι μετά την πάροδο της πενταετίας η ανάκληση απαγορεύεται. Εάν η πάροδος χρόνου μεγαλύτερου της πενταετίας υπερβαίνει τον εύλογο για την ανάκληση χρόνο, είναι ζήτημα που κρίνεται από το Δικαστήριο κατά περίπτωση αναλόγως των συγκεκριμένων εκάστοτε συνθηκών. Η ανάκληση, ωστόσο, είναι επιτρεπτή χωρίς χρονικό περιορισμό, όταν, κατά την αιτιολογημένη κρίση της αρμόδιας αρχής, επιβάλλεται για λόγους δημοσίου συμφέροντος ή όταν η έκδοση της ανακαλούμενης πράξης οφείλεται σε δόλια ενέργεια του διοικουμένου (σχετ. ΣτΕ 3047/2002, 2541/2008, 612, 2616, 2695/2012, 3357/2017). Περαιτέρω, στο ειδικότερο σύστημα του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, το διοικητικό μέτρο της ανάκλησης των παράνομων συνταξιοδοτικών πράξεων αποτυπώνεται στην προπαρατεθείσα διάταξη *του άρθρου* 66 παρ. 4 αυτού, εντασσόμενη στο πλαίσιο των ως άνω γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου περί ανάκλησης των ευμενών πλην παράνομων διοικητικών πράξεων. Σύμφωνα με την λόγω διάταξη, επιτρέπεται η ανάκληση συνταξιοδοτικής πράξης από το εκδόν αυτή όργανο χωρίς περιορισμό προθεσμίας, εφόσον συντρέχει

	κάποιος από τους περιοριστικά αναφερόμενους στη διάταξη αυτή λόγους, στους οποίους περιλαμβάνεται και ο κανονισμός σύνταξης χωρίς τη συνδρομή των νομίμων προϋποθέσεων. Η παράλειψη του νομοθέτη να θέσει χρονικά όρια ως προς την ανάκληση των τυχόν παράνομων συνταξιοδοτικών πράξεων θεραπεύεται με *την* εφαρμογή *των* διατάξεων *του άρθρου* μόνου *του* α.ν. 261/1968. Επομένως, το εκδόν την πράξη όργανο δύναται να ανακαλεί την παράνομη πράξη κανονισμού σύνταξης εντός πενταετίας από την έκδοσή της, ενώ για το πέραν της πενταετίας χρονικό διάστημα πρέπει να σταθμίζονται οι συντρέχουσες κάθε φορά περιστάσεις που στοιχειοθετούν το εύλογο της ανάκλησης της ευμενούς για τον καλόπιστο διοικούμενο πράξης. Ειδικότερα, πρέπει να εκτιμάται προεχόντως, όσον αφορά μεν στο μέλλον, η αρχή της νομιμότητας και το ότι η σύνταξη αποτελεί ισόβια περιοδική χρηματική παροχή, όσον αφορά δε στον χρόνο έναρξης των αποτελεσμάτων της ανάκλησης, η ίδια η φύση της σύνταξης που αποτελεί, κατ' αρχήν, συνέχεια του μισθού και χορηγείται για την αξιοπρεπή διαβίωση του συνταξιούχου (ΕλΣ Ολ. 190/2016). Κατά τη σχετική στάθμιση πρέπει, ενόψει *της* κατ' *άρθρο 25* παρ. 1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής της αναλογικότητας και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ να διασφαλίζεται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που υπηρετείται με την ανάκληση παράνομης συνταξιοδοτικής πράξης και της προστασίας των δικαιωμάτων του θιγόμενου συνταξιούχου, έτσι ώστε η βλάβη που επέρχεται σ' αυτόν να μην είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη από το όφελος για το δημόσιο συμφέρον (βλ. ανωτέρω σκ. ΙΙΙ και ΕΔΔΑ αποφ. της 26.4.2018, Čakarević, ο.π., σκ. 82, Moskal, ο.π., σκ. 51-52, 70, 72 επ., ΕλΣ. ΙΙΙ Τμ. 789/2019, πρβλ. ΙΙ Τμ. 1176/2018, 332/2017). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1586/2024 (Τμ. 4ο), 1584/2024, 1590/2024	10. *Τέλος*, στο *άρθρο* 91 *του* εφαρμοστέου κατά *τον* κρίσιμο χρόνο π.δ/*τος* 1225/1981 ορίζεται ότι «Αι οριστικαί αποφάσεις των Τμημάτων, αι μη υποκείμεναι εις ανακοπήν, είναι *τελεσίδικοι* και αποτελούν δεδικασμένον» και στο *άρθρο* 92 ότι «*Το* δεδικασμένον εκτείνεται επί *του* κριθέντος ουσιαστικού ζητήματος, εφ' όσον η απόφασις έκρινε οριστικώς επί εννόμου σχέσεως (…)». 11. Από τις ως άνω διατάξεις (σκ. 7, 8, 9 και 10) συνάγονται, μεταξύ άλλων, *τα* ακόλουθα: Με *τις* διατάξεις *των άρθρων* 20 παρ. 1 *του Συντάγματος* και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνεται το δικαίωμα πλήρους και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, μεταξύ άλλων και *των* προστατευόμενων από *τα άρθρα* 17 παρ. 1 *του Συντάγματος* και 1 *του* Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περιουσιακών δικαιωμάτων, καθώς και οι αρχές της δίκαιης δίκης και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 5.4.2018, Zubac κατά Κροατίας, σκ. 98, της 27.7.2006, Ευσταθίου κατά Ελλάδας, σκέψη 26). Το δικαίωμα δε αυτό δεν εξαντλείται μόνο στην ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο και στην εγγύηση της δίκαιης δίκης, αλλά, περιλαμβάνει την υποχρέωση της Διοίκησης [Δημόσιο, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.)] να συμμορφώνεται, χωρίς καθυστέρηση, προς τις δικαστικές αποφάσεις και να προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που επιβάλλονται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής [ΕΔΔΑ αποφ. της 28.10.2010 «Βλαστός κατά Ελλάδος», παρ. 43-44, της 21.6.2007 «Γεωργούλης κλπ. κατά Ελλάδος», παρ. 23, της 10.5.2007 «Πανταλέων κατά Ελλάδος», παρ. 24 κ.α. και ως προς τα κριτήρια ελέγχου του χρονικού περιθωρίου συμμόρφωσης βλ. Πρακτικά της 7ης/19.3.2003 Γεν. Συν. της Ολομέλειας του ΕλΣυν (Θέμα Α΄), ΕΔΔΑ απόφ. της 20.10.2014, Shmalko κατά Ουκρανίας, αρ. 60750/00, σκ. 44, της 15.10.2009, Ivanov κατά Ουκρανίας, αρ. 40450/04, σκ. 53, 54, της 31.7.2012, Manushaqe Puto κλπ κατά Αλβανίας, αρ. 604/07,

	43628/07, 46684/07 και 34770/09, σκ. 96, της 16.2.2007, Raylyan κατά Ρωσίας, αρ. 22000/03, σκ. 31, της 15.1.2009, Burdov κατά Ρωσίας, αρ. 33509/04, σκ. 65-67). Άλλωστε, η συμμόρφωση προς τις δικαστικές αποφάσεις συνιστά ουσιώδη απαίτηση σύμφυτη προς *τη συνταγματική* αρχή *του* κράτος δικαίου (*άρθρο 25* παρ. 1 εδ α΄ *του Συντάγματος* - βλ. και ΕΔΔΑ αποφ. της 19.7.1997 «Hornsby κατά Ελλάδος», παρ. 40-41, της 22.12.2015, Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας, αρ. 32259/02, παρ. 3Α, της 6.4.2017, Βασιλειάδου κατά Ελλάδας, αρ. 32884/09, παρ. 33, Τρ. Συμβούλιο Συμμόρφωσης Ολ. Στε 72, 28/2020 κ.α.). [Απορρίπτει ως απαράδεκτη την αγωγή].
ΕλΣυν 279/2024 (Τμ. 2ο)	12. Στο *άρθρο* 150 *του* ν.4820/2021, *το* οποίο εφαρμόζεται και στις εκκρεμείς δίκες σύμφωνα με *το άρθρο* 164 αυτού (βλ. ανωτέρω σκέψη 6) ορίζεται ότι: «1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα». Με την ως άνω διάταξη πραγματώνεται από τον κοινό νομοθέτη η απορρέουσα από την έννοια *του* κράτους δικαίου και προβλεπόμενη πλέον ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 εδ.δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του καταλογισμού που επιβάλλεται και πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση με το σκοπό που επιδιώκεται με την επιβολή του, θα πρέπει, δηλαδή να είναι πρόσφορος, απολύτως αναγκαίος μεταξύ περισσοτέρων πρόσφορων μέσων και ανάλογος (ήτοι τα οφέλη του πρέπει να υπερέχουν της βλάβης που προκαλούν) προς επίτευξη του σκοπού, ο οποίος αφορά στην αποκατάσταση του ελλείμματος. 13. Σύμφωνα με γενική αρχή του δημοσιολογιστικού δικαίου, για τη διενέργεια οποιασδήποτε δημοτικής δαπάνης πέραν την ύπαρξης πίστωσης στον εγκεκριμένο προϋπολογισμό, πρέπει αυτή να προβλέπεται ρητά από διάταξη νόμου. Κατ' εξαίρεση, επιτρέπεται η διενέργεια δαπάνης που δεν προβλέπεται από συγκεκριμένη διάταξη, αν από τα δικαιολογητικά που τη συνοδεύουν αποδεικνύεται ότι ανάγεται στη λειτουργική δραστηριότητα του νομικού προσώπου που τη διενεργεί, υπό την έννοια ότι η πραγματοποίησή της συντελεί άμεσα ή έμμεσα στην αποτελεσματικότερη εκπλήρωση των σκοπών του ή στην εξυπηρέτηση των αναγκών του κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του (Ελ.Συν.αποφ.Δευτ.Τμ.9/2022). Τα ανωτέρω ισχύουν και για τα δημοτικά ΝΠΙΔ, τα οποία επιτρέπεται να επιχορηγούνται απεριόριστα με δημόσιο χρήμα από τους ΟΤΑ που τα έχουν συστήσει, ώστε να διασφαλίζεται η σύννομη διάθεση και η χρηστή διαχείριση του διατιθέμενου σε αυτά δημόσιου χρήματος. Συνεπώς, τα εν λόγω ΝΠΙΔ δεν επιτρέπεται καταρχήν να διενεργούν δαπάνες, οι οποίες δε συμβάλλουν στην εκπλήρωση του δικού τους σκοπού, ακόμη και αν αφορούν σε σκοπό του ΟΤΑ που τα έχει συστήσει. [Δέχεται εν μέρει την έφεση].
ΕλΣυν 32/2023 (Τμ. 2ο)	18. Σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω, μη νομίμως ο εκκαλών καταλογίστηκε με τις ασφαλιστικές και εργοδοτικές εισφορές που καταβλήθηκαν κατά το επίδικο χρονικό διάστημα και συνεπώς, ως προς αυτές, η έφεσή του θα πρέπει να γίνει δεκτή και να περιοριστεί, καταρχήν, ο σε βάρος του επιβληθείς καταλογισμός μόνο στο ποσό των φορολογητέων – καθαρών αποδοχών, που αυτός έλαβε από τον

	διορισμό του και μέχρι την ανάκληση αυτού. Περαιτέρω, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στις σκέψεις 8 έως 13 της παρούσας και λαμβανομένου περαιτέρω υπόψη ότι: α) ο εκκαλών κατείχε απολυτήριο τίτλο Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Απολυτήριο Τριτάξιου Γυμνασίου) και συνεπώς κατείχε το απαιτούμενο, έστω και επικουρικά, τυπικό προσόν για τον διορισμό του σε θέση ΔΕ26 Μηχανοτεχνιτών Αυτοκινήτων, β) έχει παρέλθει μακρότατο χρονικό διάστημα από τον διορισμό του μέχρι την ανάκληση του διορισμού του και την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης, με αποτέλεσμα το καταλογισθέν ποσό να είναι ιδιαίτερα υψηλό και ενώ ο εκκαλών εκτέλεσε τα καθήκοντά του επί δεκαπέντε και πλέον έτη και δεν έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει με άλλον τρόπο τις μισθολογικές απολαβές αυτής της περιόδου, γ) καθόλο το ως άνω χρονικό διάστημα η Διοίκηση του Δήμου ουδέποτε προέβη σε οποιονδήποτε έλεγχο των δικαιολογητικών, που προσκόμισε ο εκκαλών, δ) ο Δήμος επωφελήθηκε των υπηρεσιών του, τις οποίες παρείχε ο εκκαλών με συνέπεια και επάρκεια, καθόσον αυτός φαίνεται να διέθετε, έστω και εμπειρικά, γνώσεις μηχανοτεχνίτη, όπως τούτο αποτυπώνεται και στην προσβαλλόμενη πράξη, στην οποία ο Δήμαρχος Λ.. αναφέρει για τον εκκαλούντα πως ήταν «συνεπέστατος και εργαζόταν εις διπλούν και πέρα από το κανονικό ωράριο», σε κάθε περίπτωση δε, διέθετε τα απαιτούμενα, έστω επικουρικά, τυπικά προσόντα της θέσης του, ε) έναντι των καταβληθεισών αποδοχών, ελήφθη ως ισάξια αντιπαροχή η αρμόζουσα στη θέση de facto απασχόληση του εκκαλούντα και στ) το υπέρογκο ύψος του καταλογισθέντος ποσού, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό τις ως άνω ειδικές περιστάσεις, ο σε βάρος του εκκαλούντος καταλογισμός, δεν επιτυγχάνει μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που υπηρετεί (αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας εξαιτίας της αναδρομικής ανατροπής της υπαλληλικής σχέσης), καθόσον αφενός μετατρέπει την ανάκληση του διορισμού σε κύρωση, αφετέρου άγει σε πλουτισμό του Δήμου σε βάρος της περιουσίας του. Ως εκ *τούτου*, κατ' εφαρμογή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ.1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας, πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη καταλογιστική πράξη, κατ' αποδοχή του οικείου λόγου έφεσης επί τω τέλει απαλλαγής του εκκαλούντος καθ' ολοκληρίαν από τον επίδικο καταλογισμό. [Δέχεται την έφεση].
ΕλΣυν 384/2023 (Τμ. 2ο)	25 Σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω και λαμβανομένου περαιτέρω υπόψη ότι: α) ο εκκαλών κατείχε τα απαραίτητα τυπικά προσόντα για τον διορισμό του στη θέση ΤΕ 23 Ειδικού Ένστολου Προσωπικού και είχε «καλή» γνώση της αγγλικής γλώσσας κατά τον χρόνο που κατέθεσε την αίτησή του, η οποία, όμως, δεν προσμετρήθηκε για την μοριοδότησή του με επιπλέον 300 μόρια για τους λόγους, που αναφέρθηκαν παραπάνω, β) έχει παρέλθει μακρότατο χρονικό διάστημα από τον διορισμό του μέχρι την ανάκληση του διορισμού του και την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξης, με αποτέλεσμα το καταλογισθέν ποσό να είναι ιδιαίτερα υψηλό και ενώ ο εκκαλών εκτέλεσε τα καθήκοντά του επί δέκα έτη και δεν έχει τη δυνατότητα να διεκδικήσει με άλλον τρόπο τις μισθολογικές απολαβές αυτής της περιόδου, γ) καθόλο το ως άνω χρονικό διάστημα η Διοίκηση του Δήμου ουδέποτε προέβη σε οποιονδήποτε έλεγχο των δικαιολογητικών, που προσκόμισε ο εκκαλών, δ) ο Δήμος επωφελήθηκε των υπηρεσιών του, τις οποίες παρείχε ο εκκαλών με συνέπεια και επάρκεια και, συνεπώς, έναντι των καταβληθεισών αποδοχών, ελήφθη ως ισάξια αντιπαροχή η αρμόζουσα στη θέση de facto απασχόληση του εκκαλούντα και στ) το υπέρογκο ύψος του καταλογισθέντος ποσού συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση του εκκαλούντος, όπως αυτή προκύπτει από τις πράξεις διοικητικού προσδιορισμού φόρου των ετών 2016 έως 2021 και τα λοιπά έγγραφα, που προσκομίζει, το

	Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό τις ως άνω ειδικές περιστάσεις, ο σε βάρος του εκκαλούντος καταλογισμός, δεν επιτυγχάνει μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του σκοπού που υπηρετεί (αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας εξαιτίας της αναδρομικής ανατροπής της υπαλληλικής σχέσης), καθόσον αφενός μετατρέπει την ανάκληση του διορισμού σε κύρωση αφετέρου άγει σε πλουτισμό του Δήμου σε βάρος της περιουσίας του. Ως εκ *τούτου*, κατ' εφαρμογή *της* κατ' *άρθρο 25* παρ.1 εδ. δ΄ *του Συντάγματος* αρχής *της* αναλογικότητας πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη καταλογιστική πράξη, κατ' αποδοχή του οικείου λόγου έφεσης επί τω τέλει απαλλαγής του εκκαλούντος καθ' ολοκληρίαν από τον επίδικο καταλογισμό. Τέλος και ενόψει της ακύρωσης της ως άνω καταλογιστικής πράξης, η οποία αποτέλεσε το νόμιμο τίτλο, στον οποίο στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη πράξη ταμειακής βεβαίωσης, η τελευταία στερείται πλέον του νομίμου ερείσματός της και πρέπει, για το λόγο αυτόν, που εξετάζεται ομοίως αυτεπαγγέλτως, να ακυρωθεί και η προσβαλλόμενη πράξη ταμειακής βεβαίωσης. [Δέχεται την έφεση και την ανακοπή.]
ΕλΣυν 1205/2023	4. Το Τμήμα, δεσμευόμενο από τα κριθέντα με *την* ως άνω απόφαση *της* Ολομέλειας (*άρθρο* 176 παρ.5 *του* ν.4700/2020 «Ενιαίο κείμενο Δικονομίας για το Ελεγκτικό Συνέδριο, ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο για τον προσυμβατικό έλεγχο, τροποποιήσεις στον Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, διατάξεις για την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις», Α΄ 127 και Εβδ.Τμ. 2135/2021 σκ.2.) και συνεκτιμώντας ότι α) ο εκκαλών διορίστηκε χωρίς να διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα, καθώς δεν ήταν κάτοχος άδειας οδήγησης ούτε γνώριζε τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα από τις προβλεπόμενες στην οικεία διακήρυξη σε επίπεδο τουλάχιστον «καλά», β) ο ίδιος προκάλεσε δόλια τον παράνομο διορισμό του, συνυποβάλλοντας με την αίτηση συμμετοχής του στον οικείο διαγωνισμό πλαστή άδεια οδήγησης και παραποιημένο πιστοποιητικό γνώσης της αγγλικής γλώσσας και έχοντας συμπληρώσει με «Χ» τα αντίστοιχα πεδία στη σχετική υπογεγραμμένη από αυτόν αίτηση, που, όπως αναγράφεται στο σώμα της, επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης, γ) κατά τα λοιπά, δεν αποδεικνύεται από τα στοιχεία του φακέλου έλλειψη επάρκειάς του κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του, δ) μισθοδοτήθηκε για το χρονικό διάστημα από τον Οκτώβριο του 2008 μέχρι και τον Νοέμβριο του 2013, ε) υφίσταται συντρέχον πταίσμα της διοίκησης, η οποία αφενός δεν ήλεγξε εγκαίρως τα προσκομισθέντα από αυτόν δικαιολογητικά και αφετέρου του προσέδωσε 1975 μόρια λόγω του βαθμού του απολυτηρίου του, ενώ ο προσκομισθείς από αυτόν τίτλος αντιστοιχούσε σε 1090 μόρια, ζ) σύμφωνα με το προσκομιζόμενο αντίγραφο της πράξης διοικητικού προσδιορισμού φόρου εισοδήματός του για το φορολογικό έτος 2020, το φορολογητέο εισόδημά του για το έτος αυτό ανήλθε σε 4.466,00 ευρώ, η) σύμφωνα με το από 7.6.2022 πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης του Δημάρχου Α.., είναι πατέρας ενός ανήλικου τέκνου και θ) σύμφωνα με τα αναγραφόμενα στο προσκομιζόμενο αντίγραφο του …/5.11.2018 διαζευκτηρίου του Μητροπολίτη Ύ.., Σ.. και Α.., ο γάμος του με την Ε.. Λ.. έχει λυθεί συναινετικά, κρίνει ότι με τον σε βάρος του καταλογισμό του συνολικού ποσού των 68.530,43 ευρώ παραβιάζεται η *συνταγματικά* κατοχυρωμένη αρχή *της* αναλογικότητας (βλ. *άρθρο 25* παρ.1 εδ.δ΄ *του Συντάγματος*), όπως βασίμως προβάλλεται με τον σχετικό λόγο έφεσης και ότι, προς άρση της παραβίασης αυτής, πρέπει το ποσό του καταλογισμού να περιοριστεί σε 4.000 ευρώ. [Δέχεται εν μέρει την έφεση]

ΕλΣυν 1347/2023 (Τμ. 2ο), 1352/2023 1354/2023	Ζ) Ειδικότερα, η αρχή της αναλογικότητας, που κατοχυρώνεται στην προαναφερόμενη διάταξη *του Συντάγματος* (*άρθρο 25* παρ.1 εδ. δ΄) και κατ' εφαρμογήν *της* οποίας επιτρέπεται η μείωση του καταλογιστέου ποσού κατόπιν σταθμίσεως των προστατευτέων δκαιωμάτων με βάση την αρχή της δίκαιης ισορροπίας, αφορά στους «κάθε είδους περιορισμούς» που μπορεί να επιβληθούν στα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου. Αν διαπιστωθεί από τη διοίκηση, ότι υπάλληλος αυτής επελέγη και διορίστηκε με βάση πλαστά δικαιολογητικά, ανακαλείται η πρόσληψη αυτού προς θεραπεία της αρχής του κράτους δικαίου που επιβάλλει την αποκατάσταση της τρωθείσας δημοσιονομικής νομιμότητας. Όταν όμως ο εν λόγω υπάλληλος καταλογίζεται και με το σύνολο των αποδοχών που εισέπραξε από την πρόσληψή του και την παροχή των υπηρεσιών του, τότε προϋπόθεση της νομιμότητας του καταλογισμού είναι επιπροσθέτως ο σεβασμός των δικαιωμάτων του καταλογισθέντος ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου (πρβλ. Ελ. Συν.Ολ.2121/2021). Πρέπει δηλαδή σε κάθε περίπτωση να ερευνάται ad hoc, αν με την επίδικη πράξη καταλογισμού τηρήθηκαν οι αρχές της αναλογικότητας, της δίκαιης ισορροπίας, καθώς και του κοινωνικού κράτους δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο οφείλει να σταθμίσει όλα τα κρίσιμα δεδομένα της υπόθεσης, προκειμένου να αποδοθεί σε αυτά η δέουσα βαρύτητα, από την οποία θα προκύψει, αν με τον επίδικο καταλογισμό επιτεύχθηκε δίκαιη ισορροπία μεταξύ του επιδιωχθέντος με αυτόν θεμιτού σκοπού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καταλογισθέντος που εθίγησαν από αυτόν (βλ. απόφ.Δευτ.Τμ.1680/2021). Κατ' εφαρμογή της *συνταγματικά* κατοχυρωμένης αρχής *της* αναλογικότητας θεσπίστηκαν οι διατάξεις *των άρθρων* 150 και 164 *του* ν.4820/2021 «Οργανικός Νόμος *του* Ελεγκτικού Συνεδρίου και άλλες ρυθμίσεις» (Α΄130). Ειδικότερα, ορίζεται ότι: «Μη νόμιμες δαπάνες που πληρώθηκαν με οποιονδήποτε τίτλο πληρωμής καταλογίζονται στον λαβόντα: (α) εφόσον έχει συντελέσει υπαίτια στη μη νόμιμη πληρωμή, και (β) ανεξάρτητα από υπαιτιότητα αυτού σε κάθε περίπτωση αχρεώστητης πληρωμής» (άρθρο 148), «1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα. (…) 7. Μείωση του ποσού μπορεί να γίνει και στις περιπτώσεις *του άρθρου* 148 με ανάλογη εφαρμογή *των* κριτηρίων *της* παρ.1 για τους παρανόμως λαβόντες και με βάση την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και την αρχή της χρηστής διοίκησης για *τους* αχρεωστήτως λαβόντες» (*άρθρο* 150 με *τις* διατάξεις *του* οποίου εξειδικεύεται σε νομοθετικό επίπεδο η *συνταγματικά* κατοχυρωμένη -βλ. *άρθρο 25* παρ.1 εδ.δ΄ *του Συντάγματος*- αρχή *της* αναλογικότητας) και: «*Τα άρθρα* (…) 150 εφαρμόζονται από *το* Ελεγκτικό Συνέδριο, κατά την εκδίκαση του ένδικου μέσου της έφεσης ενώπιον των Τμημάτων του σε υποθέσεις από καταλογιστικές πράξεις, που εκδόθηκαν μέχρι *τη* δημοσίευση *του* παρόντος» (*άρθρο* 164 παρ. 2). Η) Εν όψει των ανωτέρω, πρέπει να σταθμισθούν in concreto ως κρίσιμα τα ακόλουθα δεδομένα: πρώτον, η ένταση της παραβίασης της αρχής της αξιοκρατίας σε συνάρτηση με την ένταση του πλήγματος που είναι επιτρεπτό να υποστούν τα δικαιώματα του καταλογισθέντος, δεύτερον, το ύψος του καταλογιζόμενου ποσού ως αχρεωστήτως καταβληθέντος, το οποίο συνεπάγεται αντίστοιχη μείωση της περιουσίας του καταλογισθέντος σε συνάρτηση με την υπηρεσία που αυτός προσέφερε χρονικά και ποιοτικά και την ωφέλεια που αποκόμισε ο υπέρ ου ο καταλογισμός φορέας, τρίτον, η φύση και η έκταση του

	πταίσματος του καταλογισθέντος ως προσκομίσαντος πλαστά δικαιολογητικά σε συνάρτηση όμως με το συντρέχον πταίσμα και της διοίκησης που δεν έλεγξε έγκαιρα τα δικαιολογητικά αυτά, τέταρτον, άλλες αρνητικές συνέπειες που υπέστη ο καταλογισθείς ως επακόλουθο της ίδιας συμπεριφοράς που οδήγησε στον καταλογισμό του (βλ.αποφ.Ολ.Ελ.Συν.599, 768/2021, Δεύτερο Τμ.1538/2021, 0543/2021, πρβλ.αποφ.Δεύτερο- πρώην Τμ.VII Ελ.Συν.2093/ 2020) και πέμπτον, η προσωπική και οικονομική κατάσταση του εκκαλούντος σε συνάρτηση, ειδικότερα, με το ενδεχόμενο στέρησης ή ουσιώδους περιορισμού των μέσων διαβίωσης αυτού ή της οικογένειάς του ενόψει του ύψους του καταλογισμού (βλ.απόφ.Τμ.VII 754/2019). Για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας αρκεί και η στάθμιση ορισμένων από τα ανωτέρω κριτήρια. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 634/2023 (Τμ. 2ο)	7. Στο *άρθρο* 150 *του* ν. 4820/2021, *το* οποίο εφαρμόζεται και στις εκκρεμείς δίκες σύμφωνα με *το άρθρο* 164 αυτού (βλ. ανωτέρω σκέψη 5) ορίζεται ότι: « 1. Το καταλογίζον όργανο προβαίνει σε σταθμίσεις που επιβάλλονται από την αρχή της δίκαιης ισορροπίας και, αν συντρέχει λόγος, μειώνει ανάλογα το ποσό του καταλογισμού. Κατά τις σταθμίσεις συνεκτιμώνται ιδίως, η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός υπαιτιότητας, η σαφήνεια του νομικού πλαισίου και το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα». Με την ως άνω διάταξη πραγματώνεται από τον κοινό νομοθέτη η απορρέουσα από την έννοια *του* κράτους δικαίου και προβλεπόμενη πλέον ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 εδ.δ΄ *του Συντάγματος* αρχή *της* αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία το ύψος του καταλογισμού που επιβάλλεται και πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογισθέντος προσώπου, θα πρέπει να τελεί σε εύλογη σχέση με το σκοπό που επιδιώκεται με την επιβολή του, θα πρέπει, δηλαδή να είναι πρόσφορος, απολύτως αναγκαίος μεταξύ περισσοτέρων πρόσφορων μέσων και ανάλογος (ήτοι τα οφέλη του πρέπει να υπερέχουν της βλάβης που προκαλούν) προς επίτευξη του σκοπού, ο οποίος αφορά στην αποκατάσταση του ελλείμματος. [Δέχεται εν μέρει την έφεση]
ΕλΣυν 473/2023 (Τμ. 2ο), 377/2023, 1691/2023	28. Ενόψει *της συνταγματικής* αρχής *της* αναλογικότητας (*άρθρο 25* παρ.1 εδ.δ΄ *του Συντάγματος*), που εφαρμόζεται στους κάθε είδους περιορισμούς που επιβάλλονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος, υπό την έννοια ότι στο μέτρο που αναπόφευκτα πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου το ύψος του καταλογισμού δεν συνδέεται αναγκαίως και αρρήκτως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος. Αντίθετα, πρέπει να τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ αφενός του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αποκατάστασης της δημόσιας διαχείρισης και αφετέρου της προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του καταλογιζομένου, ώστε να μην υφίσταται δυσανάλογη επιβάρυνση. Ως εκ τούτου, σε κάθε υπόθεση, το Δικαστήριο πρέπει να ελέγχει αν ο καταλογισμός τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τις κατά τα ανωτέρω κρίσιμες για τον προσδιορισμό του ύψους του παραμέτρους και στην περίπτωση μη τήρησης της αρχής της αναλογικότητας να προβαίνει στην προσαρμογή του καταλογισθέντος ποσού στο αναγκαίο κατά την κρίση του μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφορα προς τούτο κριτήρια, όπως είναι ιδίως η βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα, ο βαθμός υπαιτιότητας και η

	επερχόμενη εξαιτίας του καταλογισμού βλάβη της περιουσίας του καταλογιζομένου (βλ.Ελ.Συν.Ολ.1824/2019 σκ.9, 477/2019 σκ. 16, 1929/2018 σκ. 16). [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]
ΕλΣυν 1208/2023 (Τμ. 2ο)	10. Ενόψει της απορρέουσας από την αρχή *του* κράτους δικαίου, προβλεπομένης πλέον και ρητώς στο *άρθρο 25* παρ.1 εδάφιο *τέταρτο του Συντάγματος*, αρχής *της* αναλογικότητας, η οποία διατρέχει το σύνολο της έννομης τάξης και λαμβάνεται υπόψη κατά την ερμηνεία και εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου, ο καταλογισμός δεν συνδέεται αναγκαίως με το ύψος του διαπιστωθέντος ελλείμματος, υπό την έννοια ότι στο μέτρο που αφεύκτως πλήττει το δικαίωμα στην περιουσία του καταλογιζομένου, το ύψος του καταλογισμού πρέπει να τελεί σε σχέση εύλογης αναλογίας αφενός με το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα, αφετέρου με τη βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης. Ως εκ τούτου, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ερευνώνται από το Δικαστήριο κατ' αρχάς οι συνθήκες τέλεσης της δημοσιονομικής παράβασης, ο βαθμός απόκλισης της συμπεριφοράς του υπαιτίου για τη δημιουργία του ελλείμματος από τη δημοσιονομική νομιμότητα, η προσωπική και οικογενειακή οικονομική κατάστασή του και η ύπαρξη τυχόν αμετάκλητων απαλλακτικών ποινικών αποφάσεων, βουλευμάτων ή εισαγγελικών διατάξεων, με τις οποίες απαλλάχθηκε από κάθε συναφή ποινική ευθύνη, καθώς και το είδος του ελλείμματος, ήτοι εάν πρόκειται για έλλειμμα ουσιαστικό, επαγόμενο έλλειψη χρημάτων και ισόποση ζημία στην οικεία δημόσια διαχείριση, ή τυπικό, που οφείλεται, δηλαδή, σε τυπικές παραλείψεις κατά τη διενέργεια των δημοσίων δαπανών ή αναφορικά με την τήρηση των σχετικών λογαριασμών (βλ. 477/2019 Ελ.Συν.Ολομ.). Κατόπιν αυτών, ενόψει της ανωτέρω συνταγματικής αρχής, δεν αποκλείεται από το δικαστήριο η μείωση του καταλογισθέντος ποσού, ακόμα και όταν αυτό αποβλέπει στην αποκατάσταση ουσιαστικού ελλείμματος, εφόσον το ύψος του επιβληθέντος καταλογισμού τελεί σε προφανή δυσαναλογία με το επελθόν δημοσιονομικό αποτέλεσμα και τη βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης του καταλογιζομένου. Μειοψήφησε η Πρόεδρος του Τμήματος Μαρία Βλαχάκη, που διατύπωσε την ακόλουθη γνώμη: Δεδομένου ότι το λεγόμενο τυπικό έλλειμμα συνιστά όχι, κατά κυριολεξία, έλλειψη χρημάτων, αξιών ή υλικού, αλλά κατάσταση νομοθετικώς εξομοιούμενη με *τέτοια* έλλειψη (βλ. *άρθρο* 56 παρ.1 *του* ν.2362/1995), η οποία εξ ορισμού δεν μπορεί να ισοδυναμεί με αντίστοιχη θετική ζημία (ελάττωση της περιουσίας) του δημόσιου νομικού προσώπου, ο καταλογισμός του ελλείμματος αυτού προσλαμβάνει χαρακτήρα κύρωσης για τη διακινδύνευση της δημόσιας διαχείρισης, εξαιτίας της απόκλισης των ενεργειών των υπεύθυνων για τη διεξαγωγή της οργάνων από τη δημοσιονομική νομιμότητα, ως κύρωση δε υπόκειται σε σταθμίσεις, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, ούτως ώστε να δικαιολογείται η απομείωση του καταλογισθέντος ποσού, όταν το ύψος του καταλογισμού παρίσταται προφανώς δυσανάλογο προς τις συνθήκες τέλεσης και τα αποτελέσματα της δημοσιονομικής παράβασης, στην οποία υπέπεσαν τα εν λόγω όργανα. Τελείως διαφορετικό χαρακτήρα, ωστόσο, ενέχει ο καταλογισμός ουσιαστικού ελλείμματος, ο οποίος, ως μέτρο αμιγώς αποκαταστατικό της ζημίας που έχει πράγματι υποστεί στην περιουσία του το δημόσιο νομικό πρόσωπο, δεν είναι δεκτικός παρόμοιων σταθμίσεων, οι οποίες θα κατέληγαν τη ζημία να επωμισθεί τελικώς το ίδιο το ζημιωθέν νομικό πρόσωπο, με συνέπεια, στην περίπτωση αυτή, η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, για τον περιορισμό του καταλογισθέντος ποσού, να μην παρίσταται κατ' αρχήν δόκιμη. Άλλωστε, ακόμη και εάν ήθελε γίνει δεκτό το αντίθετο, δυσαναλογία και δη προφανής του ύψους του

	καταλογισμού, σε σχέση είτε με το δημοσιονομικό αποτέλεσμα είτε με τη βαρύτητα της δημοσιονομικής παράβασης, δεν θα μπορούσε να νοηθεί, αφού, όταν πρόκειται για ουσιαστικό έλλειμμα, αφενός το καταλογισθέν ποσό ισούται επακριβώς με την επελθούσα, ως αποτέλεσμα της κακοδιαχείρισης, ζημία στην περιουσία του δημοσίου νομικού προσώπου, αφετέρου με την ανόρθωσή της ευλόγως επιβαρύνονται εκείνοι (οι υπόλογοι και οι συνευθυνόμενοι) που είχαν αναλάβει την προστασία της περιουσίας αυτής. [Δέχεται εν μέρει την έφεση.]

II. Βιβλιογραφία (2023-2025)

1. Ε. Στυλιανίδης (επιμ.), Τεχνητή Νοημοσύνη, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Δημοκρατία & Κράτος Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025, σελ. 505 επ.
2. Ε. Βενιζέλος (επιστ. διεύθυνση), Το Ελληνικό Σύνταγμα, τόμ. 1, 2025, σελ. 1310 επ.
3. Σπ. Βλαχόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Γ. Τασόπουλος (επιμ.), Σύνταγμα - Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024, σελ. 522 επ.
4. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Σάκκουλας, 5η έκδ., 2023, σελ. 134 επ.

III. Αρθρογραφία (2023-2025)

1. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 80/2025 - Ζητήματα συνυπαιτιότητας, αιτιώδους συνάφειας, ειδικής αιτιολογίας και εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας στην επιμέτρηση της αποζημίωσης - Ορφανός Σ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 10/2025, σελ. 984 - 987 παρ. 1
2. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 869/2025 - Κενό ΦΠΑ: Ο νομοθέτης, η φορολογική αρχή, ο φορολογούμενος και «οι κανόνες του παιχνιδιού» – Σχολιασμός ΣτΕ 869/2025 - 1678/2024 - Ζαροκανέλλου Β., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 10/2025, σελ. 1032 - 1036παρ. 1
3. Η επίδραση του ισχυρισμού περί καταχρηστικής άσκησης -ιδίως αποδυνάμωσης- εγγραπτέου εμπράγματου δικαιώματος στην κτηματολογική δίκη - Πλιάτσικας Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 8-9/2025, σελ. 780 - 790 παρ. 3
4. Η νομιμότητα της ρήτρας καταβολής των εξόδων εκπαίδευσης του εργαζομένου που δαπάνησε ο εργοδότης - Με αφορμή την ΑΠ 830/2024 - Δημαρέλλης Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 8-9/2025, σελ. 809 - 822
5. Νέοι Νόμοι - Ν 5224/2025: Νέες επεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα & και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας - α. Η τροποποίηση των άρθρ. 168 και 184 ΠΚ - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2025, σελ. 913 - 914 παρ. 1

6. Νέοι Νόμοι - Νέος Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας (Ν. 5209/2025): Οι κρίσιμες αλλαγές του ΚΟΚ με επίκεντρο την ποινικοποίηση πολλαπλών διοικητικών παραβάσεων - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 7/2025, σελ. 723 - 726 παρ. 1, εδ. δ

7. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 559/2025 - Αντίθετη με την αρχή της αναλογικότητας η διάταξη περί δεκαετούς προθεσμίας παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου προς επιβολή ΦΑΠ - Μαυροειδή Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 7/2025, σελ. 783 - 784 παρ. 1δ

8. Νέοι Νόμοι - Άρ. 65 του ν. 5197/2025: Αποσύνδεση των παρένθετων προσώπων από την απαγόρευση συμμετοχής σε εταιρίες με έδρα την αλλοδαπή (offshore εταιρίες) - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 7/2025, σελ. 727 - 728 παρ. 1, εδ. δ

9. Η τμηματική καταβολή του παραβόλου στο πεδίο των φορολογικών διαφορών - Απαιτείται κλήση του διαδίκου κατ' άρθρο 139Α του ΚΔΔ; - Τσούγκος Σ.-Αιμ., Τσινασλανίδου Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6/2025, σελ. 521 - 525 παρ. 1δ

10. Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΑθ 1026/2025 - Ζητήματα παράτασης της επιβολής δέσμευσης από την Αρχή Καταπολέμησης Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες - Κουτσουπιά Β., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 6/2025, σελ. 611 - 613 παρ. 1

11. Δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης των δικηγόρων στις δημόσιες υπηρεσίες - Πιτσιρίκος Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 2/2025, σελ. 125 - 142 παρ. 1

12. Παρατηρήσεις στην ΜΕφΑθ 573/2025 - Προς την παγίωση της επιδίκασης 10.000 ευρώ για κάθε παράνομη προωθητική επικοινωνία - Βέρρας Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2025, σελ. 280 - 285 παρ. 1

13. Παρατηρήσεις στην ΑΠ (Ποιν) 1136/2024 - Αποδεικτική αξιοποίηση οπτικοακουστικού υλικού που απεικονίζει ανήλικο τέκνο - Σκόνδρα Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2025, σελ. 271 - 275 παρ. 1δ

14. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 253/2025 (7μ) - Η παρέκταση της προθεσμίας παραγραφής της αξίωσης του Δημοσίου για επιβολή ΦΠΑ και φορολογικού προστίμου - Αθανασάκη Β., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 5/2025, σελ. 546 - 552 παρ. 1α

15. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 928/2023 - Συμβατική υποχρέωση μη ανταγωνισμού - Σπυριδάκης Ιωαν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 5/2025, σελ. 445 - 446 παρ. 1, εδ. δ

16. Αποτελεσματική έννομη προστασία της ελευθεροτυπίας δύο επιπέδων: η αντι-Slapp άμυνα και η ένσταση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος - Καραμπατζός Αντ., Βρεττού Χρ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 1/2025, σελ. 7 - 19 παρ. 3

17. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 146/2025 - «Και τώρα τι θα γενούμε χωρίς βαρβάρους;» Κ.Π. Καβάφης, «Περιμένοντας τους βαρβάρους» - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2025, σελ. 99 - 102 παρ. 1

18. Η κατάργηση των δημοτικών νομικών προσώπων μετά τον Ν 5056/2023 - Χρυσανθάκης Χ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2025, σελ. 209 - 218

19. Παρατηρήσεις στην ΕλΣυν Ολ 26/2025 - Εξέταση του ζητήματος απονομής σύνταξης σε δημόσιο υπάλληλο, ο οποίος καταδικάστηκε από ποινικό Δικαστήριο για αδίκημα περί την υπηρεσία του - Η αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του άρθρου 5 παρ. 1 του Ν 4488/2017 - Μπλετσογιάννης Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2025, σελ. 297 - 299 παρ. 1

20. Η εφαρμογή των κανόνων Αστικού Δικαίου στην Δημόσια Σύμβαση - Τσεβάς Στ., Στεφανή Π.-Αικ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2025, σελ. 228 - 236 παρ. 1

21. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 146/2025 (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός - Πολεοδομικά κίνητρα) - Αργυρού Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2025, σελ. 94 - 98 παρ. 1

22. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1992/2024 (7μ) (Ν 3900/2010) - Παράλληλη ασφάλιση: η λειτουργία της πριν και μετά τη σύσταση του eΕΦΚΑ - Αγγελοπούλου Ολ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2025, σελ. 165 - 167

23. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1577/2024 - Ενδικοφανής προσφυγή στις φορολογικές διαφορές: επαρκής εγγύηση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας; - Ζαροκανέλλου Β., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 2/2025, σελ. 203 - 207 παρ.1α

24. Η έννοια της ρητορικής μίσους σε διεθνή κείμενα και τη νομολογία του ΕΔΔΑ και των ελληνικών δικαστηρίων - Μπάκαβου Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2025, σελ. 105 - 122 παρ. 3

25. Οι πρόσφατες νομοθετικές επεμβάσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα - Προώθηση ή αλλοίωση του φιλελεύθερου χαρακτήρα του; - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 1/2025, σελ. 1 - 8 παρ. 1

26. Παρατηρήσεις στην ΜΕφΑθ 2784/2024 - Εργατικό ατύχημα - Επαναπροσδιορισμός του ύψους της αποζημίωσης ηθικής βλάβης - Φίλη Μ.-Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 1/2025, σελ. 93 - 96 παρ. 1

27. Οι προβληματικές των διατάξεων για τη δωροδοκία και δωροληψία στον ιδιωτικό τομέα - Ζαφειριάδης Ε., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 12/2024, σελ. 1161 - 1163 παρ. 1

28. Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΡοδ 38/2024 - Κακουργηματική κατοχή υλικού παιδικής πορνογραφίας - Προβλήματα αναλογικότητας και απόδειξης - Μαρκοπούλου Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 12/2024, σελ. 1189 - 1190 παρ. 1

29. Η αρχή της επιείκειας: Από την αρχαιοελληνική σκέψη στο σύγχρονο ποινικό δίκαιο - Δημητράτος Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2024, σελ. 36 - 39 παρ. 1γ

30. ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η προσωρινή δικαστική προστασία στη διοικητική δίκη - Η προσωρινή δικαστική προστασία στις ακυρωτικές διοικητικές διαφορές - Πρεβεδούρου Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 12/2024, σελ. 1089 - 1102 παρ. 1

31. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 1640/2024 - Περί εννόμου συμφέροντος του ΔΣΑ ενώπιον του ΣτΕ - Λαζαράτος Π., Παληάς Θ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 12/2024, σελ. 1204 - 1206 παρ. 1

32. Η φορολόγηση της ενέργειας - Σύγχρονες νομικές προκλήσεις - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, Πρωτότυπη δημοσίευση

33. Η Οδηγία (ΕΕ) 2024/1760 για την εταιρική δέουσα επιμέλεια - Ο επαναπροσδιορισμός του εταιρικού συμφέροντος - Τριανταφυλλάκης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 10/2024, σελ. 905 - 916 παρ. 1, εδ. α, 3

34. Ζητήματα διάκρισης της δικαιοδοσίας πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων στις περιβαλλοντικές διαφορές - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 10/2024, σελ. 921 - 932 παρ. 1

35. Ενημερωτικό σημείωμα στην ΑΠ 746/2023 - Ελευθερία του τύπου και προσβολή προσωπικότητας - Κουκούλης Αν.-Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 10/2024, σελ. 951 - 953 παρ. 3

36. Περί αντισυνταγματικότητας της διάταξης του άρθρου 22 παρ. 7 Ν 2725/1999 (όπως τροποποιήθηκε) με την οποία τίθεται όριο ηλικίας για την εκλογή στο ΔΣ αθλητικής ομοσπονδίας - Δετσαρίδης Χρ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 10/2024, σελ. 881 - 887 παρ. 1

37. Ζητήματα εφαρμογής της αρχής lex mitior στον χώρο του φορολογικού δικαίου και του δικαίου για τους υπόχρεους σε δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2024, σελ. 798 - 814 παρ. 1, εδ. δ

38. Δημοσιονομικός έλεγχος των συμβάσεων εκκλησιαστικών έργων και θρησκευτική αυτοδιοίκηση - Γιαννούλης Γρ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 757 - 766

39. Η αποχή των δικηγόρων ως λόγος αναβολής στην ποινική δίκη - Ερμηνευτική προσέγγιση, οριοθέτηση και εξουσίες του Δικαστηρίου - Βόμβας Α., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2024, σελ. 772 - 787 παρ. 1 και 3

40. Πτυχές της υποχρέωσης συμμόρφωσης της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις - Αλλά και της επιτάχυνσης της απονομής της δικαστικής προστασίας στις διοικητικές διαφορές - Χρυσανθάκης Χ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 713 - 716 παρ. 1

41. Η νέα δικονομία του Συμβουλίου της Επικρατείας - Σχολιασμός του Ν 5119/2024 - Λαζαράτος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 717 - 729 παρ. 1 β

42. Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΘεσ 383/2024 - Η γενικότερη απαγόρευση της κατάχρησης ως θεμελιωτικός λόγος περιορισμών στην άσκηση δικονομικών δικαιωμάτων - Μπουρμάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2024, σελ. 858 - 861 παρ. 3

43. Το έγκλημα της χειραγώγησης αθλητικών αγώνων - Ορφανός Σ., ΤΝΠ QUALEX, ΑθληΔικ, 2/2024, σελ. - - ψηφιακό τεύχος

44. Η αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ηπιότερης διοικητικής κύρωσης - Α. Εισαγωγικές Σκέψεις - Γαλάνη Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6-7/2024, σελ. 679 - 685 παρ. 1

45. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1503/2023 - Ζημία από διακοπή παροχής ηλεκτρικού ρεύματος. Διακινδύνευση, συμβατική ευθύνη - Σπυριδάκης Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 7/2024, σελ. 657 - 658παρ. 1

46. Η δημοσιότητα των ποινικών υποθέσεων στην προδικασία - Η πρόκληση εξισορρόπησης της ελευθερίας της έκφρασης, του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη - Σαχουλίδου Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 7/2024, σελ. 641 - 653 παρ. 1

47. Παρατηρήσεις στην ΤρΕφΑθ 4726/2023 - Η «εσωτερική» σχέση μεταξύ του σκοπού εξύβρισης στις προσβολές δια του τύπου και του καθορισμού της «εύλογης» χρηματικής ικανοποίησης - Τσίτα Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2024, σελ. 253 - 255 παρ. 3

48. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 791/2023 - Το απόρρητο της ποινικής προδικασίας, η ελευθερία πληροφόρησης και η αρχή της στάθμισης - Δημητρόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2024, σελ. 317 - 320 παρ.1, εδ. δ

49. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 91/2024 - Το φαινόμενο της «νομιμοποίησης» αυθαιρέτων κατασκευών ανάμεσα στην κανονιστική δύναμη του πραγματικού και την κανονιστική δύναμη του Συντάγματος - Βλάχου-Βλαχοπούλου Μ.-Χρ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2024, σελ. 293 - 302

50. Ο εμπρησμός στο νέο Ποινικό Κώδικα και τα ανακύπτοντα ζητήματα μετά τον Ν 5090/2024 - Γκουρμπάτσης Α., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 2/2024, σελ. 114 - 122 παρ. 1 εδ. 4

51. Παρατηρήσεις στην ΠΠρΚορινθ 95/2023 - Η δημοσιότητα του Facebook ως μη αναγκαία επιλογή και ως καθοριστικό κριτήριο για την προσβολή της προσωπικότητας - Αναστασιάδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2024, σελ. 262 - 268 παρ. 1

52. Νέοι Νόμοι - Ν 5090/2024 (ΦΕΚ Α΄ 30/23.2.2024) - Εμπρησμός (άρ. 264 ΠΚ) & Εμπρησμός δασών (άρ. 265 ΠΚ): Οι χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις αυστηροποίησης του ν. 5090/2024 - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 6/2024, σελ. 611 - 616 παρ. 1 εδ. δ

53. Νομικές όψεις της πληροφόρησης - Από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την τεχνητή νοημοσύνη - Λαζαράκος Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 5/2024, σελ. 417 - 430 παρ. 1

54. Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 78/2024 (Ειδ) - Mobbing: Ηθική παρενόχληση εργαζομένου στο χώρο εργασίας - Περπερίδου Ειρ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 5/2024, σελ. 496 - 498 παρ. 2

55. Ζητήματα διάκρισης λόγω ηλικίας, φύλου ή άλλων χαρακτηριστικών σε διαδικασίες επιλογής στο δημόσιο τομέα - Συνταγματικά όρια και εγγυήσεις ευρωπαϊκού δικαίου - Βλάχου Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 5/2024, σελ. 431 - 442 παρ. 1

56. Ν 5085/2024: Το νέο νομοθετικό πλαίσιο για την αποτροπή και αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα - Μαυρομάτης Αχ., Νικόλας Β., ΤΝΠ QUALEX, ΑθληΔικ, 1/2024, σελ. - - ψηφιακό τεύχος παρ. 1

57. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 249/2024 - Αντισυνταγματική η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 10 περ. β΄ Ν 2523/1997 στο βαθμό που για την επιβολή της προβλεπόμενης σε αυτό κύρωσης δεν λαμβάνεται υπόψη η ύπαρξη και ο βαθμός υπαιτιότητας του παραβάτη - Σιδερωμένου Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 4/2024, σελ. 407 - 409 παρ. 1

58. Η ψηφιακή διοικητική διαδικασία και ο έλεγχος αυτής - Παρατηρήσεις - Γαλάνη Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 4/2024, σελ. 410 - 414

59. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 143/2024 - Η αναδρομική εφαρμογή της ευμενέστερης κύρωσης στο πεδίο των φορολογικών διαφορών - Χριστόπουλος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 4/2024, σελ. 367 - 374 παρ. 1 εδ. δ

60. Προσωρινή κράτηση και «κοινό περί δικαίου αίσθημα» - Παπαδαμάκης Αδ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 4/2024, σελ. 315 - 318

61. Παρατηρήσεις στην ΔΕφΑθ 1145/2022 - Αντισυνταγματική η πλήρης κατάργηση συντάξεως ανασφάλιστου υπερήλικα - Τα όρια κρίσης του διοικητικού οργάνου κατά την εξέταση ένστασης - Μπλετσογιάννης Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 264 - 265 παρ. 1δ

62. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 2340/2023 - Αντισυνταγματικότητα άρθρου 22 του Ν 4061/2012 που επιτρέπει την απευθείας εξαγορά αγροτικών οδών από ιδιώτες που τις κατέχουν - Παπαγεωργίου Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2024, σελ. 123 - 129 παρ. 1

63. Παρατηρήσεις στην ΤρΔΠρΑθ 1253/2024 - Ανάκληση νόμιμης διοικητικής πράξης και αποκλεισμός αποζημίωσης κατ' άρθρο 105 ΕισΝΑΚ - Χατζηδάκης Χ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 255 - 261

64. Μεταφορά συντελεστή δόμησης και προστασία της ιδιοκτησίας: το ιστορικό μιας θεσμικής περιπέτειας (Από τον Νόμο 880/1979 στη ΔιοικΕφΑθ 3216/2022) - Παπακωνσταντίνου Απ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2024, σελ. 62 - 72

65. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 148/2024 (Ν 3900/2010) - Συνταγματικότητα και συμφωνία με την ΕΣΔΑ του τέλους επιτηδεύματος - Αθανασάκη Β., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 3/2024, σελ. 307 - 310 παρ. 1δ

66. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για ζητήματα κλιματικής αλλαγής υπό το φως του Συντάγματος και του ενωσιακού δικαίου περιβάλλοντος - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, Πρωτότυπη δημοσίευση παρ. 1

67. Περιβαλλοντική φορολογία και δημοσιονομική πολιτική - ενωσιακή και εθνική εξέλιξη του νομικού πλαισίου - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, Πρωτότυπη δημοσίευση παρ. 1, 4

68. Παρατηρήσεις στην ΔΕφΑθ 3378/2023 - Αστική ευθύνη του eΕΦΚΑ για αποζημίωση λόγω καθυστέρησης στον προσδιορισμό του χρόνου ασφάλισης - Αγγελοπούλου Ολ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2024, σελ. 174 - 176 παρ. 1

69. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1752/2023 - Καταβολή του δικαστικού ενσήμου στο Εφετείο: από την τυπολατρική δικονομία στην δικονομία των τύπων - Καρδαμάκης Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 2/2024, σελ. 189 - 192 παρ. 1

70. Η λειτουργικότητα της ελευθερίας των συναθροίσεων: οι συναθροίσεις στην υπηρεσία της δημοκρατίας - Βουκελάτος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2024, σελ. 125 - 133 παρ. 1 εδ. δ

71. Η σύμβαση κατά παραγγελία ή αλλιώς η ευκαιριακή εργασία - Λαδάς Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 2/2024, σελ. 105 - 113 παρ. 3

72. Κατάθεση αιτήσεως ακυρώσεως σε δημόσια αρχή - Συμβολή στη μελέτη του άρθρου 19 § 2 ΠΔ 18/89 - Γιαλιαδάκης Εμ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2024, σελ. 134 - 143 παρ. 1 εδ. β

73. Επίκαιρα ζητήματα δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου - Η αποστρατεία των Επαγγελματιών Οπλιτών - Πατεράκης Ηρ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 1/2024, σελ. 44 - 49 παρ. 3

74. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1904/2022 - Ευθύνη για ζημίες από πτώση έργου, διακινδύνευση - Σπυριδάκης Ιωαν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 1/2024, σελ. 47 - 48 παρ. 1

75. Επί τον τύπον των φόρων… Ματιές στο αποτύπωμα των τελευταίων εξελίξεων στη φορολογία στην Ελλάδα και τον Κόσμο - Πανταζόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 160/2023, σελ. 76 - 78 παρ. 1 εδαφ. δ΄

76. Υπηρεσιακό απόρρητο και ελευθερία της πληροφόρησης: Μπορούν να συνυπάρξουν; - Πανταζής Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 4/2023, σελ. 314 - 319 παρ. 1

77. Σύμβαση παραχώρησης χρήσης και μείωση του συμφωνημένου ανταλλάγματος λόγω έκτακτων συνθηκών - Παντελίδου Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 12/2023, σελ. 1377 - 1385 παρ. 1 εδ. γ΄

78. Παρατηρήσεις στις ΣτΕ Ολ 1828/2023 και ΣτΕ Ολ 1829/2023 - Η «διάσωση» της δυνατότητας άσκησης δεύτερης προσφυγής κατά τον ΚΔΔ - Πανταζόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 12/2023, σελ. 1477 - 1482 παρ. 1 εδ. πρώτο και δεύτερο

79. Η ιδέα της ενεργειακής δικαιοσύνης στο δίκαιο της Ενέργειας: κανονιστική θεώρηση και προοπτική - Παπαδομαρκάκη Αμ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 4/2023, σελ. 489 - 502 παρ. 1 εδ. α

80. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 1537/2023 (Ν 3900/2010) - Συνταγματικότητα προνομίων διακριθέντων αθλητών για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση - Αναστασίου Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΑθληΔικ, 3/2023, σελ. 398 - 401 παρ. 1

81. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 887/2023 - Αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη Προέδρου αθλητικής ανώνυμης εταιρείας για χρέη της που προέκυψαν κατά τη θητεία του - Σουρλής Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΑθληΔικ, 3/2023, σελ. 369 - 372 παρ. 1

82. Παρατηρήσεις στην ΜΔΠρΑθ 14551/2022 - Αστική ευθύνη Δημοσίου εξαιτίας της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημόσιων αρχών - Κυβέλος Σ., Μπεκιάρη Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 11/2023, σελ. 1213 - 1215 παρ. 1

83. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 139/2023 (Απόλυση τραπεζικού στελέχους - διευθύντριας καταστήματος) - Λαμπρόπουλος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 11/2023, σελ. 1342 - 1344 παρ. 1

84. Νομολογιακές θέσεις στο πεδίο των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και διαφύλαξη του κράτους δικαίου - Τα παραδείγματα της έννοιας της γενετήσιας πράξης και της διακεκριμένης κατοχής πορνογραφικού υλικού ανηλίκων κάτω των δεκαπέντε ετών - Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 11/2023, σελ. 1177 - 1183 παρ. 1

85. Παρατηρήσεις στην ΕΔΔΑ προσφ. 47833/20, απόφ. της 27.6.2023, υπόθ. Α.-Α.Λ. κατά Ελλάδας (Ελευθερία της έκφρασης και ρητορική μίσους) - Βουκελάτος Δ., Μαντζούφας Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 10/2023, σελ. 1130 - 1134 παρ. 1δ

86. SLAPPs και ελευθερία έκφρασης στον αθλητισμό - Λιανός Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 159/2023, σελ. 66 - 69 παρ. 1

87. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1312/2023 (7μ) - Ο ειδικός φόρος επί των ακινήτων εταιριών ξανά υπό τον έλεγχο της συνταγματικότητάς του - Θεμιτό εργαλείο κατά της φοροαποφυγής ή δυσανάλογη φορολογική επιβάρυνση; - Πανταζόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 10/2023, σελ. 1250 - 1253

88. Παρατηρήσεις στην ΑΠ (Ποιν) 481/2023 (Δικαστική άφεση της ποινής) - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 10/2023, σελ. 1113 - 1114

89. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1007/2023 - Αστική ευθύνη του Δημοσίου από παράλειψη αστυνομικών οργάνων - Υπέρβαση των άκρων ορίων της διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους των αστυνομικών οργάνων - Βουκελάτος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 946 - 951 παρ. 4

90. Η αρχή της προφύλαξης: από το περιβάλλον στην υγεία - Δυο διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος - Σχινά Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 861 - 874

91. Παρατηρήσεις στην ΓνωμΝΣΚ 28/2023 - Η επίκληση απορρήτου ενώπιον των ελεγκτικών αρχών: Σκέψεις με αφορμή τη Γνωμοδότηση 28/2023 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους - Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 3/2023, σελ. 388 - 392 παρ. 1 εδ. β

92. Αποζημιωτική ευθύνη από κυβερνητικές πράξεις: η απόφαση ΣτΕ 943/2023 - Πρεβεδούρου Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 885 - 903 παρ. 4

93. Η έννοια της γενετήσιας πράξης στον νέο Ποινικό Κώδικα και η ενσωμάτωσή της στη νομολογία του Αρείου Πάγου - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2023, σελ. 915 - 925 παρ. 1

94. Μεταφορά συντελεστή δόμησης (Ν 4495/2017): Ικανοποιείται η συνταγματική επιταγή για τη δίκαιη αποζημίωση των ιδιοκτητών «ακινήτων προσφοράς»; - Τριανταφυλλόπουλος Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 3/2023, σελ. 362 - 377

95. Παράλειψη προαγωγής δικαστικών λειτουργών - Περί της συνταγματικότητας του άρθρου 81 § 8 εδ. α΄ Ν 4938/2022 - Λαζαράτος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2023, σελ. 721 - 726 παρ. 1

96. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1697/2022 - Υποβολή συμπληρωματικής δήλωσης μετά την πάροδο της προθεσμίας για την παραγραφή του δικαιώματος του Δημοσίου για επιβολή φόρου - Μάλαμας Φ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2023, σελ. 797 - 799

97. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 545/2023 (7μ) - Η ελάχιστη βάση εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην κρίση του Συμβουλίου της Επικρατείας - Καστανάς Ιωαν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2023, σελ. 781 - 784 παρ. 1

98. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 389/2022 - (Επαγγελματική) εκμίσθωση ακινήτου παρά μη δικαιούμενου - Μαργαρίτης Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 7/2023, σελ. 896 - 899 εδ. δ

99. Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού Δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής - Χλούπης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 7/2023, σελ. 803 - 810 παρ. 2

100. Οι κακοδαιμονίες της ελληνικής έννομης τάξης μέσα από τον θεσμό της παραγραφής - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 157/2023, σελ. 54 - 57 παρ. 1, εδ. δ

101. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατά τη συνταγματική και υπερνομοθετική έννομη τάξη μέσα από το πρίσμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της προστασίας της θρησκευτικής συνείδησης - Τα ρευστά όρια της κρατικής παρέμβασης - Μιχοπούλου Κων., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6/2023, σελ. 624 - 633

102. Παρατηρήσεις στην ΠΠρΑθ 1718/2022 (Ειδ) - Το συνταγματικό πλαίσιο της ελευθερίας έκφρασης - Βλαχόπουλος Σπ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 2/2023, σελ. 249 - 250 παρ. 1

103. Παρατηρήσεις στην ΜΠρΧαλκ 90/2023 (Ασφ) - Η καταχρηστική επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης ως λόγος ανακοπής κατά της δήλωσης συνέχισης πλειστηριασμού - Καρδαμάκης Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 6/2023, σελ. 851 - 854 παρ. 1,3

104. Προθεσμία κατάθεσης έφεσης με ηλεκτρονικά μέσα μετά το Ν 4267/2014 - Με αφορμή την ΤρΕφΠειρ 106/2022 - Σημαιοφορίδου Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 5/2023, σελ. 617 - 627 παρ. 1

105. Το νομικό καθεστώς των εκκλησιαστικών έργων - Υπό το πρίσμα του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτοδιοίκησης και του κοινοτικού δικαίου - Γιαννούλης Γρ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 5/2023, σελ. 514 - 527

106. Ιωάννη Γράβαρη (επιμ.) - Ο Θεσμός της Αναίρεσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022 - Χρυσανθάκης Χ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 5/2023, σελ. 599 - 600 παρ. 3

107. Αρεοπαγιτική νομολογία, νέος Ποινικός Κώδικας και διαφύλαξη της δικαιοκρατικής αρχής - Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 5/2023, σελ. 513 - 527 παρ. 1

108. Η ανωνυμία του δότη γεννητικού υλικού στο νέο δίκαιο της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (Ν 4958/2022) - Λέκκας Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 4/2023, σελ. 459 - 468 παρ. 1

109. Παρατηρήσεις στο ΣυμβΠλημΑθ 396/2023 (Θανάτωση σκύλου από αστυνομικό που εκτελούσε διατεταγμένη υπηρεσία - Άμυνα) - Κοκκινάκης Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 4/2023, σελ. 412 παρ. 1

110. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2374/2022 (7μ) - Η διάρκεια της πειθαρχικής ευθύνης των μελών της ΕΕΤΤ: Μεθοδολογικά και επιστημολογικά ζητήματα από την επίκληση γενικών αρχών του δικαίου - Παναγούλιας Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 4/2023, σελ. 439 - 448 παρ. 1

111. Το νομικό πλαίσιο άρσης του απορρήτου των ηλεκτρονικών επικοινωνιών για τη διακρίβωση εγκλημάτων σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 5002/2022 και η απολεσθείσα ευκαιρία εκσυγχρονισμού του - Τσόλιας Γρ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 3/2023, σελ. 242 - 253 παρ. 1, εδ. δ

112. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 996/2022 (Αντικείμενη στο Σύνταγμα η στέρηση συνταξιοδοτικού δικαιώματος λόγω ποινικής καταδίκης εργαζομένων της ΔΕΗ - Αρχή αναλογικότητας) - Κυβέλος Σ., ΤΝΠ QUALEX, Αρμ, 3/2023, σελ. 426 παρ. 1

113. Χερσαία και ναυτική εργασία - Κοινωνική ασφάλιση - Δικαιώματα στην προκρούστεια κλίνη - Παπαθεοδωρόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 1/2023, σελ. 4 - 15

114. Social Media Intelligence και ορισμένοι προβληματισμοί για τον τρόπο χρήσεώς τους - Παπαδημητράκης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΔiΜΕΕ, 1/2023, σελ. 33 - 39

115. Η απόπειρα στον νέο Ποινικό Κώδικα (Η τροποποίηση του άρθρου 42 παρ. 1 ΠΚ και η ενσωμάτωσή της στην νομολογία του Αρείου Πάγου) - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 3/2023, σελ. 355 - 361 παρ. 1

116. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 345/2023 (7μ) - Το δημόσιο συμφέρον ως περιορισμός των ακυρωτικών αποτελεσμάτων - Κουτσουπιά Μ.-Ωρ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2023, σελ. 305 - 307 παρ. 1

117. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2775/2022 (7μ) - Συρροή πλειόνων γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου και ερμηνευτική εναρμόνισή τους, στην περίπτωση της ανάκλησης διορισμού λόγω πλαστών δικαιολογητικών - Παυλίδου Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2023, σελ. 160 - 163 παρ. 1 εδ. δ

118. Παιδική πορνογραφία και διαδίκτυο: Μερικές σκέψεις σχετικά με το άρθρο 348Α του νέου ΠΚ - Μεταξάκης Εμ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 2/2023, σελ. 145 - 152 παρ. 1, εδ. δ

119. Περί της αποδεικτικής αξίας των ιδιωτικών γνωμοδοτήσεων - Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 168 ΚΔΔικ - Λαζαράτος Π., Βιόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 1/2023, σελ. 8 - 17 παρ. 1

120. Το Δίκαιο της νομής - Προσέγγιση Αστικού και Δικονομικού Δικαίου - Πιτσιρίκος Ι., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 1/2023, σελ. 35 - 69 παρ. 1, εδ. δ

121. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 1408/2022 (Ν 3900/2010) - Η «μέθοδος» της θεμελιωμένης επίκλησης του δημόσιου συμφέροντος - Στράνης Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 1/2023, σελ. 38 - 43 παρ. 4

122. Παρατηρήσεις στην ΔΕφΑθ 1390/2022 (Υποχρεωτικός εμβολιασμός μαθητών - Αστική ευθύνη Δημοσίου) - Κυβέλος Σ., ΤΝΠ QUALEX, Αρμ, 1/2023, σελ. 122 - 123 παρ. 4

123. Αποκλεισμός του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης (άρ. 187 § 6 ΠΚ): αναδρομικότητα και τεκμήριο αθωότητας - Με αφορμή την ΕφΠειρ 393/2022 - Φυτράκης Ευτ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 1/2023, σελ. 16 - 21 παρ. 1 εδ. δ

124. Νέοι Νόμοι - Ο νόμος 5002/2022 σχετικά με την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών (ΦΕΚ Α΄ 228/9-12-2022): κρίσιμες για τις θεμελιώδεις ελευθερίες «αστοχίες» - Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 1/2023, σελ. 108 - 115 παρ. 1

125. Η προβληματική της παρ. 6 του άρθρου 187 ΠΚ, με έμφαση στον αποκλεισμό της ανασταλτικής δύναμης της έφεσης - Λουκαδούνος Θ.-Ηλ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 1/2023, σελ. 22 - 27

IV. Λοιπές αναφορές (2023-2025)

1. ΓνωμΝΣΚ 55/2025 - Δυνατότητα ανάκλησης πράξης διαγραφής φοιτητή από προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών προς ικανοποίηση σχετικού αιτήματός του, όταν για την οικεία διαγραφή, η οποία προκλήθηκε με αίτημα του ιδίου φοιτητή, έχει εκδοθεί πιστοποιητικό διαγραφής

2. ΓνωμΝΣΚ 63/2024 - Μη απαιτητή η προσκόμιση αποδεικτικού φορολογικής ενημερότητας των ασφαλισμένων του ΕΤΤΑ και ήδη e- ΕΦΚΑ ως προϋπόθεση για την επιστροφή σε αυτούς αχρεωστήτως καταβληθεισών εισφορών επικουρικού κλάδου και Πρόνοιας παρ. 1

3. ΓνωμΝΣΚ 42/2024 - Ανάληψη και αναπλήρωση θέσης ευθύνης υπαλλήλων σε ασφαλιστικό φορέα Τοπικής Διεύθυνσης - Υποχρέωση ενημέρωσης του αρμοδίου υπαλλήλου για τη σειρά κατάταξης των υποκειμένων των προσωπικών δεδομένων δίχως τη συναίνεσή τους

4. ΓνωμΝΣΚ 138/2023 - Διάλυση και εκκαθάριση του Αλληλοβοηθητικού Ταμείου Προνοίας Εργαζομένων Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος - Η κατάργηση του Ταμείου μπορεί να γίνει μόνο με πρωτοβουλία του κοινού νομοθέτη παρ. 1 και 4

5. ΓνωμΝΣΚ 123/2023 - Κράτηση για σύνταξη που επιβάλλεται στην, προβλεπόμενη από το άρθρο 1 του ν. 565/1977, μηνιαία χορηγία του Προέδρου της Δημοκρατίας (Π.τ.Δ.) - Διατάξεις του άρθρου 59 παρ. 1 του π.δ/τος 169/2007 και του άρθρου 5 παρ. 1 του ν. 4387/2016 παρ. 4
6. ΓνωμΝΣΚ 86/2023 - Δυνατότητα ασφαλισμένων στο π. Ταμείο Ασφαλίσεως Εμπόρων (Τ.Α.Ε.) να συνεχίσουν την άσκηση της δραστηριότητας τους απαλλασσόμενοι από την καταβολή εισφορών Κλάδου Σύνταξης υποχρεούμενοι μόνο στην καταβολή εισφορών Κλάδου Ασθενείας και μετά την ένταξη του Τ.Α.Ε. στον e-ΕΦΚΑ κατά τη διάταξη της παρ. 7 άρθρου 61 π.δ. 668/1981 παρ. 1 και 4
7. ΓνωμΝΣΚ 58/2023 - Υποχρέωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού να δημοσιεύει στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τα στοιχεία των φυσικών προσώπων στα οποία επιβάλλει με ατομικού χαρακτήρα αποφάσεις χρηματικές κυρώσεις για παράβαση του άρθρου 39 παρ. 54 του Ν. 3959/2011 - Διασφάλιση της αρχής της διαφάνειας παρ. 1 εδ. δ'
8. ΓνωμΝΣΚ 45/2023 - Χορήγηση αδείας άνευ αποδοχών σε υπαλλήλους του Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής Ε.Μ. για οικογενειακούς λόγους - Αρμοδιότητα της Υπηρεσίας - Αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας παρ. 1
9. ΓνωμΝΣΚ 28/2023 - Χορήγηση φορολογικών στοιχείων από την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) στο πλαίσιο ελέγχου Α.Ε. για εγκατάσταση κατασκοπευτικού λογισμικού σε τερματική μηχανή χωρίς έγκριση παρ. 1 εδ. β'
10. ΓνωμΝΣΚ 37/2023 - Θάνατος Δημάρχου - Σύμπραξη της παράταξης του Δημάρχου με περισσότερες δημοτικές παρατάξεις - Ζητήματα σύνθεσης του σώματος εκλογής και υποψηφιότητας εκλογής του νέου Δημάρχου παρ. 1
11. ΓνωμΝΣΚ 25/2023 - Νομικό καθεστώς εργαζομένων συνταξιούχων του Δημοσίου με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου - Αναζήτηση τυχόν αχρεωστήτως καταβληθεισών αποδοχών παρ. 1 και 4
12. ΓνωμΝΣΚ 27/2023 - Ένταξη στο πρόγραμμα Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα - Προϋποθέσεις - Αναντιστοιχία μεταξύ των δηλωθέντων κατά την υποβολή της αίτησης ένταξης και της πραγματικής κατάστασης του νοικοκυριού - Χρόνος μεταβολής των πραγματικών δεδομένων - Ανάκληση παρ. 1
13. ΓνωμΝΣΚ 30/2023 - Δήλωση επιλογής ασφαλιστικού φορέα έμμισθου Δικηγόρου της ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. - Αναδρομική ασφάλιση - Ασφάλιση στο τ. ΕΤΑΑ-ΤΑΝ και ήδη e-ΕΦΚΑ - Μη ύπαρξη ασφαλιστικής σχέσης του με το ΤΑΠ - ΔΕΗ παρ. 3
14. ΓνωμΝΣΚ 19/2023 - Έλεγχος νομιμότητας από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, κατά το στάδιο του διορισμού δικαστικού επιμελητή, της συνδρομής των τυπικών προσόντων των υποψηφίων για συμμετοχή στο διαγωνισμό πρόσληψης δικαστικών επιμελητών παρ. 1
15. ΓνωμΝΣΚ 3/2023 - Διορισμός δικηγόρου εγγεγραμμένου σε Δικηγορικό Σύλλογο κράτους μέλους της ΕΕ ως δικαστικού επιμελητή - Μη υποχρέωση προσκόμισης πράξης ακαδημαϊκής ισοτιμίας τίτλου σπουδών Νομικής Σχολής αλλοδαπού πανεπιστημίου παρ. 1
16. Απόφ.ΑΕΠΠ / ΕΑΔΗΣΥ 1/2023 - Δημόσιος διαγωνισμός - Προσφυγή κατά της διακήρυξης - Αναιτιολόγητη απαγόρευση της υπεργολαβικής ανάθεσης - Υπέρμετρος περιορισμός του ανταγωνισμού - Κριτήρια οικονομικής και χρηματοοικονομικής επάρκειας παρ. 1